

IOAN SLAVICI

O P E R E

*Sub îngrijirea
unui Colectiv*

II

SCRIITORI ROMÂNI
EDITURA PENTRU LITERATURĂ
București, 1967

II 532759

Text stabilit și variante la volumul II:

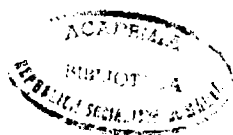
TEOFIL TEAHA

Note: D. VATAMANIUC

NUVELE

VOLUMUL I

POPA TANDA. SCORMON. LA CRUCEA
DIN SAT. GURA SATULUI. BUDULEA
TAICHII. BOBOCEL. VECINII I ȘI II

POPA TANDA

Nuvelă

I

5 Ierte-l Dumnezeu pe dascălul Pintilie! Era cîntăreț
vestit. Și murăturile foarte îi plăceau. Mai ales dacă
era cam răgușit, le bea cu gălbenuș de ou și i se dregea
organul, încît răsunau ferestrele cînd cînta *Mintuiește*
Doamne, norodul tău! Era dascăl în Butucani, bun sat
10 și mare, oameni cu stare și cu socoteală, pomeni și ospețe
de bogat. Iară copiii n-avea dascălul Pintilie decît doi:
o fată, pe care a măritat-o după Petrea Țapului, și pe
Trandafir, părintele Trandafir, popa din Sărăceni.

Pe părintele Trandafir să-l țină Dumnezeu! Este
15 om bun; a învățat multă carte și cîntă mai frumos decît
chiar și răposatul tatăl său, Dumnezeu să-l ierte! și
totdeauna vorbește drept și cumpănit, ca și cînd ar citi
din carte. Și harnic și grijitor om este părintele Tranda-
fir. Adună din multe și face din nimica ceva. Strînge,
drege și culege, ca să aibă pentru sine și pentru alții.

20 Mult s-a ostenit părintele Trandafir în tinerețea lui.
Școlile cele mari nu se fac numai iac-așa, mergînd și
venind. Omul sărac și mai are, și mai rabdă. Iară cu
capul se lucrează mai greu decît cu sapa și cu furca.
Dar toate s-au făcut și nici n-au rămas lucru zadarnic.
25 Trandafirică a ajuns popă în satul tatine-său, în Butucani,
bun sat și mare, oameni cu stare și cu socoteală, dar la
pomeni și la ospețe părintele Trandafir nu mergea
bucuros.

Minunat om ar fi părintele Trandafir dacă nu l-ar strica un lucru. Este cam greu la vorbă, cam aspru la judecată: prea de-a dreptul, prea verde-fățiș. El nu mai sucește vorba, ci spune drept în față, dacă i s-a
5 pus ceva pe inimă. Nu e bine să fie omul așa. Oamenii se prea supără cînd le luăm căciula din cap. Și e bine să trăim bine cu lumea. Aceasta s-a văzut și cu alde părintele Trandafir. Un om ca el nici doi ani n-a putut să stea în Butucani. Cînd una, cînd alta: o dată da cu
10 vorba-n săteni, altă dată-n protopop. Și este știut că, mai ales cu protopopul, preoții trebuie să nu facă multă vorbă. Decît vorbele, la protopopi, darurile au mai mult înțeles. Iar asta părintele Trandafir nu voia s-o pri-
ceapă.

15 Nu-i vorbă! drept avea părintele Trandafir. Este numai că dreptul e treaba celor mai mari în putere. Cei mai slabi trebuie să și-l arate pe-ncetul. Furnica nu răstoarnă muntele, dar îl poate muta din loc: încet
20 însă, încet, bucățică după bucățică. Poate că știa și părintele că este așa în lume; dar el avea legea lui: „Ce-i drept și adevărat, nici la dracul nu-i minciună!“ Acesta era cuvîntul lui; cu acest cuvînt și-a făcut și
25 calea din Butucani... Adecă nu tocmai el a făcut-o, ci sătenii. O vorbă și încă ceva, pentru mai bună înțelegere, la protopop, o cale la episcopie, și aici o vorbă bună de la protopop: lucrurile se fac, numai dacă le
știm face. Cu mult, cu puțin, părintele Trandafir fu trimis de la Butucani la Sărăceni — pentru buna înțelegere între credincioși.

30 Popă-n Sărăceni? Cine știe ce vrea să zică popă-n Sărăceni! Dar așa-i trebuie părintelui Trandafir! Cine vrea să sară peste groapă, arunce-și mai înainte desagii peste ea. Părintele Trandafir n-avea însă decît o nevastă și doi copii: desagii îi erau deșerți. Pentru aceea îi era
35 atît de greu să sară din Butucani la Sărăceni.

*

Pe Valea-Seacă este un sat pe care oamenii îl numesc Sărăceni. Un sat „Sărăceni“ pe o vale „seacă“: mai rău nu poate să sune înșămnarea unui loc.

Valea-Seacă !

„Vale“, pentru că este un loc închis între munți; „seacă“, pentru că pârul ce și-a făcut cale pe mijlocul văii este sec aproape întregul an.

5 Iată cum stă valea.

În dreapta este un deal numit Ripoasa. În stînga sunt alte trei dealuri numite: Fața, Gropnița și Aluniș.

Pe Ripoasa cresc stînci; pe Fața sunt holde; pe Gropnița este satul, iară pe Aluniș sunt mormintele satului
10 între aluni și mesteacăni.

Așa-n dreapta și așa-n stînga; dar lucrul de căpetenie este tocmai în fund. Aici sunt munții; de aici vine ce vine.

Dincolo, peste Ripoasa, este Valea-Răpiții, o vale
15 mai adîncă decît Valea-Seacă și numită așa pentru că prin ea curge Răpița. Răpița este supărăcioasă, mai ales în timp de primăvară, iar pârul de pe Valea-Seacă este un crac al Răpiții. Primăvara, cînd se topește
20 neaua pe munți, Răpița se supără, varsă o parte din mînia ei în cracul de pe Valea-Seacă, și asta încetează de a mai fi „seacă“. În cîteva ceasuri Sărăcenii sunt numai prea bogăți de apă. Așa o pat aproape în fiecare
25 an. Cînd sămănăturile din vale par mai frumoase, Valea-Seacă minte cu numele și spală tot ce-i pică în cale.

Ar fi încă bine dacă această năpădire ar ținea numai scurtă vreme. Apa rămîne însă pe vale, formînd multe locuri de adăpost pentru neamul broscăresc.

Iară în locul grînelor, pe lîngă bălți, cresc răchite și
30 se îmbuibă sălcișul.

Este oare minune dacă în urma acestora sărăcenenii s-au făcut cu vremea cei mai leneși oameni !? Este nebun acela care seamănă unde nu poate secera ori unde nu
35 știe dacă va putea ori nu să secere. Pe Fața locul este nisipos, griul crește cît palma și păpușoiul cît cotul; pe Ripoasa nici murele nu se fac, iar în vale apa mîncă rodul. Unde nu e nădejde de dobîndă lipsește și indemnul de lucru. Cine lucrează vrea să cîștige, iară sărăcenenii și-au fost scos gîndul de cîștig; pentru aceea nici nu se
40 aflau îndemnați să lucreze. Cît puteau, petreceau vremea întinși la răcoare; nu puteau, își mîncau zilele

lucrind prin alte sate invecinate. Cînd venea apoi iarna...
vai și amar!

Iar cine e deprins cu răul, la mai bine nici nu gin-
dește; sărăcenilor le părea că, decît așa, mai bine nici
5 nu poate fi. Peștele-n apă, pasărea-n aer, cirțița în pămînt
și sărăcenii în sărăcie!

Sărăcenii? Un sat cum, Sărăcenii trebuie să fie. Ici o
casă, colo o casă... tot una cite una... Gardurile sunt de
prisos, fiindcă n-au ce îngrădi; uliță este satul întreg.
10 Ar fi prost lucru un horn la casă: fumul află cale și prin
acoperiș. Nici muruiala pe pereții de lemn n-are înțeles,
fiindcă tot cade cu vremea de pe dinșii. Cîteva lemne
clădite laolaltă, un acoperiș din paie amestecate cu fin,
un cuptor de imală cu prispa bătrînească, un pat alcă-
15 tuit din patru țapi bătuți în pămînt, o ușă făcută din
trei scinduri înțepenite c-un par cruciș și cu altul curme-
ziș... lucru scurt, lucru bun. Cui nu-i place să-și facă
altul mai pe plac.

În virful satului, adecă la cel mai înălțat loc, este o
20 alcătuială pe care sărăcenii o numesc „biserică“. Ce să
fie asta? Este o grămadă de groși bătrîni, puși unii
peste alții în chip de pereți. În vremile bătrîne, cîndva,
nu se știe cînd, acest fel de pereți se aflau cu partea de
din sus privind tocmai spre cer; acum însă, nici asta
25 nu se știe de cînd, ei se află în supusă plecare spre acea
parte, care avea să țină locul unui turn. Asta pentru că
stilpii din față, fiind putreziți de cînd a bătut vîntul
cel mare, s-au plecat spre răbdătorul pămînt, trăgînd
cu sine întreaga alcătuială. Așa a și rămas apoi, fiind
30 biserica, cel puțin în Sărăcenii, un lucru de prisos.

Popă? Se zice că nu e sat fără de popă. Pesemne cine-a
făcut zicala asta n-a știut de Sărăcenii. Sărăcenii erau un
sat fără popă. Adecă era sat cu popă, numai că popa
lor totdeauna era popă fără sat. Un lucru singur în felul
35 lui cu Sărăcenii aștia. Mai că n-a fost încă popă care să
fi stat mai mult decît trei zile în Sărăcenii; și care a stat
mai multă vreme aici s-a curățit de păcate.

Iar-acum părintele Trandafir ajunsese la acest canon
de pocăință. El nu mai putea să aștepte că va face ca
40 alții, să vină o zi, să stea alta și să se ducă în a treia.
Știa că s-a pus prea rău la protopop pentru ca să poată

crede că-l va trimite în alt sat. Iară fără' de sat nu putea să rămână. Popă fără' de sat: roată fără' de car, jug fără' de boi, căciulă pusă într-un vîrf de par. Își puse dar de gînd ca s-o ieie precum i se face, să facă din nevoie
5 drag și să stea bucuos în Sărăceni. Era un sat cel puțin de nume: nimeni nu putea zice „că e popă fără' de sat“. Și într-adevăr, mai potrivit sat nici cu bobii nu s-ar fi putut găsi. Traista popei se potrivea cu pragul poporenilor.

10 Chiar de la început, părintele Trandafir a înțeles un lucru: cum că în Butucani era mai bine decît în Sărăceni. Oamenii aveau cîte ceva; iară de unde este poți lua. În Sărăceni însă toate incuietorile erau de lemn. Și apoi părintele judeca: popa face treaba satului, iară
15 satul să îngrijească de traista popii.

Multă vreme n-a trecut pînă ce părintele a început să prindă incredințarea că cu desăvîrșire proști n-au fost oamenii care au început cu pomenile și cu ospetele. „Este un lucru folositor — zicea el — cînd oamenii se
20 adună spre a se mîngîia și veseli împreună. Chiar Mîntuitorul a început cu pomenile și cu nunta de la Căna Galileii.“ Așa gîndea acum părintele Trandafir: dar în Sărăceni nu erau nici pomeni, nici ospete.

„Un lucru! își zise părintele mai în urmă. În satul
25 sărac popa nici spice n-are de unde culege. Cîtă vreme vor fi sărăcenenii leneși, ei vor rămînea săraci și eu flămînd!“ Își puse dar de gînd ca să facă din poporeni săi oameni harnici.

30 Omul harnic mîncă piatră, scoate caș din apa de baltă și seceră fir de grîu unde au crescut cucute.

„Apoi — sfîrși popa — cînd are vaca hrană, ea nu rămîne stearpă!“

Așa a zis; așa s-a pus să și facă.

35 Un om care n-are ce să mînce își face treabă din treaba altora. Nici acum nu face bine! Orbul n-ajută pe olog; flămînzii nu-ndreaptă treaba satului: cînd giștele păzesc stratul, puțin îi rămîne grădinarului. Ei, dar părintele Trandafir e virtos la cap: unde pleacă, merge și ajunge, ori moare pe drum.

- In cea dintii duminică, părintele Trandafir ține o predică înaintea oamenilor ce s-au adunat în număr mare ca să vadă pe popa cel nou. Nu este mai mare mulțumire pentru omul ce dorește binele altora decât
- 5 aceea când vede că este ascultat de către alții și că vorbele lui prind rădăcini. Gîndul bun se-nmulțește, cuprinzînd loc în mai multe suflete, și cine îl are și poartă, mai ales atunci dacă îl prețuiește, se bucură
- 10 cînd vede că-și face cale-n lume. Părintele Trandafir se simțea norocit într-acea zi. Niciodată el n-a fost ascultat cu atîta luare-aminte ca astă dată. Părea că oamenii aceia ascultă ceea ce știu, dar nu știu bine, și-i sorbeau vorbele cu atîta sete, încît părea că ar voi să-i scoată sufletul, ca mai ușor să culeagă din el învățătura.
- 15 S-a citit în ziua aceea evanghelia asupra fiului rătăcit. Părintele Trandafir a arătat cum Dumnezeu, în nesfîrșita lui iubire de oameni, l-a făcut pe om spre fericire. Fiind omul în lume, Dumnezeu voiește ca el să simtă toate plăcerile curate ale vieții, pentru că numai așa
- 20 poate să o iubească și să facă bine într-însa. Omul care din vina sa ori în urma altor întîmplări simte numai amar și necazuri într-astă lume nu poate iubi viața și, ne iubind-o, disprețuiește în chip păcătos acest înalt dar dumnezeiesc.
- 25 Ce fac însă oamenii leneși, oamenii care nu-și dau nici o silință, care nici mîna nu și-o întind ca să ia darul? Sunt păcătoși leăcînu numai dorințe avem, ci și poftă trupești. Poftele cele curate sunt date omului ca să le astim-pere prin rodul muncii; dorințe îi sunt date în suflet ca să
- 30 cuprindă lume și Dumnezeu în sine și, fericit, să le privească. Lucrarea este dar legea firii omenești, și cine nu lucrează greu păcătuiește.
- După aceste, părintele a arătat cu vorbe care dau gîndurilor chip viețuitor cît este de ticăloasă viața unui
- 35 om peritor de foame, și a dat credincioșilor săi sfaturi, zămislite în mintea lui înțeleaptă, cum ei ar trebui să lucreze în primăvară, în vară, în toamnă și în iarnă.
- Oamenii au ascultat; în fețele lor era scrisă vorba părintelui, iară mergînd spre casă, ei vorbeau numai

despre ceea ce auziseră în biserică și fiecare se simțea cu un om mai mult decît pînă acum. Erau poate mulți și de aceia care așteptau numai să treacă sfînta duminică pentru ca în cea dintîia zi de lucru să înceapă.

5 — Așa popă n-a mai fost în Sărăceni! grăi Marcu Florii Cucului, despărțindu-se de vecinul său Mitru.

— Popă, chiar popă, ca la un sat cinstit, răspunse Mitru, ca și cînd ar fi simțit că cinstit satul său, tocmai cinstit nu este.

10 Au venit apoi alte dumineci. Părintele Trandafir a mai dat însă îndărăt cu predicile. Chiar în a doua duminică n-avea cui să-i vorbească. Era vremea cam ploioasă și oamenii au rămas pe acasă. Alte dumineci însă era vreme frumoasă: pesemne atunci nu se îndurau oamenii

15 de vreme; le venea greu a se despărți de cerul lui Dumnezeu. Așa cite o babă bătrînă, cite un moșneag slab la auz mai avea părintele prin biserică. Adeseori rămînea numai cu Cozonac, clopotarul. Așa nu se face treabă.

Dacă ar fi fost altfel de om, s-ar fi oprit aci. Părintele

20 Trandafir e însă ca și capra în grădina cu curechi. Cînd îl scoți pe ușă, îți intră prin gard; cînd astupi gardul, dai că sare peste gard și îți face mai multă pagubă, stricînd și streășina gardului. Dar țină-l Dumnezeu! — e numai vorbă! — tot bun om rămîne părintele

25 Trandafir.

— Așteptați! grăi el. Dacă nu veniți voi la mine, mă duc eu la voi!

Și apoi porni popa la colindă. Cît e ziua de mare, gura lui nu se mai oprea. Unde prindea oamenii, acolo

30 îi ținea la sfaturi. La cîmp dai de popă; la deal dă popa de tine; mergi la vale, te întilnești cu popa; intri-n pădure, tot pe popa îl afli. Popa la biserică, popa la mort, popa la nuntă, popa la vecin: trebuie să fugi din sat dacă voiești să scapi de popa. Și unde te prinde te

35 omoară cu sfatul.

Vrun an de zile a dus-o părintele Trandafir cu sfatul. Oamenii ascultau bucuros; le plăcea să stea de vorbă cu popa și chiar să prindeau de sfaturi. Atîta însă, și mai departe tot povestea cea veche: știau oamenii

40 cum să facă, dar nu făceau. Părintele se cam necăjea. De la o vreme a fost sfirșit cu sfaturile. Nu era om în

sat asupra căruia să nu fi descărcat întreaga sa învățătură: nu mai avea ce să spună.

„Ei! că nu e bine așa! grăi iarăși preotul. Nu merge cu sfatul. Să-ncep cu ceva mai aspru.“

5 Se începu batjocura. Unde afla un om, părintele Trandafir începea a-l face de ris și a-și bate joc de el în tot chipul. Trece pe lâng-o casă, care nu e tocmai de ieri acoperită: „Măi! dar isteț om mai ești tu!—grăiește către stăpîn—și prin virful casei ai ferestre. Tare iubești

10 lumina și sfîntul soare!“

Află o femeie cu cămașa nespălată: „Uite măi! dar de cînd ați început voi să purtați rochii de postav?“

Se întîlnește cu un copil nespălat: „Auzi, nevastă, mult lictar aveți voi de se mînjesc copiii atît de tare“.

15 Dă de un om culcat la umbră și-i zice: „...Bun lucru! bun lucru!“ Iar dacă omul se scoală, îl roagă să nu se lase de lucru, că are copii.

Așa începe și o duce mai departe tot așa. A ajuns treaba într-atîta, încît oamenii cale de-o poștă se feresc

20 din drumul popei. A ajuns ca și ciurma. Dar mai rău decît toate este una: după atîta tîndălitură, oamenii i-au pus numele „Popa Tanda“. Apoi Popa Tanda a și rămas.

Vorbînd drept, sătenilor numai într-un chip nu le plăcea felul popii. Fieștecare ridea bucuros cu popa de alții; nici unuia nu-i plăcea, însă, cînd alții rideau de

25 dinsul. Așa e firea omului: fiecare pune bucuros șeaua pe iapa vecinului. Și de asta le plăcea părintele Trandafir poporenilor săi; cu atîta însă popa nu se mulțumea. Nici n-a trecut anul, pînă ce toți oamenii din sat erau batjocoriți; n-a mai rămas de cine să-și bată joc,

30 căci de la o vreme și cei batjocoriți începeau să ridă. Aici apoi s-a sfîrșit. A rămas numai una: ca satul să-și bată joc de popa.

35 Doi ani de zile au trecut fără ca părintele Trandafir să fi mișcat satul înainte, măcar numai atîta cît e de la vorbă pînă la supărare. Oamenii ajunseseră atîta de sfătoși și atîta de batjocoritori, încît ziua întregă stau grămezi, citeodată la sfat, citeodată la batjocură.

40 Era lucru minunat: oamenii cunoșteau binele, rideau de rău, dar nu se urneau din loc.

Ei! spună om cu suflet: să nu se supere părintele Trandafir? Ba să se minie, greu să se minie!

El s-a și miniat. A început să ocărăscă oamenii. Cum a purces la sfaturi, la batjocuri, așa acum la ocări.

5 Unde prindea omul, acolo-l ocăra.

Dar acuma n-a dus-o departe. La început oamenii se lăsau ocăriți. Mai tirziu, mai răspundeau și ei cîte ceva, așa, pe sub căciulă. În sfirșit, însă, văzînd că merge prea gros, începură și ei să ocărăscă pe popa.

10 De aici înainte trebile se înclleiră. Mergea cînd cruciș, cînd curmeziș. Oamenii începură să spună popii vorba că nu se vor lăsa de rîs și de ocară, ci vor merge la episcopie și-l vor scoate din sat.

Numai asta îi trebuia popii. Au nimerit-o poporeni! Să-l scoată din Sărăceni: acuma începu popa cu adevă-

15 rata ocară.

Așa a și mers; poporeni s-au pus în car. La protopop, și de acolo la episcopie.

*

Este în cartea învățăturilor despre viața lumească o scurtă învățătură: binevoitorii de multe ori ne sunt spre stricare și răuvoitorii spre folos.

20

Părintele Trandafir astă dată n-a avut noroc să tragă folos din răuvoitorii săi. Episcopul era un suflet bun, vrednic ca să fie pus în toate pomelnicele de pe fața

25 pămîntului. I s-a făcut milă de bietul popă și i-a dat dreptate, ocărînd pe poporeni.

Adecă tot în Sărăceni a rămas Popa Tanda.

*

Îndeobște, nenorocirile se grămădesc asupra omului. Una naște pe cealaltă; sau că ele sunt surori de cruce.

30 Destul că le aflăm totdeauna ca umbra și lumina, una lîngă alta.

Părintele Trandafir avea acum trei copii. Cînd sosi acasă de la episcopie, găsi pe preuteasa în pat. Era a patra bucurie la casă.

O soție bolnavă, trei copii mici, al patrulea de lapte, o casă numai hîrb: prin pereți se furișea neaua, cuptorul afuma și acoperișul era tovarăș cu vînturile, iar hamba-rele goale, pușga deșartă și sufletul necăjit.

5 Părintele Trandafir nu era omul care să fi putut afla calea pe care să iasă din această încurcătură. De ar fi fost alții în starea lui, el le putea da ajutor; pe sine însuși nu se putea mîngia. El stete multă vreme gînditor la opaițul ce arunca lumină somnoroasă; impregiurul lui dormeau toți. Și bolnava dormea. Apoi nimic
10 nu îndeamnă mai mult spre întristare decît tocmai privegherea între cei ce dorm. Iar acești dormitori erau iubiții lui, iubiți de a căror fericire el avea să răspundă, iubiți prin care el viețuia și a căror iubire da preț vieții sale. Gînd se înșira cu gîndul în capul lui. Sufletul îi trecea în trecut și în viitor, și viitorul, în starea în care se afla, nu putea să și-l înfățișeze decît cu cele mai triste colori. Copiii lui! soția lui! ce va fi de dîșii! Inima îi era grea, dar nu afla un singur gînd
15 mîntuitor, un singur chip de scăpare; în lume nu afla nimic de unde ar fi putut prinde speranță.

A doua zi de dimineață era duminică; părintele se duse la biserica cea închinată spre pămînt, ca să citească utrenia.

25 Ca îndeobște oamenii, părintele Trandafir niciodată nu și-a dat seamă despre cele ce făcea. Era preot și era bucuros. Îi plăcea să cînte, să citească evanghelia, să învețe creștinii, să mîngie și să dea ajutor sufletesc celor rătăciți. Mai departe nu se gîndea. De s-ar fi întrebat, cîndva, dacă cuprinde el și înalta sfințenie,
30 tainicul înțeles al chemării sale, ar fi ris poate în tăcere de toate acele pe care omul numai în momentele grele le pricepe. Este în firea omului că după ce mintea pricepe un șir de lucruri mai ascunse, ea pune aceeași măsură pe lumea întregă și nu mai crede ceea ce nu
35 poate înțelege. Nu totdeauna însă omul gîndește. Sunt întimplări în fața cărora mintea stă locului: în primejdie, cînd sufletul nu mai află ajutor, în bucurie, cînd el nu află izvorul din care îi curge norocul, și în înșirarea gîndurilor sale, cînd el nu le mai află legătura. Atunci cînd omul în orice chip a ajuns la locul unde
40

putința începe să se atingă cu neputințele sale, înceată a mai gândi, gândind în locul său firea omenească.

5 Părintele Trandafir intră în biserică. De câte ori a intrat el în astă biserică! Dar totdeauna precum intră făurarul în făurărie. Acuma însă îl prinse o frică neînțeleasă, merse citiva pași înainte, se opri, își ascunse fața în amîndoaună mîinile și începu să plîngă greu și cu suspin înăbușit și fioros. De ce plîngea el? Înaintea cui plîngea? Din gura lui numai trei cuvinte au ieșit:
10 „Puternice Doamne! Ajută-mă!...” Și oare credea el că acest gînd, cuprins cu atîta infocare în desperarea lui, îi va putea da ajutor? El nu credea nimic, nu gîndea nimic: era purtat.

II

15 Sfînta *Scriptură* ne învață că întocmai precum plugarul trăiește din rodul muncii sale, și păstorul sufletească, care slujește altarului, din slujba sa, de pe altar, să trăiască. Și părintele Trandafir și într-asta era credincios către sfînta învățătură; el totdeauna a lucrat numai
20 pentru povățuirea sufletească a poporenilor săi, așteptînd ca aceștia, drept răsplată, să se îngrijească de traiul lui zilnic. Nu însă totdeauna lumea este întocmită după cum este scris și este poruncă; așa era numai popa, iară nu și poporeni. Din slujba sa părintele trăgea
25 foarte puțin folos, atît cît nu era destul, adecă: patru bucăți de pămînt la țarină, birul de la poporeni și folosul de la cei născuți și cei morți. Toate la un loc — nimic, fiindcă pe pămînt nu răsare aproape nimic, birul nu este decît de nume, cei născuți se botează de milă și
30 celor morți li se face pomană de către popa.

În apropierea bisericii se află o casă pustie, numai după nume, casă. Stăpînul casei ar fi ținut vitele într-însa, dar n-avea vite. Lîngă casă era un loc de grădină, grădina însă nu era, fiindcă zis a fost cum că garduri
35 în Sărăceni nu sunt. Părintele Trandafir cumpăraseră casa cu loc cu tot și locuia în ea. De cînd casa era a popii, prea multe îndreptări nu i se făcuseră, și acum era tot

hîrb, pereții ciur și acoperișul mreșă. Părintele numai de ale altor case purta grijă.

5 Masa popii nu era mai bună decît casa. Vorba cu lumea gheboșilor: omul se îndreaptă după oameni, chiar și cînd ar voi să-ndrepteze oamenii după sine; popa trăia în felul satului. Noroc avea numai cu zestrea preotesei; dar de unde numai se ia, multă vreme nu se ia; și asta se apropia de postul cel mare.

*

10 „Nu merge! grăi părintele Trandafir. Așa nu merge!“
Începu a se face și el om ca lumea, a se îngriji mai înainte de toate de binele casei sale.

15 Numai decît în primăvară luă un țigan, îl puse să frămînte imală și-și lipi casa. În cîteva zile toți patru pereții erau lipiți și muruiți. Acum părintele ședea mai bucuros afară decît în casă, fiindcă din casă nu se vedea
20 atît de bine muruiala casei; și era frumos lucru o casă muruită în Sărăceni, mai ales cînd omul își putea zice: „Asta e a mea!“ Era însă un lucru care de fel nu se potrivea. De cîte ori ochii părintelui scăpătau peste pereți pe acoperiș, el intra în casă; îi părea c-a văzut acuma destul. Nu privea bucuros la acoperișul stricat și, totuși, de cîte ori voia să vadă pereții, vedea tot acoperișul. Afurisitul de acoperiș! Nu mai era chip să-l lase precum era.

25 Colo jos în vale, pe unde sunt bălțile cele multe, nu cresc numai sălcii și răchite; pe ici, pe colea este și șovar, pipirig, papură, ba chiar și cîte un fir de trestie. „Așa voi să fac!“ gîndi popa. Luă un om, îl puse la șovar, la pipirig, la papură și trestie. Sîmbătă era plin
30 impregiurul casei, tot snopi legați cu nuiiele de răchită; iară în cealaltă sîmbătă acoperișul era cirpit și tivit pe vîrf cu snopi detrestie, peste care erau întinse două prăjini legate cu furci. Acuma lucrul era chiar bun — și nu scump. Oamenii treceau pe lingă casa popii, clătinau din cap și ziceau cîteodată: „Popa e omul dracului!“
35 Iară popa petrecea bucuros pe afară.

Dar nici astă bucurie n-a ținut multă vreme. Tot se mai afla un lucru care nu se potrivea. Popa se

simțea prea în cîmp. Ca și a lui casă nu mai era nici una în sat; s-ar fi potrivit ca ea să fie cumva despărțită de sat. Părintele se cam sfia a zice „la mine acasă“, fiindcă vedea că „la el“ este „în sat“. Un gard trebuia
5 încă și o porțiță, pe care să între oamenii cînd vin la popa; să fie gard numai de nume, să fie porțița numai pîrleaz, dar să se știe că, mai înainte de a intra în casa popii, trebuie să intri în curtea lui.

Popa iarăși luă om, îl trimise să taie spini și pari,
10 bătu parii în pămînt, puse spinii printre pari și gardul fu gata. Înaintea casei, înspre biserică, loc de vreo 400 de stînjeni, locul fu îngrădit: iară porțița se făcu din patru pari înțepenți cu alți doi, care erau puși cruciș.

15 Mai ales preoteasa se bucura foarte cînd se văzu așa îngrădită; mai ales popa se bucura cînd vedea că se bucură preuteasa. Nu era zi în care popa ori preuteasa să nu le zică copiilor de vreo zece ori: „Auziți? să nu ieșiți afară din curte! Jucați-vă frumos aici, acasă!“

20 Cînd omul a făcut începutul, el nu mai ajunge la capăt. O dorință naște pe cealaltă. Acuma preutesei i-a intrat un lucru în cap.

— Știi tu ce, popă? zise ea într-o dimineață. Eu aș
25 gîndi că ar fi bine să fac cîteva straturi colo de-a lungul gardului.

— Straturi?

— Da! să semănăm ceapă, morcovi, fasole, barabule și curechi.

Părintele rămase uimit. Îi părea că asta ar fi peste
30 putință. Straturi în Sărăceni!... Dar cîteva zile capul îi era plin de straturi, de barabule, de curechi și fasole; așa, peste iar cîteva zile, locul era săpat, straturile erau făcute. Nu era ziuă în care atît popa, cît și preoteasa să nu fi mers măcar de zece ori la straturi, pentru
35 ca să vadă dacă nu erau răsărite semințele. Mare a fost bucuria într-o zi. Popa s-a sculat mai de dimineață.

— Muiere, scoală!

— Ce-i?

— Au răsărit!

Toată ziua aceea popa și preuteasa cu copiii cu tot au petrecut vremea șezînd pup între straturi. Care vedea mai multe semințe incolțite, acela era mai norocos.

5 Iară sătenii treceau pe lângă casa popii, priveau printre spini la straturile popii și-și ziceau și astă dată: „Popa e omul dracului!”

— Auzi tu, preoteasă, grăi acum popa. Oare n-ar fi bine să sămănăm păpușoi pe lângă gard și împregiurul straturilor?

10 — Ba bine, zău așa! Mie-mi place păpușoiul verde!

— Și mie, mai ales copt pe jăratec!

Lucru nou! popa se-ncungiură cu păpușoi. Îi rîdea inima cînd gîndea cît se va face de frumoasă treaba, cînd giur împregiur păpușoiul va crește și va acoperi
15 spinii din gard, care începeau a nu-i mai plăcea părintelui. Dar tot vorba cea veche: un necaz naște pe celălalt. În dosul casei era încă o bucată de loc, de vreo cinci ori mai mare decît acea îngrădită. Asta nu mai ieșea din mintea popii. Pentru ce să stea goală? Oare
20 n-ar putea el pune păpușoi și în dosul casei?

În țarinile de pe față oamenii arau și sămănau, în sat însă neatins era pămîntul, pentru că aici era sat.

Marcu Florii Cucului, vecinul popii, avea un plug cam stricat... dar plug, iară Mitru Cătănaș, vecinul lui
25 Marcu, avea doi boi slabi și un cal spetit. Popa, Marcu, Mitru, boii și calul împreună munciră o zi de dimineață pînă seara; locul fu arat și semănat cu păpușoi.

Popa de aci înainte sta mai bucuros în dosul casei. Era lucrul minunat și frumos — așa brazde și printre
30 brazde, pe ici și pe colea, cite un fir de păpușoi abia incolțit. Cu toate acestea, popa se scărpină citeodată, ba foarte adeseori, după ureche. Părea că tot îi mai apasă ceva pe inimă. Era lucru greu, de care nu cuteza a se prinde: pămînturile din țarină. Pînă acum le-a fost
35 dat în parte; acum nu știa ce să facă cu ele. I-ar fi plăcut ca să le lucreze însuși. Să-și vadă el sămănăturile lui, să meargă la ele cu preuteasa, apoi la toamnă... Era lucru foarte adimenitor!

S-a făcut multă vorbă cu preuteasa asupra acestui
40 lucru. Trebuiau cai, trăsură, plug, slugă, grajd. O mulțime de lucruri trebuiau. Iară popa nu se prea pricepea

la plugărie... Și totuși, straturile erau verzi, păpușoiul incolțea. Popa își întări gândul; luă rămășița din zestrea preotesei, care sta încă încuiată în ladă, și se apucă de muncă.

5 Plugul Marcului era bun pentru început. Un cal cumpără popa de la Mitru; alt cal se afla la un om din Valea-Răpiții; Stan Șchiopul avea un car cu trei roate. Popa îl cumpără, fiindcă a cîștigat o roată de la Mitru, ca adaos la calul spetit.

10 Cozonac clopotarul se prinse să fie slugă la popa, fiindcă casa lui era numai la o săritură de aici. Popa bătu apoi patru stîlpi la capătul casei, doi mai înalți, doi mai scurți, alcătui trei pereți de nuiele, făcu acoperiș de șovar, și grajdul fu gata.

15 În vremea asta, părintele Trandafir a îmbătrînit cu zece ani; dar întinerea cînd încărcă preuteasa și copiii în trăsură, da bici la cai și mergea ca să-și vadă holdele.

Sătenii îl vedeau, clătinau din cap și iarăși ziceau: „Popa e omul dracului!”

20 Preuteasa avea însă necazurile ei muieresti. Ea avea o icoană frumoasă, pe care a fost căpătat-o în cinste de la feciorul popii din Vezura. Și acum icoana zăcea pusă în fundul lăzii, învelită în hirtie. Ar fi dorit mult s-o pună între feresti, să pună și flori de busuioc împregiurul ei, s-o mai vadă mai adeseori, fiindcă icoana
25 era chipul Sfintei Maria, Maica Domnului, și pe fiica preotesei o chema Maria. Era și un alt lucru ce o supăra pe preuteasa: o fereastră era astupată cu bășică de porc, iar în celelalte două erau trei ochi spărți și cîrpiți
30 cu hirtie. Era cam întunec în casă.

Paștile se apropiau. Nu mai erau decît cinci zile
pină-n Săptămîna cea Mare. Dacă popa voia să petreacă
Paștile cu preuteasa împreună, nu-i rămînea decît să
cîștige trei lucruri de căpetenie: var pentru pereți,
35 ferestre pentru casă și privaz pentru icoana sfintei
Mariei, Maicii Preacurate — tot lucruri care numai în oraș se pot căpăta. La tîrg dară!

Avea popa cai, avea și trăsură. Îl cam supărau însă
lesele, din care n-au fost rămas decît spinarea cu coas-
40 tele. Îl prindea apoi rușinea, ca popă ce era, să meargă
fără de lese la tîrg. În împrumut nu putea lua, fiindcă

se afla în Sărăceni, unde nici popa n-avea lese cumsecade.

5 Nevoia este cel mai bun învățător. Părintele trimise pe Cozonac în vale, după nuiele, bātu doi pari în pământ, între pari, tot la depărtare de o palmă, bātu beți-
gașe mai subțirele și apoi popa, preuteasa, copiii și
10 Cozonac se puseră la împletit. Multă vreme nu trecu pînă ce lesele și fură gata. De minune nu era lucrul: erau însă cele mai bune lese în Sărăceni, bune, încît
10 Cozonac nu se putu răbda să nu-și zică: „Popa e omul dracului!”

La tîrg și de la tîrg acasă, părintele se făli cu lesele sale; află că alții au, ba chiar cumpără mai rele lese decît acelea pe care le făcuse el.

15 — Ce faci, popă?

— Lese.

— Dacă doar ai!

— Fac pentru cei ce n-au.

20 După Paști, Cozonac începu să curățe bălțile de nuiele, iară popa să împletească la lese. Cu cît mergea lucrul mai înainte, cu atît mai bine mergea; cea din urmă leasă era totdeauna cea mai bună.

Marcu Florii Cucului era om sfătos. Îi plăcea să stea de vorbă cu popa. Cozonac curăța nuiele, popa împletește, iară Marcu zace întins pe burtă cu capul pe pumni
25 și privește în dragă voie.

— Nuiaua asta e cam lungă, zise părintele, măsurînd o nuiă cu privirea. Măi Marcule! ia dă-mi toporul cela, ca s-o fac mai scurtă!

30 Toporul era la picioarele lui Marcu; Marcu ridică partea de dinainte a trupului, se răzemă pe cot, întinde piciorul și moșcotește, voind să tragă toporul cu piciorul.

— Tare ți-e degrabă! îi grăiește popa, și-i trage una cu nuiaua.

35 Marcu sare și se încredințează că el este cu mult mai sprinten decît credea. În urmă, astă încredințare i-a fost de mare folos. Înainte de Rusalii, părintele a gătit un car de lese, cu care avea să meargă la tîrg, și Marcu știa foarte bine că, dacă popa vinde lesele, și el va să

aibă sărbători bune. I-a fost ajutat popei cîteva săptămîni, și lucrul totdeauna îi aduce folos celui ce-l face.

Înainte de Rusalii începură însă niște ploii, care părea că nu vor mai înceta.

5 — Nu știu, zău, eu ce voi face, zise popa. Parcă m-oi lăsa cu tîrgul pînă după Rusalii. Mi-e groază să plec pe ploaia asta. Dacă n-o sta ploaia pînă joi, apoi eu, unul, nu mă duc!

Marcu se scărpină după urechi, dar nu zise nimic.
10 Vedea și el că popa nu se cade să fie plouat. Îl supăra însă lucrul și-l făcea să se gîndească.

— Oare — grăi el într-un tîrziu, încetînd a împleti — oare n-am putea noi împleti o rogojină? Șovar, rogoz și pipirig este în vale!

15 — Măi, poate că ai dreptate, îi răspunse popa. Și aceea tot cam așa trebuie să fie ca și asta ce facem noi.

Dîndu-i ajutor popii, Marcu a început să facă mai bune lese decît popa. Rogojina a ieșit în cinstea lui; iară popa n-a venit plouat, ci cu punga plină de la tîrg.

20 Ziua sfintelor Rusalii astă dată a fost zi bună. Preuteasa avea rochie nouă, cei trei mai mărișori aveau păpucași din oraș, Măriuca cea mai micuță avea o pălărie de paie cu două flori roșii, iară pereții erau albi chiar și pe dinafară, ferestrele erau întregi, casa era luminoasă
25 și icoana Sfintei Mariei Maicii Preacurate se vedea bine cum era pusă sus, între ferestre, și împodobită cu florile crescute pe marginea straturilor. Făină albă, carne, unt, ba chiar și zahăr a adus popa de la oraș. Părintele o iubea pe preuteasa; ei însă niciodată nu s-au sărutat.
30 Preuteasa a început să plîngă — nu știe de ce — iară părintele Trandafir era să plîngă cînd a sosit în biserică; a văzut însă oamenii pe la icoane și a intrat în altar cu lacrămile în ochi. Zic oamenii că el niciodată n-a cîntat mai frumos decît într-astă zi. A rămas vorba:
35 „Cîntă ca popa la Rusalii!”

*

Vremile vin; vremile se duc: lumea merge înainte, iară omul, cînd cu lumea, cînd împotriva ei.

Drumul de țară vine din oraș, trece pe lângă Valea-Seacă și merge mai departe pe la Valea-Răpiții. Unde se întilnesc drumurile, la împreunarea celor două văi, pe Răpița, este o moară, lângă Răpița este o rugă, lângă rugă este o fântină, iar lângă fântină sunt opt paltini frumoși. Locul acesta se zice: „La rugă la Sărăceni!“ De aici pînă la Sărăceni nu este decît cale de un ceas. Cu toate aceste, de cîte ori vine din oraș, sărăcencianul se oprește aci, adapă caii și mai stă puțină vreme, așteptînd ca să vie vrun drumeț care să întrebe: „Ce sat e acela unde se vede biserica cea frumoasă cu pereți albi și cu turn sclipitor?“ Fiind întrebat astfel, el își netezește mustățile și răspunde privind fălos spre acel loc: „Acolo sus pe Gropnița? Acela e satul nostru, Sărăceni. Dar clopotele să le auzi: ce clopote sunt în turnul acela!... S-aude cale de trei ceasuri!“

Unde se despart drumurile este un stîlp cu două brațe: pe un braț stă scris: „Spre Valea-Răpiții“, pe celălalt: „Spre Valea-Seacă“. Drum ca acela care trece prin Valea-Seacă înspre Sărăceni giur împregiur nu este. Neted ca masa și virtos ca simburele de cireșă. Se vede că sărăcenenii l-au făcut de dragul lor. În dreapta și în stînga, tot zece-cincisprezece pași unul de altul, sunt niște nuci stufoși, la care omul privește cu drag. Albia pîriului rămîne la dreapta: drumul trece pe coaste, mai pe sus, ca să nu-l atingă năpădirea apei. Sărăcenenii au trebuit să sfarme stînci în calea lor; dar au făcut-o bucuros, fiindcă din stînci și-au făcut drumul.

Pe aicea sărăcencianul se simte acasă, pentru aceea mîna numai în pași. De altminterea, nici nu i se urăște. Aproape la tot pasul întilnește cîte un cunoscut, cu care mai schimbă vorba „de unde și pînă unde“. Asta duce un car de var, celălalt un car de poame; mai apoi vine unul cu impletituri, altul cu un car de roate, doage, ori alt lemn lucrat. Iară pe marginea drumului, din cînd în cînd, dă de petrarii care ciocănesc din zori de zi pînă la apusul soarelui. Astă cale nu e pustie!

Unde cotește valea și drumul, acolo sunt vărăriile. Aici apoi e tîrg întreg. Unii încarcă var, alții descarcă

piatră și lemne; pietrarii fac tocot; vărarii aruncă lemne în foc; stăpînii fac larmă unul pentru cinci.

De la acest loc și satul se vede mai bine. Grădinile sunt însă prea indesate cu pomi; numai printre crengi
5 ori peste pomi vedem pe ici, pe colea, cite o bucată din peretii și acoperemintele caselor. Casa popii este tocmai lîngă biserică: nici din asta nu vedem însă decît cinci ferestri și un acoperemint roșu cu doauă hornuri. În față cu biserica e școala. Casa, din care nu vedem decît
10 o bucată de perete cu doauă ferestri mari și acoperemintul, este a lui Marcu Florii Cucului. Iară zidirea cea mare, care se vede mai în vale, este primăria. Dacă satul nu ar fi atît de indesat, ar trebui să ni se înfățișeze foarte frumos. Așa însă rămîne invelișul, din care
15 trebuiește să urmăm la cele ce nu vedem.

Toate s-au schimbat; numai părintele Trandafir a rămas precum a fost: verde, vesel și harnic. Dacă părul cărunt și barba căruntă nu ar vesti vremea lui, am crede că copilașii cu care se joacă înspre seară la
20 laița cea de dinaintea casei sunt copilașii lui. Unul dintre copilași, pe care l-a ridicat ca să-l sărute, îi fură pălăria din cap și fuge cu ea năstașnic. Măriuca deschide fereastra și strigă: „Trandafirică al mamei, nu lăsa pe moș-tătuca cu capul gol“. Apoi fuge de la fereastră,
25 pentru ca să prindă pe Ileana, care a furat ceapța bunicii, s-a împodobit cu ea și vine să se fălească la moș-tătuca. Moș-tătuca ride din toată inima; îi place gluma. Tocmai vine de la vecernie și părintele Coste, și prinde atît pe Ileana cit și pe Măriuca, le sărută și apoi se pune
30 pe laiță lîngă socrul său. Marcu, vecinul, vechiul prieten, socrul Măriucăi, om de casă, vede alaiul și vine și el să steie de vorbă. „Bătrînule! na-ți căciula, nusta cu capul gol!“ grăiește bunica, întinzînd căciula pe fereastră.

35 Un om din sat trece, le poștește „bună odihnă“ și-și zice: „Ține-l, Doamne, la mulți ani, că este omul lui Dumnezeu!“

SCORMON

I

Cît e de lung gardul, de la portiță pînă la cotitura uliței, Sanda l-a măsurat, nici ea singură nu știe de cite
5 ori, cu firul în mină. Jos, lingă portiță, e virtelnița cu jirebia de tort. Sanda ia capătul firului, îl sucește pe lingă cel dintli par din gard, apoi merge lăsînd firul printre degete, din par în par, pînă la stîlpul din cotitură; acolo sucește firul încă o dată și iarăși se întoarce
10 înapoi. Virtelnița se mișcă alene, scîrțîind îndelungat, și lasă firul a se dezveli. Din cînd în cînd, scîrțîitura încetează și firul nu mai curge. Sanda fuge la virtelniță, descurcă firele și iarăși pîrîndă parii. Așa se urzește pînza. Și gardul e cel mai bun urzitor: pari bătuți
15 unul lingă altul și legați între dinșii, loc de șase palme de la pămînt, cu o împletitură de nuiete. Lingă gard locul e neted; dincolo grădina cu legume și cu flori. Cucurbăta se întinde de-a lungul, se ridică și pe alocurea se răsucește pînă în virful parilor, încît firul Sandei se ascunde în verdeața frunzelor ori scutură albini
20 din florile galbene. Așa de a îndemină nu e urzitorul cu craci lungi ca păianjenul. E bun în vreme de iarnă. Acum însă naica Marta s-a dus cu copiii la stîină, badea Stan a plecat cu un car de scînduri: Sanda e
25 singură-singurică. Îi mai place afară la uliță. Nu pentru că ar fi trecători, dar afară cîntecul vine mai bine. E cald, dar deprinsă e fata la ger și la arșiță. Cu brațele goale,

cu poalele aninate în briu și cu ștergarul în cap, ea nici nu simte vremea lui cuptor; cîntă, întinde firul, descurcă jirebia și se perde în tinerețele ei.

5 Din vale vine, abia tirîndu-se, un cine flocan, pe mijlocul uliței. Cîteva sute de pași de la cotitură, el zărește o clipă pe Sanda, se oprește, ridică capul, ciulește și începe a scheauna încet. Sanda se întoarce cu firul și iarăși se arată la cotitură. Cînele tresare, prinde viață și, cu ochii ațintiți la Sanda, se răpede în sus.

10 Pentru o fată care urzește pînza de-a lungul gardului, un cine flocan, mai ales cînd nu vine, ci se răpede, totdeauna este o ivire mai mult decît supărăcioasă. Sanda țipă, apoi rămase incremenită de spaimă, cu fața albă ca fagurele și cu ochii ațintiți la cine.

15 Ca o șopîrlă însă, cu labele întinse, colbăind cu coada și scheaunînd, se tîrîie cînele pînă în apropierea ei. Acolo apoi rămase turtit la pămînt, privind fata speriată, scheaunînd iar cu frică și mișcîndu-și coada neîncetat.

20 Sanda își veni în fire. Îi părea c-a mai văzut adeseori acest cine, dar unde și cum nu-și aducea aminte.

Deodată, fața ei se însenină.

— Scormon! strigă ea cu bucurie, ca și cînd ar întîlni un vechi prieten.

25 Cînd auzi cînele acest cuvînt, sări iute la picioarele ei, apoi se ridică cu labele pe ea și iarăși îi cuprinse picioarele, sări impregiur vesel, începu să latre, să scheaune și iarăși să-i lingă minile.

30 — Scormon! dragă Scormon! zise ea, plecîndu-se spre cine și netezindu-l. Cît e de slab, sărmanul! Unde e Pascu?

La auzul acestui nume, cînele începu să scheaune încet, mai tare, tot mai tare, în sfîrșit el își ridică capul în sus și începu să urle.

Sanda îl privi cîtăva vreme cu mișcare.

35 — Bietul cine! cum urlă! zise ea înduioșată. Scormon, nu urla! urmă apoi, simțînd că lacrimile îi vin în ochi. Cine știe, poate a și murit în cătănie. Bietul cine! Apoi începe a se șterge la ochi, așezîndu-se pe piatra de lingă porțiță. Cine știe, poate a și murit! Trei ani vor fi la toamnă de cînd l-au dus în cătănie. Și mulți mor în cătănie.

Se zice că-i bate și-i țin cu mîncări rele. Vai ș-amar!
Nu se mai aude nimic de el. Despre alții tot mai vine
cite-o veste. Dar el n-are pe nimeni decît pe bietul
acesta de cine, care pierde de foame.

5 La acest gînd, Sanda privi împregiur. Scormon era
tupilit la picioarele ei. Ea începu să-l netezească.

— Scormon! tu n-ai stăpîn!

Scormon se ridică și-și puse labele pe genunchii ei,
privindu-i în față.

10 Sanda începu a-și face muștrări. De trei ani, de cînd
s-a dus Pascu, ea abia citeodată și-a adus aminte de el.
Măcar numai să se fi gîndit la el. Și așa nu se mai gîn-
dește nimeni altul în lume. Dar atunci cînd îl luase
în cătane Sanda era încă tînără, de tot tînără și nepri-
15 cepută. Iar el totdeauna a fost bun cu dînsa. Cînd mer-
gea la stîină, iarna, cînd ședeau seara la sfărîmat de
porumb, și primăvara, cînd oile începeau să fete, tot-
deauna el îi aducea pe cel mai frumos dintre miei
priori. Cine știe? poate el... Da! de dragul ei el ar fi
20 fost gata să facă orișice. Ar fi dorit să știe unde-i și ce
face, și cum e, și ce gîndește, ar fi dorit să-l vadă și
numai să-l vadă.

Scormon se ridică cu labele pe umerii ei.

— Scormon! strigă ea înduioșată, apoi îi cuprinse
25 capul și îl sărută, privind speriată împregiur, ca să vadă
dacă nu o va fi zărit cineva. După aceea se ridică repede,
intră în curte, în casă și ieși cu o bucată de mălai proas-
păt.

— Scormon, ia, mîncă! grăi ea, întinzîndu-i bu-
30 cata.

Cinele începu să mușine mălaiul.

— Mîncă, Scormon, mîncă! Sărmanul, cît e de
slab: abia a mai rămas păr pe el! Mîncă, Scormon!

35 Scormon apucă bucata cu sfială și o puse între labe,
iar fata se așeză lîngă el și rămase privind cu mulțu-
mire cum cinele din ce în ce se îndemna mai tare la
mîncare.

— Unde e Pascu, Scormon?

Cinele lasă bucata și iarăși începe a scheauna.

40 — A murit, știu c-a murit! cinele simte mai bine
decît omul!

Naica Marta se opri la portiță și stete uimită: Sanda
ședea jos și netezea un cîne străin.

— Ce faci, tu fată?

— A murit, mamă! știu c-a murit! Urlă cînele.

5 — Cîne-a murit?

— Pascu! Ia, acesta e cînele lui.

— Care Pascu?

— Pascu, care era cioban.

10 — Aha! îmi aduc aminte, bălanul! răspunse naica
Marta. Dar de unde știi tu?

— Urlă cînele, mamă. Să vezi. Scormon! Unde e
Pascu?

15 Cînele, la intrarea naicăi Martei, se retrase și făcu un
cerc împregiurul femeilor. Acum se opri și ridică capul
în sus.

— Unde e Pascu? întrebă Sanda încă o dată.

Cînele începu iarăși să urla.

Muma și fata stăteau privind cu înduioșare la cînele
ce în limba lui se plîngea de singurătate.

20 — Da, nu e a bine! grăi naica Marta într-un tîrziu.
Dumnezeu să-i ierte păcatele! Era băiat bun. Nu mai
știe nimeni să facă brînză cum o făcea el. Bietul
cîne, cum urlă!

25 Acum, cînd și naica Marta zisese că Pascu a murit,
Sanda ar fi dorit să-i arăte că e cu puțință ca el să nu fi
murit. Cînele poate urla și numai de dor să vadă pe
stăpînul său. Văzînd însă că și muma-sa își șterge lacră-
mile, ea o urmă în casă, fără să-i vină a zice vrun cuvînt.

30 Ceva mai tîrziu, Sanda iarăși măsură lungimea gar-
dului cu firul în mină, ca și cînd nu s-ar fi întim-
plat nimic. Scormon era culcat la virtelniță, pur-
tînd capul în urma fetei, pe care și-o alesese stă-
pînă. Ea se apleca totdeauna cînd sosea la virtelniță
și-i netezea, iar cînele se tăvălea dezmiertat înaintea ei.

35 — Bietul cîne! Cum se bucură!

Numai în cealaltă zi dimineață se simți urma zilei
acesteia.

— Ce ți-e, fată? o întrebă mamă-sa îngrijată.

— Nimic, mamă.

40 — Ești galbenă ca ceara!

— Nu știu! zise Sanda, mergînd să dea mălai la cîne.

Și din zi în zi Sanda se făcea tot mai tăcută, mai galbenă și mai gînditoare. Îi plăcea să iasă seara afară, numai cu Scormon. Acesta, peste cîteva zile, încetă a mai urla cînd îl întreba unde e Pascu, ci scheauna
5 numai privind impregiur, ca și cînd l-ar aștepta.

„Cine știe? poate că nici n-a murit“, își zise Sanda. Parcă-i spunea un glas tainic că el trăiește; iar cînd auzea acest glas, parcă se temea de ceva.

Și de cîte ori vedea pe Scormon, glasul răsuna în
10 sufletul ei și în răsunetul glasului se ivea frica.

Peste cîteva săptămîni, naica Marta ieși cu o bucată de mălai.

— Scormon !

Nimic.

15 — Scormon !

Nimic.

— Tu fată ! ia-n vină, cheamă cînele cela.

Cheamă fata, cheamă muma, cheamă toți, dar e zadarnic. Astăzi, mîne și poimîne: s-a dus Scormon. Cine
20 știe unde?

— Păcat de cînele acela ! Era bun la casă, grăi naica Marta.

Sanda s-ar fi bucurat că a scăpat de el, însă îi părea c-a rămas satul pustiu.

25

II

Trei văi și trei dealuri: cale scurtă-n tinerețe; cine o face în voie bună a sosit la Măciniș fără chiar să bea apă din izvoarele din cale.

Jos în vale curge riul; mai sus, pe coaste, răsfirat,
30 se întinde satul prin holde și grădini. Sus, pe culme, paște turma în iarbă verde și îndesată. Stina e așezată tocmai lingă cruce, de unde ochiul cuprinde amîndouă văile. Un nuc bătrîn și stufos dă umbră păstorului.

Berbecii sunt bătauși, mioarele sunt grase și mieii
35 zburdalnici, dar păstorul totuși e tăcut. Zadarnic ia fluierul în mină; doina nu mai are farmecul pe care-l avea odinioară.

Antar. Anul. 15 Decem. 1874

145
1874

Tubita Sora

Oh! iartă, că nu știu care d'atăn m'a scos
bolnav și nu vreau să ți mai scriesc nimic, ca să
astundă și ăstea deșeurile mele. Alina, de v'ă ține
lumii de rila, mă aflu aici, iar să văz unce sunt
este foarte bun și din mulțumire lui Dumnezeu
că m'am însănătoșit. E' unca bolnavă, nu
doare puțin, dar de asta nu te îngrij, dă-
gă sora, că nu ești decât o doamnă, care
nu se mișcă în secolă vreme.

E' și dau de știri, nu scrii nimic în lumea
asta am să călătoresc la Topol. Alina, burlă
din România, m'a chemat, să-mi scrie că are
de gând să mă pună în picioare, să-l
scrie de 600 franci, sau să scrie 2000 floini
pe an. O căsătorie mai bună nu pot
ajunge, pentru că m'a des. Alina, scrie.

Scrisoarea lui Ioan Slavici către sora sa prin care
o anunță că trece „în țară” (15/3 octombrie 1874).

Iași 17 Octombrie 1874.

Stimate Doamnă!

Am aflat de primirea în serie joasă a ceea ce
denunța în urmă cu câteva zile și care rămâne important
și mai ales rămâne de putere să nu se întindă.
Am fost în bătaie. Faptul este că în ziua în care
am fost în bătaie, sub însoțirea briefăi-
toare a aceluși m-am întâlnit, înaintea
poștei și suficient de cum capabil de lucrare.
Nu mai puțin doram să lucrez; pentru
acesta în seara de aici, unde me afla acum
te-ai găsi.

Domnul Naguzzi mi-a spus, că ați fi
găsit să mi se însoțească în funcția

Inceputul scrisorii lui Slavici către Maiorescu
prin care îl înștiințează că a sosit la Iași (17 oc-
tombrie 1874).

POPA TANDA.

NOVELA.

I.

A doua zi, pe timpul minunilor visate.
Când lajunul dimineții la ușa nopții bate,
Betrana mama treaza de grija ce-o domină
Sîngește că e 'n lume o 'stranie lumină.
Ea merge cu grabire la patul unde crede
C'au trebuit să doarmă străinul... și ea vede,
C'arî dragostea de mama o face-acuma să vadă,
Ea vede 'n așternutu-i flori vii ca de zapadă.
„Ah! zice cu durere; nici una nu-i uscată!
„Nici una vestejită! Străinul ospete-i fata!”
Apoi la talburarca l de cruță presimțire,
Înalță ochi 'n ceruri și vede cu-otferire...
Ce vede?

Pe zecitul adănc, înfăcarat
Mărețul soare plândi și caru-i înhamat
Cu nouă cai de rază ce 'n spațiu l'au răpăt
Cătrieră corescal istins nemărginit.
Sbor caili lăsând riuri de foc în urma lor
Și trecele scăpate de-alung în aer sbor.
Ea soarele ferice dănd lumilor nitare
Cu lina legănată pe sîni lei, spore
Și lumeele 'nundate sub flăcări arzătoare,
Priveac cu îngrozire alt soare lângă soare...

„Băstem! strigă betrana, băstem pe capul tău,
„Tu ce-mi răpești viața, răpind pe ful meu!”
Și mama cade moartă!

Ea cade! dar urgia,
Dar crucea băstem zboară, ne sus pînă la Lin,
Ș'a soareții mirană levită, îngerații
Din ceruri cade 'n marea lucind cu o îngerie.

Ah! mare l-au fost vizul și scutul întotdeauna!
Îmbiea l-au dat moartea, și moartea nemuritoare!
Ea urlete-și ferice, într-un forme vis
Din mîni, îngănaș, dintr-un Căcărăle
Cu yuric căntă soare se 'nalță 'n adorare
Căntănd-o, primăvara, cu dulcea ei căntare:

1875. Mai.

V. Alexandri.

Erte-l Dumnezeu pe dascalul Piatilă! Era
om bun și căldfrec vestit. Ni murăturile foarte
și plăceau. Mai ales dacă era cam răgușit,
le bea cu gălbănuș de ou, și i se dregea orga-
nau, încât resnaau fereștile, cănd cănta:
„Măntuiește Doamne norodul tău!” Era dasc-
cal în Butucani, bun sat și mare, oameni cu
stare și cu socoteală, pomeni și oșpețe de bog-
zat. Eară copii n'avea dascalul Piatilă decît
doi: o fată, pe care-a măritat-o după Petrus
Țapulul, și pe Trandafir, părintele Trandafir,
popa din Sărăceni.

Pe părintele Trandafir să-l înă Dumnezeu!
Este om bun; a învățat multă carte; căntă
mai frumoș decît chiar și repositul tatăl său
Dumnezeu să-l erte! și totdeauna vorbește
drept și cumpănit, ca și cănd ar costă din car-
te. Și harnic și grijitor om este părintele
Trandafir. Adună din multe și face din nimic
ca ce-va. Stringe, dregre și culog; ca să aibă
pentru sine și pentru alții.

Mult s'a ostenit părintele Trandafir în ș-
colare sa. Școlarele cele mari nu se fac nu-
mai ca-oșpe, mergînd și venînd. Omal mare
și mai are și mai rabdă. Eară cu capul se
lucerează mai greu decît cu sapa și cu furca.
Dar toate s'au făcut și nici n'au roman lucru
mădarnic. Trandafirul an ajuns popă în anul
tăltăno-său, în Butucani, bun sat și mare, om-
nau cu stare și socoteală, dar în pomeni și
oșpețe părintele Trandafir se mergea laștina.

Am scris povestea ce ti-am trimis. Nimeni nou, nimic deosebit: si eu in ea ca-ti trimit o poveste. Un q' altă noți. Sunt nise povestii zăgăzite afara de una q' alta fragment.

Am inceput apoi un studiu asupra românilor din Arizona. Lucea nesemnificativ interesant. Am găsit în ea puțin lipsă în de-mi o mare parte din noți. (Impartăș: 1) stări te. geografice. 2) economice. 3) etice. 4) politici politice sociale.)

O novelă, „Popa Tandu” ce am scris în epistolă, nise ac. ma n'a avut norocul să poată trece pînă corectură.

El au apăsă de un lucru extraordinar. Sîria un roman.

Pă nu aveți în ea, că frumoasă lumii, în care pătre, n'a scris epus poezie. În toate vremile au fost regăsit pătre frumoșele răpăsimilitate, acasă armonie întimpli. Tron. ce alături în brașoara lui I. I. Al pînă în ~~în~~ ^{ceasta} amănarea mîștrii sufletești la mine, ca să se transcrie în povestea.

Apoi lumii de zile au fost în epistolă. Lucea în ei oră nouă, când care q' me aflai într'înă. Din întâmplare, în casa d'altăia soră, ce am pătreant nise, n'a apăsă lumă, ce-am scris pînă în crengi. N'a fi orănt, et o arde. ne slăt de comuna pută să provăne atît de nî mîștrii în suflet. Am libertănt. Numai un moment a tînt această emoție: apoi m'au confundat în gînduri cescănd motivele etice ale acestei emoții, rapăsit între fire q' suflet. - Nu știu. dar am suflet cu bay în pedar am căsat în ea în sava nîtoare tot această emoție, - lumă era lumă ce boldeama.

Fragment din scrisoarea lui Slavici către I. Negruzzi, cu prima mențiune despre compunerea nuvelei „Popa Tandu” (3/13 septembrie 1874).

1877

I
Siga

CALINDARUL BUNULUI ECONOM

pe anul

1877

intocmit de

D. COMȘA și EUGEN BROTE.

Cu mai multe ilustrațiuni intercalate în text.

Prețul 45 cr. v. a.

SIBIIU

Editoria tipografică Jos. Probst & Comp.

Coperta *Calindarului bunului econom* (1877) în care se reproduce *Popa Tanda*.

POPA TANDA

BY I. SLAVICI

GOD have mercy on the soul of Schoolmaster Pintilie! He was a good man, and a well-known chorister. He was very fond of salad with vinegar. Whenever he was hoarse, he would drink the yolk of an egg with it; when he raised his voice, the windows rattled while he sang, "Oh, Lord, preserve Thy people." He was schoolmaster in Butucani, a fine, large town containing men of position and sound sense, and given to almsgiving and hospitality. Schoolmaster Pintilie had only two children, a girl named Petrea Tzapu, and Trandafir, a priest in Saraceni.

God keep Father Trandafir's soul! He always spoke of his father, though he were reading of Trandafir was an industrious man, he had studied many things better than his dead father, (soul! He always spoke of though he were reading of Trandafir was an industrious man, he had studied many things gathered from many sources out of nothing. He saved to get enough for himself and for others.

ROUMANIAN STORIES |
TRANSLATED FROM THE
ORIGINAL ROUMANIAN,
BY LUCY BYNG

LONDON JOHN LANE THE BIKLEY HEAD
NEW YORK JOHN LANE COMPANY, INCORP.

Coperta volumului și începutul nuvelei *Popa Tanda*, în traducere engleză (Londra, 1921).

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a de cărți noi.

Abonamentul pe un an pentru România, Sibaci 20 franci; pentru Austria și S. pentru Germania, Belgia și Italia 20 franci; pentru Franța și Spania 40 franci.
Abonamentul se face numai pe un an întreg; în anul la Tipografia Națională și în redacția, în Convoorbiri la Biblioteca Soc. et Coop.; la toate celelalte case de librărie și la librăria personală.

SCORMON.

Novela.

I.

Cât e de lung gardul de la poartă până la cotitura uliței, Sanda l'a măsurat, uite ea singură nu știe de câte ori, cu frul în mână. Joe, lângă poartă e virtelușa ca jirebla de tort. Sanda la capatul firului, îl sucește pe lângă cal de aștei par din gard, apoi merge lăbind frul pînă degete din par în par pînă la stîlpul din cotitură; acolo sucește frul încă odată și cărși se întoarce înapoi. Virtelușa se mișcă a leze scărțind îndelungat și lăsa frul a se desvâli. Din când în când scărțitura încetează și frul nu mai curge. Sanda fuge la virtelușa, descurecă firele și cărși perindea parii. Așa se urmește pînă. Și gardul e cel mai bun orășor. Pari bătuți unul lângă altul și legați între sine laec de țese palma de la pînă ca o împletitură de arole. Lîngă gard: locul neted; dincolo grădina cu legume și flori. Căcărăba se întinde de-a lungul, se

virful parilor, încă frul Sanda se ascunde în verdețea frunzelor ori se acutură abînd din firele galbene. Așa încetează nu e urziturul cu crucii lungi ca și pajonul. E buc în vreme de curia. Acuma însă Fatca Marta s'a dus cu copii la stăni, Dăduș Stan a plecat cu un car de scînduri: Sanda e singură, singurica. El mai place afară la ulița. Nu pentru că ar fi trecători, dar altă căntecul vine mai bine. E cald. Dar deprimă e fata la ger și arșița. Cu brațele goale, cu poalele animate în cîlcituri și cu ștergarul în cap, ea nici nu simte vremea lui cuptor: căntă, întinde frul, descurecă jirebla și se perde în tinereța sa.

Din vale vine abia țârînda-se un căne flo-can pe mijlocul uliței. Căte-va țete de pa-i de la cotitură el aștepte o clipă pe Sanda, se oprește, ridică capul, ciulește și începe a schianna încoet. Sanda se întoarce cu frul și cărși se arată la cotitură. Cănele trăsare, prinde viața și cu ochii aștîțîi la Sanda se răpede în sus.

Pentru o fată care urzește pînă de-a lungul gardului, un căne flo-can, mai ales cînd ea

Începutul nuvelei *Scormon*, la prima apariție în *Convorbiri literare* (1875, nr. 8, din 1 noiembrie).

TIMPUL

ZIUA DE VINEA PĂRĂMI DE LĂCĂȘ

NUMER 1881 ANUL I 1881

Redacția și tipografia: Iași, în casa nr. 10, în fața Bisericii Sf. Spiridon.
Preț: 2 lei pe săptămână.
Abonamente: la comandă.
De vânzare în toate librăriile.

Redacția și tipografia: Iași, în casa nr. 10, în fața Bisericii Sf. Spiridon.
Preț: 2 lei pe săptămână.
Abonamente: la comandă.
De vânzare în toate librăriile.

PONTEA LITERARA.

O VIAȚĂ PIERDUTĂ.

Critica pe care o așteptați este pe cât de curioasă, pe atât de interesantă. Căci, după ce am văzut că nu este vorba de o povestire simplă, ci de o viață pierdută, am fost curioși să vedem cum se desfășoară această viață. Și, într-adevăr, este foarte interesantă. În primul rând, vedem că personajul principal este un tânăr, care, din cauza unei căsătorii nefericite, se vede nevoit să trăiască într-o viață de singurătate. Acesta este începutul povestirii. În al doilea rând, vedem că tânărul este un om foarte inteligent și că are o viață foarte interesantă. În al treilea rând, vedem că tânărul este un om foarte generos și că are o viață foarte interesantă. În al patrulea rând, vedem că tânărul este un om foarte curajos și că are o viață foarte interesantă. În al cincilea rând, vedem că tânărul este un om foarte onest și că are o viață foarte interesantă. În al șaselea rând, vedem că tânărul este un om foarte cinstit și că are o viață foarte interesantă. În al șaptelea rând, vedem că tânărul este un om foarte modest și că are o viață foarte interesantă. În al optulea rând, vedem că tânărul este un om foarte simpatic și că are o viață foarte interesantă. În al nouălea rând, vedem că tânărul este un om foarte prietenos și că are o viață foarte interesantă. În al zecelea rând, vedem că tânărul este un om foarte generos și că are o viață foarte interesantă.

Și, într-adevăr, este foarte interesantă. În primul rând, vedem că personajul principal este un tânăr, care, din cauza unei căsătorii nefericite, se vede nevoit să trăiască într-o viață de singurătate. Acesta este începutul povestirii. În al doilea rând, vedem că tânărul este un om foarte inteligent și că are o viață foarte interesantă. În al treilea rând, vedem că tânărul este un om foarte generos și că are o viață foarte interesantă. În al patrulea rând, vedem că tânărul este un om foarte curajos și că are o viață foarte interesantă. În al cincilea rând, vedem că tânărul este un om foarte onest și că are o viață foarte interesantă. În al șaselea rând, vedem că tânărul este un om foarte cinstit și că are o viață foarte interesantă. În al șaptelea rând, vedem că tânărul este un om foarte modest și că are o viață foarte interesantă. În al optulea rând, vedem că tânărul este un om foarte simpatic și că are o viață foarte interesantă. În al nouălea rând, vedem că tânărul este un om foarte prietenos și că are o viață foarte interesantă. În al zecelea rând, vedem că tânărul este un om foarte generos și că are o viață foarte interesantă.

În sfârșit, vedem că tânărul este un om foarte generos și că are o viață foarte interesantă. În primul rând, vedem că personajul principal este un tânăr, care, din cauza unei căsătorii nefericite, se vede nevoit să trăiască într-o viață de singurătate. Acesta este începutul povestirii. În al doilea rând, vedem că tânărul este un om foarte inteligent și că are o viață foarte interesantă. În al treilea rând, vedem că tânărul este un om foarte generos și că are o viață foarte interesantă. În al patrulea rând, vedem că tânărul este un om foarte curajos și că are o viață foarte interesantă. În al cincilea rând, vedem că tânărul este un om foarte onest și că are o viață foarte interesantă. În al șaselea rând, vedem că tânărul este un om foarte cinstit și că are o viață foarte interesantă. În al șaptelea rând, vedem că tânărul este un om foarte modest și că are o viață foarte interesantă. În al optulea rând, vedem că tânărul este un om foarte simpatic și că are o viață foarte interesantă. În al nouălea rând, vedem că tânărul este un om foarte prietenos și că are o viață foarte interesantă. În al zecelea rând, vedem că tânărul este un om foarte generos și că are o viață foarte interesantă.

Și, într-adevăr, este foarte interesantă. În primul rând, vedem că personajul principal este un tânăr, care, din cauza unei căsătorii nefericite, se vede nevoit să trăiască într-o viață de singurătate. Acesta este începutul povestirii. În al doilea rând, vedem că tânărul este un om foarte inteligent și că are o viață foarte interesantă. În al treilea rând, vedem că tânărul este un om foarte generos și că are o viață foarte interesantă. În al patrulea rând, vedem că tânărul este un om foarte curajos și că are o viață foarte interesantă. În al cincilea rând, vedem că tânărul este un om foarte onest și că are o viață foarte interesantă. În al șaselea rând, vedem că tânărul este un om foarte cinstit și că are o viață foarte interesantă. În al șaptelea rând, vedem că tânărul este un om foarte modest și că are o viață foarte interesantă. În al optulea rând, vedem că tânărul este un om foarte simpatic și că are o viață foarte interesantă. În al nouălea rând, vedem că tânărul este un om foarte prietenos și că are o viață foarte interesantă. În al zecelea rând, vedem că tânărul este un om foarte generos și că are o viață foarte interesantă.

Și, într-adevăr, este foarte interesantă. În primul rând, vedem că personajul principal este un tânăr, care, din cauza unei căsătorii nefericite, se vede nevoit să trăiască într-o viață de singurătate. Acesta este începutul povestirii. În al doilea rând, vedem că tânărul este un om foarte inteligent și că are o viață foarte interesantă. În al treilea rând, vedem că tânărul este un om foarte generos și că are o viață foarte interesantă. În al patrulea rând, vedem că tânărul este un om foarte curajos și că are o viață foarte interesantă. În al cincilea rând, vedem că tânărul este un om foarte onest și că are o viață foarte interesantă. În al șaselea rând, vedem că tânărul este un om foarte cinstit și că are o viață foarte interesantă. În al șaptelea rând, vedem că tânărul este un om foarte modest și că are o viață foarte interesantă. În al optulea rând, vedem că tânărul este un om foarte simpatic și că are o viață foarte interesantă. În al nouălea rând, vedem că tânărul este un om foarte prietenos și că are o viață foarte interesantă. În al zecelea rând, vedem că tânărul este un om foarte generos și că are o viață foarte interesantă.

Pagină din *Tim-pul* cu începutul nuvelei *O viață pierdută* la prima apariție (1877, nr. 21, 27 ianuarie).

„Junimea” -- grup, 1878.

— Scormon, ține!

Scormon sare și se repede între berbecii care se bat în capete, despărțindu-i pe șapte în șapte părți, apoi rămâne stînd cu capul ridicat, ca să vadă dacă lupta e
5 sfîrșită. Iar cînd vede că toți pasc, latră încă de cîteva ori, ca semn al privegherii sale, și se întoarce încet lingă stăpinul său. Aci se întinde, își pune capul pe
10 etichete de dinaintea și rămîne urmînd cu ochii săi mișcă- rile lui Pascu. Din cînd în cînd, ciulește, tresare, ridică capul ori mormăie, parc-ar fi simțit ceva nepriincios.

Pascu nu-l vede. El se simte singur. Cîtă vreme a fost în cătănie, adeseori și-a adus aminte de el. Muntele, turma și Scormon au fost prietenii din revărsatul tinere-
15 țelor lui. Acuma însă, de cînd a sosit acasă, parcă e sătul de traiul de mai nainte. De patru săptămîni își paște turma și încă nu și-a botezat chiar nici pe berbecul ce poartă clopotul cel mare. Poate cu vremea, cu zilele, lucrurile iarăși vor intra în firea lor de mai nainte.

Scormon ridică capul, se ridică de tot, privește ciu-
20 lind în vale, apoi, ca lăsat din pușcă, se duce peste gropi și tufișuri în jos.

— Unde, păcate, se duce cînele așa? Scormon, Scormon!

Scormon n-are vreme să stea de vorbă.

25 Pascu se ridică și privește în urma lui.

Din vale șerpuieste, albă și netedă, poteca îngustă. Jos, unde se pierde în dosul spinișului îndesat, Pascu vede o femeie venind grăbită în sus. Scormon merge drept la ea, apoi joacă împregiurul ei, se tăvăleşte,
30 latră, sare pe ea și iarăși ia calea înapoi pînă la Pascu.

— Ce-i, Scormon? Cine e aceea?

El ar spune dac-ar ști vorbi. Dar scheaună, sare, latră și iarăși fuge la Sanda, și de la Sanda la Pascu, și de la Pascu la Sanda, cale tot mai scurtă, pînă ce
35 nu îi poate vedea față în față.

Sanda se oprește cu obrazii aprinși înaintea lui Pascu.

O, dacă n-ar fi plecat, dacă n-ar fi venit, dacă n-ar fi aici!

- Pascu o vede și-și aduce aminte de ea. Da, e Sanda lui badea Stan. Parc-o vede acum tot cum era înainte de trei ani, dar totuși parcă tot nu e cum a fost atunci. Parcă e — ferească Dumnezeu — cum! Ar voi să-i spuie
- 5 o vorbă, dar nu o găsește, tocmai de aceea.
- Mi-a spus Florea lui Butuc c-ai venit acasă! grăi Sanda înăbușită.
- Pascu abia putu să o audă.
- Da! am venit acasă. Și Florea a venit acasă,
- 10 răspunse el căutînd vorbele. Am turmă frumoasă. Patruzeci și șase de berbeci, o sută șasezeci și două de mioare și optzeci de miei.
- Frumoasă turmă!
- Și iarba e foarte bună, să zici că-i pagubă să pască
- 15 oile în ea. Ia! berbecelul acela e al meu: simbrîie. Să ți-l arăt.
- El pleacă înspre turmă și Sanda în urma lui, iar Scormon, adunînd turma, înaintea lor.
- E grasă turma.
- 20 — Foarte grasă. Așa turmă n-am avut încă. Vezi aceea și aceea, și berbecul acela, și celălalt, urmă el, arătînd oile răsfirate. Am tot de la zece una.
- Sanda umbla în urma lui, privindu-l furișat, iar cînd el stete locului și se întoarse la ea, amîndoi rămăseră
- 25 ca în cea dintîi clipă a întîlnirii lor.
- Eu mă duc acasă! zise Sanda cu glas tremurător.
- Te duci acasă?
- Da! mă duc! răspunse ea, plecînd.
- Pascu plecă în urma ei.
- 30 Acuma se opri Sanda.
- Dar unde ai plecat? o întrebă Pascu.
- Am fost numai iac-așa!
- Ce duci în cîrpă?
- Sanda privi la cîrpă, apoi la Pascu. Ochii începură
- 35 să i se împăinjenească. Scormon văzu cum o lacrimă se strecură în jos pe obrazul ei și începu să scheaune, văzînd c-acuma nu e bine.
- Ți-am adus niște struguri! zise ea, fără ca să-și șteargă lacrima. Sărmanul, a venit la noi.
- 40 Mai departe nu putu vorbi.

Nu știu ce și nu știu cum... Pascu se simți că nu se mai știe... Fără de a putea să-și dea seamă în ce chip, el se trezi că îmbrățișează pe Sanda.
Scormon privea neclintit la ei.

★

În toamna viitoare, peste trei dealuri și trei văi, în umbra unui tei era o trochiță. Scormon e culcat lângă ea și privește în tăcere cum copilul se joacă cu mînuțele lui, bombănind vorbe de tainic înțeles.

LA CRUCEA DIN SAT

I

Naica Floare n-are vreme. Cuptorul este ars și plăcinta nu e încă întinsă. Multă grabă nu-i prea bună: Marta ar fi trebuit să mai aștepte cu cuptorul. Ea însă umblă cu gândul tot pe la cei din casă; abia apucă să se vadă și ea la masă cu scărmanătorii de pene. Sunt prea veseli: îi aude rîzînd în casă. Bujor spune minciuni; trei zile și trei nopți el nu ar sfîrși. Cînd n-o știe de la altul, o scornește de la sine. Și apoi mai este bun la clacă și pentru că nu se minie cînd Ileana îi face o glumă, iar Ileana bucuros îi face cîte una. Așa-i asta între tineri.

În vreme ce naica Floare întinde plăcinta și tinerii petrec vesel împrejurul mesei, stăpînul casei, badea Mitru, șade pe prispă, în umbra celor de la masă. Ca totdeauna, pipa îi este în gură, dar de mult a uitat că nu arde. Simte că-i lipsește ceva, ce însă anume nu știe. Tot așa de puțin știe de veselia celor din casă. Simte că singur nu este; mai departe nu-și bate capul. Veselia lor nu îl supără, dar nici nu îl înveselește. Scoate pipa din gură, cască o dată, se întinde, apoi, pentru ca să facă și el ceva, ia un pumn de pene și începe a le număra aruncîndu-le jos una cîte una.

Un nou hohot îl trezește și pe el din astă nepăsare. Ileana a făcut o cunună de pene cu coada dindărăt și a pus-o pe nesimțite în capul lui Bujor. Bujor a simțit, dar se face a nu fi simțit, fiindcă-i place să vadă pe Ileana

rizind. Toți rid cu hohot, ride mai ales Ileana. Bujor
stă cu cununa pe cap, făcându-se a nu ști de ce rid cei-
lalți. Îi șade foarte poznaș. Marta deschide ușa: acuma
ride și ea. Ileana însă, văzându-i pe toți așa rizind de
5 Bujor, însăși se oprește din ris, face o față ca și când ar
fi răsturnat oala la foc și grăiește:

— Dar, prostule, nu vezi că de tine rid !?

Bujor vrea să-și ieie cununa din cap; Ileana nu-l
lasă, ci frumos, precum a pus-o, o ia însăși, curățindu-l
10 în urmă cu îngrijire de pene. Sfirșind, îl trage o dată
de ureche, iar Bujor se supără d-un lucru: c-au fost
prea puține pene.

Vrind ori nevrind, badea Mitru le-a văzut toate.
Chiar i s-au mișcat și lui buzele a ride.

15 — Măi Bujor ! grăi el alene, după ce s-au sfișit toate.
Bujor sări în picioare.

— Ai adăpat tu boii ?

Bujor s-așează în semn de răspuns.

— I-ai adăpat ?

20 — Asta nu se face acum ; știi d-ta bine că noi adăpăm
boii când se culcă găinile !

— Dar caii...

Bujor îi taie vorba :

— Bade Mitre ! Ca în toate serile, și astăzi s-au hrănit
25 porcii, apoi s-au închis, s-au muls vacile, apoi s-au
adăpat, s-au adăpat și boii și caii ; plugurile sunt în car ;
sămînța este în saci ; grăpile la îndemină. Mine dimi-
neață, când răsare luceafărul bouului, noi adăpăm — și
ziua ne prinde în cîmp.

30 — Dar tot ar fi mai bine să nu-ți pierzi tu vremea pe
aici pe la fete !

— Dar ce să fac în grajd ? Nu e destul Toader la vite ?

— Ești bun de gură, îi zise badea Mitru după aceste
vorbe. Dar om n-are să iasă din tine !

35 — Ia dă-mi pace ! răspunse Bujor, făcându-se a glumi.
D-ta ai vrea ca toți să fim moșnegi. Ce zici tu, măi
Ghiță ! ?

Ghiță era flăcău numai d-aici din vecini. Foarte
bucuros petrecea seara la scărmanat de pene cu Ileana
40 și cu ceilalți tineri veseli. Așadară el știa că badea Mitru
este cam rău de gură. Gîndi că este mai bine să nu răs-

pundă nimic. A răspuns însă badea Mitru, scurt, dar gros:

— Măi! cu Ghiță nu te potrivești: tu ești slugă, iară el nu are stăpîn.

5 Bujor părea că n-a auzit bine aceste cuvinte. El privi o dată aspru la badea Mitru, privi mînios la Ghiță, privi încă o dată împregiur, fără ca să poată vedea și pe Ileana; apoi se sculă încet și-și luă pălăria de lingă cuptor. Ileana îl ghionti, îl mai trase de sucman, dar
10 el ieși fără ca să zică „noapte bună“, ca și cînd ar fi fost să se mai întoarcă. Îi părea că e cam cald în casă.

Mai tirziu a ieșit și Ileana, pentru ca să vadă dacă e coaptă plăcinta ori ba. Mult nu rămase afară. Cînd intră, află pe tatăl său culegînd penele pe care le-a fost aruncat
15 pe jos.

— Tu fată! dă-mi foc în pipă.

Ileana iarăși ieși în tindă, pentru ca să aducă un tăciune. Ochii ei însă umblau mai mult p-afară decît pe la vatră, încît era p-aci, p-aci s-aducă un cărbune
20 stîmpărat în loc de tăciune. Dar nu vedea nimic. Astă-sară plăcintele s-au mîncat fără de Bujor. Naica Floare a întrebato după el de vro trei ori, fiindcă îi plăcea să vadă tinerii veseli, iar în lipsa lui Bujor veselie tot-deauna mergea cam schiopătînd. Ileana a mai ieșit după
25 aceea din casă, spre a-i spune lui Bujor c-a întrebato „mama“ de el.

Bujor ședea în mijlocul curții pe oiștea carului. Poate chiar aștepta să iasă Ileana și să-l cheme a intra în casă. Cînd însă o văzu mișcîndu-se spre ușă, el se ridică și trecu în dosul carului. Și aici îl văzu Ileana.
30 Nu știa însă de ce, ea stete cităva vreme nehotărită, apoi iarăși intră. În tindă se opri încă o dată și-și zise cam necăjită: „Nu știu ce om e și tata!“

Nici n-a făcut Mitrea Boarului bine zicînd așa vorbe.
35 Bujor nu era nici slugă, nici om nou în casa lui. Aici a poruncit el. Cînd era școlar, venea des-de-dimineată să ia pe Ileana cu sine, fiindcă Ileana era mică și naica Floare n-ar fi lăsat-o să meargă singură ori numai cu Păscuț la școală, Păscuț, copilul care i-a murit acum
40 vro opt ani.

Bujor însă o trecăa peste punte și purta grijă de ea ca de ochii săi. Dar nici Ileana nu voia să meargă fără de Bujor. Mai tirziu, de la vîrsta de șaptesprezece ani, Bujor a rămas cu totul la Mitrea Boarului, și de șase ani de zile este om din casă. Badea Mitru știe că celelalte
5 doauă slugi nu-i fac pe jumătate treaba pe care i-o face Bujor singur. O știe și Bujor. El lucrează acasă, nu la stăpîn. Așa vorbe nu s-ar fi căzut să-i zică badea Mitru. Zău, Bujor s-a cam supărat. El știe însă că badea Mitru
10 nu e om rău. Nu, dar tocmai de vorba lui s-a cam supărat. Erau însă și alții de față. Era și Ghiță. Bujor s-a supărat pe Ileana pentru că ea a auzit această vorbă, Ileana îl mthnește: ea n-ar trebui să asculte la asemenea
15 cuvinte. Apoi, barem să fi venit și să-i fi zis: „Bujorel! dar fii cuminte, știi tu cine este tata“. Dar ei nici că-i pasă de el. Cine știe, poate se și bucură c-a scăpat de el.

Bujor se ridică repede de pe oiște, unde a șezut, apoi iarăși se așează încet și astîmpărat. Nici acum însă
20 nu îl ținea locul; el sări mai repede încă, privi o dată la fereastră și plecă de-a dreptul spre gardul care despărțea grădina tatîne-său de aceea a lui Mitrea.

Voia să vorbească cu tatăl său.

Tatăl său, Stan, a petrecut într-astă seară neobici-
25 nit de mult la lumină. El este al doilea ctitor la biserică și a stat multă vreme cu popa la sfat. Este vorba să se facă un clopot nou la biserică din banii ce Mitrea Boarului i-a dăruit pentru vecinica odihnă a tătîne-său. Cînd a venit acasă, copiii erau culcați; Stan a privit
30 la ei, a ascultat răsufllarea lor, apoi s-a dezbrăcat, a stins lumina și s-a culcat și el. Cînd a venit Bujor, l-a trezit din cel dintîi somn.

— Cine e?

— Eu!

— Cine, eu?

35 — Eu, tată!

— Hm! Bujor!? Dar ce vrei acum noaptea?

Bujor stete o vreme fără de răspuns. Îi părea că tot
ar fi mai bine să tacă.

— Vorbește, măi, dacă m-ai trezit din somn!

40 — Deschide ușa; aș vrea să-ți spun ceva!

— Spune numai. Și așa te aud eu!

- Vezi d-ta, taică, să mă crezi... fiindcă...
— Scurtă vorba, măi!
— Tată, eu nu mai rămîn la Mitrea Boarului.
— Ei, apoi bine faci și tu o dată în viața ta.
5 — Auzi, tată! Eu nu rămîn, chiar nu rămîn.
— Apoi vezi bine că nu rămîi dacă nu vrei să rămîi.
Ce vorbă!

După aceste vorbe Stan se-ntoarse la perete, cu inima
imbucurată că fiul său iese de la Mitrea Boarului.
10 Vecinii nu prea trăiau bine unul cu altul. Mitrea
Boarului era bogat, și acum se făcuse leneș și cam încre-
zut, iară Stan, ca om cărturar ce era, deși sărac, se ținea
mai presus de bogatul său vecin.

Bujor rămase stînd la fereastră. El știa de mai nainte
15 că tatăl său nu se va supăra dacă va veni acasă; totuși,
pare-ar fi dorit să-l ocărăscă pentru această hotărîre
a sa și să-i zică: „Tu trebuie să rămîi!“

Era să plece cînd auzi ușa și văzu pe mamă-sa ieșind
din casă. Au stat multă vreme apoi de vorbă, mama și
20 fiul, așezați pe piatra de lingă portiță. Bujor n-a spus
mamei sale pentru ce nu vrea să rămînă: aceasta n-ar fi
putut-o spune nimănui pe fața pămîntului; zicea numai
că nu vrea. Mama zicea să rămînă, fiindcă-i merge mai
bine decît acasă. „Suntem mulți la puțin!“ era cuvîntul
25 mamei; tocmai acest cuvînt îl îndemna însă pe Bujor
să facă ce s-a fost hotărît.

— Apoi, dacă suntem la puțin, vreau să fim la mai
mult, grăi el hotărît. Și Marta trebuie să vină acasă!
Noi doi nu vom lua pita de la cei mai mici. Sîn-George
30 este aproape, atunci mi se implinește anul.

Dară Bujor nu s-a ținut de vorbă. El nici pînă la
Sîn-George n-a așteptat. Numai decît, în ziua următoare,
a spus stăpînului că tatăl său dorește să meargă acasă
și el ar dori să meargă acuma, cînd e vremea de lucru.

35 — Bine faci! drept ai, îi răspunse badea Mitru,
acuma e vremea. Eu eram însurat cînd am fost de două-
zeci de ani!

De ce nu mai rămîne Bujor, la asta badea Mitru nu
se gîndea. El gîndea foarte puțin!

40 Naica Floare a prădat multe vorbe de dragul lui
Bujor. Îi părea că-i vine să fugă d-acasă cînd auzi că

Bujor merge. Așa lucru nu i s-a mai pomenit. Omul acesta crește în casă și acuma se duce. Treaba s-a sfârșit cu vorba: „Mai mult peste pragul meu să nu treci!”

5 Ileana singură știa „pentru ce” merge Bujor; asta însă nici chiar sie nu și-o spunea. Ziua întreagă ea era unde se afla Bujor; mereu voia să vorbească cu el și totdeauna, când îl întâlnea, îi ferea din cale, pentru că nu știa ce vrea să-i zică. Cîteodată apuca un gând, ieșea anume la Bujor și iarăși intra. Totdeauna gândul, în
10 urmă, îi părea fără de înțeles. Îi plăcea că Bujor vrea să meargă; pentru lumea asta nu ar fi voit ca el să rămână; și totuși, adeseori, fața i se aprindea de minie, gândind că el chiar se duce. Iară când Bujor a plecat, Ileana nu s-a putut răbda să nu se sfădească, acuma în-
15 tîia oară, cu Marta, sfadă nu pentru fratele Martei, ci pentru că Marta n-a închis ușa cum se cade. Așa sunt femeile: se sfădesc foarte ușor. E vorbă veche că babele bătrîne și fetele de măritat sunt supărăcioase. Însă Ileana tot numai pe taică-său era supărată. Îi părea
20 om cu inima neagră, deși prea mult ținea la el. Zisese că Bujor e slugă, și pentru asta nu-l putea ierta.

II

S-a dus Bujor și Ileana l-a lăsat să meargă. Măcar
nici atîta nu i-a zis: „Mai vino cîteodată pe la noi”.
25 Cînd el se gîndea la asta, începea pămîntul să se clatine sub el.

Naica Floare a zis vorbe mai grele. Pe ea nu era însă
Bujor atît de mînios. El era mînios pe Ileana, pentru că
n-a zis nimic. Tot se gîndea la Ileana și, cu cît mai mult
30 se gîndea, cu atît mai mînios se făcea, și cu cît mai mînios era, cu atît se gîndea mai mult. În sfîrșit, a ajuns că nici nu mai gîndea la alta decît la Ileana; iară cînd o zărea cîteodată trecînd pe dinaintea casei, el tresărea, îl prindeau fiorii și-i furnicau vinele, încît să fi avut
35 paharul de cuminecătură în mînă, și pe acela l-ar fi scăpat. O dorință ar fi avut numai: să-i spună verde în față ceea ce altui om pe rotogolul pămîntului nu-i putea spune, ce-i zace pe inimă. Numai frățiorii cei mai

mici și Antița simțeau cîteodată mînia lui Bujor. Cînd
n-o mai putea purta, o descărca asupra acestora, și apoi,
pentru ca iarăși să-i împace, îi cioplea Antiței o păpușă
și-i făcea lui Toderică o morișcă de vînt ori un arc lui
5 Mărian.

Nu însă multă vreme a rămas asta așa. Bujor era om
deprins la lucru. Peste cîteva zile au început a-l mîncă
palmele; îi părea că i se spoiește pielea. Totdeauna se
gîndea însă la lucrul de colo, unde a mai lucrat șase ani
10 de zile. Aici, acasă, se simțea străin. Îi părea că lui îi
este totuna dacă trebile merg bine ori dacă ele merg
rău.

Dacă ploua, Bujor își aducea aminte de iazul de la
țarina Boarului și se întreba dacă este stăvilît ori nu;
15 iară la aceea nu se gîndea, că a lor țarină este pe coaste,
și de iazuri nici că-i pasă. Cu vremea, însă, omul se
schimbă. Din zi în zi Bujor privea tot mai mult îm-
pregiurul său; mai mergea prin grajd, mai prin gră-
dină, mai pe la țarină. În urmă afla că, zău, și aici
20 vor fi multe de îndreptat, multe de stricat și multe de
făcut. În sfîrșit, începu și el a lua parte la necazurile
casei și a zice tot „la noi“ și tot „la Boarul“. Apoi,
cînd oamenii ca Bujor încep să-și facă grijă și să
lucreze, ei nu mai încetează, ci-și fac de lucru chiar și
25 cînd nu au!

Dar nici Ileana nu stetea cu minile în sîn!

Războiul și ghergheful sunt două cîmpuri pe care
nimeni nu știe răsfirea florile ca Ileana. De asta se vor-
bește giur împregiur, cît ajunge vestea bună. Parcă-i
30 fărmeacă la degete. A și avut însă de la cine să învețe.
Naica Floare¹ în viața ei n-a făcut alta decît covoare și
altîțe. Puține fete se mărită în Vezura care să nu o
poftească cumătră, pentru că ea totdeauna are cîte ceva
la îndemină pentru zestrea miresei. Dar Ileana începe
35 a o întrece și pe ea. Are chip și chibzuială puînd vrista
între flori, pune verde lîngă roșu, pe cîmp alb o floare
neagră, lîngă ea o frunză-n fir, toate bine potrivite,
parcă nu e pus, ci crescut.

¹ În toate edițiile: *Sanda*.

Naica Floare are zor. Firele sunt întinse pe război; fușteiele sunt bine așezate; năsădeala este în suveică; ițele sunt ridicate.

— Sezi, Ileană, să începem!

5 Sunt două săptămîni pînă la Paști. Iară la Paști Ileana trebuie să meargă cu mineci noaună la biserică. Nici Ileana n-are vreme. Are să fie o pînză cum Ileana pînă acuma n-a văzut; fire subțirele puse în urzeală, des, unul peste altul; iară năsădeala rară, fire groase,
10 fir de fir. Crede că se poate, dar încă nu știe. Astă-iarnă Bujor a făcut spata cum a fost dorit-o ea.

Lucru greu, pentru că spata și ițele sunt temelia războiului. Cînd ițele se incurcă ori se rupe vrun dinte la spată, cînd ițele sunt groase și spata rară în dinți,
15 pînza rămîne plină de noduri, iară nodul în pînză nu-i cinstea țesătoarei. Bujor a făcut spata pentru Ileana, adecă cum altele nu sunt făcute: dinți deși și subțirei ca ascuțișul briciului, legați nu cu ață, ci cu păr de cal, pentru ca îndesat să rămînă fir lingă fir. Și legătura
20 este făcută cu măiestrie: chip iscodit la nevoie de către Bujor, de dragul Ilenei. Iară capetele spetei sunt crestate frumos, ca lucrul să fie deplin.

Ileana începe a țese. Gîndește la spată și, gîndind, Bujor îi vine în minte. Asta nu e bine. Cînd ea gîndește
25 la Bujor, este cam aprinsă și minile îi cam tremură. Dă prea aspru cu suveica; apasă prea tare asupra iepelor și, cînd trebuie să bată firele cu spata, dă cu toată puterea. Aici ar trebui tocmai ca năsădeala să rămînă rară, fiind făcută cu chibzuială. Tot ea a zis lui Bujor
30 să facă dinții subțirei: de ce uită acuma că tot ce e subțire ușor se rupe?

Dară nu s-au rupt dinții, ci părul de cal. Lucrul este cam slab, dară nici n-a fost făcut pentru țesătoare minioasă.

Ileana stă cu suveica în mînă, parcă s-a huluit casa
35 asupra ei.

Naica Floare n-aude războiul și intră să vadă ce e.

— S-a rupt părul și cad dinții!

— Pentru ce dai așa de tare?

— Dară nu dau!

40 Multă vreme s-a muncit mama și fiica pentru ca să lege dinții. Pînza era abia începută și, cu cît mai scurtă

era pînza, cu atîta mai mare necazul. Nu însă toată mina era bună ca să facă acest lucru, mai ales acuma, cînd legătura trebuia făcută în război, cu grijă de fire. Asta numai unul o știe: Bujor.

5 — Du-te, cheamă pe Bujor! grăi naica Floare cînd văzu că nu poate face nimic.

Ileana sări de la război și plecă să cheme pe Bujor. Capul îi era atît de plin de ițe, de spete și de fire, încît uitase cine este Bujor. Parcă și acuma era numai ici
10 în curte. Cînd se află însă în curte, ea roși ca bujorul, stete speriată, apoi iarăși intră în casă.

— Mergi tu, mă tem că nu va veni dacă-l chem eu! Naica Floare n-avea vreme. Se duse totuși.

Ileana rămase la război. Îi părea că arde casa în capul
15 ei. Vine Bujor. Oare să vină!? O! de-ar da Dumnezeu să nu vină! să nu fie acasă! să nu vrea să vină! Ba! asta nu. Asta o dată cu capul n-ar fi vrut-o Ileana. Ea știa că el va veni, auzind că s-a rupt legătura din spată.

Îndată ce auzi portița, Ileana sări speriată și plecă
20 spre ușă, ca și cînd ar fugi de moarte. Îi era grabă: i-a venit tocmai în minte că în pod este o suveică mai mică, de care ar putea să se folosească.

Cînd Bujor suia treptele spre tindă, Ileana suia scările spre pod. Ei priviră unul la altul, o privire din vina
25 căreia Bujor nu afla ușa, iară după ce naica Floarea i-o deschise, el căzu peste prag.

Cînd se află în față cu războiul, începu a se șterge de sudori. Însă nu-i era cald. Îi părea că războiul țese de sine, că ițele joacă și nu vedea firele cum se cade.
30 Lucrul mergea cam anevoia.

— Măi Bujor! grăi naica Floarea într-un tîrziu, de ce nu mai vii tu pe la noi?

Ea de mult a fost uitat că i-a zis să nu-i mai treacă pragul.

35 — Dară eu vin, naică Floare!

*

— E minios pe mine! zise Ileana amărită, cînd văzu pe Bujor ieșind pe portiță. Nici n-a voit să vorbească cu mine! Îi era să plîngă, dar o zări naica Floare.

— Ce faci, tu fată, în pod?

— Caut suveica, mamă!

Bujor a privit o dată pe neștiute la scară, a și văzut-o pe Ileana.

5 „E mînioasă! își zise el. A fugit de mine.“

Asta îl amăra, nu vedea decît spete: chiar și gardul stricat al lui Petrea Popii îi părea o spată pe care ar trebui să o lege.

III

10 Prescurile făcute din făină albă sunt puse în cirpă; luminele sunt legate și busuiocul este la îndemînă.
— Bătrînule! trage clopotul.

Stan ia prescurile, luminile și busuiocul în stînga, pălăria în cap, bățul în mină și plecă la biserică. Este
15 Joia Mare, zi în care va lua sfînta cuminecătură. Naica Sanda îl petrece pînă la portiță, și aici îi zice: „Dumnezeu să primească!“ Apoi rămîne privind în urma soțului său. El n-a luat calea spre biserică. „Dumnezeu a vrut așa!“ își zice el printre buze, și merge mai nainte la
20 vecinul său Mitrea, să-l roage de iertare. Ei n-au avut în curînd vorbe slabe; Stan însă a simțit o ură tăinuită către vecinul său, pentru că era bogat din sărac. „Dumnezeu a vrut așa, ca el să fie bogat.“ Acuma, cînd Dumnezeu cuprinde sufletul lui, simte că această ură e nedreaptă și se ușurează. În portiță se întîlnește cu vecinul,
25 care tocmai plecase la el; dau mîna; Stan îi întinde mîna și vecinei; apoi amîndoi, împreună, pleacă la biserică.
„Dumnezeu să primească!“ zic soțiile cînd îi văd trecînd puntea.

30 În cealaltă zi este Vinerea Mare și apoi vin sfintele Paști.

Naica Floare n-are vreme. Toți sunt gata să plece ia Înviere; numai ea s-a întîrziat. Așa o pate mama totdeauna; n-are stare pînă ce nu-și vede mai nainte
35 fata gătită. Îi șed foarte bine Ilenei mînecele noi. Mama a pierdut prea multă vreme privind-o din toate părțile. Ileana însă mai ales de una se bucură: că le-a făcut ea însăși, cu spata lui Bujor.

Clopotele și toaca n-au sunat încă. Este însă grabă, fiindcă astăzi acela e mai norocos, care iese mai întâi la uliță. Grăbește dar Stan, ca să meargă cu toții.

5 Aici naica Sanda își făcea de lucru cu copiii. Astăzi ei au fost cei dinții treziți. Ouașle roșii nu i-au lăsat să doarmă. Totuși, încă nu sunt îmbrăcați; își pierd vremea asemănându-și ouăle. A rămas că al Antiței este cel mai frumos; altfel, ar merge plîngînd la biserică, iar astăzi nu e bine să plîngă omul.

10 — Aici sunteți cu toții!

— Numai mătura am lăsat-o acasă!

Sună toaca. Vîntul fură cite o bucațică din sunetul ei: oamenii stau și ascultă. Încep clopotele, precum vîntul adie, mai tare, mai slab: dară clopotul Boarului s-aude neîntrerupt. E cam departe biserică; nu e însă negură; cerul e senin; vîntul se mișcă leneș în răcoarea dimineții, și calea are să fie plăcută. Abia puțin se vede, înspre răsărit, vestea zilei, o lumină ascunsă în întunec. Cocoșii cîntă, cîntă privighetoarea, cite un

15 cîne, cite o vacă s-aude din cînd în cînd, riul ici alunecă de-a furișă peste prundișul lins, colo se izbește în rîpă și murmură mai înspre vale: printre toate, toaca și clopotele. O pușcă se descarcă, încă una.

— Acum putem pleca!

25 Ileana le dă copiilor cite un ou, schimbă și cu fetele mari cite unul, apoi sărută pe Antița, care astăzi nu se mai desparte de dînsa, o ia de mină și toți pleacă. Copiii fug înainte; trec după aceea bătrînii puntea, iară în urma lor, muierile și cei mai tineri. Bujor îi lasă pe toți să treacă. Avea el un gînd: să dea Ileanei oul cel roșu, la care a lucrat trei zile cu virful cuțitului. Dară nu l-a dat: gîndea că e mai bine să-l deie astăzi la joc.

E sfînta liturghie, biserică e plină. Astăzi satul întreg a venit să cînte *Hristos a înviat*. Mărian a citit

35 *Sfîntul Apostol*; Stan, ctitorul, a umblat cu tasul prin biserică, cu capul ridicat în sus, în semn de sărbătoare, oprindu-se la fieștecăre „mărire Tatălui”. Și pe dinaintea Ilenei a trecut; și înaintea ei a stat, privind-o cu bună-voință. Bujor a cîntat irmosul. Cînd el a rostit cuvintele

40 „Îngerul a strigat”, ca o săgeată a trecut sunetul cîntării prin sufletul Ilenei: fața i s-a roșit, inima îi bătea

tare și ochii îi rămăseră ațintiți spre buzele cîntărețului. Bujor a cîntat adeseori, și cînta bine; ea însă parcă se temea că acum el va rămînea de rușine. Și într-adevăr, cînd Bujor ajunsese la „saltă acum“, unde irmosul este
5 mai frumos, ochii lui întîlniră, între sute de alții, doi ochi, a căror privire ațepenită îl făcu mut. „Saltă acum“, și mai departe nimic. Irmosul, pe care l-a cîntat de atîtea ori și atît de bine, acum nu-i mai era în minte. El stete în mijlocul cîntării; o clipă privirea lui rămase
10 ațintită asupra Ilenei, apoi încongiură, speriată, împrejurimea sa, cărțile și oamenii.

Irmosul i-a ieșit din minte și glasul îi lipsea. Ileana voi să fugă din biserică, și totuși, acum, tocmai acum, nu putea. „Mai departe, dă înainte, că merge bine!“
15 zicea privirea ei, și astă privire a dat lui Bujor fir și glas. A cîntat apoi mai departe, și sufletul lui întreg era în astă cîntare.

În viața ei, mai fericită Ileana nu a fost. În vreme ce Bujor cînta și după ce el a cîntat, numai auzul ei era
20 la dînsul, ochii treceau printre oameni și pe fieștecare față ea vedea acea minunare, care era în sufletul ei. Și privirea aceea! Astfel el încă nu a privit-o. Îi venea să plîngă aici în biserică; atît de mare plăcere simțea, încît dureri îi erau plăcerile.

Pină la sfîrșitul liturghiei a trecut o clipă vecinică. Bujor și Ileana vorbeau în priviri și cu privirile se imbrățișau. „Încă o dată privesc la el, apoi nu mai privesc.“ „Ea nu este minioasă!“ „El nu este minios.“

La sfîrșitul liturghiei, Bujor a trecut cu coatele printre oameni și în cîteva sărituri a fost la ușa bisericii.
30 Aici așteptă pe Ileana. Privirile lor se întîlniră peste oameni. Cu cît însă Ileana era mai aproape de ușă, cu atîta mai cu cînstă se arăta către femeile mai bătrîne, lăsîndu-le să treacă înaintea ei, și cu atîta mai dinadins
35 vedea Bujor că nu-i șade bine să închidă calea. Rămăseseră numai cîteva muieri în biserică, și Ileana tot nu putea ieși.

„O aștept mai la vale!“ grăi Bujor cînd văzu că Ileana chiar vine, și plecă, mergînd încet.

40 Marta, Ghiță și Ana steteau împreună la o parte, necăjindu-se că nu mai vine Ileana. Bujor pe aceștia

nu-i văzu decit atunci cînd, mai la vale, ei trecură pe lîngă el cu Ileana.

— Dară tu ce stai? întrebă Ghiță.

— Aștept pe tata ! răspunse Bujor.

5 Ei merșeră înainte, iară el rămase necăjit pe sine însuși.

Trecînd înspre casă, Ileana a stat foarte multă vreme înaintea Stăneștilor. Erau aici multe de văzut. Surorile au văruiat casa ; pe dinlăuntru ferestrelor au boit cu vinăt,
10 iar pe la margini au tras vrîste cu roșu. Era frumos așa. Ileana s-a hotărît însă ca ea să facă mai frumos. A mai cules apoi flori din grădina pe care a fost sădit-o Marta la ferestre. Gardul era alcătuit în chipul lui Bujor, care a făcut și porțița. Mai frumoasă era însă
15 vramița. Lucru de nimic și totuși frumos. Patru leațuri cioplite frumos și încheiate laolaltă. Înspre mijloc sunt încă două mai scurte, iar între aceste o cruce. Este făcută numai în semn de vramiță. Pe un stîlp este o moară de vînt. Cînd bate vîntul, moara se învirtește,
20 și doauă cătane, cioplite din lemn și întocmite cu iscusință, încep a se bate în săbii. Pe celălalt stîlp este altă morișcă, care pune pe un faur în mișcare ; dă faurul în ileu, tot dă și nu mai încetează. Poznașe lucruri a făcut Bujor.

25

IV

După prînz oamenii mai stau de vorbă, apoi se duc la vecernie. Înaintea bisericii e satul întreg: copiii la jucării, bătrînii la sfat, iară fetele și flăcăii împregiurul lăutarului.

30 Bujor n-a mîncat astăzi cumsecade, deși era ziua de Paști. Se necăjea foarte de lucrul ce a făcut azi. El a lăsat pe Ileana să treacă pe lîngă dînsul ! Acuma voia să-și îndrepteze greșala.

„Astăzi mergem împreună la joc !“

35

V

Crucea din sat este tocmai în marginea rîpei. Rîpa, tocmai înaintea casei Boarului. Dincolo de cruce este

- un proptiș făcut din câteva lemne, pentru ca să nu cadă vitele în piriu. Bujor luă un pumn de pietre, merse la proptiș, în dosul crucii, se răzema și stete privind cum apa cade și se izbește în ripă. Din cînd în cînd el arunca
- 5 cite o petricea în riu, privea îndărăt cînd i se părea că prin murmurul apei aude portița din dosul lui, și iarăși privea cum cade apa, cade, se izbește, se prăbușește și apoi se alină mai în vale. El aștepta, și totuși, vremea îi părea scurtă.
- 10 Portița nu se auzea, și totuși, îi părea că vorbește cu Ileana. Dorea să vadă pe Ileana, și totuși, tresărea cînd îi părea că aude portița, temîndu-se că ea va ieși.
- Ileana privea din tindă la crucea de piatră. Tocmai cînd voia să plece, pentru ca să meargă cu Marta la
- 15 joc, ea a zărit pe Bujor la cruce. Îi era oarecum frică să iasă.
- Nu mergi, tu fată, la joc?
— Aștept pe Marta, mamă!
- Ileana văzu pe Marta trecînd puntea înaintea lui
- 20 Ghiță. Fără ca să știe de ce, ea făcu un pas îndărăt, ca să nu fie văzută, iară după ce ei trecură, începuseră să numere petricelele ce Bujor arunca în apă. I-ar fi plăcut să vadă cum cad aceste petricele, să audă picatul lor; i-ar fi plăcut să știe ce vede Bujor în apă de privește
- 25 atît de dus la ea. Totuși, dacă ar fi început să ardă casa în capul ei, acum ea n-ar fi pășit de la prag. Numai atunci cînd Bujor arunca privirea la portiță, ea pășea în tindă, lăsînd un ochi peste ușchior.
- Ușa de la casa cea mare făcu pe Ileana să tresară.
- 30 Dac-ar fi fost mai luminos în tindă, naica Floare ar fi întreat-o: „Ce e cu tine, fată?“ În întunec înșă nu se văd toate. Ea crezu dar cînd Ileana îi spuse că și-a uitat cirpa acasă, deși chiar și prin întunec ar fi putut vedea că Ileana ține cirpa în mînă. Biata fată răsuflea
- 35 înșă atît de cu greu, încît tot omul trebuia să creadă c-a fugit cale d-un ceas ca să-și caute cirpa.
- Naica Floare coborî treptele, iară Ileana intră în casă pentru ca să-și ieie cirpa din dulap.
- Cînd iarăși se afla pe prag, Ileana privi speriată,
- 40 privi încă o dată, fugi la portiță, privi de aici în toate părțile. Nu era, ca în palmă; Bujor s-a dus.

— Bujor! strigă Ileana. Noroc c-a strigat atîta de încet, încît abia c-auzea ea însăși. Dar a doaua oară nu strigă, ci stete puțin locului, apoi merse, stînd la fiecare pas, spre crucea de piatră, unde a fost stat Bujor,
5 de unde el arunca pietricele și privea în apă. Aci ea se propti și privi în apă. Nu vedea nimic deosebit. Tot cum a mai fost. Crucea a fost rămas la stînga, cam în dos. Ea făcu un pas îndărăt și șezu necăjită pe piua crucii.

10 Piatra e piatră, dar mai nemișcată rămase Ileana după ce se așeză pe ea. Un fior, o roșată în obraji, și în urmă ca o beție groaznică: Bujor ședea în cealaltă parte a crucii. Cînd el zări pe Ileana, mîna i se deschise, pietrele căzură, și el se șterse pe mîna de praf. După
15 aceea rămase neclintit ca dînsa.

Cînd oamenii șed așa pe piatră, încît numai o cruce îi desparte, atunci ei nu vorbesc, chiar nici nu gîndesc nimic. Este însă o limbă tainică, care nu are vorbe și nu cuprinde gîndiri, o limbă pe care o pricep și cei
20 ce n-o știu. Asta se vorbește însăși pe sine. Într-un tîrziu, Ileana suspină de trei ori într-o răsufolare — suspinul cu care se trezesc copiii speriați în vis.

— Auzi tu, Ileană! Vezi rîpa asta? Să nu fiu om dacă nu sar d-aici!

25 Ileana nu i-a zis să nu sară. Acuma și ea ar fi sărit bucuroasă. A privit însă la el lung și blînd, încît trebuia să rămînă neclintit sub această privire, apoi a început să-i netezească aripa sucmanului, privind la țesătura firelor.

30 — A fost foarte bună spata pe care mi-ai făcut-o!

— Bună? Da... știam eu că are să fie bună. Tu ai zis s-o fac așa!

Ileana îi povesti apoi lui Bujor cum a țesut pînza, cîte fire i s-au rupt, cîte crimpite i s-au făcut, ce-a zis
35 mama, cum o dată a sărit motanul peste război și au căzut trei fușteie: le-a povestit toate îndeamănunt, una cîte una; avea atît de multe de a spune, încît Bujor numai a ascultat.

40 Cînd umbrele se împreună în amurgul serii, Ileana se ridică de pe piatră. Era vremea ca să se mulgă vacile și să se adape boii.

— Noapte bună, Bujor !
— Noapte bună, Ileană !

*

Pesemne, pentru că i-a pofțit-o Ileana, Bujor a avut
5 astă dată o noapte foarte bună — bună nu pentru
că a dormit bine, ci pentru că nu putea dormi. Lumea
ii părea atât de frumoasă, încît nu se îndura să închidă
ochii să n-o mai vadă. El nu știa că acea lume este
cea mai frumoasă pe care o vede cu ochii închiși.

Cînd intră pe porțiță, cînele Flocan sări de lingă
10 trepte, unde era culcat, și fugi de-a lungul casei, pentru
ca să se ascundă dinaintea lui Bujor. Era o neplăcută
aducere-aminte. Astăzi, cînd Bujor sosea de la biserică,
cînele petrecea gonind găinile împregiurul ogrăzii;
pentru asta, Bujor și-a vărsat veninul asupra lui.
15 Acum, la întîlnire, amîndurora le veni în minte în-
țimplarea de dimineață și Bujor se simți cuprins de o
durere nepricepută, amestecată cu rușine, cînd văzu
cînele fugind de el.

Îl chemă înapoi cu atîta duioșie, încît cînele se opri
20 și îl lăsă să se apropie de el.

— Vezi că nu-ți fac nimic, bietul de tine ! îi zise Bujor
netezindu-i părul, apoi îi luă capul sub brațul drept și,
îmbrățișîndu-l astfel, îl privi în ochi.

Un cîne a împăcat Bujor, și această împăcaciune îl
25 bucura atât de mult, încît ar fi stat noaptea întregă
ingenuncheat lingă perete ca să petreacă cu el. Antița
însă i-a sărit din dos în spate, și, cuprinzîndu-l cu bra-
țele, a început să-l hățească.

— Ia-mă, bădică, în spate !
30 În spate și în brațe a luat-o apoi bădica. A sărutat-o,
a dezmerdat-o, a necăjit-o: iară cînele juca împregiurul
lor, sărind cîteodată sus spre Antița, care se juca cu el
țîpînd nebnatec cînd cînele o atîngea cu labele.

— Încă o dată, bădică !
35 Bujor îi săruta ochii și făcea încă o dată.

Încă o dată și încă o dată... tot mai rar, tot mai
încet, mai alene, mai obosit, pînă ce mica adormi în
brațele frățîne-său. Bujor o duse la Marta, o dezbrăcără

tiptil-tiptil, ca să nu se trezească, și apoi o culcară. După aceea Bujor ieși din casă, mai stete ginditor pînă ce-i veni fluierul său în minte. De mult l-a fost uitat: acum însă simțea dor de el. Jos, tocmai în fundul grădinii, pe unde curge apa peste pietricele, locul este atît de liniștit, mai ales acuma seara. Aci se duse Bujor. Se așeză pe pajiște, se propti cu spatele de nucul cel tinăr și începu doina trăgănată. Cîțiva pași la dreapta, cinele, întins la pămînt, cu capul așezat pe labele de dinainte, zăcea privind la cîntător, ca și cînd el ar ști ce vrea să zică doina aceea.

Alene vîntul, alene riul, alene doina — o lume legănată alene...

Dar tot mai încet sună fluierul, pînă cînd el se sfișîi într-o duioasă șoptire. Bujor îl puse pe iarbă lîngă sine și rămase privind la pălăria sa, pe care o pusese într-un par din gard.

Luna plină grăbea cu răpejune spre un nour rătăcit; el o urma cu privirea, iară cînd luna nu se mai văzu decît în mărginile argintate ale nourului, el închise ochii, ca mai bine să vadă icoanele ce se dezveleau din sufletul său, pîrîndu-i ca niște vedenii fără de trup, care se leagănă în văzduh. Vedea biserica, oamenii în biserică și pe Ileana între oameni; se vedea pe sine așteptînd la ușă, i se reivea simțirea de bucurie fioroasă cu care aștepta și iarăși trecea roșeața peste obrajii lui, aducîndu-și aminte vorba: „Aștept pe tata“. Crucea de piatră și apa ce cade și se izbește în rîpă se iveau pretutindenea, rupînd șirul gîndurilor sale; iară mîna Ilenei mereu dezmierda aripa sucmanului său. Naica Floare și badea Mitru — greu a supărat pe acești doi oameni. Mult ar fi dat dacă într-astă clipită ar fi putut să-i impace. Ar fi dorit să sărute mîna naichii Floarei și ca badea Mitru să-i dea o palmă și apoi să-i pară rău c-a făcut-o. Așa se năștea un gînd pe altul în sufletul lui; intra tot mai adînc în această lume, pînă nici nu mai știa dacă se află aici ori acolo. Iarăși se simțea crescut în casa Boarului și se mustra pentru greșelile ce le-a făcut de cînd a ieșit din această casă. Mai deunăzi a trecut pe lîngă holdele Mitrii. Erau rău lucrate. Și boii au fost prea slăbiți de cînd nu mai steteau sub

îngrijirea lui. Ar fi trebuit să-i spună stăpînului, fiindcă el nu poartă grijă de nimic. „Mine dimineată, în crepetul zorilor, trebuie să vorbesc cu el!” zise Bujor grăbit, și se ridică de la pămînt.

5 — Ce faci tu, fată, în grădină? s-auzi glasul naichii Floarei de peste gard.

— Nimic, mamă! răspunse Ileana speriată — răspunse pentru sine, căci nimeni nu o putea auzi.

10 Bujor tresări. Îi venea să plîngă, cînd găsi că Ileana a fost stat în apropierea lui. Apoi grăbi la gard și o văzu fugind spre casă.

— Ileană! Auzi tu, Ileană! o chemă el, dar atît de încet, încît nu se auzea.

VI

15 În vreme ce tinerii petreceau la cruce, bătrînii steteau de vorbă.

De la slujba de seară vecinii plecaseră împreună înspre casă. Era Stan și Mitrea, Gligor, tatăl lui Ghiță, și Păvăloc Țăpăloiu, om bogat și din neam ales, ca
20 și Gligor. Puțină vorbă se schimbă între vecini, pînă cînd Stan nu începu, arătînd spre o vrîstă de nori, ce se vedea înspre apus.

— Dacă ar da bunul Dumnezeu!

25 — Zău, o ploaie n-ar strica. Grinele sunt cam pălite, zise Gligor.

Păvăloc era casier la sat și om care se pricepe la destăinuirea firii. El privi mai îndelungat la nori, apoi încredințat pe vecinii săi că mai nainte de mine dimineată nu se poate aștepta la ploaie.

30 De aici înainte vorba se întinse asupra ploilor. Fiecare știa să povestească despre cite un rămășag pe care l-a cîștigat de la cutare și cutare.

— Eu îți dau rămășag că plouă la noapte! îi zise Stan lui Păvăloc.

35 — Nici vorbă! înainte de zori, nu!

— Vere Mitre — grăi Gligor — ce zici, o să plouă la noapte?

— Să vedem ce zice el.

Mitrea mergea cu doi pași înainte. El se opri și dete din umeri:

— Ce știi eu?!

— Vezi așa, fi zise Stan, ești mare meșter într-asta.
5 Totdeauna știi când e vremea de semănat. Dacă nu ploaună după ce ți-ai pus tu sămînța în pămînt, apoi rămîne secetă vara întregă.

— Parcă-i călindar, așa o potrivește de bine. Iacă, eu, unul, vă spun că totdeauna aștept cu sămînța și cu
10 prășitul pînă ce nu văd pe Mitrea că seamănă și prășește!

— Apoi asta o face satul întreg!

Mitrea se indreaptă cu fața mîndră, ca și dintr-o
buiguială îndelungată, și incongiură cerul cu privirea.

15 — N-are să ploaună chiar nici mine! zise el hotărit.

— N-am zis eu că nu ploaună la noapte!?

— N-am zis eu că nu ploaună mine dimineață!?

De aci înainte vorba trecu la holde. Mitrea era mai
vorbăreț, dar tot scurt și măsurat.

20 — Țst timp ți-au ieșit semănăturile cam rău.

— Ce ai semănat pe lingă șipot, în sus pe coaste?
il întreabă Gligor.

Mitrea nu răspunse nimic, dar în urmă trecu roșeața
peste obrații lui.

25 — E păpușoi, dar n-a răsărit încă! zise Păvăloc.

— Măi Ștane, la tine am văzut păpușoiul frumos.

Stan își suci mustața:

— Apoi cînd are omul trei feciori ca mine!...

— Asta să fie zisă — îi răspunse Păvăloc — plugar
30 ca Bujor al tău nu mai este în sat!

— Pe asta o au unii de la fire, grăi Gligor. Trebuie
să fie în înțelegere tainică cu pămîntul. Mai în vară
aram ca să semăn ovăz aici. „Rău faci că pui ovăz aici,
îmi zise Bujor; este pămîntul cam gras și ți se pălește.“

35 Așa am și pățit-o. Apoi la potrivirea vremii nimeni
nu se pricepe mai bine decît Bujor.

Oamenii începură să-l laude pe Bujor.

— Ei! vezi ce lucru pocit, zise Păvăloc, arătînd la
păpușile lui Bujor, care în adierea vîntului își făceau
40 jocul.

— Mare meșter! mare meșter!

— Ei bine, grai Stan fălos, Bujor îți face carul mai
trăinic și mai frumos decit cel mai vestit rotar.

Vecinii plecară înainte spre casa lui Mitrea, care i-a
fost poftit la un scaun de odihnă și mai multă vorbă
5 bună; Mitrea însă rămase privind păpușile lui Bujor;
își aducea aminte că în tinerețele sale și el îi făcea ase-
menca bucurii lui Păscuț, copilul care-i murise acum
opt ani. Deci, ca totdeauna cînd își aducea aminte de
Păscuț, el era cam trist intrînd pe porțiță.

10 Naica Floare acoperi masa cu pahare. Se bucura tot-
deauna cînd putea să vadă oameni cinstiți la casa ei.
Vorbăreacă precum era, îi plăcea să fie de față unde se
înșiră vorbele, așteptînd să-i vie și ei rîndul la glumă,
ca și la vorba înțeleaptă. Acuma însă oamenii au fost
15 urmat vorba de la păpușile lui Bujor. Stan își lauda
fata și feciorii, iară naica Floare își da toată truda să
arate că numai niște piscoi sunt toți pe lîngă Bujor.

— Iacă, să spuie Mitrea, el știe mai bine cine este
Bujor. Vro șase ani de zile el singur a purtat gospodă-
20 ria noastră, și așa gospodărie nu era în sat. Acuma, de
cînd s-a dus el de la noi, toate merg avalma.

Toți așteptau răspunsul lui Mitrea. Dar Mitrea era
necăjit de laudele care i se făceau lui Bujor. Nu pentru
că nu l-ar fi știut pe Bujor vrednic de laudă, ci pentru
25 că vedea pe Stan fălindu-se cu el.

— Apoi da, zise el cam cu jumătate de gură, e flăcău
harnic!

Într-astea, paharele se schimbau. S-a închinat în
sănătatea tuturor. Stan a închinat¹ un pahar chiar în
30 sănătatea clopotului celui mare, care s-a făcut pe soco-
teala lui Mitrea. La asemenea rînduri Stan se pricepea
mai bine: a stat adeseori la vorbă și s-a veselit la masă
cu popi, cu dascăli și cu alți oameni cărturari, care știu
potrivii vorba în placul altora.

35 Păvăloc privea pe fereastră la cruce. Era tocmai în
vremea cînd Ileana și Bujor ședeau acolo. El trase pe
Mitrea de sucman și-i făcu semn să privească. Și-i
plăcea lui Mitrea să privească. Bujor era înalt și spătos,
iar Ileana, făptura tătine-său, numai cu o palmă mai

40 ¹ În toate edițiile: *încheiat*.

mică. Se potriveau bine lingăolaltă, iar asta el n-o găsisese pînă acuma.

Și Păvăloc privea cu plăcere. El ridică paharul plin și-l închină lui Mitrea:

5 — Vere Mitre! să jucăm la nuntă! Soră Floare! Vecine Stanel! să fim cu veselie!

Și Gligor ridică paharul, închinînd pentru încuscire. Dar Mitrea era dus pe gînduri și nu pricepea gluma, iar naica Floare o pricepea și nu voia s-o priceapă.
10 De cînd Ileana era mică, ea se dezmierda cu dorința de a fi o dată soacra părintelui din sat. Ileana e făcută să fie preuteasă. Dar cum gîndea acum la Bujor, ar fi dorit ca el să fie popa, și mai că n-ar fi fost în stare să închine și ea.

15 Nici Stan n-a gîndit încă la asemenea lucru și era cam supărat c-au gîndit alții. Tot nu prea era omul lui Mitrea. Om însă care niciodată nu rămîne dator, el ridică paharul și cumpăni puțin vorbele:

— Cam grăbit, vere Păvăloc. Ai greșit casa. Iacă, vărul Gligor, om bogat, are fecior voinic. Eu? ! mai sunt și alte sate. Pe Bujor îl știe lumea. Șapte fete pe un deget. !

— Hai! că n-am eu fată! Să am șapte fete, toate i le-aș da lui Bujor.

25 Stan începu a-și răsuci mustața, privind cam aspru și fălos la Mitrea.

Mitrea porni în răsuflet greu, se aprinse în sfîrșit, sări și dete cu pumnul în masă.

— Să n-am Dumnezeu de nu crap masa asta în două! În casa mea eu sunt stăpîn, strigă el minios.

Toți se uimiră de asemenea purtare pripită.

— Dar ce te-a supărat, dragă? îl întreabă Floare, care de vro opt ani nu l-a văzut așa de aprins.

— Să nu se fălească cu el, că eu l-am făcut om; din casa mea a ieșit, în a mea cinste este cum este! răspunse Mitrea hotărît.

— Ce!? nu cumva ai voi să-mi iai feciorul?

— Ți-l iau, că e de casa mea. Eu l-am făcut om!

40 Să nu mai lungim vorba, pentru că nici n-a mai ținut mult. Aprins era Mitrea, Stan aprins: vecinii s-au

despărțit cam supărați. Naica Floare era necăjită de cele petrecute. Ea căuta pe Ileana și, simțind că e în grădină, o chemă în casă. Ileana e fată mare, dar ea încă nu ține minte să o fi ocărit mamă-sa vrodată.

5 Acuma naica Floare o luă de scurt și-i spuse că unei fete mari nu-i șade bine să umble prin grădini.

— Tu ești fată de măritat, trebuie să-ți păzești numele.

De asemenea vorbe Ileana s-a foarte amărit, și amarul ei multă vreme n-a lăsat-o să doarmă.

10

Badea Mitru nu se mai cunoștea pe sine însuși. Părea c-a găsit o comoară. Afară din seamăn era mulțumit de vorbele pe care le-a fost zis lui Stan. L-a lovit tocmai unde mai tare îl doare. Apoi simțea că a zis adevărul.

15 Bujor îi era ca fecior. Atît de tare o simțea asta, încît numai acuma începuseră să se minie pe Bujor pentru că a ieșit din casa lui, și ar fi fost în stare să meargă acum noaptea să-l aducă acasă.

*

Astă-seară era răcoare de primăvară, dară Bujor și Ileana ștergeau sudori cînd calde, cînd reci. Cînd Bujor plecă de la tei, Ileana era în pat, dar nu putea dormi. Naica Floare se cam neliniștea auzind-o suspinînd și întorcîndu-se mereu de pe o latură pe alta. Dară oricît ar fi dorit să o liniștească, nu știa cum să înceapă.

20

25 Era și ea cuprinsă de gîndurile sale.

Deodată Ileana se ridică în pat, stete puțin, apoi se coborî și ieși încet din casă. Naica Floare își opri răsufierea, dar nu mai auzi nimic.

Ileana a ieșit să se astîmpere puțin. În casă găsea că era năbușeală. Ea se așeză pe prag și stete cîtăva vreme aici neliniștită, mușcîndu-și buzele și hătînd legătura rochiei, pe care n-a fost lepădat-o. Într-un tirziu ea se ridică iute și plecă cam fuga spre porțiță, o deschise și ieși, lăsînd porțița așa.

30

În casă, naica Floare se neliniștea tot mai tare.

— Ileană! auzi tu, Ileană! Ileana mamei!

Nici un răspuns.

Ea se coborî din pat și ieși. Ileana nu se mai vedea nicăiri. Speriată, se întoarse în casă și sculă pe Mitrea, care dormea dus ca un copil scăldat și bătut.

— Ce e? întrebă el buiguit.

5 — Ei, du-te de vezi unde e Ileana.

— Apoi unde e?

— A ieșit și nu știu unde a perit.

— Ori tu ți-ai ieșit din fire!?

10 — De un ceas a ieșit și nu mai vine. Am fost s-o căut și n-o găsec.

Mitrea se coborî din pat și ieși în cămașă, precum era.

Afară numai cîni îi ieșiră în cale, mișcîndu-și cozile și scheaunînd încet. Privi în toate părțile, dar nu se vedea nimic. Ar fi chemat-o, dar îi venea greu să-și strige fata în capul nopții. El o chemă de cîteva ori încet, dar nu primi nici un răspuns. Dacă nu era atît de aprins în căutarea fetei sale, ar fi văzut porțița deschisă și ar fi găsit calea. El plecă însă spre grădină, apoi suci pe la capătul casei.

20 — Ileană! auzi tu, Ileană!

Nici un răspuns.

— Păcatele mele — zise el plin de îngrijare — unde poate fi fata aceea?!

25 În clipa aceasta sosi la colțul casei. În dos, între casă și gardul lui Stan, văzu ceva mișcîndu-se.

— Tu ești, Ileană!?

Nici un răspuns, dar și arătarea care se vedea rămase neclintită.

30 — Cine e acolo? strigă badea Mitrea, pășind minios spre el.

— Eu sunt, bade Mitre! zise Bujor cu glas tremurător, văzîndu-se un pas de la Mitrea.

— Dar ce dracul cauți tu aici pe vremea asta?!

35 Bujor stete cîtăva vreme turburat, apoi scoase vorbele fără de legătură.

— Bade Mitre! Să-mi dai pe Ileana, s-o măriți după mine, că zău nu-i bine dacă nu faci așa!

40 Mitrea rămase uimit de vorbe și de felul în care erau zise.

— Ei bine, zise el, apoi acuma noaptea vii tu să-mi pețești fata?

— Dară n-o pețesc acuma, nici n-am venit de asta, grăi Bujor amărit, apoi se suci în călcii. Adecă nu mi-o dai. Nu mi-o da. Ține-ți-o ție!

Cind Mitrea văzu că Bujor pleacă, făcu un pas spre el.

— Auzi, măi Bujor, zise el molcomit, d-apoi că n-am zis eu că nu ți-o dau.

Zicînd aceste, îl apucă cu mina de braț și ei steteră multă vreme așa, fără să se miște, fără să grăiască careva vrun cuvînt.

— Dar Ileana unde e? întrebă Mitrea mai în urmă.

— Ileana? Nu e în casă?

— A ieșit și nu știu unde a perit.

Bujor tresări la aceste cuvinte. De mult a văzut el ușa deschisă, a auzit chiar cînd cineva a deschis-o, ba a și gîndit că Ileana ar fi putut să iasă pe ușa aceea.

Cînd se găsiră la uliță, Bujor plecă spre cruce.

— Stăi, grăi Mitrea. La dreapta!

Ileana ședea pe laița de dinaintea casei lui Stan și se săruta cu naica Sanda, muma lui Bujor.

GURA SATULUI

I

Nu-i vorbă! răi sunt oamenii, încît mai răi nici n-ar putea să fie. Chiar și acela pe care toată lumea îl știe de bun își are ceasurile de răutate, și nu avem decît să-l atingem unde-l doare pentru ca să-l facem mai dirz decît alții. Dar nenea Mihu tot om bun rămîne.

Se și cuvine însă unui om din oameni, ca dînsul, să fie de bună chibzuială, să cumpănească vorbele și să umble mai mult călare decît pe jos.

Acasă, asta-i altă vorbă!

Oamenii s-au obicinuit a zice mai bucuros „la Mihu Saftei“ decît la „Safta Mihului“ fiindcă... așa-i lumea! Cînd oamenii nu au ce face, ei scormonesc o vorbă și își petrec vremea cu ea. Să te ferească Dumnezeu să nu cazi pe gura satului.

Pentru aceea, cînd Safta începe să facă gură, nenea Mihu își pune mîinile în cap și-i zice:

— Nevastă! nu mă da pe gura golanilor.

Iar apoi caută să-i facă pe plac, numai să scape de urechile vecinilor. Astfel, cam într-un chip și cam într-altul, Safta face să treacă de stăpînă în casă.

Dar se zice că nu-i stăpîn fără stăpîn.

E cineva și mai presus de Safta.

Nenea Mihu are doi feciori voinici și o fiică frumoasă. Feciorii, fiindcă sunt doi și feciori, oricît de voinici ar fi, stau sub porunca părintească; Marta însă e una

singură, adecă nu mai are în casă pe nimeni deopotrivă cu dînsa.

Încă pe cînd era în fașe, Marta avea obiceiul de a pune toată casa în mișcare.

5 Nenea Miheu, auzînd-o plîngînd, alerga plin de îngrijare din grădină ori din curte în casă.

Și cu cît creștea, cu atît i se lățea stăpînirea, căci — vorba lui nenea Miheu — fata mare-i cîntea casei.

Dar tot nu e stăpîn fără stăpîn.

10 Ce-i drept, cît ține preajma casei, nu se găsea nimeni mai presus de Marta; dar lumea e mare și multe lucruri se găsesc într-însa.

Cînd Marta iese la joc și trece de-a lungul uliților, nevestele și babele pizmașe de tinerețe grăbesc la porțiță și privesc în urma ei. E frumos cum își ține capul, cum își poartă trupul și cum se mlădie la tot pasul; și frumos îi șade părul creț pe frunte, frumos i se lipește bogata salbă pe sin, frumos îi cad altițele pe brațe și cătrînța bătută în fir frumos i se rotunjește pe pulpi.

20 Chiar babă să fii, o privești și ai dori s-o tot vezi.

— Oare cine, soro? zice una.

— Cine altul decît Toderică, îi răspunde alta.

— Toderică?

25 Așa umblă gura satului. Nici că visezi din ce scornește o poveste.

Pentru ca să vorbim drept, Toderică e Toader, ba chiar Tudoroiu. Lasă că avea din cine să iasă fiindcă și tatăl său, Cozma Florii Cazacului, seamănă cu dînsul. Fecior și tată, cînd calcă, puntea le scirție sub picioare.

30 La joc, Tudoroiu se face mai mult Toderică decît Toader și țî-o duce și frămîntă, încît să pui rămășag că țî-ar putea juca pe urzeală fără ca să-ți incurce firele.

35 E bun la veselie, deschis cu flăcăii, darnic unde-i vorba să se arate și prea mult îi place să șuguiască la joc și la șezători cu fetele.

Cînd, la joc, Marta se ivește în preajma vederii lui, Toader scutură din cap, își netezește părul de pe frunte, ridică din umeri, își potrivește peptarul pe trup. Iar dacă ea se apropie, dacă este aproape de dînsul, Toader îi zice:

40 — Ce mai faci, Marto?

- Ea răspunde:
 — Mulțumesc de întrebare, bine!
- El apoi întreabă:
 — Nenea Mișu ce mai face?
- 5 Ea răspunde:
 — Mulțumesc, face bine că-i sănătos.
- El iarăși întreabă:
 — Leica Safta ce mai face?
- Ea atunci răspunde:
 10 — Șade, Toderică.
- După aceste, ea își adună buzele și întreabă:
 — Ce mai fac ai voștri?
 — Ei! Ce să facă? răspunde el, iacă! mai una, mai
 alta...
- 15 De aci înainte vorba trece la lucruri mai depărtate.
 Toader spune că a vorbit cu cumnatul, cu vărul, cu
 finul, în sfârșit, cu cutare și cutare dintre oamenii vred-
 nici de a fi stat de vorbă cu dînsul; iar Marta îi spune
 cine a fost și cine nu a fost de curînd la dînșii, cu cine
 20 a vorbit și cu cine nu, cine ce a zis și ce nu a zis.
- În sfârșit, Toader privește îndelung în ochii mari ai
 Martei, Marta îi zîmbește cu o răcoroasă bună-cuviință
 și, văzînd acest zîmbet, el îi apucă mina și zice:
 — Să jucăm una, Marto.
- 25 Ea răspunde veselă:
 — Dacă vrei, Toderică.
- Toader atunci bagă mina stîngă în șerpar, scoate un
 pumn de bani, îi aruncă lăutarului și strigă:
 — Acum, una pe pofta mea!
- 30 Iar cînd Toderică se prinde la joc cu Marta Mihului
 Saftei, babele și moșnegii se ridică din umbră, sparg
 sfatul și grăbesc să mai vadă și ei o dată.
- Așa se petrec lucrurile. Dar gura satului prea face
 dintr-un țînțar un armăsar. Pe cînd Marta și Toader
 35 vorbesc numai așa, ca să nu tacă, cei ce n-au ce face le
 pun floare la ureche.
- Cu totul fără nici un temei nu sunt însă nici vorbele
 babelor. Prea se potrivesc tinerii la stare și la făptură,
 prea sunt deopotrivă în sat și-n șapte sate!
- 40 E vorba, cine-a fost Cazacul, cine Florea Căzacului și
 cine este Cozma Florii Căzacului? Un copil nevirstnic o

știe pe de rost. Om să-i pui alătura și să-l cauți în șapte sate, nu găsești unul mai bun decât Mihu, care nu-și mai știe rubedeniile și cuscrii și finii și care nu-și numără averea pe boi, ci pe juguri.

5 Așa judecă satul și, dacă e vorba să spunem drept, nici Mihu, nici Cosma nu sunt soși din sat. Prea se simțeau străini în același sat și le plăcea să se mîngie cu nădejdea de înrudire.

10 Marta și Toader? Ei s-au trezit încă de mici în gura satului, și nici că-și mai dedeau bine seamă despre cele ce se vorbeau zi pe zi. Ar fi trebuit să vie cineva și să le spuie că nu-i așa, pentru ca să-i puie pe gînduri și să-i facă a se întreba cum adecă este.

15 Cineva! Dar cine? Dintre toți unul singur era care ar fi dorit să se puie împotriva gurii satului, dar acesta era tăcut și gînditor.

20 În toate duminicile și zilele de sărbători, dis-dimineață, cobora despre munte și intra călare în sat un voinic curățel. Nimeni nu se întreba de unde vine și unde descalecă; toată lumea știa că este Miron oierul și nimeni mai mult nu dorea să știe.

25 Trecuse un an de zile de cînd Miron venea mereu la joc; flăcăii îi erau prieteni, iar fetele se adunau bucuros împregiurul lui ca să-i asculte poveștile, vorbele șegalnice și cîntecele frumoase. Din cînd în cînd, dar foarte arareori, Miron scotea din șerpar un fluieraș, pe care cînta cîte o doină plină de duiosie, încît oprea răsufierea celor ce-l ascultau.

30 Din cînd în cînd, numai arareori, scotea Miron fluierașul său: îl scotea însă totdeauna cînd Marta îl ruga: ba era chiar destul ca ea să privească la șerpar, pentru ca Miron să puie mîna pe piept, gata de a-i face pe plac.

35 Acesta e lucru știut de toți, ba chiar un lucru care de sine se înțelegea. Cine nu ar fi dorit să asculte cîntecele lui Miron și care fată nu ar fi dorit să-i fie în apropiere și să-i audă graiul limpede? Marta era fiica Mihului Saftei, și era un lucru firesc ca atunci cînd ea îl roagă, să nu zică ba, mai ales știind să-l roage atît de frumos
40 cum avea obiceiul. Fetele dar, cînd voiau să asculte, rugau pe Marta; Marta însă mai totdeauna le răspundea

că Miron nu voiește, fiindcă nu e tocmai în voia lui cea bună. Numai din când în când, foarte arareori, Marta ruga pe Miron să cînte.

5 În horă Miron totdeauna e cumpătat, încît parcă numai șuguieste cu jocul. Dar ochii tuturor se opresc asupra lui. Înalt și mlădios, cu umerii lați și cu pieptul ieșit, el calcă lat și pe întreaga talpă, încît la fiecare pas întregul trup i se scutură și se leagănă cînd la dreapta, cînd la stînga. Cînd stă însă și-și ridică fruntea ieșită din față, fetele tresar sub privirea lui. Un
10 cap bălan cu părul lung pînă pe umeri, cu o față albă și străbătută ca de-o răsufare de rumeneală, cu doi ochi mari și albaștri ca fața cerului privită de pe culmea muntelui. Totdeauna e în această față ceva ce nu se
15 mai găsește în alte fețe, un fel de tristeță, un vâl de ginduri, iară în surisul de pe buzele lui ascuțite totdeauna e ceva ce-ți deschide sufletul.

E minunat flăcău Miron și nu e minune că toți îl caută și doresc.

20 Înspre amurgul serii, cînd jocul se sparge, Marta pleacă spre casă.

Unii merg într-o parte, alții într-alta.

Toderică merge cu Marta pînă la răspîntie, îi dorește de bine, apoi cotește la stînga și o lasă să meargă cu
25 ceilalți mai departe.

Pînă acasă ea merge însoțită de fete și de flăcăi. Între flăcăi este și Miron, care, precum de la sine se înțelege, totdeauna merge alături cu dînsa.

30 Peste puțin, ei lasă apoi ulița, trec un pîrleaz de la dreapta și merg pe o cale mai scurtă, pe poteca dintre vii, pe la Fîntîna Corbului, unde izvorăște apa cea bună.

Pînă aci merge Miron. Mai departe, nu. Aici apoi, citeodată, fetele și flăcăii se opresc și Marta roagă pe Miron să cînte.

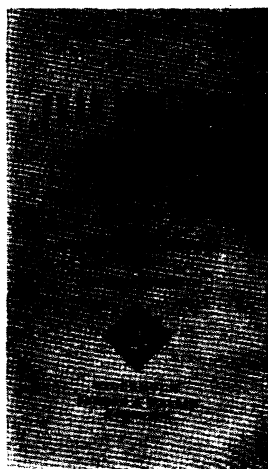
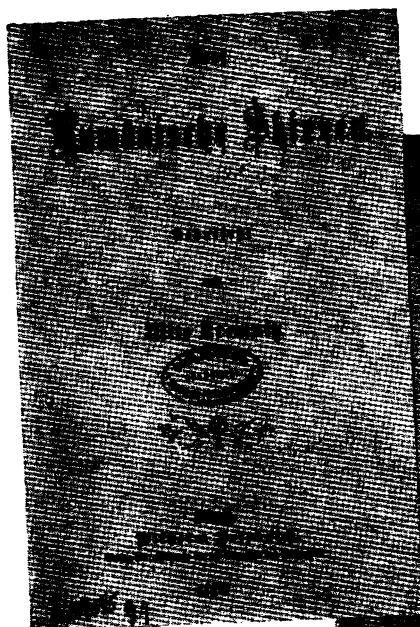
35 Și adeseori casele din satul apropiat abia se mai văd, cînd fetele și flăcăii pleacă și lasă pe Miron singur la Fîntîna Corbului.

Odată, de mult acum, cîntase atît de frumos, încît vremea se întîrzia și singură Marta mai cuteza să rămîie
40 șezînd pe iarbă.

Prințului meu S. J. Slavici.
27 mai 1876. T. Maiorescu

Titu Maiorescu, fotografie cu dedicație către Slavici și datată „27 mai 1876“.

Coperta volumului *Neue Rumänische Skizzen* și pagina din volum cu titlul nuvelei *Gura satului* (1880). Traducere de Mite Kremnitz. Aceași nuvelă tradusă în suedeză în 1895.

BUDULEA TAICHII.

NOVELA.

I.

De-mi părva bine?

Dar se 'aștelege că-mi părve

Când mi-l aduse amintea pe
destăpărăt înaintea ochilor într
tineretelor, cu toate farmecurile
date, pentru totdeauna; și nici
mai toți, care împreună am trecut
lumea, nu poate să gădănească în
sine, fără cu să-i treacă, așezat, retras și
totdeauna înșelpt, Budulea Taichii pe din
măntura ochilor, pentru că Budulea nu era
numai al Taichii, ci și al nostru al tuturor.

Mă în deosebi mi se amintea oare care
intimitate la împărțirea părerilor de bine,
pentru că eu îl știam încă din copilărie și
eram prieten chiar și cu Budulea cel bătrân.

Nu Budulea, înainte de toate avea un
părve mai scurt decât ochelul și era un
om scurt, gros, rotund la față și zimbea mereu,
când vorbeai cu el. Fără de dânsul nu se
putea nici un fir de vechele în sat la noi,
fiindcă el cînta mai bine decât toți și din
viară, și din cimpoșu și din fluier, căru pe
Huțu îl ducea totdeauna cu sine, de care ce
Budulea fugise cu un scriitor al satului și
nu putea să lase copilul singur acasă. Când Bu-
dulea cînta din viară, Huțu ținea cimpoșul,
mai cîntă cîntecul se altareu de viară, Bu-
dulea schimbă cu fluierul-son. Fluierul îl

purta Budulea totdeauna în purpur; alături cu
lumea vinut deșed il știu minte și unde nu-și
pot închipui un Budulea fără de fluier la
purpur.

La praznice și la stin numelui știuam de
unde aminte, că are să se vie fluierul : ce
mulți ani, cu spor în
monst. - 1 iunie 1880 pe
tai

CONVORBIRI LITERARE.

Apăru în 1880 în anul întâi. Cu
- era lăsat bun, căru nu s'a supă-
rat, deși era mai mare decât mine.

În urmă, la școala din sat, mă lăsa câte
odată el pe mine, dar nici atunci nu era
supărat, deși totdeauna eu mă legam de el.

Căru dascălul nostru era un om neobosit,
și fiindcă Budulea peste săptămână mergea
la lucru, el îi zicea mereu: Măi Budulea, nu
mai purta și copilul cu tine; pune-i o bucată
de pâine în trăsă și-l trimite la școală, ca
să-mi mai bat și eu capul cu dânsul. Era
Budulea era om cu minte și înțelegus, că
dascălul nu are altă treabă, decât să-și bată
capul cu copiii oamenilor. Un singur lucru
il mai puneu pe gânduri: par' că tot nu-i
venea să creadă, că și Huțu poate să învețe
carte.

Când eu începusem a umbla la școală,
Huțu era pintre băieți de care imi era frică.

Îl ved par'că și acum umblând cu o vergusă
în mână pe dinaintea băncii și privind de
la înălțimea direcțoriei sale de „concor“ cu
o strâșnică neîndurare asupra noastră, care

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie carei luni.

GURA SATULUI.

NOVELA.

I.

Ne-i vorba! rai sunt oamenii, incat mai rai nici n'ar putea sa fie. Ohiar si acela pe care toata lumea il stie de bun, isi are ciururile de rautate si ne avem decit sa-l atingem, unde-l doare, pentru ca sa-l facem mai darsi decit pe alții. Dar nenea Miha tot un bun ramane.

Se si curcioaie inas' unui om din oameni, ca dănaul, sa fie de buna chibruca, sa cumpe-nemca vorbele si sa nuble mai mult calare decit pe joi.

Acum — asta-i alta vorba!

Oamenii s'an obicinuit a zice mai buuros „la Miha Safta" decit la „Safta Mihului", fiindca... apa-i lămea! Ostad oamenii nu au ce face, ei acorasesc o vorba si isi potroc vremea cu ea.—Sa te ferescă Dumnezeu sa nu omi pe gura satului!

Pentru aceea, ostad Safta incepe sa facă gura Nenea Miha își puna mâinile la cap și-i zice:
— Norocul! nu mă da pe gura golanilor.

Ear apoi cantă să-i facă pe plac, numai să scape de urechile vecinilor. Astfel, cam într'un chip și cam într'altul, Safta face să treacă de stăpână în casă.

Dar ce zice că nu-i stăpână fără stăpână. E cineva și mai presus de Safta.

Nenea Miha are doi feciori volnici și o fiică frumoasă.

Feciorii, fiindcă sunt doi și feciori, ori cît de volnici ar fi, stau sub porunca părintească; Marta însă e una singură, adică nu mai are în casă pe nimeni deopotriva cu sine.

Acum pe când era în fașii, Marta avea obiceiul de a pune toată casa în mișcare.

Nenea Miha, auzind-o plângând, alerga plin de îngrijire din grajda, din grădina ori din curte în casă; căci Safta, ori unde ar fi fost, tresărea și zicea: „Val de mine! fata plînge!

Astfel, cam într'un chip și cam într'altul, Marta se făcuse stăpână peste toți stăpânii din casă.

Și cu olt creșton, cu stat și se lășea stăpânirea, caei—vorbe lui Nenea Miha—fata mare-i simțea casei.

Dar tot nu e stăpână fără stăpână.

Oe-i drept, căt șiuș preja a căsăd, nu se glosea nimeni mai presus de Marta; dar lumea e mare și multe lucruri se glosea într'una.

exemplare. Pe vremea, când M. I. Hănișescu avea
direcția „Timpului”, reușea să tipărească în toate
exemplarele: cum a scărut cam la 2000. Într-o
zi, ea nu având să vadă, de oare ce advo-
catură cauză și scărutari a fost răstăruit și des-
torțit, care se tipărește în 12-18 mii exem-
plare, un lucru ne mai pomenit în România.

Novela mea vine fără material. Am căutat
înseși lui Odobescu și m'am hotărât a face multe
schimbări cu desosebire în limbă. Cred mie, că
în cursul sărbătorilor o voi putea prezenta
pentru tipar. Provincialismele? - ce să mă
am căutat-o lui Odobescu și am primit toate
schimbările, pe care mi le-a propus.

Te auresc sărbători fericite!

Ole Doastre

Ioan Slavici

Fragment din scrisoarea lui Slavici către I. Negruzzi, trimisă
din București în 20 decembrie 1877, prin care îl informează
despre modificările la nuvela *Gura saului*, propuse de Odobescu.

1878
68

București, 8 februarie, 1878

Subite Domnule Negruzi,

Încerc să scriu ceva scriind totuși pentru că
nu am scriso mai degrab. Sunt încă înaintea de
toate am uitat și am ținut în bucuria scrisoarea,
pe care pusesem chiar și timbrele postale. În scriso
am pomenit bani și nu vreau să vă scriu înainte
de a vă trimite și portatele pe care le af: ca
Dati-mi voie să vă ofer și dramă în doi
acte anul.

Novela „Gura Satului” nu vă pot trimite. Dar
pot ca am citit-o dramă Kromail, m'am hotărât
a o scrie încă odată și a mai adăuga trei ep
soale întregi la ea. Nu știu când o voi putea mi
și, fiind că n'am vreme să rezeft. Timpul im
supăsat câte 6-8 cazouri pe zi; lucrările comisu
mei s'au reînnoșat cu mai multă energie; Rossi
mi ia câte 1-2 seri pe săptămână; o seară e
„lumine”; încă trei seri olocu nitor directori
ai căilor ferate lectii om limba română.
Chiar vînd dabai niemlich provaisch gastrim.

Fragment din scrisoarea lui Slavici către I. Negruzi, cu informații privind Gura satului și munca în redacția ziarului Timpul (datată „București, 8 februarie 1878”).

— Ş-au dus toţi! grăi Miron îngrijat, cînd se văzu singur cu Marta.

— Nu-mi pasă! îi răspunse Marta încălzită. Cîntă mai departe.

5 — Dar e tîrziu!

— Cîntă! îi zise ea încă o dată.

Miron se simţi cuprins de un fel de beţie, se așeză pe doaga fîntînii și începu să-și verse sufletul într-o doină ce se perdea în liniștea serii.

10 Marta ascultă cîtva timp dusă, apoi se ridică, se apropie încet de fîntînă, se așeză lîngă Miron și își răzămă capul de umărul lui. Miron, simțînd răsufllarea ei caldă și undoiarea sinului mișcat de bătaia inimii, tresări cuprins de o îngrozitoare uimire.

15 — Cîntă mai departe, căci grozav de frumoasă e doina! îi zise ea cu stăruință, apăsînd mîna pe umărul lui.

— Nu mai pot, îi zise el, răsufllînd din greu, apoi se ridică.

— Bine, zise ea. O să cînti altădată.

20 Miron privi cîtva timp în fața ei, îi apucă după aceea mîna și grăi:

— Marto! Dacă tu ai ști cît de bine mă simt cînd te văd, cînd îți aud glasul, cînd mă privești, dac-ai ști cît de bine mă simt cînd mă gîndesc la tine, nu știu cum, dar parcă ar trebui să plîngi.

25 — Știu, Miroane! îi răspunse ea, fiindcă și eu mă simt bine cînd sunt aproape de tine.

După aceste ei își mai steteră cîtva timp tăcuți în față, apoi Marta plecă spre casă, iară Miron rămase privind în urma ei.

30 E de mult de atunci, și de atunci Marta n-a mai fost singură cu Miron.

Sosînd acasă în acea seară, nu-i vorbea mamei sale decît despre Miron, spunîndu-i mereu cît de frumos cîntă, cît de dulce e la vorbă și cît de plăcută îi este toată înfățișarea.

Safta asculta cu privirea ațintită la buzele fiicei sale, care vorbea cu atîta căldură și atîta de frumos, încît ar fi dorit ca zi și noapte s-o asculte. Iară cînd îi spunea că Miron în toate îi face pe plac, era mîndră de întietatea ce i se dă fiicei sale pretutîndeni și de către toți.

Și de aci înainte Marta foarte adeseori îi vorbea mamei sale despre Miron și foarte adeseori își aducea aminte de dînsul.

Gura satului?

- 5 La lucru și pe la șezători fetele cîntau doinele pe care le învățaseră de la Miron, își aduceau aminte de fața lui drăgăstoasă, se mîndreau cu vorbele dulci primite de la dînsul și fereceau pe Marta, care îi era dragă.
- 10 Atît însă și numai atît; mai departe nimeni nu cuteza să ducă vorba: ba fetele mai fereceau pe Marta și pentru că în curînd avea să fie mireasa unui june atît de voinic și de bogat ca Toderică.

II

- 15 Ce să-i faci? Așa s-a deprins lumea! După ce vinul a stat de fiert și începe a se deosebi de drojzii și a se limpezi, flăcăii vor să se însoare, iară pe fete le apucă dorul de măritiș.

- 20 Dar Cosma încă din primăvară pusese temelia pregătirilor de nuntă, căci Toader trecuse de douăzeci de ani și nu se mai cuvenea să-și piardă anii bătînd căile șezătorilor, iară Simina, soția lui Cosma, ardea de dorința de-a se vedea soacră mare, maică nurorii din casă și cît mai curînd bunică.

- 25 Pe cînd dar vinul ferbea prin butoaie, Simina își făcea mereu de lucru prin șopron și mereu își zicea: „Vinul ăsta nu se mai astîmpără“. O zi însă, alta și iarăși alta, și în urmă apoi una de sărbătoare, aceea în care argații sloboziră butoaiele pe pălămări groase
- 30 în pivniță, întrebîndu-se în șagă cine oare, și cînd, și de dragul cui va sparge butoiul cel mare și cu deosebire pe cel mai mic, în care se păstra cel mai bun vin din anul în care s-a născut Toderică.

- 35 În sfîrșit, după ce toate erau puse la cale, Cosma se așeză la masă și privi îndelungat la soția sa.

Ea dete din umeri.

— Ei! ce zici, nevastă? o întrebă el.

— Ce să zic? îi răspunse ea. Cum vei crede tu mai bine.

5 Înțelegerea era deplină și nu mai rămânea decât un lucru pe care trebuiau să-l pună la cale, dar acesta era greu și trebuia să fie făcut cu multă băgare de seamă.

10 Nu-i vorba! Mihu și Safta știau de mult când anume vor avea să primească oameni buni la casa lor; dar ei o știau după spuse, din câte o glumă scăpată la timp potrivit, o știau din gura satului; acum trebuia să li se spuie după cum se cuvine, cu toată cinstea și omenia și fără ca să mai rămâie indoială dintr-o parte ori dintr-alta.

15 Întrebarea era dar cine să dea cinstea, cine să ducă vorba și să primească răspunsul. Trebuiau să fie oameni de frunte, oameni din oameni, oameni care știu să zică „bună dimineața“, știu să potrivească întrebarea și, mai ales, care știu să primească răspunsul, oameni trebuiau să fie, care fac cinste caselor, între care se pun.

20 Cosma dorea ca, trecînd oamenii lui de-a lungul uliței, satul să privească în urma lor și să zică: „Aceștia sunt oamenii lui Cosma Florii Cazacului“ și ca Mihu, după ce-i vor fi ieșit din casă, mulțămît, să le poată grai vecinilor: „Am avut pe cutare și pe cutare la casa mea“.

25 Și lucrul nu e cu totul lesne de pus la cale, căci o greșeală, fie orișicît de mică, ar putea să strice toată înțelegerea și buna învoială.

30 Oamenii cumsecade, mai ales după judecata Cosmii Florii Cazacului, sunt puțini și, dintre aceștia, unul ar fi cum ar fi, are însă obiceiul de a striga prea tare cînd vorbește, altul e minunat, dar e deprins a face glume proaste, și iarăși altul, care ar fi cel mai bun dintre toți, e cumnat cu Stan, numit Gură-Spartă. Astfel, mai ales Simina nu-și găsea în tot satul oameni pe plac, și a trebuit să treacă multă vreme pînă ce soț și soție s-au înțeles să roage pe Simion al Anei Popii și pe Mitrea Podarul, amîndoi oameni nici prea bătrîni, nici prea tineri, cumpătați la veselie și bine chibzuiți în potrivirea vorbelor, cu deosebire însă oameni de neam
40 bun și bine văzuți în sat.

Făcîndu-se înțelegerea, Cosma își îmbracă sucmanul și porunci să cheme pe Toderică, iar cînd feciorul intră, tatăl își luă pălăria, o puse în cap și se așază.

— Toadere! zise el peste pușin, apăsînd asupra vorbelor. Am socotit c-ar fi vremea să te însori.

— De, taică! răspunse Toader. Cîm vei socoti d-ta.

— Prea bine! grăi bătrînul. Ce zici? Îți place Marta, Marta Mihului, a Mihului Saftai?

— De, taică! răspunse Toader, și dete din umăr.

— Adecă, astfel, ne-am înțeles, incheiă Cosma, apoi se ridică, își luă bățul și ieși cu pași lași.

Dacă însă Cosma era pregătît pentru nuntă, nici Safta nu rămăsese cu minile în sin.

Marta era aproape de șaptesprezece ani, adecă începuse să fie cam-cam fată bătrîna, căci Safta se măritase la vîrsta de cincisprezece ani. Să nu ne prindă dar mirarea că ea, încă de mai mulți ani, era gata să-și primească peștorii. Nu împlinise încă cincisprezece ani, cînd troanele de zestre, împodobite cu flori tăiate în scîndură de tei, erau pline de alțițe, de cătrînțe, de trîmbe de pînză și de albituri cusute gata, pline erau și acoperite cu fel de fel de velînțe lucrute cu mult meșteșug; iară de atunci Marta lucrează meru, țese, alege, coase și aruncă flori pe gherghef, încît zestrea s-a adunat pentru șapte mirese. Prea mult însă niciodată nu se poate aduna, fiindcă cîntea nevestei tinere este de a le face miresei daruri de nuntă din zestrea sa bogată și, cu cît mai multe daruri poate face, cu atît mai mare cîntea i se cuvine.

Acum bătuse vîntul din partea aceea, și anume Simina trimisese pe Stanca lui Cîrcioc, așa din întîmplare, la Tudora, vecina Saftai, și Stanca îi șoptise leicăi Saftai c-a auzit de la cineva că are să vie cineva, de undeva, cu un gînd bun oarecare. Safta, îndată ce auzi, puse minile în șolduri și își zise nedumirită: „Vai de mine, dar de ce să mă apuc!“

Era vremea frumoasă și se gîndi că ar fi bine să puie albiturile să se azvînte. Porunci dar să scoată troanele împodobite cu flori tăiate în lemnul de tei și să le așeze înaintea casei pe două scînduri puse pe niște polobocle.

După ce troanele fură așezate, leica Safta le deschise pe toate și începu, dimpreună cu Marta, să scoată, bucată cu bucată, velințele, cătrintele, altițele, trimbele de pinză și albiturile cusute, să le scoată, să le scuture și să le întindă pe sfoara legată de stilpii pe care zăcea lungul foișor și cerdacul cel mare.

Era frumos și plăcut la vedere cum, în sfârșit, toată această bogăție a lucrurilor de mină sta dezvelită în vederea tuturor, și leica Safta privea din cînd în cînd pe furiș la uliță, pentru ca să vadă cine trece și cine stă să privească.

În urmă sosiră și carele de la cîmp, și patru pluguri cu cite patru boi intrară în curtea largă, iar în urma lor venea călare, pe un murg buiestraș, Vasilie, feciorul mai mare al stăpînului.

Cînd argatul voi să închidă poarta în urma carelor, Mihu, care sta în mijlocul curții, ridică dreapta și-i zise incet: „Lasă!”

Poarta rămase deschisă.

Argații voriră să tragă carele în șopron și să ducă boii la grajdi, Mihu iarăși ridică mina și le zise:

— Lasă! Puneți plugurile la o parte, întoarceți boii la car și le aruncați cite un braț de fîn.

Așa făcură argații.

— Mine ducem la moară! le zise apoi Mihu, plimbîndu-se cu pași mari prin curte. Scoateți griul din hambar și-l puneți în saci.

Vasilie privea, asculta și înțelegea; descălecînd dar, el își legă calul de loitra unui car, luă căciula din cap, își netezi părul de pe frunte și iarăși puse căciula în cap.

— Măi Mitre, îi zice apoi frăține-său, scoate caii la apă.

Peste puțin Mitrea scoase din grajdi doi cai înalți și trupeși și-i duse de căpăstru la fîntîna din fundul curții.

Sosiră apoi vacile lăptoase, porcii lacomi, caprele neastîmpărate și oile blajine.

Pe cînd, înspre seară, Simion și Mitrea intrară cu pași măsurați pe poarta deschisă, curtea era plină: slugile așezau în grămadă sacii cu griu, boii rumegau

la carele puse în șir, slujnicile mulgeau vacile, porcii sfărâmau zgomotoși grămezile de păpuși, caprele se obrăzniceau în toate părțile, oile stau înghesuite într-un unghiu al curții, iară Mitrea se lupta cu caii nă-răvași.

Mihu, stăpinul, se plimba mereu prin curte, iară Marta, fiica stăpinului, își făcea de lucru, împărțind porunci în toate părțile.

Afară, înaintea porții, sta un copil și privea, oprindu-și răsufllarea la cele ce se desfășurau sub ochii lui.

Cînd Mihu văzu pe Simion și pe Mitrea intrînd pe poartă, el plecă spre dinșii cu capul ridicat și legă-nîndu-și alene trupul la fiecare pas.

— Bine te-am găsit! Bine te-am găsit! grăi Mitrea cu fața deschisă.

— Bine să fiți primiți la casa noastră! le răspunse Mihu, întinzîndu-le minile. Dar cum și unde și în ce treabă?

— Umblăm și noi, răspunse Simion, mai încoa, mai încolo...

— Iar treaba ne este mare și binecuvîntată, numai noroc să avem la dînsa, adause Mitrea, privind cu mare băgare de seamă în ochii lui Mihu.

— Norocul, zice Mihu, vine de la Dumnezeu.

— Amin! răspund amîndoi.

După ce-și făcură astfel *binețele* cuvenite, toți trei înaintară spre scările casei. Mitrea însă, ca om cu multă chibzuială, peste puțin se opri și aruncă privirea peste curte.

— Precum văd, ați fost astăzi la plug, zise el ca din întîmplare. Unde ați arat?

— Nici n-aș ști să-ți spun bine, răspunse Mihu, întorcîndu-se spre curte. Știți cum e omul cînd îi cresc feciorii. Abia-i cunoști musteața, și te scoate din gospodărie. Măi Vasile! urmă el apoi, chemînd pe fiul său. Unde ați arat astăzi?

— În Dosul Plopului, răspunse flăcăul, apropiindu-se.

— Bune pămînturi! zise Mitrea și, dacă nu mă înșel, erau ogoare.

— Da, sunt bune! grăi Mihule, dînd din umeri. Dar sunt mai slabe decît cele de la Vadul-Tătarului.

Pentru ca să-i lămurească, Mihule le spuse apoi cîte și unde-i sunt pămînturile, care sunt moștenite de la bunicul său, care sunt cîștigate de tatăl său și care sunt agonisite de dînsul, și le spune cît rod a adunat estimp, cît an și cît anșerț.

Pe cînd să sîrșească, Simion privește la boi și zice că sunt frumoși, apoi pleacă toți trei, ca să-i vadă mai de aproape.

De la boi trec în urmă la vaci, la porci, la oi și la cai. Pretutindenea Mihule le făcu împărtășire despre cum și cînd și în ce chip, le spune prețul și vremea cumpărării, laudă soiul și scoate la iveală buna prăsilă ieșită din gospodăria sa.

Sosind la vrafurile de saci, el dezleagă gura unui sac, pentru ca fiecare dintre cei de față să poată lua un pumn și să laude bobul plin. El însuși ia un pumn, îl scutură, îl privește, zice c-a ieșit bine, îl aruncă jos, apoi leagă gura sacului.

Simion ține pumnul plin la gura unui bou apropiat, iar Mitrea ia cîteva boabe între dinți și aruncă prisosul între saci, ca să găsească și păsările ceva.

— Rău ai brodit-o, zice Simion, căci aici ele găsesc în de prisos.

Cînd se îndreptară din nou spre casă, Safta se ivește, ca din întîmplare, la capul scării.

— Vai de mine! cum ne-ați găsit! le zise ea. Dar să iertați. Așa-i omul cu gospodăria! Oricît te trudești, n-o scoți la capăt.

— Lasă, că te știm cît ești de harnică, îi zise Mitrea.

— Dar uite ce velințe! Unde le-ai cumpărat, de-ți sunt atît de frumoase?

— Vai de mine! Eu să cumpăr? strigă Safta. M-a ferit Dumnezeu! Tot din casa mea!

— Nu te cred, grăi Mitrea cu răutate. Prea sunt de-a degete tinere.

— Și oare nu am fată mare? zise leica Safta.

— Ei, grăi acum Simion. Ai brodit-o, vere Mitrea. Ai brodit-o!

— Așa mai înțeleg și eu, glumi acesta. Dacă e vorba de fată mare, apoi noroc să aibă!

— Norocul vine de la Dumnezeu! le răspunse și leica Safta.

5 — Amin! ziseră amândoi, schimbînd o privire plină de înțeles.

După aceste, plecară de-a lungul foișorului, iară Safta începu să le spuie care, cînd și cum și în ce chip. Cele mai multe erau lucrate în casă; pe ici, pe colo erau în-
10 tinse cite o velință mare, cite o cătrînță bogată ori cite o pereche de altițe, lucruri primite în dar de la cutare și cutare dintre rudeniile din satele mai depărtate ori lucruri moștenite de la bunica ori chiar de la mama bu-
nichii.

15 Pe cînd ajunseră să intre în casa cea mare, unde pe-
reții sunt acoperiți cu zaveze și împodobiți giur împregiur cu fel de fel de vase, începu a se întuneca, și Marta intră să pună două lumînări pe masă și să le zică oaspeților „bună seara“.

20 — Noroc să ai, nepoată! îi ziseră oaspeții.

— Norocul, răspunse Marta roșind, vine de la Dumnezeu!

— Amin! ziseră ei și astă dată.

Acum nu mai răminea îndoială că lucrul se poate
25 pune la cale. Nici tată, nici mamă, nici fată nu a zis:
„Va da Dumnezeu și norocul cu vremea“, o vorbă foarte neplăcută la asemenea prilejuri. Simion și Mitrea înce-
pură dar, pe departe și mai pe aproape, apoi mai de-a
dreptul și mai lămurit, pînă ce n-ajunseră la vorbă
30 fățișă. Safta și Miha se mai făceau că nu înțeleg, în
urmă nu îndrăzneau să creadă și erau uimiți de cîntea
ce li se face, în sfîrșit, spuneau că nu sunt încă gata
precum ar dori, că le vine greu a se despărți de singura
lor fiică... la urma urmelor — că teacă... că pungă, pînă
35 ce Mitrea nu se ridică vesel și grăi:

— Va să zică, lucrul e gata, numai să vrea și fata!

— Ei, așa i-o fi fost ursita! grăi Miha, zîmbind cu mulțumire.

Leica Safta își supse buzele și zise:

40 — Să o întrebăm pe ea. Ce mai știi? fetele sunt cam
de capul lor.

Zicînd aceste, ea chemă pe Marta să mai aducă o garafă de vin.

— Ei, dar în grabă ne lași, nepoată! grăi Simion cînd ea voi să iasă. Nici nu te-am văzut precum dorim să te vedem.

Marta se opri turburată.

— Se șoptește că ai să te măriți! zise Mitrea glumind.

— O fi! îi răspunse Marta zimbînd, dar eu nu știu nimic.

— Și dacă noi am ști?

— Mi-ai spune și mie! le zise ea.

— Asta-i, vere, asta! grăi Simion, că nu știm nici noi; dar se zice, îi spuneam tocmai vărului Mihiu, c-ar fi să te pețească Toderică, îl știi acum! Și se teme...

— El tăcu, și Marta tăcu, și toți tăcură. Cuvîntul următor trebuia să fie al mumei; ea se apropie dar de Marta și-i zise:

— Ei, spune, ce-ai zice tu?

Marta dete din umeri și grăi:

— Cum a vrea tata.

— Noroc să ai, grăiră amîndoi oaspeții, ridicîndu-se de pe scaun, iară Mihiu simți o deosebită răcoare la inimă văzînd că lucrurile se fac atît de pe voia lui.

Cu aceste, toată treaba era pusă la cale și luîndu-se înțelegere ca peste trei zile, adevă duminică, junele să vie cu părinții și cu oamenii săi să pețească după obicei și să se facă logodna.

Cei doi trimiși plecară cu răspunsul, Marta le sărută minile, iară Mihiu și Safta îi însoțiră pînă la porțiță.

30

III

Satul se gătea de nuntă.

În sfîrșit, avea să se petreacă lucrul pe care oamenii îl așteptau atît de demult. Încă duminică se vorbea că peste săptămîină Toderică va peți pe Marta, iară joi, cînd trecu prin sat știrea că Cosma Florii Cazacului își va trimite oamenii la casa Mihului, nevestele și fețele mari nu se mai putură stăpîni și plecară, pentru

ca, trecînd pe dinaintea porții deschise, să vadă cum își așteaptă Marta peștorii.

5 Seara, toată lumea știa cum s-au petrecut lucrurile, ce a zis Miheu, ce-a zis Safta, ce-au zis Mitrea și Simion și în ce chip Marta a stat înaintea lor și a zis că are să fie cum vrea Miheu, stăpînul casei, fiindcă astfel se

10 cuvine să răspundă o fată de casă bună. Unul văzuse cum Miheu și Safta au petrecut pe Mitrea și pe Simion pînă la porțiță; altul auzise cum i-a rugat să spuie

10 sănătate și voie bună viitorilor cuscri și să-i dorească de bine junelui, și iarăși altul a văzut pe Simina foarte veselă și a fost în apropiere cînd oamenii s-au întors la casa ei. Pentru ca să facem vorbă scurtă: gura satului se pornise ca niciodată mai înainte.

15 Dar vorbele multe izvorau din bucuria obștească. Nu era în sat nici un om care nu s-ar fi simțit părtaș la bucuria celor două case, căci unii erau rude, alții cuscri ori prieteni și iarăși alții fini sau oameni ce se țineau de una ori de alta din cele două case frunțase.

20 Avea dar să fie o nuntă de care se va vorbi prin fii și nepoți, o nuntă a satului întreg, încît ospetea, chiotele, jocul și voia bună șapte zile și șapte nopți să nu se mai curme, căci acum o dată este un Miheu care-și mărită fata după un fecior de seama lui, și cine știe cînd se

25 va mai pomeni o asemenea potriveală!

Fetele și nevestele ardeau de neastîmpăr să vadă găteala de mireasă a Martei, să vadă podoaba cununiei, rubedeniile sosite din alte sate, călăreții trufași ai junelui, și le trecea un fior plăcut cînd se gîndeau la

30 toate aceste.

Nu rămînea îndoială că Miron are să fie vătavul voinicilor, deoarece este bun prieten cu Toderică și prea mult ține la Marta. Deocamdată însă nici logodna nu era făcută, și lucrul era o taină despre care nu se putea

35 vorbi fățiș și fără de cotituri decît în casă.

Aici apoi se făceau pregătirile pentru logodnă, dar cu totul în tăcere, ca din întîmplare, și astfel ca stăpîna casei totdeauna să poată zice: „Vai de mine! Cum ne-ați găsit! Dar să fie cu iertare, că ne găsiți

40 atît de pușin pregătiți.“

5 Era mândră Safta că-și poate mărita fiica, că poate primi oameni și nuntași și că-și poate desfășura comorile. Din cînd în cînd însă o cuprindea induișoarea. Toate erau bune, toate frumoase, dar Marta ieșea din casă. Cînd se gindea la aceasta, se așeza intristată, începea să-și ștergă lacrămile și, dacă Marta îi era în apropiere, îi acoperea fața de sărutări.

10 Mihu nu plingea, nu-și săruta fata, chiar nu vorbea: el mormăia mereu ca un urs îndrjît. Îi era crescută Marta la suflet, și acum, cînd se gindea că veselie casei lui se depărtează, nimic nu-i priia, nimic nu-i era pe plac, nimeni nu știa să-i vorbească după dorință. Grozav i se părea lumea înrăutățită: argașii, feciorii săi, nevasta, vecinii, toată lumea se schimbase, și numai 15 Marta era, și chiar mai mult decît altădată, un leac de alinare pentru orișice suferință.

20 Dar toate ca toate! Un lucru însă nu-i putea intra Mihului în cap: Cum adecă un flăcăiandru să vie, să-ia fata din casă, și el însuși, care a crescut-o și a păstrat-o ca pe lumina ochilor săi, să zică: „Ia-o și te du cu ea!”

25 Ceasuri întregi Mihu se plimba necăjit și frămîntat de gînduri prin casă și mereu își zicea: „Așa trebuie să fie! Nici alții nu sunt mai buni decît tine. Oricum o sucești, tot aici ajungi.“ Așa zicea el, dar nu se putea împăca cu acest gînd.

 Marta, în sfîrșit, era mireasă.

30 Mireasă! Cînd această gîndire i se ivea în suflet, o trecea un fior dezmerdător, un fel de beție, care o seca de puteri.

35 Această gîndire stîrnea într-însa o mulțime de altele, care mai de care mai străine și mai tainice, gîndiri pline de farmec, care-i aprindeau inima și apoi iarăși o umpleau de răceală. Era o viață noauă de care se apropia, o viață necunoscută, și această necunoștință în o clipă da loc celor mai dulci nădăjduiri, și în alta celor mai îngrozitoare temeri. Era să părăsească mumă, tată, frați, casa părintească, să părăsească tot ce-i era lipit de suflet și sta uimită ca de un lucru pe care nu-l 40 putea crede; dar dincolo de această uimire era farmecul unei vieți pe care parcă ai putea-o umplea după cum te

poartă gîndul. Acum zilele îi păreau prea lungi și peste puțin se înspăimînta de scurtimea lor. Acum ar fi dorit să fie aproape de Toader și să privească în ochii lui binevoitori, și peste puțin îi venea să fugă la mamă-
5 sa și să strige: „Mamă, nu mă mărita!“

Și iarăși chipul lui Miron se arăta în sufletul ei; îl vedea înaintea ei atît de viu, atît de a vorbind, încît parcă razele soarelui ar cădea asupra lui și l-ar lumina. Și atît se simțea de ușurată cînd se perdea în
10 gîndurile despre dînsul, atît de bine se simțea cînd și-l închipuia în apropiere, șezînd lîngă dînsa, vorbindu-i în graiul lui cel limpede și ademenitor, apucînd-o de mînă, coprînzîndu-o cu brațul și zicîndu-i: „Marto!“

Nu-și închipuia ce-ar zice Miron mai departe, dar atît de fericită se simțea cînd și-l gîndea astfel, grăind cuvîntul „Marto“, încît iarăși și iarăși sufletul i se umplea de chipul lui.

Ceasurile treceau, și în trecerea lor ea tot mai mult se ametea, încît, sosînd ziua de sîmbătă, ea umbla
20 buiguită fără de a-și mai putea da seamă despre vreun gînd hotărît.

Era ajunul zilei în care trebuia să se logodească cu junele ce-i fusese ales din copilărie, junele pe care se obicinuise a-l privi ca pe viitorul ei soț, junele care-i
25 era drag și care o avea în drag; cu cît însă ziua se apropia de cădere, cu atît mai viu i se ivea într-însa dorința de a face să se amîne această logodnă. Oricînd, numai acum nu, cînd se află într-o stare, singură nu știa cum, dar o stare în care logodna îi părea peste putință.

Dar, acum întîia oară în viața ei, Marta simțea că nu poate să spuie nimănui ceea ce gîndește. Nu-și găsea loc de astîmpăr, dorea de singurătate, îi venea să plîngă și se retrase pe o laiță ce sta în fundul grădinii, sub un
30 păr cu frunzele îngălbenite.

Safta, care pretutîndena o căuta cu privirea, o văzu intrînd în grădină, o văzu așezîndu-se pe o laiță, merse apoi, închise porțița și se întoarse cu ochii plini de lacrimi în casă.

Ziua încetul cu încetul se învălui în noapte, liliicii și gîndacii tomnateci începură să zboare prin aer, luna
35 plină se ridică în dosul dealului acoperit cu pădure,

pe cerul senin. Era o seară liniștită, numai din cînd în cînd străbătea cite un freamăt printre frunzele copacilor, se auzea mugetul unei vaci ori lătratul unui cîne.

5 Deodată, prin liniștea serii, de departe, ca prin vis, străbate de pe dealul din dosul grădinii sunetul unui fluier, o doină ce se ridică și cade ca un șir de mărghăritare.

Marta tresare și se ridică asemenea unei căprioare speriate, ascultă, oprindu-și răsufierea, la dreapta și
10 stînga, înșiră sunetele, alcătuieste doina, apoi fața i se înseninează și se umple de strălucire.

„El“ strigă ea pierdută în înțelesul acestui cuvînt, apoi se pornește ca fiind cuprinsă de-o vrajă, iese pe
15 portița din dosul grădinii, trece prin gardul de spini ce împrejmuiește viile și merge dusă, fără de gînduri, înfierbîntată, cu părul desfăcut, cu ochii plini de văpaie, cu obrații aprinși, cu buzele cuprinse de tremurare, cu pieptul mișcat de viforul inimii, merge drept pe
20 calea sunetului dulce și duios, printre rîndurile de viță, prin desimea tufișului, tot mai iute, tot mai neastîm-părată, tot mai îmbătată de fericirea apropierii.

În sfîrșit, vede murgul pascănd și pe Miron rezemat de un stejar singuratec, îl vede și ochii i se împăin-genesc.

25 — Miroane, Miroane! țipă ea dezmerdată și fuge lîngă dînsul.

Miron îi aude glasul plin de simțire, o vede grăbind spre el și rămîne cuprins de uimire.

— Marto! Ah, Marto! strigă el, apoi, deznădăjdut,
30 aruncă fluierul, face un pas înainte și o cuprinde în brațele sale bărbătești.

— O, Doamne! șoptește ea, inchizîndu-și ochii. Cum te iubesc, Miroane, cum te iubesc!

Gurile lor se împreună în o lungă sărutare, obrații
35 ei se umplu de lacrimi, și astfel rămîn citva timp incremeniți în apropierea stejarului, sus, pe coasta luminată de razele lunii gînditoare.

Într-un tîrziu, Miron îi privi îndelung în față.

— Marto! zise el încet, o singură dată trăiește omul,
40 dar aș dori să mor în clipa aceasta. O! cit de mult am gîndit, cit de mult am visat, cit de des am furat feri-

circa, inchipuindu-mă fericit. Tu n-ai fost la munte, nu cunoști podoabele lumii. Când cerul e senin și vînturile se așează la odihnă, auzi de jos, din vale, murmureala piraieiilor, un zgomot așa și vecinic tot așa, atunci îmi
5 iau fluierul, gîndesc la tine și cînt. Cîntecul îmi sfișie inima, dar cînt ca să mi-o sfișie. Când se stîrnește apoi vîful și copacii se încovoie, crapă și ies din rădăcini, cînd puhoiul năpădește, atunci privesc înspre dealul ăsta, îl caut din ceață și, cînd îl văd, mi se sfișie inima,
10 dar îl caut, ca să mi-o sfișie. De cînd te-am văzut, Marto, parcă am șapte vieți: atît am trăit, atît am gîndit, atît m-am zbuciumat, încît e minune că nu m-am mistuit. Iar acuma, cînd te simt în brațele mele, îmi vine să cred că te tot visez și, știind că nu visez, parcă
15 mă topeșc, mă sting, mă mistuiesc !

El tăcu.

— Vorbește ! îi zise Marta cu stăruință.

— Ah ! de ce-ai venit aici ? grăi Miron cu amărăciune. Ce gînd te-a purtat ? Care ursită te-a mînat ? De ce nu
20 mi-ai lăsat liniștea amărăciunii, pe care o iubeam atît de mult ? Nu am dorit niciodată mai mult decît atîta. Într-un an o vorbă bună, o privire blîndă, o stringere de mînă. De cînd am auzit însă că în adevăr te măriși, mă cuprind gînduri nebune și umblu pribeag prin lume ;
25 nu-mi mai știu de turmă, nu-mi mai știu de ciobănie, ci stau pironit lîngă acest stejar și privesc uscîndu-mă spre curtea voastră.

— Ah ! îi zise Marta deznădăjduită. Mă cuprinde groaza cînd mă gîndesc, dar așa vrea tata.

— Ce vrea tata ? strigă Miron. Nu mai vrea nimeni nimic. Acum nu te mai scoate nimeni din brațele mele. Ori ești a mea, ori — o, Doamne — fă să n-o zic într-un
30 ceas rău, ori te ucid cu mîna mea. Nu-mi mai sunt stăpîn.

35 Marta se alipi mai dinadins de dînsul. El însă deodată o dete la o parte.

— Du-te ! îi zise apoi. De ce-ai venit ? De ce mă duci în ispită ? De ce mă scoți din mînji ?

— Miroane ! grăi dînsa înduioșată, apropiindu-se de dînsul și cuprinzîndu-l din nou cu brațele ei rotunde. Nu mă trimite ! Lasă-mă să vin mereu la tine, să stăm
40

împreună, să ne plîngem de lume, să ne povestim dragostea. Miroane! strigă apoi din nou și îl sărută. Nu mă lăsa, căci pier!

5 Miron sta zguduit de lupta ce se petrecea în sufletul lui. Numai acum ajunsese a-și da pe deplin seamă despre cele ce se petreceau cu dînsul. Încetul cu încetul, fața lui se umplu de o liniștită asprime.

— Marto! grăi el încet. Noi trebuie să ne despărțim pentru totdeauna. Ceasul acesta e zestrea vieții noastre.
10 Nu uita că ești fiica Mihului. Ce ar zice lumea dacă te-ar vedea aici cu mine?

Marta tresări și privi înspăimîntată împregiur, apoi se îndreptă și rămase turburată-năntea lui.

— Da! mă duc, zise ea, dar să știi că mă prăpădesc.
15 — Dumnezeu să-ți binecuvînteze tot pasul! grăi Miron trist, apoi o cuprinse în brațe, o sărută și după aceea se despărțiră în tăcere.

Păstorul privi timp îndelungat spre sat. Într-un tîrziu, se mișcă, își ridică fluierul, îl puse pe genunchi
20 și-l frînse, aruncînd bucățile la dreapta și la stînga, apoi încălecă pe buiestraș și plecă spre munte.

IV

Cocoșii cîntau de zori, vitele mugeau, păsările își spălau penele, ziua tot mai mult se revărsa și tot
25 mai mult se dezvăluia din noapte.

Mihu se zvîrcolea în culcușul său. Nu mai putea să-și dea sama dacă a dormit ori dacă a stat treaz toată noaptea, ci ședea cuprins de oboseală, asemenea unui om care a trecut printr-un șir de zguduirii și nu-și mai
30 este stăpîn pe o singură cugetare hotărîtă. Îi era silă să se ridice și-l cuprindea un fel de leneșă îngrozire cînd se gîndea că peste zi are să primească oameni acasă, să vorbească și să fie cu băgare de seamă la tot ce zic alții și la tot ce trebuie să zică ori să facă el însuși.

35 Sculîndu-se, Mihu era mai ursuz decît totdeauna și se mișca ticăit și fără nici o treabă prin casă: simți dar o adevărată ușurare cînd Safta deschise ușa și intră cuprinsă de îngrijare la dînsul.

— Mihule! îi zise ea cu stăruință. Eu nu știu ce e de capul Martei. Aseară a stat pînă tirziu pe laița de subț pârul din fundul grădinii! Cînd s-a întors apoi în casă, era mîhnită și tăcută, iar după ce s-a așezat la odihnă, mereu suspina, mereu se zvircolea în culcuș și plîngea prin vis de se înăbusea. Eu nu știu ce o fi... sfîrși ea ștergîndu-și lacrămile.

— Nu știi! grăi Mihu îndirjit. Se vede că nu știi! Ba s-a bucura că iese din casă. Se vede că eu mă bucur; se vede că tu te bucuri! Știi că nu ne mai rămîne nici cine, nici pisică dacă pleacă ea. Toată casa se duce cu dînsa.

Îi era greu Mihului la inimă, dar nu se arăta și nu-și dezvelea slăbiciunea chiar nici înaintea nevestei.

— Așa-i! urmă Safta. Astăzi dimineată am întrebato: „Marto, draga mamei, ce-ți e?” Tăcea și tăcea. Nu puteam să scot o singură vorbă din ea. Privea mereu la mine, parcă era speriată, parcă voia să mă roage, parcă voia să-mi ceară iertare. Și tăcea, încît îmi sfărîma inima. „Nimic, zise ea în sfîrșit, dar grozav mi-e de greu. Roagă pe tata să nu facem azi logodna.” „Cum? nu vrei să te măriți după Toderică?” o întrebai eu. „Da, îmi răspunse ea, mă mărit, dar mai tirziu. Numai acum, nu.” Auzi, Mihule, mi se rupe inima! Trimite vorbă că astăzi nu se poate, că Marta e bolnavă, că eu nu sunt bine, că... în sfîrșit, spune ceva.

Mihu asculta oprîndu-și răsufierea, iar cînd soția sa îi vorbi despre amînarea logodnei, privi îndelung și uimit la dînsa.

— Safto! zise el apoi, ți-ai ieșit din fire? Cum s-ar putea să mai schimbăm un lucru care e pus la cale? Primesc oamenii lui Cosma, oameni de cîinste, cu care nu te poți juca, le dau vorba mea, satul întreg știe că atît eu, cît și Cosma suntem gata de logodnă, și apoi, țop, ca din senin, să-mi calc vorba pe care am grăit-o cu multă chibzuială și să mă fac de risul lumii!

— Dar Marta nu voiește! grăi Safta.

— Nu voiește? răspunse Mihu nedumirit. Știu și înțeleg că nu voiește. Dar voieșc eu, și așa trebuie să fie, cum... trebuie să fie,

— Dar, Mihule, e grozav!

— Nevastă! îi strigă Miha aprins. Dă-mi pace!
Nu-mi pune foc în creștetul capului, căci să nu am
Dumnezeu dacă nu sfărim tot ce-mi cade în vedere.

5 Așa trebuie să fie! Lasă-mă!

Safta ieși, iar Miha rămase umblînd prin casă.

„Am să trag o nuntă, încît să-i meargă vestea în șapte
țări, își zise el într-un tîrziu. Un an întreg să nu se mai
curme beția, și nepoții să povestească cum a fost cînd
10 Miha și-a dat fata din casă și a făcut legătură de cuscrie
cu Cosma Florii Cazacului!”

Ieșind în curte și mergînd pe la grajduri, Miha nu
găsea nimic după dorința sa, certa pe toți ce-i ieșeau
în cale și nu-și mai găsea răbdarea obicinuită.

15 — Astăzi stăpînul nu e de loc cu chef, zise Marcu,
parcă-i vine să caute cearta cu lumînarea.

Peste puțin, Miha ieși din curte și plecă să meargă
la casa satului și de aici la biserică.

Ținîndu-și bățul lung în mina dreaptă, el mergea
20 drept pe mijlocul uliții, cu capul ridicat, cu pași lați
și legănîndu-și mereu trupul. Pretutîndenea pe unde
trecea, la dreapta și la stînga, oamenii se ridicau și
își descopereau capetele, femeile stau cuviincioase, iar
nevestele tinere, fetele și copiii grăbeau să-i atingă mina
25 cu fruntea.

Oricit de mîhnit, el se simțea bine.

Dedea mereu din cap la dreapta și la stînga, întreba
pe unul ce mai face, apuca bărbiile unei fete și o necăja
cu măritișul, le da cîte un ban copiilor, iar dacă erau
30 din casă mai bună, le lăuda frumusețea și, astfel, mer-
gea încet înainte. Simțea că toți privesc în urma
lui, toți vorbesc despre dînsul și toți așteptau cu
neastîmpăr nunta pe care avea să o facă.

Cînd se gîndi la nuntă, inima iar îi se strînse. De cînd
35 știa că Marta nu ar dori ca logodna să se facă astăzi,
mîhnirea îi era cu atît mai adîncă. Se stăpînea însă și
se mîngîia cu mult prețuita încuscrire.

„Da!” își zise el. E mare cinstea pe care i-o fac eu
dîndu-i odorul casei mele.

40 Plin de aceste simțiri, el sosi la Păriul Corbului.

Aici locul cade. În partea despre care venea Mi-
sus, pe dîmb, este o casă, și înaintea casei vreo cinci-
șase femei ședeau pe niște pietre la vorbă.

5 Cînd se apropie, femeile se ridicară și rămaseră pri-
vind în urma lui.

Mihu privi zîbind la ele, își clătină încet capul și
înaintă mai departe.

Păriul era aproape toată vara sec și nu se umplea
decît pe vreme ploioase. Și atunci era însă atît de mic,
10 încît carele și oamenii treceau fără multă greutate prin
el. Un om era însă care foarte adeseori trecea păriul
și căruia nu i se cuvenea să treacă sărind de pe un bolo-
van pe altul. Chiar însă dacă Mi-
15 Marta era fată mare; așadar, încă acum doi ani Mi-
hu poruncise slugilor să facă o punte pe la un loc mai strîmt.
Puntea, cam de doi stîngeni și jumătate de lungă, era
făcută din două scinduri de fag puse alătura pe niște
20 pari groși, înțepenite prin mari cuie de fer. Lăsă că
oamenii treceau mai mult pe lîngă punte decît peste ea,
dar în vreme de ploaie, cînd păriul se umfla, ea slugea
întregului sat de trecătoare.

Cînd Mi-
25 hu dete să scoboare spre podeț, văzu ivindu-se
din dosul gardului de peste păriu un om înalt și gros,
care venea spre dînsul călcînd din greu, încît parcă era
să se clatine pămîntul sub picioarele lui.

Acest om era Cosma Florii Cazacului.

Nu se putea un lucru mai neplăcut. Aștăzi era bine
să nu se întîlnească viitorii cuscri și chiar întîlnindu-se
să fie destul de departe, pentru ca, dîndu-și binețele
30 cuvenite, fiecare să poată merge mai departe, ca și cînd
nu ar ști nimic despre cele ce aveau să se petreacă
înspre seară. Aici, la punte, ei trebuiau să treacă unul
pe lîngă altul, ei trebuiau să-și dea mîna, trebuiau
să stea de vorbă.

35 Mi-
hu își increți sprincenele.

Sus, înaintea casei, stau femeile și priveau în urma
lui; jos era puntea îngustă, pe care nu puteau să treacă
doi oameni alătura, și vorba era care căruia să-și dea
cînstea întîietății.

Ei se apropiau de punte cu pași nehotărâți, dar se apropiau astfel încît să sosească deodată la cele două capete ale scîndurii.

5 Mihu stete puțin la indoială, apoi se îndărătnece și, auzind femeile în dosul său, puse piciorul pe scîndură.

Tot atunci Cosma călca puntea, ce se incovoia sub pasul lui.

Cam pe la mijlocul punții ei își ajunseră pept la pept și se opriră turburați și posomorîți față în față.

10 — Noroc bun ! grăi Cosma necăjit.

— Să dea Dumnezeu ! răspuse Mihu cu amărăciune.

Ei își strinseră mina și steteră cîțva timp turburați și căutînd să meargă fiecare mai departe, iară femeile de dinaintea casei începură a-și astupa gurile.

15 — Prost e făcută puntea asta, grăi Cosma.

— Îmi pare rău, îi răspuse Mihu supărat, căci eu am făcut-o.

— Apoi rău ai făcut-o, îi zise celălalt nerăbdător, încît nici nu pot să treacă doi oameni cinstiți pe ea.

20 — Poștește și treci ! grăi acum Mihu, și sări la dreapta de pe punte.

— A, nu ! ferească Dumnezeu ! A d-tale e puntea, îi răspuse Cosma, și sări la stînga, în albia părului.

25 Femeile nu se mai putură stăpîni și începură să bufnească.

— Dacă era făcută de d-ta, trebuia să-mi dai mie pasul întîi la trecere ! strigă Cosma și se depărtă cu obrazii roșiți.

30 — Se-nțelege ! răspuse Mihu stăpînindu-și mînia. Numaidcît ! Cine sunt eu ? Auzi ! Trebuie să-i las pasul întîi !

35 Mergea apoi Mihu, mergea fără de a mai privi la dreapta ori la stînga, mergea drept înainte, și femeile parcă veneau în urma lui și bufneau, și rideau în hohot, și-și băteau joc de dînsul. Vedea cum una fuge la alta, cum își spun întîmplarea, cum fiecare îi pune cîte-o codiță, cîte un cornuleț, cum întregul sat nu mai vorbea decît despre rușinea pe care a pățit-o.

40 Nu mai putea să meargă la casa satului, nici la biserică ; el intră prin vîi și se întoarse pe la Fintina-Corbului acasă.

— Ce e, Mihule? îl întrebă Safta cînd îl văzu întorcîndu-se înainte de vreme.

— Nimic, toate sunt bune! răspunse el intrînd în casă.

V

5 Pe la amiazăzi tot satul știa că Mihi s-a certat cu Cosma, iară după amiazăzi oamenii și femeile steteau grămezi-grămezi și nu vorbeau decît despre nemaipomenita întimplare.

Unul, mai știutor de tainele celor două case, îi spunea
10 șoptînd prietenului său mai apropiat că Toderică se întîlnise vineri seară cu Anica Podarului la porțiță, că Anica l-ar fi necăjit cu însurătoarea și că el ar fi zis că Marta e subțirică, încît n-ai ști ce să faci cu ea, temîndu-te ca nu cumva să o frîngi între degete și alte
15 asemenea lucruri de luat peste umăr ar fi grăit Toader. Anica le-a spus toate aceste Floarei lui Ciucur, iar Floarea a dat vorba mai departe, încît Safta a prins de veste de vorbele pe care le grăise Toderică, viitorul ei ginere, și grozav s-a supărat și a început să facă gură. Mihi,
20 blînd ca totdeauna, numaidecît a plecat la Cosma, voind să-i spună că, dacă e vorba așa, apoi nu-i mai dă fata. Așa s-au întîlnit apoi pe punte și s-au certat din pricina vorbelor pe care le grăise Toader.

— Așa o fi! ziceau oamenii, și clătinau gînditori din
25 cap.

Cu deosebire însă fetele și nevestele tinere nu erau mulțumite cu această lămurire. Tița lui Colac auzise de la cineva că lucrul stă cu totul altfel. Adecă Marta
30 nu ar fi voind să se mărite după Toderică, fiindcă ar fi în dragoste cu Miron și, auzînd Simina despre aceasta, i-ar fi zis Cosmii să meargă la Mihi și să-i spună că, dacă-i vorba așa, apoi nu se mai duce Toader la pețite. Așa s-au întîlnit apoi pe punte și s-au certat.

— Așa o fi, soro! își ziceau femeile, și nu se mai
35 indoiau despre nimic.

— Nu spuneam eu că nu are să iasă nimic din toată nunta aceasta? zicea una. Și orbul putea să vadă că lui

Toderică nu-i umblă mintea la însurătoare. Mereu pe la sezători, mereu pe la porțițe...

5 — Așa-i, soro! îi răspundea alta. Apoi Marta? N-ai văzut cum se leagă de Miron? Nu ziceam eu? Dacă-i odată bogată, își alege cel puțin un bărbat încît să-i cauti pereche.

10 Astfel, din vorbă în vorbă, satul ajunsese la înțelegere și, pe cînd se inseră, toți știau cum s-au petrecut lucrurile și nici unul nu se mai îndoia că Mihu o dată cu capul nu-și va da fata din casă.

Cînd era însă vorba de Miron, mulți clătinau din cap și ziceau:

— Multă apă va mai trece pe Păriul Corbului pînă ce Mihu își va da fata după un cioban.

15 Femeile însă nici despre aceasta nu se mai îndoiau.

În vremea aceasta Toader era vesel, Simina era necăjită, Cosma era mîhnit, Marta îi făcea cu ochii plini de lacrimi mărturisiri Saftei, Safta asculta răcită pînă în adîncul inimii, iară Miron cutriera culmile munților

20 ascunși în ceața depărtării.

De cînd a strîns pe Marta în brațe, de cînd a sărutat-o, de cînd a dezvelit scumpa taină a vieții sale, singele îi rămăsese înfierbîntat și sufletul lipsit de astîmpăr. O vedea mereu, și mereu fugea de dînsa; simțirea pe care o avuse atunci mereu se reivea, și el căuta mereu să o gonească. Adeseori îl apuca o pornire de turbare, încît se simțea ucigaș și se vedea sfărîmînd pe Toderică, pe Mihu, pe Cosma cu o singură lovitură. Și iarăși se alina pe o clipă, dar deodată îl apuca dorul și-l purta spre vale. „Mă duc, își zicea, o iau și o aduc aici, departe, departe de lume...” Dar cum putea să răpească mîngierea bătrînețelor?

30

Norii se străcurau în liniște, unul cite unul, pe deasupra lui; luna mereu se ascundea în dosul lor și iarăși ieșea pe cîmpul senin al cerului; stelele, carul cu boi, cloșca cu pui, întregi cetele strălucite pe nesimțite își mutau locul și înaintau pe calea robilor înspre cădere: păstorul zăcea întins pe spate, cu fața spre cer și cu privirea perdută în adîncul înălțimilor lumești, cu care atît de mult se deprinsese. Acest cer atît de străveziu, atît de limpede era cîmpia pe care Miron se juca în copilărie,

40

5 era cartea cea mare din care in tinerețe își tălmăcea
tainele vieții; iară acum, cînd, obosit de munca zilei,
trupul lui era cuprins de amorțire, sufletul său dezlegat
ca o pară de foc se ridica și se depărta de la fața pămîntu-
lului, pe care își părea atît de străin.

VI

Grozav se îndirjise nenea Mihiu.

Ședea și iarăși ședea ceasuri întregi, fără ca să poată
ieși la capăt cu gîndurile sale.

10 Peste puțin el uitase întîlnirea neplăcută pe care au
avut-o la punte și nu se mai gîndea decît la răutatea
oamenilor, care acum aveau despre ce să vorbească.
Îi părea că-i vede adunîndu-se grămezi, că aude glumele
lor proaste și adeseori îi venea să-și ia pălăria, să plece
15 la Cosma și să-i ceară iertare, numai ca satul să rămîie
de rușine cu clevetirile sale. Cosma îi zăcea greu la
inimă, dar nu putea să se mînie pe dînsul. În sfîrșit,
amîndoi erau părtași la aceeași soartă, amîndoi deopotrivă
dați pe gura satului; Mihiu îl privea deci mai mult
20 ca pe un păgubaș și prieten la nevoie. Duminecă după
amiază, Barbura lui Corbeiu veni să spună din partea
Siminei că de cu seară nu poate veni, fiindcă se bolnă-
vise una dintre fetițe.

— Toate sunt bune! grăi Mihiu cînd Safta îl încunoști-
25 ință despre aceasta. Singele i se ridică însă în cap;
aceasta era o nemaipomenită necinstire pentru dînsul!
Îi părea bine că logodna nu se face, dar seara, cînd ar fi
trebuit să se facă, îl treceau fierbințelele.

30 „Nu! își zicea umblind neastîmpărat prin casă, atît
de departe nu ar fi trebuit să meargă; dintr-un lucru
atît de mic cum au fost vorbele de la punte nu ar fi
trebuit să facă unul atît de mare, cum este acela de a
strica o logodnă.“

35 Luni dimineată, văzîndu-l mai deschis, Safta începu
a se învîrți pe lingă dînsul. Atît îi vorbise Marta despre
Miron, încît capul și inima îi erau pline de chipul fru-
mosului păstor; sta însă la îndoială și nu credea că Mihiu
va voi să audă despre dorințele Martei. De cînd era încă

- în leagăn, tata și mama se mîngăiau cu gîndul că o vor
mărita după Toderică, și acum nu putea să se împace
cu gîndul că Marta să-și aleagă alt soț. Cînd își vedea
5 înșă fiica prăpădită și se uita în ochii ei stăruitori,
începea să se înduioșeze; iară cînd Marta scăpa cîte-o
lacrămă, îndată îi zicea:
— Mărto! vino, draga mamei, să mergem la el.
— Nu, îi zicea Marta. Nu pot! Du-te singură, căci
mie îmi vine să mă ascund în fundul pămîntului.
10 Iar cînd Safta pleca, Marta fugea după dînsa și o ruga
să nu meargă.
— Mihule! grăi Safta în cele din urmă. Am să-ți spun
o vorbă.
Mihu dete din cap și intră cu dînsa în casă, apoi se
15 așeză tăcut.
— Precum văd, zise acum Safta întristată, din mări-
tișul Martei nu are să se aleagă nimic.
— Nu știm încă, răspunse Mihu așezat. Să vedem
ce zice Cosma.
20 — Ce zice? îi întîmpina Safta. Pentru ce n-a făcut
logodna ieri? Se vede că și-a schimbat gîndul.
— Nu știi! grăi Mihu. Dacă ar fi astfel, trebuie să
așteptăm, ca să-și trimeată oamenii, pentru ca să-mi
întoarcă vorba, după cum se cuvine. Iar dacă nu,
25 urmă el stăpinindu-se, apoi o să vedem care-i mai tare.
— Se vede că Toderică nu o mai vrea pe Marta, grăi
Safta cam turburată.
— Nu o mai vrea? zise Mihu aprinzîndu-se. Cum?
Ori nu-i pare destulă fată?
30 — Nu te aprinde, dragă Mihule, răspunse nevasta,
dar vezi, pesemne s-o fi vorbind prin sat, și Toderică
a auzit...
— Ce se vorbește prin sat? întrebă Mihu albindu-se
ca varul.
35 — Mihule dragă, îi zise Safta îngrijată, liniștește-te!
Nu te-am văzut niciodată atît de nerăbdător. Vezi,
tu știi cum sunt tinerețele. S-ar putea ca Martei să-i fi
căzut vreun flăcău la inimă, și Toderică să fi auzit și
așa să nu o mai voiască.
40 — Cum așa? întrebă Mihu cu ochii mari.
Safta suspină din greu, apoi începu să lăcrămeze.

— Mihule! zise ea, niciodată nu ne-am gândit la una ca asta. Se prăpădește, piere, se usucă! De ieri dimineață nu mai vorbește decît de dînsul; plînge și suspină, încît îmi sfișie inima.

5 — Sărmana fată! zise Mihi induioșat. Pentru ce nu mi-ați spus mai demult?

— Nu știam! urmă Safta. A trecut un an de cînd îmi tot vorbește despre dînsul, mereu mi-l laudă, mereu îmi spune cît e de voinic, de frumos și de dulce la vorbă; 10 totdeauna îmi vorbea, însă așa, că nu mă gîndeam la nimic. Acum, deodată, nu o mai cunosc... și nu știu ce-i de făcut... Uite, Mihule, să nu te minii; e cioban de la munte și nu știu...

— Un cioban? șopti Mihiu răcit în tot trupul.

15 — Da, un cioban, răspunse Safta.

— Și Marta îl iubește?

— Da, încît se prăpădește, zise mama plîngînd.

Mihu căzu pe un scaun de lingă masă, își rezemă capul în pumni și stete citeva clipe tremurînd de zguduire.

20 — Mi-ați mîncat viața! strigă el după aceea, ridicîndu-se. Ce să mă fac? Mai bine îi sucesc gitul decît să mă fac de risul și de batjocura lumii! Unde am ajuns!?

— Mihule! o să-l uite cu vremea, grăi Safta călcîndu-și pe inimă.

25 — Da, strigă Mihiu cu amărăciune. O să-l uite de dragul altuia. Lumea însă nu o să-l uite!

El își acoperi fața cu amîndouă minile, stete puțin în luptă cu sine, apoi se îndreptă și grăi liniștit, dar aspru:

30 — Adă-mi fata!

— Mihule! strigă Safta înspăimîntată și cu ochii ațintiți asupra feței lui aspre.

— Adă-mi-o! ori mă duc s-o aduc eu însumi, ca toți argații să vadă cum o aduc, îi zise Mihiu.

35 Safta ieși, iară Mihiu rămase nemișcat la locul în care se afla.

Peste puțin, Marta, însoțită de mamă-sa, intră cu capul ridicat și cu fața albă, dar liniștită.

40 — Marto! zise Mihiu înăbușit. Dar ce să-ți zic? Tu mergi de capul tău?

— Nu merg, tată! îi răspunse ea.

— Nu mergi? dar umbli și vrei să te măriți precum te poartă gindul, grăi Mihu.

— Nu vreau! răspuse Marta hotărîtă.

5 de patimă.
— Atunci ce vrei cu acel ticălos? strigă Mihu purtat

Marta se zgudui în tot trupul, obrajii i se roșiră, ochii i se umplură de văpaie, buzele începură să-i tremure; ea făcu un pas înainte, apoi zise cu răceală:

— Taică! nu zice că e ticălos, căci îți batjocorești
10 fata!

Aceste cuvinte erau grăite cu atita simțire, încît Mihu deodată nu mai știu ce să-i facă, ce să-i zică.

Marta se apropie și se alipi de dînsul, își așează brațul pe umărul lui, apoi grăi:

15 — Lasă, taică, nu te supăra! Nu fi mîhnit! Nu am să-l uit în viața mea, dar niciodată n-am să vă vorbesc despre dînsul. El s-a dus, pentru ca să nu se mai întoarcă. Poate însă că, dacă l-ai cunoaște, i-ai zice să rămîie, atît e de nu știu cum, încît nu se poate să-l vezi și să
20 nu-i duci dorul. Nu cer să-l mai văd, dar doresc, taică, să-l vezi și tu, apoi mărită-mă după cine vei voi.

— Draga mea copilă! răspuse Mihu mișcat. E mai bine să nu-l vezi nici tu și nici eu să-l văd. Mi s-ar sfărîma inima.

25 — Dacă socotești, tată, apoi fie și așa! grăi Marta; după aceea ieși încet din casă, iară Safta ieși în urma ei.

Mihu se lăsă pe un scaun de lingă masă, își răzeme capul pe cot și rămase vreme îndelungată perdut în gînduri mistuitoare. Viața îi era ruptă în două, după
30 toate cîte a suferit în cele din urmă zile; acum se temea că nici în viitor nu-i mai rămîne nici o mîngiere. Nu se îndoaia că Marta peste citva timp se va alina și va perde gindul de dragoste pentru păstor; dar suferințele ei erau mai grele pentru dînsul. Ar fi purtat și aceste
35 suferințe, și nu-l mîhnea decît un singur gînd: Ce va zice lumea? Toată viața a trăit astfel, ca lumea să poată vorbi numai bine despre dînsul; așa învățase de la părinți, așa se obicinuisese, așa își găsea cea mai mare din mulțumirile vieții și acum, deodată, vedea risipindu-se
40 partea cea mai scumpă din prețul bogățiilor și al bunelor sale fapte.

Într-un târziu, el se ridică, își netezi fruntea, apoi grăi încet și fricos:

— Dar ce-mi pasă de gura satului!

După ce rosti aceste vorbe, fața lui se schimbă: nu mai era Mihu, omul bun și blînd, ci omul bogat, căruia

Afară începură să latre cîinii.

Mihu ieși.

Erau Mitrea și Simion.

Stăpînul casei îi primi după cum se cuvenea, îi duse în casă, apoi, după ce-i pofti să șadă, îi întrebă ce gînd bun i-a adus la casa lui.

— Pentru ca să nu facem multe cotituri la dreapta și la stînga, răspunse Mitrea, am venit pentru vorbele slabe pe care le-ați avut cu Cosma.

— Nu are pricină, grăi Mihu rece.

— Adecă da! urmă Mitrea. Cearta a fost din pricina copiilor, și vina, pe drept vorbind, nu este nici a unuia, nici a altuia. Și fiindcă se vorbește prin sat că nu ai fi

voitor să-ți dai fata din casă...

— Așa-i! zise Mihu, ne vine greu să ne despărțim de dînsa.

— Tocmai fiindcă-ți vine greu, urmă Mitrea, și, pe drept vorbind, știm că ai putea să faci cum vrei în casa d-voastre! dar, fiindcă se vorbește prin sat că nici fata nu ar cam vrea și nu ai fi tocmai voitor să nu-i faci pe

dorință, deoarece e singura pe care o ai...

— Așa-i! zise Mihu mulțumit. Țineam să o vedem fericită.

— Și fiindcă se vorbește prin sat, urmă Mitrea, că ai fi hotărît să-ți iei ginere în casă, adecă să zidești de alături o casă pentru Marta, și ai fi zis că nu riștești la bogăția nimănui, căci ai de unde să dai...

— Așa-i! zise Mihu, începînd a se mindri. Mult, puțin, ne-a dat Dumnezeu, numai noroc să fie...

— L-a dat Dumnezeu! grăi Simion.

— Și fiind astfel, incheiă Mitrea, Cosma s-a gîndit că nu ți-ar fi cu supărare dacă ți-ar înapoia vorba, te-ar ruga să fii bun iertător și să rămîneți cu cinste

Mihu stetea turburat înaintea oaspeților săi.

— Aşa-i, zise el, îmi pare bine de vorbele pe care mi le trimite Cosma, dar nu înţeleg cuvintele despre măritişul fetei mele.

5 — Vere Mihule! grăi Simion aşezat şi cam aspru. Să-mi ierţi vorba, dar ne eşti cu supărare când vrei să ne ascunzi un lucru de care se reazemă cinstea casei de la care venim. Slavă Domnului! satul nu e pustiu, şi este pe ici pe colo cite un om care ştie ce se petrece prin casele vecinilor. Oamenii îţi laudă dărnicia şi spun
10 cit de mult l-ai fi luat în drag pe Miron, oierul; iară d-ta voieşti acum să arunci vina pentru stricarea logodnei asupra lui Cosma.

— Ferească Dumnezeu! grăi Mihi, sunt gata să o spun întregului sat că vina e din casa noastră. Dar prin sat
15 se vorbeşte mai mult decît este adevărat, şi despre măritişul fetei mele cu Miron pînă acum nu s-a luat nici o hotărîre; aceasta vă rog să li-o spuneţi tuturor.

— Dar a fost vorba, zise Mitrea.

— Da, ca să vă spun drept, răspunse Mihi, aşa, în
20 treacăt, a fost; şi dacă ni s-a potrivit flăcăul, apoi cum va fi voia lui Dumnezeu!

— Te înţelegem acum! grăi Simion zîmbind. Dar noroc să ai de ginere. Ce-i drept, flăcăul nu e bogat, dar e flăcău, încît să-i fie satului cinste cu dînsul.

25 — Nu-l cunosc, zise Mitrea, dar aşa se zice prin sat.

— Eu îl cunosc, grăi iarăşi Simion, şi îţi-o spun din inimă.

Mihu sta buiguit între amîndoi, privea cu indoială
30 cînd la unul, cînd la cellalt şi nu ştia ce să le mai zică. El le dete mîna, îi petrecu pînă la poartă, dar nu-şi mai dădea seamă despre cele ce face ori zice.

Ar fi dorit să vie cineva să-l întrebe pentru ce a venit Mitrea şi Simion; dar nimeni nu se arăta. Se întoarse dar în casă şi începu să umble nedumirit în sus şi-n
35 jos. Se simţea cu totul alt om.

„Miron! îşi zise el inseninat. Numele e bun. Se vorbeşte prin sat că aş fi hotărît să-l iau de ginere în casă, că aş fi hotărît să-i zidesc de alături o casă. Cîte nu mai scornesc oamenii?... Dar adecă pentru ce să nu fie cu
40 putinţă... Hm! Cum zice Marta; poate că dacă l-aş

cunoaște, aș judeca și eu altfel. Se-nțelege c-am fost cam pripit.“

5 Și acum Mihu începea să dea cu socoteală că trebuie să fie ceva de flăcăul acela, dacă Marta îl iubea. Vedea în gândul său cum meșterii lucrează la casă, cum el însuși împarte porunci, vedea pe Marta cu copilul în brațe și auzea cum oamenii își zic: „Se vede că o durează pentru Marta“. Îi părea că aude cum nepoții își povestesc: „Așa și așa era pe vremea cînd Mihu își luase ginere și-i zidise o casă“.

10 Era un farmec nespus în toate aceste.

Mihu plecă spre ușă, dar, cînd era să deschidă, se opri și zise: „Nu! Nu încă! să nu mă pripesc! Să văd mai înainte, să mai întreb, să mă încredințez mai bine, să-l văd apoi cu ochii mei.“

15 Iarăși începu să umble prin casă și să-și cumpănească gîndurile.

Deodată fața lui se întunecă.

20 Vedea pe Cosma înaintea sa, și sufletul i se umplea de amărăciune cînd se gîndea că Cosma ar putea să-i zică: „Tot omul cu oamenii de seama lui!“

„Nu! își zise Mihu, eu tot nu-mi dau fata după un cioban; mai bine să rămîie fată mare!“

VII

25 Casa lui Mihu era tristă și mîhnită, tinereța și darul veseliei pieriseră din ea.

Safta, harnica gospodină, ședea retrasă și tăcută ceasuri întregi, fără de nici o treabă și departe de plăcutele griji ale casei. Dumnezeu îi dăduse destul; avea 30 din ce să trăiască și nu se temeă că-i vor rămînea copiii necăpătuți.

Mihu, stăpînul mîndru de bogățiile sale, dimpotrivă, din zori de zi pînă seara tîrziu muncea alături cu slugile. Feciorii îi erau încă tineri; le mai rămînea 35 destulă vreme să muncească.

Marta, în sfîrșit, era blindă, harnică și totdeauna în voie bună, gata de a le zîmbi celor ce-i privesc în față; dar ea nu mai era copila zburdalnică ce răsfața lumea

prin neastimpărul veseliei. De pe o zi pe alta sîngele îi pierea din obraji și vinele tot mai mult îi străbăteau prin pelița albă a minilor.

5 Despre întîmplările petrecute nimeni nu mai cuteza să vorbească, și această tăcere, purtarea liniștită și prefăcuta uitare îl umpleau pe Mihu de îngrijare. Parcă se temea de ceva și, oriunde privea, el nu vedea decît o muștrare ascunsă. Sub acoperămintul casei sale era mereu nedumirit, iar cînd ieșea între oameni nu-și mai
10 găsea cumpătul și buna chibzuială de mai nainte, fiindcă se știa judecat în taină și nu știa judecata lumii. Ar fi dorit să vadă pe cineva plîngînd, dar nimeni nu plîngea. Ar fi dorit să-l mustre cineva, dar nimeni nu cuteza. Ar fi dorit să se mai întîmple ceva, dar întîmplările se
15 înșirau după obiceiul vremilor. Nu putea să-și dea seamă ce dorește; simțea însă că lucrurile îl supără și că nu mai pot rămînea cum sunt. Toată casa i se schimbase, fără ca să poată înțelege destul de lămurit pentru ce. Inima i se umplea de amărăciune cînd vedea că nimeni
20 în lume nu-și mai deschide sufletul înaintea lui și că a ajuns a fi străin chiar între pereții casei sale.

Adeseori sta și privea așa în lume, da din umeri și iarăși urma lucrul. Era o supărare în casă, dar avea să treacă și asta.

25 Zilele treceau însă, și nimic nu se schimba.

De pe o zi pe alta își pierdea răbdarea, se minia fără ca să știe pe cine și-i venea poftă de ceartă. Perduse ceva ce nu mai putea găsi; era obicinuit cu o mulțime de lucruri, care nu i se mai puneau în cale; îi lipsea
30 rostul obișnuit și tihna de toate zilele.

Cosma îi sta Mihului greu pe inimă. El era vinovat de toate; pentru el se urmează lucrurile cum s-au urmat. Dar socoteala era încheiată și Cosma parecă nici nu mai trăia pe fața pămîntului.

35 Într-o duminică, întorcîndu-se de la biserică, Mihu găsi pe Safta șezînd singură la fereastra din casa cea mare. Atît era de adîncită, încît tresări cînd îl simți intrînd în casă.

Mihu nu se mai putu stăpîni.

40 — La ce te gîndești, nevastă? grăi el.

— La ce să mă gîndesc? îi răspunse ea. Știi cum sunt gîndurile: vin cu sila și se duc fără de veste.

— Așa-i! zise Miha ușurat.

5 — Dar, cînd ochii lor se întîlniră din nou, el văzu furișindu-se o lacrămă din ochiul soției sale.

— Safto! zise el cam aspru. Prea te dai după fată.

— Dar n-o vezi cum e? îi răspunse nevasta cu amărăciune.

— Ce zice? întrebă Miha liniștit.

10 — Nimic! grăi Safta. Nu vrea să se dea în vorbă despre dînsul.

Miha rămase cîtva timp cuprins de o viuă îngrijare.

— Safto! grăi el hotărît. Să o mărităm după el.

— Fă cum vrei, răspunse ea.

15 — Să fac cum vreau? zise Miha. Ori nu văd că v-ați pierdut odihna și v-ați schimbat firea? O să mă duceți pînă la anul tot așa. Vreau cum vreți voi!

— Mihule! grăi acum Safta. Nu zice că noi voim! Tu ești stăpîn în casă; tu fă cum vei chibzui.

20 — Așa-i! zise Miha turburat. Așa-i! zise iarăși, ridicîndu-și mereu părul de pe frunte. Așa-i! eu am să hotărăsc.

Ar fi dorit ca Safta să mai zică ceva: Safta însă, văzînd că el nu mai zice nimic, tăcu și ea. Astfel au stat, fiecare cu gîndurile sale, pînă ce a intrat Marta, ce să întrebe dacă nu vor să șadă la masă.

Miha acum simțea pe umerii săi întreaga sarcină a lucrurilor viitoare, dar nu se putea hotărî. Dacă ar fi fost cineva să-l împingă într-o parte ori în alta, fie un copil, fie chiar unul dintre slugile sale, el s-ar fi bucurat; acum însă chiar nici Safta nu-i mai zicea: „Eu nu zic să faci, bărbate; cred însă că ar fi bine“.

35 Era în sufletul lui o luptă care de la sine nu se mai putea curma, și în cîteva zile această luptă îl secă de puteri. Mercuri luă deci un fel de hotărîre, își puse în gînd să cunoască, înainte de toate, pe Miron, iar joi de cu zori plecă la munte, zicînd că merge să vadă turma dusă la jir.

40 Seara, cînd se întoarse, buiestrașul era plin de spumă. Miha descălecă încet, iar cînd Safta îl întrebă despre

trebile zilei, el răspunse scurt și cuprinzător: „Toate sunt bune!“

A găsit stîna lui Miron, dar pe Miron nu l-a mai găsit. Plecase cu vro trei săptămîni mai nainte. Își vinduse
5 partea din turmă, își luase viteii și juncanii și plecase, nimeni nu știa unde și nimeni nu știa pentru ce. Se dusesse în lume.

Mihu tăcea, deși era cuprins de o viuă părere de rău. Marta, fata lui cea înțeleaptă, tot mai strîns i se lipea
10 de suflet, se simțea parcă anume făcut de Dumnezeu numai de dragul ei, și chiar feciorii săi îi păreau străini.

Dară Marta era mulțumită și nu mai cerea nimic, iară el însuși nu mai avea nici o dorință pentru dînsa.

Era tristă casa lui Mihu, tristă și mîhnită...

15

VIII

Vremea dă și vremea duce: vremea e stăpîna lumii.

Trecuseră doi ani de zile de cînd casa lui Mihu fusese
zguduită. Farmecul întîmplărilor stînsese dureri și
20 dorințe, dar nu a putut pune inimile la locul lor de mai nainte.

Despre Miron nu se mai vorbea prin sat decît din cînd
în cînd, pe la șezători sau în serile de iarnă, cînd fetele
și flăcăii se adunau la clacă. Și atunci însă vorbele
se înșirau ca într-o poveste rămasă din bătrîni. Toată
25 lumea știa că Miron s-a dus în lume; nimeni însă nu știa unde s-a dus și ce s-a făcut. Unii credeau c-a intrat în oaste, alții că a trecut munții și iarăși alții credeau că a trecut în Țara Turcească și că nu se va întoarce decît cu chimirul plin de galbeni. Singură Marta ar fi
30 știind unde e Miron, dar nimeni nu cuteza să o supere cu întrebări, fiindcă știa de mai nainte că-i va tăia vorba. În casa lui Mihu, Miron era uitat; Săfta de mult nu se mai gîndea la el, iar Mihu numai atunci își aducea în treacăt aminte, cînd prietenii buni îl apucau cam
35 pe departe despre măritișul fetei, lăudîndu-i pe cite un flăcău ce ar fi bun de ginere în casă. Mihu își aducea aminte privirea cu care îl întîmpina fiică-sa cînd era

vorba de asemenea lucruri, se făcea că nu înțelege și se întorcea mihnit acasă.

Nu mai erau vremile de demult.

5 Mihu zidise casa de alături, pe care și-o gândise odinioară atât de frumoasă. Vasile se însurase și avea un copil. Tata și feciorul erau vecini și oameni de aceeași casă, cum le venea mai bine. Safta avea noră în casă și nu avea, când i-ar fi fost cu supărare. Nepotul era când
10 la mama, când la bunica și când iarăși la mătușa, era purtat de pe braț pe braț și le da tuturora de lucru și pe toți îi întinerea.

Și Toader se-nsurase.

— N-am zis-o? strigau nevestele, pe când era logodit cu Anica Podarului. Și orbul putea să vadă cit de col!

15 Se vorbea că Mihu era să fie nun, deoarece ținea foarte mult la cinstea cumetriei și e mare om de casă acela care ne cunună copiii și ne botează nepoții. Dară Cosma nu știa dacă Mihu va fi bun voitor de a primi, iar Mihu era jignit și nu-i venea să se arate doritor de cinstea
20 cumetriei.

Mihu, cu toată casa, a fost poftit la un scaun de odihnă, un pahar de băutură și mai multă voie bună, și, poftit fiind, nu putea să lipsească. La nuntă apoi, încetul cu încetul, sufletele se deschiseră; înspre seară, Safta se
25 sărută cu Simina, iară pe la miezul nopții Mihu strinse mîna lui Cosma.

— Să trăiești, cumetre! îi zise el din toată inima! Dacă nu-mi ești, țin să-mi fii, cu voia Domnului, țin să-mi dai cinstea aceasta!

30 — În partea mea e cinstea! răspunse Cosma, îndreptîndu-se cu mîndrie, înalt și gros.

S-a schimbat casa lui Mihu, s-a schimbat satul, lumea întreagă s-a schimbat; numai Marta rămăsese tot cum a fost, blîndă, harnică și totdeauna în voie bună. Dar
35 atât de demult era că Marta fusese tot astfel, încît nimeni nu-și mai aducea aminte de vremile acelea în care era altfel; lumea se deprinsese cu firea ei, și parcă ea totdeauna a fost fată înțeleaptă. Acasă, la biserică, la joc, la clacă, la nuntă, pretutindenea față cu oamenii
40 ea se arătascurtă la vorbă, în voie bună și plină

de bună-cuviință: așa o știa Safta, așa Mihu, așa o știa lumea întreagă.

Numai citeodată ea își pierdea răbdarea obicinuită.

5 Cu deosebire de când se făcuse bunic, Mihu începu a fi stăruitor. Își vorbea mereu despre perii încărunțiți înainte de vreme; se tinguia că n-a avut noroc, spunea mereu că o singură dorință ar mai avea în viață; ba într-un rînd îi vorbi Martei despre vredniciile lui Lepădat, feciorul lui Petrea Dogarul, și în alt rînd despre
10 Dinu, feciorul lui Popa Nichita, preotul din Bălășeni.

Cînd se apropia toamna, Marta pe zi ce mergea se făcea tot mai nedumerită și mai gînditoare, adeseori era tristă, dorea de singurătate, în sfîrșit își perduse liniștea. Adeseori, cînd serile erau frumoase, îi plăcea
15 să stea vreme îndelungată pe laița din fundul grădinii, cu capul răzemat de tulpina părului și percută în gînduri nehotărîte.

— Marto! îi grăi Floarea, soția lui Vasilie, văzînd-o percută astfel în gînduri. Ia mai lasă gîndurile! Nu te
20 intrista. O dată-i lume; o dată-i tinereță!

— Eu să mă intristez? întrebă Marta uimită. Dar pentru ce?

— Pentru ce? grăi nevasta. Te văd că stai mereu pe gînduri.

25 — Ești nu știi cum, grăi Marta cu vioșie. Uite, urmă apoi mai încet, tu poate că nici nu-î înțelege: stau ici și privesc în lume, îmi închid ochii și privesc mereu și nu gîndesc nimic. E, nu știi cum, minunat locul!

30 Floarea dete din umeri.

— Și te gîndești la el, zise ea apoi cam necăjită.

— La el? întrebă Marta, privind-o cu ochii mari. La cine?

Deodată ea se cutremură și se îndreptă spre Floarea.

35 — Înțeleg! zise zîmbînd. Da! mă gîndesc citeodată, dar foarte arareori... E de mult de atunci; parcă nici nu-i adevărat.

— Ei bine! atunci pentru ce nu vrei să te măriți? grăi nevasta.

40 — Nu cumva crezi că pentru el? o întrebă Marta speriată.

— Dar ce altă să cred?

— Să vorbim despre alte lucruri, îi zise Marta. Știu că n-ai să mă înțelegi! Atît mă simt de bine așa cum sunt, încît nu mă pot hotărî să mă mărit.

5 Floarea iarăși dete dete din umeri, dar, privind în fața Martei, nu mai îndrăzni să-i vorbească despre măritiș. Ele mai steteră citva timp de vorbă, apoi se întoarseră în curte.

Înainte de a dormi, Marta se gîndi timp îndelungat
10 la Miron. Ar fi dorit să știe ce s-a făcut, unde este și cum își petrece zilele. Dar această dorință, odinioară atît de vie, încît îi punea stingele în fierbere, acum era ca o blîndă suflare de vînt, de care frunza plopului abia se clatină. Și-l inchipuia, dar nu putea să-l mai vadă
15 înaintea ochilor închiși. Era șters din sufletul ei, și în urma lui nu rămăsese decît o plăcută aducere-aminte a șirului de întîmplări și zguduituri sufletești prin care trecuse. Dar această aducere-aminte era atît de plăcută, încît Marta își strînse ochii și suspină cînd gîndi că
20 și aceste urme vor mai peri din sufletul ei. Ar fi voit să plîngă, și nu putea. Grozav îi părea viața de deșartă: nici o dorință și nici o durere nu mai vedea într-însa.

Era duminecă. Marta se duse la biserică și după prînz petrecu pînă în amurgul serii la joc.

25 Seara, întorcîndu-se de la joc, se opri cu tovarășele ei la Fîntîna Corbului, se așeză pe doaga fîntîinii și stete citva timp gînditoare.

— Țineți voi minte cînd ne cînta Miron din fluier? zise ea, și întîia oară după doi ani de zile începu să vorbească despre dînsul.
30

Pe cînd sosi acasă, luminile se aprindeau.

Erau oaspeți la casă.

Încă de joi, Pîntea Dubăul trecuse cu vite la tîrg și stătuse cîteva ceasuri la prietenul său Miheu, avînd cu
35 sine, ca din întîmplare, și pe tovarășul său, Manea Vătafului. Acum ei se întorceau de la tîrg și, după cum îi poftise Miheu, trăsuseră la gazdă, pentru ca mine-zi să plece mai departe, fiindcă era cale de o zi pînă la Valea-Sărată, tocmai dincolo de munte.

40 Marta știa de ce e vorba. Încă vineri seara, Safta îi spusese că Manea e un om foarte cumsecade, așezat

și cam știutor de carte. El avusese nevastă și doi copii, dar i-au murit, sărmanul de el.

La cină era masă mare. Pîtea, ca om sfătos, ținea firul vorbei cînd cu Mihu, cînd cu Safta, cînd cu Vasilie; vorbea însă mai ales despre „la noi” și „la d-voastre” și zicea mereu că, dacă n-ar fi om cu casă, și-ar căuta aici o nevastă și nu s-ar mai întoarce.

Manea, un om ca de treizeci de ani, scurt și spătos, cu mustața groasă și cu ochii mari, ședea răzemat pe spătele scaunului, da din umeri, zîmbea din cînd în cînd, dar nu sporea vorbele.

Toată seara Safta și Floare erau vesele, Vasilie sta retras, iară Mihu se mișca nerăbdător pe scaun. Marta era bîlîndă, deșteaptă și mai în voie bună decît de obicei.

După masă Mihu căută să fie singur cu Marta, iară ea nu-l ocoli.

Privirile lor se întîlniră, dar Mihu nu știa cum ar vrea și cum nu.

— Ce zici, Marto? grăi el, în sfișit.

— Ce să zic?... răspunse ea. N-aș vrea, taică. Dar o dată trebuie să fie, apoi ieși.

Marta rămase cîtva timp nemișcată. Ochii i se umplură de lacrimi. Ea ridică amîndoaă minile, își acoperi fața și își șterse lacrămile din ochi.

— Doamne, cum trece vremea! zise ea, și ieși în urma tătine-său.

IX

Era bîlciul de toamnă de la Sărata, unul din acele bîlciuri vestite, la care oamenii se adună pînă de peste noauă țări și noauă mări.

Cînd ziua de Sfîntul Dimitrie se apropie, pe coastele munților, prin infundăturile văilor, de-a lungul Podgoriei, pretutîndenea pe unde omul și-a întemeiat adăposturi, pînă la cele mai depărtate odăi de pe șes, lumea se pune în mișcare.

Sărata se începe de jos, de pe țărnișii riului, unde se despart văile și se crucișează drumurile de țară, și se

întinde sus pe coaste pînă la plaiul întins, unde încă de joi se înşiră corturile neguţătorilor şi circiumele înseminate cu steaguri în mai multe feţe. Vineri, drumurile de dimpregiur încetul cu încetul se umplu, şi pînă seara zgomotul lumii adunate umple văile din faţa coastei.

5 Dar bilcii e mai ales o sărbătoare de întîlnire şi de veselă petrecere. Lumea cea multă, oamenii ce vin, ca să vadă şi să se arate, fetele şi nevestele tinere, gătite ca de nuntă, flăcăii sprinteni şi gata de a se prinde la
10 horă, căluşerii mlădiaoşi şi iuţi la pas, întreaga lume veselă nu se aduna decît duminică.

Duminică lumea curgea mereu: unii urcau din sat, iar alţii veneau despre munte.

În apropierea intrării despre munte, încă de simbătă
15 seara se aşezase un car cu patru boi, încărcat pe jumătate cu fin. Duminică dimineaţa finul era descărcat şi aruncat la proţapul carului, iar cei patru boi, dimpreună cu cinci juncani, rumegau împregiurul porşorului de fin.

20 În carul deşertat era un fer de plug, cîteva coase, o peatră de rişniţă şi, legate la un loc, mai multe lucruri de ferărie.

Miron şedea pe latura carului şi privea cînd spre munte, cînd spre bilci.

25 Marta era logodită cu Manea Vătafului, aşa-i spusese cineva cu cîteva zile în urmă, şi astăzi era să vie la bilci, ca să cumpere darurile de nuntă şi să se arate lumii.

Dorea să o mai vadă o dată.

30 Vremea trecea însă, soarele se ridica mereu pe cer, dară trăsura Mihului Saftei nu se ivea despre munte.

Miron de mult începuse a fi nerăbdător, dar faţa îi rămînea plină de o liniştită oboseală şi privirea i se muta încet de la un lucru la altul.

35 Cîteodată el se ridica cumpătat şi stătea timp îndelungat în car.

Cioarecii strîmţi de aba, cămaşa lungă pînă aproape de genunchi, cusută pe margine cu fire de mătase galbenă şi încheiată la briu cu chimirul îngust, din care ieşeau prăselele groase ale unui cuţit, pieptarul albastru,
40 cu cinci bumbi lătăreţi, mincile largi tivite tot cu

mătasă galbenă, pălăria lată, ce-i sta dată îndărăt, încit acoperea tot părul tuns și lăsa dezvăluită întreaga frunte rotundă și netedă, toată înfățișarea i se potrivea cu cumpătul mișcărilor și cu înțelepciunea ochiului.

5 Din cînd în cînd, el își apuca musteața groasă, dar scurtă, cu buza de din jos și o netezea, apoi iarăși rămînea cu buzele strînse și cu fața nemișcată.

Marta era să se mărite. Era un lucru firesc să se mărite. Așa se petrec lucrurile în lume, iar nu altfel. Dar voia
10 s-o mai vadă o dată, și atît!

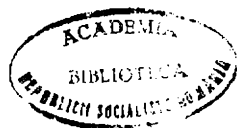
În zadar aștepta însă, căci Mihiu, care stătuse de gazdă la Pinteia Dubăul, intrase despre sat și, pe cînd Miron privea nedumerit spre deal, trăsura lui Mihiu și aceea a Dubăului traseră la umbra unui carpăn din apropierea
15 pădurii de la dreapta. Mihiu și Pinteia săriră voinicește pe iarba uscată, iar nevestele se deteră jos și începură a-și scutura hainele și a și le potrivi pe trup.

Urmară apoi vorbele... că lumea e multă... că locul e frumos, că timpul e potrivit, în sfîrșit, după cum e
20 obiceiul omului cînd sosește undeva.

— Acum voi plecați în căile voastre, că noi mergem să vedem cine, cum și în ce fel, zise Mihiu în sfîrșit, poftind pe Pinteia să meargă cu dînsul. Se putea ca, din
25 întîmplare, să dea peste Manea. Era vorba ca deseară să vie cu toții la casa lui, apoi mai aveau să cumpere mai una, mai alta; nu-l puteau deci lăsa să-i caute de-a oarba prin tîrg.

Plecînd, Mihiu și Pinteia o luară cu pași măsurați spre partea unde lumea se înghesuia. Intrați apoi în bîlci, nu înaintau decît pas cu pas. Aci era un prieten, colo o
30 rubedenie și iarăși în altă parte un cunoscut de mare cinste. Mereu steteau de vorbă. Pinteia spunea, așa cam pe departe, cum adecă s-a întimplat ca Mihiu să fie la bîlci, iară Mihiu, deși nu era tocmai în voia lui cea
35 bună, simțea că umblă prin mijlocul lumii și zîmbea mulțumit.

Peste puțin se opreau la niște saci cu bucate, la o pereche de boi frumoși, la un cal trupeș, la un vraf de lemnărie; pentru ca vorba să fie scurtă, umblau ca prin
40 tîrg.

Dar Pintea ducea pe Mihiu tot spre partea de la deal, unde ştia că va găsi pe Manea.

5 Cînd erau să treacă pe lingă carul în care stătea Miron, Mihiu se opri şi începu să se invirtească împregiurul juncanilor.

— Bună prăsilă, zise el, apoi se întoarse spre Miron, şi rămase cîtva timp cu privirea aţintită la el.

— Cum ții juncanii? întrebă el.

— Nu-i vînd, răspunse Miron rece.

10 — Ce-ai dat pe ei? întrebă iarăşi Mihiu.

— Nu i-am cumpărat, răspunse iarăşi Miron,

Mihiu mai privi o dată sus la Miron, apoi se întoarse jignit, ca să plece mai departe.

15 Faţa lui Miron se deschise. El puse mina pe leucă, îşi dete vînt şi, răzemîndu-se pe braţ, se aruncă din car înaintea lui Mihiu.

— Sunt de prăsila mea, zise el zîmbind cu bună-cuviinţă, şi-i vînd, dacă sunteţi doritori de a-i cumpăra.

Mihiu era mulţumit.

20 — Nu tocmai, zise el, însă îmi plac juncanii şi doream să le ştiu preţul. Îi aduci de departe?

— De la Vadu-Rău, răspunse Miron.

— Cum? tocmai de la cîmpie? întrebă Pintea uimit. Dară soiul pare a fi de munte.

25 — Aşa-i! grăi Miron. Sunt prăsiţi la munte, dar în urmă i-am adus la cîmpie.

— Aşa mai înţeleg şi eu! să ai noroc, nepoate! grăi Mihiu, şi plecă mai departe, iară Miron se aruncă din nou în car, apoi privi cîtva timp în urma celor doi

30 oameni atît de cumsecade.

De la depărtare cam de-o sută de paşi bătrînul se uită încă o dată îndărăt.

Miron tresări. Era ceva în privirea aceea...

35 Ce era... El cunoştea portul, portul satului în care petrecuse cele mai frumoase zile ale vieţii sale; el cunoştea omul, îl văzuse adeseori la biserică.

„Mihiu! zise el mişcat. Cum a îmbătrînit!“ Aşadar, Marta era în bilci, aici, aproape, poate cu totul aproape.

40 Cuprins de un viu neastîmpăr, el sta nehotărît în car; nu ştia ce să facă; îi era oarecum frică şi-i venea să plece numaidecît acasă. Deodată tresări, îşi lăsă minile încet

În jos, își dă puțin trupul la stînga și rămase nemișcat și cu ochii ațintiți în depărtare.

5 De la dreapta, la depărtare ca de patru sute de pași, Marta trecea spre bilci. Așa era, cum a fost, înaltă, cu pasul ușor, cu capul dat puțin înainte... și chipul tot acela, și părul tot așa și-l poartă. Dar pe sin parcă nu mai e salba cea bogată, cătrînța nu mai e bătută în fir și alțița cusută în roșu și albastru e rară, numai presărată.

10 Miron privește ca la un lucru frumos și plăcut. Pare însă că s-ar fi așteptat la mai mult; parcă s-ar simți dezamăgit.

Cînd Marta se amestecă în mulțime, el sare din car și, cuprins de-o veselă și feciorească pornire, merge sprinten, cu pas iute și ușor, în urma ei. Pretutindenea, peste capetele oamenilor, o vede; se apropie, tot mai mult se apropie, și inima i se umple de îndărătnicie.

În sfîrșit, ea se apropie de horă și privește, iară el se pune în față cu ea, perdut în dosul oamenilor. El o vede acum de aproape, îi vede fața albă, ochiul mare și obosit, mina străvezie, liniștita amărăciune pe buzele ei, o vede și iarăși tresare.

„Cît e de perită!” zise el înăbușit.

25 E perită, dar e frumoasă. Ochiul ia hrană și sufletul se desfată de privirea ei. O dată vrea să o vadă, și încă o dată, și o singură dată. A trecut ca o zi de primăvară, dar nu e mulțumit; e fericit, dar mulțumit nu e. Dintr-o clipă în alta fericirea îl face tot mai îndrăzneț.

30 Nu se mai poate stăpîni; dă cu cotul înainte și se așează astfel ca Marta să-l poată vedea, iară cînd, în sfîrșit, privirile lor se întîlnesc și rămîn mistuindu-se una pe alta, amîndoi stau incremențiți.

35 Farmecul ochiului, căldura gîndirii vărsate în o singură privire, tainica înțelegere între două suflete perite iarăși zidesc lumea risipită.

Acum nu mai e timp pentru buna chibzuire: ei s-au văzut, ei trebuie să se întîlnească, să-și strîngă mina, să schimbe o vorbă, să plîngă împreună. Trebuie, dar nu pot, căci lumea, și acum tot lumea îi desparte.

40 În deznădăjduirea sa, Miron aruncă Martei o privire hotărîtă și stăruitoare, iară Marta nu se mai gîndește

la nimic, ci-i aruncă Saftei vorbele: „Mă întorc numai-decît“, și plecă cu moartea în suflet la carpăn, și de aci mai departe, spre pădurea de pe coaste.

5 Miron nu se mai întrebă dacă cineva îl privește, dacă lumea nu cumva bănuiește, ci, cu o mișcare pripită și fără de voie, pune mîna pe șerpar și pipăie cuțitul, apoi merge cu pas hotărît pe urma Martei.

10 Marta îl așteaptă la marginea pădurii și, cum îl vede venind, pămîntul îi arde sub picioare, iară cînd el este aproape, ea se dă un pas îndărăt, își pleacă trupul, își acopere fața cu amîndouă minile și începe să plîngă. Miron stete citva timp înaintea ei, dar nu o mai vedea decît ca printr-un vâl des.

— Marto! nu plînge! zise el.

15 — Ah! cît am suferit! se tîngui ea înăbușită.

El se apropie, îi apucă amîndouă minile, le dete în lături și-i privi îndelung în fața plină de lacrimi. Încet, el o apropie apoi de sine, o cuprinse cu brațul drept, își puse capul pe sinul ei și rămase citva timp cuprins de ameteală.

20 Marta nu mai plîngea, ci sta cu vederea pierdută și dată în voia lui, amorțită și lipită de dînsul.

Într-un tirziu, Miron o depărtă încet de la sine.

— Și eu am suferit, Marto! zise el! Mult am suferit.
25 Și pe cînd tu te gîndeai la mine, eu umblam zile întregi în cale lungă dus numai de dorul tău și de amarul inimii mele. Atît de mult am suferit, Marto, și atît de mult mă deprinsesem cu suferința, încît mă cuprindea îngrozirea cînd mă gîndeam că am să mor odată și să nu mai sufăr. Dar acum, Marto, nu mai pot, nu mai vreau să port suferința, urmă el cuprins de patima bărbătească.
30 Pentru ce să o port?

— Da, Miroane! zise Marta, rămîind cu ochii țintiți la pămînt înaintea lui.

35 Miron îi apucă iarăși mîna, o strînse, apoi grăi:

— Marto, vrei tu să vii cu mine?

Marta tresări, rămase citva timp turburată, apoi își ridică fața și privi drept în ochii lui Miron.

— Nu se poate, Miroane! zise ea cu un glas limpede. Mai bine mor.

40 — Tu vrei adecă să te măriți! strigă Miron.

— Nu vreau, Miroane! răspunse Marta ridicînd capul.
Mai bine să mor.

Zicînd aceste vorbe, ea îl privi cîtva timp dusă, ochii iarăși i se umplură de lacrimi, apoi, deschizîndu-și
5 brațele, se aruncă deznădăjduită și-i cuprinse trupul.

— Ucide-mă, Miroane! fă ce vrei cu mine! zise ea.
Mie nu-mi mai pasă.

— Cît ești de frumoasă, Marto! zise el gînditor,
apucîndu-i capul cu amîndoauă mînile, apropiîndu-l
10 și depărtîndu-l iarăși de la sine.

Deodată el se îndreptă aspru și zise hotărît:

— Vino cu mine, Marto!

— Unde? îl întrebă ea speriată.

— Vino! zise el iarăși, apoi apucă mîna ei și merse
15 cu ea afară din pădure și drept spre bîlci.

— Unde e tatăl tău? întrebă el.

Marta își scoase mîna din a lui.

— Știu ce vrei, Miroane! zise ea. Fă! dar apoi nu
mă mai depărtez de la tine. Vino!

20 Ei plecară drept spre carpănul sub care Mihu, Pinteaua,
Safta și soția lui Pinteaua așteptau cuprinși de viuă îngri-
jorare pe Manea și pe Mitrea, care se duseseră să caute
pe Marta.

— Iacă-tă-o! strigă Safta cînd o văzu venind despre
25 munte, voi să plece spre ea, dar rămase pironită cînd o
văzu cu flăcăul înalt, pieptos și bălan.

„Miron!“ își zise ea ca trezită din vis, și rămase răcită
și secată de puteri.

Mihu făcu cîtiva pași înainte, apoi se opri și așteptă
30 turburat.

Era flăcăul de la cîmpie cu care vorbise și nu înțe-
legea cum el ajungea a fi împreună cu Marta.

Marta se apropia ținîndu-și trupul drept. Fața-i era
albă ca varul, dar liniștită și așezată.

35 — Tată! iacă Miron! zise ea.

Miron rămase cu ochii la pămînt înaintea bătrînului
incărunțit înainte de vreme.

— Foarte bine! foarte bine! grăi Mihu, frecîndu-și
mînile nedumerit și privind mereu cînd la Marta, cînd
40 la Miron, cînd la Safta, ce grăbise înspăimîntată la

dinșii, cind iarăși la Pinte, ce sta cîțiva pași în dosul lui, la dreapta.

Ar fi dorit să mai zică cineva ceva, dar nimeni nu găsea cuvîntul.

5 — Nene Mihule! zise în sfîrșit Miron. Știi că-ți iubesc fata: o cer de nevastă.

— Cum așa!? grăi Mihi speriat. Miron, oierul ce s-a dus în lume?... O ceri de nevastă? Cum așa? Marta e logodită.

10 — Taică! zise Marta. Nu zice că vrei, dacă nu vrei; dar să știi că-mi dai moartea sau viața.

— Mihule! îi zise apoi Safta. Nu știi tu ce-am suferit noi în doi ani de zile?

15 Mihi stătea în mijlocul lor și nu putea găsi nici un cuvînt.

Pinte se apropie de dînsul, îi puse mina pe umăr și grăi cumpătat:

20 — Vere Mihule! Nu te dai după vorbele muierilor și bine faci. Marta e logodită și, chiar dacă-i vorba, o logodnă nu se strică așa ca din senin. Nu poți să te faci de rușinea tîrgului.

Mihu făcu un pas la dreapta, se întoarse spre Pinte și, ridicînd fruntea, îi privi în față, stete cîțva timp în luptă cu sine, apoi îi zise cu o hotărîre deznădăjduită:

25 — Ei! Mă fac! Mă fac de rușinea tîrgului! Mă fac de rușinea lumii! Mie, urmă el aprins, mie nu-mi mai poruncește nimeni pe fața pămîntului! Eu știu cît amar am răbdat!

30 Grăind aceste, el se duse la Miron, îi apucă mina și-i zise cu căldură:

— Nepoate, iartă-mă!

Miron simți că ochii i se umplu de lacrimi. El ridică mina bătrînului și o atinse cu fruntea.

*

35 „N-am spus eu că așa are să vie!“ zise Floarea lui Ciucur, cînd văzu că nunta satului tot se face.

BUDULEA TAICHII

I

De-mi părea bine?

Dar se-nțelege că-mi părea bine.

5 Cînd mi-l aduc aminte pe dînsul, mi se deslășoară
înaintea ochilor întreaga lume a tineretelor, cu toate
farmecele ei, acuma pierdute pentru totdeauna; și nici
unul dintre noi toți, care împreună am trecut prin acea
10 lume, nu poate să se gîndească la tineretele sale fără
ca să-i treacă, așezat, retras și întotdeauna înțelept,
Budulea Taichii pe dinaintea ochilor, pentru că Budulea
nu era numai al Taichii, ci și al nostru al tuturor.

Mie, îndeosebi, mi se cuvenea oarecare înțietate la
împărțeala părerilor de bine, pentru că eu îl știam încă
15 din copilărie și eram prieten chiar și cu Budulea cel
bătrîn.

Nea Budulea, înainte de toate, avea un picior mai
scurt decît cellalt și era un om scurt, gros, rotund la
față și zimbea mereu cînd vorbeai cu el. Fără de dînsul
20 nu se putea nici un fel de veselie în sat la noi, fiindcă
el cînta mai bine decît toți și din vioară, și din cimpoi,
și din fluier, iară pe Huțu îl ducea întotdeauna cu sine,
deoarece Buduleasa fugise cu un scriitor al satului, și
nu putea să-l lase pe copil singur acasă. Cînd Budulea
25 cînta din vioară, Huțu ținea cimpoile, iară cînd oamenii
se săturau de vioară, Budulea schimba cu feciorul său.
Fluierul îl purta Budulea totdeauna în șerpar; altfel

nu l-am văzut de cînd îl știu minte și nici nu-mi pot
inchipui un Budulea fără de fluier în șerpar.

La praznice și la ziua numelui știam de mai nainte
că are să ne vie Budulea cu mulți ani, cu spor în casă
5 și cu belșug la masă: așa m-am trezit eu; ce va fi fost
mai nainte, nu știu.

Îmi aduc numai aminte că eram copil mic și că pri-
veam cînd la piciorul cel scurt al lui Budulea, cînd la
Huțu, care ședea cu cîmpoile într-un colț al casei. Mai
10 țin apoi minte că i-am dat o bucată de plăcintă, că l-am
bătut, fiindcă nu voia să-mi lase cîmpoile, și că era
băiat bun, căci nu s-a supărat, deși era mai mare decît
mine.

În urmă, la școala din sat, mă bătea cîteodată el pe
15 mine, dar nici atunci nu era supărat, deși totdeauna eu
mă legam de el.

Căci dascălul nostru era un om neobosit, și fiindcă
Budulea peste săptămîină mergea la lucru, el zicea mereu:
„Măi Buduleo, nu mai purta și copilul cu tine; pune-i
20 o bucată de pine în traistă și trimite-l la școală, ca să-mi
bat și eu capul cu dînsul“. Iară Budulea era om cuminte
și înțelegea că dascălul nu are altă treabă decît să-și
bată capul cu copiii oamenilor. Un singur lucru îl mai
punea pe gînduri: parcă tot nu-i venea să creadă că și
25 Huțu are să învețe carte.

Cînd eu începusem a umbla la școală, Huțu era printre
băieții de care îmi era frică.

Îl văd parcă și acum umblînd cu o vergea în mîină
pe dinaintea băncii și privind de la înălțimea diregă-
30 toriei sale de „cenzor“ cu o strașnică neîndurare asupra
noastră, care nu străbătuserăm încă în adîncimile tai-
nicului „Buki-az-ba“ și nu știam că „mizlete ije-ludi-
iăr“ va să zică „milă“.

Povățuit de mîna lui am trecut aceste adîncimi pe
35 nesimțite.

Întorcîndu-mă acasă după cele dintii ceasuri petre-
cute la școală, sufletul îmi era plin de minunățiile ce
văzusem. Inchipuirea mea de copil era prea slabă spre
a putea aduna atîta sumedenie de copii la un loc, și
40 toți acești copii, pe care îi văzusem acum în aievea,
ședeau tăcuți, nemișcați și cu ochii țintiți la învățător:

Imi era ca și cînd m-aș fi întors din altă lume, și cînd maica mă întreba ce-am văzut la școală, în uimirea mea nu știam să-i spun altceva decît c-am văzut pe Huțu lui Budulea plimbîndu-se cu bățul în mînă și că acum
5 nu-l mai cheamă Huțu, ci Mihail Budulea, ca pe taică-său cel cu cimpoile.

Și, fiindcă eram nerăbdător și doream să văd iar pe Huțu cu bățul, m-am dus și după prînz la școală. Simt și acum adîncă dezamăgire ce mă cuprinsese cînd văzui
10 pe un alt băiat cu vergeaua, căci în zadar, atît de strașnic ca el nu mai era nici unul.

Dar peste puțin iar a venit Huțu, ne-a luat pe noi, care eram mai mici, și ne-a scos afară, iară după ce ne-a scos afară ne-a pus în rînduri și ne-a întrebat dacă știm
15 să stăm într-un picior. Eu am stat mai bine și mai mult decît toți ceilalți băieți; pentru aceea eram foarte fericit și, întorcîndu-mă acasă, i-am arătat mamei cum zice Huțu ca să stai într-un picior și i-am spus că Huțu e cel mai mare în școală și că a vorbit cu mine și c-a
20 zis că eu stau mai bine decît toți ceilalți într-un picior.

După aceea m-am dus iar la școală. Mama-mi dăduse două pere, una pentru mine, alta pentru Huțu. Eu le-am păstrat pe amîndouă pentru dînsul; dar am plecat plîngînd de la școală și plîngînd am ajuns acasă, fiindcă el
25 nu le ceruse de la mine, iară eu nu îndrăzneam să i le dau.

Și fiindcă prea eram nenorocit, mama a trimis pe Barbură să aducă pe Huțu, pentru ca să-i dau cele două pere: iară de aci înainte, mergînd la școală, el trecea
30 totdeauna și mă lua și pe mine.

Pus fiind astfel sub ocrotirea celui mai strașnic dintre „cenzorii“ din școală, nu mă mai temeam de nimeni și de nimic.

Știam, afară de aceasta, că și eu trebuie să mă fac odată ca Huțu, și pentru aceea îi prindeam apucăturile și, înainte de toate, din copil neastîmpărat ce eram, mă făcui un băiat așezat și înțelept ca dînsul. Nu-i vorba, el era tot mai așezat și mai înțelept decît mine;
40 dar cînd îl vedeam pe el zicînd *Tatăl nostru*, cîntînd irmosul ori citînd *Apostolul* în biserică, inima îmi bătea

mai tare, căci un glas tainic îmi șoptea: „Și tu vei fi odată ca dînsul“. Mergeam dar totdeauna cu el, de el ascultam totdeauna și la dînsul căutam scăpare cînd eram năpăstuit.

5 Căci Huțu era puternic, pentru că dascălul nu ținea la nimeni mai mult ca la dînsul.

Iară dascălul avea cinci copii, care toți cinci erau fete. Neli era cea mai mare și avea obiceiul să sară peste bănci. Livia era cît mine și vorbea totdeauna pînă ce
10 dascălul n-o punea în genunchi; Veturia ședea între băieți și se cotea cu ei, iară Mili abia știa să umble și nimeni n-avea voie s-o poarte în brațe afară de Huțu, pe care dascălul îl însărcinase cu purtarea de grijă pentru dînsa. Pentru aceea nici Mili nu voia s-o poarte
15 altul de mină ori s-o ție în brațe și plîngea cînd el se depărta de dînsa; citeodată numai, cînd Huțu voia să se joace de-a mingea cu ceilalți băieți, mi-o lăsa mie, iară eu vorbeam cu ea, o purtam de mină, o țineam în brațe și eram foarte fericit.

20 Eu m-am dus apoi la școlile cele mari din oraș, iară cînd m-am întors, peste un an, acasă, Huțu era tot mare, dar îmi părea mai puțin strașnic. Nu-i vorba, și acum zicea *Tatăl nostru*, cînta chiar în strană și citea *Apostolul* în biserică, și acum purta pe Mili, ba chiar
25 și pe Linica cea mică în brațe; el cu toate astea îmi părea cam prost, ba citeodată chiar grozav de prost. Dar tot țineam la el, fiindcă era băiat domol și intra totdeauna în voile mele.

30 Dacă însă acum Huțu îmi părea mie grozav de prost, eu îi păream lui grozav de înțelept.

Într-o zi el însuși mi-a mărturisit-o aceasta, deși numai așa — cam pe departe.

Eram în pădure; adunaserăm alune și el mi le spărgea, luînd din cînd în cînd cite una și pentru sine.

35 — Uite — îmi zise el nedumerit — taica zice că dascălul zice să mă duc și eu la școală la oraș ca să mă fac dascăl: ce crezi tu, aș putea să învăț acolo cu voi?

— Pentru ce nu?

40 — Vezi că nu știu ungurește, răspunse el, privind deznădăjduit la mine.

— Ai să înveți.

— Dar cum să învăț, când dascălul vorbește numai ungurește și eu nu înțeleg nimica din cele ce zice?

— Așa-i! Răspunsei, înțelegînd acuma și eu că în adevăr Huțu e cu mult mai prost decît ca să poată înțelege pe dascălul cel unguresc, care nici nu e dascăl, ci profesor.

Altfel, eu știam de mult că e vorba ca Huțu să meargă la școală. Căci dascălul nostru era un om neobosit, iară Budulea ținea foarte mult la el.

10 Încă de demult Nea Budulea era nemulțumit. Îl vedea pe Huțu citind din carte ori scriind fel de fel de lucruri pe hîrtie și nu-i prea venea să creadă că toate sunt așa cum i se par lui. Tot mai înțelegea ca omul să scrie și ca să știe ce a scris el însuși, fiindcă aceasta nu era
15 decît un fel de răboj. Cînd vedea însă pe Huțu citind din carte ceea ce au scris alții, îl cuprindeau îndoielile și-i zicea de obicei: „Ba să mă ierți; asta o știi pe de rost“. Huțu își dădea silința să-l lămurească și să-i arate și lui cum se citește; însă cînd Budulea se uita
20 la slovele încurcate, îl cuprindeau un fel de amețală, fiindcă era peste putință ca cineva să le descurce. Într-o duminică Budulea i-a zis lui Huțu: „Ia scrie numele meu pe hîrtie“. Huțu a scris cu slove mari: Lăpădat Budulea, locuitor din Cocorăști.

25 — Și acum, dacă cineva se uită aici, știe el că e numele meu?

— Da, taică.

— Cum așa?

30 — Apoi vezi: Vede că e *ludi* și *iăr* și zice *Lă-pocoi* și *iăr* și zice *pă*, adică *Lăpă*, *dobro-az-tfert* și zice *dat*, ceea ce face *Lăpădat*.

Budulea asculta cu mare băgare de seamă, deși nu înțelegea nimic. Dar, după ce s-a văzut singur, el a luat plumbul și a început să învețe a-și scrie numele.
35 L-a scris o dată, l-a scris de două, de zece, cu atît mai bine înțelegea că se poate să înțeleagă și altul ceea ce scrie, pentru că de cîte ori suna într-un fel, el scria aceeași slovă. El a luat apoi caietul lui Huțu și cu mare părere de bine a văzut că slovele pe care le-a scris sunt
40 și în caiet. Acu parcă înțelegea că este cu putință ca unul să citească ceea ce au scris alții, fiindcă toți cărtu-

rarii scriu într-un fel. Dar tocmai pentru aceea iar îl cuprinse amețeala. Această înțelegere între un număr nesfârșit de oameni îi părea un lucru mai presus de închipuirea omenească. Era dar cu puțință ca ceea ce a scris
5 unul acum o sută de ani alții să citească astăzi? La asta nu s-a gândit niciodată. Era cu puțință ca doi oameni care nu se pot înțelege prin grai viu să se înțeleagă în scris, și dacă ungurul ori neamțul nu știe românește, el nu are decît să scrie, pentru ca să-l înțelegi ce vrea să zică.

10 El însă tot nu înțelegea cum e aceasta cu puțință.
— Măi Huțule! ia scrie-mi tu mie pe hirtie: cimpoi, vioară și fluier.

După ce Huțu scrisese cuvintele, Budulea privi lung la ele, lung și nedumirit, pentru că cimpoile nu asemănau
15 de loc a cimpoi și vioara îi părea tocmai ca fluierul.

— De unde să știu eu că aici stă cimpoi și vioară? întrebă el.

— Pentru că e „cerf-ije-mislete-pocoi-on-ije“.

20 — Nu înțeleg. Știu că la răbuș tragi o creștătură, și asta vrea să zică o zi de lucru ori o oaie, tragi o cruce, și asta vrea să zică un car de pietriș ori un berbec. De unde știi tu că tocmai așa se scrie cimpoile?

— Așa sună slova.

25 — Cum sună?

— Fiindcă e cimpoi, scriu *cerf* și *ije* și *mislete*, ca să fie „cim“, iară după aceea *pocoi*, *on*, *ije* ca să fie „poi“.

Budulea parcă iar înțelegea. Dar lucrul îi părea grozav de greu, căci dacă toată slova avea un sunet, atunci,
30 fiind grozav de multe sunete, trebuiau să fie și grozav de multe slove.

— Și tu înțelegi orice carte?

— Înțeleg, taică.

35 — Și dacă un om foarte cuminte ar fi scris ceva, tu poți citi?

— Pot, taică.

— Dar atunci tu ești tot atît de cuminte ca el.

— Adecă nu, taică.

40 — Ce știi tu! răspunse Budulea. Ești încă prost și copil, dar tot atît de cuminte ca el.

Și fiindcă Huțu era acum atît de cuminte, el nici nu mai avea pentru ce să umble la școală, ci trebuia să meargă la lucru, căci popă n-avea să iasă din el; destul că știe să scrie, să facă socoteală pe hirtie, să citească
5 în toate cărțile, ba chiar și să cînte în strană. Pe el nu mai putea să-l înșele nimeni, ba putea să ajungă chiar și preșitor la casa satului și să adune birul de pe la oameni.

Mai ales de cînd avea copil la școală, Budulea mergea
10 totdeauna la biserică, și chiar dac-ar fi fost singur la biserică, el avea locul lui, tocmai în fund, lingă muieri, iară cînd Huțu cînta sau citea *Apostolul*, Budulea își încopcia minile pe piept, privea o dată la dascăl și rămînea cu capul plecat.

Dară cu dascălul n-ar fi îndrăznit niciodată să prindă
15 vorbă, fiindcă se simțea prea jos spre a cîteza să supere pe un om atît de învățat cum era jupînul învățător Pantelemon Clăiță, un om scurticel, iute la vorbă, cu mustața groasă și cu sprîncenele dese. Nici nu se cuvenea
20 să-l supere, fiindcă dascălul Clăiță era om neobosit, avea totdeauna de lucru și nu putea să-și piardă vremea cu orișicine.

Însă în cele din urmă tot trebuia să meargă la el, ca să-i mulțumească pentru învățătura lui Huțu și
25 să-i spună că, iacă, Huțu a crescut mare, știe mai mult decît toți băieții din sat și trebuie să meargă la lucru.

Îi era greu să se hotărască, și au trecut mai multe dumineci pînă ce a putut să prindă destulă inimă, mai ales că nu putea să meargă cu mîna goală și trebuia să
30 aștepte pînă ce vin strugurii pîrgavi, cea mai potrivită cîinste pentru un dascăl ca Clăiță.

— Așa-i, zise dascălul, e băiat foarte înțelept și trebuie să meargă la lucru. Pentru că să vezi d-ta:
35 omul trebuie să învețe a munci ca să poată trăi. Nu e școala cum ar trebui să fie, căci atunci ar învăța toți copiii la școală și n-ar mai trebui să-și mai piardă vremea pe la țarină. Dar ce să-i faci? Am grădinița ce mi-a lăsat-o satul și i-am învățat să pună sămînță, să facă
40 altoi, să poarte grijă de stupi, să pună cartofi, fasole, morcovi și pătrunjel, să sădească varză și tutun, să poarte grijă de vișă, ba la anul am să-i pun chiar la prașilă,

pentru ca încă de mici să știe cum se câștigă pînea de
toate zilele. Dacă satul mi-ar da o bucată de țarină,
i-aș învăța și celelalte lucruri. Pentru că să vezi d-ta:
dascălul trebuie să știe tot și, dacă nu știe, trebuie să
5 învețe, fiindcă sunt cărți în care stau toate aceste,
și eu aș învăța copiii așa cum stă în cărți, adevărat mai bine
de cum se obișnuiește la prostimea noastră de astăzi.
Afară de aceste am casă grea, cinci fete, care cresc în
fiecare zi, și nici un băiat, și satul ar trebui să se gin-
10 dească și la mine. Ba acum se gîndesc să mai facă și o
a doua școală, în sat, fiindcă ar fi prea mulți copii la
mine. Dar cine a adunat copiii la școală? Eu. Adică-
telea în loc să mă plătească mai bine, fiindcă dau învă-
țatură la mai mulți copii, se pun să ia copiii adunați
15 de mine și să-i dea la altul. Pentru că să vezi d-ta:

Dascălul e cel mai mare lucru în sat, cel mai mare
lucru în țară, pentru că el învață pe copii cum să vor-
bească, cum să se poarte, cum să înțeleagă lucrurile
și cum să lucreze ca să-și câștige pînea cea de toate zilele,
20 și dacă dascălul e prost și nu-i învață bine, toate merg
rău în țară. Înțelegi că tot omul ar voi să fie dascăl
și că eu nu mă plîng; însă, îți spun eu d-tale, nu este cu
putință să fie doi dascăli în sat, pentru că n-au din ce
să trăiască amîndoi și pentru că închipuiește-ți d-ta
25 ce încurcătură se face în sat cînd unul îi învață pe copii
într-un fel, iar cellalt într-altfel.

Budulea ascultase tot timpul cu încordată luare-
aminte; dacă s-ar fi aprins casa în capul lui, el n-ar
fi îndrăznit să se miște ori să grăiască cea mai scurtă
30 vorbă măcar: Așa este!

— Un lucru ar fi mai cu putință, urmă dascălul mul-
țumit. Ca să fie un dascăl mare și unul mic, adevărat unul
întii, altul al doilea, care nu învață decît ceea ce-i
spune cellalt.

35 Budulea se simțea foarte înțelept, fiindcă era în stare
să înțeleagă ceea ce zice Clăiță; el îndrăzni dar să adauge:

— Unul plătit mai bine, iară altul mai slab.

— Da! Unul plătit mai bine. Astăzi nu e oare tot cam
așa? Pentru că să vezi d-ta: copiii din școală sunt des-
40 părțiți în mai multe căprării, cum am zice, și eu nu le
dau învățatură decît celor mai grei la minte; ceilalți

învață de la băieții mai mari, cum e Huțu. Și înțelegi d-ta că satul ar face mai bine dac-ar lăsa lucrurile așa cum sunt și ar pune în loc de al doilea dascăl pe Huțu, fiindcă n-ar trebui să-i plătească mult.

5 Budulea rămase încrămenit. Huțu dascăl? Nu știa dacă visează ori Clăiță vorbește într-aiurea.

— Nu se poate, zise el. Huțu e prost; îl știu eu: e copilul meu.

— D-ta nu înțelegi, urmă iar dascălul. E bun Huțu.
10 Pentru că să vezi d-ta: spre a putea să fii dascăl, se cer trei lucruri: întâi o carte de botez, a doua un atestat că ești absolut preparandist, a treia să cunoști cele opt glasuri și podobiile, a patra să știi tipicul; toate celelalte le înveți din carte. Lui Huțu nu-i lipsește decît
15 atestatul; le are toate celelalte. Ar trebui să meargă la oraș, să stea doi ani, cum am stat și eu, și să-și ia atestatul.

Budulea se ridică în picioare. Începea să înțeleagă că învățătura prea multă cam smintește capul omului
20 și parcă-i era frică să mai stea cu dascălul.

— Eu — urmă dascălul — sunt feciorul paraclisierului de Văideni. M-am trezit trăgînd clopotele, aprinzînd și stingînd luminările în biserică și purtînd cădelnița după popa. Am învățat apoi să cînt în strană și
25 să citesc și, cînd eram de douăzeci și unu de ani, m-am dus să fac preparandia. Huțu știe mai mult decît știam eu atunci fiindcă le-a învățat toate de la mine. Apoi nu e decît de 15 ani și trebuie să meargă să-și ia atestatul, pentru că, îți spun eu: nu primesc alt dascăl în sat
30 decît pe unul care a învățat la mine.

Budulea nu mai avea timp de pierdut. Dascălul Clăiță zicea că trebuie, și așa nu mai încăpea nici o vorbă. Gata dar de a lua pe Huțu să-l ducă numaidecît la oraș, el plecă spre casă.

35 Însă pe drum începu iar a se nedumiri. Tot îi părea peste putință ca feciorul lui să umble la școlile cele mari și să se facă chiar dascăl: fără îndoială, Clăiță era smintit de învățătura cea multă, pentru că Huțu era prost și nici n-avea din ce să trăiască la oraș. Cuprins de
40 aceste nedumiriri, Budulea își schimbă drumul. Mai era un om înțelept în sat; voia să vadă ce zice acela.

El veni dar la mine și-mi spuse cum s-au petrecut lucrurile, cum a învățat să-și scrie numele, cum s-a încredințat că Huțu în adevăr știe să citească în toate cărțile, cum s-a dus la dascălul și apoi îmi înșira îndeamănunt
5 cuvintele pe care i le grăise Clăiță.

— Așa este, jupînul învățător are dreptate, îi răspunsei acum și, ca să-l încredințez, îi arătai atestatul meu și-l citii, în ungurește, cum era scris.

— Nu se poate citi asta în românește? mă întrebă
10 el după ce privi îndelung la tipăritură.

— Fără îndoială, zisei, și începui a traduce testimoniul.

— Nu zic eu? strigă el cuprins de o bucurie pe care atunci nu puteam încă s-o înțeleg. E ca răbușul: n-ai
15 decît să faci creștătura, pentru ca tot omul să știe că nu e berbec, ci oaie. Dascălul are dreptate: trebuie să mergem la școală!

În zadar îi spunea Huțu că el nu poate să învețe la școală pentru că nu știe ungurește; Budulea răspundea:

— Tu ești prost; nu știi încă ce știi și ce nu știi; vei vedea tu cînd vei fi acolo; n-ai decît să te uiți în
20 carte, ca să știi tot, afară de cele opt glasuri, de tipic și podobii; toate celelalte se învață din carte: ai să mergi la școala la care umblă și el, pentru că acolo se dă
25 *tistas* într-un an, apoi te întorci acasă și ești dascăl.

Știa tot satul că Huțu are să meargă la școala în care învăț eu și că are să se întoarcă dascăl, deși eu voiam să mă fac popă.

Ne-am dus apoi la oraș, adecă nu ne-am dus, fiindcă
30 eu plecasem cîteva zile mai înainte, iară dascălul Clăiță venise cu Budulea și cu Huțu în urmă, dar ne-am întîlnit în oraș.

Dascălul era foarte necăjit. Lumea se stricase cu desăvîrșire și directorul de la preparandie nu voia să-l primească pe Huțu fiindcă era o lege nouă, ca să nu primească decît pe aceia care au făcut patru clase primare.

Budulea era, dimpotrivă, așezat și vesel. Îi părea bine că nu l-au primit pe Huțu la preparandie: voia să-l
dea la școala unde eram și eu.

40 Huțu, în sfîrșit, era nenorocit. Dascălul îi dăduse niște pantaloni roși, un surtuc petecit și o pălărie pur-

tată, pentru că acum nu mai putea să umble în strai țărănesc. Nu i se potriveau de loc hainele; el însuși nu se simțea bine în ele; îi era rușine parcă de lume și pășea lat și ținându-și minile depărtate de trup, pentru
5 ca nu cumva, umblînd, să-și roadă mincile și pantalonii. Erau hainele în care umblase odată dascălul; și-l treceau fiorii cînd se gîndea că acum el însuși le poartă și le strică. Apoi atît îl purtaseră pe la Ana și Caiafa, încît se zăpăcise, bietul, cu desăvîrșire.

10 Eu eram fericit. Acum atîrnau toate de mine, fiindcă eu cunoșteam pe profesorul de a treia clasă primară și puteam să-i duc la dînsul, și să-i recomand, și să-i spun că Huțu e din sat de la noi, și că e un băiat prea cumsecade.

15 — Ia să ne mai gîndim nițel, grăi dascălul Clăiță muncit de gîndurile grele. Nu se poate ca Huțu să umble la școala ungurească. Învață ungurește, și un dascăl nu trebuie să știe ungurește.

— Un dascăl trebuie să știe tot, răspunse Budulea.

20 — Tot, afară de ungurește. Asta-i limbă calvinească și papistășească, și îndată ce-o înveți, te zăpăcești. Îți spun eu: am văzut pe alții. Pentru că să vezi d-ta: noi, românii, trebuie să știm românește, și dacă învățăm ungurește, ne facem unguri și nu mai suntem români
25 cumsecade. Asta stă chiar în gazete. Și pentru aceea, dacă dascălul știe ungurește, îi învață și pe copii și le strică mințile.

— Eu cred, răspunse Budulea, scoțîndu-și nerăbdător fluierul din șerpar, că învățătura e limba, și cu cît mai
30 multe limbi știe omul, cu atît mai învățat este. Uite, la fluierul meu sunt șase borte, și cînt mai bine pe el decît pe unul care nu ar avea decît o singură bortă; așa e și omul: cîte limbi știe, de atîte ori e om.

Și Huțu voia să umble la aceeași școală cu mine
35 fiindcă se gîndea să șadă lingă mine și să mă întrebe totdeauna cînd nu înțelege ceva. Dar el o dată cu capul n-ar fi îndrăznit să grăiască.

— Așa-i, zise dascălul, mîngîindu-se cu speranța că într-un an Huțu tot n-are să învețe ungurește, ba că
40 are să uite în urmă și ceea ce va fi învățat.

Cînd era să intrăm la d-nul profesor, deterăm de o noaună greutate. Huțu nu voia de loc să intre. În zadar îi spuneam că trebuie să fie și el, ba mai ales el, de față; zicea să intrăm noi și să vorbim cu profesorul, că el
5 merge apoi la școală. Dar, la urma urmelor, Huțu era băiat înțelept: el își călcă pe inimă și intră cu noi.

Profesorul Wondracek era un om vesel și, cînd intrăm, se vedea că-i pare bine, fiindcă rîdea din toată inima. Dascălul Clăiță și Huțu rămaseră lingă ușă,
10 iar eu înaintai cu Budulea și-i spusei d-lui Wondracek că, iacă, ăsta e Budulea, cimpoieșul de la noi, care are un băiat, pe Huțu cel de lingă ușă, care pîn-acum a umblat la școală la dascălul Clăiță și acum voiește să fie primit.

— Da, d-nule, răspuse d-l Clăiță, făcînd un pas
15 înainte. La noi a mers și s-a purtat bine.

— Și știe tot, adăugă Budulea. Mă rog, jupîne învățător, să spui ce știe Huțu, Mihail Budulea îl cheamă, fiindcă mi-e copil, iară mie îmi zic Lepădat; îi sunt
20 tată. Spune, te rog, ca să știe și domnul ce-a învățat Huțu.

Dascălul Clăiță era foarte învățat, dar nu era deprins a vorbi cu dascălii papistășești și nici nu-i plăcea să stea față cu ei. Îi venea deci cam greu să se tîlmăcească cu
25 d-nul Wondracek, un om care nici nu știa românește, ci vorbea de-ți venea să fugi mîncînd pămînt. Acum era însă vorba de învățătura ce-i dăduse lui Huțu; el făcu dar un al doilea pas înainte și grăi așezat:

— Eu cred că d-nul profesor îl va întreba la examen. Pentru că să vedeți d-voastre: eu nu știu ce se cere la
30 școala de aici, și d-nul profesor, care știe, nu are decît să-l întrebe pe el, ca să vadă dacă știe destul, prea mult ori prea puțin.

El sări speriat la o parte. Numai acum băgase de seamă că stă pe covorul ce era întins pe jos. Dar dascălul Clăiță, intrînd o dată în foc, nu-și pierdea lesne
35 sărta.

— Pentru că să vedeți d-voastre — urmă el — la noi se învață tot ceea ce trebuie să știe un om ca să poată
40 trăi cum se trăiește la sat: aici se cere altceva. Fără îndoială, mai puțin, dar altceva, ce poate că noi nu știm, fiindcă nu avem nevoie să știm și nu este bine ca

omul să învețe lucruri ce nu sunt de nici un folos, deoarece pierde vremea în care trebuie să învețe lucruri folositoare. Așa se obișnuiește la noi, la românii ortodocși, fiindcă eu sunt ortodox și băiatul de asemenea.

5 D-nul Wondracek privea în tot timpul când la unul, când la altul dintre noi și părea foarte vesel, deoarece își stăpînea risul.

De când auzise cuvîntul examen, Huțu uitase și surtuc și pantaloni și stătea încordat la locul său, iară acum
10 înainta cu pași hotărîți și băgînd bine de seamă ca nu cumva să o pață ca dascălul Clăiță, apoi se opri tocmai la marginea covorului, stînd drept ca un par înaintea d-lui Wondracek și ațintindu-și ochii la buzele lui.

D-l Wondracek privi cîtva timp la el și parcă era
15 supărat, fiindcă nu-i mai venea să ridă.

— Știi ungurește?

— Nu știu.

— Știe, domnule! zise Budulea nerăbdător.

În zadar spunea dascălul Clăiță că n-a învățat decît
20 a citi; în zadar spuneam chiar eu că nu înțelege nimic, căci Budulea îl ruga pe d-nul Wondracek să-i dea o carte ungurească și va vedea ce știe.

— Nu știe să vorbească, d-le, dar înțelege din carte.

Profesorul Wondracek iar se făcu vesel, îi dete lui
25 Huțu o carte ungurească, pentru ca să vadă cum citește și cum rostește vorbele.

Huțu începu să citească cu glas tare, răspicat și arătînd deslușit fiecare comă, fiecare punct.

Îl văd parcă și acuma pe Budulea. El stete nițel
30 incremenit, apoi se apropie încet de d-nul Wondracek, îl atinse de mîncă și-i șopti uimit:

— Știe, d-nule, chiar și să vorbească.

Acum d-nul Wondracek nu-și mai stăpîni risul. Dar
tot în zadar își dete și el silința să-l facă pe Budulea
35 să înțeleagă că Huțu nu știe decît să citească ungurește, căci în loc de a-l lămuri, îl făcea din ce în ce mai încurcat. Și se vede că d-lui Wondracek îi plăcea încurcala lui, fiindcă nu-l mai slăbea. Mai puse cîteva întrebări lui Huțu, ca să vadă ce știe din celelalte, apoi iar se
40 legă de Budulea cel bătrîn, care-i plăcea mult, deoarece

era scurt, gros, șchiop de piciorul stîng, rotund la față și zimbea cînd vorbeai cu el.

— Băiatul nu știe mult — zise el în sfîrșit — dar îl primesc, fiindcă e feciorul d-tale, și dacă va fi silitor, are să treacă examenul. E destul de mare, adăugă el așezat, pentru ca să înțeleagă că-i șade rău între copii dacă nu învață bine, pentru că atunci e ca măgarul între oi.

Atît îmi trebuia și mie.

10 Întrebați dacă-mi părea bine?

Dar se înțelege că-mi părea bine: nici nu mai mergeam, zburam spre casă, pentru că Huțu trebuia să locuiască cu mine; el era și trebuia să rămînă sub scutul și povățuirea mea. Și cum mergeam, eu mergeam iute, fiindcă eram fericit, dascălul Clăiță grăbea, fiindcă era om neobosit, Budulea cel bătrîn schiopăta sprinten și pe mărunțite cu noi, fiindcă nu-și mai găsea rostul și ar fi voit să afle vreun om ca să-i spună cele petrecute, și numai Huțu venea așezat și cu pașii măsurați în urma noastră, ca și cînd nici n-ar ști de ce e vorba.

20 — Vîno, măi, mai iute, îi zisei eu nerăbdător.

— Lasă, că vă ajung eu, răspunse el zîmbînd.

II

Eram cinci inși la precupeața Lenca Liuchici și
25 aveam două paturi și o masă, iară Huțu se culca pe jos, fiindcă taică-său îi adusese o saltea cu paie, două perini, o velință, trei rînduri de albituri, două pîni mari, un săculeț de fasole, altul cu făină de mămăligă și o bucată de slănină, ca să-i fie pe două săptămîni.
30 Seca Lenca avea două fete și un copil, era sirboaică și vindea pește în piață; ea se certa totdeauna pe sirbește cînd era acasă, și pe românește în piață, dar altminteri era femeie bună și ținea la noi, fiindcă eu și Ioța îi plăteam și cu mîncarea, iară ceilalți doi, care erau
35 preparanzi, și Huțu îi plăteau pentru pat și pentru locul saltelei, mai avînd ca să le fiarbă, din al lor, și de mîncare, cînd aveau cite ceva. Huțu nu plătea decît pe jumătate, adecă șaizeci de creițari pe lună, fiindcă

fi aducea în toate diminețile coșurile cu pește verde și pe cel cu pește uscat, făcea foc, mătura în casă, spăla vasele, căra apă și aducea iar coșurile acasă, când se insera, și atunci mă duceam și eu să-i ajut, pentru că
5 imi plăcea să port coșul cu pește, și peștele mirosea frumos.

Așa se petreceau lucrurile pe vremea aceea, și vremile erau atunci minunate.

Budulea cel cu fluierul în șerpar venea în toate vine-
10 rile și ne aducea câte ceva de acasă. El pleca de joi și venea încet, dar totdeauna cu traista plină. Iară când întâlnea vreun drumeț, prindea vorbă cu el și, dacă drumețul nu-l întreba, el îi spunea fără să fie întrebat:
15 „Mă duc și eu la oraș, fiindcă am un fecior la școlile cele mari. Are să iasă dascăl. Eu sunt Budulea, cimpoieșul de la Cocorăști.“ Iară Seca Lenca se bucura totdeauna când joi de cu seara ne pomeneam cu el, pentru că Budulea știa o mulțime de minciuni și niciodată nu venea cu mâna goală. Vineri după amiază Budulea
20 iar se întorcea acasă și le spunea drumeților c-a fost la oraș, fiindcă are un fecior la școlile cele mari.

Dar după ce se întorcea acasă, Budulea se făcea trist. De când avea și el un fecior la școlile cele mari, se gândea mereu că, oare ce poate să se fi ales de Safta; nu se
25 putea el bucura așa singur, când și ea trebuia să se bucure cu el dimpreună. Și când se gândea cum s-ar bucura Safta dac-ar afla că feciorul ei are să fie dascăl, ochii îi se umpleau de lacrimi și credea că, moartă să fie, ar scoate-o din pământ.

30 Și pentru aceea Budulea nu-și mai găsea tigna de mai înainte și era mereu dus în drumuri.

Apoi a venit peste câteva săptămâni dascălul Clăiță și cu Budulea și cu nevasta lui Budulea, care era mama lui Huțu, și părea acum mai bătrână decât Budulea.

35 Dascălul era foarte așezat, ca și când ar sta înaintea episcopului. Budulea ridea în el, ca omul care a făcut o pozna din cele mai bune, iară Buduleasa era nerăbdătoare, ca și când ar fi stat pe spini și jeratic.

Dar ziua aceea nu era vineri, și noi eram la școală.

40 Budulea s-a gândit dar să vie ca să-l ieie pe Huțu

și să-l ducă acasă, dar să nu-i spuie nimic, pentru ca să vadă ce zice.

Fiind însă că noi eram în clasă și profesorul ne vorbea tocmai despre cele patru părți cardinale ale universului, Budulea a deschis ușa, a băgat capul prin deschizătură și-a strigat tare:

— Măi Budulea taichii!

De-atunci a rămas Huțu „Budulea Taichii“.

D-nul profesor Wondracek a sărit mînios, fiindcă Huțu s-a ridicat și-a zis:

— Noi suntem, domnule profesor! iară băieții au început să ridă.

Dar cînd Budulea a intrat, a zis „Vreau să-l duc acasă, ca să vadă pe maică-sa“, domnul Wondracek nu mai era mînios și mi-a dat și mie voie să plec, fiindcă și eu voiam să văd pe mama lui Huțu.

Huțu însă nici acum nu mergea iute.

El era băiat de cinci ani cînd plecase maică-sa; o ținea bine minte și, precum a așteptat zece ani ca să o vadă, mai putea să aștepte încă cinci minute.

Cînd am ajuns apoi acasă, la Seca Lenca, dascălul era mișcat, Budulea iarăși rîdea în el, Seca Lenca stătea cu fetele ei privind ca la o minune; iară eu nu cunoșteam pe mama lui Huțu, fiindcă n-o văzusem nici odată.

Huțu o cunoștea și s-a dus să-i sărute mina, dar ea n-a primit, ci i-a zis că s-a făcut mare și s-a uitat la el. Și el s-a uitat la ea și i-a zis că a îmbătrînit. Apoi n-au mai zis nimic, ci au stat față în față și s-au uitat amîndoi așa în vînt.

— Nu-ți pare bine că vezi pe maică-ta? a grăit atunci Budulea apropiindu-se.

— Îmi pare bine, taică, a răspuns Huțu, și și-a băgat mina în buzunarul pantalonilor.

După aceea Huțu a ieșit afară și a început să plîngă, iară maică-sa a ieșit după el, ca să plîngă și ea; am început să plîng și eu, fiindcă nu mai văzusem pe Huțu niciodată plîngînd. Dar Budulea rîdea acum și se uita la noi; pentru aceea am ieșit și eu afară și, cînd am văzut că Huțu plînge, iar mamă-sa îl ține în brațe și-l sărută, m-am oprit cuprins de fiori înaintea lor.

Întrebați dacă-mi părea bine?

Îmi venea parcă să țip de bucurie, dar am plecat, ca să nu-i supăr.

5 De-aici înainte Budulea venea cu nevasta la oraș și le zicea drumetilor: „Mergem la oraș fiindcă avem un fecior la școala cea mare. Are să iasă dascăl.“ Iară cînd venea singur, el le zicea: „Mergem cînd eu, cînd nevastă-meă la oraș fiindcă avem un fecior la școlile cele mari. Învățătura cere multă cheltuială și nu putem să ne
10 pierdem ziua amîndoi, adecă atît eu, cît și nevasta mea. Eu sunt Budulea, cîmpoieșul de la Cocorăști.“

III

Iară noi umblam la școală, Budulea Taichii și eu, amîndoi din Cocorești, amîndoi în gazdă la Seca Lenca.

15 În ziua întii Budulea voia cu orice preț să rămîie stînd lingă ușă, și numai după multă stăruință se hotărî să se așeze pe cea din urmă bancă. Îi părea că toată lumea îl știe, îl cunoaște și se întrebă cum adecă să fie el îmbrăcat în hainele dascălului Clăiță și să umble
20 la școală tot cu domnișori. Încetul cu încetul, însă, el s-a deprins, și în cele din urmă a ajuns că nici unul dintre băieți nu putea să-l scoată din ale lui. Un obicei a păstrat cu toate acestea: îndată ce sosea acasă, el se dezbrăca, își curăța hainele, le împătura cu multă băgare
25 de seamă și le punea în ladă, apoi lua cartea și învăța lecția.

Seca Lenca nu ne dădea luminare, ci trebuie să ne cumpărăm noi din banii noștri. Pentru ca să nu fie
30 nici o supărare, avea fiecare luminarea sa și, dacă astăzi învățam la luminarea mea, mine luam pe a ta, și așa mai departe. Budulea n-avea niciodată luminare, și așa el se silea să învețe ziua, dar cînd eu îl chemam la luminarea mea, el zicea că nu poate să învețe cu ceilalți, fiindcă-l supără.

35 Iară cînd n-avea nici unul luminare, ne culcam, noi în paturi și Budulea pe salteaua cu paie, apoi spuneam povești. Fiind însă că adeseori se întimpla că unul spunea povestea și ceilalți adormeau, s-a hotărît ca

atunci cînd povestitorul zice „ciolan“, toți ceilalți să zică „ciorbă“, pentru ca astfel să se dea pe față cel ce adoarme înainte de vreme și să-și afle cuvenita răsplată în ghionturi numărate.

5 S-a întimplat dar că domnul profesor Wondracek ne vorbea despre cele cinci rase ale neamului omenesc și, trecînd la indieni, a zis că sunt niște oameni foarte groși la ciolan.

10 Atunci Budulea Taichii a strigat tare: „ciorbă!“, iar profesorul Wondracek a sărit mînios, fiindcă băieții au început să rîdă în hohote.

— Ce a fost asta? întrebă el aprins.

15 Eu mă temeam că acum Budulea Taichii are să fie pedepsit; am grăbit dar să răspund eu pentru el, fiindcă știam ungurește.

Și atunci a ris domnul profesor Wondracek și l-a întrebat pe Budulea dac-a înțeles, iar Budulea a răspuns că da.

20 — Atunci să-mi spui, grăi profesorul cu indoială. Budulea își netezi părul pe frunte, își potrivi hainele pe trup, ieși din bancă și înainte cu pași hotărîți la locul unde stăteau băieții cînd își spuneau lecția, apoi se opri și așteptă să fie întrebat.

25 Fiindcă Budulea era cel mai mare în școală și fiindcă cu toate astea el era Budulea Taichii, băieții rîdeau totdeauna cînd îl vedeau și rîdeau mai ales acum, pentru că Budulea vorbea foarte scilciat ungurește. Dar el vorbea și știa ce vrea să zică și parcă-i părea bine că băieții rîd. Pentru aceea băieții rîdeau din ce în ce 30 mai puțin, și mai ales după ce profesorul i-a spus să zică lecția de ieri, ei nu mai rîdeau de loc, iară mie îmi părea bine, fiindcă Huțu știa lecția și o spunea frumos.

35 — Bine! zise domnul profesor Wondracek. Vezi io scri la tine „*kitünö, eminens!*“¹. Iară de aici înainte domnul profesor Wondracek ținea la Budulea, și de cîte ori vreunul dintre băieți nu știa lecția, îl chema pe Budulea, ca să i-o spună el.

¹ Excepțional, eminent (magh.).

Cînd a venit apoi examenul cel mic, Budulea Taichii a fost clasificat la locul al cincilea, și noauă, băieților, ne părea bine, fiindcă Budulea era în clasa noastră, iară celelalte clase n-aveau nici un fel de Budule.

5 În urmă, domnul profesor Wondracek l-a întrebat pe Budulea din ce trăiește. El a răspuns că are din ce trăi, fiindcă plătește șaiszeci de crețari pe lună la Seca Lenca, poartă coșul cu pește, mătură casa, face foc și cară apă. Cu toate acestea, profesorul Wondracek l-a luat la el, 10 și de aici înainte Budulea nu mai plătea șaiszeci de crețari și nu mai purta coșul cu pește, ci curăța ghetele și hainele domnului profesor, mătura școala și umplea pipele domnului Wondracek și, afară de aceste, aducea doi băieți din clasa întâi la școală și îi ducea iar acasă. 15 Noauă, celor de la Seca Lenca, ne părea rău, fiindcă acum nu mai era cine să ne spună ce zice Seca Lenca cînd se ceartă pe sirbește cu fetele ei, căci numai Huțu învățase sirbește; dar mie îndeosebi tot îmi părea bine, pentru că Huțu era din sat de la noi și ținea la mine, 20 iară cei doi băieți îl apucau unul de-o mină, cellalt de alta și îi ziceau: „Budulya báci“.

Budulea cel bătrîn venea acum tot a doaua săptămînă la oraș și le spunea drumetilor că are un fecior care e dascăl pe doi copii de domn și e mîna dreaptă a 25 dascălului de la școlile cele mari. Deoarece însă Huțu locuia acum la școală și nu mai avea ce să-i aducă, bătrînul venea cu cîte o traistă de cireșe, de pere primării, de mere vîrgate ori cu cîte un coș de căpsune, pe care le împărțea între noi. Pentru aceea, cînd îl vedeam, 30 strigam cu toții: „Iacă taica!“, și ne adunam împrejurul lui.

El zîmbea și-l întreba pe ficcare de nume, iar mie îmi părea bine, fiindcă Budulea era cimpoieșul de la noi și ținea și el la mine.

35 La capătul anului lucrurile s-au schimbat. Eu am plecat acasă, iară Budulea Taichii a rămas la domnul profesor Wondracek.

Dascălul Clăiță era nenorocit, fiindcă auzise că domnul Wondracek voiește să treacă pe Huțu la școlile latinești. Era o curată hoție să ia băiatul pe care l-a crescut 40 el în școala lui și să-l nenorocească, depărtîndu-l de la

dăscălie, pentru ca să-l scoată, te pomenești ce, popă, ba poate chiar avocat.

— E rău, foarte rău, zicea el. Pentru că să vezi d-ta: e adevărat că trebuie să fie și popi și alt neam de oameni, dar cel mai mare lucru e dascălul, și așa oamenii cei mai alesi trebuie să fie dascăli.

Însă Budulea nu voia să înțeleagă nenorocirea ce i se pregătea lui Huțu. El știa un lucru: că fluierul lui are șase borte, și când auzea că Huțu are să învețe latinește, grecește, ba chiar și nemțește, îi venea să sară cuc de bucurie și, mergînd la oraș, le zicea drumeților: „Am un fecior la învățătură. Are să iasă dascăl mare. Vorbește sirbește și ungurește, iar acum învață latinește, grecește și nemțește: nu-i mai lipsește nici o limbă pentru ca să fie cele șase depline.“

Căci, după cum știa Budulea, nu erau atunci pe lume decît șase limbi, fiindcă franțuzeasca era un fel de nemțească, ruseasca un fel de sirbească, iar turceasca un fel de limbă păginească, pe care puteai s-o înțelege în latinește, căci, după cum spunea dascălul Clăiță, și latineasca era o limbă păginească. Huțu putea dar să se înțeleagă cu toată lumea.

Drumeții dădeau din cap și, întorcîndu-se acasă, spuneau că este la Cocorăști un cimpoieș care are un fecior foarte învățat, ce știe toate limbile, și că l-au văzut chiar ei pe acel cimpoieș, care e un om scurt, gros, șchiop de piciorul sting, rotund la față și zimbește totdeauna cînd vorbești cu el.

IV

Eu am trecut în clasa a patra, iară Budulea Taichii s-a făcut student, și iar îmi părea strașnic, ca și pe timpul cînd eram la dascălul Clăiță, încît parcă nu mai îndrăzneam să vorbesc cu el și mă simțeam mîngiat cînd el vorbea cu mine. Cînd avea timp, el venea la noi, mă întreba ce fac și-mi spunea ce mai face el. Apoi, cînd se ducea la plimbare cu cei doi copii, venea iar pe la mine și mergeam împreună. Fiindcă era toamnă, frunzele căzuseră și noi căutam castane sălbatice printre

frunze, ca să vedem care știe să arunce mai departe, ceea ce copiilor le făcea multă plăcere.

După aceea a venit Crăciunul, și Budulea Taichii a căpătat voie să se ducă pe opt zile acasă. Era zăpadă, și el se găti să plece pe jos, cu Ioța Vătriceanu, cu Petru Popescu și cu Nică Dirăilă, feciorul preotului din Fundureni. Când am auzit că ei pleacă, am zis că mă duc și eu cu dînșii, iară Huțu, văzind că voiesc să merg, m-a luat și pe mine, și eram foarte vesel, căci Nică era băiat de tot hazul, știa să facă o mulțime de pozne și ne așteptam să întâlnim pe drum sania noastră, care să ne ducă pînă la Cocorăști. Eu eram fericit, căci acum mergeam și eu pe jos acasă, iară Budulea Taichii mergea mai încet decît de obicei, fiindcă ducea și o legătură, în care-și strinsese un calendar pentru dascălul Clăiță, o fundă făcută din panglică albastră pentru Neli și cinci iconițe pentru celelalte fete ale dascălului, și tot în acea legăturică mai avea și pălăria cea noauă, ce-și cumpărase pentru Crăciun, și; afară de aceste, învăluit bine într-o hîrtie groasă, niște pește uscat, fiindcă atît lui Budulea, cît și Budulesei le plăcea peștele sărat. El ținea dar legăturica departe de trup și o purta cu băgare de seamă, pentru ca nu cumva deosebitele lucruri dintr-însa să se strice unul pe altul.

Eu nu duceam nimic, dar zgribuream de frig și-mi era rușine să le-o spun, deci aș fi dorit să întâlnim cît mai curînd sania.

Cînd am sosit, amorțit de frig, la Cocorăști, îmi era frică să mă duc acasă; pentru aceea Huțu a venit cu mine, ca să spună că el e de vină că m-a luat și pe mine, și toate au fost bine, fiindcă mama se bucura că n-am degerat pe drum, iară tata zicea că așa trebuie, ca voi-nicii să umble pe ger și frig.

De la noi Huțu se duse acasă.

Budulea și Buduleasa nu știau ce să-i facă, unde să-l pună și cum să-și arate părerea de bine, căci acum întîia oară își aveau feciorul acasă la dînșii. De mult se vorbiseră că de Crăciun să meargă împreună la biserică, fiindcă Safta nu-l auzise încă pe Huțu cîntînd în strană, și Budulea îi zisese de multe ori: „Să-l auzi și vei vedea că nici chiar dascălul nu cîntă mai bine!”

Dar cînd erau să plece, Buduleasa, muma lui Huțu, s-a oprit în pragul ușii, zicînd că ea nu poate să meargă cu Huțu la biserică, pentru că tot satul s-ar uita la el, iar de la el la dînsa. Huțu n-a răspuns nimic, ci s-a întors în casă, iară Budulea a grăit: „Așa-i! pentru ce să mergem noi la biserică dacă putem să rămînem toți trei acasă!“, și Budulea se bucura acum că nu s-a dus la biserică, ci au rămas toți trei, el și nevasta lui și copilul lor, împreună, ca să vorbească, să fie veseli și ca Huțu să le mai spuie despre cele ce se petrec la școală și la oraș. Numai Safta era tristă și zicea mereu că-i pare rău, că, pentru dînsa, ei n-au putut merge la biserică, dar ea cu toate aceste, în fundul inimii, era fericită și, cînd a mai ieșit ca să caute de masă, parcă-i venea să plîngă.

Fiind dar că Huțu nu s-a dus la biserică, dascălul Clăiță era foarte nenorocit.

În tot timpul sfintei liturghii el stătea ca pe jărătic și privea mereu la ușile bisericii, că doară va vedea pe Huțu intrînd, iar cînd vedea că nu vine și nu vine, i se urca singele în cap, fiindcă-i era rușine de satul adunat în biserică și de oamenii care-și ziceau: „Iaca, se vede ce om a făcut dascălul nostru din Huțu lui Budulea!“

Așteptase de mult că Huțu să vie de Crăciun acasă, pentru ca să-l ia la rîfuială pentru purtările lui nemai-pomenite și să-i arate cum nu trebuia să meargă, după vorbele dascălului păpistășesc, la școlile latinești: acum Huțu venise, era în sat și nu voia să știe de nimic. Cînd ieși dar din biserică, dascălul Clăiță o luă drept spre partea satului în care locuia Budulea, căci nu se mai putea stăpîni.

— Adecă te-ai făcut păgîn? strigă el încă din tindă. Te-ai lepădat de mine, te-ai lepădat chiar de sfînta biserică în care ai crescut, în care te-am crescut eu, ca să fac om din tine! Pentru că să vezi tu: dacă n-aș fi fost eu, ca să-ți dau cele mai dintru început și mai de căpetenie și mai folositoare învățături, ai fi rămas tot atît de prost ca ceilalți oameni, care nu știu nimic, fiindcă n-a fost cine să-i învețe: și fiindcă eu îți voiam binele, ca să te scot cu vremea dascăl, nu mai voiești să știi de

mine, nu mai voiești să umbli la biserică, te crezi cine știe ce. Dar ce vrei să te faci acum? calvin? păpistaș? popă? notăraș? Spune-mi, ce?

Huțu rămase ca trăsnit din senin înaintea lui.

5 — Dascăl mare, jupine învățător — răspunse Budulea, apropiindu-se cu sfială — dascăl intii, care știe toate limbile și spune celuiilalt dascăl ce trebuie să învețe pe copiii oamenilor. Alt lucru nu se poate. Dar fiindcă n-a venit decît ieri acasă și fiindcă maică-sa,
10 nevastă-mea, nu voia să meargă la biserică, a rămas și el acasă cu noi, cu părinții lui, cu mine, care îi sunt tată, și cu maică-sa, nevastă-mea, fiindcă ni-e copil și ține la noi ca la părinții lui.

— Prea bine, prea bine! grăi dascălul mai domol.
15 Nu știam. Copiii trebuie să țină la părinții lor și la dascălul lor, fiindcă el este un părinte sufletesc: acesta e cel dintii lucru pe care trebuie să-l învețe copiii la școală. E foarte frumos că Huțu ține la părinții lui, și-mi pare bine: dar atunci pentru ce s-a dus fără voia
20 mea la școlile latinești? Știi tu, mă, urmă el cu asprime, că eu aveam de gînd să te scot dascăl în sat și să-ți dau pe fata mea, Cornelia, de nevastă?

— Una ca asta nu se poate! strigă Budulea scos cu desăvîrșire din sărita lui.

25 — Știu — răspunse Huțu rece ca la examen — precum mi-ați spus-o de mai multe ori, și i-am adus o fundă de panglică albastră pentru Crăciun.

— Atunci pentru ce te-ai dus la școlile latinești? întrebă dascălul cu totul domol.

30 Aceasta era întrebarea la care se aștepta Huțu și la care de mult își pregătise răspunsul; el făcu dar un pas înainte, își potrivii hainele pe trup, răsufală o dată din greu, apoi grăi răspicat și deslușit:

— Jupine învățător! Profesorul, domnul Wondracek,
35 a zis că mă dă la gimnaziu și i-am spus că nu se poate, fiindcă d-ta ai zis că trebuie să mă duc la preparandie, ca să mă fac învățător. El a răspuns că tocmai spre a mă face învățător trebuie să învăț mai nainte latinește. Eu atunci i-am spus că nu se poate, fiindcă d-ta ai zis
40 că limba latinească e o limbă păgînească. El atunci a ris și a zis că eu sunt prost, deoarece chiar limba româ-

nească e și ea un fel de limbă latinească, și că nu pot să fiu profesor dacă nu știu latinește.

— Vezi — grăi dascălul pus pe gânduri — despre aceasta am citit și prin gazete. Pentru că să vezi tu: eu am vreo noauă foi de gazete, pe oare le țin, fiindcă e
5 in ele pe ici, pe colo cite ceva frumos și folositor și e bine ca omul să strângă asemenea gazete. În cărțile noastre românești, cum le avem în biserică, nu stă nimic despre aceasta, dar în gazetele este mai noi se
10 zice că latinii erau păgini, cum sunt bunăoară turcii, și aveau un împărat Lațium, care vorbea românește, și de-acolo ne numim noi români. Așa ceva... nu țin bine minte. Tu știi acum latinește: să fie oare ca românește?

15 — Tocmai pe tocmai! răspunse Huțu. Latinește se zice: *Hic gallus cantans, in arbore sedens, pira poma comedens, chichirichi dicens!*¹

— Auzi vorbă! strigă Budulea încântat. Curat latinește le spune!

20 — Dar nu prea seamănă a românește, adause dascălul.
— Cum nu?! zise Huțu. *Gallus* e cocoș, *cantare* e cîntare, *arbore* e arbure, *pira* e pară, *poma* e poamă, *sedere* e ședere, *dicere* e zicere.

— Da, cam aduce, cam aduce... zise dascălul pus pe
25 gânduri. Nu-i vorbă, e mai bine să știe omul și latinește. Se vede că e românească stricată, bunăoară cum vorbesc ungurii. Multe mai scornesc oamenii. Și cum ziceai că sună cocoș?

— *Gallus*.

30 — Nu aduce cu românește, dar sună frumos. *Gallus*, parcă vezi cocoșul.

— Frumoasă vorbă! adause Budulea. Și cum zice om?

— *Homo*.

— Auzi vorbă! Seamănă. Dar muiere?

35 — *Mulier*.

— Curat românește!

Dar aceea ce e, cînd popa papistășesc zice: *Domini-
nus vobiscum?*

¹ Acest cocoș care cîntă, care șade în copac (arbore), care mănîncă pere, care strigă (zice) cucurigu (lat.).

— Domnul cu voi.

— Auzi ! frumos o scoate ! grăi acum dascălul cu totul imblinzit. E bine să știe un dascăl și latinește. Pentru
5 că să vezi tu : se pot găsi și în latinește cărți scrise despre lucruri folositoare și le poți citi. Dar omul trebuie să fie înainte de toate creștin și să țină la limba lui, pentru că nu e nici o limbă mai frumoasă la sunet și mai deslușită la înțeles decît cea românească. Să vii la mine, să-ți arăt gazetele mele și să-mi mai spui despre cele
10 latinești.

Seara jucam cu toții cărțile, pe nuci, la dascălul Clăiță, care stătea la o parte, între gazetele lui, și cerea mereu cuvinte latinești de la Huțu. El avea cinci numere din *Gazeta Transilvaniei* și patru din *Focea*
15 *pentru minte, inimă și literatură* și acum căuta mereu locul unde se vorbea despre Lațium.

— E, în sfîrșit, bine să le știi și aceste, zicea el din cînd în cînd, fiindcă se vorbește citeodată despre ele, și e frumos să știi care din neamul nostru au fost împărați și să arăți, negru pe alb, că nici noi nu suntem un
20 neam prost.

Dar Huțu nu prea băga de seamă la aceste, căci el era cel mai nenorocit om de pe fața pămîntului.

Înainte de toate se simțea ca într-o lume cu desăvîrșire străină. Chiar și casa dascălului părea alta decît
25 aceea de care-și aducea aminte : ușile și ferestrele îi păreau grozav de mici și tavanul foarte jos, apoi toate, chiar și îmbrăcămintea fetelor, erau sărăcăcioase. După aceea, fusese primit cu prea multă răceală. Afară de
30 Livia, care grăbise veselă la dînsul, toate celelalte fete, dimpreună cu dăscălița, vorbeau cu el ca și cu un străin. Linica parcă se temea de el. Mili, care crescuse acum mare, fiindcă trecuse de șase ani, stătea sfiită la o parte și-l privea cu ochi mari ; Veturia nici nu voia
35 să știe de dînsul, iar la Cornelia nu îndrăznea el să privească. Cornelia îi dăduse mîna ; atît ținea minte. Apoi mai ținea minte că ea a zis că e pagubă de banii pe care i-a dat pentru funda cea de panglică albastră,

fiindcă asemenea funde nu sunt decît pentru domnişoare, dar îi mulţumeşte pentru ea şi o va păstra ca un semn de aducere-aminte. Livia, dimpotrivă, era mîhnită că i-a adus numai o iconiţă, ca la copii, iar Linica îşi
5 rupsese peste puţin iconiţa în două. Mili tăcea cu iconiţa în mînă: într-un tîrziu, ea o privi cu sfială, apoi iarăşi o strînse şi urmă a se uita cu ochi mari la Huţu.

După toate acestea, Huţu mai juca şi cărţi. Cînd
cîştiga, minile îi tremurau fiindcă se ştia în cîştig,
10 iar cînd pierdea, ele îi tremurau fiindcă pierdea: ar fi voit ca tot alţii să piardă ori să cîştige, pentru ca el să se poată mereu bucura de hazul lucrului. El se juca însă mai ales cu Cornelia; de mine, de Livia şi de Veturia nici nu ţinea seamă, iar noi trei ne ţineam strînşi
15 şi aşa îi băteam mereu. În cele din urmă, Huţu pierdea într-una. Mili se apropiase încetul cu încetul de el, se pusese pe scaun lîngă dînsul şi nu-i dădea pace. Ce-i drept, ea nu-i vorbea nimic, chiar nici nu se mişca, dar stătea alipită de dînsul, şi asta îl zăpăcea. După aceea
20 Livia se apropiase de cealaltă parte şi-i şoptise la ureche, destul de tare ca să auzim cu toţii:

— Aşa-i că dacă mai vii o dată îmi aduci şi mie o fundă, dar să fie roşie!

Cornelia s-a uitat atunci la ea şi a zis:

25 — Nu ţi-e ruşine?

Iară Huţu s-a roşit pînă la urechi şi nu mai ştia să deie cărţile.

Iară mie îmi părea bine, fiindcă mi se umplea căciula de nuci şi puteam să-i fac mereu parte şi Veturiei, care
30 şedea în genuchi pe scaun şi se supăra cînd pierdea, mai ales dacă se nimerea ca Livia să cîştige, şi Livia cîştiga mai des decît toţi.

Cînd ne-am dus apoi acasă, eram somnoroşi şi nu ţin minte decît atîta că, după ce am ieşit, dăscăliţa a strigat în urma noastră:

— Huţule! spune maică-ti că, mergînd la biserică, să treacă pe la mine, ca să mergem împreună.

Iar Cornelia ne-a zis încă o dată „noapte bună“, şi Mili a întrebât pe Cornelia dacă vine Huţu şi mine.

A doua zi de Crăciun oamenii știau să spună că dascălul Clăiță a scos o învățătură nouă desp reimpăratul din care se trage neamul românesc, și că Huțu are să
 5 aducă învățătura aceasta în sat; iar cînd Huțu a venit de Paști acasă, ei îl întrebau cum stă cu Ler-impărat, din care se trag românii; fiindcă el zicea că despre aceasta n-a învățat încă, tot satul știa că are să mai steie mult la școli.

10 Dascălul Clăiță zicea acum că are să steie încă doi ani, deoarece mai sunt și alte lucruri pe care trebuie să le învețe.

Huțu era dar fericit, căci acum nici dascălul Clăiță nu mai era supărat.

15 Însă, oricît de bun băiat ar fi fost, avea și el păcatele lui.

Pe cînd umblase la școala din sat, avuse dorința de a se face dascăl ca Clăiță; în urmă, după ce s-a dus la oraș, dorința lui era să se facă profesor ca domnul Wondracek; acum, în sfîrșit, umblînd la școlile latinești,
 20 voia să se facă profesor de gimnaziu și își întipărise atît de viu acest gînd, încît se făcuse chiar mai așezat de cum fusese, îi plăcea să explice toate lucrurile și luase întru toate apucăturile profesorului său. Fiind
 25 însă că acest profesor era călugăr, ca toți profesorii noștri, Budulea Taichii mai avea și dorința tainică de a se face călugăr și, cînd eram singuri, îmi spunea mereu, că are să ceară voie de la Clăiță spre a se putea călugări.

30 Iară eu îl vedeam, în gîndul meu, pe Budulea Taichii călugăr, ca profesorii noștri de la gimnaziu.

A venit apoi toamna.

Am plecat singur acasă, căci Huțu trebuia să rămînă cu cei doi băieți.

35 Cornelia era acum cu totul mare și se plimba cu dascălul din Strîntea, care venea în toate duminicile, după amiazăzi, la Cocorăști, în vreme ce Livia mă întrebă mereu cînd vine Huțu, iară Veturia și Mili, cea mai neastîmpărată dintre toate, se jucau de-a „tai mălai“
 40 cu mine și cu ceilalți.

De culesul viilor a venit și Huțu pe două săptămîni acasă.

Se juca și el cu noi, era sprinten și vesel, și parcă nu-i ședea bine.

5 Stăteau doi cite doi, ținîndu-ne de mînă. Cînd el se punea înaintea noastră și zicea „tai mălai în două și ne dă și noauă“, noi trebuia să fugim unii la dreapta și alții la stînga, iar el trebuia să prindă pe una dintre fete și atunci se ținea de mînă cu dînsa, pentru ca să-i
10 ia locul cel ce rămînea singur. Cînd zicea „tai mălai“, el privea totdeauna la Livia, și mai ales pe ea voia să o prindă, căci acum se juca și ea cu noi, iar noi rîdeam, fiindcă nu putea să o prindă decît foarte tîrziu, cînd, obosită de fugă, ea se lăsa moartă în brațele lui. Atunci
15 obrajii lui se roșeau și noi rîdeam cu atît mai virtos. Pe Veturia nu putea s-o prindă niciodată, iar pe Mili o prindea pe loc, fiindcă ea nu putea să fugă de el, ci se oprea speriată înaintea lui, știind că el are să o sărute.

Dascălul Clăiță zicea că Huțu are să stea patru ani
20 la școală, și era foarte vesel că poate să mai stea de vorbă cu dascălul din Strîntea, care, deși om tînăr, știa foarte multă carte și spunea că Cornelia e muma celor trei Grachi, iar Veturia muma lui Coriolan, ceea ce-i plăcea lui Clăiță, deoarece amîndouă erau fetele lui și nu
25 știuse pîn-atunci pentru ce nașul li-a dat acest nume.

Așa au trecut apoi vacanțele și cîteva săptămîni în urmă eram iar la școală.

Huțu parcă nu mai era întru toate precum fusese mai nainte; se făcuse tăcut și vorbea mai rar cu mine,
30 ba adeseori parcă era supărat dacă prindeam vorbă cu el.

Într-o zi ne pomenirăm cu dascălul Clăiță, care venise la oraș cu dascălul din Strîntea, cu muma acestuia, care era văduvă, cu Livia și cu Cornelia.

Budulea cel bătrîn, care venise și el ca să-și vadă
35 feciorul, mă întrebă dacă Huțu e amărit. Am răspuns că nu, căci Huțu iar se făcuse foarte vesel după ce văzuse pe Clăiță cu Cornelia și cu Livia. Atunci se făcu și Budulea foarte vesel, deoarece Cornelia era logodită cu dascălul din Strîntea și curînd avea să se facă nunta.

40 — Am zis eu că nu se poate, îmi grăi el nedumerit.

— Dar steie chiar zece ani la școală, ei trebuie să iasă tocmai ca dascălul din Strintea, și atunci are să ia pe a doua fată a dascălului. Așa trebuie să fie.

5 Și zicindu-le aceste, Budulea ridea ca omul gata de a face o poznă din cele mai minunate.

Eu eram uimit. Înțelegeam acum pentru ce Huțu se făcuse atât de tăcut. El era adecă în dragoste cu Livia și avea să se insoare cu ea. Mă uitam la amândoi și mi se păreau atât de nu știu cum, încît mă temeam să privesc lung la dinșii. Mai ales Huțu mi era mai strașnic decît totdeauna. Numai acum băgai de seamă că începe să-i crească mustața și că bărbia îi era acoperită cu păr moale, ca și cînd ar fi brumată. Iară ea, Livia, era neastîmpărată, în vreme ce el privea mereu în ochii ei.

15 După ce Clăiță s-a întors iar cu fetele și cu Budulea cel bătrîn la Cocorești, eu mă gîndeam mereu la Huțu și la Livia, îi vedeam țînindu-se neîncetat de mînă, cum îi văzusem în mai multe rînduri, și-mi închipuiam cît de grozav trebuie să fie cînd cineva e în dragoste cu cineva.

Mă cuprinsese un simțămînt dureros, o tainică amărăciune, de care nu mă mai puteam feri, fiindcă înțelegeam că Huțu nu mai poate să ție la mine, că toată dragostea lui se revarsă asupra Liviei. El venea tot mai rar pe la mine, și în cele din urmă nu ne mai vedeam decît din cînd în cînd.

Primăvara, cînd dă mugurul, noi, băieții, ieșeam la morminte, ca să ne învățăm lecția la aer curat, plimbîndu-ne printre vișinii înfloriți, ori stînd culcați pe iarba fragedă și presărată pe ici, pe colo cu flori de primăvară.

Venea citeodată și el.

15 Îl vedeam plimbîndu-se de-a lungul șanțului cu cartea în mînă, dar deodată se întindea pe iarbă, își punea cartea la o parte și rămînea timp îndelungat privind la cerul albastru ori la norii ce se pîrindau pe deasupra lui.

40 Eram foarte nenorocit, fiindcă vedeam că-l muncește ceva și mie nu vrea să-mi spuie nimic, că sta bucuros cu gîndurile lui.

— Huțule, i-am zis într-o zi, când mă aflam la dînsul, așa-i că tu ai să te însori cu Livia?

El tresări ca și cînd ar fi fost prins asupra unei fapte rele, a privit lung la mine, apoi s-a ridicat, s-a oprit
5 înaintea mea și a grăit așezat:

— Tu nu înțelegi lucrul ăsta... Da, am să iau de nevestă pe Livia. Am să fiu bărbatul ei. Dar tu nu știi ce va să zică aceasta. Vezi — urmă el peste puțin, mai
10 cu inimă — îți vine un fel de amețeală, lumea întregă parcă ți se scaldă în valuri de aur și atunci nu zici nimic, ci gîndești numai: Am să o iau de nevestă, iară dacă nu s-ar putea, nu știu ce are să fie.

Vorbele îi ieșeau foarte în silă și eu vedeam din fața și ochii lui, vedeam din felul cum mi le spunea că-i
15 pare rău că mi le-a zis; doream dar să nu le fi auzit.

— Tu înțelegi, urmă el nedumirit. Am să fac la toamnă examenul, apoi trec la preparandie, dacă nu mă vor primi la teologie. Fac examenul pentru două
20 clase deodată, ca să fiu cu atît mai degrabă gata, apoi o iau pe Livia și mă fac dascăl, dacă nu mă primesc în teologie.

— Te primesc, fără îndoială — strigai eu cuprins de bucurie — fiindcă nu e cu putință să nu te primească.

Bogoslovii erau toți oameni mari, cu barbă și cu mustețe... Unii fuseseră dascăli și acum veniseră cu nevestele
25 și cu copiii lor la teologie, ca să se pregătească pentru preoție; alții terminaseră patru ori mai multe clase gimnaziale, și iar alții fuseseră chiar juriști și acum se întorseseră cu gîndul de a se face protopopi. Episcopul trebuia dar să-l primească numaidecît și pe Huțu, fiindcă
30 și el avea barbă și mustață.

Eram deci iar fericiți, căci acum iar ne întilneam adeseori cu Huțu; ne întilneam, însă parcă era între noi o înțelegere tainică să nu mai vorbim nici despre Livia,
35 nici despre bogoslovie, nici despre alte lucruri care nu-l priveau decît pe dînsul.

Cînd m-am întors de vacanțe la Cocorăști, aș fi voit să strig tare, ca toată lumea să mă audă: „Huțu a făcut toate examenele“. Însă nu puteam. Aș fi voit să-i șoptesc
40 Liviei, cu totul încet și în taină, o vorbă, dar nu

aveam destulă inimă, și așa ziceam mereu: „Lasă, că o să-i spună el“.

5 — Prea bine! prea bine! zise dascălul Clăiță, cînd află despre hotărîrea lui Huțu. Foarte frumos! Omul trebuie să adune învățatură cîtă vreme e tînăr, căci
mai tîrziu, cînd are nevastă și copii, ar mai voi să învețe, dar nu are timp și nu are tîgnă. Trebuie să muncească, pentru ca să-i poată hrăni. Cînd nu are nevastă și copii, poate să facă ce vrea. Pentru că să vezi tu:
10 e multă învățatură în lume și e frumos dacă poți să ți-o cîștigi toată.

După aceea dascălul Clăiță a început să se plimbe prin casă și s-a plimbat și s-a plimbat pînă ce s-a oprit iar înaintea lui Huțu și a zis tare:

15 — Foarte frumos! Așa este! E mai bine popă decît dascăl. Pentru că să vezi tu! nu e lucru mai plăcut și mai frumos decît să vezi cum din copilul prost se face încetul cu încetul un băiat deștept, apoi un om cuminte cu purtări bune. Eu văd la noi în sat: îi cunoști de departe
20 pe cei ce-au umblat la școală și-ți rîde inima, spun eu, îți rîde inima. Și trebuie să fie, fiindcă sunt mulți dascăli. Apoi vezi tu: și popa e un fel de dascăl; și el poate să facă mult bine dacă vrea. N-ai nevoie să fii tocmai dascăl pentru ca să faci trebile unui dascăl, însă dacă
25 vei fi popă, ești mai bine plătit și ai mai multă vreme.

Și s-a plimbat dascălul Clăiță, și s-a plimbat, și tot s-a plimbat, fiindcă-i părea bine și nu știa ce să mai zică.

În sfîrșit, el s-a oprit, dar n-a zis nimic, ci a stat și a privit lung la Huțu, și numai după ce a privit l-a
30 întrebat:

— Cîți ani mai trebuie să stai tu pe la școli, pentru ca să înveți tot ce se poate învăța?

— Mult, a răspuns Huțu, opt, zece ani întregi.

— E mult, Huțule! a zis atunci dascălul Clăiță, și
35 a rămas cuprins de gînduri grele, căci el ținea la Huțu și Livia îi era fată.

Seara a ieșit din casă cu lumînarea aprinsă, a pus lumînarea pe masa cea mare din școală și a urmat a se plimba pînă ce a ars toată lumînarea, apoi s-a întors
40 iar în casa în care-i dormeau nevasta și cele cinci fete,

a stat, a privit impregiurul său și se vede că-i era greu, fiindcă și-a ridicat amîndoaună minile spre cer și a zis:

— Doamne! tu ești bun și nu mă plîng, dar dacă mi-ai fi dat un singur băiat, ți-ar fi părut chiar și
5 ție bine, văzînd ce om așa fi scos din el.

După aceea dascălul Clăiță s-a culcat și a dormit bine, fiindcă era obosit de plimbarea cea multă.

Ziua următoare, cînd a văzut pe Huțu, el l-a apucat de mină, l-a privit lung în față și a grăit:

10 — Huțule, nu se poate! pentru că să vezi tu: nu e cu puțință! Ai înțeles? Dacă ai fi copilul meu, așa zice: omul care a apucat odată o cale bună trebuie s-o urmeze pînă ce nu ajunge la capăt. Așa te gîndește,
15 ca să o duci pînă la capăt și ca odată cocorășteanul să zică: „Mihai Budulea? Îl știu de mic; din satul nostru a ieșit.“ Ai înțeles? Tu nu ești pentru popie. E puțină învățătură la noi și legea noastră nu poate să rămîie de rușine. Îți spun eu: nu se poate! Așa te gîndește,
20 că dacă vezi un ungur, să treci peste el, dacă vezi un neamț, să treci peste el, dacă vezi un sirb, care e tot de legea noastră, să treci și peste el, fiindcă e limbă străină și neam străin și viță străină.

— Da! jupîne învățător, a răspuns Huțu, și n-a mai zis nimic, deoarece acum știa ce are să facă.

25 Iar dascălul Clăiță a răsuflet din greu, ca omul care s-a descărcat de o sarcină grea.

Budulea cel bătrîn a venit însă la mine și era trist și nu zimbea cînd vorbeam cu el.

Voiam să știu ce-l pune așa pe gînduri și l-am întrebant.

30 El a răspuns că, iacă, nimic, numai fiindcă Huțu învață franțuzește și nu-i vine de loc la socoteală, deoarece mai ales maică-sa e cam pusă pe gînduri văzîndu-l că stă mereu pe carte și vorbește singur, încît nimeni nu înțelege ce zice, dar mai ales se teme ca nu cumva
35 învățătura cea multă să-i fie de oarecare greutate la minte, căci nu mai voiește să știe de părinții lui, ci stă mereu singur, iară cînd îl întrebi ceva, se uită uimit la tine și nu știe ce să răspundă, ba nici noaptea nu are tihnă, ci bolborosește prin somn, ceea ce nu seamănă
40 de loc a bine.

Pe cînd mi le spunea aceste, Budulea era foarte trist. El suspină dar și urmă încă mai trist:

- Noi avem șase capre și un țap. Ieri seară, Huțu umbla pe dinaintea casei și privea la stele. Maică-sa, fiind pusă pe gînduri, l-a întrebat ce caută. El a răspuns că cornul de capră. Atunci ea a venit speriată la mine și mi-a spus că Huțu caută cornul de capră prin văzduh. I-am zis să nu se sperie, fiindcă este un fel de stea care se cheamă corn de capră și pe aceea o caută Huțu.
- Știam însă că nu prea e bine cînd omul caută, ca șolomonarii, stelele pe cer; am ieșit și am zis: „Huțule, dragul taichii! ce cauți tu? caprele sunt legate de gard.“ Le legasem ca să nu facă pagubă prin grădină, căci, fără doar și poate, capra e chipul diavolului.
- Huțu a tresărit, apoi a rîs și a zis că e pe cer un corn de capră, prin care trece pămîntul și ar voi să-l afle în care parte a cerului stă. Adicătelea, precum vezi, vorbea într-aiurea, deși-ți părea om în toată firea. Am zis dar: „Huțule, dragul taichii, ce vorbești? nu vezi tu că lumea e mare și că pămîntul stă locului!“ El a venit apoi și-a început să ne spună că pămîntul se învîrte ca prisnelul și dă mereu ocoale împregiurul soarelui, că soarele e mai mare decît luna, că luna e mai mică decît stelele: noi le lăsam toate pe voia lui, fiindcă vedeam că n-avem ce să-i facem. Ne spunea că toate aceste sunt prin cărți; noi ziceam că-l credem, deși știam că una ca asta nu se poate; dar ți-e milă cînd îl vezi pe om la nevoie.

- L-am lăsat pe Budulea cel bătrîn să vorbească, deoarece era cu totul trist și nu mă înduram să-l supăr; în urmă i-am spus apoi că așa este cum zice Huțu, așa stă în cărți, afară de cornul de capră, despre care nu știam nimic.

- Budulea s-a uitat atunci lung la mine, și se vede că nu știa: să mă creadă ori să rîdă de mine?

- Dar atunci — zise el — cum vine că Huțu strînge toate petrele pe care le găsește pe drum și adună toate buruienile și le pune în carte și zice că e așa și așa și mai departe?

- Așa stă în carte, că petrele și buruienile au și ele firea lor și numele lor, pe care le învățăm ca să le știm.

Budulea s-a uitat iar lung la mine, apoi a început să ridă și a grăit:

— Înțeleg acum ! Al dracului neamțul ! Înțeleg ! Băieți nevinovați. Nu face nimic: e bine și așa. Incetul
5 cu incetul se învață omul cu păcăliturile, și după ce-ți vin anii, știi ce ai să crezi și ce să nu crezi. E bine și așa ! O fi vreo carte ca *Isopia*, în care se zice că dobitoacele vorbesc, povești adică și pilde, cum am zice.

De aci înainte Budulea cel bătrîn iar rîdea cînd vor-
10 beai cu el.

Însă Buduleasa tot mai era pe gînduri. Se uita la fața lui Huțu și vedea bine că e ceva ce-l muncește. Budulea rîdea, zicînd că, del se mai gîndește cum
15 trece pămîntul prin cornul de capră, dar ea se supăra de asemenea glume pocite și amarul îi era cu atît mai mare.

Și, în adevăr, ea avea toată dreptatea, fiindcă Huțu se făcuse ca un săhastru. Nu-l mai vedeai între oameni, ba chiar nici la dascălul nu mai mergea singur, ci tot-
20 deauna, cînd voia să meargă, venea pe la mine, ca să mergem împreună, fiindcă îi venea greu să meargă el singur.

Cînd eram apoi la dascălul, el nu vorbea nimic și zîmbea mereu și se uita la noi, la mine, la Livia și la
25 ceilalți, iară cînd nu mai avea încotro, apuca de mîni pe Mili, se uita în ochii ei și-o întreba: „Ce mai faci, Mili?“ Mili răspundea că nimic, și Huțu iar tăcea. Și fiindcă tăcea Huțu, tăcea și Livia, tăceam și eu, iar Veturia se ducea pe ici încolo. Atunci rămîneam noi
30 singuri și ne uitam unii la alții și tăceam.

Dar odată, cînd am plecat, Livia i-a întins mîna lui Huțu și l-a întrebat cînd mai vine, iar el a ținut mîna ei, i-a privit drept în ochi și a grăit cu totul
35 așezat:

— Nu știu. Știu numai că am să vin odată și să rămîn aici.

Ea atunci s-a roșit la obraji, fiindcă îi era greu de mine, dar tot nu i-a lăsat mîna, ci a grăit dusă pe gînduri și cam cu jumătate de gură:

40 — Numai dacă n-ar fi prea mult pînă atunci...

Huțu n-a zis da și n-a zis ba, ci a plecat, și fiindcă el îmi părea foarte fericit, eram și eu vesel.

Pentru aceea m-am speriat când, peste câteva luni, am aflat că Livia se mărită după Indrea lui Buduc.

5 Îl știam bine pe acest Indrea. Umblase cu noi la școală, iar taică-său era directorul școlii și cel mai bogat om din sat: erau în stare să facă un asemenea lucru. Am grăbit dar la Huțu și, cum mergeam, eram atît de amețit, încît îmi părea că merg și casele cu
10 mine, de nu mai pot ajunge niciodată pină la el.

Totuși, cînd am sosit la ușa lui, m-am oprit și parcă-mi venea să zic: „Lasă, că-i va spune ea“.

Huțu ședea la masă cu o carte înaintea sa și cu un plumb în gură. Se vede că învăța ceva pe de rost,
15 fiindcă, tocmai cînd mă hotării să intru, el zicea cu glas tare: „*Aurea prima sata est aetas, quae vindice nullo*“¹.

El se opri și rămase privind uimit la mine.

Venisem cu gîndul să-l iau cam pe departe; de aceea nu-i spusei nimic, ci zisei:

20 — Am venit să-ți spun că una dintre fetele lui Clăiță se mărită după Indrea lui Buduc.

— Cine și-a spus? întrebă el așezat.

— Maica.

El privi lung la mine, apoi luă o bucată de hîrtie,
25 făcu pe ea un triunghi, scrise la cele trei unghiuri literele A, B și C, mai scrise dedesupt $AB + AC + BC$, privi iar la mine, își puse cu litere mari semnătura — Mihai Budulea — și, după toate aceste, grăi cu glas înecat:

30 — Cînd?

— Peste două săptămîni. Poimîne vin să cumpere.

El apucă hîrtia, o rupse încet în două, apoi în patru, cocoloși cele patru bucăți în palmă, le băgă în buzunar, apoi se ridică și stete nedumirit înaintea mea.

35 — Tu știi că eu am iubit pe Livia, zise el într-un tîrziu.

— Am văzut.

— N-ai văzut nimic. Dar să nu crezi că-mi pare rău.

¹ „Cea dintîi este vîrsta de aur în care fără nici o constrîngere...“ (lat.) (Publius Ovidius Naso, *Metamorfozele*, cartea I-a, v. 89).

— Mama zice că ea nu voiește.

— Știu. Dar trebuie, fiindcă nimeni nu știe mai bine decât Clăiță ce se poate și ce nu se poate. Așa trebuiau să vină lucrurile, și tu ai să vezi, peste un an, că nu-i nimic, că n-a fost nimic, că e mai bine așa.

Îmi părea bine că lui Huțu nu-i pare rău, deși eram oarecum dezamăgit, căci mă așteptasem la mai mult, și fiindcă vedeam în fața lui un fel de turburare, care mă făcea să cred că mine ori poimine Huțu va vorbi cu totul altfel.

Dar zilele treceau, și el rămânea mereu așezat, retras și înțelept, cum fusese mai înainte.

O singură schimbare se petrecuse cu dînsul.

El, care umbla totdeauna curat ca scos din cutie, acum venea cîteodată cu ghetele nevăcsuite, nepeptănat la școală. Apoi nu mai stătea de vorbă cu noi, ci umbla mereu cu cei de vîrsta lui, iar cînd Budulea venea la oraș, îl căuta toată ziua, și adeseori tot nu-l putea găsi, deoarece nu mai stătea cu cei doi băieți, și nici la școală nu mai venea în toate zilele.

Apoi se făcuse cam îndirjit Huțu. Odată, cînd Budulea cel bătrîn i s-a plîns că de cîtăva vreme nu-l mai poate găsi, el a răspuns:

— Nici nu știu de ce-ți mai pierzi vremea venind să mă cauți; parc-aș fi copil, ca să porți mereu grijă de mine...

Auzindu-le aceste, Budulea se întristă foarte și, întorcîndu-se la Cocorești, nu mai prindea vorbă cu nici un drumeț, ci mergea drept înainte, tăcut, singur cu gîndurile lui și întrebîndu-se mereu: „Ce-o fi avînd oare feciorul meu de s-a făcut așa de dirz?”

„Sunt păcatele mele, care au căzut pe capul lui“, zicea Buduleasa; dar atuncea Budulea se minia și zicea că nu-i adevărat, pentru că orice om cuminte poate să vadă că dintr-un cimpoieș nu iese deodată om cu carte și că el încă dintru început simțea că lucru n-are să iasă bine, dar dascălul Clăiță l-a scos din minte.

Iar dascălul Clăiță se plimba singur prin școală și iar se oprea, și iar se plimba, și nu mai știa ce să facă.

VI

Trecuseră ani la mijloc, și toți știam că Huțu are să se facă călugăr.

5 Incă la începutul vacanțelor el plecase cu o familie din țară, căreia îi fusese recomandat din partea episcopului. Boierul, care avea doi copii, voia să treacă pe la băile din Germania, prin Svițera, pe la Paris și apoi să se întoarcă la Viena, ca să-și lase copiii într-un institut. Atît știam noi, cei rămași în urmă, dar
10 și atît era destul pentru ca să ne simțim cu toții măguliți.

Cu deosebire, dascălul Clăiță era mereu dus și, ori-cînd îi venea cite-o scrisoare de la Huțu, o citea mai nainte fiecărui sătean în parte, apoi venea cu ea la
15 oraș, unde știa că sunt mulți de aceia care sunt gata de a se bucura de dînsul. Și cînd stetea, și cînd vorbea, și cînd umbla pe uliță, el se uita mereu la dreapta și la stînga și napoi, ca să vadă dacă nu se mai ivește
20 cineva, care să-l întrebe despre Huțu, ba-i părea că toată lumea îl arată cu degetul, zicînd: „Iată, ăsta e dascălul Clăiță din Cocorești!”

Mai mică, dar tot destul de mare, era bucuria noastră, a celor ce crescuserăm împreună cu dînsul.

Huțu plecase la Universitate cu un mic stipendiu,
25 la care episcopul mai adăugase dintr-al său un mic ajutor, pentru ca, terminînd cursul de filozofie, să se întoarcă la teologie și să intre în rîndul călugărilor. Toate aceste ne măguleau pe noi, cei ce ne pregăteam pentru preoție, căci Budulea Taichii și pe viitor avea
30 să fie unul dintr-ai noștri, și unul cu care chiar de pe acum ne făleam.

Cu toate aceste, Buduleștii erau triști și gînditori.

Spunea Budulea că are un fecior care a plecat cu un boier din țară, spunea că i s-au dat bani de la împă-
35 răție, ba chiar și de la vlădica, fiindcă așa om cu carte nu se mai găsește, dar nu le spunea decît așa, cam cu jumătate de gură. Căci el, înainte de toate, parcă nu mai credea că Huțu se mai întoarce, după ce s-a dus atît de departe. Apoi parcă nici nu mai era
40 feciorul lui: îi venea greu să-i zică: „Huțule, dragul

- taichii", îi venea greu să stea înaintea lui; nu mai ştia să vorbească cu el, ba când se gîndea că s-ar mai întoarce o dată la casa lui, îl cuprindea îngrijarea, fiindcă nu ştia unde l-ar putea pune, şi simţea că i-ar fi ruşine de casa părinţilor săi şi de părinţii săi.
- 5 Pentru că Huţu nu mai cerea nimic de la el, şi el cu nevasta lui parcă nici nu mai aveau pentru ce să trăiască, şi poate că era bine ca ei să moară, ca să nu-i mai fie cu prostia lor de greutate.
- 10 La multă bucurie se aşteptase Budulea, şi acum ar fi dorit ca să se fi aşteptat la mai puţină.
- El nu mai cînta nici din vioară, nici din cimpoi, nici din fluierul din şerpar, nu mai mergea la lucru, ci stătea ziua întreagă pe prispa casei şi privea din
- 15 cînd în cînd la Safta, care şedea torcînd la cellalt capăt.
- Erau duşi amîndoi într-o lume frumoasă, dar pierdută pentru dinşii.
- Şi cînd îi era foarte greu, Budulea se uita lung la
- 20 Safta, apoi grăia:
- Să nu grăiesc în ceas rău, dară Dumnezeu să-i facă dascălului parte din partea ce el ne-a făcut noauă.
- Căci Budulea era amărit şi trebuia să se răsufle şi el cîteodată.
- 25 După aceea, Budulea a venit la mine şi m-a rugat să-i scriu o scrisoare lui Huţu, pentru ca să vie acasă.
- M-am uitat la el şi am luat pană şi hîrtie ca să scriu.
- Uite — îmi zise el atunci — să-i scrii așa: „Huţule, dragul taichii, şi Huţule, dragul maichii — tocmai așa să-i scrii. Eu, taică-tău, şi eu, maică-ta, îți scriem să vii acasă, fiindcă n-avem alt copil şi suntem oameni bătrîni şi proşti şi vrem să te vedem, și-ți
- 30 adă cărți cu tine, ca să-nveți mai departe, ca să vedem și noi cum înveți, și Dumnezeu să te poarte în căile tale.“ Și să scrii apoi dedesupt: „Eu, Lepădat Budulea, taică-tău, și eu, Safta, maică-ta, care-ți ducem dorul“.
- 35 După aceea Budulea a ris și a zis că-i bine, iară eu am pus scrisoarea la poștă și am trimis-o lui Huţu, care-mi fusese prieten în copilărie și la care țineam și acum, fiindcă era feciorul lui Budulea cel cu fluierul în şerpar,
- 40

Iară Huțu a primit scrisoarea, a cetit-o și s-a întors, apoi s-a dus să sărute mina episcopului, a venit să strângă mina mea și a mers încet acasă la părinții lui.

De aici înainte Budulea nu mai ședea pe prispă și nu
5 mai era ginditor, ci venea iar la oraș și le spunea drumeților că are un fecior care a fost la școlile împărătești, și acum e scriitor la episcopie, căci Huțu urma cu noi la cursul clerical și era în același timp arhivar consistorial. Dascălul Clăiță nu prea era mulțumit de
10 această prefacere a lucrurilor, dar Huțu îi adusese din Viena un glob pentru școală, o hartă a Europei și un exemplar din *Istoria* lui Petru Maior; mai adusese și pentru cele trei fete încă nemăritate cite ceva, îi arătase, în sfârșit, că oriunde omul poate să învețe, dacă
15 voiește, și că viața din orașele mari e prea plină de încercări și nu e pentru un om hotărît a-și petrece viața în cuvicioasă retragere. Clăiță se plimba dar și zicea că e mare cinste pentru Cocorești că tocmai unul din sat să fi umblat prin țări străine, să fi stat la
20 Viena și să fie la episcopie.

Eu, în sfârșit, eram iar prietenul și fratele mai mic al lui Huțu. Căci, deși intrind cu șase clase în teologie, eram un an înaintea lui, simțeam totdeauna întietatea pe care i-o dădea vârsta, darurile firești și cunoștințele întinse ce-și câștigase prin o muncă serioasă și
25 necurmată. Pentru noi toți el era un fel de izvor de lămurire și de sfaturi bune, pentru toți un prieten blind și îndatoritor.

Chiar când rideam de dînsul, căci avea unele apucături de care trebuia să rîzi, nimeni nu ridea mai din toată inima decît dînsul.

Mai presus de toate era stîngăcia lui, cînd se vedea față cu femeile.

Pătruns de un respect nemărginit pentru sexul frumos, cum zicea el, stătea totdeauna drept, zîmbea cu multă bunăvoință și era cel mai nenorocit om dacă, vorbind, se întimpla să nu fie mulțumit cu construcția frazei ori cu accentuarea cuvintelor. Îndeobște vorbea rar și răspicat, dar cînd erau femei de față, se vedea că alege și cumpănește fiecare vorbă. Și tot atît
40 de măsurate îi erau mișcările. Îl trecea o roșăță vie

cînd se vedea apropiat de o femeie ori cînd vreuna ar fi scăpat ceva din mini și altul s-ar fi arătat mai sprinten decît dînsul.

5 Pe lingă toate aceste mai era și dedat călugăriei din creștet pînă în călci, ceea ce-l făcea cu atît mai — nu știu cum să zic — pentru femei: le plăcea să-l necăjească și rar se-ntîmpla ca domnul Mihai Budulea să nu șadă cu totul aproape între două preo-
10 tese, fie chiar mai bătrînioare, căci el se pricepea la glumă, și așa toți și toate impregiurul lui se adunau, afară de două: Livia, de care el rămînea mereu departe, și Mili, copila cu genele dese, care rămînea totdeauna departe de dînsul.

VII

15 Cînd eu mă hirotoniseam, Budulea cînta *Vrednic este în rînd cu ceilalți clerici*. Peste cîteva luni termină și el cursul și se gîndea că, după ce va fi stat vreo lună, două într-o minăstire, să se facă diacon și să-și ieie
20 părinții la sine în oraș.

— Da, mîrgem și noi — zicea Budulea cel bătrîn — ca să fim împreună.

Dar el tot nu era cu desăvîrșire vesel. Nu se mai îndoaia că Huțu al lui are să ajungă cu vremea vlădică; însă ce folos, cînd vlădica nu avea nici nevastă,
25 nici copii, ba chiar nici o casă a lui, ci locuia „la curte“.

Deocamdată, însă, Huțu nu era decît scriitor la consistoriu, ticluia circulări, aduna date și făcea expuneri tabelare despre nașteri și încetări din viață, despre cu-
30 nunii, despre copiii de școală și despre sufletele din deosebitele parohii. Și îi era mare bucuria cînd putea să le facă părinților veniți pe la consistoriu împărtășire despre cele ce-a aflat.

Unul dintre puținii care voiau să li se facă mereu asemenea împărtășiri era preacucernicia-sa părintele
35 Avesalon Toda, om luminat și îmbrăcat în reverendă de mătasă căptușită cu roșu. Cînd părintele Toda venea la ședințe, Budulea nu scăpa de el, ci trebuia să fie la masă împreună, ca să vorbească mai despre una,

mai despre alta, în vreme ce părintele Toda asculta, lăsînd mai ales pe Budulea să vorbească.

Și fiindcă era toamnă și strugurii se copseseră și timpul era frumos, părintele Toda a grăit zîmbînd:

5 — Trebuie să vii pe cîteva zile la mine. Dar bagă de seamă, căci am două fete mari, care sunt foarte șirete.

Budulea a zîmbit și a zis că nu poate, fiindcă și fiindcă, dar în cele din urmă tot n-avu ce face, și s-a hotărît să plece.

10 Părintele Toda avea o trăsură cu patru cai foarte frumoși; drumul era bun și călătoria foarte plăcută. Acasă, părintele Toda avea o casă mare, o curte largă și plină giur împrejur de grajduri, șoproane și hambare. Mai avea prin curte vaci cu lapte, viței, porci
15 grași și păsări o mulțime. În casă, în sfîrșit, părintele Toda avea o bibliotecă măricică, scaunele și canapelele căptușite aici cu mătasă, colo cu catifea, covoare pe jos și multe alte scumpeturi. El avea însă mai
20 ales o protopopeasă, un fecior ca de douăzeci de ani, altul ca de zece și două fete mari.

Budulea era cam amețit și-și zicea în taină: „Părintele Toda trebuie să fie un om foarte fericit“.

25 Simțînd dar că se află într-un cuib de fericire, el era strimtorat, umbla pe virful degetelor, făcea mereu greșeli în construcția frazelor și era foarte nenorocit. Mai ales la masă atît era de zăpăcit, încît nici nu știa în care mîină să ție cuțitul și în care furculița, și
30 aceasta mai ales fiindcă ședea între protopopeasa și Elena, fata mai mare a protopopului, care și ea părea cam zăpăcită, căci nu vorbea nimic și se uita din cînd în cînd sperioasă la el.

După masă el mai începu să răsufle.

35 Fetele se puseră la clavir, și Malci, cea mai tinărară, care numai acum cîteva luni se întorsese de la călugărițe, începu să cînte mai întîi o arie nemțească, apoi una românească, sosită de curînd de la București.

Budulea Taichii era încîntat, căci n-auzise clavir de cînd fusese cu cei doi copii de boier, și acum parcă i
40 se înprospătaseră acele timpuri. În urmă cîntă dar și el *Sub această neagră stîncă*, apoi *Adio la Moldova*,

Sus la munte ninge, plouă, apoi un cîntec pe care-l știa de la Cocorăști, iară fetele și protopopeasa îl rugau mereu să cînte.

— Trebuie să știți — zise el — că taică-meu e cimpoieș.

5 — Și afară de aceasta un om minunat, adause părintele Toda mișcat. De cite ori îl văd, îmi aduc aminte pe fie iertat taică-meu, care și el era scurt, gros, rotund la față și zimbea totdeauna ca bătrînul dumitale.

Huțu era foarte fericit cînd auzea că taică-său samănă
10 cu taica protopopului, și fiindcă era fericit, era vesel peste obiceiul său și nu se mai simțea strimtorat, ba după ce a ieșit prin grădină, el însuși a cerut brațul Elenei și a ris din toată inima cînd Elena, mai nainte de a-i da brațul, i-a zis: „Se cuvine oare unui cuvios
15 părinte să ceară brațul unei femei nemăritate?”

A ris atunci și părintele Toda, iară protopopeasa a grăit: „Nu-l lăsăm să se facă călugăr. Țineți-vă de el, fetelor: trebuie să-l însurăm!”

Și fetele se țineau de el, și el era vesel, și roșea, și se
20 simțea bine.

Cînd a plecat apoi, protopopeasa l-a întrebat cînd
mai vine și nu i-a dat drumul pînă ce n-a făgăduit că
vine pe ziua de Sfînta Maria, cînd era numele ei; fetele
au zis că se duc ele să-l ia și să-l aducă pe sus, ca
25 pe un fugar, iară părintele Toda s-a sărutat cu el, apoi l-a petrecut pînă la trăsură, i-a strîns mîna și iar l-a îmbrățișat.

Intorcîndu-se dar spre oraș, Budulea Taichii era
foarte gînditor și, sosind la consistoriu și făcînd expu-
30 nerile tabelare, el era mereu gînditor, încît orișicine putea să vadă că d-nul Mihai Budulea, arhivarul consistorial, e un om pus pe gînduri.

Fiind însă că omul care se gîndește mult scapă și
cite o vorbă, și fiindcă Huțu ținea la părintele Toda,
35 el vorbea despre dînsul, și îl lauda, și spunea că și protopopeasa e o doamnă prea cumsecade. Pentru aceea îl necăjeau cu fetele protopopului, și el nu se supăra, căci nu știa să se supere, dar se turbura, și atunci îl necăjeau cu atît mai virtos. Iar cînd preasfinția-sa
40 părintele episcop auzea că-l necăjesc pe Budulea, zimbea și el.

Într-o zi, ieșind în grădină, preasfinția-sa s-a oprit privind la Huțu, iară cînd Huțu s-a dus să-i sărute mîna, l-a tras nițel de mînă, ca și cînd ar voi să-l ducă cu sine.

5 Huțu a plecat dar în urma lui.

În grădină, preasfinția-sa s-a așezat pe o lăiță, apoi a început să-l ia pe Huțu pe departe, să-l întrebe despre parohiile vacante, să-i ceară părerea despre propunerile ce ar fi să se facă viitorului sinod, iar în vremea
10 aceasta îl scruta mereu cu privirea.

— Cînd mergi la minăstire? întrebă el în cele din urmă.

— Cînd veți porunci preasfinția-voastră.

— Prea bine, fiule! răspunse episcopul, apoi rămase
15 cîtva timp pe gînduri. E frumoasă hotărîrea ce ai luat, dar te gîndește că, după sfintele noastre așezăminte, timpul ce vei petrece la minăstire îți este dat spre a te chibzui și spre a-ți da seamă dacă nu mai e nici o dorință lumească în inima ta și dacă poți să te dai
20 cu întregul tău suflet vieții cuvioase. Dumnezeu nu voiește jertfă de silă și minăstirea e locaș de scăpare pentru cei ce nu mai au ce să cate în viață. Dacă voiești dar să aduci viața ta jertfă întru folosul bisericii lui Hristos, te gîndește că jertfa trebuie să-ți fie
25 curată, pentru ca ea să poată fi bine primită de către cel ce străbate și cele mai ascunse taine ale inimii omenești.

După aceste el se ridică, întinse mîna spre sărutare și-i sărută fruntea, grăind mișcat:

30 — Cugetul curat e podoaba creștinului, fiul meu!

VIII

Budulea Taichii se afla în mare strîmtorare.

Pe cînd umblase la școala din sat, știa lămurit c-ar dori să ajungă și el odată dascăl, ca Clăiță. În urmă,
35 cînd stătea la domnul Wondracek, voia cu totul hotărît să se facă profesor, ca Wondracek. Mai în urmă, cînd umbla la gimnaziu, nici nu se mai îndoia că se va face profesor de gimnaziu, ca toți profesorii săi.

Acum, în sfârșit, când era arhivar consistorial, stătea zăpăcit, căci nu știa: să se facă episcop ori protopop, ca preocuparea sa părintele Avesalon Toda, care avea reverendă de mătasă, protopopeasă și două fete mari, 5 dintre care una pentru care orice episcop îl putea pizmui?

Budulea Taichii își închipuia că e protopop, că are copii și nevastă, că Budulea cel bătrîn le face copiilor cîte un fluieraș și că maică-sa, Buduleasă... Nu!... el 10 nu-și putea pierde timpul cu asemenea închipuiri, căci era arhivar consistorial și trebuia să lucreze.

Opt zile înainte de Sfînta Marie, Budulea Taichii, dus pe gînduri precum era, a rupt în patru o jumătate coală de hîrtie, apoi a cocoloșit cele patru bucăți în 15 palmă și, ridicîndu-se de la masă, le-a băgat în buzunar.

Nu era nici o pagubă, deoarece el, mai înainte de a fi rupt hîrtia, s-a uitat bine la ea, dacă e în adevăr maculatură scrisă pe amîndouă părțile și dacă n-a mai 20 rămas pe o parte ori pe alta vrun mic locșor ce-ar mai putea să fie întrebuițat la calcule de ocazie: vorba e, însă, că această rupere și cocoloșire a bucăților de hîrtie era un semn rău și că în ziua următoare el a rupt în patru o jumătate de coală, care nu era scrisă 25 decît pe o parte, și cocoloșind cele patru bucăți nu le-a băgat în buzunar, ci le-a aruncat una cîte una afară pe fereastra deschisă, ceea ce era un semn și mai rău.

A treia zi, în sfârșit, el a rupt în patru o bucată de 30 hîrtie cu desăvîrșire albă și n-a cocoloșit decît pe una din cele patru bucăți, lăsînd pe celelalte trei pe masa consistorială, și plecînd acasă cu gîndul de a scrie preocupărilor sale părintelui protoprezbiter Avesalon Toda o scrisoare, în care îi dorește preastimabilei doamne 35 toate fericirile și o roagă de iertare că nu poate veni deoarece înalt preasfinția sa părintele episcop a binevoit a-l însărcina să meargă la Cocorăști ca să stăruiască pentru înființarea unei a doua școli, plănuite foarte de mult, și a crezut că trebuie să aleagă sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului pentru aceasta, 40 fiindcă satul e adunat și așa mai departe.

Iară după ce-a dat scrisoarea la poștă, el s-a întors ca să bage în buzunar bucata cocoloșită și să strângă pe celelalte trei în saltarul mesei, a luat binecuvîntarea arhierescă și a plecat la Cocorăști ca să stăruiască în sensul scrisorii ce o trimisese preacucernicieisale părintelui protoprezbiter Avesalon Toda.

Acasă toți erau bine.

Ca cel mai înțli, dascălul Clăiță, norocitul părinte a trei fete măritate, ședea mereu în jețul ce-i dăruise de ziua lui ginere-său, popa din Clădeni. De cîtiva ani stupii ieșiseră de minune, giur împregiur vestit pentru mierea și pentru soiurile lui de poame, iar dascălul Clăiță își socotea vestea bună în bani gata. El își cumpărase o vie, și acum se gîndea să-și mai zidească și o casă, pentru ca la vreme de bătrînețe să se poată retrage în colibioara lui, cum avea el obiceiul de a-și numi viitoarea casă.

Cît pentru cele trei fete încă nemăritate, el își avea planul gata. Pe Mili ar voi să o mărite după vreun plugar, fiindcă Livia îl incredințase că nu e lucru mai frumos decît de a fi plugăriță; copila era însă prea gingașă, prea se ținea, și așa trebuia să o mărite după un popă, ba dacă se poate chiar după vrun notar, căci era făcută să fie doamnă. Pentru aceea el îi făcuse și zestre, și acum zimbea așa în el cînd se gîndea că numai el singur știe despre aceasta. Linica trebuia să se mărite după un dascăl, pentru ca să aibă ginere pe care să-l lase în locul său la școala din Cocorăști. Cea mai mică, în sfîrșit, trebuia să se mărite după un plugar, pe care să-l ia ginere în casă.

Și fiindcă toate aceste erau bine și statornic puse la cale, dascălul Clăiță ședea în jeț, zicea că e bine ca omul să aibă copii, și nu-și mai bătea capul decît cu copiii oamenilor din sat, ceea ce era și meseria lui de învățător. Căci acești copii știau acum mai mult decît știuse odinioară dascălul și, pentru ca să știe, el trebuia să-i învețe. Trecuse vremea slovelor, pe care acum le numeau potcoave. Apoi, afară de *Biblie*, școlarii mai învățau și istorie, iară globul de pe masă, hărțile și tablelele zoologice de pe perete erau tot atîtea dovezi că și dascălul Clăiță învățase mult de o bucată de

vreme. Cîteodată îi trecea așa prin minte gîndul că mai sunt o mulțime de lucruri pe care ar putea să le învețe; dar el se plimba nițel, se încredința pe sine însuși că, la urma urmelor, un dascăl nu trebuie să
5 învețe decît ceea ce stă în circularele consistoriale, și iar se punea în jeț, fiindcă îi plăcea prea mult să șadă în jeț.

Budulea cel bătrîn n-avea jeț, dar el ședea pe prispa casei, și ședea tot așa de bine ca și dascălul în jeț.
10 Ce-i drept, el nu mai zîmbea cînd vorbeai cu el, fiindcă era om trecut cu anii și trebuia să fie totdeauna așezat și cuviincios.

Trecînd de-a lungul uliței, oamenii îi dădeau binețe; mergînd la biserică, el nu mai stetea la fund, ci din
15 inte, numaidecît lingă strana din stînga. Apoi, cînd mergea la oraș, toată lumea stetea de vorbă cu el, părintele arhidiacon și părintele protosincol îi strîngeau mina. Părintele arhimandrit îl întrebă ce mai face, ba o dată chiar însuși episcopul s-a oprit în loc, a
20 vorbit cu el și i-a dat binecuvîntarea arhierască; un om dar căruia i se întîmplă toate aceste trebuie să fie plin de bună-cuviință și să nu ridă mereu cînd vorbește cu alții. Afară de aceasta, el avea un fecior care în curînd trebuia să ajungă arhidiacon, cu brîu roșu
25 și mai mare decît toți protopopii, fie bărbile lor cît de lungi și oricît de albe. Era mulțumit Budulea cel bătrîn și ședea tîgnit pe prispa casei, așteptînd ziua cînd va fi să plece cu nevastă-sa la oraș, pentru ca să trăiască de bătrînețe sub același acoperămint cu
30 fiul său.

Buduleasa, în sîrșit, ședea și ea pe prispă și torcea: era însă cu toate aceste foarte bătrînă. Căci gîndurile
35 îl îmbătrînesc pe om, și ea avuse multe gînduri în viața ei. Grele însă, cu totul grele nu-i erau gîndurile decît acum, de cînd Budulea se plîngea că feciorul său nu vrea să se însoare, iară pe ea a pus-o păcatul să zică:

— Se vede că bunul Dumnezeu așa vrea, ca el să ispășească păcatele mele...

Budulea cel bătrîn s-a miniat, s-a făcut roșu ca racul
40 și a zis că minte, că Dumnezeu n-are nici un amestec în trebile lui, a trîntit ușa și a ieșit afară ca să se

pună pe prispa casei; de atunci însă el nu se mai plînge de nimic.

5 De aceea Buduleasa şade la cellalt capăt al prispei şi, şezînd, îi vine nu ştiu cum, parc-ar voi să fie moartă de mult.

Citeodată, cînd şade pe prispă, vine Mili a dascălului, ca să vadă ce mai face, şi atunci vorbesc mai despre una, mai despre alta, şi vorbesc şi despre Huţu, fiindcă Huţu e feciorul Budulesei, şi Mili ştie că-i pare bine
10 leichii Saftei cînd cineva-i vorbeşte despre el şi-i spune tot lucruri bune. Atunci Buduleasa se înseninează, dar cînd Mili pleacă, priveşte lung, foarte lung în urma ei, parcă ar voi să zică: „S-a dus!“, apoi zice în gîndul ei: „De ce n-a lăsat Dumnezeu să fie dascăl?“ Apoi intra
15 în casă, se pune într-un ungher şi începea să plîngă aşa singură şi fără de nici un cuvînt.

Budulea cel bătrîn, care şedea mai departe pe prispă, ştia prea bine că ea plînge; om fără de inimă ce era
20 însă, nu se mişca din loc, ci stătea aşa; cel mult, pentru ca să nu stea fără de nici o treabă, îşi scotea fluierul din şerpar, îl privea din toate părţile, apoi, la mare nevoie, îi mai număra şi găurile, şi le număra mereu, pînă ce Safta nu ieşea iar pe prispă.

Le părea dar bine tuturora că Huţu a venit de Sfînta
25 Marie acasă, ba dascălul Clăiţă ar fi voit să tragă clopotele, pentru ca tot satul să ştie că „d-nul Budulea al nostru“ a venit la Cocorăşti.

Căci acum el nu voia să-i mai zică „Huţule“, şi cînd
30 Huţu îl ruga să-i zică precum i-a zis totdeauna, el răspundea: „Ferească Dumnezeu! Fiecărui om ceea ce i se cuvine. Pentru că să vezi d-ta: trebuie să am şi eu bucuriile mele, d-nule Budulea.“

Huţu cu toate aceste se şinea de obiceiurile lui; îi
35 zicea dascălului „jupine învăţător“, ca totdeauna, să-ruta mina dascăliţii, precum era deprins din copilărie, şi le zicea fetelor „Linico“ şi „Mili dragă“, ca mai înainte, ceea ce era bine, fiindcă fetele nu se supărau şi dascălului îi părea bine. Ca om care ştia ce i se cuvine fiecărui, dascălul Clăiţă nu cerea decît ca fetele să nu
40 îndrăznească a-i zice d-lui Budulea „nene Huţule“, iară Mili şi Linica, fiind nişte fete binecrescute şi ascultă-

toare, nu mai ziceau „nenea Huțu“ decit atunci cînd nu era de față nici Huțu, nici dascălul, ceea ce nu era bine, deoarece Huțu se supăra, căci era deprins ca fetele să-i zică „nene Huțule“.

- 5 Mai era Huțu supărat și pentru că Mili tăcea mereu și se uita la el ca și cînd ar fi supărată, ba, cînd ședeau la masă, și el povestea despre zilele petrecute la casa preacucerniciei-sale părintelui Avesalon Toda, ea s-a ridicat fără de nici un cuvînt de la masă și nu s-a
10 întors decit peste citva timp.

Fiind dar că el ținea ca Mili să nu fie supărată, după amiazăzi, cînd au ieșit în grădină ca să vadă dacă strugurii s-au copt, a căutat să fie singur cu dînsa și a întrebat-o pentru ce s-a supărat.

- 15 Ea a zîmbit și a zis că nu e supărată.

El însă vedea că e supărată, și a apucat-o de mîni, și s-a uitat lung și cu dragoste în ochii cei cu genele dese, și a zis:

— Ești supărată?

- 20 Ea a tăcut și nici n-a zis că-i pare bine, nici n-a zis că, da, e supărată, fiindcă ar fi trebuit să spuie pentru ce, și aceasta nu era cu puțință.

- Mili dragă, a zis dar Huțu, supărat acum și el, tu știi că eu te iubesc pe tine. Pentru ce nu-mi spui dar
25 ca să știu, fiindcă n-ai de ce să te superi. Uite, dacă ți-a spus cineva ceva, a grăit un neadevăr, dac-am zis chiar eu vro vorbă care te-a supărat, nu m-ai înțeles bine. Uite, urmă el iar, și atunci îi luă capul între
amîndoauă minile, ca să o poată privi cu mai multă
30 stăruință, spune-mi, pentru că tu știi că te iubesc și mi-e greu cînd te văd supărată.

— Zău că nu sunt supărată! a grăit acum Mili, și ea spunea adevărul, fiindcă nu mai era supărată, și-i rîdeau pe sub genele dese amîndoi ochii mărunți.

- 35 D-nul arhivar consistorial Mihai Budulea ar fi voit s-o sărute, atît îi părea de bine cînd o vede rîzînd astfel cu amîndoi ochii, dar n-o sărutase de mult și-și perduse deprinderea; el s-a mulțumit dar a-i strînge obrajii cu căldură între palme și a plecat mai departe, căci acuma
40 toate erau bune și bine puse la cale.

— Nene Huțule, a zis ea mai tirziu, cam cu jumătate de gură. E adevărat că nu te mai faci călugăr?

— Cine ți-a spus că nu mă fac? întrebă el speriat.

— Nimeni, dar zic eu așa!

5 — Nu, dragă, nu-i adevărat, răspunse Huțu cu un fel de părere de rău.

Ea n-a mai zis apoi nimic; ar fi voit însă să-i apuce mina, ca să i-o sărute, dar nu putea, fiindcă el nu era încă călugăr.

10 Acum era aproape de masa cea mare din grădină, la care ședea dascălul cu dascălița și cu Linica. Huțu parc-ar fi voit să se întoarcă înapoi, ca să întrebe pe Mili pentru ce l-a întrebat dacă nu se mai face călugăr, dar nu se putea, și așa s-a mulțumit a se întreba pe sine
15 însuși: „Pentru ce oare m-a întrebat și pentru ce se bucura când am răspuns, că nu?”

A trecut apoi toamna și iarna, iară în primăvară, la Dumineca Tomei, s-a întrunit Sinodul. Părintele Mihai Budulea ne era referent școlar și ne bucuram cu toții
20 când el ne raporta despre starea învățămîntului, arătînd cîți școlari, cîți învățători, cîte școale, cum stau la noi și cum în alte țări și la alte popoare trebile, și ne bucuram mai ales cînd el își făcea în urmă propunerile, vorbind așezat și înțelept ca totdeauna. Era de față
25 și d-nul deputat sinodal, inspector școlar din cercul Cocorăștilor și învățător emeritat, Pantelemon Clăiță, și nemaiputîndu-se stăpîni, el trase pe vecinul său de mîneacă și-i grăi încet:

— Îl cunoști, mă rog? A ieșit din școală de la mine.
30 E feciorul lui Budulea, cîmpoieșul de la noi. Mi-e ginere.

În urmă ni l-au ales protopop, deși era om tînăr.

— Ții minte, fi zisei în ziua alegerii, cînd eram în pădure și-mi spărgeai alune?

35 — Dar tu — îmi răspunse el — ții minte cînd îmi ajutai să port coșul cu pește?

Iar după aceea ne-am îmbrățișat și eram fericiți ca în copilăria noastră.

40 Acum, în sfîrșit, primesc o scrisoare: mă poștește la botez.

Un nou Budulea, Budulea Bunicului!

Și mai întrebați, dacă-mi pare bine?

Ba nu-mi pare bine, dar îmi vine să cred că numai visez bucuria ce simt.

5 Il văd înaintea mea pe Budulea cel bătrîn rîzînd ca omul care a pus la cale o glumă bună.

Il văd pe dascălul Clăiță stîmpărat și zicînd:

„Acest băiat, care s-a născut acum, e nepotul meu. Pentru că să vedeți d-voastre: eu am avut șase fete,
10 dintre care cea mai mare, pe care gîndeam s-o mărit după ginere-meu, după ce va fi ieșit dascăl, s-a măritat după dascălul din Strîntea, a doaua s-a măritat după Mitrea lui Buduc, care acum e ctitor la biserică, pe a
15 treia a luat-o ginere-meu, popa din Clădeni, cele doauă mai mici iată-le aci, iar Mili s-a măritat după ginere-meu, protopopul, și a născut pe acest copil, care acum e nepotul meu!“

O văd apoi pe maica protopopului stînd într-un colț, cu ochii plini de lacrimi și zicînd încet: „Tu, Doamne,
20 m-ai pedepsit cu bunătățile tale și eu nu sunt vrednică de bucuriile ce mi-ai dăruit!“

Il văd însă, înainte de toate, pe el, stînd la patul ei și privind în tăcuta uimire la mamă și la copil.

Tu, Doamne, cu nemărginită înțelepciune ai întocmit
25 lumea și frumoasă ne-ai lăsat-o noauă locaș de viețuire!

BOBOCEL

Viscolul are și el farmecele lui, dar tot mai frumos decît viscolul e revărsatul zorilor de zi după ce s-a înseininat cerul.

5 Iar cerul lui Ghiță era innourat, din ce în ce mai innourat.

De cu seară el se dusesese la „Lebedă“, unde cinase, ca de obicei, cu Găleanu, tot pantofar ca dînsul, și cu Niculiță, măcelarul, amîndoi prieteni buni ai lui. Niculiță, om rău de gură, îl necăjise mereu cu preuteasa, văduva tînără și curățică, de a căreia vecinătate îi plăcea lui Ghiță să vorbească și care acum era logodită cu un oarecare domn, un notar, om mai în vîrstă, văduv cu trei copii. Nu se necăjea Ghiță, căci știa că nu din răutate caută prietenul său să-l necăjească: zimbea așa în el și bea, bea mereu și pe tăcute, fără ca să simțea că i se ridică la cap. Abia într-un tîrziu el se ridică, așa înalt și spătos, cu fața stricată de vărsat și cu sprincenele groase, om greoi și posac cum era, și grăi hotărît:

— Eu nu mai stau, ci mă duc acasă!

Ajuns acasă, Ghiță s-a culcat, dar n-a putut dormi, și după ce s-a zvîrcolit pînă la miezul nopții în culcușul lui, s-a sculat, s-a îmbrăcat din nou și a ieșit la aer, fiindcă îi era parcă e să se inee.

Știa foarte bine că da, preuteasa este logodită. Cum oare să nu știe cînd el își avea prăvălia jos, cu intrarea despre uliță, iară ea avea sus, în fundul curții, doauă odăi, una pentru dînsa, alta pentru studenții pe care

5 îi găzduia? Și dacă știa toată curtea, trebuia să știe și el, ba mai ales el, care de trei ani aproape, de cînd se mutase văduva în oraș, în fieștecare zi, deșteptîndu-se din somn, înainte de toate se întreba ce face preuteasa.

Știa Ghiță, dar gîndul că este adevărat ceea ce știe

10 nu-și găsea locul în capul lui.

Era o mișelie nemaipomenită! Trei ani de zile el se uitase la ea ca la o icoană; trei ani de zile el adunase ban cu ban roadele ostenelelor sale pentru ea și pentru copilul ei, pe care-l purtase în brațe și l-a văzut crescînd

15 în casa lui mai mult ca în a ei; trei ani de zile ea n-a ieșit niciodată din curte și nu s-a întors niciodată acasă fără ca să se oprească la ușa lui ori la fereastra lui ca să-l întrebe ce mai face; trei ani de zile — și acum să se mărite după altul?

20 Era o mișelie nemaipomenită!

O! dacă n-ar fi fost numai Bobocel, băiatul, ar fi știut Ghiță la ce fel de capăt are să ajungă aceasta, căci viața lui nu mai prețuia acum nici cît un petec de tot stricat. Era însă și Bobocel la mijloc, Bobocel,

25 băiatul nevinovat, bondoc, drăgălaș și frumușel, mare minune de frumușel.

Dar cine poate să știe astăzi ce n-are mine neapărat să facă!

Obosit de munca zilei, de zbuciumările sufletești

30 și de alergatul prin noaptea răcoroasă, Ghiță trebuia să caute în cele din urmă odihna, și norocul oamenilor muncitori este că găsesc odihna cînd o caută mai ușor decît alții. Nu-i mai păsa, parcă, în sfîrșit, de nimic: simțea numai că e flămînd și că stomacul îl stăpînește

35 și-l mină acasă.

Dimineța, calfele și cei doi ucenici erau la lucru cînd Ghiță s-a trezit. Și totuși, parcă nu-i venea să se scoale.

De ce adecă să se scoale? De ce să nu-și scurteze

40 ziua cînd e atît de bine să dormi și atît de rău să fii treaz?

Abia tîrziu de tot, după ce s-a încredințat că nu mai poate dormi, cam pe la noauă, s-a hotărît să se scoale și să se pună la lucru, pentru ca nu cumva calfele să rămîie fără de material croit.

5 Om posac din fire, Ghiță Tudoroiu nu putea nici acum să le pară casnicilor săi altfel de cum era de obicei. Sta și acum în fața mesei, liniștit și scurt la vorbă, potrivea pielea, o mai întindea pe ici, pe colo cu cleștele și tăia hotărît și cu măsură.

10 De obicei însă, croind, el alegea la o parte resturile, ca să le aibă la îndemînă pe cînd vine Bobocel, care-și făcea fel de fel de jucării din ele. Acum nu le băga în seamă. Îl uitase cu desăvîrșire pe Bobocel.

15 Bobocel însă nu-l uitase pe el, căci au și copiii învățăturile lor, și Bobocel aici, lîngă masa lui Ghiță, învățase cele vreo cîtuș de vorbe pe care le știa și venind din fundul curții pînă la ușa lui Ghiță își cîștigase destoinicia în alergare.

20 El veni deci și acum, vesel ca totdeauna, bondoc, drăgălaș și frumușel ca totdeauna, veni alergînd, întră zgomotos, dar apoi se opri oarecum intimidat la intrare.

Copilul simți numaidecît că aici, în casa aceasta, s-a schimbat ceva, căci Ghiță tresări la intrarea lui, se uită o dată cam sperios spre el și nu-l primi cum Bobocel știa că are să fie primit la masa cu bucățelele de piele.

25 După ce stete o clipă nehotărît, copilul se apropie cu încetul și sfîcios de masă, se opri aici și rămase privind lung și cu un fel de mirare cînd la cuțitul cu care Ghiță tăia pielea, cînd la resturile ce cădeau pe jos, cînd la fața lui Ghiță și la ochii lui cei mari și sprincenați.

35 Iar Ghiță nu se uita la el, nu-i zicea nimic, ci tăia înainte, apăsînd cuțitul și scrișnînd parcă din dinți.

Bobocel se uită cît se uită, apoi buza de din jos începu să-i tremure, ochii i se umplură de lacrimi și se puse pe un plîns amarnic.

40 — Scoateți-l afară de aici, ca să nu-mi plîngă în urechi! grăi Ghiță așezat, dar aruncînd oarecum vorbele una cîte una.

Unul dintre ucenici îl luă pe copil să-l scoată din casă; copilul însă se trînti pe pămînt și începuse să plîngă și mai amarnic, să dea din mîni și din picioare, să zbiere în cele din urmă, strigînd mereu: „Nenea

5 Ghiță! Nenea Ghiță!“

— Fiară sălbatică! grăi, cu ochii plini de văpaie, preuteasa, care, auzind zbierele copilului, alergase să și-l ia.

10 Ghiță lăsă cuțitul pe masă, stete nehotărit, apoi se duse încet în ușă și privi în urma tinerei vecine, care se depărtase cu copilul în brațe.

— Cum ai zis!? întrebă el răs-picat.

— Am zis că ești o fiară sălbatică! îi zise ea, întorcîndu-se cu capul ridicat spre el, apoi se întoarse și-și urmă calea.

15 Ghiță rămase incremenit în prag. O fiară sălbatică!? El, o fiară sălbatică!? De trei ani aproape erau vecini, dar nu-și aducea aminte ca să fi ieșit vreodată vorbă aspră din gura acestei femei, și acum ea îi zicea fiară sălbatică! Ce avea el cu copilul!?

— Da, sunt, strigă Ghiță, dar tu m-ai făcut!

Preuteasa se opri la capul scării.

— „Tu“!? întrebă ea lungind vorba.

— Da, „tu“! îi răspunse hotărit.

25 — Adecă de ce „tu“!? ce sunt eu? cine sunt eu!? zise ea, și urcă plîngînd scările.

— Da, da, da! cu adevărat fiară sălbatică am ajuns! grăi Ghiță.

30 Îi venea să taie, să frîngă, să spargă, să deie foc, să nimicească tot ce-i cade la îndemînă... Iară de sus, din fundul curții, se auzea Bobocel strigînd: „Nenea Ghiță! Nenea Ghiță!“ și cele patru cafe, și cei doi ucenici, și oamenii din curte știau toți, vedeau cu ochii lor de ce s-a făcut el ca o fiară sălbatică.

35 Ghiță era pantofar, era stricat de vărsat, era posac, dar era om cu inima la loc și bărbat în puterea cuvîntului: toate le primea, dar de rîsul lumii nu voia să rămîie.

Și era de rîsul lumii.

40 O cunoștea destul de bine pe preuteasa și era destul de cuminte pentru ca să știe că dînsa trebuia să fie foarte

cătrănită pentru ca să-i zică lui „fiară sălbatică“. Așa numai deodată, pentru că-a plîns copilul, nu i-a venit minia aceasta, cum nu-i venise nici lui chiar acum supărarea.

5 — Chiar acum! zise el, fără de întîrziere! Trebuie să văd ce vrea cu mine și să-i arăt că n-am nimic cu copilul. S-o rupem o dată, cum va vrea Dumnezeu!

Grăindu-le aceste, el își desuflecă mînele de la cămașă și se întoarse în casă pentru ca să se încălze și să-și pună surtucul, în vreme ce calfele se uitau spe-
10 riate unul la altul, întrebîndu-se cu ochii: „Să-l lăsăm ori să-l oprim?“

Iar preuteasa, o femeie de vreo douăzeci și cinci de ani, înaltă și subțirică, mai mult bălană decît oacheșă
15 și cu deosebire sprintenă, deși altfel blîndă, sfiicioasă și tăcută, întoarsă la ea acasă, își împacă copilul, plîngînd mereu cum știu să plîngă femeile duiioase, care se simt singure-n lume, cînd au fost greu atinse și nu e nimeni ca să le mîngie.

20 Dar nu aceasta era durerea ei cea mare.

N-ar fi fost femeie dacă n-ar fi simțit încă ieri dimineață, după logodnă, că pantofarul e supărat și că toată casa vorbește de supărarea aceasta. Nu-i vorba, ea ar fi fost foarte mîhnită dacă el nu s-ar fi supărat
25 și se simțea măgulită că lumea vorbește de supărarea lui. Acum însă, cînd vedea că supărarea aceasta e foarte mare, o cuprinse un fel de groază, încît îi venea să-și curme firul vieții. Îi era stricată toată viața. Din clipa în care el rostise acel „tu m-ai făcut!“ ea
30 nu mai era în ochii lumii femeie cumsecade. Și vina era numai a ei! Cum a putut să scape vorbele „fiară sălbatică“!? Cum a putut să se dea astfel de gol!? Nu! o femeie, o văduvă, care e logodită, și îi zice altui bărbat, care nu e logodnicul ei, „fiară sălbatică“ — pentru ca acesta să-i răspundă „tu m-ai făcut!“ — femeia
35 aceasta nu mai e femeie cumsecade.

„Ce va fi zicînd, ce va fi crezînd lumea despre mine!“

Asta era durerea ei cea mare.

40 Și de aceea, cînd auzi pașii lui Ghiță pe scări, ea își șterse lăcrămile, își apropie copilul, ce stetea lîngă

dînsa, și-l așteptă stînd dreaptă și hotărîtă în mijlocul casei.

Cînd Ghiță se ivi în ușă, Bobocel voi să alerge la el.

5 Această pornire a copilului îi scoase pe amîndoi din sărite.

— Stai aici! grăi dînsa cu îndărătnicie, dar nu supărată. Îi trecuse parcă deodată toată supărarea.

— Lasă-l să vie — răspunse el zîmbind cu mulțumire — căci vezi că ține la mine mai mult decît la d-ta.

10 — Fiindcă l-ai stricat d-ta.

— Îl voi fi stricat, fiindcă mi-e drag, grăi dînsul, apoi se plecă, îl ridică în brațe și îl sărută, în vreme ce copilul se alipi de dînsul. Și — urmă Ghiță mișcat — mi-e drag fiindcă e al d-tale! Nu ți-am spus-o niciodată, dar puteai s-o vezi însăși.

15 — Am văzut-o chiar acum, cînd m-ai făcut de rîsul lumii, zise ea, și începu iar să plîngă.

Ghiță se uita strîmătorat cînd la ea, cînd la Bobocel, care începu să se strimbe, căci e greu lucru să stai și să te uiți la o femeie care plînge, mai ales cînd ți-e dragă femeia și tu o faci să plîngă.

20 — Ia spune-mi drept, zise el în cele din urmă, o să fii fericită cu omul acela, fiindcă o să fii doamnă? crezi c-o să fie fericit copilul acesta?

25 — Ce-ți pasă!? grăi dînsa. Sunt femeie, n-am pe nimeni și trebuie să-mi fac și eu rostul. Așa nu pot să rămîn toată viața mea!

Ghiță îl lăsă pe Bobocel din brațe, se apropie de ea, o cuprinse încet cu brațul, ceea ce n-ar fi crezut că

30 poate să facă, apoi îi privi în față și grăi răsPICat:
— Ei bine! eu nu sunt om? fiindcă sunt numai pantofar, fiindcă sunt stricat de vărsat și nu știu să vorbesc ca-n călîndar, nu sunt eu nimeni?

Ea îl depărtă puțin de la sine.

35 — Lasă-mă — îi zise apoi — că nu crezi nici d-ta ceea ce zici. Om ești, dar știu eu ce-i în inima d-tale!?

— Știi foarte bine!

— Da! acum știu, zise ea cu glas înăbușit, apoi îl cuprinse și ea cu brațele și își ascunse fața pe umărul lui.

40

Ghiță era el singur nu mai știa cum, și dacă n-ar fi fost copilul, care se uita mirat la dinșii, ar fi ridicat-o în brațe și ar fi alergat cu ea cum alergi cu o trofee.

— Care va să zică, nu te măriți cu el!?

5 — Nu, răspunse ea, dar acum du-te, căci cine știe ce vor fi crezînd oamenii...

— Mă duc, strigă Ghiță, apoi îl ridică pe Bobocel în brațe și alergă cu el acasă, vesel și zîmbitor, cum sunt zorile de zi după ce furtuna a trecut și cerul s-a
10 înseninat.

VECINII I

Luat-au asupra-și boala fraților
săi și s-au încărcat pe sine înșiși
cu durerile lor.

5

Isaia, LIII, 4

BACIU

I

Om are nevoie de om în lumea aceasta, și nimeni
nu e nici atât de bogat și de puternic ca să n-aibă tre-
10 buință de alții, nici atât de sărac și de slab ca să nu
poată ajuta pe alții. Dureri și bucurii trec din om
în om.

Baciu, om bogat și harnic, chibzuit la vorbă și pri-
cepător în ale lui, era cunoscut în toate satele de dim-
15 pregiur. Ar fi putut să trăiască tignit. Știind însă că
ochiul stăpînului îngrașă vita, el nu se bizuia în slu-
gile lui, ci alerga de dimineața pînă seara, ca toate să
le vadă și să le ție în bună rînduială. Deși era un
om de inimă și gata de a le sări altora într-ajutor,
20 grijile cele multe îl făceau adeseori supărăcios și pri-
pit, și nu o dată îl fericea pe vecinul său Andrei, care,
fiind sărac, avea mai puține griji și astfel mai puține
supărări.

Nu o dată, întorcîndu-se de la lucru, Baciu l-a văzut
25 pe Andrei șezînd liniștit pe prispa casei lui. Era parcă
toate bogățiile lumii ar fi ale lui. El era cu toate ace-
tea sărac și mai avea și opt copii, dintre care singur

Gheorghe era mai mare; acesta, însă, era dus de mai mulți ani, nimeni nu știa pe unde, și părinții lui nu aveau nici un ajutor de la dînsul.

Sosise iarna, o iarnă geroasă și grea.

5 Floarea, nevasta lui Andrei, rupea gardul, ca să încălzească casa, și plîngea mereu fiindcă n-avea ce să le pună copiilor pe masă. Ar fi muncit, sărmana, cît a ținut vara, ca să mai aducă și ea cîte ceva la casă, dar n-o lăsau nici mititeii, care nu puteau să rămîie
10 singuri acasă. Iar Andrei trăia de azi pe mine și nu se mai gindea la nimic; își pierduse voia de toate și nu mai căuta de lucru.

Acum, în sfîrșit, văzînd-o cum plînge azi și plînge mine, și plînge mereu, el își luă inima-n dinți și plecă
15 la Baciul, ca să se împrumute de la dînsul pînă la primăvară cu un sac de porumb. Îl știa om bun și nici nu putea să-i treacă prin minte gîndul că-l va lăsa să iasă nemîngîiat din casa lui.

N-a nimerit însă în ceas bun.

20 Era mare gălăgie în casa lui Baciul.

Ilie, unul dintre argați, om voinic și harnic, dar pătimaș fără seamăn, scosese un cal de gunoi la cîmp. Cum, cum nu, unul dintre boi, junean pus de curînd la jug, a luat cîmpii, și Ilie l-a bătut cu furca de l-a
25 spetit; întors apoi acum acasă, el se și mai obrăznicise cînd stăpînu-său i-a tras o gură. Astfel, Baciul și-a pierdut răbdarea și l-a palmuit. Lovit, Ilie s-a repezit asupra stăpînului, și numai Dumnezeu știe ce s-ar mai fi întîmplat dacă n-ar fi intrat tocmai atunci
30 Andrei în curte și n-ar fi sărit și cellalt argat ca să-i despartă.

Andrei l-a luat apoi pe Baciul cu binele și l-a dus în casă pentru ca să-l domolească.

— Lasă-l focului de bou! zise el. Atîta să-ți fie paguba! Om ca tine să nu-și facă venin pentru atîta
35 treabă! Necazul să-l aibă cel ce pierde unul din doi, iar tu, care zici: mult a fost, mult a rămas! Și pentru om ca Ilie! Dacă ar fi ceva de capul lui, n-ar fi, om de patruzeci de ani, slugă la alții. Ce dulceață-ți mai
40 are bogăția dacă în tot ceasul îți amărăști viața cu ea!

— Ba face-voi ca tine! îi răspunse Baciul. De! voi,

care n-aveți, nici nu știți cum s-adună averea și cu cât amar se păstrează. Tot e mai bine să mă necăjesc decît s-ajung a-mi trimite nevasta să rupă gardurile ca să facă foc în casă.

5 Andrei, om slăbit și galben la față, simți că singele îi năvălește în obraji.

— Vecine — zise el tare mîhnit — e gardul meu; eu l-am făcut și tot eu am să-l și fac, dacă vrea Dumnezeu, iar la loc.

10 — Nu zic nu! întîmpină Baciul, dar prietenește mi-ai vorbit, prietenește îți vorbesc și eu. Ai casă grea și tot mai bine ai face să șezi mai puțin pe prispă și să-ți faci mai mult necaz.

Andrei se ridică de pe scaunul pe care se așezase și-i era parcă-i vine un fel de amețală.

15 — Da, da! zise el. Așa e, așa zic și eu! Dar vezi, așa numai din senin nu-i vine omului lenea. N-am fost eu tot așa. Sunt bolnav, vecine, de o boală ascunsă, care mă seacă pe picioare.

20 — Boala lenii, precum se vede, grăi Baciul cam în glumă. Dar să nu fie zis în ceas rău: o fi vreo făcătură. A bine nu e, zic și eu adeseori. Îi părea rău de vorba pe care o scăpase și ar fi voit s-o dreagă cumva. Văd, urmă el, și eu, că nu poate să fie altfel. E grea iarna; mi-ar părea bine dacă aș putea să te ajut cu ceva!

— Îți mulțumesc, îi răspunse Andrei, dar acum nu. Am auzit vorbe mai aspre în curte și am venit să văd ce e.

30 Grăind aceste vorbe, el se întoarse iar la casa cea goală și plină de copii.

II

Grea de tot a fost iarna pentru Andrei. Trăia și nu trăia: se legăna pe picioare. Ziua stătea moleșit, în-
35 spre seară îl apucau un fel de călduri, noaptea nu dormea, dar trăia și nu-l durea nimic. A vîndut ce-i mai rămăsese pe la casă, s-a împrumutat de pe la oameni de seama lui, dar la Baciul nu s-a mai dus, nici gar-

dul n-a lăsat-o pe nevastă-sa să-l mai rupă și tot a ieșit cu chiu, cu vai din iarnă.

5 Și zi de zi Andrei ieșea în drumul cel mare și-i oprea pe drumeți ca să le zică: „Spune, te rog, dacă-i întâlni cumva pe Gheorghe al lui Andrei din Bîrsești, să vie acasă la frații lui și la mama lui, că mult îl dorește tatăl său, care a ajuns om slab și neajutorat“.

10 În Săptămîna Patimilor oamenii țin postul, se spovedesc și se cuminecă. Mai înainte de a lua sfînta cuminecătură, ei se duc și-și cer unii altora iertare, dac-au avut cumva vreo supărare între dînșii.

Andrei nu s-a dus la Baci, fiindcă n-avea nici o supărare-n inima lui, iar Baci a voit, ce e drept, să meargă la Andrei, dar apoi tot nu s-a dus.

15 Mergînd la biserică, s-au întîlnit și au urmat drumul împreună, vorbind despre multe toate, numai nu despre vreo supărare.

Noaptea, spre a doua zi de Paști, Andrei, care nu dormea, se ridică deodată, încet și cam alene, din culcuș. Era parcă o lumină în podul casei lui Baci și ieșea fum prin acoperiș.

El deșteptă pe Floare și-i spuse că arde, pesemne, casa vecinului.

25 Trezită din somn, Floare sări cuprinsă de spaimă în picioare.

— Nu te speria, îi zise el liniștit, că vîntul nu bate spre noi. Iar Baci n-o să prea simtă paguba. E veche casa; o să-și facă alta mai frumoasă. Vorba e să scape dînșii. Scoală băiatul și-l trimite să-i deștepte din somn.

30 Floare însă, femeie ca toate femeile, și-a ieșit din fire cînd a văzut flăcările mari și a început să țipe și să strige cît o ținea gura.

35 Au auzit-o dar sătenii, care erau încă deștepți ori dormeau mai ușor, dar în casa lui Baci lumea s-a trezit abia după ce vecinii au început să spargă poarta, ca să intre la foc.

Și e grozav lucru să te pomenești din somn cu casa aprinsă în capul tău.

Baciu, omul cel chibzuit, nu mai știa ce să facă, unde să alerge și ce să scape mai înainte: se învîrtea de ici pînă colo, se învîrtea și se afurisea. Și, fiindcă el își perduse capul, nu mai era cine să ție buna rînduială, și alergau toți de-a valma împedecîndu-se unii pe alții și scoțînd lucruri de nimica în curte, în vreme ce alte lucruri mai scumpe stăteau uitate prin odăile în care pătrunsese focul.

10 Un singur om era liniștit, Andrei, care, intrat în curtea lui Baciu, pusese cîțiva oameni să scoată caii și vitele din grajd și număra acum pe casnicii lui Baciu, ca să vadă dacă au scăpat ori nu cu toții.

Lipsea, parcă, unul. Niță, băiatul lui Baciu, un copil de vreo cinci ani, nu era nicăiri.

15 — Unde e Niță!? strigă el tare și răspicat. A scăpat cineva pe Niță?

Nimeni, din mijlocul învălmășelii, nu-l băgă în seamă.

El alergă la Ana, nevasta lui Baciu.

20 — Băiatul, Niță, unde e?

Ea se cutremură în tot trupul și își puse minile în cap.

— Vai de mine! A rămas dormind în casă.

Iar văpaia ieșea pe ferestre.

25 Andrei cel plătînd și moleșit se cutremură și simți că singele i se încălzește și vinele i se încordează, că inima îi crește și fruntea i se umple de sudori: auzind vaietele copilului, el se avîntă spre casă și se aruncă în foc.

30 Știa ce face și simțea că are să treacă prin foc; dar simțea în el atîta viață, încît nu se mai temea de nimic, și unul singur era gîndul lui: să nu întîrzie, să-l găsească încă viu pe copil.

35 L-a găsit în pragul ușii, întins la pămînt, plin de arsuri și fără de simțiri, dar întreg l-a scos din flacări și a început să-l poarte prin curte, legăndu-l mereu pe brațe și afurisind bogățiile lui Baciu, ca praf și cenușă să se aleagă de toate.

40 Pușin îi păsa că arde cămașa în spinarea lui, căci voia să-i deie copilului și răcoreală, ca să-i vie viața.

Viața însă nu se mai ivera. El a început deci să se blesteme pe sine fiindcă n-a alergat fără de întârziere atunci când a văzut focul.

„Eu! își zicea, singur eu îți port păcatul; eu sunt de vină; pe mine are să mă pedepsească și Dumnezeu, și legea omenească!“

Era mare, în adevăr, păcatul lui Andrei: n-a alergat fără de întârziere, ca să-i vie vecinului său într-ajutor. El însă își mărturisea păcatul, se căia, și Dumnezeu n-a voit să-l certe cu prea multă asprime.

Baciu era deznădăjduit. Gîndul că-și va perde și copilul l-a făcut să-și piardă rostul: el a început să strige în gura mare că vecinul său Andrei i-a pus focul și că numai musturarea cugetului l-a făcut să se arunce în foc ca să scape copilul.

Și mulți dintre cei ce auziseră vorbele lui Andrei erau și ei de un gînd cu Baciu. Între aceștia era și judecătorul din partea locului, care a și dat poruncă să-l lege pe Andrei cot la cot.

Zadarnice au rămas bocetele Floarei și plîsetele copiilor, căci judecătorul trebuia să-și facă datoria, și încă noaptea aceea Andrei a fost pus la închisoare.

Mergînd la închisoare, el nu era cîtuși de puțin turburat. Durerea lui cea mare era numai că Niță n-o să-și mai vie, poate, în fire. Cît pentru celelalte, el nu se temea de nimic fiindcă nu se simțea vinovat.

Mare era dar ușurarea pe care o simțea ziua următoare, cînd Floare a venit să-i spună că Niță s-a infiripat și că doctorul, pe care Baciu îl chemase, are nădejde să-l pună iar în picioare.

Își făcea acum gîndul că Baciu, el însuși, va veni la judecător și va cere să-i dea drumul. În loc de aceasta însă Baciu a făcut o cerere în care arăta supărările pe care le avuse cu dînsul și temeiturile pe care-l bănuia de a fi pus focul.

În mintea lui Andrei nu intra, cu toate acestea, gîndul că poate să fie osîndit și fără ca să i se fi putut dovedi vina, numai pentru că era bănuț cu oarecare teme și nu se putea dezvinovăți.

Dus în fața judecătorului, el dete cu socoteală că un singur om a putut să pună focul, Ilie, pe care Baciu

11 alungase cu rușine de la casa lui. I se spuse însă că Ilie a plecat de mult din sat și a dovedit cu martori că în noaptea despre a doua zi de Paști se afla la Valea-Rea, cale de trei ceasuri de la Birsești. Iar Andrei
5 nu putea să ia de mărturie decît pe nevastă-sa și pe copiii săi, care nu puteau să arate de ce n-a alergat îndată ce-a văzut focul.

Țiind dar seamă de toate impregiurările, judecătorul l-a socotit vinovat și l-a osîndit.

10

III

În marea lui întristare, Andrei avea și două mari mîngîieri.

Din clipa în care se avîntase spre casa aprinsă, ca să scape pe Niță, el era alt om. Nu se mai simțea slab și
15 moleșit. I se dezmoțise oarecum singele, avea poftă de mincare, dormea bine și era voios cu toată năpasta ce căzuse pe capul lui. Și, stînd așa singur, nu o dată și-a făcut gîndul că Dumnezeu a rînduit să steie la închisoare pentru ca nu cumva, umblînd pe afară, să-l întoarcă boala.
20

În același timp Gheorghe, feciorul lui, se întorsese acasă cu bănișori frumoși, adunați para cu para, în timp de patru ani, cît a lipsit de acasă.

N-a întilnit, ce e drept, pe nici unul dintre drumetii pe care-i rugase Andrei să-l caute. Aflase însă că prin
25 gazete se scrie despre un oarecare Andrei din satul Birsești, care i-a pus foc vecinului său Baci. Știind apoi că acest Andrei nu poate să fie decît tată-său, a grăbit cu inima încleștată la frații și la muma lui.

30 Aflînd cum și în ce fel s-au petrecut lucrurile, Gheorghe era nemîngîiat și tare pornit asupra lui Baci. Dacă nu i-ar fi fost de frățiorii săi și surioarele sale, ar fi fost în stare să ridice parul asupra lui.

— Lasă-l, fătul meu, îi zise Andrei, că destulă răsplată îi este păcatul lui. Se vede că Dumnezeu le-a
35 rînduit toate așa ca să te întorci și tu acasă. Noi rămînem tot cum am fost, oameni cumsecade, și să trecem prin fața casei lui ca și cînd nimic n-ar fi acolo

unde o vedem. Dumnezeu să-i fie de bună pază, ca niciodată să nu mai avem nevoie de a-i sări într-ajutor.

Și în ceas bun a grăit Andrei.

5 Peste vreo două săptămîni el scăpă din temniță ca om cinstit și năpăstuit.

10 Ilie, pătimașul, omorise într-o încăierare pe un sătean, fusese prins și, luat de scurt, făcuse și mărturisirea că tot el a pus și focul în niște cîlți din podul casei lui Baci.

15 Baci de aici înainte nu mai avea odihnă, nici zi tignită, nici somn cu dulceață. Umbla cu ochii în pămînt și nu mai cuteza să privească în fața altora. Jumătate din averea lui ar fi dat-o ca să-l impace pe Andrei și umbla mereu cu gîndul ca să-și vindă casa și moșia și să plece din sat. E grozav gîndul c-ai năpăstuit pe omul care ți-a făcut un mare bine, a sărit chiar în foc pentru tine, și de cîte ori vedea plăgile de arsură pe fața lui Niță, Baci se făcea galben ca ceara și gema

20 ca omul greu chinuit.

Iar Andrei era voios și harnic, își făcuse gardul la loc și lucra toată vara în rînd cu zidarii și cu dulgherii, ca să ridice casă pentru feciorul său, care era logodit cu una din cele mai bune fete din sat și n-astepta

25 decît ca să fie gata casa pentru ca să facă și nunta.

IV

Era mare bucurie la casa lui Andrei.

30 Mare e bucuria să ai un fecior voinic, cuminte și harnic, cel dintîi și mai mare dintre feciorii tăi, sprîjinul tău la bătrînețe, și să-l vezi aducîndu-și nevastă bună la casa ridicată din hărnicia lui.

35 Era deodată și nuntă, și sfințirea casei. Ziua senină și frumoasă, Floarea rumenă și sprintenă, băieții și fetele cu sufletul plin de neastîmpăr, Andrei el însuși tot slab și supt la față, dar cu sîngele cald și cu ochiul vioi. Lume multă, mîncări și băuturi cu belșug, lăutari, chiote, nuntă mare și veselă era în cele două case, la bătrîni și la tineri.

Andrei, cu toate acestea, eră, ca totdeauna, voios, dar nu vesel, ci liniștit și chibzuit.

5 Prea multe erau necazurile prin care trecuse, prea mult se deprinsese cu gîndul că viața e numai amar și necaz, dureri și greutate, și acum, cînd bunătățile-l năpădiseră, se temea ca nu cumva amăgiri să fie toate. Știa cum toate se pot perde de azi pe mine și nu îndrăznea să se bucure din toată inima, pentru ca nu cumva, perzînd mine fericirea, să se simtă prea greu
10 lovit. Era ca săracul care, găsind o comoară, nu îndrăznește să se atingă, nici să se bucure de ea, nici să zică¹: „A mea este!”

Stetea deci liniștit în mijlocul celorlalți și se bucura de bucuria lor, și nu o dată i se ivi în minte gîndul:
15 „Ferice de voi, care credeți că toate sunt adevărate și dăinuitoare!”

Iar Baci, bogatul, auzea chiotele și cîntecele și lăutarii din curtea vecină și ședea ascuns în casa lui cea nouă și nu voia nici să mănînce, nici să beie,
20 nici să vadă pe nimeni, nici să știe de nimic.

În altă parte a casei ședea Ana cu băiatul cel cu fața plină de plăgi și plîngea și nu mai știa ce să facă.

Într-un tîrziu, ea se ridică ținîndu-și capul sus, își șterse lacrămile și ieși afară ca să împartă porunci.
25 Înspre amurgul serii intră apoi la Baci, gătită de sărbătoare și cu o tavă în mînă.

Pe tavă era un cocoș fript, cel mai frumos dintre cocoșii ei, o plăcintă, o garafă cu vin și, împăturate frumos, alțițele ei de borangic cele cusute în fir și mă-
30 tase.

Niță, băiatul, stetea și el în prag, cu o creangă de rosmarin în mîni.

— Să mergem — zise ea — să-i ducem cînte, că e timpul să se împartă cîntecele.

35 Baci se ridică în picioare ca deșteptat din somn și fața i se lumină.

— Da — grăi el ușurat — să mergem; în ceas bun să-ți fie venit gîndul!

¹ În toate edițiile: *nu să zică*.

Mulțimea adunată în curtea lui Andrei rămase încremenită cînd Baciul intră pe poarta deschisă cu nevestă-sa și cu băiatul. Era parcă morții ar fi ieșit din mormintele lor, ca să ia și dinșii parte la bucuria obștească, și hora se opri în loc, lăutarii tăcură, chioțele și vorbele vesele amuțiră.

Andrei, care le vedea și auzea toate, se sculă din capul mesei, unde se afla, ca să vadă ce s-a întîmplat afară de s-a făcut liniște așa, deodată. El însă n-apucă să-și părăsească locul, cînd Baciul și Ana se iviră cu copilul lor în pragul casei.

Oamenii casei, nuntașii și cei în bun ceas sosiți rămaseră citva timp muți și nemișcați ca stîncile de sub coastă.

15 Era pe întunecate.

— Aprindeți luminările, grăi Andrei în cele din urmă; aduceți toate luminările și le aprindeți, că e bună și mare ziua la care am ajuns!

20 Ochii lui se umplură de lacrimi, în vreme ce Baciul și Ana steteau cu ochii în pămînt, iar băiatul privea voios și cu inima deschisă la meseni.

— Aici! urmă Andrei; aici, vecine, aici, vecină! Faceți loc! Aici în capul mesei! Voi să fiți nunii celei mai frumoase nunte. Vino, băiete, și învață cum om
25 cu om se bucură!

Baciul și Ana s-au așezat în fruntea mesei, dar nimic n-au zis: fapta lor spunea prin ea însăși ceea ce în graiul omenesc nu se poate spune.

30 Abia tîrziu, în toiul nunții, s-au deschis inimile la căldura bucuriei obștești.

VECINII II
PARASCHIV CIULIC

Cap. I
SUFERINTELE DOMNULUI CIULIC

5 Domnul Paraschiv Ciulic trăia și el cum trăiesc toți oamenii cărora nu le-a venit încă rîndul să moară.

Că lumea nu e făcută de dragul oamenilor ce se străcoară printr-însa, aceasta o simte, firește, fieștecare
10 dintre noi, cel puțin cite o dată pe săptămîină ! D-l Ciulic însă era în toate clipele vieții lui pătruns de gîndul că viața omenească e un canon.

Deși trăia dar numai fiindcă n-avea încotro, el nu-și dorea moartea, nici se plîngea de suferințele vieții, ci se simțea mîngîiat în sufletul lui cînd își dedia seamă
15 cit a suferit și cit mai are încă să sufere. Astfel, viața lui era un bineîncheiat șir de suferințe și, întocmai precum zgîrcitul își numără mereu comorile și face mereu socoteala dobînzilor cu care le va mai spori, d-l Ciulic iubea singurătatea fiindcă, stînd așa numai el cu
20 sine, putea să-și reamintească în toată tîgna suferințele trecute și să-și închipuiască pe cele viitoare.

Erau mai ales patru lucruri care-i amăriseră și-i amărau și acum viața: pisicile, cîinii, slugile și copiii, mai presus de toate copiii.

25 Odinioară mai era și un al cincilea lucru, femeile; acum însă acele timpuri erau de mult trecute, și Ciulic socotea și femeile în rîndul oamenilor canoniți.

De cite ori, gîndindu-se la lucrurile din lumea aceasta, el își dă seamă că n-a avut copii, inima i se

umple de mîndrie și fața i se inseninează. Căci fiește-
care copil care se naște e un izvor de suferințe ome-
nești, deci o dovadă că e mare păcat, ce are să fie ispă-
șit; acela dar care nu are copii e mintuit după ce și-a
5 trăit traiul.

Fost-a și el copil, vai de mama lui, biata de văduvă!
Cît a canonit-o el pe ea ar fi destul pentru șapte
vieți, dar și bătăi a mîncat, și foame, și frig a răbdat,
de-l trec fiorii cînd își aduce aminte de zilele copilă-
riei lui. Se judecă, om bătrîn acum, el însuși pe sine
10 copil și vede apriat că nu putea să fie decît precum
era, fiindcă rostul lui în lumea aceasta era să amă-
rască viața mumei sale, pentru ca să mînce bătăi
și să rabde foame și frig. Răutatea care era în el tre-
15 buia să iasă odată la iveală, și e bine c-a ieșit atunci,
iar nu mai târziu, cînd în alte fapte s-ar fi dat pe față,
și nu o mamă, ci oamenii nemiloși ar fi răsplătit-o.

Atunci, copilul de unsprezece ani a fugit din școală,
a părăsit casa părintească și-a umblat ani de-a rîndul
20 fără căpătii prin lume, ca să scape de mumă-sa: astăzi,
om cu viața petrecută, ar vrea să poată plînge cînd
își aduce aminte de sărmana lui mumă, care atît de
mult a suferit printr-insul și prin care el atît de mult
suferă, și ar da el singur nu știe cît ca s-o poată vedea
25 o dată încă prin vis.

Atît are și el în lumea aceasta: tot ceea ce se ivește
mai departe impregiurul lui, om fie, dobitoc fie, fiară
fie, nu are pentru el decît rostul răului pe care poate
să i-l facă.

30 Ce-ar mai putea să aibă el în lumea aceasta!?

Ca un vis urît afară din cale, se reivesc în sufletul
lui amintirile rămase din anii petrecuți prin circiu-
mille de la Obor, de la Filaret și de la Capul-Podului.

Vai de stăpînii lui, dar vai și de el!

35 Intra gonit de foame ori de frig, ca cinele fără de
stăpîn, stătea cîteva săptămîni în ghionturi și în trin-
teli și ieșea alungat și adeseori plin de sînge, dacă nu
fugea la timp, ca să se piardă printr-una din mahala-
lele mai depărtate.

40 Tot el însuși este și acum, și i-e greu să se creadă
pe sine,

Cum a venit, Dumnezeu știe, dar trebuia să vie în sufletul lui fireasca dușmănie care desparte pe om de om și nu te lasă să uiți că tu ești tu, și tu singur ești tu însuși. A aflat-o aceasta de la ceilalți oameni, care
5 toți îi dădeau sarcina mai grea și-i aruncau bucata mai proastă.

Dacă pisica răsturna cratița cu lapte, el mânca trin-teală; dacă vreun cine fugea cu o bucată de carne ori spârgea vreo oală, spinarea lui răbda: el și pisicile,
10 el și cîinii erau dușmani firești, și soarta lui era cea mai grea, căci el nu putea să fugă, nici să se ascundă fie sub coteț, fie în pod, ci trebuia să rabde nedreptatea ce i se făcea și să simtă în fieștecare zi că nu e nimeni ca să-l apere, cînd el însuși nu se poate apăra.
15 Vai era însă și de pisica, și de cîinele care cădea în minile lui!

Vai și de copiii care se ațineau după el, zicîndu-i mereu: „Hingherule!”

Dară vai, după toate, de pielea lui!
20 Tras, împins, minat de ghionturi, s-a pomenit în lume; și viermele se zvîrcolește și el cînd îl calci. Dacă nu putea să dea cu pumnul în fața celui ce-l lovea, scrișnea din dinți, se punea la pîndă și lovea din dos. Minciuna și obrăznicia sunt și ele arme ome-nești, și multe poate să facă omul cînd nimeni nu-l
25 vede. Era dreptatea pe care și-o făcea el însuși, dacă fura ori strica, unde altul cade în bănuială; și tot numai dreptatea și-o făcea dacă vărsa ciorba pe care n-o putea mânca, ori rupea în bucăți haină pe care
30 n-o putea purta.

A avut și el dacă nu mulțumiri, cel puțin satisfacțiuni în tinerețele lui.

C-a fost luat adeseori pe sus, c-a petrecut nopți la poliție, că trupul îi era mereu plin de vinătăi, că stetea
35 mereu în pragul Văcăreștilor — aceste erau lucruri fără de care viața lui n-ar fi avut nici o noimă.

Așa trebuia să fie pentru ea el să se facă din zi în zi mai vînjos, mai sprinten și mai născocitor.

Că n-o să mai găsească stăpîn, de aceasta el nu se temea niciodată: nu se obosea, nu adormea nici dac-ar
40 fi trebuit să stea trei nopți de-a rîndul în picioare,

iar fleicile fripte de dînsul puteai să le pui pe masa lui vodă.

Și încă un lucru, mare lucru: nu era cheltuitor.

5 Stînd în ușa birtului, la grătar, și bătînd din clește, ca să tragă luarea-aminte a trecătorilor asupra mirosului de fleică și de mititei, el privea mereu înainte, stăpînit de-un singur gînd: s-ajungă cît mai curînd om cu grătarul lui, ca să facă pentru sine ceea ce acum face pentru alții și să le facă altora ceea ce i se făcea
10 lui. De aceea mulțumirea lui era să pună para lîngă para — el știa cum — și răbda cum atît a răbdat mai bucuros decît ca să dea pentru sine din al lui.

N-ar fi avut nevoie s-o facă.

15 S-a străcurat cum a știut ca să nu tragă la sorti, apoi, om de douăzeci și unu de ani, și-a făcut acte false, ca să poată lua în căsătorie pe stăpînă-sa, care ar fi putut să-i fie și mamă, vai de capul lui, dar și de al ei!

20 Cîțiva ani, pînă ce nu s-au desfăcut, el numai și dînsa știau ce au fost unul pentru altul; apoi și-a luat alta mai tînără, care voia să-l toace ea pe dînsul, și a fugit cu un epistat cînd a văzut că nu-l poate.

Tot visul cel urit afară din cale sunt și acești ani de căsnicie: zile și nopți petrecute în luptă cu cîinii și cu pisicile vecinilor, care, simțînd mirosul de fleică, se virau pe sub poartă ori săreau gardurile, zile și
25 nopți petrecute în ceartă cu nevasta, care se cotea cu mușterii și năsocea fel de fel de chipuri, ca să scadă socotelile, zile și nopți petrecute în încăierări cu slugile, care-l necăjau, îl mințeau, îl furau ori îi făceau pagubă, iar prin fund se mai ivesc și copii de mahala, care dau tîrcoale, se uită pe sub căciulă și zic încet:
30 „Hingherule!”

Un singur gînd luminos avea: că odată, în curînd și din zi în zi mai curînd, va ajunge să fi strîns destul pentru ca să scape de toate și să trăiască tîgnit din
35 dobinzile plătite de alții. Punea dar înainte para lîngă para, răbda cum a răbdat de cînd s-a pomenit în lume și se mîngîia cu tigna vieții viitoare.

40 Acum era venită și această viață viitoare.

Sus în Dealul Spirii își zidise niște case mari, frumoase și împrejmuite ca o cetate. Curtea e șoselată și acoperită cu un strat de pietriș cernut; grădina are boltă de viță, răzoare așternute cu nisip, straturi de trandafiri și alee de pomi roditori, tot soiuri alese; odăile sunt largi, cu tavanul înalt și mobilate boierește.

Ce folos însă, dacă el nu poate trăi tignit în casa lui!

Mult îi place să stea în grădină, ca să plivească trandafirii și pomii, să lege vița din boltă ori să curățe buruiana din răzoare. Vecinii de dimpregiur au însă o spuză de copii, care aruncă cu cioburi în grădină și se joacă cu zmeii, încît vîrfurile pomilor lui sunt mereu pline de sfori, de bucățele de hîrtie și de fîșii de zdrențe. Ba vara, cînd poamele încep a se coace, gămanii se urcă pe uluci și născocesc fel de fel de mijloace ca să-i fure poamele, încît îi rup toate crengile. Iar pisicile din vecini, știind că n-are cîine la casă, țin sobor în grădina lui, își fac cotrog prin straturi, ba intră în curte, în bucătărie, se urcă în podul casei, se incuibă în casa lui.

Astfel i s-a făcut cu încetul lehamite de grădină și nu mai intra în ea ca să nu se necăjească.

Unul dintre vecinii lui, cel de la dreapta, are un pierdevară de băiat, care ține porumbei și a mai sădit și un șir de salcîmi de-a lungul mezuinei: ziua toată porumbeii țopăiesc pe tablele de pe casa lui Ciulic și umplu acoperișul de gunoi, încît nu e chip s-aduni apă de ploaie, iară curtea cea frumoasă, orișicît ai mătura-o, mereu e plină de pene, de flori scuturate ori de frunze căzute de pe salcîmi.

I s-a făcut lehamite și de curte și trece repede prin ea cînd pleacă undeva ori se întoarce acasă, își dă silința să nu vadă, ca să nu se mai necăjească.

Dincolo, la stînga, e o cocioabă de casă în mijlocul unui maidan plin de bălării. E în dosul casei lui maidanul, dar cît ține ziua el aude mereu țipete, și răcnete, și plînsete, și vaiete de copii mărunți, care se joacă și se incaieră, se bat mereu între dinșii și sunt bătutuți de alții.

La uliță nu e mai bine. Mai la deal, peste drum, a cincea casă, e școala primară, și pereții casei lui sunt

plini de mutre pocite și de fel de fel de inscripțiuni. A ținut să-i vopsească în ulei fiindcă așa e mai tra-
nic, și i-a plăcut fața gușei de porumb fiindcă e dulce:
5 atît le-a trebuit copiilor. Cu cît mai des îi alungă, cu
atît mai virtos apasă plumbul și atît mai proaste sunt
inscripțiunile cu care îi mizgălesc casa. Ba, precum
se vede, tot fața cea dulce, în care și-a vopsit casele,
îi adimenește și pe cîinii din mahala, căci ziua întregă
dorm în umbra caselor lui.

10 Degeaba se ceartă cu vecinii; degeaba i-au fost um-
bletele pe la directorul școlii și pe la poliție; degeaba
s-a pus la toate alegerile bine cu cei de la primărie:
fieștecare om are dreptul de a supăra pe ceilalți și,
cînd iese la uliță, cîinii fug cu coada între picioare,
15 copiii se uită la el pe sub căciulă, iar vecinii își fac
de lucru în altă parte, ca să nu dea față cu el.

În casa lui, în sfîrșit, vechea zoală cu slugile.

Și-a ridicat grajd și șopron, fiindcă-i plac caii, singuri
caii din toate ființele viețuitoare. Trăsura e nouă-
20 nouă, în șopron, dar grajdul și odaia vizitiului stau
deșerte. Caii și i-ar fi cumpărat, dar nu s-a putut hotăr-
să-și ia vizitiu, cînd rîndaș trebuia neapărat să ție
pentru curte și pentru grădină, fără jupîneasă nu putea
să rămîie și pe deasupra mai era și bucătăreasa, care-l
25 și spăla. Trei oameni — și el singur: nu putea să
între-n mintea lui gîndul ca să mai vie și al pătrălea.

Al pătrălea!

Jupîneasa fără de așa-zisul bărbat poți s-o cauți, dar
n-o găsești, iar bucătăreasa era și ea femeie. Curtea lui
30 era plină, încît adeseori îl cuprindea simțămîntul că
el nu e acasă la dînsul, ci stă în gazdă, o gazdă rea,
de care trebuie să te ferești bine, zăvorînd ușile mai
nainte de a te culca.

I se făcuse lehamite și de casa lui.

35 Pleca diminețile în piață și se plimba prin hală, pe
la pescari și printre zarzavaturi. N-avea nimic să
vîndă, nici să cumpere, dar îi plăcea să știe cum stau
prețurile, să vadă cum oamenii se înșeală unii pe alții
și să se certe cu datornicii lui, dacă se lăsau să fie
40 scoși din ale lor.

Pe la ameazăi intra în vreunul din birturile de pe piață și, dacă nu era zi de post, lua o țuică, o mîncare cu carne și, rar de tot, cîte o fleică, bea un cinzec de vin, apoi se ducea la cazin, unde petrecea la o
5 cafea pînă seara, uitîndu-se cum alții se bat între dînșii fie la biliard, fie la table, fie la domino, fie mai ales în joc de cărți și rîzînd cu necaz de cei ce rămîneau în pierdere.

Serile, cînd se întorcea acasă, nu mai auzea zbierătele copiilor din mahala, nu mai vedea nici mîzgăliturile din fața casei, nici gunoiul din curte, nici firimiturile de zmei prin crengile pomilor din grădină și
10 — mare lucru! — nu mai avea nevoie de slugi.

Rămăsese răzemat într-o singură babă, care-i făcea dimineața cafeaua, îl spăla și-l aștepta serile cu masa
15 așternută pentru fasole, varză, mămăligă cu brînză ori, la zile mari, pentru un pui fript la frigare.

Tot baba îi ținea și rînduiala casei.

Cam la două săptămîni o dată el rămînea acasă, deschidea odăile să se aerisească și o punea pe baba să măture și să scuture praful; apoi iar incuia și se
20 mîrginea la o singură odaie, cea din fund, unde dormea, mîncă și-și petrecea ziua cînd se întîmpla să rămîie acasă.

25 Singură această odaie era în adevăr casa lui.

Dar era și făcută anume pentru dînsul.

Pusă în planul arhitectului drept sufragerie, ea era cea din urmă în rîndul încăperilor rezervate pentru
30 stăpîn și avea două intrări, una despre celelalte încăperi, iar alta despre curte, unde se afla bucătăria, în altă casă mai mică. Deși era încăpătoare, proprietarul a ținut să-i dea o singură fereastră mare, cam ca cele de pe la hanurile prin care el își petrecuse viața. Ca să aibă vedere liberă spre grădină și lumina deplină,
35 cu care era deprins din timpul cînd bătea cleștele la grătar, el pusese în fereastra aceasta numai două geamuri mari, groase și curate ca apa de izvor. Drept mobilă avea acum în odaia aceasta numai o masă de stejar, un bufet mare, tot de stejar, în peretele despre
40 maidan, un pat turcesc în colțul despre curte, patru scaune de trestie și o masă de scris așezată pe o casă

de fier, în care ținea polițe și mărunțiș, deoarece hirtile de valoare îi erau date la casa de depuneri, iar banii îi avea parte la datornici, parte la bancher.

5 Viață săracă, dar liniștită, pe cât liniștea e cu puțință în mijlocul acestei lumi pline de pisici, de cini, de slugi și de copii.

Cît pentru oameni, ei nu-l prea supărau.

10 Cămătar nemilos și zgîrcit, cum îl știa lumea, el adunase mare bogăție, care se sporea mereu, fiindcă el nu cheltuia într-un an ceea ce câștiga adeseori într-o zi. Iar bogăția îi face pe cei ce o au să-și ție capul sus și pe cei ce n-o au să stea umiliți. Mai ales în timp de alegeri săptămîni de zile de-a rîndul caretele elegante nu lipseau din fața casei lui, căci se știa că are
15 multe polițe prin mahala și mai ales în piață și poate, dacă vrea, să dispună de multe voturi. Puteau dar vecinii să se facă că nu-l văd, dar cînd se aflau în fața lui, steteau cuprinși de temere și de respect, fiindcă știau că multe poate.

20 Ce vor fi gîndind în capul lor și ce vor fi zicînd în dosul lui, aceasta o știa el; tocmai de aceea era necruțător și, trecînd prin lume, se uita des înapoi.

Om înalt, spătos și cu umerii oarecum ridicați, el părea din dos mult mai tînăr de cum în adevăr era,
25 fiindcă se ținea drept, călca rar și apăsător și n-avea decît pe ici, pe colo cîte un păr cărunt. Din cînd în cînd însă el se oprea, își sucea trupul și se uita înapoi, ca și cînd s-ar teme ca nu cumva să fie apucat fără de veste. Atunci bătrînețea se vedea din fața lui uscată
30 și zbîrcită și din ochii mărunți și scrutători, care ieșeau la iveală de sub sprincenele mari și îmbinate. Doi dintre dinții de din jos erau ieșiți din linie și îi țineau buza oarecum rînjită, încît, văzîndu-l așa, era peste puțință să nu-ți aduci aminte de cinele rătăcit,
35 care aleargă de-a lungul uliților și, gonit de alți cini, se oprește mereu, se întoarce înapoi și-și arată îndrjît colții.

Îndrjît era și d-l Ciulic.

Nu mai avea tîgnă nici în singura lui odaie.

40 O piatră zburată despre casa de pe maidan sfărîmase unul din cele două geamuri mari, iar comisarul de

- coloare, chemat și venit fără întârziere la fața locului, încheiase cuvenitul proces-verbal, în care constata că piatra a fost aruncată de Ermil, băiatul de șapte ani al d-lui Anastase Călin, zicea însă că mai departe el
- 5 nu poate să facă nimic, ba stăruia ca păgubașul să nu mai meargă degeaba nici pe la judecătoria de ocol, deoarece în casa de pe maidan stă un biet funcționar bolnav și ajuns în mare mizerie, un om căruia n-ai ce să-i iei, nici ce să-i faci.
- 10 Asta nu era vorbă de comisar.
D-l Ciulic cunoștea pe oamenii în mijlocul cărora trăia și știa că trebuie să fie la mijloc un mare interes pentru ca comisarul de poliție din coloarea lui să-și ia inima în dinți și să-i zică:
- 15 — ...Lasă-i, nene Chivule! Să mai treacă și de la d-ta... Atita pagubă!
- Îi era destulă căldura cu care stăruia comisarul pentru ca să știe că e vreo slăbiciune omenească la mijloc. Iar slăbiciunile sunt lucruri pe care el nu
- 20 poate să le ierte.
Așa cum s-a ivit în lume și cum s-a făcut om, el era nemilos față cu sine și nu putea să fie îngăduitor față cu alții.
- Nu era în gândul lui lucru mai mare decât tăria omului, care stă în loc când ar voi să meargă, se scoală când ar voi să doarmă, tace când ar voi să vorbească și se ridică de la masă când vin la rînd bucatele cele bune.
- În tinerețele lui rîdea de oamenii care, alergînd după plăceri, dedeau de fel de fel de supărări; ajuns om mai
- 30 matur, el muștra pe tinerii ușurateci și le dedia drept pildă înțelepciunea lipovenilor din mahalaua lui, care fug de plăcerile lumești, ca să scape de amarul vieții; acum la bătrînețe, în sfîrșit, cea mai mică slăbiciune era în gândul lui un greu păcat.
- 35 Nu mai era deci vorba de paguba și de supărarea ce avuse: cobora Dealul Spirii, pe lîngă Arsenal, ca să meargă la prefectură și de acolo la primărie și să-i arate comisarului că ai ce să-i iei și ai ce-i face.
- Cine-l vedea mergînd în felul lui, pas cu pas și iar oprit în loc, ca să privească înapoi, cum paiangenu
- 40 înaintează de-a lungul pînzei întinse, trebuia neapărat

să se uite după dînsul și să-și zică, dacă nu-l cunoștea: „Acesta trebuie să fie cineva!”

5 E omul care a muncit, a suferit, a răbdat, s-a zbu-
cîmat o viață întreagă, iar acum, după ce i s-au îm-
plinit toate dorințele, se întrebă mereu: „Și-apoi!?
atît e tot!? nu mai urmează nimic mai departe? nimic
nu mai poate viața să-mi deie!?”

Cap. II

MULTUMIRILE DOMNULUI CĂLIN

10 Jos, în casa de pe maidanul cel mare, d-l Călin își
fuma țigara tot ca-n timpul cînd, student la Univer-
sitate, se deștepta pe la zece și zicea că nu-i încă timpul
să se scoale, că mai poate încă să stea în culcușul cald.

15 Ca să și-o poată fuma în toată tîgna, el virise sub
cele două perini de la căpătii și paltonul de iarnă, adu-
nat cocoloașă, ca să fie virtos.

Unul dintre picioarele lui, cel de la stînga, înțepenit
în urma unei inflamațiuni stagnante în încheietura de
20 la genunche, era întins și acoperit cu pătura de lînă
ce-i servea drept plapomă, iar cellalt, sănătos, era adu-
nat spre trup ca un fel de răzemătoare pentru cartea
cea mare, din care bolnavul citea cu glas tare. Erau
Viețile Sfinților pe care, în lipsă de altă lectură, le îm-
prumutase de la preotul bisericii din vale și le găsea
25 acum foarte frumoase.

De obicei citea din cartea aceasta Agata, care era
fată de preot, din Bucovina; acum însă ședea cu copi-
lul la sîn pe un scăunaș de la picioarele patului și asculta.

30] Ermil sfarmă-geamuri asculta și el, ingenuncheat la
căpătiiul patului, drept pedeapsă pentru că-i dăduse
brînci Ceciliei, care era culcată pe o vechitură de divan,
cu capul înfășurat în o cîrpă udă, cum li se cuvine
copiilor trecuți prin vreo nenorocire.

35 Ea a plîns foarte amarnic, apoi a gemut foarte dure-
ros, iar acum se află în faza suspinelor din ce în ce
mai rare.

■ Era una din clipele de liniște atît de rare în casa
de pe maidan, și d-l Călin citea cu multă rivnă viața
sftntului Dionisie, episcopul de Alexandria.

Agata se uita din cînd în cînd la cititor, dar din fața ei se vedea că puțin îi pasă de toată sfințenia părintelui Dionisie.

5 Era mîhnită. Lasă că nu-i trecuse încă supărarea, pe care i-o făcuseră copiii, dar o mai supăra și bărbatul ei, care n-avea răbdare să aștepte pînă ce adormea Dorin, copilul de la sîn, ci se încapățina să citească el.

Asta-i făcea mult rău, fiindcă-l obosea și cititul cu glas tare, și ținutul cărții celei mari.

10 Apoi Agata era unul dintre oamenii care, tăindu-se la deget, se plîng că nu mai pot lega rănile altora. Nu era pentru ea trebuință mai neastimpărată decît să sară, să le facă altora vreo plăcere, să ferească pe alții de dureri, și el, citind însuși, o lipsea de mulțumirea de
15 a-i citi ea.

Îi venea să sară, să ia cartea și s-o arunce cit colo: tocmai fiindcă lui îi plăceau cele citite, ea ar fi voit să le audă din rostul ei.

Iar omul, cînd are vreo supărare, și le aduce aminte
20 incetul cu incetul pe toate, și pe cele trecute, și pe cele viitoare. Pe cînd dar el citea parcă n-ar fi în lumea aceasta decît necazurile și durerile celor întru fericire pomeniți, ea vedea în gîndul ei mizeria grea în care trăiau de cînd el și-a pierdut postul. Vinduseră unul
25 cite unul lucrurile pe care și le-a adunat în timpul căsniciei lor de nouă ani, iar acum venea iarna, și copiii erau desculți și dezbrăcați, ea nu mai avea decît haina de pe trupul ei, lemne cumpărau cu brațul și nimeni nu mai venea pe la dînșii, nici unul din prietenii
30 lui nu-și mai aducea aminte de dînsul. Iar acum bărbatul ei mai și fusese condamnat în lipsă, ca să plătească 54 lei despăgubire și cheltuieli de judecată, ba promise somațiune ca în timp de 30 zile să deșerteze casa de pe maidan, pe care arhitectul primăriei
35 o declarase drept ruină.

Ce-i păsa ei de viața sfîntului Dionisie!?

Dar nici clipa de liniște de care se bucura d-l Călin nu era decît o clipă, adecă ceva ce fu cînd zici că este.

Bocu, fratele mai mic al lui Ermil, rămăsese singur
40 afară, și fiindcă n-avea ce face și trebuia neapărat să facă ceva ca să nu i se urască în lumea aceasta, a în-

ceput să zgîtîie donița plină cu apă, căci era frumôs, mare minune, cum pleoșcăia apa. Apoi donița s-a răsturnat și apa s-a vărsat asupra neastîmpăratului zgîțaitor.

5 Un amarnic „a-o-nu!“ vesti pe cei din casă că o mare nenorocire s-a întîmplat și că lumea trebuie să alerge s-aducă ajutor.

Cecilia, o persoană foarte zeloasă, se ridică iute ca o veveriță speriată.

10 — Mamă, mamă! strigă ea. N-auzi? Bocu plînge! I-a dat cineva brinci.

— Drăguța tatei! grăi d-l Călin înduișat, ca totdeauna, cînd zelul Ceciliei se dădea pe față. Ce va să zică femeie! Du-te, Agată dragă!

15 Agata, deși femeie și ea, rămase nemișcată, fiindcă adormise abia acum copilul. Cecilia însă, cuprinsă de simțămîntul datoriilor sale de soră mai mare, trecută acum de patru ani, uita propriile ei dureri și alergă să-i vie frățiorului într-ajutor.

20 Cînd ea deschise ușa, Bocu stătea în prag, cu minile lăsate în jos, cu gura căscată și udat ca o curcă plouată, icoană vie a celei mai groaznice nenorociri.

D-l Călin, deși supărat că i-a întrerupt lectura prin acest nou accident, nu-și putu stăpîni risul. Agatei 25 însă nu-i venea de loc să ridă, fiindcă trebuia să-l pre-menească și nu prea știa cu ce.

În vreme ce ea așeza copilul pe divanul unde zăcuse Cecilia, Ermil, dînd cu socoteală că el e acum de prisos la căpătiul patului, se ridică, se retrase tiptil peste prag, sări într-un picior și p-aci-i fu drumul. Singură 30 Cecilia, care toate le vedea, a prins de veste că el a plecat. Pe cînd dar Agata regula situațiunea lui Bocu' scăpă și Cecilia peste prag, pentru ca nu cumva fratele ei mai mare să facă ceva fără de dînsa.

35 Cînd Bocu, îmbrăcat cu una din cele trei rochițe ale surorii lui mai mari, ieși după dînsii, Ermil era cocoțat în virful unui salcîm din fața casei, iară Cecilia se uita uimită și cu jînd la el.

De! ce să-i faci, dacă era băiat, și atît de mare!

40 — Adă-mi cartea! grăi Agata ușurată, și se așează iar pe scăunaș.

Nu-i vorbă, era supărată, era cuprinsă de griji, dar de aici înainte nu mai citea el.

— Unde ai rămas? întrebă ea după ce, luind cartea, mai potrivea pernele la căpătiul lui.

5 — La omilia despre ciumă. Aici! zise el, arătând locul în carte.

Agata citi:

— „Molima nu ne-a cruțat; pentru creștini însă aceasta, întocmai ca alte nenorociri, e prilej de încercare și de binefacere. Mulți dintre ai noștri, uitându-se în
10 aceste împrejurări pe sine, au perit purtând grijă pentru bolnavi și nevoind a-i părăsi, căci iubirea către Isus Hristos îi ținea lângă dinșii. Luat-a asupra-și boala fraților săi și s-au încărcat ei înșiși cu durerile lor
15 (Isaia, LIII, 4). Au făcut pe câțiva iar sănătoși, pierzându-și viața pentru dinșii.“

Agata se opri, își ridică ochii și-i îndreptă spre soțul ei.

— Astăzi — zise ea zîmbind — ar mai face oare creștinii tot așa?

D-l Călin zîmbi și el. Se așteptase la întrebarea aceasta, fiindcă Agata, citind, raporta cele citite totdeauna la sine și la ai săi.

— Tu vezi — zise el — că nici atunci nu toți făceau
25 așa, ci numai aceia în care iubirea către Hristos era mai mare decât iubirea de sine. Nu-i pune tu pe aceștia alături cu nemernicii care atunci erau atât de numeroși ca astăzi. Citește mai departe.

Agata era supărată. Ea avea griji și necazuri și trebuia să i le spună cuiva în lumea aceasta ca să se ușureze: iară el îi tăia vorba. Dar ea citi mai departe:

— „A muri astfel e un martiriu care nu e mai prejos de eroismul mărturisirii făcute în fața călăului. Văzutu-i-am sărutind trupurile celor fericiți, închizind gura
35 și ochii lor, purtindu-le pe umerii lor, luând asupra-și toate grijile pentru înmormintarea rămășițelor lor, spălându-le cu minile lor, îmbrăcându-le în cele mai bogate ale lor vestminte, pentru ca în curînd după aceea să primească ei înșiși aceleași servicii din partea fraților
40 săi, credincioși următori ai zelului și ai iubirii lor de oameni. Nu tot astfel au făcut și păgînii. Îndată

ce vreunul dintre dinșii a fost atins de molimă, l-au alungat, cuprinși de groază, din apropierea lor, au fugit pînă chiar și de cei mai apropiați ai lor și au lăsat trupurile lor neînmormintate, crezînd, dar în deșert, că vor scăpa de moarte.“

5 — Care va să zică — grăi d-l Călin — aceia care nu iubesc erau și atunci, tot ca astăzi, nu numai răi, ci totodată și proști. Lasă-i, soro, că noi n-o să-i facem nici mai buni, nici mai cu minte, dacă nu simt ei din
10 ei că luînd parte la durerile altora uită pe ale lor proprii, care sunt mai grele.

— Bine, grăi dinsa nerăbdătoare, filosofia ta e foarte frumoasă: dar ce facem noi?

— Cînd?

15 — După ce vor fi trecut 30 de zile?

Fața lui Călin se întunecă.

— Adecă peste patru săptămîni! zise el, apoi luă
foița și pachetul, ca să-și mai facă o țigară.

Agata era mulțumită. Așa făcea el totdeauna cînd
20 voia să vorbească, și-i plăcea să-l asculte.

Era om frumos, mai mult bălan decît oacheș, cu ochii albaștri și cu fața slabă, și mai ales acum foarte albă, perdută oarecum în barba mare și în părul lung, dar bine îngrijit. Ea însă îl vedea frumos numai cînd
25 el era cuprins, ca acum, de o adîncă mîhnire, ceea ce rar se întîmpla.

El își aprinse țigara și puse lemnușul de chibrit în cenușernița ce sta pe pat, lîngă el.

— Împărații — zise el foarte serios — au frumosul
30 obicei de a-și face pentru mai multe luni de zile înainte programul despre cele ce au să facă; ei bine! să facem și noi ca dinșii.

Agata iar se supără: ea avea griji și el o lua în zefle-
mea!

35 — Bine, soro, îi zise el serios; eu nu știu ce am să mănînc mine, și tu vrei să-ți spun ce voi face peste patru săptămîni! Nu știu și sunt destul de cuminte ca să mă impac cu gîndul că nici nu pot să știu. Să vedem!

40 — Care va să zică — îi răspunse ea — să le lăsăm toate în voia întîmplării.

— Te rog să nu le lași și să faci ce vrei tu, dacă poți, zise el. Eu am să mai aștept. De azi pînă mine ori pînă poimine pot să se întîmple o mulțime de lucruri ori să-mi vie o mulțime de idei, pe care acum nu le pot prevedea...

— Tocmai asta e ceea ce vreau eu, îl intrerupse ea. Să ne gîndim, să ne înțelegem, ca să găsim vreo idee.

— Ideile nu se găsesc: ele vin așa ele de la ele, cînd nici nu te gîndești.

10 — Care va să zică, eu să nu mă gîndesc la ziua de mine?

— Ba să te gîndești, dar în toată liniștea, ca și cînd vorba n-ar fi de tine însăși. Tu însă îți faci inimă rea pentru supărări pe care le-ai avut ori pe care nu le ai încă și poate că nici nu le vei avea, parcă nu îți sunt destule supărările pe care le ai acum, în adevăr le ai, nu numai pe închipuite.

— Doamne! ușor vorbești tu, grăi dînsa așezată. Pe tine te doare piciorul, numai piciorul: pe mine mă doare inima! Cu totul altfel ai vorbi dac-ai fi sănătos și-ar trebui să mă vezi pe mine chinută de durerile care acum te chinuiesc pe tine, perind cum eu te văd perind pe tine.

— Nimicuri — zise el — toate sunt nimicuri. Durere adevărată, durere în aievea nu e decît una singură, aceasta pe care o am eu aici în genunchele meu: Asta te sîrșie și-ți trece prin măduvă și prin creieri, asta e, cînd este, orișice ai face tu. Celelalte sunt numai supărări stîrnite de piedicile ce ni se pun în cale, închipuiri care se pierd în fața altor închipuiri, nimicuri în fața adevăratei dureri. Tu mă vezi, cu toate aceste, că sunt voios.

El se ridică puțin și-și scutură capul, ca să-și dea părul din față.

35 — Trăiesc — urmă apoi încet și ca într-aiurea — zăcînd aici și simt cum încetul cu încetul viața se stinge în mine. Ștau, nopțile, eu singur treaz, pe întunec, iar inima mea ride văzîndu-vă dormind pe voi, care nu știți încă ce e dulceața somnului pe care-l aveți.
40 Într-un tirziu, mi-e parcă o zare de lumină se ivește prin întunec și aștept cu neastîmpăr cîntatul coco-

șilor. Tot mai mult se dezvăluie ziua din noapte; tot mai deslușit se ivesc copacii și casele din vale; păsările încep să zboare și să cînte; se revarsă zorile minuitoare ale dimineții, și inima mi se umple de veselie

5 gîndindu-mă la voi, care nu știți încă ce frumoasă e, după o noapte nedormită, lumina zilei, ce plăcută e adierea dimineții. Cînd tu te ivești cu o falcă în cer și cu alta în pămînt, în pragul ușii, și-ți vine să plîngi, fiindcă nu poți să stăpînești patru copii de-

10 dată, în mine rîde inima că nimicul acesta tot mai poate să te scoată din răbdare. Cînd tu mă întrebî deznădăjduită ce vom minca astăzi, pe mine mă înveselește gîndul că voi nu știți încă ce va să zică mulțumirea pe care o aveți bînd, obosiți, paharul de apă,

15 și plăcerea de care aveți parte mîncînd, cuprinși de foame, coaja de pine. Sunt nimicuri toate, adause el peste pușin, cuprins de adîncă durere; ce-ți pasă de piciorul meu, dacă mă vezi voios!?

— Pentru că tu cauți numai ceea ce e frumos în

20 lume, zise ea.

— Nu, răspunse el, ci pentru că văd din întunec o lume plină de lumină.

Ei tresăriră amîndoi.

Afară iar se-ntimpla ceva: Bocu și Cecilia țipau ca

25 din gură de șarpe, iară Ermil răcnea, încît se deșteptă și Dorin.

D-l Călin se sperie, încît se simțea nenorocit că nu poate alerga afară.

— Așa ne trebuie — zise Agata cu amărăciune —

30 dacă pierdem timpul cu nimicuri și părăsim copiii în voia întîmplării.

Luînd apoi pe Dorin în brațe, ea grăbi afară.

Cap. III

NĂPASTEA

35 „Ai ce să le iei, ai ce să le faci!“ De la aceasta d-l Ciulic nu s-a abătut niciodată în viața lui: cum ar fi putut să se abată acum, cînd mai erau la mijloc și slăbiciunile omenești ale unui comisar de poliție!?

Ajunsă sentența definitivă, el a cerut fără de întfr-
ziere execuțiunea, și pe cînd d-l Călin îi vorbea nevastei
sale despre mulțumirile acestei vieți, d-l Ciulic a venit
insoțit de comisar și de un portărel ca să pună seches-
tru. Pe ce? Asta era treaba lui!

5 Era pe la sfîrșitul lunii septembrie, o zi posomo-
rită și cam friguroasă. Bălăriile de pe maidan, uscate
acum, călcate de copiii ce alergaseră prin ele și pline
de gunoiul aruncat de vecini în mijlocul lor, erau
10 parcă o mare grămadă de gunoi, din care se ridică pe
ici, pe colo cîte un pom plin cu cuiburi de omidă,
cite un copac pe jumătate uscat și, cam la mijloc, casa
ruinată, în ale căreia ziduri se vedea pe ici, pe colo
paianta.

15 Deși nu crescuse-n perini de puf, nici își petrecuse
viața plimbîndu-se pe covoare de Persia, d-l Ciulic,
ca toți oamenii deprinși cu lumina, se supăra cînd
trebuia să calce pe gunoi. Îi era silă să meargă înainte
și la primul pas se ivi în mîntea lui gîndul: „Ce oameni
20 trebuie să fie aceia care pot să stea aici!”

— Poftim! grăi el apoi arătînd spre salcîm. Așa-și
lasă oamenii copiii, și să te miri apoi dacă sparg feres-
trele vecinilor!?

25 În vreme ce Ermil, mîndru și fericit că el e singurul
urcat în copac, făcea fel de fel de producțiuni gim-
nastice, dinspre vecinul de dincolo zbură ceva spre salcîm.
Era o cutie de sardele, goală ca toate cutiile arun-
cate la vecini.

30 Cecilia cea sprintenă sări iute și-o ridică, apoi începu
să sară într-un picior și să strige: „Ce am eu! Ce am
eu!”

Bocu sări și el s-o ieie de la dînsa, și, fiindcă Cecilia
nu voia să i-o deie, ei începură a striga, a-și da brinci
și a se zgîria.

35 Nu mai rămînea decît ca Ermil, cel mai mare, să
grăbească și el, ca să le facă dreptate. Iute dar, ca o
piscă, cu mîinile zdrelite și cu pantalonii mai rupți
decît fuseseră, el se dete jos și se răpezi răcnind la
dînșii.

40 De aici țipetele ca din gură de șarpe.

Cînd Agata se ivi cu copilul în brațe, Cecilia și Bocu alergau strigînd deznădăjduiți după Ermil, care fugise cu cutia, iar Ciulic, comisarul și portărelel stăteau în fața casei privind la copil — comisarul și portărelel rîzînd, iar Ciulic, îndirjit și cu bățul ridicat, gata să sară și să lovească pe Ermil.

Înțelegînd dintr-o singură privire că copiii se ceartă, ca de obicei, pentru ceva, Agata se întoarse ca să-i spună soțului său că nu e nimic, apoi ieși iar, cu inima încheștată, în fața casei, ca să primească pe cei veniți.

D-l Ciulic se opri mirat în fața ei.

Nu era de loc cum și-o închipuise el.

O femeie mititică și slabă, tinără, de vreo treizeci de ani, și foarte cumsecade, nu frumoasă, dar cu gropițe-n obraji curați, cu un zîmbet prietenos pe buze și cu un copil voios în brațe. Parc-o mai văzuse undeva, parc-o cunoștea de mult!

Cealalți copii nu se mai certau, nu mai zbierau nici ei.

Ermil, văzînd c-a venit cineva, aruncă cutia și alerga spre casă. Cecilia alerga și ea după Ermil; Bocu rămăsese dar singur stăpîn pe cutie și venea încet în urma lor, ca să întrebe pe mama lui: „Ce e aia?”

Ciulic privi la copiii care nu erau, ce-i drept, nici curați, nici bine îmbrăcați, dar rumeni și voioși, își întoarse ochii peste Agata la comisarul bănuit de slăbiciuni omenești, apoi se uită lung și îndirjit la Ermil, care se apropiase și stătea înaintea lui desculț, cu capul gol, cu pantalonii rupți, cu dreapta zgîriată în șold și cu stînga lăsată în jos.

— Tu ești, măi, acela care a spart fereastra? îl întrebă el răstit.

Ermil se uită drept și hotărît în fața lui, dar nu grăi nimic, ci făcu numai din cap de doauă ori semnul că da!

— De ce?!

— Pentru că — răspunse Ermil răspicat — Cecilia a zis că eu nu pot!

— Da! și eu am zis că nu poate! adăugă Cecilia, foarte mîndră și foarte fericită că are și ea parte în

această afacere atât de importantă, pentru care au venit trei domni, nu mai puțin.

— Știi tu — grăi comisarul — că avem acum să-l ducem la poliție și să-l punem la arest?

5 — Nu-i adevărat! îi răspunse Ermil scurt. Tata a zis că eu sunt copil și nu puteți să-mi faceți nimic.

— Da! adăugă Cecilia, și tata a zis!

— Ești un obraznic! strigă d-l Ciulic.

— Da! îi răspunse Ermil cu convingere, căci așa
10 zicea și muma lui!

Agata se simțea foarte nenorocită, iar comisarul ar fi voit să-l sărute pe băiat, pentru că atât de bine a știut să-l necăjească pe bătrînul posac.

D-l Ciulic se-ntoarse supărat spre Agata.

15 „Cucoană, dacă ai, din păcate, copii, poartă grijă de dînșii și nu-i lăsa sălbatici“ — așa voia să-i zică. Văzînd însă strimtorarea ei, vorbele i se făcură cocoloașă-n git.

— Mare canon! grăi el, grea pedeapsă! Dar noi am
20 venit să punem sechestrul!

— Vă rog, grăi dînsa poftindu-i să intre. Știa și mai nainte că pentru aceasta au venit; cu toate aceste, parcă-i înfipsese un fer roșu în inimă și-i era ca și cînd pămîntul s-ar clătina sub picioarele ei. Nu-i intra în
25 minte gîndul că e în lumea aceasta vreun om care poate să sechestreze ceva în casa ei; îi venea însă să intre în pămînt, fiindcă n-avea nimic pentru ca să scape de rușinea ce i se făcea.

În casa de pe maidan erau două odăi, și la mijloc,
30 între ele, un fel de tindă, în care era și o vatră.

Agata, trecînd prin tînda goală, deschise ușa de la dreapta, pentru ca cei veniți să vadă dacă e ori nu ceva de sechestrat în odaie.

Comisarul se opri rizînd pe sub mustață la intrarea
35 tîndei; portărelul însă, care mai făcuse multe sechestrări cu d-l Ciulic și știa că el totdeauna știe să găsească ceva, intră în urma d-lui Ciulic, care se oprise în pragul odăii de curînd văruiute, în care erau două paturi sărăcăcioase, o masă hodorogită, trei scaune de
40 lemn, o mașină de fierț și cîteva zdrențe într-un cuier.

El se întoarse spre cealaltă ușă.

— Aici zace soțul meu, care e bolnav, îi zise Agata tremurînd.

— Tocmai! îi răspunse d-l Ciulic. Voiesc să vorbesc cu el. Cu d-ta nu am nimic. El e stăpînul, și el are să-mi plătească.

El deschise apoi și intră. Avea dreptul s-o facă și nu putea nimeni să-l oprească; comisarul ar fi voit cu toate aceste să-l apuce de guler, iar portărelel se opri în tindă și se uita dînd din umăr la comisar.

Intrînd în odaia în care zăcea vecinul său, d-l Ciulic se făcu roșu ca racul.

Odaia era plină de fum de tutun.

Tutun!?

Toate putea d-l Ciulic să le ierte, fiindcă toate aveau un înțeles oarecare: fumatul însă? fumatul!? Auzi d-ta! omul acesta, care n-avea cu ce să-și îmbrace nevasta și copiii, omul acesta bolnav, prăpădit, umbra aceasta de om mai fuma, lua pînea de la gura copiilor săi, ca să-și poată umplea odaia și trupul de cea mai drăcească otrăvă!?

Grozav păcat! grozavă slăbiciune! Atît era d-l Ciulic de turburat, încît nici că-și mai putea da seamă despre cele ce se petrec într-insul.

Vedea în fața sa pe acei copii desculți și pe femeia cu copilul în brațe, vedea cele două odăi deșerte și pe omul bolnav, dar le vedea toate inecate oarecum în fumul de tutun și, cuprins de un simțămînt lui pînă acum necunoscut, se întoarse spre Agata.

— Cucoană — îi zise cu un fel de înduioșare — nu-l mai lăsa să fumeze!

Agata-i zîmbi cu dulceață. Parcă nu mai era omul de mai înainte. Era atîta bunătate în vorbele lui și-n asprimea cu care le rostise!

— Ai auzit tu? grăi dînsa adresîndu-se la soțul ei. Îi zic și eu — urmă apoi întorcîndu-se spre d-l Ciulic — îl rog, dar în zadar.

D-lui Călin îi părea plin de haz omul care intră astfel în casa lui. Așa, numai și numai așa putea să fie, așa trebuia să fie bogatul vecin, care venea să-l execute pentru geamul spart de un copil: un om care vrea cu orice preț să aibă cuvînte de a se necăji.

El se ridică puțin și-și scutură capul.

— Am onoare cu d-l Ciulic? zise el zîmbind.

— Da, eu sunt! îi răspunse vecinul scurt.

— D-le Ciulic — urmă bolnavul — ceea ce mă pune
pe mine pe gînduri nu e fumul de tutun, ci că nu-mi
5 mai vine să fumez ca mai înainte!

Răspunsul acesta avea fără îndoială înțelesul lui
foarte adînc; dar d-l Călin se înșela crezînd că vecinul
său e dintre oamenii cu care se poate vorbi așa.

— Ce boală ai d-ta? întrebă acesta ca și cînd n-ar
10 fi fost niciodată vorba de tutun.

— Mi s-a umflat — răspunse d-l Călin mai serios —
așa, din senin, încheietura de la genuche.

— Nu poți călca?

— Doamne ferește!

15 — Te doare?

— Grozav! mai ales cînd se schimbă timpul.

— De cînd?

— Mai bine de un an.

— Și ce zic doctorii?

20 Bolnavului, orișicare ar fi el, nu poți să-i faci mîn-
gîiere mai mare decît întrebîndu-l despre boala lui.
Căci pentru el boala e un fel de titlu de glorie, sufe-
rințele sunt fapte eroice.

D-l Călin ridică dar pătura, ca să-și dezvelească pi-
25 ciorul, care era așezat într-un fel de scoc făcut din scîn-
duri subțiri.

Iar se-nșelă, căci d-l Ciulic, care nu știa ce va să
zică boală, se apropie și trase iar pătura peste picior.
De ce adecă să se uite el acolo? de ce să vadă? ce-i
30 pasă lui?

— Uite! grăi d-l Călin, așa cum l-ai văzut, așa stă
de nu-mi aduc aminte de cînd. E un fel de apă în în-
cheietură. Am pus gheață; m-am uns cu fel de fel de
alifii: degeaba! Doctorii zic că poate să dea înapoi,
35 și nu-mi rămîne decît să rabd și să aștept.

— Ce leafă ai d-ta? întrebă vecinul ca și cînd n-ar
fi fost niciodată vorba de umflătura din încheietură.

— Nici una.

— În sentență se zice că ești funcționar.

40 — Am fost.

— Și de ce nu mai ești?

— Am avut concediu și, după ce concediul mi-a expirat în două rînduri, am fost înlocuit cu altul.

— De cînd?

— De vreo cinci luni, de cînd m-am mutat aici.

5 — Atunci stai foarte rău! grăi d-l Ciulic¹ dînd din cap.

— Rău, îi răspunse bolnavul, acum foarte serios.

— De! urmă vecinul rece, eu am cu toate aceste să iau de la d-ta 54 lei.

10 D-l Călin avea nevastă și patru copii, nu știa cu toate acestea ce vor să zică nevoile vieții de toate zilele. Chiar dac-ar fi știut-o aceasta vreodată, ar fi uitat-o acum de cînd era bolnav, pus sub purtarea de grijă a Agatei. El dete dar din umeri. Nu mai era vorba
15 de mine, de poimîne, ci de clipa aceasta, și nu știa ce să facă, ce să zică.

Pentru d-l Ciulic lucrul nu era nou, nici neobiciuit: el știa de ce-a venit și ce are să facă.

— Uite — grăi dînsul — am să-ți fac o leșnire: să-mi
20 dai o poliță.

Asta era o amîinare.

Fața d-lui Călin se înveseli, iar Agata ar fi voit să sărute mîna zgrîcitului, despre care toată lumea vorbea rău.

25 — Un girant poți să-mi dai? adăugă acesta.

Fața d-lui Călin iar se-ntunecă.

— Cum, Doamne! să-l gădesc — grăi dînsul întristat — cînd pe la mine nu mai vine nimeni, iar noi nu putem să ieșim din casă?

30 — Ei, lasă, că-ți gădesc eu girant — grăi d-l Ciulic băgînd mîna în buzunar, să scoată blancheta pe poliță — pentru 60, adecă șaiszeci l.n. pe șase luni de zile.

Girant!? Găsea el între datornicii lui destui oameni care puneau bucuross iscălitura și pe polița aceasta,
35 cînd vorba era să le-o reînnoiască pe a lor. Nu l pierduți nu erau banii aceștia!

— Unde ai fost d-ta funcționar? întrebă el puind polița scrisă în buzunar.

— La Căile Ferate, în secțiunea mișcării.

¹ În toate edițiile: *Călin*.

— Hm! Și te-au înlocuit cu altul?
— Da! M-au considerat ca demisionat.
— Hm! Cum așa?! Nu au pus un suplinitor în locul
d-tale?

5 — Nu.

— Hm! zise iar d-l Ciulic, pus pe gânduri.

„Omul ăsta mă minte! Omul ăsta umblă să mă în-
șele!“ își zise el. Îi părea peste putință ca un funcționar
să fie destituit numai și numai pentru că e bolnav,
10 ba tocmai când e bolnav.

Dar, la urma urmelor, puțin îl privea: polița o
avea în buzunar, iar de celelalte, grija lui!

Își luă dar, ca prieten, ziua bună de la vecinul său,
care se simțea foarte fericit că de asta a scăpat pe timp
15 de șase luni. Cite se mai puteau întâmpla pînă atunci!

Agata, acum, în clipa aceasta, chiar mai fericită
decît soțul ei, îl însoți cu fața voioasă pe marele bine-
făcător.

— Putem să plecăm, îi zise el portărelului; totul
20 e în regulă: suma a fost achitată.

Portărelul, care-l cunoștea bine pe d-l Ciulic, își
puse mîna la pălărie și plecă convins că nici nu poate
să fie altfel; comisarul însă, care cunoștea bine pe
oamenii din casa de pe maidan, era convins că d-l
25 Ciulic a spus un mare neadevăr și nu-și putea stăpîni
obicinuitul zîmbet de satisfacțiune.

D-l Ciulic se cutremură în tot trupul. Ar fi voit să
scoată polița și să i-o trîntească-n nas, ca să vadă că
n-a umblat degeaba, c-a avut ce să ia, ce să le facă.
30 Asta însă, aici, acum nu putea s-o facă.

Ochii lui se opriră asupra copiilor, care rîdeau ca toți
copiii cînd văd pe alții zîbind.

— Cucoană! zise el întorcîndu-se spre Agata, dacă
ai, din păcate, copii, poartă grijă de dinșii, nu-i lăsa
35 sălbateci!

Agata tresări înspăimîntată de această schimbare,
pe care ea nu putea s-o înțeleagă.

— O, Doamne! Domnule Ciulic! îi răspunse ea cu
înduioșare și cu glasul oarecum în doauă coarde, dacă
40 n-ai copii, ai fost copil, ai avut mamă și știi că pe
nimeni nu poate să-l doară ca pe mine dacă nu sunt

cum i-aş dori; Dumnezeu ni i-a dat însă, ca să ne răsplătească pentru cele făcute de noi părinţilor noştri şi altora. Iartă-i pe ei, ca să uşurezi sarcina noastră!

5 D-I Ciulic nu ştia ce să mai zică. El avea fără îndoielă dreptate; era însă în vorbele ei şi-n tonul cu care le rostise, în glasul acela, ceva mai tare decît dreptatea, un simţămînt care-ţi zice: „N-ai ce să le faci! aşa sunt şi nu pot să fie altfel“. Apoi avuse şi el mamă!

10 — Prea sunt — grăi el, ca să zică ceva — aici pe maidanul acesta în largul lor; mai ţine-i şi-n casă.

Cu aceste vorbe el se depărtă, în vreme ce Agata se întoarse cu copiii în casă, mîhnită iar şi nefericită.

15 După ce se despărţi de portărel şi de comisar, d-I Ciulic se opri şi se uită înapoi, spre casa de pe maidan. Era foarte nemulţumit, aşa nemulţumit, fără ca să-şi dea seamă de ce.

Un singur lucru era lămurit în capul lui: că acum comisarul trebuie neapărat să plece din Dealul Spirii.

20 Zîmbetul acela nu putea să rămîie nerăsplătit.

El iar se opri, ca să se uite-napoi.

„Nu-i vorba — îşi zise — de putut se poate! Omul e, precum se vede, cam slobod la gură, îşi va fi făcut duşmani, n-o fi avînd protecţiune, vor fi avut nevoie
25 să căpătuiască pe cineva... de putut se poate! La noi multe se pot...“

Cu toate aceste, sosit acasă, baba simţi numaidecît că stăpînul ei iar s-a îndîrjit, şi umbla în virful degetelor, în vreme ce el muta mereu scaunele de la un loc
30 la altul, ca totdeauna cînd îşi croia vreun plan de acţiune.

Dacă cu putinţă era una, era şi cealaltă. Corb la corb nu scoate ochii! Mintea datornicilor e neseacă în născociri cînd vorba e să-şi înşele creditorii. Da!
35 era cu putinţă şi ca el să fi luat înţelegere cu comisarul şi cu funcţionarii de la primărie ca să ia, fie de la primar, fie de la vreunul din ajutoarele lui o recomandaţie către Ministerul Lucrărilor Publice. Neapărat! Fără de poruncă din partea ministerului degeaba
40 se ducea la direcţiunea Căilor Ferate. Iar de celelalte, grija lui!

El iar mută scaunul, acum lângă masă.

Asta ar fi trebuit s-o facă de mult, chiar de la început!

5 Fieştecare lucru la timpul lui, bine chibzuit, cu socoteală, fără de pripire: asta era principiul pe care şi-l făcuse încă în timpul când avea circumă; şi-i era parcă-l strînge cineva de git cînd trebuia să-şi facă mărturisirea că aleargă şi el citeodată degeaba.

10 Cîtă alergătură, cîtă bătaie de cap, cit necaz pentru un lucru de nimic!

Se vedea el însuşi pe sine mergînd la prefectură, şi de acolo la primărie, şi iar la prefectură, pentru ca apoi să meargă în mai multe rînduri la judecătorie. Pretutindenea perdere de timp, multă vorbă pentru treabă
15 puţină, supărări peste supărări, necazuri peste necazuri. Iar cele multe veneau de aici înainte!

El mută alt scaun din loc.

Vedea înaintea sa bălăriile şi gunoiul, pomii plini de păiangeniş, casa dărăpănată, copiii desculţi şi neastimpăraţi, femeia cu copilul voios în braţe, odăile curate, dar deşerte şi, în mijlocul acestora, perdut în
20 fumul de tutun, pe acel om bolnav, slab, cu părul lung, care voia să-l mintă, să-l înşele.

25 Le vedea şi iar le vedea şi nu mai putea să nu le vadă.

— Păcatele mele! strigă el în cele din urmă. Oamenii aceştia au căzut năpaste pe capul meu! Ce-mi pasă mie de dişii!? Parcă n-am eu destule necazuri!?

Cap. IV

30 GURA MAHALALEI

D-l Costică Falangiu, comisarul din Dealul Spirii, a avut un mare succes: asta trebuia s-o ştie toată lumea!

35 Om deştept, neobosit şi vrednic, aşa zicea prefectul, de toată increderea, el a fost trimis în Dealul Spirii tocmai pentru că aici se zicea că sunt cei mai circotaşi dintre toţi bucureştenii.

Şi era, în adevăr, ca făcut pentru Dealul Spirii.

Născut în lume ca să se bucure de viață, el cheltuise o avere frumoasă oarecum fără de veste, iar acum, cînd nu mai avea nimic, era socialist, adecă chilipirgiu din convingere, totdeauna voios și cu inima deschisă, totdeauna gata de a cheful, totdeauna cu punga pe masă, fie a lui, fie a altuia.

După citeva săptămîni, toată lumea cunoștea pe omul înalt și frumos, deși cam gros și cu părul pe jumătate cărunt, care aleargă toată ziua, și noaptea toată era totdeauna și pretutindenea la îndemînă, și făcea gură pentru zece, dar dacă-l luai cu binele, era moale ca ceara și bun de puteai să-i furi batista din buzunar și să-i iai inelele de pe degete. Era ca și cînd aici și-ar fi cheltuit averea, și d-l Costică era pentru toți, Nene erau toți pentru dînsul.

De ce a trebuit să se pună în pizmă cu Ciulic?!

Lasă că cei de la primărie erau foarte supărați și ziceau că n-are Falangiu să se amestece în treburi care nu-l privesc, dar Ciulic mai era și om zăcaș, care vrea să știi la oamenii la care ține și el și îți poartă simbele/ dacă vede că nu te superi cînd să supără el și erau atît sus în deal, cit și jos în piață foarte mulți oameni cărora nu le dădea mîna să se strice cu dînsul.

Ferbea dar mahalaua și piața cînd Ciulic umbla, uitîndu-se din cînd în cînd înapoi, de la prefectură pînă la primărie și de acolo la judecătorie. Nu-i vorba, lumea îi dedia dreptate comisarului, zicea însă că rău a făcut de s-a prins în coarne cu Ciulic.

Falangiu rîdea.

Așa cum l-a făcut Dumnezeu, el nu putea să-și stăpînească firea și trebuia să zimbească de cîte ori se întimpla să-l vadă pe Ciulic îndirjit. Nu-l prindea de loc!

E om veninos, e cămătar zgîrcit, așa zicea lumea.

— Slavă Domnului! zicea Falangiu, mai bine decît mine nu știe nimeni ce va să zică un cămătar, un zgîrcit, și mai bine decît mine nu poate nimeni să-l cunoască pe Ciulic: nu, mutră de cămătar n-are omul acesta!

Un fel de zaraf, care dă bani de azi pînă mine, pe opt zile, pe o lună, mai ales la oameni care de aiurea

nu se pot imprumuta fiindcă n-au nimic și vai de capul lor, că se ține gaită, după dinșii, stă ziua toată în piață, ca să vadă cum datornicii lui adună banii, iar duminicile și zilele de sărbători aleargă prin birturi și pe la grădini, ca să se certe cu dinșii dacă-i prinde chefuind.

Un nebun care nu știe ce să facă cu averea lui și-și face necazuri cînd ar putea să fie scutit de ele!

Din asta nu putea nimeni să-l scoată pe Falangiu. Iar acum dreptatea lui era dovedită: ziua următoare toată mahalaua și toată piața știa că Ciulic s-a dat învins și a iertat cei 54 de lei. O aflase de la comisarul, care a fost de față dimpreună cu portărelul.

Oamenii clătinau din cap. Lucrul le părea peste putință, fiindcă nu s-a mai pomenit ca Ciulic să dea ori să ierte cuiva ceva. Omul însă are ceva foarte sucit în firea lui: caută cu insetare ceea ce-i pare peste putință, tocmai fiindcă e ceva cu totul nou, nemaipomenit, de necrezut.

Încă în aceeași zi dar, cocoana Marița, vecina de dincolo, unde se deșertase cutia cu sardele, și-a spălat minile, și-a pus un bareș curat și a trecut la vecinele de pe maidan, ca să vadă ce mai fac.

Mare mirare!

Era supărată și vecina aceasta tot pe urma lui Ermil, care avea și uritul obicei de a se hîrjoni cu cînele vecinei pe la gard și de a lua la goană găinile dacă treceau pe maidan ca să caute știutul mărgăritar. D-l Călin se mira, dar, cum de vecina și-a uitat, așa, din senin, supărarea și a venit să-l vadă.

Mai mirată era însă cucoana Marița cînd l-a văzut pe vecinul ei singur, fiind în brațe pe Dorin, care acum nu era de loc voios. Agata plecase cu ceilalți trei copii în piață, ca să le cumpere încălțăminte, fiindcă nu-i mai putea lăsa desculți și sălbăticiți.

„Aha! zise cucoana Marița în gîndul ei. Care va să zică, în adevăr, ba le-a mai și dat bani să cumpere încălțăminte pentru copii.“

Așa-i trebuia cocoanei Mariței! De ce venea atît de rar pe la vecinii ei? Dacă ar fi venit mai des, ar fi înțeles numaimcît de ce anume acum sub perinile de la

căpătiul vecinului nu mai era un palton de iarnă, ci un geamantănaș, care mai nainte era aruncat sub pat.

— Vai de mine! grăi dînsa. De ce n-a trimis cucoana Agata la mine dacă trebuia și trebuia să meargă în țirg!? Auzi d-ta! să rămii singur cu copilul! Haid' la mama, puiule! adăugă ea întinzînd brațele ca să ia copilul.

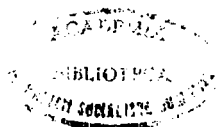
Domnul Călin era cu atît mai mulțumit de această bunăvoință cu cît copilul, trecut în brațele vecinei, își conțeni plînsul.

Dorin nu era însă dintre oamenii deprinși a fi purtați de orișicine în brațe. El tăcu, ce-i drept, dar numai pentru ca să examineze cu cuvenita luare-aminte fața vecinei și, după ce se încredință că are a face cu o persoană care nu-i era cunoscută, se strimbă o dată și începu să plîngă cu un parapon care o puneă chiar și pe cocoana Marița pe gînduri. Ea ținea însă cu orice preț să-l molcomească și-l încredința mereu pe d-l Călin că la dînsa nu plîng copiii niciodată, un lucru contra căruia Dorin protesta cu hotărîre din ce în ce mai mare.

D-l Călin se simțea foarte strimtorat, și cu toate aceste abia își mai putea stăpîni risul cînd vedea strimtorarea vecinei, o femeie scurtă și de cuvenită rotunjime, care alerga de ici pînă colo cu copilul răzvrătit.

Cîtă fericire în casa de pe maidan cînd Agata se ivi în prag!

Agata era fericită c-a sosit la timp și că soțul ei n-a stat singur. Dorin era fericit că se simte iar în brațele mumei sale. D-l Călin era fericit că copilul nu mai plînge și vecina nu se mai plimbă cu el. Fericirea cea mare era însă în ochii copiilor, care-și auzeau încălțămîntea tropăind pe scinduri. Ermil, care rupsese multe ghetete în viața lui, ținea, ce-i drept, să arate că puțin îi pasă de surprinderea ce i s-a făcut; Cecilia însă ar fi voit să-și poată lua picioarele în brațe, ca să nu se „muidăiască“ ghetetele cele noauă și umbra ca o porumbiță, iar Bocu, om nedeprins, își ținea trupul țeapăn și călca cu mare băgare de seamă, pentru ca nu cumva să se împedee în propriile lui picioare.

Văzind atita fericire, cocoana Marița se simțea foarte nenorocită că n-a făcut și ea ceva ca să mai sporească bucuriile casei. Era dar foarte veselă cînd află că bolnavul poate să mănince orișice, deoarece soțul ei era
5 pescar și primise niște cegă de toată frumusețea.

— Vai de mine, n-am știut! zise ea, și parcă-l vedea cum se bucură cînd vor vedea cegă pe masa lor.

Nu mai putea să rămție; trebuia să plece fără întirziere, ca să le facă cit mai curînd bucuria aceasta.

10 Vecinii au slăbiciunile omenesți.

Cocoana Tinca, vecina din față, zărise din întimplare pe vecina ei cînd aceasta mergea la casa de pe maidan, și era foarte doritoare de a ști ce-a văzut și ce-a aflat. Acum dar, cînd cocoana Marița se întorcea,
15 era adunat soborul la porțița ei. Cine oare n-ar fi dorit să știe: Cum oare s-ar fi putut ca cocoana Marița să nu să simtă mindră că dînsa e cea dintii care știe bine și poate să spună?

Era însă un lucru pe care ea n-ar fi trebuit să-l spună: vorba despre cega cea frumoasă.

„Asta nu se poate! Doamne ferește!“ grăi cocoana Tinca în gîndul ei.

Cum, Marița să le trimită oamenilor de pe maidan ceva mai nainte decît dînsa? Așa ceva nu s-a mai pomenit!
25 Auzi, un pescar!? cînd soțul ei vindea în piață frumusețe de costițe afumate. Nu! costițe nu! un mușchi din cele mai proaspete! Și un borcan de dulceață. Da, neapărat!

Ea grăbi dar acasă, pentru ca nu cumva să întirzie. Ce-ar zice Ciulic dac-ăr afla că nu ea a fost cea dintii?!

Și, cum sunt vecinele, cînd plecă Tinca, plecară și celelalte, ca nu cumva să întirzie.

D-l Călin și Agata stăteau mirați și se întrebau unul pe altul ce va fi aflat cucoana Marița de-i intrase așa,
35 deodată, atita dragoste în suflet.

Tot-toc!

— Intră!

Naie, băiatul de peste drum, aduce o tavă acoperită cu o servietă curată,

— Mama — zice el cu glasul înăbușit de emoțiune —
vă trimite multe complimente și vă roagă să primiți
mușchiul ăsta de porc afumat cu dulceața.

5 D-lui Călin îi vine iar să rîdă, dar se stăpînește și
de astă dată și se uită la Agata, care se uită și ea la el.
Ce-i asta? Cicoana Tinca? mușchi afumat? dulceața?
Cum? de ce?

Ermil, Cecilia și Bocu se uită și ei unul la altul.
Porc afumat! dulceața! ba încă și ghetete noauă!

10 Dar refuzul ar fi o grea insultă: Agata ia mușchiul
și borcanul cu dulceața, împătură servieta cea curată
și o pune pe tavă, apoi mulțumește frumos și-i trimite
și ea vecinei de peste drum multe complimente, ba îl
însoțește pe băiat pînă în pragul tindei.

15 Ce-i asta?

Altă tavă acoperită cu o servietă curată.

E servitoarea cocoanei Sevastiței, vecinei de alături.

20 O bucată de cașcaval, două sticle de vin negru și o
pungă plină de pesmeți pentru copii, căci vecinul de
alături e băcan la „Pisica cu elopotel“.

Iar mulțumiri și multe complimente, în vreme ce
cicoana Marița se căznește că tot n-a sosit Spiridon
cu cega cea frumoasă.

25 — Bine, soro! grai d-l Călin după ce sosit și cega,
dar asta e o manifestațiune în toată regula!

El le înțelegea acum toate.

30 Ciulic era un om pe care nimeni nu-l putea suferi;
era dar lucru adevărat că vecinele, văzînd execuțiunea
din ziua trecută, au luat între dinsele înțelegerea
ca să-l dea de ocară pe Ciulic.

Altfel nici nu s-ar fi putut!

Tocmai de aceea însă mai ales Agata se simțea jig-
nită de aceste dovezi de bunăvoință.

35 În gîndul ei Ciulic era cel mai bun dintre toți oame-
nii cu care a avut a face de cînd soțul ei a căzut bol-
nav. Ea s-ar fi simțit foarte umilită dacă el ar fi pus
sechestrul pe puținele lucruri ce le mai rămăseseră, dar
încă mai umilită dacă el, văzînd că n-are ce să ia,
ar fi declarat că renunță la suma de 54 lei, ceea ce
40 pentru el ar fi fost un lucru de nimic. Polița — ei —
nu i-ar fi trecut niciodată prin minte!

Era dar un lucru hotărît că mine Agata se va duce să mulțumească pentru binevoitoarea atențiune și le va spune vecinelor cu cită bunăvoință, cu cită cruțare s-a purtat d-l Ciulic.

5 Și era, în adevăr, și acum trebuință de această confirmare.

Costică Falangiu a fost de față și a văzut cu ochii lui; cocoana Marița de asemenea a fost de față și a văzut și ea cu ochii ei; copiii alergau încălțați prin
10 bălăriile de pe maidan: tot mai erau și acum mulți oameni care clătinau din cap și nu puteau să creadă.

Dar un mai nou și mai neașteptat lucru!

Ziua următoare, cînd Agata avea de gînd să se ducă pe la vecine, o cupea elegantă intra în stradă.

15 O cupea?

Se poate oare ca o cupea să treacă de-a lungul uliței, iar vecinele să nu alerge la fereastră, ca să vadă unde se oprește cupeaua și cine iese din ea?!

20 Vizitiul opri în fața maidanului, iar din cupea ieși doctorul Ferescu, chiar Ferescu, nu mai puțin!

— Bravo, Ciulic! strigară vecinele.

Asta era mult, dar îi ședea bine, avea de unde.

Agata și soțul ei se uitară, se înțelege, și de astă dată unul la altul, iară Ermil, Cecilia și Bocu, simțind că un mare lucru se petrece, steteau țepeni și oprindu-și răsufierea.

30 Doctorul Ferescu, om grăbit ca toți doctorii, îi spuse bolnavului că vine trimis din partea Ministerului de Lucrări Publice, ca să-l vadă și să-i constate boala, apoi îl rugă să-și arate piciorul.

Fața d-lui Călin se-nsenină. Îi era ca și cînd după o noapte lungă și grea s-ar fi ivit deodată, pe neșteptate, zorile dimineții. Da! Totul era lămurit.

35 Ciulic a fost foarte mirat cînd a aflat că el n-a fost suplinit, ci înlocuit: nu mai rămînea îndoială că el a fost pe la ministeriu. Era atît de neașteptat și de frumos gîndul acesta, și atît de multe speranțe se legau de el, încît bietului bolnav îi venea să ridă de bucurie și iar să plîngă. Se uita cu drag la copiii lui, căroră
40 li se pregătea în gîndul lui o mai bună soartă, și la

Agata lui, care atît de mult a răbdat fără ca să simtă greutatea suferințelor ei.

5 Iar simțirea adevărată, fie bucurie, fie durere, nu se poate împărtași prin vorbe înșirate, și tocmai de aceea străbate din ochi în ochi și cuprinde fără de veste inimile. Agata și copiii înțelegeau, văzînd că un mare lucru se petrece, și în fețele lor se reivi marea bucurie a iubitului lor.

10 Doctorul însă nu era venit ca să examineze sufletele lor, ci să-și dea seama despre starea trupească a bolnavului. El examinează genunchele, apoi ascultă plămîinii, și inima, și pîntecele, și era serios, foarte serios, neîndurat de serios.

15 — D-ta — zise el în cele din urmă — ar fi trebuit să mergi peste vară la băi, mai bine la Mehadia; asta ar fi putut să-ți facă mult bine.

De astă dată, d-l Călin nu-și mai putu stăpîni risul. Prea era diavolească ironia acestui sfat binevoitor.

20 — Cum? zise el cu ochii plini de lacrimi, cu copiii cu tot ori numai așa singur?

Doctorul, om trăit în lume, înțelegea amărăciunea cuprinsă în această întrebare, dar nu se simțea de loc atîns de ea.

25 — Văd — zise el — și e foarte trist că nu puteai s-o faci; eu îți spun însă ce-ar fi putut să-ți ajute. Ești foarte bolnav, cu mult mai bolnav decît te simți, și nu ai alt leac afară la aer, lumină și hrană bună, bună. Ai poftă de mincare?

30 — Nu!

— Poți dormi?

— Nu!

— Te apucă din cînd în cînd amețelile?

— Da!

35 — Ce vrei mai departe!? grăi doctorul, d-ta ești om cu destule cunoștințe pentru ca să înțelegi că organismul omenesc nu e făcut ca să zacă-n pat și închis între patru pereți și, stînd așa, trebuie să se atrofieze în cele din urmă.

40 Toate acestea le știa și d-l Călin; era însă grozav lucru să le afle în fața Agatei de la un doctor care e grăbit și n-are vreme să spună lucrurile cu incungiur.

- Doamnă — urmă doctorul întorcându-se spre Agata — trebuie să mai faceți o încercare; poate că tot nu e încă prea târziu: mutați-vă cit mai curînd înspre munte și fă-i cit mai des băi căldicele, ca să-i vie somn și pofta de mîncare.
- Dar va putea el să suporte călătoria? întrebă ea cu inima încleștată.
- Îl va durea — răspunse doctorul gata de plecare — dar poate și călătoria să-i facă mult bine!
- 10 Apoi, om grăbit ca toți doctorii, el plecă fără ca să știe dacă va mai veni ori nu și care a fost scopul venirii sale.
- Nu era nimic nou, dar era grozav ceea ce zisese doctorul. Agata, cu toate acestea, ridea, încît gropițele se făceau din ce în ce mai adînci în obrajii ei curați. Căci ei nu mai erau acum singuri în lume: aveau un sprijin!
- Ea se duse la Ermil și-l sărută cu drag.
- Ce bun a fost, Doamne, ceasul în care el a aruncat piatra în fereastra vecinului!
- 20 Iară Ermil era tare fericit, fără ca să știe de ce.

Cap. V

STRÎMTORĂRILE D-LUI CIULIC

- D-l Paraschiv Ciulic, umblînd prin lume, ba chiar și stînd la el acasă, își aducea mereu amînte povestea cu omul pierdut în gînduri, care, ieșînd în tîrg cu căciula întoarsă de copii pe dos, ridea de lumea ce ride fără ca să aibă de ce.

- Baba lui, deși tot cea veche, de tot veche, era parcă mai întinerise, se făcuse voioasă și nu mai umbla în virful degetelor cînd el se îndîrjea, ci se uita la el, parc-ar fi voit să-i zică: „Nu te încrunta, că nu te mai cred!”

- Era îndrăzneață baba; simțea însă și el că nu s-ar fi putut supăra ca mai nainte dacă i-ar fi spart un păhar.

- Vecinii nu mai erau nici ei ca mai nainte. Se uitau voioși în fața lui și parcă ar fi voit să-i spună ceva înveselitor și să umble în voile lui.

- În piață oamenii se adunau, ca niciodată mai înainte, împregiurul lui, parcă ar fi voit să-l întrebe de ce e mai voios decît de obicei.

La primărie, în sfârșit, unde și mai înainte toate ușile se deschideau în fața lui, acum alergau cu toții să-i strângă mâna, iar d-l Tache Bencescu, unul din ajutoarele primarului, îl luă de braț și-l duse-n cabinetul său
5 ca să-l întrebe cu ce-l poate servi.

D-l Ciulic îi făcu în puține cuvinte împărtășire despre nedumiririle sale.

— Eu nu cred — zise el încheind — că e cu putință ca un om bolnav să fie aruncat cu patru copii pe drumuri!
10

— Nene Chivule — grăi d-l Bencescu — dă-mi voie să umblu eu în treaba aceasta. Am să mă duc și pe la minister, și pe la direcțiune; ții prea mult să-mi lași plăcerea aceasta!

15 D-l Ciulic stete puțin pe gânduri, însă puțin numai. Plecase de la baba cea voioasă, trecuse printre vecinii voioși, mai stătuse și prin piață, și acum parcă nu mai putea să creadă că și Bencescu va căuta să-l mintă, să-l înșele.

20 — Bine, bine! zise el, dacă ții, te rog, ba-mi pare chiar bine că n-am să mai alerg eu. Dar când să viu ca să aflu?

— Rămâi liniștit, răspunse d-l Bencescu; am să trec eu pe la d-ta dacă-mi dai voie.

25 — Bine, bine, zise d-l Ciulic, care era om grăbit, deși nu era doctor.

Ținea să umble iar printre oameni, ca să vadă cum mai e lumea. Nu mai încăpea îndoială că oamenii au aflat ceva ce el însuși nu știe încă, și trebuia să fie
30 între dinșii vreunul care i-o spune.

El se duse dar la birt, ca să scape de grija mincării. Aici însă oamenii erau tot ca mai înainte, parcă nu s-ar fi întâmplat nimic.

La cafenea tot așa, lumea cea veche, table, domino,
35 șah, cărți, biliard, oameni care umblau să se înșele unul pe altul, vinează câștig nemuncit și trec înainte fără ca să se bage în seamă unul pe altul.

Încetul cu încetul, pe nesimțite, fața lui Ciulic se făcu și ea tot cea veche; și plecând, pe-nserate, acasă,
40 el iar se oprea din când în când în loc, ca să privească înapoi și să scoată la iveală cei doi dinți ieșiți din linie.

Era tot lumea cea veche, pretutindeni pînă la el acasă.

Baba însă, baba lui cea veche, era și acum voioasă și îndrăzneată, chiar mai îndrăzneată decît mai înainte de plecarea lui...

5 Și fiindcă baba era femeie, iar femeile se simt foarte fericite cînd știu cîte ceva, d-l Ciulic află și el că copiii vecinului de pe maidan nu mai umblă desculți și că vecinele i-au trimis bolnavului cegă, mușchi afumat, vin negru și fel de fel de alte bunătăți.

10 — Bine, bine, foarte bine! strigă d-l Ciulic, atît de înveselit, încît baba se sperie de dînsul.

Nu era pentru el în lumea aceasta mai mare mulțumire decît să știe c-a dat de gol pe cineva care voia să-l înșele.

15 — Care va să zică, a mințit Călin: avea bani și n-a așteptat decît să treacă execuțiunea pentru ca să-i scoată la iveală.

— Am să le arăt! strigă el bătînd cu virful degetului în masă.

20 Baba nu știa ce are să le arate, vedea, însă, că stăpînul ei e foarte înveselit și că trebuie să fie la mijloc vreun lucru mare.

Iar asta trebuia neapărat s-o mai știe și alții, acum, cît mai curînd, îndată ce el se va fi culcat ca ea să poată da o raită pe la vecine.

25 Ziua următoare dar vecinii erau și mai voioși, iar lumea din piață privea cu mirare în fața lui Ciulic și se întreba cu neastîmpăr ce oare i s-a întîmplat de i s-a deschis, așa deodată, și firea, și fața.

30 Nu știa nici el.

Era ca omul care se uită în oglindă, și, văzîndu-se trist, mai virtos se întristează.

Sus în deal, la „Pisica cu clopoșel“, acolo și numai acolo erau oameni atoateștitori, care puteau s-o deslușească și asta.

35 Era lucru hotărit, o spunea d-l Costică el însuși, că țuică veche și în adevăr curată ca-n colț la „Pisică“ nu se mai găsește decît, poate, la vreuna din băcăniile de la „centru“: păcat ar fi fost să treci fără ca să intri
40 pe o clipă. E știut însă de toți cunoscătorii că gustul

cel adevărat, aroma specifică, calitatea propriu-zisă a
țuicii nu se simte decît abia după al doilea țui; clipa
e dar și ea ceva mai lungă, încît pe la miazăzi și pe-n-
serate, cînd oamenii se-ntorc la masă, nenea Ghiță al
5 cucoanei Sevastiței abia se mai mișca printre mușterii,
care, ca toți oamenii veniți pe o clipă, stau în picioare,
gata mereu să plece. Iar unde mulți oameni se adună,
așa din întîmplare și fără de nici o treabă, multe se
știu, multe se află, multe se deslușesc.

10 — O țuică! Ce mai e nou?

Aceste sunt vorbele cu care se intră aici.

La cele dintii răspunde băiatul de la teșghea, iar cele
din urmă îi sunt adresate mai ales d-lui Cesare Bufnea,
care de obicei nu stă-n picioare ca ceilalți, ci șade pe
15 un scaun din colț.

Bufnea e ziarist, trebuie dar să le știe toate și toate
să le înțeleagă.

Deși însă ziarist și om încă tinăr, d-l Bufnea stă gin-
ditor și tăcut în colțul lui și răspunde mai mult în ges-
20 turi decît în vorbe; căci omul, așa zice el, nu are să
vorbească decît atunci cînd are ce să spună, nu are să
spună decît ceea ce este pe deplin lămurit. Apoi el nu
venea și nu pierdea ceasuri întregi aici de dragul țuicii,
nici ca să stea de vorbă cu oamenii care o beau, ci pentru
25 ca să studieze tipuri și să ridă de prostia omenească.

Avea însă și el, ca toți oamenii, părțile lui slabe.

Nu putea, între altele, să mai rămîie pe scaun cînd
cineva rostea vorba „mizerie“: ochii i se umpleau de
văpaie, sprîncenele groase i se adunau și buzele i se
30 umflau; trebuia neapărat să se ridice și să spună ce
avea de spus.

E, precum știm, grozav de multă mizerie în lume,
iar aceasta pentru că oamenii sunt proști și e peste pu-
tîntă să nu te cuprindă indignațiunea cînd vezi cum
35 milioanele se luptă cu mizeria, pentru ca cîtiva mize-
rabili să poată trăi în desfrînare. Două — zicea el —
două sunt nenorocirile mari în lumea aceasta: guver-
nanții și capitalurile acumulate — guvernanții, care ne
pungășesc luînd biruri, ca să-și poată plăti zbirii, iar
40 capitalurile, care se acumulează robînd brațe munci-
toare.

— Petrache, încă una, strigă d-l Pandele Ciudea, funcționar al Ministerului de Finanțe. Așa e! Pungășie și exploatare e toată viața!

Toți îi dedeau dreptate lui Bufnea, toți erau de părerea lui. Nu-i vorba, ei mergeau pe calea lor înainte, unii ca zbiri, alții ca acumulatori de capital și iar alții ca robi; Bufnea se simțea înălțat în gîndul lui cînd vedea că ei încep să înțeleagă adevărul, că ochii li se deschid. Nu mai putea să fie departe timpul cînd Dea-
lul Spirii, adunat împrejurul lui, se pune în fruntea unei mișcări generoase și mari și se avîntă în o luptă uriașă pentru dezrobirea omenirii.

Tocmai de aceea însă acum d-l Bufnea era mai îngîndurat decît de obicei.

Oamenii nu mai erau de părerea lui, și nu e lucru mai nesuferit decît să te vezi așa, deodată, singur, părăsit de toată lumea. Că publicul e schimbăcios, că adeseori cauze mici produc în el efecte mari, aceasta o știa de mult; acum însă nu numai o știa, dar o și simțea.

Nu-i vorbă, era și el convins că Ciulic a renunțat la cei 54 lei, că li-a mai dat bani să cumpere ghetе pentru copii, ba că a trimis și un doctor să caute pe bolnav. Da! nu mai încăpea nici o îndoială că le-a făcut toate aceste. Ce erau însă aceste pentru dînsul? Nimic! Iată, bea și tu o țuică, dar să spui la toată lumea că eu ți-am dat-o! A făcut ce a făcut, pentru ca să adimenească lumea și apoi să-i stoarcă cu atît mai virtos măduva. Ah! nu e nimic mai detestabil decît bogatul care-i aruncă săracului cîte o firimitură, cîte o coajă uscată, ca să-și mai arate disprețul.

Alții erau însă de altă părere, ba nenea Ghiță mai vorbea și despre multlăudata dreaptă, care dă fără ca să știe stînga.

Asta-l scoate pe Bufnea din toate răbdările.

Era peste putință să nu i se ridice singele în cap cînd vedea cum un mizerabil poate să prostească o lume întreagă.

— Om generos, în adevăr generos — strigă el tare convins — nu e decît acela care dă tot, fiindcă nimic nu e al lui numai.

Ceilalți începură să ridă.

— De! grăi nenea Ghiță, asta n-ai face-o nici d-ta dac-ai avea ce să dai. Trebuie însă să știi un lucru: Sunt aici în mahala și în piață mulți oameni care nu știu, zău, eu ce-ar face dacă n-ar fi oameni ca Ciulic, care au știut să adune și să le facă pe aci, pe colo câte o mică înlesnire. El nu dă, ce-i drept, în dar; cînd te afli însă în strîmtorare, te bucuri dacă găsești pe cineva care te poate ajuta.

— Așa e! grăiră ceilalți. Ehe! cîți s-au procopsit pe urma lui!

— Dacă e vorba — zise d-l Ciudea — a muncit și el pînă ce și-a cîștigat averea și aleargă și acum destul ca să n-o piardă.

— Așa e! adăugă vecinul lui. El nu e, în adevăr, decît administratorul capitalului său.

Bufnea trecuse acum peste al treilea, care de obicei îndulcea firea lui, altfel atît de aspră; auzind dar vorbele aceste, el rămase cu gura căscată, ochii i se făcură mari și sprîncenele lui dese se ridicară în sus: iată o idee! o admirabilă soluțiune! Bravo! capitalistul numai administrator!

— Încă una, Petrache!

Atît era de fericit că oamenii au intrat iar în vederile lui, încît el, omul cumpătării, ar fi fost în stare să nu se mai oprească pînă la zece.

— Da! lucru lămurit! Ei n-ar fi putut să guste țuica cea veche și în adevăr curată dacă n-ar fi fost aici în Dealul Spirii un Ciulic, care-i dă lui Ghiță bani, ca s-o cumpere de la țăranul din Capu-Coastei și să le-o vîndă lor.

— Da! zise el, dacă e astfel, atunci mă închin și eu. Petrache, încă una în sănătatea lui Ciulic!

Iară Ciulic?

El nu știa nici acum de ce oamenii nu mai sunt cum au fost, dar se simțea foarte bine.

Viața lui toată a trăit în harță necurmată cu oamenii, n-a avut tragere de inimă, nu slăbiciune pentru nimeni și nu și-a închipuit, n-a crezut niciodată că cineva în lumea aceasta poate să aibă tragere de inimă pentru dînsul. În gîndul lui oamenii puteau să se fățărească, dar

nu puteau trăi în lumea aceasta decât hărțuindu-se mereu între dinșii. Acum îi era ca și când s-ar fi făcut pace fără ca el să știe cum și de ce. Nu i-o spunea nimeni, dar o vedea el din fețele oamenilor.

5 De ce? Nici că mai voia să știe, când atât de bine știa că așa e astăzi, dar mine are să fie iar cum a fost.

Tocmai de aceea pe înserate, când s-a întors acasă, el era atât de întristat, încît baba, văzîndu-l, s-a întristat și ea și n-a mai îndrăznit să-i spună că peste
10 zi a fost doctorul la vecinii de pe maidan.

Asta n-a aflat-o decât ziua următoare, cînd a ieșit să meargă în piață, unde avea să facă cîteva încasări.

Ermil, fiind cel mai mare, era, precum se și cuvenea, cel mai dintîi îmbrăcat și astfel încă el singur ieșit în
15 maidan. Văzînd pe Ciulic, despre care muma lui îi vorbise atât de mult în timpul celor din urmă cîteva zile, el începu să alerge, așa, în urma unei porniri venite ca din senin.

— Să mă vadă că nu mai sunt desculț!

20 Acesta i-ar fi fost, poate, răspunsul, dacă cineva l-ar fi oprit în loc, ca să-l întrebe, de ce fuge.

Ajunzînd apoi la Ciulic, el îi apucă iute mina și i-o sărută, căci așa a zis mama lui să facă totdeauna cînd
îl va întîlni.

25 Ciulic se opri speriat în loc și se uită cu mirare la băiat. Era un lucru atât de nemaipomenit ca un copil să-i sărute lui mina, și copilul era atât de voios și de fericit, încît bătrînul nu știa ce să-i facă și ce să-i zică.

— Dar tu? zise el. Unde te duci?

30 — Nicăieri! răspunse Ermil.

— Cum nicăieri? Eu văd c-ai plecat!

Ermil, văzînd și el că în adevăr a plecat, începu să sară într-un picior și să dea din mîni ca giștele din aripi.

35 — Mama — zise — ne-a cumpărat ghețe și a spus să nu mai umblăm desculți și să fim cuminte cînd ne vezi tu.

Ciulic stîmți ceva ca și cînd lacrămile i-ar năvăli în ochi. De ce, Doamne, cînd el îi vede? Îl dureau vorbele pe care le rostise la plecarea lui din casa de pe maidan și parcă auzea și acum acel glas în două corzi:
40 „Da, a fost și el copil, a avut și el mamă!”

Fără de voie, fără ca să-și dea seamă despre ceea ce face, el mîngieie obrajii copilului și se sperie oarecum cînd simți pelița cea moale și gingașă sub mina lui înăsprită.

— Unde te duci tu? întrebă copilul.

5 — În piață.

În piață. Ah, ce om fericit! El poate să meargă în piață! Cîte lucruri, cite, cite, grozav de multe lucruri sunt în piață!

10 — În piață e foarte frumos! eu vreau să mă duc și eu! grăi Ermil înduioșat, plîngînd aproape.

Cine oare, om bătrîn, ar fi putut să-i zică „ba“?

Și adevărat de ce să nu-l ia cu dînsul, cînd atît de mult dorea, și toți vecinii vedeau și puteau să le spună părinților că cu el a plecat!?

15 — Vino! îi răspunse dar, și-l luă de mînă. Era frumos, de necrezut, să vezi din colț, de la „Pisica“, pe bătrînul înalt și cu umerii cam ridicați, cum merge din deal la vale, oprindu-se din cînd în cînd ca să privească înapoi spre băiatul ce sare mereu într-un picior și să-l mai domolească.

— Am fost și eu cu mama-n piață, zice băiatul; sunt cai, și boi, și vițeii, și multe lucruri, apoi a fost la noi și doctorul cu careta și-a spus că trebuie să mergem la țară și să facem băi de frunze de nuc, așa zice mama.

25 Bătrînul se oprește acum și stă. Mult ar da să aibă un scaun la îndemînă, ca să-l mute cît se poate de departe. Așa el cine va fi fost doctorul acela, e om cu pricepere. La țară, neapărat la țară! Apoi băile de frunze de nuc! Ce nuci frumoși avea el la moșioara lui! De! dar e cam departe, tocmai în valea Dîmboviței, spre Capu-Coastei! Hm! E cam departe!

30 Băiatul îl trage de mînă, ca să se oprească acum neapărat, să se oprească în loc, fiindcă trec pe lîngă o vitrină.

35 Ah! cît de multe lucruri și toate frumoase!

Tot jucărele. Sunt cai, sunt cărucioare, sunt păpuși, pisici și cățeluși, sunt cutii întregi de soldați, unii călare, alții pedestri: ce nu e aici!?

40 — De ce nu vrei tu să-mi cumperi un briceag? întrebă Ermil uitîndu-se în ochii bătrînului.

— Ce să faci cu briceagul?

— Să-mi tai un băț ca să bat cini și pisicile!

5 Ce va să zică firea omenească! Ivit abia în lume, el
vrea să-și taie băț ca să bată cini și pisicile care-i fură
bucata din mină. În adevăr, oamenii toți sunt același
om.

— Haide, băietel!

— Și-o păpușă pentru Cecilia! adăugă acum Ermil
intr-un ton încit vorbele sunau ca și când ar voi să zică:
10 altfel nu primesc nici briceagul. Și tobă pentru Bocu!
Da! o tobă! Pentru Dorin nimic! El e prea mic.

Bătrînul se uită lung la el. De ce adecă și-o păpușă?
și tobă? Era în dorința aceasta ceva neînțeles, după
a lui părere cu desăvîrșire nefiresc.

15 Ermil începu să sară și să bată din palme.

— Bravo! bravo! strigă el ca ieșit din fire. Cum are
să se bucure Cecilia, cum are să se bucure Bocu, cum
au să se bucure tata și mama, și ei nu știu nimic, nimic
nu știu!

20 Ciulic, bătrînul om stingher în lume, rămase cuprins
de fiori, și iar îi era parcă lacrămile îi năvălesc în ochi.
O, mare lucru e această bucurie de bucuriile simțite
de alții; iar el abia acum la bătrînețe a ajuns să-l cu-
noască.

25 — Haide, băietel! zise el iar.

Acum, în clipa aceasta, ar fi fost în stare să cumpere
toată prăvălia, și abia după ce a intrat și-a mai tras
seamă și-a cerut un briceag mai ieftin, o păpușă mai
ieftină și tobă cît se poate de ieftină. Căci tot acolo
30 vine, așa zicea el: vorba e să fie briceag, tobă și pă-
pușă.

Apoi Ermil nu mai voia să știe de bătrînul: el se în-
toarse ca descărcat din pușcă înapoi, la deal, în vreme
ce bătrînul se uita pierdut după dînsul.

35 Marghioala, care vindea semințe în colț, stătea și ea ca
împietrită și se uita la el. Îl văzuse venind cu copilul,
stînd la vitrină, intrînd în prăvălie și ieșind apoi.

— Nu-i a bine! grăi dînsa înduioșată și făcînd semnul
cruții. Ciulic le cumpără copiilor jucărele. Doamne!
40 să nu zic în ceas rău, i se apropie moartea.

Cap: VI
STRIMTORĂRILE AGATEI

Agata era mîhnită, cătrănită.

5 E grozav lucru să te știi legat de un om cu care nu te poți înțelege.

De cînd Ciulic a trecut pragul casei lor, porniseră toate spre bine și inima ei se-nveselise.

10 Nu mai încăpea îndoială că Ciulic, care avea, precum spuneau toate cocoanele, multă trecere, a fost pe la direcțiunea Căilor Ferate și că acum bărbatul ei iar are să intre în leafă. O trecea un fel de sfirșeală cînd se gîdea că iar vor primi bani în fieștecare lună, și se muncea mereu gîndindu-se cum să-i mulțumească marelui binefăcător. Doamne! cît n-ar fi dat să afle care-i sunt slăbiciunile, ca să-i poată face vreo surprindere plăcută.

15 Iar Tănase al ei rîdea de dînsa.

Credea și el, nu-i vorba, că acum i se va acorda un nou concediu și i se va pune un suplinitor, precum a zis Ciulic; gîndul acesta însă pe el nu-l înveselea, ci-l umplea de dispreț și de amărăciune. Era om muncitor și capabil; își cîștigase un drept: dreptul lui însă nu prețuisese nimic cîtă vreme nu mai era în dos și un om pe care nu l-ar băga nimeni în seamă, dacă nu și-ar fi adunat bani mulți. Ar fi voit să n-aibă nevastă și copii, ca să se poată lipsi de dreptul ce i se da cu milă umilitoare.

Dar nici măcar o milă în adevăratul înțeles nu era.

20 Ciulic, omul, care face procese pentru geamuri sparte de copii și poartă blanchetele de poliță în buzunar, Ciulic acesta n-a umblat pe la direcțiunea Căilor Ferate ca să-i facă lui un bine, ci ca să-și găsească girantul pentru poliță, să-și asigure cei șasezeci de lei.

35 D-l Călin vedea în fața lui pe omul înalt, cu umerii ridicăți, cu fața aspră, și un fel de respect fioros îl cuprinsese.

Șasezeci de lei peste șase luni de zile nu erau nimic pentru omul acesta, care era socotit în rîndul milionarilor. El cu toate aceste s-a folosit cu o rară destoinicie de toate împregiurările, a alergat, a stăruiat ca nu cumva
40 să piardă acești șasezeci de lei.

Da! era om Ciulic acesta, om în felul lui, dar om!

Tocmai de aceea însă el rămase zăpăcit când copiii deteră năvală-n casă, Ermil cu briceagul, Cecilia cu păpușa, iar Bocu cu toba.

5 Sărmanii lui copiii! Ei aveau jucărele!

Cum oare să nu se bucure când atât de adeseori îl duruse gîndul că copiii lui nu pot să aibă, cum au alți copii și cum avuse și el odată, bucuria de a strica jucărelele!?

10 Se bucura deopotrivă cu toți trei împreună, dar se întreba totodată cum a ajuns Ciulic să cumpere jucărele pentru copiii lui? Ce interes avea el s-o facă aceasta?

Agata se bucura chiar mai mult decît dînsul.

15 — Ești — răspunse ea cu un fel de satisfacțiune femeiască — și acum de părerea că nu trebuie să merg cu copiii ca să-i mulțumim?

— Nu, răspunse el serios. A voit, precum se vede, să le facă copiilor o plăcere, și se cuvine să mergeți, ca să aibă și el plăcerea de a vedea bucuria lor, dacă
20 nu va fi prea tîrziu...

— Cum prea tîrziu?

— Cînd adecă ai voi să te duci?

— Să zicem, mîine dimineață.

25 — Apoi — grăi el rîzînd — pînă mîne jucărelele sunt vechi, dacă mai sunt în ființă, iar bucuria de a le fi avut nu se mai reivește decît la bătrînețe.

Agata iar se uita mînioasă la el. Era de nesuferit această luare în bătaie de joc a lucrurilor care ei îi erau sfinte.

30 — Bine — îi zise ea — ce ai tu cu Ciulic!?

— Eu? răspunse el. Nimic nu am! Mă mir numai că tu ai prins deodată slăbiciune pentru dînsul.

— Cum vrei să înțeleg aceste vorbe! întrebă ea adînc jignită.

35 — Agato! răspunse el cu fața voioasă. Mai ieri-alaltăieri nu puteam să ne înțelegem fiindcă te mîhneai pentru supărări pe care nu le aveai încă, iar acum nu ne înțelegem fiindcă te bucuri cînd nu ai încă de ce. Mai așteaptă! Ciulic e fără îndoială un om rar în felul lui; teamă mi-e însă că tu și-l închipuiești cum nu este.
40 Puțin îi pasă lui de durerile și de bucuriile tale, și dacă-ți

face vreun bine, e numai din întâmplare, fiindcă norocul tău e ca așa să-i vie la socoteală.

— De ce a cumpărat atunci jucărelele pentru copii? întrebă ea.

5 — Nu știu, răspuse el. Să vedem!

Agata se-ntoarse spre ușă, unde bătea cineva.

Nu e nimic mai aspru în viața omului decât răutatea cu care soarta se amestecă în daraverile lui.

10 Agata avea, ce-i drept, slăbiciune pentru bătrînul cel aspru și chibzuit. Atunci cînd el s-a uitat pentru întia oară la dînsa, și atunci cînd a plecat, era în ochii lui ceva scrutător și duios, o nesfîrșită bunăvoință, tot bunăvoința cu care mustrase pe soțul ei pentru că fumează. Nu! singele îi năvălea în obraji cînd cineva zicea
15 că e răutate în inima aceluia om bătrîn: cum oare să nu fi fost mlînită cînd chiar Tănase al ei o zicea aceasta!?

Tocmai acum, însă, cînd ea voia să dea răspuns, dar anume acum a trebuit să vie și ușierul de la direcțiunea
20 Căilor Ferate, ca să le aducă atît plicul cu deciziunea, prin care d-lui Atanasie Călin i se acorda un concediu nelimitat pentru tot timpul bolnăviei sale, cît și cîte 125 lei pe cele șase luni trecute, o sumedenie de bani.

25 Iară ea, acum, cînd avea de ce, nu se mai putea bucura.

Îi venea să plîngă cînd vedea cu cîtă liniște numără el banii și subscie chitanța de primire.

30 După ce plecă servitorul, el citi hîrtia din plic, o puse la o parte, apoi întinse banii înaintea sa și rămase cu ochii țintă la ei.

N-a avut niciodată în viața lui atîți bani la un loc și parcă era peste putință să-i cheltuiască.

— Așa e! Corect, zise el ca vorbind pentru sine. Dacă e adevărat că mi s-a făcut o nedreptate, atunci nu era
35 destul să nu mi se mai facă nedreptatea aceasta și de aci înainte, ci trebuia să fiu despăgubit și pentru trecut.

Ochii i se umplură de lacrimi.

— Nu! zise el rîzînd. Ceea ce am suferit eu văzîndu-vă pe voi în mizerie suferit rămîne, și nimic nu mai
40 poate să șteargă din sufletul meu amărăciunea gîndului

că copilul meu a trebuit să spargă fereastra unui zgircit nemilos pentru ca să mi se facă dreptate!

El își șterse lacrămile și-și scutură capul.

5 — Agato! zise apoi așezat. Acum da, trebuie să mergeți și să-i mulțumiți. Dar să te duci chiar acum să-ți cumperi o haină și să cumperi și pentru copii îmbrăcăminte de iarnă.

— Da! răspunse Agata, da!

Mai mult nu putea să zică.

10 O! nu e în lumea aceasta lucru mai frumos decît să știi că te potrivești la gînd cu omul de care ți-e legată soarta.

Trebuia să meargă fără de întîrziere, căci acum era timpul, cînd dormea Dorin. Apoi Ciulic nu era acasă și ea putea să treacă pe la baba ca s-o întrebe cîte ceva și să afle cînd poate să-l găsească acasă.

Trebuia să grăbească! Se ingrămădiseră deodată toate pe capul ei.

20 Trebuia să-și îmbăieze, după ce se va fi întors, și copiii. Neapărat! Trecuse atîta timp de cînd n-a mai făcut-o aceasta.

Iute dar, cum numai o sprintenă gospodină știe, ea adormi pe Dorin, adună pe ceilalți copii și se găti de drum.

25 D-l Călin își făcea în timpul acesta socoteala.

Avea, înainte de toate, să-și plătească datoriile, care dimpreună cu cei șasezeci de lei făceau la un loc două sute optsprezece lei. Grozav de mult! Șasezeci de lei, așa deodată, pentru nimic! Îi venea să răcnească! Dar mai rămîneau încă 532. Ce bine ar fi fost dacă din aceștia ar fi putut să păstreze 400 neatinși. De ce nu, dacă mai primea de aici înainte cîte 125 lei pe lună? Omului îi trebuie atît de puțin ca să trăiască!

— Cît crezi tu că-ți trebuie acum? întrebă el.

35 Agata era foarte strimtorată. Îi era greu să meargă la Ciulic cu mîna goală; trebuia să-i ducă ceva, un semn de iubire. Nu știa ce, dar era hotărîtă să treacă pe la baba, ca s-o întrebe, și apoi să-i lucreze fie o pernă de canapea, fie o tăviță de lampă, în sfîrșit, ceva, un lucru
40 de nimic, dar făcut de mîna ei. Ba — lucru minunat!

— avea chiar din timpurile cele bune o tavă începută, aproape gata.

5 Era în stare să stea toată noaptea ca s-o scoată gata, dar îi mai trebuia o bucată de catifea și una de mătasă, apoi câteva jurubițe de mătasă și o jurubiță de fir. Și totuși, soțului său nu putea să-i vorbească despre aceste: lucrul trebuia să fie pentru el o surprindere.

— Cit vei fi crezînd tu, răspunse ea.

10 — Nu, grăi dînsul dîndu-i o sută de lei. Schimbă-o pe aceasta și ia cit îți va trebui ca să cumperi pentru copii haine trainice și purtărețe, iar pentru tine ceea ce e de neapărată trebuință. Tu vezi cit e de bine să ai.

Agata plecă.

15 Pe cînd ea stătea de vorbă cu baba cea veche a vecinului, soțul ei, rămas singur cu copilul adormit, simți, o, Doamne, că-l fură somnul, ceea ce de atîta timp nu i se mai întimplase peste zi.

El adună banii și-i puse sub căpătîi, apoi dete geamantanașul la o parte, ca să se odihnească mai tîgnit.

20

Cap. VII

SLĂBICIUNILE BĂTRÎNETELOR

Era un fel de dulceață nemaistîmțită în inima d-lui Ciulic; mergeau, parcă, toate pe placul lui și nu mai putea nimic să-l supere.

25 El era cu toate aceste neliniștit.

Nu-i vorba, a fost pentru el o plăcere să meargă cu copilul în piață, să vadă fețele oamenilor ce se uitau după dînsul, o plăcere a fost să cumpere jucărele: dar tocmai acestea-l nelinișteau.

30 Îi era din cînd în cînd parcă i-e foarte greu să se lipsească de asemenea plăceri, parcă nu se simte și acum destul de tare să nu le caute cînd atît de ușor și le poate cîștiga; parcă nu mai era, ca pîn-acum, deplin stăpîn pe sine însuși.

35 Era om bătrîn, trecut acum de șaptezeci de ani, dar nu simțise niciodată altfel decît ca totdeauna: acum parcă slăbise deodată una din corzile ce sunaseră necontenit în sufletul lui.

Da! omul e pornit spre om, și firea a pus, ca să te adimenească, multă dulceață în fapta săvârșită de dragul altora: trebuie să fii învrăjbit cu tine însuși, ori să te îndrăjească oamenii, ca să ai în tine destulă tărie

5 spre a pune friu pornirii prin care firea te leagă de alții.

El nu mai avea tăria aceasta.

Îi plăcea să vadă fețe voioase, și parcă-l înțepa ceva când cineva se uita posomorit la dinsul.

Era de necrezut.

10 Nu-i mai venea să se ducă prin piață, ca să facă încasărilor pentru care a plecat de acasă. Îi era oarecum greu să-și strice buna dispozițiune dînd față cu oamenii de la care avea să ia.

Nu-i venea să se ducă, dar s-a dus.

15 Era de necrezut.

Datornicii lui îl așteptau cu banii numărați și erau voioși ca și când le-ar fi părut bine că pot să-i plătească.

Ba încă chiar și Andrei, pescarul, care nu putea să-i plătească, i-a ieșit — strimtorat, ce-i drept, dar nu su-

20 părat — în cale.

Pe cînd el umbla prin piață, Bencescu îl căutase pe acasă, pentru ca să-i spună că lucrurile au fost puse la cale spre mulțumirea lui... Fiindcă nu l-a găsit acasă și ținea să-i dea cit mai curînd știrea cea bună, s-a luat

25 pe urma lui și l-a găsit tocmai cînd îl lua de scurt pe Andrei, ca să-i spună cum se face de el nu poate plăti la timp, cînd știa prea bine că trebuie să plătească.

— Hm! Care va să zică, n-a mințit? grăi Ciulic uitîndu-se lung în fața lui Bencescu.

30 — Cine? întrebă acesta, care nu înțelegea întrebarea.

— Bietul ăla de bolnav, zise Ciulic. E adevărat că el nu mai avea nici o leafă?

— El să fie sănătos! răspunse Bencescu vesel. Dacă nu mă duceam eu pe la minister, putea s-aștepte!

35 Ciulic ar fi voit să-i poată trage cuiva o palmă. El, chiar el, a bănuît pe omul acela: nu era destul că s-a dus să-l execute, dar l-a mai și bănuît.

— Bine, domnule — strigă el aprins — dar asta e o mișelie nemaipomenită! Auzi d-ta!

40 Bencescu-l luă de braț, ca să-l ducă mai departe, fiindcă lumea începuse a se aduna.

Și atât era Ciulic de îndrăgostit, încît uită și pe Andrei și se duse mai departe.

— Da! N-a mințit! Era un om foarte cumsecade.

5 Seara, întorcîndu-se acasă, Ciulic era din nou trist, atât de trist, încît îi era oarecum dragă baba lui, care, văzîndu-l pe el trist, se întristase și ea.

Plimbîndu-se prin curte și prin grădină, el nu mai vedea nici frunzele scuturate de vîntul toamnătesc, nici rămășițele de zmei prin crengile copacilor, nici pisicile
10 ce alergau pe dinaintea lui.

Îi părea bine că lucrurile au venit cum le-a scos Ben-cescu la capăt, dar el la asta nu se gîndise, și-i era greu că nu s-a gîndit și că ei vor crede că el le-a pus toate la cale.

15 Dar îi părea bine.

Intrat după inserare în casă, el se plimba mai departe, în vreme ce baba stătea la ușă, așteptînd ca el să-i spună dacă are ori nu să pună masa, fiindcă azi se întorsese
acasă mai curînd decît de obicei.

20 Deodată se opri și se uită împregiurul său.

N-avea, parcă, destulă lumină.

Scoase dar cheia de la salon și i-o dete babei, ca să-i aducă lampa cea mare.

De ce să stea stînsă dac-o are!?

25 Baba luă cheia și se uită la ea oarecum fricoasă ca la un fel de dihanie. Cheia de la salon în minile ei? Ea să intre singură în salon? Asta nu s-a mai pomenit!

— Am zis să te duci în salon și să aduci lampa cea mare, îi zise el încă o dată.

30 — Să mergem, răspunse ea cu jumătate gură.

— Am zis să te duci tu.

— Nu pot, grăi baba strîmtoată. Sunt în salon atîtea lucruri și ar putea să lipsească ceva: e mai bine să vii și d-ta ca să vezi!

35 El se uită cîtva timp la ea, apoi, dezmeticîndu-se, luă lumînarea și plecă cu ea înainte. Da! baba lui avea dreptate; erau o mulțime de lucruri în salon, și mai bine e mai bine.

Abia mai tîrziu, în timpul mesei, stînd așa singur
40 cu sine, el își dete seamă cîtă lipsă de încredere era în purtarea babei și-l cuprinse un fel de spaimă cînd își

de se seamă că nu e, în adevăr, nimeni în lume, care are încredere într-insul.

Fața lui iar se-nveseli.

Tot era cineva.

- 5 El vedea în fața lui pe Ermil, care îi spunea ce a zis mama lui, îl ruga să-l ducă-n piață, ba-i cerea un bri-ceag, o păpușă, o tobă. Cîtă inimă deschisă! cît adevăr! ce neprefăcută tragere de inimă!

- 10 Venind ca să strîngă masa, baba se uită pe furiș la el și iar îi venea și ei să rîdă.

— Cooana de alături, de pe maidan, a fost azi pe aici, zise ea, și m-a întrebat cînd poate să te găsească acasă. Vrea, pare-mi-se, să vie mine să-ți spună ceva.

— Mie?! răspunse el apăsînd vorba.

- 15 — Așa se vede!

Bătrînului îi trecu parcă o săgeată prin inimă.

- 20 Nu putea să-și dea seamă de ce, dar tocmai acum, în starea sufletească în care se afla, se temea de femeia aceea, de copiii ei, de bărbatul ei cel bolnav, de toată casa de pe maidan.

- Năpaste, am zis eu, năpaste pe capul meu! grăi dînsul plimbîndu-se prin casă. Vedea mereu gropițele din obrajii curați. Unde, Doamne, le-a mai văzut! Le are și băiatul, ba parcă și fetița. Le-a mai văzut undeva, 25 cîndva, demult. Unde le-a mai văzut? Apoi glasul acela, așa despicat oarecum în două, ca o coardă mai subțire și alta mai groasă, care se potrivesc de minune, un glas care rîde plîngînd. Unde l-a mai auzit el!? „Ai fost și tu copil; ai avut și tu mamă“ — el nu voia s-o vadă. 30

Le-a făcut proces; s-a dus să-i execute; i-a dat afară din casă; l-a bănuț; iară ea venea acum să-i mulțumească: era hotărît să plece cu noaptea-n cap de-acasă.

Era hotărît, dar nu grăbea.

- 35 — Babă, să măhuri curtea! zise el cînd voi să plece, apoi mai rămase, stînd ca pe spini, ca să vadă cum aduna baba frunzele și să-i arate unde are să le ducă.

Nu! Tot trebuia să rămîie acasă, dacă dînsa a venit oarecum să-l vestească despre dorința ei de a-i vorbi.

- 40 El se-ntoarse în casă și începu să mute scaunele, fieș-tecare la locul lui.

Nu l lăși iar în curte și se duse la scări, ca să descuie intrarea, apoi trecu în salon. Era plin de praf; mai ales pe masă praful se vedea cât de colo. El scoase batista din buzunar și o scutură, apoi o băgă iar, cuprins de
5 un fel de spaimă, în buzunar și trecu în odaia de alături, unde era dulapul cu albituri. Întorcându-se apoi cu o cirpă, începu să șteargă praful încet și cu băgare de seamă, ca nu cumva să se ridice colbul.

Atât de adâncit era în purtarea lui de grijă, încât uitase toate ușile deschise și nu băgase de seamă că una
10 din pisicile vecinilor, un cotoi de tot îndrăzneț, a intrat ca o pisică ce era în salon și s-a făcut colac cu coadă în colțul canapelei tocmai la locul pregătit pentru Agata.

Și, dacă e vorba, tot ca pisica ar fi putut să intre și
15 Agata, fără ca el să prindă de veste: din întâmplare, însă, ea nu venea singură, ci cu alai.

Le-a spus copiilor de o sută de ori cum au să se poarte, ce au să facă și ce au să zică, iar pe Bocu,
20 care era cel mai răzleț dintre dinșii, l-a luat de mână și-l ținea bine. Ajunși însă în curte, lucrurile se încurcă.

Baba, care stetea mai în fund, îi făcu Agatei semn că bătrînul e singur în salon și că trebuie să urce scările.
25 Agata însă nu se așteptase la onoarea de-a fi primită pînă chiar și cu copiii în salon; ea rămase dar strimtorată în fața scărilor.

— Oho! strigă Ermil pornind spre scări. Mamă, Cecilio! pe aici trebuie să mergem!

30 Fericit că el știe mai bine decît toți și îndrăzneț ca un pisoi, el și începu să salte din treaptă-n treaptă.

Cecilia însă nu era băiat, ci fată, deci mai cuminte, mai cuviincioasă, mai ascultătoare, avea și haină nouă,
35 aducea pe fete le face totdeauna foarte înțepate, ba mai aducea într-o hîrtie roză, prinsă cu ace, și semnul de iubire.

— Ermil — zise ea înspăimîntată de îndrăzneala fratelui său — nu știi ce-a zis mama, ca să mă ții de mînă?

Ermil se opri, dar și se uită la mumă-sa, care era foarte nenorocită. Ermil era, în adevăr, un băiat sălbatec.

5 Această ieșire din program a lui Ermil era cu toate aceste un lucru cuminte, fiindcă Ciulic, auzind glasul lui Ermil, conținu cu purtarea de grijă, aruncă în odaia de alături cirpa cea curată, apoi ieși ca să-și primească oaspeții.

10 Tocmai dar cînd voia să meargă la baba, ca s-o trimită la el, Agata îl văzu ieșit în fața lor.

D-l Ciulic era om bătrîn și foarte chibzuit; e însă un lucru pe care nu l-a învățat încă, să-și arate bunăvoința, fiindcă binevoitor n-a fost el niciodată în viața lui. Le va fi făcut, ce-i drept, altora mult bine, dar l-a făcut 15 cu îndirjire, oarecum certîndu-se: acum dar, cînd nu-i venea de loc să se certe, el nu știa ce să facă și ce să zică, ci rîdea numai, încît cei doi dinți ieșiți din linie se vedeau ca odinioară, cînd se uita-napoi.

20 Dar era destul și atît, fiindcă rîdea și Agata, urcînd ca o porumbiță, în virf de degete, scările acoperite cu un preș lat; Ermil, care mergea înainte, ducînd pe soră-sa de mînă, rîdea și el. Bocu era încă de mult deprins a rîde cînd vedea pe alții rîzînd și a se strîmba cînd alții plîng.

25 Singură Cecilia era tot înțepată, călca mărunt, tot cîte doi pași pentru unul dintr-ai lui Ermil și se uita drept în fața lui Ciulic, mai ales la dinții lui ieșiți din linie, care îi păreau ceva cu totul deosebit.

30 Ea și Ermil sărutară, precum a zis mama lor, mîna lui Ciulic, foarte frumos, foarte cuminte, încît era o mare mulțumire să-i vezi.

E însă în viața omenească totdeauna cîte o crîmpită.

35 Pe cînd ochii lui Ermil se opriră la tablourile de pe peretele din față, iar ai Ceciliei se plimbau pe mobila căptușită cu mătasă, Bocu, om purtat spre cele viețuitoare, zări, înainte de toate, cotoiul de pe canapea și rămase ca înfipt în pămînt și cu ochii mari țintă la canapea.

40 — Aia! aia! strigă el cînd mamă-sa îi dete drumul, ca să sărute mîna, apoi trecu pe lînga Ciulic spre canapea.

Cotoiul, care ştia ce va să zică a fi înşfăcat de oameni ca Bocu, sări iute peste masă şi răsturnă vasul cu bilete de vizită, apoi îşi căută scăparea în odaia de alături.

5 Bocu se luă plingînd amarnic după el, iară Ermil îi sări fratelui său într-ajutor.

Ciulic era ca şi căzut din cer. O pisică? aici în salon? chiar acum? Țsta era Diavolul în chip de pisică!

— Cum, păcatele mele, a intrat aici!? zise el întorcîndu-se spre Agata, apoi tresări.

10 Agata era roşie ca floarea de mac: îi venea să intre în pămînt de ruşine.

— Lasă, cocoană — zise el turburat — căci i-o prind eu! Apoi trecu în odaia de alături, în vreme ce Agata se plecă să adune biletele risipite de cotoi.

15 Era lucru frumos, mare minune, să-l vezi cum ştia să se apropie tiptil-tiptil de pisică, cu cîtă dulceaţă îi zicea „pisi-pisi“, ca s-o molcomească, şi cum îi netezea apoi părul, ca nu cumva să se învrăjbească.

— Iată-l! îi zise după-aceea lui Bocu. Aşa! Bine să-l
20 ții! Ce credea d-lui? că n-o să-l prindem!?

Agata, înduioşată de atîta bunătate, nu băgă de seamă că buza de din jos a Ceciliei tremura.

Cum adecă!? Ea avea haină noauă, ea sărutase mina, ea aducea ceva frumos în hirtia cea roză şi el nici n-o
25 bagă în seamă!?

Întorcîndu-se Ciulic cu băieţii, Agata se îndreptă şi-şi adună buzele.

— Domnule Ciulic — zise ea — noi am venit să vă mulţumim pentru marea d-voastre bunătate şi vă întorcem casa pe dos.
30

— Lasă, cocoană, lasă, răspunse el; nu e nimic. Tot aşa să fie!

Paharul Ceciliei era plin; nu mai era chip să se stăpînească: ea începu să plîngă amarnic.

35 Agata se făcu din nou roşie, iară Ciulic se sperie din nou.

În acelaşi timp se sperie însă şi cotoiul, şi huştil scăpă din braţele lui Bocu drept spre uşa despre scări, şi mai departe, în largul curţii. Bocu se luă după el
40 ȕipînd, iară Ermil după Bocu, sărînd într-un picior.

— Ce e, Cecilio dragă? întrebă Agata plecându-se spre singura ei fiică.

— De ce plîngi, drăguță? o întrebă și Ciulic cu multă gingășie.

5 Cecilia îi aruncă o căutătură plină de mînie, apoi zise: „Du-te!”, și-i dete brînci.

— Cecilio! strigă Agata deznădăjduită, și voi să ia de la dînsa tava înfășurată-n hîrtie.

Atît îi mai trebuia Ceciliei.

10 — Ah! ah! țipă ea, să rupe *itia ooza*, să *uupe!*

Ciulic era acum deznădăjduit și el.

— Drăguță! Uite, îndrăcita aceea de pisică! Lasă, c-o batem noi, zise el de tot muiat, apoi se plecă din nou spre copilă, ca s-o mîngîie, s-o împace.

15 Dacă ar fi ridicat un vas cu agheasmă din apa Iordanului, el n-ar fi fost cuprins de grija sfioasă ce-l cuprinsese cînd simți atingerea trupului fraged, gingaș și rotund.

El îi netezi părul de pe frunte.

20 Iar Cecilia se alipi de dînsul, așa cum îi plăcea tatei.

— Cocoană! zise apoi peste pușin, ridicînd ochii și îndreptîndu-i spre Agata. Ești d-ta din București?

— Nu, răspunse ea mirată. De ce?

25 — Mereu mi se pare că te-am mai văzut undeva și nu știu unde.

— Nu se poate, răspunse ea. Eu sunt bucovineancă și numai de vreo trei ani am venit la București. Mă sămuiți cu cineva? Dar, Cecilio, nu-i dai tu d-lui Ciulic nimic? urmă ea.

30 — Eu vreau să fiu și eu cu Ermil! răspunse Cecilia, și-i dete lui Ciulic hîrtia cea roză, apoi plecă.

Ciulic era foarte strîmătorat. Ținea hîrtia prinsă cu ace în două degete, departe de trup, și nu știa ce-i în ea, nici ce să facă cu ea.

35 — Un lucru de nimic, grăi Agata, un semn de reamintire, făcut de mîna mea, așa, printre picături, cînd mă lăsau copiii în pace.

40 Ea luă apoi hîrtia, scoase acele cu degetele ei mărunte, întinse tăvița pe masă și așeză vasul cu biletele de vizită pe ea.

— Nu, cocoană! strigă Ciulic, și sări ca să ia vasul și să-l pună iar pe masă. Păcat de așa lucru frumos! Asta e pentru oameni care știu să-l prețuiască.

5 Agata nu mai putea să stea, fiindcă nu mai știa ce să zică și ce să facă. Apoi copiii ei nu mai erau la dînsa și cine știe de ce se vor mai fi apucat.

Și în adevăr Cecilia nu se-nșelase cînd își făcuse gîndul că mari fericiri trebuie să fie la mijloc, dacă frații ei stau atîta timp împreună fără ca să li se audă gura.

10 Alergînd după cotoiul care cunoștea foarte bine preajma casei lui Ciulic, Bocu și Ermil au intrat în șopron și-au dat de trăsura cea nouă.

— O trăsură! strigă Ermil cuprins de fiori, o trăsură adevărată!

15 — Cai! cai! strigă și Bocu, om scurt la vorbă. Aia! Nu mai era chip să-i iai de acolo: Ermil, cocoțat pe capră, mîna caili cu un bici improvizat de baba, iar Cecilia și Bocu se răsفățau pe perinile din fund.

20 — O, Doamne! se tingui Agata, pe care o cuprinsese simțămîntul că copiii ei au să răstoarne în urmă toată casa.

Ciulic privea însă cu ochii plini de lacrimi.

25 Era născut în Mahalaua Lipovenilor; acolo și-a petrecut anii copilăriei, și inima i se umplu de o nespusă dulceață cînd văzu bucuria copiilor; era bucuria lui de odinioară bucuria lor de acum; se vedea, parcă, uitîndu-se la dînșii, el însuși pe sine.

— Cocoană — zise el stăruitor — lasă-i în grija noastră, că ți-i aduce baba acasă. Nu știi d-ta ce este asta!

30 Tot stă trăsura de atîta timp degeaba aici!

Era greu pentru Agata, dar mai era la mijloc și Dorin.

„De ce n-am eu acum și cai!“ își zise bătrînul după plecarea Agatei.

35 Adecă, parcă nu sunt destui cai la București? Chiar aci, în strada cealaltă, e Conțu, birjarul, care se plînge că prea îi sunt mulți cai.

— Babă, strigă el, du-te la Conțu și spune-i să trimită un birjar cu doi cai înhămați, ca să-i punem la trăsura mea. Nu-i așa? le zise el copiilor. Punem caili și mergem la Șosele.

40 — Cai adevărați!? strigă Ermil îngrozit.

— Cai vii! strigă Cecilia uimită.

Bocu nu strigă nimic, dar ridea de i se întinsese gura pînă la urechi și i se vedeau toți dinții: era un lucru mare la mijloc, desigur foarte mare.

5 Dar... mai era încă un „dar“.

— Ia stăi puțin! strigă Ciulic cînd văzu că baba e să iasă din curte. Spune-i lui Conțu că-i plătesc cu doi lei ceasul, deși trăsura e a mea!

10 — Bine! grăi baba, care-și cunoștea stăpînul, și iar plecă.

— Stăi! strigă el din nou. Îi dau și doi și jumătate, dar, tu înțelegi, tîrguiește-te cu el.

— Da, da! îi răspunse baba, și ieși.

15 Agata și Călin azeau din casa de pe maidan o nemai-pomenită gălăgie în curtea vecinului; erau însă țipete de bucurie și se bucurau fără ca să știe de ce.

— De! slăbiciunile bătrînelor! grăi Ciulic dîndu-se învins bucuriei ce-l cuprinsese și pe el.

Adecă de ce să nu mi-o fac eu mie asta!?

20

Cap. VIII

ZILELE COPILĂRIEI

Soarele apune și soarele răsare, dar lumina vieții numai din suflet izvorește.

25 Plecînd cu trăsura plină de copii la Șosea, Ciulic era voios, abia însă sosit la Capul Podului el știa cit de voios a fost în clipa plecării sale de acasă.

30 Bocu, pe care-l luase la dreapta lui, muiat de aer și de mișcare, încă pe la Piața Teatrului adormise; iar mai încolo, pe la Visterie, adormi și Cecilia, pe care o luase la stînga. Ermil a rămas pe capră, ca să vadă cum merg caii; se domolise și el, nu mai era copilul plin de viață.

Era dusă bucuria — și a copiilor, și a lui!

35 Trecînd de-a lungul Șoselei spre Băneasa, printre teii cu frunzele îngălbenite, dar încă nescutate, se simțea și el muiat, îi venea să-și închidă ochii, ca să nu mai vadă în posomorita zi de toamnă lucruri lipsite de orice farmec.

Birjarul avea legea lui și se ținea de ea: el mină înainte pînă la rondul al doilea, apoi se opri, ca să mai răsuflă caii și să ia boierii aer.

— Întorcem? întrebă el, uitîndu-se înapoi, cînd
5 așteptarea i se păru prea lungă.

Ciulic tresări și își deschise ochii, apoi se uită foarte mirat împrejur.

Nu trecuseră decît vreo douăzeci de minute de cînd
adormise; om, însă, care nu știa ce va să zică somnul
10 de zi, el se simțea ca și cînd ar fi trecut la mijloc o
lungă noapte de iarnă, și somnul îi fusese atît de dulce,
încît nu se putea dezmetici cum a ajuns el aici, în mij-
locul cîmpului.

El scoase ceasornicul, și mare îi fu mirarea cînd se
15 încredință că era abia oara cînd el pleca de obicei la
piață.

Ermil se mai înviorase, dar ceilalți doi copii tot dor-
meau, și-i era parcă-l durea să-i deștepte puînd trăsura
în mișcare.

20 Da! însă era tocmai timpul cînd pleca la piață, apoi
și caii steteau degeaba.

— Mină așa, mai încet! îi zise el birjarului.

Cecilia se deșteptă rîzînd, iar Bocu, om de o fire mai
îndărătnică, începu să se mîrfie.

25 „Da! își zise Ciulic, un adevărat băiat numai așa se
poate deștepta din somn.“

Era posomorită ziua, dar era plăcută, liniștită și
caldă.

30 Sosind trăsura iar la Capul Podului, ochii lui Ciulic
se furișară de-a lungul șoselei Bonaparte, spre Obor,
spre Mahalaua Lipovenilor, și un fior rece trecu prin
inima lui.

Oarecum prin ascuns, ca un copil care fuge de acasă,
el îi făcu birjarului semn să apuce la stînga.

35 Ce era adecă dacă astăzi el nu mai mergea prin piață!?
Voia să treacă, așa, cu copiii, prin mahalaua în care a
copilărit, și pe la Obor, și apoi să se întorcă pe Podul
Tîrgului de Afară.

„Un mișel!“ își zise el, peste puțin, necăjit.

40 Da! era un mișel Conțu din Dealul Spirii.

Îi plătea cu doi lei și treizeci de bani ceasul, și tot îi trimisese niște cai proști, care mergeau ca boii.

— Dă-le bici! îi strigă el birjarului.

5 Sus în Dealul Spirii, cocoana Marița și cocoana Tinca și cocoana Sevasta și toate celelalte cocoane, care mai sunt prin partea locului, nu erau cocoane, cărora puțin le păsa de cele ce se petrec în lume. Ferit-a Sfîntul! le vedeau și le știau toate, ba chiar și mai mult decît toate cîte erau de știut. Ele știau dar foarte bine că
10 Ciulic și-a cumpărat cai și a ieșit cu copiii Agatei la plimbare. Ba, din vorbă în vorbă, ele au aflat și de ce.

De ce!?

Era cu ochi și cu sprîncene! Se putea oare ca ele să nu înțeleagă că el a prins mare slăbiciune pentru Agata?
15 Și e mare lucru slăbiciunea care vine la bătrînețe!

E însă lucru știut că numai în colț, la „Pisica cu clopoțel“, se lămureau lucrurile, iar aici oamenii erau de altă părere.

20 D-l Costică Falangiu era, precum știm, om înalt, chipeș și totdeauna ca scos din cutie; îl strica însă un lucru, că era prea grăbit și umbla prea iute, n-ajungeai niciodată să-l vezi bine. Acum, de cîteva zile, el umbla mai încet și legănîndu-se oarecum din călcîie. Se simțea omul, fiindcă știa că toți se uită după dînsul cînd trece
25 de-a lungul uliții netezîndu-și favoritele, desigur cele mai frumoase favorite în Dealul Spirii.

Era deci un lucru firesc dacă îi plăcea să treacă pe la „Pisica“, unde toți îi dedeau dreptate.

30 Iar Falangiu totdeauna a zis că Ciulic e cel mai bun om, deși el abia acum s-a dat de gol.

— N-am zis eu!? strigă și d-l Cesare Bufnea.

— Un adevărat filantrop, care dă, precum zice nenea Ghiță, cu dreapta fără ca să știe stînga!

— Mulți s-au procopsit pe urma lui! grăi Ghiță.

35 — Așa e! așa e!

Iar acum ieșise cu trăsura plină de copii la plimbare.

D-l Cesare Bufnea simți că sprîncenele iar i se ridică în sus și se ridică și el de pe scaun.

40 — Domnilor — grăi apoi serios — eu cred că ar fi un lucru potrivit cu caracterul în adevăr neobicinuit al împregiurărilor actuale dacă acum, cînd el se va în-

toarce, trecînd pe aici de la plimbare, i-am face o mică
manifestațiune de simpatii. Nu pentru că ar fi, poate,
nevoie de ea, ci pentru că este bine, este în interesul
5 celor ce se luptă cu mizeria, ca virtutea să fie incur-
ajată și să vadă exploatatorii mizerabili cum știe socie-
tatea să aprecieze binefacerile.

— Bravo! bravo!

Mai ales d-l Costică Falangiu era încîntat de această
10 idee de pacinică manifestațiune, care îi făcea lui mare
onoare.

Singur Ghiță, care-l cunoștea mai bine decît cei-
lalți pe Ciulic, stăruia să nu umble după prostii, că
Ciulic nu e omul cu care se pot face asemenea glume.
E însă lucru de tot greu să ai țuică veche și în adevăr
15 curată, să li-o dai bucuros celor ce ți-o cer și apoi să
te lupți tu singur cu ei după ce viața li s-a îndulcit
de ea. Un lucru însă tot a cîștigat Ghiță: manifesta-
țiunea n-a ieșit atît de impozantă cum d-l Cesare Bufnea
ar fi voit s-o facă.

20 Cînd trăsura lui Ciulic se ivi în depărtare, d-l Bufnea,
omul cu tărie de convingeri, ieși în capul scării, iar vreo
alți zece dintre cei de față se luară după dînsul și se
opriră la scară; cei mulți însă au rămas în prăvălie,
iar d-l Costică Falangiu se trase într-un colț. Ghiță era
25 cu toate aceste sigur că Ciulic are să oprească birja, ca
să le spună, precum îi era obiceiul, că sunt niște bețivi,
niște caraghioși.

Mare îi fu dar mirarea cînd văzu că trece voios ina-
inte, ba se mai uită înapoi, ca să salute pe d-l Bufnea,
30 care striga:

— Să trăiască filantropul Ciulic!

De! Ghiță nu știa că Ciulic a fost pe la Obor și prin
Mahalaua Lipovenilor, că el se obicinuisese ca toți să
ridă cînd îl întîlnesc și că mult îi plăcea să trăiască.

35 Da, era frumos, era plăcut, era bine să vezi oamenii
mereu voioși.

Abia seara, după ce rămase singur, el se dete încetul
cu încetul unei senine întristări.

40 Atît de mult trăise în ziua acum trecută, încît abia
își mai aducea aminte cînd a fost că el ștergea praful
de pe mobila din salon cu cîrpa cea curată: Doamne!

cite simțiri s-au strecurat repede una după alta prin sufletul lui!

Iar acum era grozav de singur în casa lui cea mare și deșartă.

5 El se culcă la ora obicinuită și stinse, ca totdeauna, lumina; dar nu mai putea să doarmă ca altădată...

Ațipi, ce-i drept, însă peste puțin tresări și iar se deșteptă; apoi iar îl fură somnul și se deșteptă iarăși... și iarăși, și iarăși. Dormea iepurește. Își pierduse somnul dormind peste zi.

10 Așa prin întunec se desfășura, fără de șir și fără de legătură firească, un nesfârșit totdeauna în fața lui. Erau, parcă, toate deodată și la un loc, numai că el nu putea să le treacă decît rînd pe rînd prin mîntea lui. O vedea pe Agata urcînd ca o porumbiță scările și se vedea tot atunci și el însuși pe sine în șopronul lui Ivan Baratov, sus pe capră, mînînd, ca Ermil caili. Vedea casa de pe maidan, și deodată cu ea, de-
15 parte, în Mahalaua Lipovenilor, floarea albă a socului bătrîn, de care mumă-sa lega frînghia, și rufele întinse pe frînghie, și pe sine însuși se vedea atîrnîndu-se de frînghie. Apoi iar vedea copiii urcați în trăsură lui, pe Serghie Papușchin, vecinul de peste drum, spîn, cu buza crăpată și gros ca un butoi, vedea Oborul, balta de la Tei, bîlciul de la Pantelimon, lumea risipită pe cîmpul de la Filaret și pe sine se vedea, pretutindeni, bătînd cleștele la grătar.

Le vedea toate, dar nu ca alte dăți, aducîndu-și-le numai aminte, ci ca-n aievea, în plină lumină, ca să
30 le pipăi cu mîna. Era ca un vis, care se urmează și după ce te-ai deșteptat și apoi își schimbă mersul după ce ațipești din nou. Multe nu mai erau cum au fost, și inima lui singera că s-au schimbat atîtea din frumoase ce erau în mai fără de farmec. Nespuse de multă era
35 lumina în acea lume trecută, nespuse de senin cerul, de albă zăpada și de blîndă adierea vîntului de primăvară.

Deodată, tîrziu după miezul nopții, el se ridică în pat și, treaz ca și cînd n-ar fi dormit toată noaptea,
40 întinse mîna să caute chibritul și să aprindă lumina.

Voia să se încredințeze văzînd cu ochii lui că se află, cum știa el, în adevăr, în casa lui.

Mama lui, înaltă și subțirică, cu gropițe-n obrazii curați, cu glasul oarecum în două corzi, un glas care
5 rîde plîngînd, cu aerul dulce duios, mama lui cea amărită și aspră, el a văzut-o în vis și era voioasă.

„Doamne! Doamne!“ strigă el, și-l năpădi plînsul.

Nu știa cînd a murit mama lui; nu știa unde să-i pună crucea, nu în ce fel să însemneze trecerea ei prin
10 lumea aceasta; îi venea să se scoale și să plece, să se ducă, mereu să se ducă, să caute, mereu să caute, și să nu se mai oprească pînă ce nu va fi găsit mormîntul ei.

Dar unde? unde!?

El stîNSE repede lumina și se așeză iar în culcușul
15 lui, și-și vîrî capul în perini, ca să adoarmă din nou și s-o mai vadă.

Era peste putință să nu i se mai arate cînd sufletul lui era atît de plin de dînsa.

A mai și văzut-o, poate, dar dimineața, deșteptîndu-se, el nu-și mai aducea aminte de cele văzute prin vis, și
20 vedea numai gropițele din obrazii curați ai Agatei, care atît de mult semăna cu mama lui și era și ea mamă.

Cap. IX

O ZI DE TOAMNĂ

25 Patru copii neastîmpărați, un om bolnav, Agata și Ciulic fac la un loc șapte suflete: deși dar harabaua era una din cele mai mari, a rămas vorba ca harabagiul să meargă pe jos.

Ciulic mergea și el cu harabagiul.

30 Nu c-ar fi voit, poate, să scape de copiii, care nu-i mai dedeau pace; nu, îndrăzneala copiilor era chiar o mîngiere pentru dînsul; harabaua era însă acoperită cu rogojină, și el voia să se bucure de ziua cea frumoasă. Apoi d-l Călin se supăra cînd copiii erau prea îndrăzneți, și el ținea ca nimeni în lume, și mai ales d-l Călin,
35 să nu se supere.

Atît era el de împăcat cu sine și cu ceilalți, încît ar fi voit ca toată lumea să fie voioasă și să se bucure dimpreună cu dînsul de frumoasa și de toamnă.

El cu toate aceste nu prea vedea frumusețile acestei zile.

Mergind așa singur, el vedea, privind departe înainte, ceea ce nu era încă decît în gîndul lui.

5 Cumpărase cu un preț de nimic maidanul cel mare și mai era în tîrg și cu vecinii din fund, ca să mai cumpere încă două locuri, care ieșeau tocmai în strada cealaltă. Nu erau încă cumpărate, dar el vedea în gîndul lui cele patru locuri împreunate într-unul singur, o
10 grădină mare, iar în grădină o mulțime de case, fieștecare de cîte două încăperi, o bucătărie și o cămară, fieștecare cu curticica ei, după planul pe care i-l făcuse arhitectul primăriei în înțelegere și cu Bencescu. Nu era încă gata planul casei mari, pentru școală și pentru
15 epitropie: el o vedea însă și pe aceasta, în mijloc, ba vedea sus pe fațadă, scrise cu litere mari, și vorbele: „Azilul Ana Ciulic“.

Un singur lucru nu era încă hotărit.

În actul de fundațiune, pe care i-l făcuse Bencescu,
20 se spunea deslușit că chiriașe nu pot să fie decît văduve cu copii, că chiria este de un napoleon pe lună pentru văduvele care au numai cîte un copil și că li se scad cîte doi lei pentru fieștecare copil văduvelor cu mai mulți copii, că din chiriile aceste li se dau ajutoare
25 altor văduve cu copii și că școala e și ea numai pentru copii de văduve. Agata era cu toate acestea de părere că ar fi bine să se mai pună pe fațadă, cu litere mai mici, și vorbele: „Fondat de Paraschiv Ciulic pentru văduve cu copii“.

30 Erau prea multe vorbe, și el n-ar fi voit să se mihnească Agata.

Din cînd în cînd, el se oprea și se uita înapoi, ca să vadă ce mai fac cei din haraba, și atunci fața lui se întuneca pe o clipă, deoarece Agata era tot îngrijată.

35 Se simțea oarecum de prisos în lumea aceasta: nimeni nu mai avea trebuință de dînsa; nimeni nu mai ținea seamă de vorbele ei.

Era o adevărată nebunie să plece cu bărbatul ei bolnav în cale atît de lungă, tocmai la Cîrligi, unde nu
40 poate găsi nici medic. Zadarnice au fost însă stăruințele ei, fiindcă Ciulic ținea ca să nu mai stea degeaba

5 casa lui; iară Călin se bucura că n-are să plătească chirie și că lemnele sunt ieftine. S-au înțeles ei între dînșii, apoi Călin i-a dat bani lui Ciulic, ca să cumpere mălai și făină de griu, slănină, costițe afumate, de ale băcăniei, ce-a știut și ce-a voit el; dînsa nici că știa ce are în cei trei saci mari din fundul harabalei.

10 Tot așa a fost și la Tîrgoviște: ei singuri știau ce fac, ce dreg. Ea a stărui să mai stea acolo vreo zi, doauă, ca bolnavul să se odihnească; el însă n-a voit; zicea că e prea scumpă viața. Iar acum nici nu mai era sincer: zicea că se simte bine, cînd ea vedea că el geme pe ascunselea; îl auzea tușind cîteodată pe-nfundate și era sigură că i s-a obrintit genunchele.

15 Deși nu era dar frig, Ciulic a dezbrăcat blana sa, ca să-l acopără pe bolnav cu ea: în zadar însă, căci Agata tot întreba mereu, dacă mai e mult pînă la Cîrligi.

Se înțelege că mai era, deoarece nu trecuseră nici hanul, unde era drumul jumătate.

20 Intrat în valea Dimboviței, drumul e croit pe coastele de la dreapta rîului, de-a lungul văii lungi, care din ce în ce se strîmtează. Pădurile de pe coastele acestea se văd din depărtare ca un mare covor în fel de fel de fețe. Jos, de-a lungul drumului, sunt mai ales nuci bătrîni și groși acoperiți de un frunziș încă des, dar atins de asprimea vînturilor tomatice și oarecum istovit.

25 Nu sunt doauă frunze la fel, dar toate împreună lasă în ochi simțirea dulce a unui verde care bate-n galben. Mai la deal și pe ici, pe colo prin acest verde ies la iveală pete mai mici ori mai mari, fișii prelungi ori coteite în fel de fel de chipuri, ici roșeața singerului ori a frasinului, colo verdeața crudă a stejarului îndărătnic, iar mai departe galbenul teiului și, printre toate, risipit albul plopilor și al răchitei — un neseecat amestec de

30 colori și de forme.

35 La stînga, valea cea lungă, sunt țărîni sădite cu pruni, lungi și nenumărate șiruri de pruni, iar printre ele rămășițele porumbiștilor, o uimitoare icoană a urmaelor de lucrare omenească.

40 Înainte, în sfîrșit, departe, spre fundul văii, în zarea albăstrie, se îngrămădesc munții de la izvoarele Dim-

boviței, cinci rînduri unul peste altul, cu piscul Păpușii deasupra.

Cerul e senin, și-o adiere lină, aproape caldă, se simte despre șesul nesfirșit.

5 E păcat de atite frumusețe ! Ciulic se oprește și se uită înainte: intrat așa deodată în vale, nu mai știe la ce să se uite, ce să vadă înainte de toate. El se uită înapoi, și acum ride, fiindcă Agata ride și ea arătînd înainte spre fundul văii.

10 Drept răspuns, arată și el, tot înainte, spre zidurile albe, care, sus pe deal, ies la iveală din desimea nucilor; acolo e hanul, unde au să facă cel din urmă popas.

Agata ar fi mai bucuroasă dacă s-ar ști mai aproape de Cîrligi: se bucură însă d-l Călin că în curînd se va opri harabaua, și se bucură mai ales copiii, căroră începuse a li se urî în cuibarul lor. Inimile lor, deschise numai pentru lucruri mici și apropiate, rămîneau reci în fața munților pierduți în zarea depărtării, dar săltau în fața focului ce peste vreo jumătate de ceas fil-
20 fia la marginea pădurii.

Ar fi fost gata Ermil și Cecilia să adune toate vreascurile din pădurea cea mare și să i le aducă lui Ciulic în vreme ce Bocu stetea ca-nșepenit, cu minile la spate și privind cu ochii mari cînd la flacărele vii, cînd la
25 bătrînul care-și cioplea frigarea și pociumbii pentru ceaun, ceaunul lui cel spălat de baba.

Agata era amărită. El voia să le facă singur toate, să frigă fleicile și mușchiul, să pună de mămăligă, pînă
chiar și cafelele, el și numai el.

30 — Lasă, cocoană, lasă — îi zicea — că-n asta m-am pomenit eu pe lume, în asta mi-am trăit traiul; ăsta e lucrul la care mă pricep și eu o dată !

Nici că s-ar fi putut altfel !

Cumpăruse el însuși, la Tîrgoviște, cum știa el să
35 aleagă, fleica și mușchiul, luase grătarul lui de acasă, pentru ca să nu-și mai facă treabă cu hangiul, iar Dumnezeu mai dăduse și-o zi frumoasă, încît tot să stai la focul de la marginea pădurii învîrtînd frigarea.

Dar Agata n-avea astîmpăr.

40 S-a bucurat că soțul ei, chinuit de drum, a adormit în curînd după sosirea lor la han. Trecuse însă un ceas,

și el tot nu se mai deștepta. Sômnul acesta nu-i părea ei a bine! În zadar spunea Ciulic că asta e sănătate, asta e viață, că nimic nu poate să-i facă mai mult bine decît un somn zdravăn în aer curat, aici la umbră de
5 nuc: ea ar fi voit să-l deștepte și din cînd în cînd îi venea gîndul că n-are să se mai deștepte, dacă-l va mai lăsa să doarmă.

— Lasă-l, cocoană, grăi Ciulic rizînd. Asta li se în-tîmplă citeodată unora ca mine, fiindcă n-au din ce să-și ducă viața mai departe, el însă adună puteri, cînd
10 doarme.

Și totuși, cînd mușchiul era fript gata, dedea și Ciulic cu socoteală că tot e prea lung somnul bolnavului și că n-ar fi rău dacă Agata l-ar deștepta ca să mănînce.
15 Păcat ar fi fost de asemenea frumusețā de mușchi ca să se răcească ori să mai fie ținut în frigare pînă ce-i va fi secat suncul. Mușchiul bine fript trebuie să-l mănînci fierbinte și plin de suc: asta-i sănătate, asta-i putere.

20 Și era, în adevăr, o mare mulțumire să-l vezi pe Călin mîncînd bucățile pe care Ciulic i le tăia, în felioare subțiri, de pe frigare.

Va mai fi fost fără îndoială la mijloc și oboseala drumului, aerul cel proaspăt și somnul cel dulce, destul
25 că d-l Călin nu se mai sătura.

Agata se uita însă la fața lui slabă, la obrajii lui cuprinși de roșeață și la ochii lui stînși: îi era parcă aceasta e cea din urmă mîncare a lui și stăruia mereu să nu mai
mănînce.

30 — Lasă-l, cocoană! îi zise iar Ciulic, care hrănise în viața lui atît de mulți oameni, dar abia acum aflase ce va să zică mulțumirea de a vedea pe alții mîncînd cu poftă.

Va fi fost flămînd d-l Călin, dar Ciulic era nesățios.
35 Păcat ar fi fost apoi de vinul cel negru, care de atîta timp stătuse degeaba în pivnița lui. El însuși l-a cumpărat chiar din vie, el l-a pritocit șase ani de-a rîndul, el l-a tras acum în butelii: era curat ca aurul, adevărată sănătate, adevărată putere.

40 Luase, ce-i drept, numai zece butelii, fiindcă vinul acesta se bea numai puțin cite puțin; acum însă, de

astă dată, bolnavul putea să bea și mai mult, așa, puțin cite puțin. Căci era atit de frumoasă ziua și atit de bine acolo la marginea pădurii.

5 Păcat numai că zilele de toamnă, cu cit sunt mai frumoase, cu atit sunt și mai scurte și mai supuse la schimbări.

10 Îi mai rămase lui Ciulic mulțumirea de a vedea cu cită poftă mănincă Agata și copiii. El însă nu putea să mănince. Zicea că s-a săturat cu mirosul. Agata era însă îngrijată, fiindcă știa că noaptea trecută, la Tirgoviște, n-a putut dormi. Își stricase rosturile lui cele vechi și bune.

15 Dar din mulțumire-n mulțumire, Ciulic se pomeni că ziua e trecută, și soarele se apropia de culmile munților cînd harabaua se puse iar în mișcare.

Ciulic se urcă acum și el, fiindcă de aici înainte drumul era mai rău și trecea pe ici, pe colo prin albia rîului, peste bolovani, ba chiar prin valurile iuți.

20 Cînd harabaua se hurduca ori trecea prin apă, copiii săltau de bucurie, Agata era cuprinsă de groază, iar d-l Călin gemea și-și făcea muștrări.

25 Pe-nserate se porni un vînt aspru, și din toate părțile se iviră nouri iernatici, care acoperiră încetul cu încetul tot cerul: erau semne de crivăț, și harabagiul le spunea că nu mai e chip să sosească cu ziua la Cîrligi.

Bătrînul se dete iar jos, ca să-și mai întindă vinele și să se dezmoștească.

30 Agata ar fi voit să-l oprească, dar nu putea. Tocmai fiindcă era frig, ea nu putea să ia blana de pe soțul ei; iar fără de blană îi era bătrînului prea frig în haraba.

Greu de tot a fost drumul pînă la Cîrligi.

35 Întuncîndu-se, copiii au început să se neliniștească, dar au plîns cit au plîns, apoi, obosiți de drum și amorțiți de frig, au adormit unul după altul, așa: claie peste grămadă, și Agata a rămas cu inima încleștată între bolnavul ce gemea într-un fel de amorțeală somnoroasă și bătrînul, care abia se mai ținea pe picioare.

40 Ciulic nu se simțea cu toate aceste cituși de puțin obosit: se reiviseră, parcă, în vinele lui toate puterile tinerețelor.

Era o nebulie să călătorească ei acum pe-ntunerec, cu harabaua plină de oameni vii, pe drumuri cotite și costișe, peste bolovani și prin valuri de apă curgătoare, temindu-se la tot pasul că vor da-n gropi, că se vor răsturna, că valurile vor lua harabaua. Dar n-aveau încotro, trebuiau să urmeze drumul prin acest pustiu întunecat. Iară vina o purta el. El, omul bătrîn, omul chibzuit, tocmai acum, cînd atît de bine ar fi trebuit să le potrivească toate, a făcut ce a făcut ca să innopteze pe drum. Nu era destul că n-au ascultat de Agata, ci au pornit la drum atît de lung și n-au odihnit, cum a zis ea, la Tîrgoviște, dar acum a mai băgat-o în toate spaimile și — cine știe!? — Doamne ferește!

El se uita din cînd în cînd înapoi, ca la o icoană sfîntă, la femeia înțeleaptă, care nu se gîndește niciodată la sine, ci poartă grijă de alții.

— Nu te teme! să nu-ți fie frică — îi strigă el — că sunt eu aici!

Și mergea, țîind caii de căpăstru, înaintea harabalei, pipăia cu piciorul bolovani, trecea prin riu cum treci vara prin iarba mare, ducea harabaua cum cîrmaciul duce corabia în timp de furtună.

— Nu te teme! striga, și inima îi rîdea că toate merg bine.

Agata ședea la locul ei, se închina mereu, se ruga lui Dumnezeu și se dădea pe sine dimpreună cu ai săi în paza Maicii Preacurate. Îi era cîteodată ca și cînd unul din amîndoi ar trebui să piară în drumul acesta.

— Auzi!? strigă deodată bătrînul cuprins de vie bucurie. Aceia sunt cîinii de la Cîrligi!

Era vestea mîntuirii.

Agata începu să plîngă și iar să se închine.

Îngrijitorul moșioarei, un sătean harnic, neștiind că stăpînul are să sosească, se culcase la timpul obicinuit, și singuri Flocea și Bursuc, dulăii curții, le-au ieșit călătorilor innoptați în cale.

Deoarece atît țarinile, cît și pruniștile erau date cu învoială la săteni, Ciulic nu mai fusese pe la moșia lui decît patru ani în urmă, cînd a făcut o tăietură în pădure. El se dete dar în dosul harabalei cînd cîinii se apropiară. Flocea însă și Bursuc se opriră, începură

să dea din coadă, apoi, săltînd de bucurie, se apropiară, pe pitite, de dînsul ca să-i lingă mina.

— De! de! de! zise bătrînul muiat.

5 Își aducea aminte cit i-a bătut și cum se ascundeau cînd îl vedeau, și-i era rușine că nu-și mai aduce aminte cum îi cheamă ca să-i mîngîie zicîndu-le pe nume.

— De! de! zise iar, și le netezi părul de pe git, apoi, în vreme ce harabagiul se opintea să deschidă poarta, el trase caii de urechi și-i mîngîie bătîndu-i cu palma,
10 biete de dobitoace chinuite!

Cap. X

CRIZA

Trec toate-n lumea aceasta, și cele bune, și cele rele.

15 Sosită în casa în care avea să-și petreacă iarna, Agata se simțea obosită, dar liniștită și împăcată, ca omul care după mari griji și multe primejdii se vede ieșit, în sfîrșit, la bun capăt.

20 Copiii, căzuți în somn adînc, nu s-au deșteptat nici cînd i-au ridicat din haraba, nici cînd i-au dezbrăcat, ca să-i culce în paturile așternute în pripă.

D-l Călin se văita, ce-i drept, și zicea că se simte foarte rău; nici că s-ar fi putut însă ca el să se simtă bine după drumul cel greu, și văzîndu-l iar în culcușul liniștit, Agata îi mulțumea lui Dumnezeu că-l știe
25 scăpat.

Degeaba-i zicea dar Ciulic să le lase toate cum sunt, în haraba, căci Flocea și Bursuc sunt mai buni paznici decît toți gardiștii din Dealul Spirii: ea n-avea tîgnă
30 dacă nu le știa toate descărcate și pus fieștecare lucru la locu lui.

Ciulic se duse dar să se premenească, pentru ca apoi să vie să-i ajute și să-i arate care unde și în ce fel.

Trecînd însă la întoarcerea lui, el intră la d-l Călin, pe care-l apucaseră fierbințelile.

35 — Bine ar fi fost — zise el — dac-am mai fi stat, cum zicea Agata, la Tirgovîște.

— Se-nțelege c-ar fi fost bine! răspunse bătrînul.

— Și parcă tot am mîncat prea mult, adaose Călin.

— Și ai băut, se înțelege, prea mult, grăi bătrînul strimtorat. Apoi drumul pe-ntunerec! Dar o să treacă și asta!

5 Nu-i vorbă, el nu era îngrijat; în gîndul lui toate mergeau bine, și nici că se putea ca ceva în lumea aceasta să meargă rău. O știa însă pe Agata, și-i cuprindea un fel de deznădăjduire cînd se gîndea la spaima ce o va cuprinde cînd va afla că soțul ei are fierbințeli. Ar fi fost gata să-l ia pe bolnav și să-l arunce în
10 o puțină cu apă rece, ca să se astîmpere mai înainte de a fi intrat ea.

În loc dar de a se duce să-i ajute Agatei, el se duse după apă rece, ca să moaie cirpe, să le stoarcă bine și să i le pună bolnavului la cap, la pîntece și pe genuche.
15

— N-ai nici o grijă, grăi el storcînd cirpele; nu e în lume leac mai bun decît acesta: mine dimineață ea te găsește iar sănătos.

D-l Călin se uită lung la dînsul.

20 Nu era nici el îngrijat, dar îl supăra boala lui. De o bucată de timp îl apucase oarecum gîndul că dacă omul voiește, toate se pot, și acum se uita cu mirare la bătrînul acesta, care ziua toată a umblat pe jos, a dus timp de aproape două ceasuri harabaua pe drumuri costișe,
25 peste bolovani, prin apă, și acum stoarce cirpele și i le pune lui pe trup, ca să-i astîmpere fierbințelile. Grozavă voință! Era peste putință ca ei amîndoi să nu răzbească! Sîmțea că zvîcnetele și durerile i se alină și capul i se luminează cînd bătrînul îi pune cirpa rece,
30 și încă una, și încă una, ca să nu dea răgaz fierbințelilor. Și totuși, îl cuprindea cîteodată groaza, gîndindu-se că prea tare-și încordează bătrînul puterile.

Iar Agata se bucura că a rămas singură și nu i se mai pune nimeni în cale.

35 O, Doamne! Era atît de minunat aici la Cîrligii! Patru odăi mari, bucătărie, cămară și pretutindenea curat ca-n biserică.

Nu-i mai venea să se culce. Deși se sîmțea obosită moartă, trebuia să mai iasă o dată în cerdacul cel mare,
40 ca să vadă în toată tîgna preajma casei.

Tot mai bătea vîntul, dar norii se răriseră și luna puțin scăzută își revărsa din cînd în cînd razele peste vale, încît Agata putea să vadă bine curtea cea largă, casele de gospodărie, în care ședea îngrijitorul, pomătul
5 din dosul acelor case și coasta petroasă dincolo, peste rîu.

Cite frumusețe adunate la un loc!

Din clipa în care Ciulic a vorbit despre Cîrligi, o cuprinsese un simțămînt de mare îngrijare. Îi era ca și cînd o mare durere i s-ar fi pregătind, și se temea de
10 toate, le vedea toate-n rău, se aștepta mereu la vreo mare nenorocire.

Acum era, parcă, stîns simțămîntul acesta din sufletul ei: vedea greutățile și primejdiile prin care a trecut și i se părea că de aici înainte nimic nu mai poate să
15 turbure sufletul ei. Da! Ciulic și bărbatul ei aveau dreptate!

— Cocoană! grăi Ciulic. Lasă, c-o să le mai vezi celelalte și mine. Acum te mai și culcă, fiindcă ești obosită.

20 Agata tresări, ca și copilul prins cu degetul în oala cu smîntînă.

— Da! Mă duc, zise ea.

Atît putea și ea să facă: să asculte, să se supună, să-i fie pe plac.

25 — D-ta — zise ea însă peste puțin — trebuie să fii chiar mai obosit decît mine.

— Eu — îi răspunse el — sunt stăpînul casei și trebuie să fiu cel din urmă.

30 — Uite, urmă apoi, colo, sub nucii ce se văd în dosul casei, e un șipot, o apă — s-o tot bei; vara nu se încălzește și iarna nu îngheață. E adevărată apă tămăduitoare! O să vezi mine, e foarte frumos aici!

Și fiindcă el era stăpînul casei, iară dînsa abia acum venise, începu să-i spună care, cum și unde, încît ar
35 fi fost gata să stea pînă-n revărsatul zorilor aici în cerdacul larg și bătut mereu de vîntul aspru.

Agata asculta și privea și le simțea toate.

Era ca și cînd acești doi oameni, femeia tînără și bărbatul trecut de șaptezeci de ani, s-ar fi căutat viața
40 lor toată unul pe altul și acum, după ce s-au găsit, nu se mai pot despărți, căci se tem că iar se vor perde.

— Apă! strigă d-l Călin din casă.

Ei alergară amîndoi la dînsul.

Agata se sperie cînd văzu cirpa la capul bolnavului.

5 — Lasă, cocoană! grăi Ciulic. Nu e nimic! Puțin-
tică fierbințeală. Du-te de te culcă și te odihnește, că-i
faci rău stînd lîngă dînsul.

Agata se plecă asupra bolnavului ca să-i pipăie
pulsul.

— Cum te simți? întrebă ea îngrijată.

10 — Foarte rău! răspuse el. Du-te și te culcă. De ce
să stați amîndoi? Mulțumirea d-lui Ciulic ¹ e să te știe
odihnind: fă-ne plăcerea aceasta!

— Cum!? zise ea întorcîndu-se spre Ciulic, d-ta vrei
să stai cu el?

15 — Lasă, cocoană, răspuse bătrînul dîndu-i bolna-
vului un pahar de apă. Uite, așa vreau eu! Țiu!

— Dar nu e nevoie, d-le Ciulic, grăi dînsa stăruitor.
E lucru firesc; trebuia să aibă fierbințeli după călătoria
cea lungă. A spus și doctorul că o să-l doară călătoria,
20 dar o să-i facă mult bine. La orînicare boală vin o dată
fierbințeli mari și apoi trece boala. Asta e criza! Zău!
nu e nevoie!

— Știu eu că o să-i treacă, întîmpină Ciulic, dar i se
mai alină durerile și i se astîmpără fierbințelile dacă-i
25 pun din cînd în cînd cîte o cîrpă udă. Țiu eu s-o fac
aceasta! Uite — urmă apoi aducînd un jeț în fața pa-
tului — noi, bătrînii, ne odihnim și aici destul de bine.
Du-te la copiii d-tale!

— Da! grăi Agata, retrăgîndu-se cu inima grea.

30 Ar fi voit să sărute mina bătrînului la plecare, dar
nu putea.

— Fii liniștit, îi zise dar bolnavului, apoi trecu în
odaia de alături, la copiii ei.

Bătrînul schimbă iar cirpele, ca să rămîie mereu reci.

35 D-l Călin îl privi cu inima deschisă în față, îi apucă
mina și i-o strînse.

— Lasă, că are să fie bine! Stăi liniștit, ca să adormi,
că asta are să-ți facă mult bine! zise el, apoi îi potrivî

¹ În toate edițiile: *Călin*.

din nou cirpa la cap, apăsînd-o cu palma, ca să şadă bine.

El se lăsă în jeţ.

5 Abia acum, după ce mai odihni puţin şi vinele începură a i se lincezi, îl cuprinse simţămîntul de oboseală.

Picioarele îi erau încă tot reci, parcă pierise tot singele din ele; mădulările îi erau amorţite; incheieturile îi erau desfăcute; din cînd în cînd, îl apuca cite un junghi, care pornea din spete şi trecea peste coaste.

10 N-ar fi putut cu toate aceste să doarmă; era mai treaz, oarecum mai viu decît orişicînd.

Cum oare ar fi putut să doarmă cînd toate mergeau atît de bine? Cum să doarmă, cînd Agata era la copiii ei, iară pe Călin îl furase somnul?

15 Era stîns din sufletul lui tot amarul vieţii; suferinţele lui, zbuciumul vieţii lui întregi îi păreau numai un vis urît, din care abia acum s-a deşteptat. Rob fusese, legat de mîni şi de picioare, lipsit de aer şi de lumină, şi se zbuciuma mereu ca să scape şi să facă
20 ce vrea el; acum zbură parcă prin lume şi era atît de uşor, atît de mulţumit el însuşi de sine, nu pentru ceea ce face, ci pentru ceea ce vrea din el însuşi, pentru pornirile inimii lui, pentru ceea ce el este.

25 Din cînd în cînd se ridica încet şi cu băgare de seamă, ca să nu-l deştepte pe bolnav, şi tot încet şi cu băgare de seamă schimba cirpele, ca să nu se infierbînte, încet, cu băgare de seamă, oprindu-şi răsufierea se lăsa apoi iar în jeţ.

30 Era bine, de tot bine, şi-o nespusă dulceaţă se răvărsa din gîndul că omul acesta va pleca sănătos din casa lui.

Se simţea însă atît de istovit, încît numai cu anevioia se mai putea ridica, şi din ce în ce tot mai mult îl stăpînea somnul.

35 Tirziu după miezul nopţii el se duse tiptil la uşa odăii de alături, ca să vadă dacă Agata nu cumva e trează.

Era linişte în odaie, dar lumînarea mai ardea.

El deschise încet uşa.

Dormeau cu toţii, Dorin lingă Agata, Bocu şi Ermil în alt pat, iar Cecilia pe divan.

40 Bătrînul făcu fără de voie un pas înainte.

Era atîta stînţenie în răsuffarea lînă a acestor fiinţe, care au deschis inima lui, încît el se opri cuprins de sfială şi făcu de cinci ori una după alta semnul crucii.

5 Dîndu-se unei porniri ivite fără de veste în sufletul lui, el înaintă în virful degetelor pînă la divan, se uită citva timp dus la faţa senină a copilei adormite, apoi se plecă şi-i sărută fruntea, cum creştinul evlavios sărută icoana Maicii Preacurate.

10 Nu mai putea: parcă n-avea să-i mai vadă; trebuia să-i sărute pe toţi.

Cînd se opri însă la patul în care dormea Agata, el se opri cu inima încleştată: grozav îi era de dragă femeia aceasta, care semăna cu mama lui!

15 Sărută copilul de lîngă dînsa, dar, simţind răsuffarea ei pe obrazii lui, el se retrase şi luă luminarea, ca s-o pună la adăpost, în dosul sobei, de unde ea nu bătea în ochii celor adormiţi.

În uşă se mai opri o dată, apoi ridică ochii spre cer şi se întoarse umilit în jeţul lui.

20 Din ce în ce mai obosit şi mai stăpînit de somn, el se ştia pe sine, dar nu se simţea şi se mişca din cînd în cînd ca să se încredinţeze oarecum dacă mai e, în adevăr, așa cum se ştia şezînd în jeţ şi cu minile încopciate pe piept.

25 Şi iar le vedea toate ca un nesfîrşit totdeauna într-o singură clipă. Se vedea el însuşi în sania trasă de caii lui peste zăpada cea albă, departe, pe la Cotroceni, spre Satul-Nou. Se ducea la cărămidărie, ca să aleagă el însuşi materialul, pipăind cu mîna lui fieştecare bucată, 30 şi auzea ca în aievea sunetul curat al cărămidii bine arse şi sănătoase. Vede apoi lungul şir de care trase de bivoli coborînd dealul, intrînd în curtea cea mare, se vede pe sine cu bidineaua în mînă, stropind varul cel alb peste cărămida cea roşie. Apoi primăvara se alcătuiesc şchelele, se urcă zidarii şi salahorii, se ridică 35 zidurile, una cite una se înalţă casele, şi grădina cea mare se umple de lume, femei şi copii, şi pretutindenea se iveşte Agata cu copiii ei, Călin, care aleargă şchiopătînd de ici pînă colo, Bencescu, care dă sfaturi, 40 Falangiu, care zimbeşte, Ghiţă care se bucură că toţi

cumpără din colț de la „Pisică“. Și văzînd, mereu face socoteală, mereu se tirguiește, mereu bagă de seamă, ca să nu fie înșelat, căci are mult, dar nu destul, mereu chibzuiește cum să mai sporească și să mai adune. O!

5 Doamne: ce-l așteaptă pe el ce viață plină acum la bătrînețe!

În crepetul zorilor de zi, Agata se deșteaptă speriată din somn. Se visase în casa de pe maidan și zidul despre intrare parcă se dărimase.

10 Ea sări din pat, se-mbracă cu grăbire și trecu în odaia de alături.

Dormeau amîndoi lin, adînc și dulce. Ea nu putu cu toate aceste să se stăpînească și, apropiindu-se în virful degetelor de pat, atinse cu mîna obrazii soțului său și

15 grăi încet: „Tănase!“

El deschise ochii, se uită speriat la ea, apoi privi împregiur, ca omul care, deșteptat din somn, nu poate să-și dea seamă unde se află.

— Cum te simți? întrebă ea.

20 — Bine, de tot bine! răspunse el. Tare bine mă simt! Ce face bătrînul?

— Doarme, zise ea încet.

Șezînd în jeț, cu mînile încopciate pe pept și cu capul plecat spre stînga, bătrînul dormea răsuffînd ușor, și

25 atîta seninătate era în fața lui, încît Agata ar fi voit să fie singură cu dînsul, ca să cadă în genunchi la picioarele lui. Era ca mort.

— Agato! strigă el deodată, și ochii mărunți se deschiseră mari ca să cuprindă dintr-o singură privire lumea întreagă.

30

Era în acel „Agato!“ o chemare atît de stăruitoare, încît d-l Călin se ridică fără de veste și se pomeni șezînd în pat, iar Agata se întoarse și căzu în genunchi la picioarele bătrînului.

35 El îi apucă capul cu amîndoauă mînile, privi lung și lăcrămînd în fața ei, apoi o sărută pe frunte și grăi încet, ca din altă lume:

— Poartă grijă de copiii tăi și păzește-i să nu intre
în vrajbă cu lumea!

Grăind acestea, el căzu iar înapoi.

- 5 — Numele meu — grăi — să nu-l puneți acolo sus!
Apoi ochii lui iar se-nchiseră și răsuflarea i securma
în vreme ce Agata stetea ca-npetrită în genunchi la
picioarele lui și cu buzele pe mina lui acum răcită.

NUVELE

VOLUMUL II

O VIAȚĂ PIERDUTĂ. MOARA CU NOROC.
NOROCUL. COMOARA

O VIAȚĂ PIERDUTĂ

I

- Crivățul șuieră și vijie izbind în toate părțile stropii sloiți. Pereții caselor, geamurile ferestrelor, scoarța
- 5 copacilor, grădelele de prin prejurul grădinii, toate deopotrivă sunt învăluite cu o lucie coajă de sloi. În grădina bisericii, pe piața de dinaintea ei, pe ulițele ce se varsă din toate părțile, oamenii, unii pe jos, alții cu trăsura, grăbesc la adăpostul călduros.
- 10 Înspre seară, stropii încep a cădea mai îndesat și crivățul mai în dragă voie își zburdă. Căruțașii unul după altul ies din birtul așezat în dosul grădinii, unde s-au adăpostit, se pun în căruțe, apucă frinele și fiecare pleacă acasă.
- 15 În sfârșit, rămâne o singură căruță și un singur căruțaș: moș Mărian.
- Sunt vro două ceasuri de cînd s-a întors de la cel din urmă mușteriu. De atunci stă la spatele căruții. S-a gîndit o dată să între și el în birt, dar nu bea, și fără
- 20 nici o treabă nu-i venea să între. Sucmanul, căciula, părul neted și mustața groasă îi sunt pline de sloi; el stă însă răzemat de leuca de dinapoi a căruței, liniștit, nepăsător și senin la față. Parcă lumea i-ar prii tocmai precum este.
- 25 De cînd s-au aprins felinarele, mereu privește cum vîntul se joacă cu razele de lumină, cum el apucă flacăra veselă și mlădioasă, dîndu-și trudă să o scoată din

rădăcină. Acum se stinge, încit abia mai rămîne sămîntă de lumină... acum se ridică mai lătăreață și mai îndărătnică. Moș Mărian privește, îi ies lacrămile din ochi, i se sloiesc pe gene... De mult s-a-ntunecat și el mereu privește, ca și cînd ar voi să-și tălmăcească taina vieții din jocul acelei flăcări.

În sfîrșit, se mișcă. Un zimbet liniștit îi trece peste față.

„Ei! zice el, bate vîntul... bate vîntul, dar tot nu se stînge!“

În vremea aceasta cîrlanul tremura cu urechile dăbălate sub cerga fluturată de vînt. Sîmțînd mișcarea stăpînului său, își ridică capul și privi înapoi.

„Biet de tine! grăi bătrînul, nici tu n-ai fost făcut în ceas bun.“

Grăind aceste, el se apropie de cal, îl țutură de urechi, luă cerga și o aruncă în căruță, apoi se urcă și plecă acasă.

II

20 Nu era departe casa bătrînului... Numai aci, în apropierea oborului, două azvirlite de la Calea Moșilor, în dreapta. O curte mare, în mijlocul ei casa, înaintea casei, pînă la uliță, rămășițele unei grădini, în dreapta un grăjduleț... toate atît de singuratece încit parcă sunt rupte din mijlocul unui pustiu.

Bătrînul intră pe poarta ruginită în țîțni, mină în dosul grajdului, apoi se coborî din căruță, dezhămă cîrlanul și îi dete drumul.

30 Cîrlanul se opri, nechezînd printre dinți, la ușa grajdului.

— Stăi, prietene! grăi bătrînul mergînd cu hamurile în urma lui. Toate se fac cu vremea.

În grajd mai era un cal, loc pentru alți doi și un flăcău, care se trezi din somn cînd intră bătrînul.

35 — Bună seara, Costane! grăi el trăgănînd vorbele. Ai avut noroc la ziuă?

— Dă Dumnezeu, moș Măriene! și mai bine, și mai rău, grăi flăcăul, grăbind să ia hamurile de la bătrînul.

Moș Mărian suci din umăr, apoi luă însuși hamurile și le ridică spre a le pune în cuiul de lemn din dreapta ușii. Găsind însă alte hamuri la acel loc, se întoarse spre Costan și îl privi ginditor.

5 — Iarăși ți-ai pus hamurile în cuiul meu, grăi el cu bunăvoință. N-ai să te faci om cu casă, Costane! Cine nu are obiceiuri, acela umblă pe căi nehotărîte.

— Apoi de! răspunse flăcăul, grăbind să-și mute hamurile în cellalt cui. Iar am uitat. Îmi venea mai la
10 îndemână.

— Cred și eu — zise bătrînul — dar nu pe îndemână e lumea făcută. Mina, Costane, mina să ți-o dai după lucruri, căci ele nu ni se pun la îndemână.

Costan ar fi dorit să-i dea ajutor bătrînului purtînd
15 grijă de cirilan. Dar de mult îi spusese că nu îi priește cirilanului altă mină decît a stăpînului. În vreme dar ce moș Mărian își vedea de cal, flăcăul sta neastîmpărat în apropierea lui. Și aceasta seară de seară îl supăra mult și tot mai mult. Din voia lui moș Mărian se adăpostea cu calul său în acest grajd, și pentru aceasta
20 ar fi dorit ca el să-i primească slujba. De cîte ori își întinde însă mina să facă vrun lucru, bătrînul îi mulțumește cu vorbe blinde, dar hotărîte, încît nu mai cutează să miște vrun pai din loc, ci rămîne stînd ca pe spini.

25 Astă-seară moș Mărian era mai tăcut decît de obicei. Făcîndu-și treaba, numai din cînd în cînd ruptura cîte o vorbă îndreptată către cirilan și mai arareori către Costan. Costan mereu se întrebă ce va fi trebuînd să gîndească moșneagul pentru ca să-i vie a grăi asemenea
30 cuvinte.

— Moș Măriane! zise el cînd văzu că bătrînul e gata să iasă.

— Ce-i, Costane? îl întrebă moșneagul, oprindu-se înaintea lui.

35 Flăcăul stete cîtva timp căutînd cuvintele cu care să zică ce avea de gînd.

— Voiam să-ți spui — grăi el în urmă cam îndărătnic — că nu mai am să mă întorc aici.

— Nu mai ai să te întorci? Pentru ce?

40 Costan rămase turburat. Îi era greu să spuie ce nu-i venea de la inimă.

— Moș Măriane! grăi el în sfișit. Pentru ce nu-mi lași mie grija cirlanului?

Moșneagul se apropie de flăcău și-i puse amîndouă mînile pe umeri.

5 — Ei! ce să-ți zic, nepoate!? grăi el așezat. Am și eu obiceiurile mele. Patruzeci și unu de ani de cînd înaintez pe această cărare: vrei tu să mă abați de la ea? Sărman de capul meu cărunt! Ce să fie de el, dacă nu i-ar mai rămînea nici grija cirlanului!?... Uite, vezi, urmă el
10 arătînd la scara de dinaintea cailor, aici e loc pentru patru cai: n-ar fi păcat ca unul singur să rămîie! Șezi frumos aici. Am cunoscut pe tatăl tău. Împreună am venit din Ardeal. Prieteni am fost... Glasul bătrînului începu să tremure. El s-a întors la sărăcia lui; eu am
15 rămas ca să-mi fac grajdul ăsta și casa aceea; zi pe zi am muncit; părăluță am pus lingă părăluță; și acum, uite! urlă vînturile în casă, și dacă n-ai fi tu cu calul tău, cirlanul ar pierde pofta de mîncare. Rămîi aici, de dragul bătrînețelor mele. Și după ce îți vei fi adunat
20 parale, întoarce-te acasă, căci astă lume de aici nu e de seama noastră.

Moș Mărian ieși din grajd și plecă cu pași domoli spre casă.

III

25 Era mare casa lui moș Mărian. El urcă cinci trepte și pași într-un cerdac așezat pe șase stîlpi ciopliți cu multă măiestrie, după obiceiul vechi. Înainte era o tindă largă cu două uși în dreapta, alte două în stînga și una în fund. Tinda era întunecoasă, iară din odăi nu
30 se auzea nici o mișcare. În dreapta era însă un foișor, și în fundul lui o altă ușă. Prin gaura cheii de la aceasta se furișă o rază de lumină pînă la moșneag.

El înaintă pe calea razei.

35 Dincolo de ușă era o odaie mare cu trei ferestri, două în fund și una la dreapta. Mobilamentul odăii era curat, bine ales și așezat cu îngrijire. Podelele casei, covorul de subt masă, perdelele ferestrelor, rățelele cu care erau

acoperite scaunele și divanul din fund, toate erau ca și când numai acum ar fi fost scoase din cutie.

La peretele din stînga mai era însă un pat acoperit cu un covor țărănesc și lingă el o mare ladă împodobită cu flori tăiate în lemn. Aceste se împotriveau cu împrejurimea lor.

Sevasta, fiica bătrînului, ședea la o mescioară de dinaintea ferestrii de la dreapta. Masa era plină de lînă, de flori făcute de mînă și înșirate pe subțirele fire de sîrmă. Acum ea își dedea trudă să intrame un porumbel, căruia nu-i lipsesc decît aripile.

Pe fereastră e o cărticică deschisă, așezată cu scoarțele în sus.

Razele ieșite din lampă aruncă asupra Sevastei o lumină îndoielnică, în care fața ei plină și mînilor harnice par a fi săpate din o piatră cenușie. În această lumină, fața ei pare mai palidă și vinele vineții mai dinadins străbat prin pelița de pe dosul mînilor ei. Urmîndu-și lucrul, ea mereu își mușcă buzele subțiri și bine croite; din cînd în cînd, ochii ei mari și învăpăiați se ridică obosiți asupra ferestrii din față și iarăși cad asupra lucrului. În sfîrșit, ea aude pașii bătrînului, lasă lucrul din mînă și-și pune amîndouă palmele pe față, ca voind să astîmpere ferbințeala obrazilor.

Cînd apoi a luat mînilor de pe obraji, urmele degetelor îi rămîn pe față ca niște vrîste vineții.

— Bună seara, Sevastă! grăiește bătrînul alene, mergînd spre patul său, pe care-și aruncă căciula plină de sloi.

— Bună seara, taică! răspunde fiică-sa, fără măcar să ridice capul.

— Lucrezi, lucrezi! bine faci!... Așa e lumea...

Zicînd aceste, moș Mărian se opri înaintea sobei pline de jăratec, își apucă amîndouă pulpanele sucmanului și începu să se scuture de sloi.

Sevasta sări speriată de la masă.

— Vai de Doamne, taică! strigă ea grăbind spre el, dară umpli toată casa...

Bătrînul privi îndelung în fața fiicei sale.

— Aşa-i! zise el. Eram să mă aşez şi mă vedeam plin de sloi... Asta trebuia să o fi făcut înainte de a fi intrat, şi acum mă duc s-o fac afară.

El îşi luă căciula în cap şi iarăşi ieşi.

5 Rămînd singură, Sevasta încă o dată îşi apăsă palmele pe obraji, apoi se aşeză iarăşi la masă.

— Aşa, vezi, grăi bătrînul întorcîndu-se. De mîncat ai ceva?

10 — Îţi voi face o mămăligă, răspunse Sevasta, strîngînd lucrul.

— Dar un pahar de rachiu ai tu?

— M-oi duce să-ţi aduc, taică.

— Nu! zise bătrînul. Credeam că mai ai tu.

15 — Dar de unde să am eu, tată!? grăi Sevasta turburată.

— Credeam că vei fi avînd... Credeam eu... aşa... vorbeam şi eu... Dar lasă, că voi trimite pe Costan... El merge bucuros... Aşa, la casa mea, cite un păhărel dimineaţa şi cite unul seara, e bun şi îmi prieşte... Tu
20 fă mămăliguţă, iară eu mă duc să trimit pe Costan.

IV

Costan a fost rămas rezămat de uşchiorul uşii, stînd pierdut în privirea ferestrii de la casă şi aşteptînd să vadă cel puţin umbra Sevastei. Singur nu ştia de ce, dar l-a
25 fost apucat o înduioşare nenţeleasă, încît i se ura de singurătatea în care era. Parcă mereu străbătea pînă la dînsul urletul vîntului, de care vorbea bătrînul.

Cînd văzu pe bătrînul coborînd scările şi luîndu-şi calea spre grajd, el tresări. Ca şi cînd acest bătrîn nu
30 ar mai fi fost un om vieţuitor, ci un fel de nălucă, de care nu poate scăpa.

— Bine că te găsesc, Costane, bine că nu te-ai culcat încă, grăi bătrînul apropiîndu-se de dînsul. Am să te rog un lucru, dar să mi-l faci întocmai.

35 — Da! numaidecît! zise Costan puîndu-se gata de plecare.

— Să te duci să-mi cumperi rachiu, urmă bătrînul, dîndu-i o garafă mare şi cîţiva bani. Dar uite, să-mi

Lăsimatu (25 iunie
1883)

Scuzabile Domnule Maioreșu,

Măi nimic de a pleca erau să treacă să vă spun câteva
bucuri s'a făcut ieri la societatea „Carpații”

Primum vobis fi știind, că am intrat alina sutacum
câteva săptămâni în această societate și în prima
relație cu membri ei care sunt oameni înțelegători
și căi mine în carte, că-i drept, de mult să fi primit
în societate, înseamnă să vede, că înțeleg să aștept
responsul la cererea mea. Căci ce m'a lăsat să intr
în societate a fost toamna hotărârea de a combate
tendințele manifestate în țara și mai multe de a fi
caut să fi primit între membri ei, am luat înțeleg
cu amici mei mai aserți ca Sărgătoșan, Eminescu,
Dobrescu, Hale, și alții, care și-au făcut ob
sârșite la Viena și care tot deaprobă manifestările
societății „Carpații”. Întrând dar în societate, am
dat expresie acestei deaprobări și-am făcut confes
iunea din domnia Treacă amare opra a proha-

Fragment din scrisoarea lui Slavici către Maioreșu, cu informații și despre Eminescu, în legătură cu activitatea lor la societatea „Carpații” (1883, 25 iunie).

Sibiul la jumătatea secolului al XIX-lea (Stampe, Academia Republicii Socialiste România).

Slaviçi în anii cînd a condus *Tribuna* (1884—1890).

Sibiu 4 mai 1884.

XVI

Preestimabile Domnule Nourescu,

Tribuna^a a născut parte acceptabile male. grupul nostru s'a impus. Si fiind ca si om vorbit de vesicii de aici s' a de neincrezarea Braşovenilor incap torii a se împărtaş, cor ole la Braşov am pri mit până acum seste 00 de abonamente cur aici atât Metropolitul, cât a adversarii lui cei mei neimpăcaşi: ne-au felicitat si s'au abonat a atât „Telegraful Român” cât a „Observatorul” au amutat ascăritimea Tribunei^a în termeni călduroşi.

Si în alte părţi ale ţării deasemenea în felicitări a abonamente a ni se ofer corespun dant:

Cumainta de toate Klajul.

Metropolitul a refuzat a primi numărul de probă, însc în ziua în care ni s'a înmănciat exemplarul, ni-au venit abonamente de la

- cumperi de unde a cumpărat fiica mea astăzi, ori ieri, ori altăieri. Te du și întreabă prin apropiere, și nu cumpăra decit de acolo de unde a cumpărat ea, căci e bun rachiul... Apoi să spui, — auzi! să nu uiți! — să
- 5 spui că e pentru mine, și să spui că eu nu pot dormi dacă nu beau în toată seara rachiul bun, tocmai din acela pe care mi-l aduce fiică-mea, o jumătate de oca, o litră... Așa! să spui întocmai. Dar asta să o spui, căci altfel poate că-ți vor da ceva amestecătură.
- 10 — Da! Moș Măriane! o să spun! grăi Costan, uimit de stăruința bătrînului, apoi se duse unde era trimis. Bătrînul se întoarse încet în casă. Sevasta s-a fost dus să facă mămăligă.
- Intrînd, moș Mărian se opri în mijlocul odăii și rămase
- 15 cităva vreme stînd cu minile puse în șolduri și cu privirea ațintită la pămînt, apoi, fără a mișca capul, el își ridică ochii și privi împregiurul său. Picioarele parcă-i tremurau, buza i se mișca încet și în față i se oglindea o durere adîncă și lină.
- 20 Peste cităva vreme el suspină clătînd din cap și merse la patul din dreapta, începînd să pipăiască pernile.
- Nu era nimic.
- El îngenuchiă și căută la picioarele patului, apoi
- 25 se ridică țîind în mînă o garafă rotundă, în care mai era ca de trei degete rachiul gălbui.
- În vreme ce el ținea garafa în mînă, rămînd cu privirea asupra ei, durerea oglindită în fața lui din clipă în clipă mai mult înceta a fi lină.
- 30 În fine, el așeză garafa pe meșcioară, o privi puțină vreme îngrozit, apoi bătu încet în palme și rămase încremenit. Ochii lui se umeziră și în fiecare geană căruntă se ivi cite un strop limpede.
- Dar cite un singur strop. În acesta unul s-a vărsat
- 35 puterea durerii. Liniștit ca și mai înainte, bătrînul apucă garafa, sfiicios și smerit, ca pe un lucru sfînt, și o puse de unde a fost luat-o.
- „În sfițșit, și ea trebuie să trăiască! grăi el mîngîiat. E chip și chip de a viețui: e unul și acesta.“

Cînd Sevasta intră aducînd în o mină mămăliga aburitoare, în cealaltă un ghiobuleț de brinză sărată, iar subțioară garafa cu un păhărel, găsi pe tatăl său puindu-și banii în lada de¹ lingă pat.

Ea așeză mămăliga și brinza pe un scaun din apropiere, scoase din sălțarul mescioarei o măsurică curată și o întinse pe masă, apoi puse bucatele. În vremea aceasta, privirea ei scăpăta din cînd în cînd peste lucrurile ce îi erau în mină și trecea ca furișată peste fața bătrînului.

— Taică — grăi ea în cele din urmă, cu jumătate de gură — să-mi dai cîtiva bani.

— Bani să-ți dau, îi zise bătrînul fără de a ridica privirea. Și cîtii bani?

— Vro patru, cincii răspunse ea, apropiindu-se cu sfiială de dînsul.

— Patru, cincii bani! Adecă jumătate de franc?

— Da! Aș voi să-mi cumpăr cărbuni. Am, mine, să
20 cale.

— Să-ți cumperi cărbuni... zise bătrînul, trăgînd vorbele... Cărbuni pentru călcat.

El închise lada, o încuie, își puse cheia în șerpar, apoi se ridică.

— Uite, — grăi el apropiindu-se de dînsa — îți dau
25 un franc.

Dîndu-i banul, el îi privi aspru în față.

— Cumpără cărbuni de cei buni, iară nu orișice amestecătură, îi zise el apăsînd asupra vorbelor, apoi
30 se puse cu un zîmbet de amărăciune la masă.

Sevasta se așeză pe un scaun din dosul lui și rămase privind în tăcere.

Moș Mărian luă păhărelul, umplu și deșertă, apoi iarăși umplu, așezînd păhărelul plin la o parte. După
35 ce îmbucă de cîteva ori, iarăși puse păhărelul plin la o parte. Astfel, fără de a grăi ceva, urmă să mănînce și să deșerte păharele pînă la al cincilea.

¹ În toate edițiile: *pe*.

Sevasta îl privea neliniștită. La fieștecare păhărel, trăsăturile feței îi se întindeau, sinul îi se mișca unduiat și ochii îi se întunecau.

— Sevastă! grăi bătrînul în șfirșit.

5 — Ce-i, tată? îl întrebă ea tresărind.

— Mine dimineață ai tu ceva să-mi dai? Ceva din cele ce ai făcut?

— Niște flori și o tavă...

— Prea bine. Am să le duc. Și ce preț am să cer?

10 — Nici unul, tată. Ea știe cum se plătesc.

— Bine, Sevastă! grăi bătrînul, și iarăși întinse mina să ia păhărelul. Dar de astă dată mina începu să-i tremure și el împinse păhărelul de la sine, încît rachiul se vărsă pe masă. Ia-l d-aici! zise el încirbit. Mi-e

15 greață! Du și garafa! E prost rachiul.

Sevasta se înroși ca bujorul și grăbi spre masă.

— Ai băut mult — zise ea — mai mult decît de obicei.

— Nu! răspunse bătrînul. E rău rachiul, e o amestecătură. E un fel de rachiul cu care se lecuiesc caii bolnavi.

20 După aceste, el urmă cu cina sa, fără a mai grăi vrun cuvînt.

Sevasta luă garafa și păhărelul, le puse la o parte, apoi iarăși se așeză la locul de mai înainte.

25 Tăcerea aceasta, liniștea cu care tatăl ei își gusta bucatele, toată purtarea lui de astă-seară îi turburau sufletul și o umpleau de o îngrijare despre care nu-și putea da seamă. Cuvintele lui mereu îi răsuna în urechi și mereu vedea oglindirea încirbirii în fața lui. Cugetările se urmau însă alene în sufletul ei; tot ce se

30 petrecea într-însa îi se punea aminte într-un amestec nehotărît, ca și cînd lumea, ea însăși, cuvintele bătrînului și chiar cugetările ei îi s-ar ivi străbătînd prin o ceață deasă.

Ea își ridică mina dreaptă și o ținu îndelungat pe

35 frunte. Stîmpărindu-și astfel fruntea, cugetările parcă se așezau rinduri-rinduri în capul ei. Peste față îi se răspîndi o induișoare, o mîhnire, care-i schimbă toată firea. Privirea îi căzu greu asupra bătrînului și rămase așezată asupra pletelor lui cărunte... El minca încet.

40 — Dinadins! își zise ea cu un îndelungat suspin.

Bătrînul se mișcă puțin în auzul acestui suspin; urmă însă ca pînă acum.

Sevasta făcu o mișcare de îngrozire, apoi se ridică încet, se apropie de tatăl său și îi puse mina pe umăr.

5 — Tată! șopti ea.

Moș Mărian se ridică de la masă și se îndreptă spre ea. Acum ei își stau în față.

10 Un bătrîn înalt, peptos, greunatic, teafăr, cu mustața lungă și groasă, și o femeie tînără, ridicată, lată în piept, subțire la trup și cu obraji rotunzi și plini: amîndoi își stau față în față, cu fețele aprinse și cu ochii căutînd tainele sufletului în ochi.

15 Îndelung au stat astfel și îndeplin s-au înțeles unul pe altul. Dar acest bătrîn nu mai era căruțașul ce sta nepăsător și senin la față în mijlocul crivățului: era părintele care într-o singură clipă vede și jălește o întreagă viață, jălește comoara risipită a vieții sale. El apucă mina fiicei sale.

20 — Știu, înțeleg, grăi el așezat. Știu și înțeleg. Înțeleg, Sevastă!... Sunt lucruri pe care le știi și le-ai auzit de atîtea ori; totuși, le mai spui. Nu eram copil, nu băiat, nu eram flăcău cînd am venit în astă țară! om făcut eram. Și n-am venit ca să nu mă mai întorc. Pareă tot mă chema ceva, un glas, o taină așezată în cuge-
25 tul meu; și nu era toamnă în care să nu zic că mă voi întoarce la iarnă, nu iarnă în care să nu jur că mă voi întoarce în primăvară.

30 Și nu m-am întors, Sevastă! Iată, vezi! părul meu cărunt și șaptezeci și trei de ani pe capul meu, și nu m-am întors, pentru că omul nu face nimic, nimic, Sevasto! nu face: toate se petrec printr-insul.

35 Am avut doi cai și o căruță. Și cînd încărcam povara mușteriiilor, și cînd primeam banii, și cînd ti puneam în șerpar, și cînd gîndeam că ti am, nu știu cum, mă apuca un fel de dezmierdare, încît mereu trebuia să dorească tot așa și iar așa. Am avut apoi cincizeci de galbeni și am fost mulțumit. Voiam să mă întorc. Dar am avut cincizeci și unu și nu mă mai puteam întoarce, fiindcă trebuia să rivnesc la o sută.

40 Și în șase ani am avut patru sute de galbeni, patru sute și șasezeci. Nu mai eram flăcău, Sevasto, eram

om făcut, de treizeci și atîția de ani. Și m-am fost hotărit să mă întorc, să-mi cumpăr o bucățică de pămînt și să urmez traiul în care am crescut. Nu mă despărțea decît un timp de cîteva zile de țara mea, de munții în care am petrecut copilăria și tinerețile mele, departe de care nu mai puteam trăi mulțumit și pe care îi vedeam mereu în vis... Și nu m-am întors, Sevastă!

Ochii moșneagului apucară a străluci și în fața lui se ivi focul tinerețelor.

- 10 . . . Mumă-ta era întocmai ca și tine, înaltă, mlădioasă, de neam din satul meu, dar tu ești de douăzeci și nouă de ani, iară dînsa nu era decît de douăzeci și unu, o copilă veselă, vorbăreată și zburdalnică, precum tu erai odinioară. „Măriane! îmi zise tatăl ei cînd o lăsa în
- 15 București, poartă grije de acest copil, fii-i tu în lumea străină părinte în locul meu, căci tinerețele sunt nechibzuite și au nevoie de povață și de un braț ocrotitor.“ Iară eu în zile de dumineci și de sărbători îmbrăcam cămașa albă, pieptarul strîmt, încingeam șerparul
- 20 împodobit cu flori de fir și mă duceam la ea să o duc la horă, ca în vreme ce eu stau de vorbă la o pipă de tutun, ea să-și petreacă și să se bucure de tinerețe. Astfel, din duminică în duminică, din zi de sărbătoare în zi de sărbătoare, trei ani mereu tot astfel. Și cînd
- 25 i-am spus apoi că mă întorc, ea nu mi-a zis să rămîn, dar a început să plîngă, jălindu-se de singurătate. Iară eu, fără d-a mă fi hotărit să rămîn, nu m-am întors. M-au fost apucat niște cugetări de care îmi era rușine, Sevastă, pentru că eu eram om făcut, și
- 30 ea, o copilă. Dar în zadar omul caută a se împotrivi cu poruncile firii. Într-o seară, Anicuța, mămă-ta, veni la mine. Era întîia zi în care ea a venit la mine și nu eu m-am dus la dînsa. Nu știam ce să-i fac, unde s-o pun, unde s-o așez. „Nene Măriane! îmi zise ea, am venit să te rog, că dacă te duci, ia-mă și
- 35 pe mine.“

Bătrînul își puse minile în cap și ridică privirea spre cer.

- 40 Doamne! strigă el cu glas limpede! Frumoase erau acele zile! Negrăite sunt podoabele vieții și nevrednic e omul care se tînguiește de suferințele lumii. Te înțeleg,

Sevastă! urmă el apucînd amîndouă minile fiicei sale. Și eu am fost aruncat în focul care te scrumuie pe tine, și nebun aș fi fost să-mi stăpînesc dorințele, căci o dată numai trăiește omul, și păcătoș e acela care, din
5 această viață, nu culege tot ce îi cade îndemină. L-ai iubit, pentru că tu erai făcută să-l iubești și el era făcut ca să fie iubit de tine. Și îl iubești, pentru că tot el este, însuși el, care a umplut revărsatul vieții tale de strălucire. Drag, iubit copil al meu!... Eu sunt un bătrîn
10 uitat de moarte, și eu, vezi! eu îl iubesc; jălesc viața mea, viața ta, viața lui, și îl iubesc fără ca să mă întreb pentru ce.

Ochii Sevastiei se umplură de lacrimi. Vreme îndelungată ea rămase zguduită de durere, acoperindu-și
15 fața cu minile.

— Ce frumos era croită viața părinților mei! grăi ea. Și eu trebuia să mă nasc, să rămîn în viață, să cresc, să mă ivesc în lume, ca să surp zidirea așezată cu atîta
ingrijire. Ah! blestemat să fie ceasul în care m-am
20 născut; blestemat să fie ceasul în care ochiul meu întîia oară s-a întîlnit cu al lui.

— Nu grăi asemenea cuvinte! îi zise bătrînul. Eu și
mumă-ta am binecuvîntat, și astăzi eu singur binecuvîntez
25 ceasul în care ochii mei întîia oară te-au văzut pe tine. Tu ai fost, Sevastă, izvorul bucuriilor noastre, temelie pe care ne așezam viața, și astăzi, în nenorocirea ta, tu ești mîngîierea bătrînețelor mele. Dar de unde să știi tu ce va să zică un copil, a-l vedea crescînd,
a-l vedea pus în lume!? Tu nu le știi aceste! Astăzi,
30 cînd am venit acasă și am intrat plin de sloi în această odaie curată, și m-am oprit colo înaintea sobei, și m-am scuturat, și am umplut împrejur de sloi, și tu ai sărit la mine, cînd te-am văzut sărînd, știi tu ce am simțit eu atunci!?

35 El nu mai putu vorbi!... Încet, se apropie de fiică-sa, îi apucă capul cu amîndouă minile și o sărută pe frunte — o lungă sărutare.

— Dragul meu copil! Draga mea Sevastă... Nenorocita mea copilă!

40 Glasul lui tremura, cuvintele i se ruptureau pe buze. Precum îi ținea capul, el îl depărtă și privi îndelung

și dus la fața ei. Ochii lui invesețiți erau plini de lacrimi, buzele lui se mișcau în neastîmpărul bucuriei și obrajii îi ardeau.

5 Sevasta plîngea viforos. Deodată ea se aruncă la peptul lui, apucă pletele cărunte și începu să le sărute cu înfocare.

— Taică! Taică! Pentru ce a trebuit, pentru ce să fie așa! strigă ea, apoi se încleștă cu amîndouă brațele de grumajii tătine-său și rămase plîngînd pe peptul lui. Bătrînul îi sărută ochii, îi sărută creștetul, apoi rămase stringînd-o în brațe.

— O! iartă-mă, copila mea, uită ceea ce în neprețeprea mea am greșit [față] de tine. Dar nu te îndoii că eu și
15 mumă-ta, pentru că mult te-am iubit, am crezut că-ți vom croi calea care mai lesne te duce la fericire, cînd am jertfit rodul ostenelelor noastre pentru a-ți pregăti nenorocirea. Bieți oameni fără de pricepere ce eram, credeam că te vom face a te bucura mai mult de viață, și te-am scos din lumea în care ai fost născută, te-am
20 făcut străină în casa părinților tăi, am făcut din tine o ființă care nu-și mai găsește semenii. Cerul ne-a pedepsit pentru dorințele noastre necumpătate. Tu erai îmbrăcată în haine scumpe și frumoase, iară noi purtam vestmîntul stării noastre; tu vorbeai în cuvinte alese și
25 învățate din cărți, iară noi grăiam în felul oamenilor neînvățați: nu ne mai erai fiică, ci stăpînă, și noi nu mai eram părinții tăi, ci slugile tale. Îți era greu să vii acasă, îți era greu să spui prietenelor tale că noi îți suntem părinți...

30 — Lasă, tată! îl intrerupsese ea cu glas rugător... Nu vorbi de aceste.

— Nu vorbesc! îi zise el, nu vorbesc, dar mereu port sarcina acestor cugetări și, știi tu, Sevastă, că mă simt mai mîngîiat cînd văd că eu sunt vinovat de greșelile
35 tale și mă impac cu lucrurile cînd văd cum ele au urmat spre a fi cum sunt... Ascultă-mă pe mine, Sevastă. Eu nu am învățat mult, dar mult am văzut și mult am cugetat în îndelungata mea viață: omul nu e fericit decît atunci cînd se uită pe sine.

40 — Așa-i, tată! grăi Sevasta cu fața înseninată. Dacă în lume ori în noi înșine e ceva care ne face să ne

depărtăm cugetările de noi, atunci parcă nu mai purtăm sarcina vieții. Dar când tocmai cugetările, care astfel ne depărtează...

5 — Când tu erai copilă — o întrerupse bătrînul — și eu gîndeam mereu la tine...

— Dar și acum gîndești, tată, îi zise ea mîhnită.

— Da! gîndesc — răspunse el — și nu știu ce ar fi de mine dacă nu ai fi tu. Chiar de cînd ești nenorocită, viața parcă-mi este mai scumpă și mai plină de farmec.

10 Astăzi, cînd am venit acasă, sufletul îmi era greu de cugetări, dar tu știi că eu nu pot vorbi; mereu mă tem că-ți voi răni sufletul prin cugetările mele. Uite! urmă el dezmerdîndu-i obrazii, cit de moale e pelea feței tale, ce frumoase sunt sprincenele, buzele și ochii tăi, uite,

15 mari, acoperiți cu genele dese, și părul tău, uite, ce frumos, ce bogat, ce moale este; și astăzi, cînd am intrat în casă, tu nu ai privit la mine. Știam pentru ce! Știam și mă durea inima. Apoi, cînd am privit în fața ta, am văzut că împrejurimea nasului și obrazii îți sunt plini

20 de o roșeață vineție, și cînd le-am văzut aceste, îmi era ca și cînd cineva și-ar fi încleștat mina în inima mea, dar nu puteam grăi. Am gîndit la frumusețea ta și am gîndit la ochii lumii.

— Iartă-mă, taică! strigă Sevasta apucîndu-i mina ca amîndouă minile. Mi-e scirbă de mine însămi, dar n-am ce face!

— Da! n-ai ce face! E că n-ai ce face! îi zise bătrînul mîhnit.

— Singură nu știu cum am intrat în acest foc — urmă ea — însă atunci sufletul mi se întunecă și nu mai gîndesc nimic, stau amorțită, sunt adeseori chiar veselă... Credeam însă că tu nu știi...

— Eu pot ști, draga mea, numai lumea să nu știe. Cînd întia oară am simțit, îți tu minte, nu ți-am grăit

35 nimic, dar te-am rugat să nu ieși din casă, am rugat pe oamenii care locuiau aici să se mute, pentru ca să nu te poată vedea, și acum de atîția ani această casă rămîne deșertă. Știu, Sevastă, că n-ai ce face, dar aibi îndurare de bătrînețele mele și-ți ascunde păcatul dinaintea

40 lumii, aibi îndurare, Sevastă, și nu-ți risipi frumusețea, căci ea este hrana vederii mele.

— Taică! strigă ea, niciodată nu o să mai beau!
Să mi se usuce buzele dacă ele vor mai atinge băutura!

5 — Nu grăi asemenea cuvinte, li zise bătrînul cumpă-
tat. Îți mai aduci aminte că sunt de șaptezeci și trei de
ani și nu m-am întors acasă. Eram însurat, te aveam
pe tine în fașe și parcă un glas tainic mereu îmi spunea
să mă întorc; nicicînd dorul de țară nu m-a fost apucat
ca și în acea vreme. Trei zile nu am ieșit însă cu căruța
în uliță și mă simțeam bolnav.

10 Mă deprinsesem cu această viață și nu mă mai puteam
lepăda de ea. Îmi era peste putință de a gîndi că nu voi
mai vedea lumea strecurîndu-se pe dinaintea mea,
că nu voi mai încărca povara oamenilor, că nu voi mai
avea eu cei mai frumoși căișori, cea mai teafără și mai
15 curată căruță, peste putință de a gîndi că nu voi mai fi
căruțaș. Și mi-am cumpărat această casă, care nu se mai
potrivea cu căruța, și te aveam pe tine, pentru care
căruța mea era o necurmată supărare, și te-am făcut
nenorocită cu căruța mea, dar nu m-am despărțit de ea.
20 Nu zice tu că te vei despărți de o deprindere mai plă-
cută decît toate deprinderile omenеști.

— Mă voi despărți, tată! grăi Sevasta hotărît.
Gîndul că voi îndulci bătrînețele tale îmi va da tărie
și mă va face să uit greutățile vieții mele.

25 O! Doamne! Tată! urmă ea, sărutîndu-i mina, pentru
ce nu mi-ai vorbit de mult ca astăzi. Atît mă simt de
mîngîiată! Vorbele tale mi-au luminat sufletul. Nu știu
cum, parcă mă simt norocită de nenorocirea mea. Ori
nu va fi un orb, un schilod, un om care să-și fi pierdut
30 nădejdea în această viață, un nenorocit ca mine? Da!
taică, eu voi găsi un asemenea om și voi fi fericită
putînd să-i indulcesc zilele... Voi căuta un copil lepădat
și-l voi crește, mă voi jertfi, tată, pentru cei mai neno-
rociți decît mine.

35 — Dumnezeu să te poarte în căile tale! grăi bătrînul.
Fă cum știi tu și cum te poartă gîndul. Dar nu mai bea
acest rachiou prost, Sevastă! Chiar dacă te-ai otrăvi,
nu lua otravă proastă, ci caută pe cea mai bună dintre
toate, care să te omoare adormîndu-te în visuri plă-
40 cute. Nu mai cumpăra tu însuți băutura: lasă, că-ți
voi cumpăra-o eu.

— Nu, tată ! niciodată ! șopti ea, apoi se lăsă alinată pe scaun. Mai bine mor !

— Moartea vine la vremea ei, fiica mea, îi zise bătrînul. În viață n-avem nevoie să gîndim la ea ; traiul ne
5 dă destul de lucru !

VI

Cînd, a doua zi, moș Mărian ieși d-acasă, cerul era senin, soarele tomnatec se ridica din dosul caselor, iară copacii încărcăți de sloi străluceau în zarea dimineții.

10 Înseninată, lumea cu atît mai mult înveselea pe bătrînul al căruia suflet s-a fost ușurat prin cele ce se petrecuseră în seara trecută și, ieșind, el și-a petrecut ziua după obiceiul său, privind lumea trecătoare, cău-tînd să destăinuiască viața din fețele trecătorilor, încărcînd și descărcînd povara oamenilor. Seara, întorcîndu-se acasă, curtea, casa și grajdul îi păreau mai puțin părăsite, iar fiică-sa mai veselă și mai plină de viață.

Garafa cu rachiul, pe care l-a cumpărat de dimineață, stătea unde a fost pus-o cu mîna sa, plină precum a fost
20 lăsat-o. Cînd ochii lui o zăriră, îl trecură fiorii, fără ca să-și poată da seamă pentru ce. Nu putea însă vorbi decît despre lucruri depărtate de fiică-sa.

Dar mereu era silit să privească la garafă. Oricît de mult era mîhnit de slăbiciunea fiicei sale, își închipuia
25 lupta sufletească prin care va trebui să treacă spre a se lepăda de un învăț cu care trupul omului atît de lesne se deprinde și pentru aceea ar fi dorit și n-ar fi dorit... El se temeă că numai în zadar se va munci.

Seara și ziua următoare bătrînul mereu era muncit
30 de asemenea cugetări. În zadar își da trudă să le alunge; el, care era deprins a gîndi la fiică-sa, acum cu atît mai mult trebuia să se chibzuiască de soarta ei.

Seara, fața Sevastei era suptă, ochii îi erau căzuți în cap, înconjuțați de verigi vineții și plini de o văpaie
35 galeșă, iară obrații îi erau aproape verzui. Din cînd în cînd, ea părea tremurîndă ca de friguri și o tulbure roșată se arăta trecător în fața ei.

Moș Mărian tresări cînd o văzu.

— Șevastă! îi grăi el îngrijat, tu ești tristă și prăpădită. Nu ți-e bine.

— Sunt bine — răspunse ea, silindu-se a zîmbi — dar astă-noapte nu am putut dormi.

5 — E rău, fiica mea, asta e cea mai grozavă boală, îi răspunse bătrînul.

Oricît de mult ar fi dorit însă, el nu mai putea vorbi despre aceasta. Îi era destul să privească în ochii fiicei sale, spre a se încredința că vorbele lui o vor supăra.

10 Și totuși, de cîte ori vedea garafa plină, buzele i se mișcau, gata de a rosti cuvinte înțelepte.

El se așeză pe patul său și rămase tăcut.

Sevasta, după cîtăva vreme, se apropie, se așeză lîngă el, puse capul pe umărul lui, îi apucă mîna și o sărută, apoi rămase cu privirea pierdută.

15 De cînd nu mai era copilă mică, nu s-a mai alipit astfel de tatăl său, și acum bătrînul tremura dezmerdat de această alipire.

20 — Tată, — grăi ea așezat — spune-mi, ce ai mai văzut astăzi?

— Ce am văzut, fata mea? îi răspunse el. Multe am văzut. El se gîndi puțin, apoi urmă: E drept, am văzut un lucru pe care trebuia să ți-l spun numaidecît cînd am intrat în casă. Am văzut pe Casandra cu copilul ei.

25 — Sărmana Casandră! grăi Șevasta.

— Am vorbit cu ea — urmă bătrînul — și, nu știu dacă am făcut bine, am spus că ai să mergi să o vezi.

— Da, tată, am să merg, dacă dorești tu.

30 — Nu, dragă, tu dorești. Ai umblat cu ea la școală și ți-a fost prietenă... Și acum tot la școală locuiește, unde tot le mai dă învățătură fetițelor.

— Nici acum nu s-a împăcat cu el? întrebă Șevasta.

— De aceasta nici vorbă. Bărbatul ei este un om nenorocit.

35 Ei tăcură cîtva timp.

— Tocmai mă gîndeam astăzi — începu Șevasta — să mă duc și la Anica.

Anica era o prietenă la care Șevasta a fost făcut cunostință cu Iorgu. Moș Mărian fu dar intrucîtva supărat auzind numele ei.

40 El însă îi zise:

- Du-te, fata mea, du-te și la ea. Mai ieși în lume.
- Dar știi cum e lumea... urmă Sevasta privind în ochii bătrînului. Dacă eu mă voi duce la ea, caută ca și ea să vie la mine. Uite, grăi ea cu blîndețe, arătînd
- 5 la patul tatălui său. Să cumpărăm un alt pat pentru acesta, ori, dacă nu te superi, să-l punem pe acesta în altă odale, aici alătura ori în cuhnie. Nu te vei supăra auzindu-mă vorbind astfel. Nu pentru mine, ci pentru dînsule.
- 10 — Înțeleg, draga mea, înțeleg... îi zise bătrînul. Să fie așa! acum! numaidecît.
- Nu, tată! asta se poate și mine, îi răspunse fiică-sa, deși părea a fi mulțumită de grabnica lui hotărîre.
- Acum! numaidecît! grăi moș Mărian hotărît, stăpînind un suspin. De dragul lumii toate trebuiesc făcute.
- 15 Și el urmă a stărui ca să fie mutat în cea mai depărtată parte a casei, în cuhnie.

VII

- 20 Era tîrziu după miezul nopții, și moș Mărian ședea în întunec pe patul său. Știa prea bine că fiică-sa nu l-a depărtat de la sine numai de dragul lumii; mereu se întreba însă, pentru ce dară? Gînduri peste gînduri se iveau în capul lui, dar nici unul nu rămînea
- 25 statornic într-insul. Unul însă neîncetat se reivea, și acesta îi zguduia toată firea. Pentru ce l-a depărtat fiică-sa? Întru ce o supăra? Ce va fi făcînd ea în lipsa lui? Unul dintre răspunsurile ce era silit a-și da la aceste întrebări vărsa puterile tineretelor în brațele lui. Îi
- 30 era teamă ca nu cumva Sevasta, voind a scăpa de o patimă, să ajungă a fi jertfă alteia, cu mult mai rea.
- După o muncă sufletească de cîteva ceasuri, el se ridică repede și o apucă spre odaia Sevastei.
- Era întunec în odaie.
- 35 Bătrînul urcă tiptil scările și tiptil se apropie de ușă, fiind îngrijat ca nu cumva să o supere dacă va fi stînd trează.

Era cea mai adîncă liniște... El puse urechea la ușa și nu auzi nimic. Singele începu să fiarbă în vinele lui... Ascultă mai dinadins și nu auzi răsufierea ei.

5 „Ea nu e acasă!” își zise el cu ochii aprinși și strîngîndu-și virtos pumnii.

În clipa aceea se auzi un suspin greu, un scaun se clătina și pașii ușori ai Sevastei se auziră pe podelele casei.

Moș Mărian își astupă cu dreapta fața înroșită.

10 „Slăbiciunea bătrînețelor mele!” zise el mîhnit. În zadar își da însă trudă; el nu se putea depărta de la ușa ei. Sta neclătît și oprindu-și răsufierea, ca și cînd ar fi prins rădăcini. Și cum auzea pașii ei, și cum îi auzea suspinele, sufletul i se zguduia ca și cînd ea ar

15 călca pe peptul lui și suspinele ei ar fi ale lui. Mereu își mișca mîna, ca să o pună pe descuietoare, dar nu putea și nu putea; el rămînea răzemat de ușchior. Lacrămile i se furișau din cînd în cînd din ochi, i se scurgeau peste față, și el nu ridica mîna să le șteargă.

20 Îndată străbătu o rază de lumină prin gaura cheii. Bătrînul tresări și, fără a se mai gîndi, se aplecă puindu-și ochiul ca să vadă.

Sevasta era așezată la masă și părea că citește în cartea care fusese pe fereastră.

25 „Nu poate dormi — își zise bătrînul înduișat — ori nu voiește a-și da hrană odihnei.”

Peste puțin, ea ridică ochii de pe carte, se răzema de spetele scaunului, apoi scoase din sîn un mic portret, îl privi îndelungat, îl sărută și îl puse încet pe masă,

30 rămîind cu privirea ațintită la el. Peptul i se mișca în valuri grele și ridicate, obrazii îi erau aprinși și tot trupul îi tremura.

Deodată, sări inviforată de pe scaun și începu să alerge prin casă.

35 Moș Mărian simți singele răcindu-i-se în vine. În acest moment el nu mai era el însuși, omul blind, cum-pătat și îndelungrăbdător. În loc însă de a pune mîna pe zăvor ca să intre în casă, se retrase îngrozit și smerit, ca și cînd ar fi fost izbit în pept de către cineva. „Nu

40 poate, nu mai poate să-și stăpînească setea — își zise el mîhnit — și eu am făcut-o să intre în focul acesta.”

După ce scoborîse scările, auzi în dosul său zgomotul
ușii și rămase încremenit lângă perete. Fiică-sa, învă-
luită în o haină apucată în pripă, trecu cu pași repezi
pe dinaintea lui. El se mișcă aprins, își pipăi tureacul,
5 apoi șerparul, și, găsindu-și cuțitul în el, îl strînse în
pumni și plecă în urma ei. Abia făcu însă cîtiva pași,
și se opri; stete puțin, apoi iarăși puse cuțitul în șerpar.
Sevasta nu mergea spre uliță, precum crezuse, ci spre
grajd. Văzînd aceasta, moș Mărian începu să răsufle
10 cu greu și iarăși plecă. Cînd voi însă a intra după ea
în grajd, pasul i se curmă.

„Nu pot și nu pot! își zise el tremurînd în tot trupul
și apucînd iarăși cuțitul. Una este în lume cu care nu
mă pot împăca: e aceasta.“

15 Și el rămase încremenit, stînd la ușa grajdului, cu
ochii mari și aprinși, cu obraji lipsiți de sînge și cu
cuțitul în mina încheștată.

— Costane — auzi el — dormi d-ta!?

— Cine-i?

20 — Eu sunt, Sevasta.

— Sevasta!? Ce e, coconiță? Ce e, pentru Dumnezeu!?

— Știi tu să taci, Costane? îi zise Sevasta cu glas
înăbușit.

— Știu, răspunse Costan.

25 — Îmi juri tu că nu vei spune nimănui?

— Da, îți jur! Nimănui decît lui nenea Mărian.

— Tocmai lui nu!

— Dar pentru ce?

— Pentru că ai trebui să-i amărăști zilele.

30 — Eu!? Niciodată! Dar ce voiești?

— Să nu spui că am venit acum la tine.

— Nu spui, grăi Costan.

— Costane! îți este ție scirbă de mine?

— Mie!? mi-e scirbă?

35 — Vino cu mine! îi grăi ea, vino! vino! degrab'!
Vino să vorbim.

Auzînd aceste, moș Mărian făcu trei pași îndărăt,
apoi căzu buiguit la pămînt.

40 Sevasta ieși, fără a-l vedea. Deodată însă, la ușa,
ea se opri și-l apucă pe Costan de amîndoi umerii.

— Vrei tu — zise ea ca prin vis — să-mi fii mie bărbat?

Costan privi lung în ochii ei aprinși și, simțind că ea și-a ieșit din fire, îi răspunse oarecum fricos, dar
5 hotărât:

— Vreau, chiar dacă nu ar fi decît pentru o singură zi, înainte de moartea mea, apoi, fără de voie, o cuprinse cu brațul.

— Dă-mi pace! dă-mi pace! strigă ea dîndu-l cu
10 brațele bărbate înapoi, apoi se repezi ca o nebună spre casă.

Cînd moș Mărian își veni în fire și se ridică de la pămînt, nimeni nu se mai vedea.

Picioarele abia îi mai țineau, capul îi era greu și
15 cuțitul îi căzu din mîna descleștată. El intră încet în grajd, se apropie de cîrlan, îi cuprinse grumazul cu amîndouă brațele și rămase plîngînd ca un copil, iară calul gemea încet de durerea stăpînului său nenorocit.

VIII

20 Ziua următoare, moș Mărian găsi pe fiică-sa dormind un somn adînc și copilăresc. Încet, pe virful degetelor, se apropie de pat, dar nu putu să o sărute, cum ar fi voit, ci-i netezi numai părul de pe frunte.

— Iorgule! ah, cît sunt de fericită! șopti ea prin
25 somn.

Bătrînul privi cîtăva vreme la fața palidă și liniștită, apoi ieși cu un suspin greu din casă și se așeză la scări.

Soarele era sus cînd Sevasta s-a ivit în ușă. Văzînd
30 pe tatăl său, ea grăbi la dînsul veselă, aproape zburdalnică.

— Te-ai supărat? îi zise ea, apucîndu-l de mînă și ducîndu-l spre odaie.

— Nu m-am supărat, fata mea, îi răspunse bătrînul; îmi pare bine că ai putut dormi.

35 Mai mult el nu putu grăi.

— Da! am dormit bine și mă simt veselă, zise ea turburată. Dar tu vei fi flămînd.

— Nu, am mîncat, zise el așezîndu-se.

Ochii lor se întâlneau și el nu mai putea vorbi. Ea începu să așeze prin casă, iar el rămase neliniștit pe scaunul său.

— Nu ieși? îl întrebă ea mai tirziu.

5 — Nu! răspunse el cam silit; nu sunt tocmai bine și cirilanul șchioapătă de un picior.

— Cit e de bine, strigă ea apropiindu-se de dînsul și puindu-i mina pe umăr. Atunci poți veni cu mine.

10 — Eu!? cu tine!? întrebă moș Mărian ridicîndu-se uimit și îmbucurat. Dar unde?

— La Casandra și la Anica, apoi să ducem florile și porumbelul.

— Bine, fata mea, prea bine! grăi, privind-o cu ochi înveseliți.

15 După amiază, moș Mărian ieși cu fiică-sa în oraș.

Niciodată nu s-a simțit mai fericit decît în vremea ce străbăteau ulițele unul lîngă altul.

El a fost îmbrăcat cămașă curată, pieptarul strîmt, a fost încins șerparul împodobit cu flori de fir, iară ea, de sus pînă jos, era în negru, numai broboada ce avea era albă. Haina ei și scurteica de pe trup erau croite cu îngrijire și alipicios, încît la orișice mișcare ochiul parcă vedea străbătînd la vedere viața învăluită în ele. Era peste puțină ca cineva să treacă pe lîngă această pereche de oameni fără ca să-și oprească privirea asupra lor. El — un bătrîn cărunt, cu ochii veseli și cu obrajii rumeni, ea — o femeie tînără cu părul negru, cu privirea îngreunată și cu fața albă ca marmura poleită.

30 Sevasta apucă brațul bătrînului său părinte, se rezemă de dînsul, și astfel, braț de braț, ei își urmară calea pînă la Casandra, de la ea la Anica și de la Anica la prăvălia unde ea vindea lucrul minilor sale. Pretutindenea bătrînul se simțea bine văzut și se bucura de buna primire a oamenilor.

35 În toată vremea, atît Sevasta, cît și moș Mărian erau veseli și vorbăreți.

Îndată însă ce se apropiară de casă, ei începură să fie tăcuți. Pe cînd sosiră acasă, în odaie era întunec. 40 Sevasta căzu obosită pe un scaun, iară bătrînul o privi

cităva vreme, apoi se apropiă de dînsa și îi cuprinse grumajii cu brațul.

— Nevinovatul meu copil! zise el cu glas înăbușit.

Sevasta privi înspăimîntată în fața lui.

5 — Mărită-te, Sevastă! grăi el, mărită-te!

Ea se ridică repede și rămase cu privirea ațintită în ochii lui.

— Mărită-te după Costan! zise el fricos și aproape înspăimîntat de cuvintele ce a rostit.

10 Sevasta se aruncă cu un țipăt în grumajii lui și își ascunse fața.

— Iartă-mă, tată! șopti ea. Iartă rușinea ce ți-am făcut.

— Rușine!? rușine!? strigă el înăbușit de simțire...

15 Tu mi-ai făcut rușine!?... Și el îi acoperi fața cu sărutări... Nu-mi pasă, urmă el aprins, acum să mor, căci mă tem că nu voi mai ajunge în viață o zi ca aceasta, ori să trăiesc deopotrivă cu lumea, că ziua de astăzi îmi va fi destulă mîngiere pentru întreaga viață...

20 Dar mă tem, Sevastă! mereu sunt îngrijat.

După aceste făcu trei pași pînă la fereastră, apucă garafa cu rachiu și cu ea în mînă se apropiă de fiică-sa.

— Ia! Sevastă! o rugă el, bea! te rog, bea și-mi dă liniștea pe care o aveam.

25 Sevasta privi cităva vreme îngrozită la garafă, apoi o luă din minile tătine-său și o izbi de pămînt, încît ea se sfărîmă în mii de bucăți.

— Acum lasă-mă singură — zise ea ca ieșită din fire

— lasă-mă, te rog!

30 Moș Mărian însă astă dată nu se mai putea gîndi să nu supere pe fiică-sa; el rămase ca un stîlp de piatră în mijlocul odăii.

Ea își încheștă minile în brațele lui.

35 — Îmbrățișează-mă, tată! șopti ea alipindu-se de dînsul... ține-mă ca să nu cad.

El o cuprinse în brațe și o ținu multă vreme stăpînit de durere, iară ea rămase tremurînd ca frunza de mesteacăn în brațele lui.

40 — Mi-am tras seamă cu mine — grăi ea într-un tîrziu, obosită — de mult e de cînd mi-am tras seamă. Bietul Iorgu! nici el nu e mai norocit decît mine... nici el

nu-și găsește soț în lumea aceasta. Dar aș voi să-l văd, tată — urmă ea pătimașă — numai să-l văd. A trecut un an de când nu l-am văzut.

5 — Uită-l, fata mea! îi zise bătrînul în luptă cu sine.
— Tată! tată! strigă ea încleștindu-se cu brațele în grumajii lui, voiesc să-l văd!

— Stăpînește-te, fata mea! șopti bătrînul, depăr-tînd-o încet și cam rece de la sine. Bea, cum ai băut pînă acum, pentru ca iar să nu mai dorești a-l vedea.
10 Nu vezi tu că ți s-a turburat sîngele și ți-ai ieșit din fire!

Ea își ridică capul și privi la tatăl ei cu îndărătnicie.

— Nu mai voiesc! strigă ea. Tu însuși zici că una singură dată trăiește omul în lume, și nimic nu mă va
15 mai face să mă lipsesc de această una viață.

— Te voi face eu! strigă bătrînul mînios, încît casa începu să răsune. Mai bine te ucid cu mîna mea decît să te văd mai nenorocită decît ești.

Ea căzu în genunchi și îi cuprinse picioarele.

20 — Tată! aibi îndurare de mine!

— Lasă-mă! lasă-mă! grăi bătrînul, și, desfăcîndu-se de ea, ieși repede din odaie.

IX

25 A doua zi era duminică. Sevasta dori să meargă cu tatăl său la biserică.

Întorcîndu-se de la biserică, tata și fiica erau triști și tăcuți.

Sevasta se așeză obosită.

30 — Tată! începu ea într-un tîrziu, privind îndelungat în fața lui. Cît ar fi de bine dacă eu aș muri...

— Muril? Nu! zise moș Mărian înduioșat, apoi se ridică, se apropie de ea și îi netezi părul de pe frunte.

— Uite — îi zise ea — mi-e groază cînd gîndesc că sunt tînără și mai pot avea multe zile. Tu, care ești
35 bătrîn, mai lesne porți nenorocirile, fiindcă ai minghie-rea bătrînețelor, și gîndul că tot nu vei mai trăi mult te face să nu ții seamă de nenorocirile ce întîmpini.

— Așa-i, fata mea — răspunse bătrînul — bătrîne-
țele sunt un dar neobicinuit, și pentru aceea omul nu
cere mult de la ele. Dară tu, care ești tînără, trebuie să
aibi nădejdea tinerețelor.

5 — Am pierdut-o de mult !

— Iarăși o vei găsi.

— Niciodată ! răspunse ea. Mă simț prea slabă pentru
ca să mă cred vrednică de a străbate după gîndul meu
prin viață. Și apoi, nu ziceai tu însuți că mai bine să
10 mă vezi moartă decît mai nenorocită !

— Am zis, fata mea — răspunse bătrînul turburat —
și să nu fi zis în ceas rău, dar am zis în clipă de nehib-
zuire.

Cîtva timp stătură privindu-se în tăcere.

15 — O, Doamne ! cum aș dori să-l văd ! zise ea încet.

— Să-l vezi dar ! Da ! să-l vezi ! răspunse bătrînul,
apoi se ridică și ieși.

X

După ce se văzu singur, bătrînul se simți mai liniștit.
20 Toată după-amiază-ziua el a stat retras și cufundat
în gînduri. Mai multe ceasuri s-a uitat șezînd pe patul
său, fără a-și putea da seamă ce a gîndit și ce gîndește.

Era buiguit, gîndurile au fost încetate și se mai schimba
în capul lui, simțirea i s-a fost timpită. Mereu vedea
25 pe fiică-sa îmbrățișînd pe iubitul ei, o vedea ieșită
din fire, o vedea căzută jertfă slăbiciunii, și altă nimica
nu mai putea să vadă. „Dacă ar fi un copil ușor de minte,
care își dă seamă și nu se muștră de pasul ce a făcut,
își zicea el într-un tîrziu, dacă ar fi cum poate că era
30 cu zece ani în urmă, cînd nu suferea să fie muștrată
pentru greșeala ce a făcut, dar astăzi... astăzi !“...

Ochii bătrînului se împăinjeniră, singele i se îmbulzi
spre cap, nu se mai știa pe sine, era aproape să își iasă
din fire.

35 „Da ! grăi el, mai bine să moară !... Nu ! urmă el,
scrișnînd din dinți. Să nu moară ! Și totuși, ar fi mai
bine să moară mai devreme decît mai tîrziu... Ah !
Pentru ce nu l-am sfărîmat pe omul acela ! Da, să îl fi

ucis, și nu ar fi fost om, nu lege, care m-ar fi osîndit !...
Nu pot ! un lucru este în lume cu care nu mă pot împăca
e acesta !“

5 El ieși cu pași hotărîți și își luă calea spre odaia fiicei
sale. După cîteva pași se întoarse, privi împrejur, apoi
inceptu să caute în toate părțile. În sfîrșit, scoase din
dosul poliței un cuțit lung ca de două palme și lat ca
de două degete. Plăselele de os erau lucii și albe ca de
10 ceară; însuși cuțitul era însă negru, și în tăiș erau două
știrbituri. Bătrînul privi cîtva timp cuțitul, îl șterse
cu aripa sucmanului, apoi îl puse pe masă, mai mult îl
aruncă cu dispreț, se așeză pe pat și rămase pe gînduri.

Iarăși se ridică. Într-un colț era o secure rezemată
de perete; o luă și o puse pe masă, apoi ieși și se întoarse
15 cu cîteva bucăți de sticlă în mînă. După ce le așeză
și pe aceste pe masă, luă un toporaș din cui, și, puin-
du-le pe muchea securii, inceptu să sfărîme bucățile
de sticlă cu muchea toporașului. Era o muncă ane-
voioasă, dar bătrînul o urma încet pînă ce văzu sticla
20 sfărîmată ca praful.

Acum el își dezbracă sucmanul, îl întinse pe masă,
presără praf de sticlă pe colțul unui pulpan, apoi apucă
cuțitul, țîind cu dreapta plăselele, iară cu stînga apă-
sînd asupra tinghilei și astfel inceptu să-l frece pe suc-
25 manul plin de praf aspru.

Din ce în ce cuțitul se curăți... În sfîrșit, nu mai
rămăsese nici o vristă întunecoasă pe el. Bătrînul îl
privi mulțumit, îl mai frecă de cîteva ori de minecă,
apoi luă o cute și inceptu să-i scoată știrbiturile și să-i
30 îndrepteze ascuțișul.

În toată vremea aceasta el era liniștit și părea a nu
gîndi decît la lucrul său. Cînd cuțitul fu ascuțit, după
ce îl mai polei cîtva timp de dunga mesei, îl privi încă
o dată mulțumit, îl puse pe masă, își scutură sucmanul
35 și îl îmbracă.

În clipa aceasta intră Sevasta. Săcurea, toporașul
și cuțitul sclipitor erau pe masă.

Ochii ei se opriră asupra lor.

— N-aveam ce face — grăi bătrînul cu un zimbet
40 amaric — și m-am pus să mai îndreptez cuțitul ăsta.

— Dar cât de frumos e! grăi Șevasta, apucându-l în mână și dezmerdindu-și degetele cu el.

Pe moș Mărian îl trecură fiorii. El îi luă cuțitul din mână și îl puse în dosul poliței, de unde l-a fost luat.

5 — Așa! zise el, asta s-a făcut! Dumineca viitoare o să mă pun și la toporaș.

El puse toporașul în cui, securea în colț, adună fără-miturile de sticlă și le aruncă afară, apoi se întoarse la fiică-sa.

10 Intrind, mai mult căzu decît se așeză pe patul de alături. Șevasta se puse lingă dînsul, puse iar capul pe umărul lui, apoi își ridică ochii și îi privi în față.

— Ești trist, tată! șopti ea.

— Nu sunt, draga mea!

15 — Ești trist, zise ea. De cîteva zile ai suferit mai mult decît întreaga ta viață... Vezi! eu mult te-am amărit. Iartă-mă, tată! Așa-i că mă ierți!?

El nu îi răspunse nimic, dar ea își putea tălmăci răspunsul din ochii lui.

20 — Aide, Șevastă, du-te sus! îi zise el ridicîndu-se. Se întunecă și eu mai am să merg undeva astăzi. Mă voi întoarce cam tirziu... Du-te sus, căci eu mă duc să dau cirlanul în grija lui Costan.

25 Ea plecă încet, iară moș Mărian rămase privind îndelung în urma ei.

XI

Costan ședea în grajdul întunecos. Cînd auzi pașii bătrînului, se ridică și plecă spre ușă.

30 — Costanel! îi zise moș Mărian așezat, să te duci să-mi aduci rachiu.

— Pentru ce, moș Măriane? îl întrebă Costan în îndoială.

— Nu întreba pentru ce, ci îți ia bani și te du.

35 — Mă duc! zise Costan, apoi se întoarse în grajd, luă o garafă și plecă.

Moș Mărian plecă și el în urma lui pînă la poartă, aici apoi se opri și îl așteptă.

— Costane! grăi el, cînd îl văzu întorcîndu-se, pune garafa jos, apoi vino și-mi ajută să închidem poarta.

Costan puse garafa lîngă stîlp, apoi amîndoi se apucară de poarta ruginită în țîțini și după cîteva opintiri o
5 închiseră.

Săvîrșind acest lucru, ei se duseră în grajd.

— Dacă beau, mi se dezleagă limba și-mi perd cumpătul. Și adeseori e bine să vorbim și să fim mai puțin cumpătați.

10 — Așa o fi, moș Măriane! răspuse Costan neliniștit.

— Dar acum să te rog un lucru mare, urmă bătrînul cu răceală.

— Oricît de mare!

— Un lucru pe care e pusă viața.

15 — Da! moș Măriane! grăi Costan apropiîndu-se de dînsul.

— Cunoști pe coconul Iorgu?

— Iorgu Stroienescu? Căpitanul Stroienescu? Nu-l cunosc. Dar îi știu casa.

20 — Pe calea Herestrăului?

— Dă, moș Măriane.

— Simți tu în tine destulă virtute să mi-l aduci aici?

— Cum să-l aduc?

25 — Să-i spui că îl roagă Sevasta să vie la ea, acum, numaidecît, că eu nu sunt acasă și nici nu viu, și că nu dorm în casă cu ea... N-aibi grijă, că îl va primi mai drăgăstos decît pe tine.

Costan stete incremenit.

30 — Îl aduc, moș Măriane! chiar dacă ar trebui să-l aduc în brațe.

— Dar te simți tu vrednic a i le spune toate aceste?

— O! Doamne! Doamne! moș Măriane! zise Costan înăbușit, lasă-l pe mîna mea.

— Dar dacă n-ar voi să vie?

35 — Grija mea de dînsul. Vine! Îi știu eu pe coconii aștia, le știu felul, le cunosc graiul.

— Ascultă, Costane, îi zise bătrînul așezat. Dacă n-ar voi să vie, te întoarce și te du la fiică-mea, îi spune că din întîmplare te-ai întîlnit cu el, că ți-a spus c-ar
40 veni, dac-ar vedea ceva de la mîna ei...

— Înțeleg, moș Măriane! grăi Costan plecînd. Grija mea de lucrul ăsta.

Bătrînul privi puțin în urma lui, apoi se opri la ușa grajdului. Numai acum simțea din tot adînsul greutatea faptei la care se pregătea. Și era hotărît la ea.

El intră în grajd cu un suspin greu.

Cîrlanul începu să necheze încet printre dinți, își întoarse apoi capul spre stăpînul său și bătrînul văzu strălucirea gălbie a ochilor lui mari.

— Cîrlane! zise el. Și în acest singur cuvînt era cuprinsă toată durerea lui.

Calul se smînci de la grajd, se întoarse înapoi și, dîndu-și capul în pămînt, își alipi grumajii de stăpînul său.

Moș Mărian se cutremură. Își aduse aminte noaptea de mai odinioară, cînd sta țîind cuțitul în mîna înclăștată, în vreme ce fiică-sa vorbea cu Costan; se văzu plîngînd ca și atunci, pe grumajii calului, prea slab spre a putea cumpăta pe fiică-sa în o clipă de izbucnire pătimașe.

— Nu se poate! strigă el îngrozit. Eu nu-l pot ucide! Să fie voința Tatălui.

Și grăind aceste, se repezi ca un nebun în urma lui Costan.

Sosind la uliță, moș Mărian se gîndi puțin, apoi apucă cea mai scurtă cale. Din uliță în uliță, el străbătea ca și cînd ar fi gonit ori ar goni pe cineva de moarte. La fieștecare pas deznădăjduirea lui creștea; la fieștecare cotitură el își iuțea pasul.

În sfîrșit, sosi la casa lui Iorgu fără să fi ajuns pe Costan. A intrat? N-a sosit încă?... A făcut ceva? N-a făcut nimic?... El privi împrejur și văzu mai întîi prin întunec, apoi în lumina unui felinar pe Costan.

— Ce-i? moș Măriane, ce-i? îl întrebă Costan înapoi-mîntat.

— E bine! zise bătrînul. Lasă pe căpitanul. Mîne să-ți pui calul la căruță și să te întorci acasă.

- Eu?
— Tu, Costane!
— Pentru ce, moș Măriane?
— Nu întreba! îi zise bătrînul mîhnit. Fă cum îți
5 zic.
— Da! moș Măriane! răspunse flăcăul, apoi rămase
privind în urma bătrînului.

XIII

Intorcîndu-se, moș Mărian străbătea din uliță în
10 uliță cu aceeași iuteală cu care a venit. Cuprins de
neastîmpăr, de îngrijare, de frica unei nenorociri neho-
tărite, el grăbea și tot mai mult grăbea spre casă. Să
vadă pe fiică-sa, să-i spuie singur nu știa ce, să plîngă
în tăcere, și iarăși temîndu-se de năvala patimilor lui.
15 Cuțitul, pe care l-a fost ascuțit astăzi, mereu îi sclipea
în ochi și mereu se temea că ea, în clipa unei izbucniri,
va putea să-l apuce în mînă.

Sosind acasă, grăbi spre ușa fiicei sale. Era încuiată.
El ascultă și nu auzi răsufierea ei. Apucă încuietoearea
20 și făcu zgomot.

În casă nu se mișca nimic. Acum văzu raza de lumină
străbătînd prin gaura cheii. Singele i se ridică în cap
și cu o mișcare repede apucă securea din apropiere,
o ridică, apoi strigă:

25 — Sevasta!... Deschide, Sevasta!

El bătu tare în ușă. Nici un răspuns.

Ca ieșit din fire, izbi muchea securii în zăvor, încît
ușa se deschise departe înaintea lui.

Securea îi căzu din mînă, și el rămase încrîncenit în
30 prag.

În mijlocul odăii, Sevasta zăcea întinsă pe spate.
Cuțitul ascuțit de către tatăl său era încă în mîna ei
încleștată, singele curs din pieptul ei dezvelit aburea
încă în răceala iernatică; dar stînul nu se mai mișca,
35 răsufierea i-a fost încetat.

Fără mișcare o privi bătrînul ei părinte, fără suspin,
fără un singur glas de durere. Ca deșteptat apoi din somn,

el se mișcă, închise ușa, se apropie și ingenuchiă
lingă dînsa.

„Moartă! Moartă! grăi el rizind. Ucisă de mina sa,
cu cuțitul pregătit de mine! Moartă! Sevasta! copilul
5 meu nevinovat!“

El îi luă cuțitul din mîină și tăiă cu el cămașa de pe
trupul moartei. După aceea se ridică, aduse vasul cu
apă rece și începu să-i spele rana și trupul de sînge.
Săvirșindu-le aceste, o șterse pe trup, o luă în brațe
10 și o puse în patul așternut. În urmă deschise dușapul,
scoase o cămașă curată, îi tăie spatele, o îmbracă cu
ea, îi despleti părul, apoi se așează liniștit la picioarele
ei și rămase privind-o în tăcere.

Peste cităva vreme, bătrînul se ridică, îi sărută frun-
tea, ochii, buzele, rana din preajma inimii și picioarele,
15 apoi căzu în genuchi, își făcu cruce și zise *Tatăl nostru*.

Cînd se îndreptă în picioare, fața lui era aspră și
hotărîtă.

El ieși din casă și peste puțîn se întoarse cu un braț
20 de lemne, pe care îl așează încet subț pat. Apoi aduse al
doilea braț și-l așează și pe acela, luă cuțitul, rase singele
de pe podele și aruncă răsăturile în apropierea lemnelor.

După aceste el ieși, închise ușa în urma sa și se duse în
cuhnie. Lada împodobită cu flori tăiate în lemn era la
25 capătul patului: el o ridică în spate, o duse și o așează
în mijlocul curții. Acum privi împregiur. Era pustiu.

Moș Mărian se întoarse în casă.

În toată vremea de cînd a fost luat cuțitul din mina
fiiței sale moarte, el era cuprins de adîncă durere, dar
30 liniștit și senin. Acum începu să plîngă amar. Și
iarăși căzu asupra moartei și o cuprinse în brațele sale.

.....

A fost trecut miezul nopții cînd moș Mărian se ridică,
luă lampa și o răsturnă pe patul în care zăcea moarta.

Patul începu să ardă. El luă focul în mîină și îl aruncă
35 în toate părțile, încit deodată întreaga odaie se aprinse.

După aceste ieși, se duse încet afară, cobori treptele
și, ajuns în mijlocul curții, se așează pe lada sa, privind
îngrijat la răspîndirea focului.

Peste puțină vreme, flăcările începură să iasă pe ferestre, acoperămintul arunca scintei și din ce în ce focul se răspîndi peste casa întreagă.

Pe cînd lumea înspăimîntată veni să aducă ajutor,
5 moș Mărian ședea pe ladă, jălînd patruzeci și unu de ani din viața sa.

.....

După trei zile ieșea din București o căruță cu un cal.
Un bătrîn liniștit, nepăsător și senin la față, șezînd
pe o ladă împodobită cu flori tăiate în lemn, ținea
10 frînele și își lăsa cirilanul în draga lui voie.
Și mina moș Mărian fără ca să mai privească înapoi.

MOARA CU NOROC

I

- Omul să fie mulțumit cu sărăcia sa, căci, dacă e vorba, nu bogăția, ci liniștea colibeii tale te face fericit.
- 5 Dar voi să faceți după cum [vă] trage inima, și Dumnezeu să vă ajute și să vă acopără cu aripa bunătăților sale. Eu sunt acum bătrână, și fiindcă am avut și am atit de multe bucurii în viață, nu înțeleg nemulțumirile celor tineri și mă tem ca nu cumva, căutind acum la
- 10 bătrînețe un noroc nou, să pierd pe acela de care am avut parte pînă în ziua de astăzi și să dau la sfirșitul vieții mele de amărăciunea pe care nu o cunosc decit din frică. Voi știți, voi faceți; de mine să nu ascultați. Mi-e greu să-mi părăsesc coliba în care mi-am petrecut
- 15 viața și mi-am crescut copiii și mă cuprinde un fel de spaimă cind mă gîndesc să rămîn singură într-însa: de aceea, poate că mai ales de aceea, Ana îmi părea prea tînără, prea așezată, oarecum prea blindă la fire, și-mi vine să rid cind mi-o închipuiesc circiumăriță.
- 20 — Vorbă scurtă — răspunse Ghiță — să rămînem aici, să cirpesc și mai departe cizmele oamenilor, care umblă toată săptămîna în opinci ori desculți, iară dacă dumineca e noroi, își duc cizmele în mină pînă la bise-rică, și să ne punem pe prispa casei la soare, privind
- 25 eu la Ana, Ana la mine, amîndoi la copilaș, iară d-ta la tustrei. Iacă liniștea colibeii.

— Nu zic, grăi soacra așezată. Eu zic numai ce zic eu, vă spun numai așa, gindurile mele, iară voi faceți după gindul vostru, și știți prea bine că, dacă voi vă duceți la moară, nici vorbă nu poate fi ca eu să rămân aici ori să mă duc în altă parte: dacă vă hotăriți să mergeți, mă duc și eu cu voi și mă duc cu toată inima, cu tot sufletul, cu toată dragostea mamei care încearcă norocul copilului ieșit în lume. Dar nu cereți ca eu să hotărâsc pentru voi.

— Atunci să nu mai pierdem vorba degeaba: mă duc să vorbesc cu arindașul, și de la St. George circiuma de la Moara cu noroc e a noastră.

— În ceas bun să fie zis — grăi bătrina — și gind bun să ne dea Dumnezeu în tot ceasul!

15

II

De la Ineu drumul de țară o ia printre păduri și peste țarini lăsând la dreapta și la stînga satele așezate prin colturile văilor. Timp de un ceas și jumătate drumul e bun; vine apoi un pripor, pe care îl urci, și după ce ai coborît iar în vale, trebuie să faci popas, să adapi calul ori vita din jug și să le mai lași timp de răsuflare, fiindcă drumul a fost cam greu, iară mai departe locurile sunt rele.

Aici în vale e Moara cu noroc.

— Ori din care parte ar veni, drumețul se bucură cînd o zărește din culmea dealului pleșuv, căci, venind despre locurile rele, ea îl vestește că a scăpat norocos, iară mergînd spre ele, la moară poate să găsească ori să aștepte alți drumeți, ca să nu plece singur mai departe.

— Și fiindcă aici se opresc toți drumeții, încetul cu încetul s-a făcut bătătură înaintea morii, și oarecum pe nesimțite moara a încetat a mai măcina și s-a prefăcut în circiumă și loc de adăpost pentru tot drumețul obosit și mai ales pentru acela pe care noaptea-l apucă pe drum. În cele din urmă, arindașul a zidit circiumă la un loc mai potrivit, departe de cîteva sute de pași de la rîuleț, iară moara a rămas părăsită, cu lopețile

rupte și cu acoperământul ciuruit de vremurile ce trecuseră peste dînsul.

5 Cinci cruci stau înaintea morii, două de piatră și trei altele cioplite din lemn de stejar, împodobite cu țircălamul și vopsite cu icoane sfinte; toate aceste sunt semne care-l vestesc pe drumeț că aci locul e binecuvîntat, deoarece acolo unde vezi o cruce de aceste a aflat un om o bucurie ori a scăpat altul de o primejdie.

10 Dar binecuvîntat era locul acesta mai ales de cînd veniseră circiumarul cel nou cu nevasta lui tînără și cu soacră-sa cea bătrînă, căci ei nu îl primeau pe drumeț ca pe un străin venit din lume, ci ca pe un prieten așteptat de multă vreme la casa lor. Abia trecuseră dar cîteva luni după St. Gheorghe, și drumeții mai umblați nu
15 mai ziceau că o să facă popas la Moara cu noroc, ci că se vor opri la Ghiță, și toată lumea știa cine e Ghiță și unde e Ghiță, iar acolo, în vale, între pripor și locurile cele rele, nu mai era Moara cu noroc, ci circiuma lui Ghiță.

20 Iară pentru Ghiță circiuma era cu noroc.

Patru zile pe săptămînă, de marți seara pînă sîmbătă, era mereu plină, și toți se opreau la circiuma lui Ghiță, și toți luau cîte ceva, și toți plăteau cînstit.

25 Sîmbătă de cu seara locul se deșerta, și Ghiță, ajungînd să mai răsufle, se punea cu Ana și cu bătrîna să numere banii, și atunci el privea la Ana, Ana privea la el, amîndoi priveau la cei doi copilași, căci doi erau acum, iară bătrîna privea la cîteșipatru și se simțea întinerită, căci avea un ginere harnic, o fată norocoasă, doi
30 nepoți sprinteni, iară sporul era dat de la Dumnezeu, dintr-un ciștig făcut cu bine.

Duminecă dimineața Ghiță punea calul la teleagă și bătrîna se ducea la biserică, fiindcă bătrînul, fie iertat, fusese cojocar și cîntăreț de strană, și așa, mergînd la biserică, ea se ducea parcă să-l vadă pe el.
35

Cînd bătrîna pleca la biserică, toate trebuiau să fie puse bine la cale, căci altfel ea o dată cu capul nu ar fi plecat. Încă sîmbătă după amiazăzi sluga trebuia să rînească grajdul, curtea și locul de dinaintea circiumei,
40 în vreme ce bătrîna și Ana găteau circiuma pentru ziua de duminecă. Duminecă în zori bătrîna premenea copiii,

se gătea de sărbătoare, mai dedea o raită prin împrejur, ca să vadă dacă în adevăr toate sunt bine, apoi se urca în teleagă.

5 Ana și Ghiță îi sărutau mina, ea mai săruta o dată copilașii, apoi zicea: „Gînd bun să ne dea Dumnezeu !“, își făcea cruce și dedea semn de plecare.

Dar ea pleca totdeauna cu inima grea, căci trebuia să plece singură și să-i lase pe dinșii singuri la pustietatea aceea de circiumă.

10 Dacă aruncaii privirea împrejur, la dreapta și la stînga, vedeai drumul de țară șerpuiind spre culme, iară la vale, de-a lungul riuulețului, cît străbate ochiul, pînă la cîmpia nesfirșită, afară de cițiva arini ce stăteau grămadă
15 din jos de podul de piatră, nu zăreai decît iarbă și mărăcini. La deal valea se strîmtează din ce în ce mai mult; dar aici vederile sunt multe și deosebite: de-a lungul riuulețului se întind două șiruri de sălcii și de răchite, care se îndeasă mereu, pînă ce se pierd în cringul din
20 fundul văii; pe culmea dealului de la stînga, despre Ineu, se ivește pe ici, pe colo marginea unei păduri de stejar, iară pe dealul de la dreapta stau răzlețe rămășițele încă nestîrpite ale unei alte păduri, cioate, rădăcini ieșite din pămînt și, tocmai sus la culme, un
25 trunchi înalt, pe jumătate ars, cu crengile uscate, loc de popas pentru corbii ce se lasă croncănind de la deal înspre cîmpie; fundul văii, în sfîrșit, se întunecă, și din dosul cringului depărtat iese turnul țuguat al bisericii din Fundureni, învelit cu tinichea, dară pierdut oarecum în umbra dealurilor acoperite cu păduri posomorite, ce se ridică și se grămădesc unul peste altul,
30 pînă la muntele Bihorului, de pe ale cărui culmi troienite se răsfrîng razele soarelui de dimineață.

Rămîind singur cu Ana și cu copiii, Ghiță privește împrejurul său, se bucură de frumusețea locului și
35 inima îi ride cînd Ana cea înțeleaptă și așezată deodată își pierde cumpătul și se aruncă răsfățată asupra lui, căci Ana era tinără și frumoasă, Ana era fragedă și subțirică, Ana era sprintenă și mlădicioasă, iară el însuși, înalt și spătos, o purta ca pe o pană subțirică.

40 Numai citeodată, cînd în timp de noapte vîntul zgîția moara părăsită, locul îi părea lui Ghiță străin

și pustiicios, și atunci el pipăia prin întunec, ca să vadă dacă Ana, care dormea ca un copil îmbăiat lângă dinsul, nu cumva s-a descoperit prin somn, și s-o acoperă iar.

Cît țin luncile, ele sunt pline de turme de porci, iară unde sunt multe turme, trebuie să fie și mulți păstori. Dar și porcarii sunt oameni, ba, între mulți, sunt oameni de tot felul, și de rind, și de mina a doua, ba chiar și oameni de frunte.

10 O turmă nu poate să fie prea mare, și așa, unde sunt mii și mii de porci, trebuie să fie sute de turme, și fiecare turmă are cîte un păstor, și fiecare păstor e ajutat de către doi-trei băieți, boitarii, adeseori și mai mulți,
15 dacă turma e mare. E dar pe lunci un întreg neam de porcarii, oameni care s-au trezit în pădure la turma de grăsunii, ai căror părinți, buni și străbuni tot păstori au fost, oameni care au obiceiurile lor și limba lor păstorească, pe care numai ei o înțeleg.

20 Și fiindcă nu-i neguțătorie fără de pagubă, iară păstorii sunt oameni săraci, trebuie să fie cineva care să răspundă de paguba care se face în turmă: acest cineva este „sămădăul“, porcar și el, dar om cu stare, care poate să plătească grăsunii pierduți ori pe cei furați. De
25 aceea sămădăul nu e numai om cu stare, ci mai ales om aspru și neindurat, care umblă mereu călare de la turmă la turmă, care știe toate infundăturile, cunoaște pe toți oamenii buni și mai ales pe cei răi, de care tremură toată lunca și care știe să afle urechea grăsunului
30 pripășit chiar și din oala cu varză.

Și dacă lumea zicea că locurile de lângă Moara cu noroc sunt rele, n-ai fi avut decît să-l întrebi pe vreunul dintre sămădăi, și el ți-ar fi putut spune pentru ce nu sunt bune și cine le primejduiește; dar sămădăul e,
35 mai presus de toate, om tăcut, și dacă îl întrebi asemenea lucruri, el răspunde: „Nu știu, n-am văzut, am atitea și atitea turme în răspunderea mea și nu mă pot strica cu oamenii“. El știe ce știe, numai pentru nevoile lui.

Veneau cîteodată pe la cîrciuma lui Ghiță și porcari, niște oameni indeobște înalți și bine făcuți, cu cămașa neagră și cu părul strălucitor de untura cea multă și căzut în plete lungi și răsucite asupra grumajilor goi: oameni
5 erau și ei, chiar oameni cinstiți, care mîncă, beau și plătesc.

Într-o zi de luni au venit trei inși în o căruță cu osiile de fer, ușurică și trasă de doi cai frumoși, dintre care
10 însă unul mai mare și altul mai mic. În căruță nu era nici scaun, nici fin, ci unul dintre porcarii unsuroși mina caili, stînd în picioare, iară ceilalți doi ședeau pe leutrelle vopsite în verde, ca și cînd n-ar fi venind decît de aci din apropiere.

„Ăstia nu prea îmi par a oameni buni“, își zise Ghiță
15 cînd îi văzu sărind din căruță și privind împregiur, ca unii ce au mai fost pe aici și acum nu găsesse nici locul, nici oamenii ca odinioară.

Ei întrebară dacă n-a fost sămădăul pe acolo, puseră
20 sluga să deshame caili, să-i adape și să le dea ovăz, apoi intrară, băură fiecare cît trei inși la un loc și plecară cu un „noroc bun“.

— Bine, dar n-au plătit, grăi bătrîna nedumirită.

— Lasă, că m-am înțeles eu cu dinșii, răspunse Ghiță,
25 apoi se duse pe ici încoala, ca nimeni să nu-i vadă fața și ca nu cumva nevasta să-l întrebe: „Ce ai, Ghiță?“

Peste puțin sosi și sămădăul, vestitul Lică Sămădăul, la Moara cu noroc.

Lică, un om ca de treizeci și șase de ani, înalt, uscățiv și supt la față, cu mustața lungă, cu ochii mici și
30 verzi și cu sprincenele dese și împreunate la mijloc. Lică era porcar, însă dintre cei ce poartă cămașă subțire și albă ca floricelele, pieptar cu bumbi de argint și bici de carmajin, cu codoriștea de os împodobit cu flori tăiate și cu ghintulețe de aur.

El își opri calul înaintea cîrciumei, aruncă o privire
35 la Ana, apoi alta la bătrîna, care ședeau pe laița de lîngă masa cea mare din umbra cerdacului, trase cu ochii o raită prin prejur, apoi întreabă unde-i cîrciumarul.

— Noi suntem, răspunse bătrîna ridicîndu-se.

40 — Știu — grăi Lică — dar cred că vor fi și oameni pe aici. Eu întreb de cîrciumarul; cu el vreau să vorbesc.

Lică le zise aceste așa, ca orișicine să poată înțelege că are grabă și că nu vrea să mai lungească vorba; bătrina plecă dar fără de întârziere să caute pe Ghiță, iar Ana rămase privind ca un copil uimit la călărețul
5 ce stetea ca un stilp de piatră înaintea ei.

Dacă Lică ar fi fost alt om, el n-ar fi stătut așa cu privirea pierdută în vînt, ci s-ar fi bucurat de vederea femeii frumoase, care-l privea oarecum pierdută și speriată de bărbăția înfățișării lui.

10 — Ungurul a murit? întrebă el cînd văzu pe Ghiță.

— Da!

— Și tu ai venit în locul lui!

— Da!

— De la St. Gheorghe?

15 — Da, răspuse Ghiță, aruncînd o privire furișată asupra femeilor, ca să vadă dacă ele nu cumva se turbură.

— E Ghiță, ginere-meu — grăi bătrîna — și, mulțumită lui Dumnezeu, ne merge bine de cînd suntem
20 aici.

Lică își apucă, zîbind, mustața între buze.

— Aici — zise el — aici le merge bine la toți oamenii cu minte. N-ai decît să te pui bine cu toată lumea, să
25 le zici „noroc bun“ celor ce vin și se duc și poți să dai mulțumită lui Dumnezeu. N-au trecut pe aici niște oameni?

— De! răspuse Ghiță chibzuit, suntem la drum și trece multă lume.

— Vorba vine, trei oameni...

30 — Trei, patru, zece — grăi Ghiță cam în glumă — lumea trece mereu. Eu nu stau aici ca să țin seamă despre cei ce vin și trec, și așa nici nu-i prea știu. De la o vreme te obicinuești cu oamenii, încît nici nu te mai uiți la fețele lor. Apoi, cine știe dacă nu e și cîte unul
35 care s-ar mîhni dacă ai bate drumul cu vorbe despre dînsul. De circiumar să nu întrebî niciodată, căci el vede și aude atît de multe, încît trebuie să uite degrab' și să nu mai ție nimica minte.

40 — Așa-i, grăi Lică. Întrebam numai, ca să văd dacă nu cumva mi-ai putea spune, fiindcă sunt oamenii mei. Au plecat să vadă o pădure, pe care voiam să o

luăm de la toamnă pentru turme, și nu știu acum dacă au trecut înaintea mea, ori e să-i aștept aici.

— Așa o fi — răspunse Ghiță hotărît — dar eu nu-ți pot spune dacă între cei ce au trecut astăzi pe aici vor fi fost și ei.

— Cum nu!? strigă bătrina cu nerăbdare. Cei trei porcari ce au băut atît de mult și n-au plătit.

Pe Ghiță îl trecu un fel de junghi prin inimă și, oricît de mult ținea la soacră-sa, acum el ar fi fost în stare să-i pună degetul pe gură.

— Muierile văd mai bine și se vede că au mai puțină treabă, zise el stăpînindu-se.

— Dacă n-au plătit — grăi Lică, apucîndu-și iar mustața între buze — era fiindcă știau că voi veni eu ca să plătesc pentru dînșii.

Grăind aceste, el descălecă și-i făcu lui Ghiță semn să intre cu dînsul, pentru ca să facă socoteala.

„Bătrina e tot mai cuminte decît mine“, își zise circiumarul, și intră cu voie bună în urma lui.

— Bătrina ar putea să-și ție gura, grăi Lică după ce se văzu singur cu Ghiță. Mă cunoști?

— Nu! răspunse Ghiță, răcit în tot trupul.

— Atunci mă știi de nume. Eu sunt Lică, sămădăul... Multe se zic despre mine, și dintre multe, multe vor fi adevărate și multe scornite. Tu vezi un lucru: că umblu ziua-n amiază mare pe drumul de țară și nimeni nu mă oprește în cale, că mă duc în oraș și stau de vorbă cu domnii. Voi fi făcut ce voi fi făcut, nu-i vorba, dar am făcut așa, că orișicine poate să creadă ce-i place, însă nimeni nu știe nimic. De aceea am să dau seamă despre douăzeci și trei de turme de porci. M-ai înțeles? Nu doară c-aș putea plăti tot ce se poate perde într-un an, ci pentru că de la mine nimeni nu cutează să fure, ba să-l ferească Dumnezeu pe acela pe care aș crede că-l pot bănuî. M-ai înțeles?! Eu voiesc să știu totdeauna cine umblă pe drum, cine trece pe aici, cine ce zice și cine ce face, și voiesc ca nimeni afară de mine să nu știe. Cred că ne-am înțeles!?

Ghiță ar fi avut multe de zis, dar Lică se întoarse o dată în călcîi și, pe cînd circiumarul își veni în fire, drumetușul dăduse pînteni calului.

— Un om prea cumsecade, grăi bătrina, privind în urma lui. Cine a fost ăsta?

— Lică Sămădăul! răspunse Ghiță.

— Lică Sămădăul!? strigă Ana. Și cite rele nu mai
5 zicea lumea despre dînsul!

— Așa e lumea... grăi Ghiță. Să nu crezi nimic pînă ce nu vezi cu ochii.

El singur nu și-ar fi putut da seamă dacă a grăit aceste cuvinte din amărăciune ori numai dorind să
10 ascundă înaintea nevestei gîndurile grele ce-l cuprinseseră.

— Nu-i vorba—adause Ana — e oarecum fioros la față.

— Asta-ți pare ție, grăi Ghiță. Are și el necazurile lui.

15

IV

— Oamenii sunt mulți și de multe feluri, grăi circiumarul în ziua următoare, privind cînd la nevestă, cînd la soacră-sa. Îți inchipuiește că unul se duce să cumpere
20 ceva, bunăoară ca Lică Sămădăul, care se ducea să vadă pădurile. Asta e treaba lui, și cine știe dacă nu l-aș supăra, dacă nu l-aș păgubi, poate, spuindu-le altora c-a trecut pe aici. El se duce să tîrguiască, și dacă vine în urma lui altul, care din întimplare voiește să cumpere
35 tot acele păduri, și eu spun că Lică a trecut pe aici, acest al doilea cumpărător grăbește, sosește la vreme și poate să-i strice tîrgul. Voi înțelegeți?

— Așa e, răspunse bătrina.

— Ori poate să vie unul care are și el păduri de dat și umblă după Lică pentru ca să se înțeleagă cu el:
30 dacă-i spun că Lică a trecut pe aici, îl folosesc poate pe el și pe Lică, dar îl păgubesc pe acela la care Lică plecase, iară eu n-am să folosesc, nici să păgubesc pe nimeni.

— Așa e, zise iar bătrina. Ai toată dreptatea, noi nu
35 suntem puși aici pentru că să le dăm drumetilor știre despre cei ce vin și cei ce trec.

— Noi nu știm nimic și ne căutăm de treaba noastră l adause Ghiță scurt și hotărit.

De aici înainte, circiumarul, circiumărița și soacra circiumarului nu-și mai aduceau aminte de oamenii ce treceau pe drum, iar altfel lucrurile se petreceau tot ca mai înainte.

5 Dar încă în acea zi Ghiță se duse cu treabă la Arad, cumpără două pistoale și își luă o a doua slugă, pe Marți, un ungur înalt ca un brad. Peste câteva zile se duse apoi la Fundureni și se întoarse cu doi căței flocoși. Mai avea el un cine la casă, dar acesta era leneș, se de-
10 prinsese cu oamenii și nu lătra pe nimeni. El puse dar căței de mici în lanț și nu le dădea drumul decît atunci cînd nu erau oameni la circiumă, apoi slobozea și porcii și asmuțea căței asupra lor. Îi ridea inima cînd vedea cum căței prind și cum scot sînge din urechile grăsu-
15 nilor, și voind să-și deprindă cîinii la asmuțat, se deprin- sese și el atît de mult, încît aștepta cu oarecare nerăb- dare zilele în care nu erau oameni la circiumă, și atunci petrecea ceasuri întregi cu cîinii săi.

Ana nu-i putea suferi pe acești cîini și se supăra cu
20 atît mai mult cînd bătrîna zicea că e bun cînele la casă, fiindcă omul poate să doarmă mai liniștit cînd se știe păzit de niște cîini buni. Așa era; însă Ana simțea că de cîtva timp bărbatul ei s-a schimbat și îi părea că, de cînd are cîinii, ține mai puțin la nevastă și la copii.

25 Ca om harnic și sîrguitor, Ghiță era mereu așezat și pus pe gînduri, dar el se bucura cînd o vedea pe dînsa veselă: acum el se făcuse mai de tot ursuz, se aprindea pentru orișice lucru de nimic, nu mai zîmbea ca mai înainte, ci ridea cu hohot, încît îți venea să te sperii
30 de el, iar cînd se mai hîrjonea cîteodată cu dînsa, își pierdea lesne cumpătul și-i lăsa urme vinete pe brațe. Adeseori Ana ar fi voit să-l întrebe: „Ghiță! ce-i cu tine?“, însă ea nu mai îndrăznea să-i vorbească desghet- at ca mai înainte, căci se temea ca nu cumva el să se
35 minie și pe dînsa, ceea ce nu făcuse încă pînă atunci.

Așa sosiră zilele de toamnă.

Într-o zi de joi, cînd locul de dinaintea circiumei era plin de oameni, sosi o turmă de grăsuți mari și frumoși,
40 tot unu ca unu.

Unul dintre boitari, un băietan ca de șaptesprezece ani, intră în circiumă și căută pe Ghiță.

— Sănătate și voie bună de la Lică Sămădăul! zise el îndrăzneț. Ți-a lăsat vorbă să ne dai să mîncăm și să bem; au să vie și celelalte turme în urmă și ne-a spus ca să-ți lăsăm cinci grăsunii din turmă și să ți-i alegi după plac.

5 — Bine plătește Lică! zise unul dintre drumeți.

— Are de unde! adause altul.

— Mai știi!? întîmpină al treilea. Are turme multe, și porcarii beau și mîncă mult.

10 Ghiță și increți fruntea. Vorbele boitarului și apoi vorbele drumeților erau parcă să-l scoată din sărite. El simțea că, dacă nu primește, se trage în degete cu Lică; dar aci, față cu oamenii, nu putea să primească.

15 — Bine, zise el, călcîndu-și pe inimă. Lăsați, că mă înțeleg eu cu Lică. Mîncăți numai și beți; grija mea de plată.

Băietanul ieși, iar Ghiță se întoarse spre oameni și mai adause:

20 — Ce știi eu cit vor fi mîncînd oamenii lui? Eu vreau să am socoteală curată.

— Așa-i! ziseră oamenii.

— Bine, Ghiță, de ce n-ai primit grăsunii? întrebă în urmă bătrîna.

25 — Ce să fac eu cu grăsunii lui? răspunse el cam necăjit.

— Să-i tai, să-i vinzi, să-i ingrași. Ghiță, ia grăsunii, că rămii fără bani. Dacă ar avea omul bani gata, n-ar plăti în grăsunii. Trebuie să primești ce-ți dau oamenii, fiindcă nimeni nu-ți poate da ceea ce nu are. Omul e cinstit și te plătește cinstit: de ce să-l superi fără de nici un folos? Acum îți dă, acum ia, căci nu știi ce are să fie mine.

30 — Lasă, că mai vin și alte turme... grăi Ghiță cam cu jumătate gura. Să mă mai gîndesc, să mă mai văd ce cheltuială fac oamenii.

— Gînd bun să-ți dea Dumnezeu!

Nici Ghiță n-ar fi cerut decît un gînd bun de la Dumnezeu, dar îi era greu să se oprească asupra unui gînd, fie el bun, fie rău.

40 Turmele treceau una cite una pe dinaintea circumei; cînd una se vedea din depărtare, cealaltă pornea mai

departe, și locul se deșerta, dar peste puțin iar se umplea. Și cum turmele plecau una câte una, Ghiță întreba mereu câte mai sunt, și pe cât numărul turmelor rămase în urmă scădea, pe atât el prindea poftă de a-și opri

5 cei cinci grăsuți.
— A zis Lică să-mi opresc cinci grăsuți, îi zise el în cele din urmă unuia dintre porcari.

— Noi nu știm nimic, răspunse acesta.

— Apoi — adause altul cam în glumă — noi plătim

10 înainte, ori nu plătim de loc.
Peste puțin sosi și Lică, ceru un pahar de vin, își întreabă de turme, apoi zise „noroc bun!“ și plecă mai departe fără să fi descălecat măcar.

Ghiță rămase cuprins de gândurile omului păgubaș.

15 El era om cu minte și înțelegea cele ce se petrec.
Aci, la Moara cu noroc, nu putea să stea nimeni fără voia lui Lică: afară de arindaș și afară de stăpînire mai era și dînsul care stăpînea drumurile, și în zadar te înțelegeai cu arindașul, în zadar te pui bine cu stăpînirea, căci, pentru ca să poți sta la Moara cu noroc, mai

20 trebuie să te faci și om al lui Lică.
Iar Ghiță voia cu tot dinadînsul să rămîie la Moara cu noroc, pentru că-i mergea bine.

„Trei ani, numai trei ani să pot sta aici — își zicea el — și mă pun în picioare, încît pot să lucrez cu zece

25 calfe și să le dau altora de cirpit.“
Dar acești trei ani atîrnau de Lică.

Dacă se punea bine cu dînsul, putea să-i încergă de minune, căci oamenii ca Lică sunt darnici. E numai

30 vorba ce va fi cerînd Lică pentru ceea ce dă.
Ghiță întîia oară în viața lui ar fi voit să n-aibă nevastă și copii, pentru ca să poată zice: „Prea puțin îmi pasă!“ Se gîndea la cîștigul pe care l-ar putea face în tovărășie cu Lică, vedea banii grămadă înaintea sa și i se împăingneau parcă ochii: de dragul acestui cîștig ar fi fost gata să-și pună pe un an, doi capul în primejdie. Avea însă nevastă și copii și nu putea să facă

35 ce-i plăcea.
„Să vedem! își zise el în cele din urmă, voind să-și alunge gândurile rele. Decamdată, e mai bine ca el să-mi fie dator mie.“

Așa zicea el, însă de cu seară, cînd își strînse banii ca să-i pună în ladă, el simți că nu are dreptate.

Ghiță nu era omul care se știe bucuros dator, dar cu atît mai puțin omul care dă bucuros de la sine, și așa
5 îi venea parcă să zică: „Am să mă pun frumos pe lîngă dînsul, ca să-mi plătească“.

Era legat, și omul cînd se simte legat e supărăcios. Chiar atunci seara Ghiță își bătuse sluga, pe ungurul,
10 fără a-și da seamă pentru ce, iar cînd Ana îl muștră, fără de voie, pentru aceasta, el îi aruncă vorbele:

— Ei, frate, dă-mi pace! Parcă nu tot pentru voi îmi mistuiesc viața!?

Ana tăcu, dar ochii i se umplură de lacrimi, fiindcă vorbele îi păreau grele.

15 — Ei! și tu te mîhnești numai decît, zise el amărit.

Ar fi voit să meargă la ea, să-i ceară iertare și să o împace, dar nu putea; era în el ceva ce nu-l lăsa, și așa ieși afară, ca să fie singur cu gîndurile sale.

Și dacă ar fi știut Ana ce gîndea și ce simțea el, cînd
20 stetea așa singur și posomorit, ea s-ar fi dus la el și l-ar fi mîngîiat, dar el tăcea, și așa ea nu îndrăznea să-l supere, ci se întreba mereu ce o fi avînd soțul ei.

Duminecă, după ce bătrîna plecase la biserică, Ghi-
25 ță-și răsufală veninul asupra lui Laie, apoi se făcuse mai vesel decît de obicei. El petrecea cu Ana și cu copiii în umbra arinilor, luase de zgardă pe Cula, cîinele cel mare și leneș, își pusese băiatul pe el și-l învăța să călărească, și-l învăța mereu, cu toate că Ana se necăjea,
30 temîndu-se ca nu cumva copilul să cadă ori cîinele să-l muște.

Deodată, ceilalți cîni, care erau slobozi, începură să latre, iară Cula, auzînd lătratul lor, se repezi și el
lătrînd în partea despre deal, încotro îi auzea pe dînșii lătrînd.

35 Ana țipă înspăimîntată, deoarece copilul era să cadă; însă Ghiță nici nu ținu seamă de dînsa, ci, stringînd zgarda, se îndreptă și privi îngrijat în toate părțile.

Nu zări nimic.

— Se vede c-au dat de cățelul pămîntului, ori au
40 simțit vreo vulpe prin împrejur, zise el, lăsîndu-i să latre mai departe.

— Ghiță! grăi Ana jălindu-se. Eu nu știu cum te-ai făcut tu de la o bucată de vreme: vezi că-mi vine rău cînd văd copilul pe cine, și parcă în ciuda mea îl ții mereu.

5 — Săracul de mine! răspuse el cam răstit. Cînd e vorba să-mi fac și eu o poftă, proastă, bună, cum ar fi, țop! că mi se supără nevasta! Haid'! adaoase apoi, luînd copilul în brațe și dînd cu piciorul în cine.

10 — Nu, Ghiță! Nu vreau! strigă Ana speriată, apoi fugi după cine, îl luă de zgardă, îl aduse la locul unde fusese și începu să-l roage pe Ghiță cu stăruință ca să-și pună iar băiatul călare pe el.

— Uite, era o prostie! grăi Ghiță muiat și se lăsă pe iarbă.

15 Ana luă ea însăși copilul, îl puse călare pe Cula și-l purtă fricoasă la dreapta și la stînga, privind mereu la soțul său, ca să vadă dacă el nu zimbește.

Ghiță nu zimbea.

20 Privind la copilul ce țipa răsfățat și privind la soția sa, îl apucă o înduioșare din ce în ce mai adîncă: îi era parcă n-a văzut-o de mult și parcă era să se despartă de dînsa.

— Ano — zise el în cele din urmă alene — ia vino, șezi lîngă mine!

25 După ce ea se așeză lîngă dînsul, el o privi lung și intristat, îi netezi părul de pe frunte, apoi grăi încet:

— Ce zici tu! n-ar fi bine să plecăm noi la St. Dimitrie de aici?

— Pentru ce? întrebă nevasta uimită.

30 — Nu ți se urăște ție în singurătatea asta?

— Mie? nu!

— Nu ți-e frică?

— De ce?

35 — De ce? De toate! Tu auzi cum latră cinii; au dat de vreo urmă, de vreun gîndac, de vreun verme și latră, fiindcă n-au altă treabă: mie însă mi se răcește măduva în oase cînd îi aud lătrînd. E grozavă viața asta, Ano, e grozavă: stai aici în pustietate, și te sperii de nimic, și-ți mistuiești viața cu năluciri deșerte.

40 — Ce ai, Ghiță! strigă nevasta cuprinsă de îngrijare.

— Ce am? răspuse el cu amărăciune. Am o nenorocire: pierd ziua de astăzi pentru cea de mine. Eu nu ți-am vorbit niciodată despre lucruri de aceste, dar
5 căci nu pot să-ți vie mereu toate de-a gata. Astăzi stau aici și nu mă supără nimic, dar îmi fac eu însumi gânduri rele despre ziua de mine, și aceste gânduri nu-mi lasă tihnă să mă bucur de ziua de astăzi. Și poate că
10 gândurile mele sunt deșerte, poate că ziua de mine are să fie tot bună, dar o voi pierde temindu-mă de cea de poimine. Și cit vom sta aici, nu mai scap de nevoia aceasta.

— Atunci să plecăm, Ghiță.

— Da, să plecăm, dar întrebă-mă dacă mă pot
15 hotări să plec. Vezi tu, așa cum sunt, îmi vine greu să plec.

— Atunci să rămânem aici. Tu știi mai bine cum are să fie bine.

— Poate că știi, Ano, dar nu pot, zise el cu amărăciune. Ar trebui să mă silească cineva, să mă împingă.
20 Mi-e greu să-i vorbesc maichii, pentru că ea ne-a zis să nu venim aici; mi-e rușine; iară tu ești bună, Ano, și blindă, dar ești ușoară la minte și nu înțelegi nimic:
25 sunt cu tine ca fără de tine; în loc de a-mi alunga gândurile cele rele, mă lași să mă mistuiesc cu ele, și când nu mai știu ce să fac, tu te uiți la mine cu milă, și atita-i tot.

— Ce să fac — zise ea mîhnită — dacă așa m-a lăsat Dumnezeu !?

Ghiță se lăsă pe coate și rămase așa întins pe pămînt
30 și cu privirea pierdută în depărtare.

Într-un târziu, Ana își ridică capul și privi îndrăzneată la el.

— Fiindcă tu le ferbi toate în tine și mie nu-mi spui
35 nimic, zise ea. Apoi tot eu sunt de vină dacă nu știu ce te pune pe gânduri...

V

Pe cînd acestea se petreceau în umbra arinilor, din sus, despre deal, veneau trei călăreți în pas, țîindu-se

— mereu în albia riuulețului, unde erau acoperiți de șirul de sălcii și de răchite.

5 Cinii, care îi simțiseră la depărtare de câteva împușcături, o luară spre dinșii, lătrindu-i cu un neastîmpăr din ce în ce mai mare.

— Să fie ai dracului de cini! grăi Lică, oprindu-și calul. Pe cît se vede, la circiumă nu e nimeni și nici drumul nu umblă, dar dacă nu-i alintăm cinii, pas să se mai teamă de noi!

10 El se dete dar jos de pe cal, plecă înainte, și cînd cei doi cini se apropiară și voră să sară la el, se lăsă pe iară și începu să-i cheme cu vorbe alinătoare la sine.

15 Cinii se opriră zăpăciți în cale și, mai ales după ce descălecară și ceilalți doi oameni, începură să-i mai slăbească. În cele din urmă, ei parcă-și deteră cu socoteală că au a face cu niște oameni pacinici, care s-au pus la odihnă aici, departe de curtea păzită de dinșii; ei se întoarseră dară încet și oprindu-se din cînd în cînd ca să mai latre o dată spre circiuma de la care

20 veniseră. Lică se ridică iar în picioare și îi chemă din nou la sine, însă de cîte ori el voia să se apropie de ei, începeau să latre.

25 Peste jumătate de ceas își petrecu astfel cu cei doi căței deprinși a scoate singe din urechile porcilor; dar în cele din urmă îi netezi cu mulțumirea omului care a dat o nouă dovadă despre dibăcia sa.

— Buni căței! dar tot eu sunt nașul lor, zise el, și iar îi netezi și, așa pas cu pas, se apropia de circiuma

30 părăsită. Ghiță uitase de mult că au lătrat o dată cinii, cînd Lică sosi la circiumă și-l deșteptă cu câteva ghionturi din somn pe Laie, care dormea pe laița de sub cerdac, ca să-l trimită după stăpînul lui.

35 — N-ar fi mai bine să mă duc eu? grăi unul din oamenii lui Lică.

— Lasă-l să vină el la noi, grăi Lică.

40 Ghiță sări în picioare cînd află că Lică a sosit la circiumă și se schimbă la față, dar nu se gîndi mult, ci plecă cu pași hotărîți și cu vinele încordate spre circiumă.

Ana rămase o clipă turburată, apoi făcu iute un pas spre el.

5 — Ghiță! stai! zise ea. Înainte de toate îl trimite pe Laie pe vale în sus de-a lungul răchitelor. Ea privi lung și aspru în ochii lui. Nu mă înțelegi tu, acum, când eu încep a te înțelege pe tine!? zise ea încet. Așa a fost vorba între noi, ca să trimitem pe Laie înainte, să ne aștepte acolo. Du-te, Laie, urmă ea; ia-o pe vale în sus, în dosul răchitelor, până la crîng, și dacă-i

10 întilni pe părintele, să-i spui că venim mai tîrziu, fiindcă a venit Lică Sămădăul, cu alți doi oameni, și trebuie să mai stăm cu dinșii; să ne mai aștepte, și ne aștepți și tu. Ai înțeles? Să te duci mereu în dosul răchitelor, ca să nu vadă nimeni.

15 — Da, răspuse Laie, și plecă printre arini spre albia rîulețului.

Acum înțelegea și Ghiță gîndul nevestei sale, îl înțelegea și parcă nu-i venea să plece, parcă-i venea să zică: „Ano! greșești cînd crezi că trebuie să te temi de Lică“.

20 Apoi iar îi venea să meargă la dînsa, să-i mulțumească pentru gîndul ei cel bun; însă nu putea să zică, nici să facă nimic; se temea că o va turbura, și așa plecă cu inima îndoită spre cîrciumă, lăsînd-o pe dînsa cu copiii sub arini.

25 Cînd se află aproape de cîrciumă, el privi spre rîuleț și văzu pe Laie fugînd peste drumul de țară, ca să apuce șirul de răchite.

„Prostul dracului! mă dă de gol“, își zise el îngrijat,

30 — Se vede că l-am bătut astăzi, adause apoi, privind pe Lică. L-am trimis să-mi aducă plasa cu pește și uite cît e de sprinten. Noroc bun să dea Dumnezeu!

— Minunați căței! răspuse Lică, netezînd pe unul dintre cîni și privind la Ana, care se vedea venînd despre arini cu un copil în brațe și cu altul de mîină. M-au simțit cale de o jumătate de ceas și-am pierdut o mulțime de vreme ca să-i momesc.

35

Ghiță înțelese unde bate Lică cu vorbele sale și ar fi avut poftă să dea o dată cu piciorul în cinele care începu a se linguși pe lîngă dînsul.

— I-am auzit lătrind — răspunse el — dar știam că nu pot să fie decit oameni de aceia de care aștept în toate zilele.

5 — Trebuie să știi un lucru, urmă Lică. Cîinii au pentru oameni un lătrat anume și trebuie să înțelegi limba lor, pentru ca să te folosești de ei, fiindcă mai ales atunci cînd ar trebui să sară, ei nici nu latră decit o dată, de două ori. Altfel, locul e minunat: cale de un ceas
10 nu se poate ivi nimeni fără ca să-l zărești. Dar să intrăm — adause el alene — fiindcă avem o vorbă împreună.

— Și mai multe, răspunse Ghiță, intrînd cu pas hotărît în urma lui.

15 Cîtva timp ei steteră tăcuți, față în față, hotărîți amîndoi și simțînd fiecare că și-a găsit omul.

— Iacă, grăi Lică în cele din urmă, luînd de la brîu un teanc de bucăți de piele înșirate pe o verigă de sîrmă. Aceste sunt semnele turmelor mele. Eu pun semn la urechea din dreapta, jos, pentru fiecare turmă altul,
20 așa, cum îl vezi tăiat în aceste bucățele, pe care ți le las aici. Dacă trec porci pe drum, să te uiți la semnul lor, să ții bine minte pe omul care-i mină și taci.

Ghiță privi lung la el, dar nu răspunse nimic.

— Cred că ne-am înțeles? adause Lică.

25 — Eu cred că nu!

— Cum așa?

— Apoi vezi — grăi Ghiță răs-picat și aspru — dacă mă uit în toate părțile, nu văd pe nimeni și stau singur aici în pustietate. Am doi cîni minunați, cum ziceai,
30 și tot ați venit trei inși fără de știrea nimănu. Puteți să ne omoriți pe toți cîți suntem aici, și nimeni n-are să știe că voi ne-ați omorit; puteți să luați ce vă place, și dacă suntem oameni cu minte, n-avem să ne plîngem nimănu, fiindcă voi sunteți totdeauna mulți și tari,
35 iar noi suntem totdeauna puțini și slabi. Îmi ziceai să fac așa: e oare cu puțință să zic ba?!

— Care va să zică, ne-am înțeles.

— Înțelegerea cu de-a sila nu se poate. Dacă voiai să te înțelegi cu mine, trebuia să vii pe drum, iară nu

pe potecă. Eu pot zice că fac pe dorința ta și tot nu fac decit așa cum îmi vine la socoteală.

— Asta-i treaba mea! zise Lică hotărît. Ori îmi vei face pe plac, ori îmi fac rind de alt om la Moara cu noroc.

— Lică — grăi cîrciumarul — nu crede că poți să mă ții de frică. Dacă ești om cuminte, caută să te pui la bună înțelegere cu mine.

— Eu nu cunosc înțelegere mai bună decit asta! În inima omului poate să fie orișice; destul numai să simță, că vai și amar de el dacă nu-mi face pe plac.

Ghiță se apropie un pas.

— Dacă ar fi numai atît, Lică — zise el așezat — n-aș zice nimic. Tu ceri, la urma urmelor, un ajutor de la mine și ți l-aș da bucuros dacă te-aș ști cine ești și dacă n-ar trebui să mă tem că mine ai să ceri mai mult. Apoi, tu nu ești singur, ca mine, Lică, și dacă-ți fac ție pe plac, am socoteală cu alții.

— Asta-i treaba ta! strigă Lică minios. Adu-mi cheile!

— Ce fel de chei?

— Toate cheile: de la saltarul mesei, de la dulap, de la orice ladă, răspunse Lică rece. Cel ce vine aici vine să-și facă bani; ți-ai făcut și tu de cînd ești aici: am să mă imprumut de la tine.

Ghiță rămase citva timp încremenit și cu ochii țințiți la dînsul.

— N-am să te prad, adause Lică; am să iau cu imprumut și să plătesc cîstit, cu camătă, cu cametele camelor, se înțelege, cînd îmi vine la socoteală. În scris n-am nevoie să-ți dau, fiindcă nu poate să-ți fie de nici un folos: dacă trăiesc și-mi merg trebile bine, am să plătesc cu prisos, iară dacă mor fără de vreme ori dacă-mi merge rău, tot n-ai de unde să iei.

— Să-ți dau bani numărați.

— Ce să mai pierdem vremea numărînd!?

— Atunci ia cit iai, dar fii cuminte și mai lasă, ca să nu simță nevasta și soacră-mea, grăi Ghiță, arătînd saltarul, în care erau și banii, și cheile.

— Așa ne înțelegem! zise Lică.

Ghiță ar fi avut poftă să sară la el și să-l sfișie în bucăți, dar nu putea, pentru că ceilalți doi erau în apropiere și ar fi trebuit să mintuie prea iute cu dînsul. Ii era parcă-i seacă singele din vine cînd vedea pe Lică
5 la banii ce-și adunase para cu para, dar acum era legat și trebuia să se stăpînească.

— Da, ne înțelegem — zise el apropiindu-se — și dacă vei fi avînd vreo supărare din partea mea, să nu-mi mai văd banii cu ochii.

10 Lică se întoarse și se rinji la el.

— Așa-i că te-ai făcut blind ca un mieluşel? îi zise apoi.

Ghiță se cutremură. Toate ca toate, dar bătaia de joc îl scotea din minți. El făcu, oarecum fără de voie, un pas spre Lică, îl apucă de amîndouă brațele, îl ținu
15 strîns înaintea sa și grăi cu glasul înăbușit:

— Nu te mișca, dacă nu vrei să fie moarte de om!

Simțînd că Ghiță e mai tare, Lică privi îngrijat spre ușă și grăi iute:

— Ce vrei cu mine?

20 — Nimic! răspunse Ghiță, nimic nu vreau. Tu vezi prea bine că am nevastă și copii și că nu-ți pot face nimic. Îmi iai banii: să-ți fie de bine! Mi-ai luat liniștea sufletului și mi-ai stricat viața: să-ți fie de bine! Dar să nu crezi că mă ții legat, să nu crezi că te prinde
25 să mă iai în bătaie de joc. Tu poți să mă omori, Lică, tu cu oamenii tăi: eu pot să te duc pe tine la spinzurătoare. Nu te juca dar cu mine. Gîndește-te că tu m-ai făcut să nu mai am multe de pierdut și bagă de seamă să nu mai perd și cele ce am! Să-ți fie frică de mine!

30 Lică se dete un pas înapoi.

— Ți-e frică, urmă Ghiță, trecîndu-și cu amîndouă mînile printre peri în sus. Ți-e frică și nu-ți e rușine să-ți chemi oamenii într-ajutor.

35 — Se înțelege că nu, răspunse Lică zîmbînd. Mi-ar fi rușine dac-aș fi venit fără de dînșii la tine.

Ghiță își pierduse bunul cumpăt și tocmai pentru aceea se simțea în strîmtorare față cu Lică, pe care nimic nu putea să-l scoată din sărite.

40 — Voiesc și eu să între, ca să vadă că ți-e frică, zise el. Săriți, măi oameni! strigă apoi și se opri neclintit în mijlocul casei.

Unul din porcari intră iute în casă, iar cellalt se ivi pe prag, unde rămase privind în ochii lui Lică.

— I-a venit poftă să se prindă la harță cu noi, grăi Lică.

5 — Ba să mă ferească Dumnezeu, răspuse Ghiță. Sunt om cuminte. Voiesc numai să vă arăt că nu mi-e frică de voi.

— Dar ni-e frică nouă de tine, zise Lică. Tu însuți ziceai să-mi fie frică: îți spun că-mi este și nu știu dacă
10 te voi mai putea apuca vreodată așa la strimtorare cum te țin acum. Tu mă înțelegi. Mie nu mi s-a pus încă om în cale fără ca să mi-l fi curățit din drum.

— Nici eu nu voiesc să mă pun în calea ta.

— Dar ai putea să te pui, ai putea să faci ceea ce pină
15 acu n-ai făcut, fiindcă nu mă știai cine sunt. Du-te — îi zise apoi Lică lui Răuț, care stătea în prag — leagă-l pe slugă, apoi adă nevasta cu copiii în casă.

Ghiță se repezi înainte, îl apucă pe Răuț de pept și-l aruncă spre mijlocul casei, apoi închise ușa și grăi
20 inecat de spaimă:

— Nu băgați nevasta în trebile noastre; nu vă atin-geți de mine; că nu e bine. Lică, tu ești om chibzuit: nu-ți băga capul în primejdie, nu te face de rușine; fii tâlhar, Lică, dar nu pungaș prost, care se dă de gol;
25 întreabă-mă unde e sluga mea și apoi vorbește cu mine.

Lică privi zăpăcit la tovarășii săi.

— Voi l-ați văzut fugind pe vale în sus; să știți că nu se întoarce decît după ce veți fi plecat voi de aici. L-am trimis la popa din Fundureni, ca să-i spună că
30 stau de vorbă cu voi.

— Așa-i, zise Răuț ca speriat din somn. Nu l-am mai văzut de atunci.

Lică stîmți că și-a pierdut pămîntul de sub picioare.

— Pentru asta am să te țin minte cît voi trăi, zise el privind aspru în fața lui Ghiță.
35

— Nu umbla cu vrăjmășie — răspuse Ghiță apropiindu-se de dinsul — ci te gîndește că, dacă nu m-ai prins astăzi, n-ai să mă prinzi cît vei trăi pe fața pămîntului. Lică, tu trebuie să înțelegi că oamenii ca mine
40 sunt slugi primejdioase, dar prieteni neprețuiți.

— Am zis eu că vreau să mi te fac slugă!? întrebă Lică, schimbându-și deodată fața.

— Dacă n-ai zis și nu vrei să zici, atunci haid' să vorbim ca prieteni, îi zise Ghiță dezghețat! Să aduc
5 vin și să ne cinstim ca niște oameni de bună înțelegere. Am eu atita minte ca să înțeleg că nu pot sta la Moara cu noroc fără de a mă fi pus în înțelegere cu tine. Nu vreau să mă ții numai de frică, ci umblu să intru la invoială cu tine. Sunt gata să-ți fac pe plac: dar atunci
10 să fii și tu om cu minte și să înțelegi că, dacă e să vă fiu de folos, lumea trebuie să mă creadă om cinstit și stricat cu voi.

— Așa e! grăi Lică. Lumea — da, însă noi cum trebuie să te credem?

15 — Cum mă veți fi știind; să vedem, răspuse circiumarul, întinzându-i mîna. Pe vrăjmașul pe care nu-l poate birui tot omul cu minte și-l face tovarăș.

Lică primi mîna.

— Banii mi-i lași, urmă Ghiță cam cu jumătate de
20 gură.

— Adecă îi iau cu mine, răspuse Lică; ce-i în mîna nu-i minciună.

— Dar să știi că nu mă ții legat cu ei, grăi Ghiță, și plecă să aducă vin rece din pivniță.

25 — Asta a fost prostia mea, grăi Lică, după ce se văzu singur cu tovarășii săi. Tot era mai bine să ascult de tine și să țin sluga la circiumă.

— Lasă, poate că e mai bine așa! răspuse Răuț.

30 — Să vedem! grăi cellalt. Eu mă tem că ne ține cu minciuna.

— Asta e treaba mea! zise Lică, ridicîndu-și capul.

VI

Ca om care își petrecea viața pe drumuri, Lică venea
des pe la Moara cu noroc, cite-o dată, cite de două, ba
35 și cite de mai multe ori pe săptămîină. El venea, descăleca, bea cite un pahar de vin, mîncea ceva și iar se ducea.

Numai arareori se întâmpla ca el să stea mai mult; însă mai ales duminecă el venea adeseori cu cite doitrei tovarăși, și atunci era în voie bună.

5 Lui Ghiță îi părea totdeauna bine cînd Lică venea fără de veste la circiumă. Ana fusese muncită de ginduri grele, care o îmbătrîniseră oarecum într-un singur ceas și care îi veneau iar de cite ori îl vedea pe Lică.

10 Dar plecînd Lică, ea-l întrebuse pe Ghiță despre cele petrecute și el îi răspunse că n-a fost nimic, că ce putea să fie!? și că Lică e omul lui. De aceea, Ana tăcuse atunci, și de atunci tăcea mereu și privea numai din cînd în cînd furișat la Lică, zicînd în sine: „Trebuie să fie om rău și primejdios“.

15 Zilele treceau însă, și precum ele treceau, Ana se simțea tot mai părăsită. De cînd se împrietenise cu Lică, Ghiță parcă fugea de dînsa, parcă-i ascundea ceva și se ferea să nu rămîie singur cu dînsa.

— Ghiță, ce ai tu cu omul ăsta? îl întrebă ea într-una din zile după plecarea lui Lică.

20 — Eu!? îi zise el cam speriat. Ce să am? Nimic! Ceea ce am cu toți drumetșii: vine, stă de vorbă, mănîncă, bea și plătește.

Ana privi lung în fața bărbatului său.

25 — Dar de obicei plătește peste ceea ce se cuvine, îi zise ea aspru.

— Așa sunt oamenii cu dare de mină.

30 — Ghiță! grăi nevasta așezat. Nu vorbi cu mine ca și cînd ai avea un copil înaintea ta. Tu ești bărbat și trebuie să știi ce faci. Te întreb numai; nu vreau să te descos: tu îți dă seamă dacă ai ori nu ai ceva să-mi spui. Fă cum știi, dar eu îți spun, și nu mă lasă inima să nu-ți spun, că Lică e om rău și om primejdios: asta se vede din ochii lui, din rinjetul lui și mai ales din căutătura ce are, cînd își roade mustața cu dinții. E om pătimaș, Ghiță, și nu e bine să te dai prea departe cu el.

35 — Dar nu mă dau de loc! răspunse bărbatul.

— Bine! grăi nevasta. Tu fă cum știi, dar să nu zici apoi că nu ți-am spus.

40 Ghiță ar fi voit să vorbească, însă îi era greu, după ce zisese o dată că n-are nimic cu Lică; își puse dar numai de gînd că îi va vorbi altădată.

- Și, la drept vorbind, ce ar fi avut el acum să ți spună?! Toate cele petrecute erau parcă date uitării, și așa poate că nici nu era bine ca Ana să afle despre ele. Ce-i drept, Ghiță se uită mereu la urechile porcilor, ba a găsit în
5 mai multe rinduri și porci cu semne de ale lui Lică, însă Lică venea și se ducea fără ca să-l întrebe ceva, și așa nu avea decît să țină minte și să tacă. Lică nu-l întreba nimic, nimic nu-i spunea și nimic nu cerea de la dînsul.
- 10 Cu toate aceste, Sămădăul parcă știa tot ce se petrecea la Moara cu noroc, și aceasta îl nedumerea cîteodată pe circiumar.
- Și mai mare i se făcu nedumerirea, cînd într-o zi Lică îi trimisese șase porci, dintre care patru nu erau
15 însemnați cu nici unul dintre semnele înșirate pe veriga de sîrmă. Ghiță a stătut mult la luptă cu sine; dar în cele din urmă tot i-a primit, pentru ca să nu se strice cu Lică, și tot nu i-a grăit Anei, fiindcă se temea că ea va stărui să nu-i primească.
- 20 De aici înainte el în adevăr se ferea de dînsa, iară ea își dădea silință să nu-l supere.
- Astfel sosi timpul cînd bruma cade și vîntul scutură frunzele copacilor și rărește pădurile.
- De cînd venise toamna, drumul era mereu umblat,
25 și nici chiar dîmineca nu era părăsită circiuma de la Moara cu noroc. Toamna se țin tirgurile cele bune; toamna are omul cîte ceva de vîndut; toamna fac neguțătorii trebile cele bune: și lui Ghiță îi mergea dar acum chiar mai bine decît peste vară, și abia se întimpla
30 cîte un ceas pe săptămîină ca să fie singur la circiumă. Și cu cît se apropia ziua de Sfîntul Dimitrie, drumul era cu atît mai umblat.
- Intr-o zi de luni erau cinci care la Moara cu noroc și șapte oameni sub cerdac, cînd sosi și Lică dimpreună
35 cu Buză-Ruptă, cu Săilă Boarul și cu Răuț, omul de care numai arareori se despărțea.
- Lică nu stătea niciodată sub cerdac, nici în circiumă, ci în odaia de alături, în care erau o masă măricică, cîteva scaune de paie și două paturi pentru drumeții
40 mai aleși, care se întimpla să miie peste noapte la Moara cu noroc. Altfel în această odaie își petrecea circiumarul

ziua, cu nevasta și cu copiii, fiindcă odaia în care se culca el era în altă parte, cu intrarea prin bucătărie și cu ferestrele la deal, cită vreme aici ferestrele erau spre drum, încit, șezind la masă, putea să vadă cu o privire

5 și circiuma, și drumul, și locul de dinaintea circiumei.
Astă dată însă Lică nu intră drept în odaia aceasta, ci se opri sub cerdac și prinse vorbă cu oamenii, întrebînd pe fiecare dintre dînșii de unde vine, unde merge și în ce treabă umblă. Într-un tirziu, el îl trase apoi pe

10 Ghiță la o parte și-i zise încet:

— Cînd vine jidovul pentru cîștiul de la St. Dimitrie?

— Arîndașul? răspunse Ghiță tot mai încet, gîndeam să mă duc eu la el.

— Da, arîndașul. Nu te duce, grăi Lică. Lasă-l, că

15 vine el. Am o vorbă cu dînsul.

— Bine! Să te vestesc cînd are să vie?

— Nu-i nevoie. Aflu eu; grija mea de dînsul!

Deși ei vorbiseră încet și mai ales Lică părea a voi să păstreze taină despre cele ce vorbeau, el rosti cuvintele „jidovul“, „arîndașul“ și „grija mea de dînsul“

20 destul de tare, pentru ca oamenii de sub cerdac să le poată auzi, apoi privi cam speriat împrejurul său și adause:

— Dar să intrăm în casă.

25 Intrînd, Lică își aruncă biciul pe masă, un semn că voia să petreacă în draga sa voie. Fusese certat cu Buză-Ruptă și cu Săilă Boarul, Răuț îi împăcase și acum voia să se cinstească cu dînșii. Despre arîndaș Lică nu mai vorbi nici un cuvînt.

30 Peste puțin sosiră trei țigani la circiumă, unul cu vioara, altul cu clarinetul și al treilea cu țimbala: Lică îi puse pe laița din circiumă și le porunci să cînte.

Și fiindcă țiganii cîntau, oamenii se îngrămădiseră la ușa circiumei, și asculta și Ana cu bătrîna și cu copiii,

35 căci numai rar se nimereau trei țigani deodată pe la Moara cu noroc.

Lui Lică îi veni de la o vreme poftă să joace și, apucînd pe Buză-Ruptă, ieși din circiumă și începu să frămînte pămîntul, încit părul răsucit în plete lungi

40 îi zbura în vînt.

Dar jocul fără de muiere nu are nici un rost.

De cînd umbla pe la Moara cu noroc, el nu grăise nici zece vorbe cu Ana; acum însă el se duse la ea, o apucă de mini și-i zise:

5 — Haid' să te joc o dată, să zici că ai fost jucată!
Ana se dete în lături.

El o cuprinse cu amîndouă brațele.

— Dar dacă n-am poftă de joc!? grăi ea cu hotărire, și se desfăcu încet din brațele lui.

— Vine pofta!

10 — Și la mai mult! adause Buză-Ruptă, trăgînd cu ochiul.

— Ei! nu vreau! grăi Ana rece, și se dete înapoi.

Lică se retrase cam necăjit.

15 — Săracul de mine! grăi Ghiță așa în glumă. Dar năzuroasă mi s-a mai făcut nevasta! Joacă, muiere; parcă are să-ți ia ceva din frumusețe...

Ana își călcă pe inimă și se dete la joc.

20 La început se vedea c-a fost prinsă de silă; dar ce avea să facă? La urma urmelor, de ce să nu joace? Încetul cu încetul, ea prinse voie bună; se cam turbura cînd Lică se apropia de dînsa; singele îi năvălea în obraji cînd el o apuca de brîu ca s-o învirtească; dar așa era acum și altfel nu putea să fie, și ea se dete din ce în ce după păr. În cele din urmă, tot se arăta
25 copila răsfațată de odinioară, și Ghiță ferbea în el cînd îi vedea fața străbătută de plăcerea jocului.

— Să-ți fie de bine! grăi Lică peste cîtva timp obosit. Dau mărturie că te ții mai bine decît mine.

30 El o strinse apoi în brațe, o ridică de la pămînt, se învîrți cu ea o dată, o sărută și o puse pe laiță.

Ana își stîmpără obrajii cu palmele, privind cam amețită împrejur, în vreme ce Lică se plimba în sus și în jos, ștergîndu-și sudorile cu mineca de la cămașă, apoi se opri și grăi:

35 — Ce circiuma dracului mai e și asta!? De ce nu-ți ții o slujnică?

Oamenii de la ușa zîmbiră pe sub mustață, Ana tresări și se ridică roșită ca bujorul, iară bătrîna privi la o parte, făcîndu-se că nu înțelege vorbele lui Lică.

40 „De! își zise ea, ce să-i faci, așa e omul! Oricît de bun ar fi, tot are cîte un păcat. Fie cît de mic, dar tot îl are.“

Ghiță nu zise nimic, ci-și puse numai de gînd că are să o ție minte și asta.

5 Înspre seară, Săilă Boarul plecă cu Buză-Ruptă spre Ineu, Răuț o luă, după ce schimbă citeva semne tainice cu Sămădăul, spre pădurea de la Fundureni, iară Lică se opri la drumeți și grăi privind înspre apus, de unde se ridicau niște nori grei spre cer:

— Se schimbă vremea, precum se vede; dar tot mi-e că am să rămîn aci peste noapte. Am bani la mine și
10 locurile sunt cam rele, mai ales acum toamna.

El rămase dar peste noapte la Moara cu noroc.

VII

De cînd drumurile erau mai umblate, se vorbea mereu despre nenorociri întimplate mai ici, mai colo, prin partea locului; cotitura de la Moara cu noroc, altădată vestită de rea, era însă în anul acesta scutită, și
15 drumeții scosuseră vorba că, de cînd Ghiță a venit la Moara cu noroc, locurile nu mai sunt primejdioase cale de o zi giur impregiur. Jandarmii de la Ineu se
20 țineau cu toate acestea mereu pe drumuri și abia trecea zi dată de la Dumnezeu fără ca ei să dea pe la circiuma lui Ghiță.

Ghiță se bucura cînd veneau jandarmii și își dedia toată silința să se pună bine cu dinșii: le dădea mîncare și băutură, fără ca să primească banii cînd ei voiau să plătească, îi ținea de vorbă și umbla mereu în voile lor.
25

Era însă între dinșii unul, Pinteaa căprarul, un om scurt și indelat, cu ochii mari, cu umerii obrazilor ieșiți și cu fălcile late, cu mustața tunsă și cu o tăietură în frunte, dar mai presus de toate om așezat și tăcut la fire, cu care Ghiță se făcuse prieten bun. Ce-i drept, el nu vorbise încă între patru ochi cu Pinteaa; dar așa sunt oamenii: e cite unul pentru care simți din clipa ce l-ai văzut tragere de inimă, fără ca să-ți dai seama
30 pentru ce. Așa era și Pinteaa. Cînd venea pe la Moara cu noroc, se vedea că se simte bine la circiumă și pleca totdeauna cam anevoia; apoi el ținea la Ana, la copii,

netezea cîinii lui Ghiță și-ar fi fost orișicînd gata să dea cu ciomagul dacă cineva, chiar la drept vorbind, ar fi îndrăznit să-l grăiască de rău pe Ghiță. De aceea simțea și Ghiță că Pîntea e oarecum singurul om cu care ar putea să vorbească mai pe față, și acum, cînd se văzu peste noapte sub același acoperămint cu Lică, ar fi dorit să-l aibă și pe Pîntea în apropiere.

Toate gîndurile rele se grămădiseră deodată în capul lui și-l cuprinsese o neliniște ca niciodată mai înainte.

10 Suflatul i se pusese în turburare cînd Lică îi spusese că are o vorbă cu arîndașul. Turburarea îi crescuse cînd Lică îi sărută nevasta și îi aruncă vorba despre slujnică. În sfîrșit, Ghiță-l cunoștea destul de bine pe Lică, pentru ca să știe că el nu se teme de oamenii răi și de locurile rele, și așa se întreba mereu: Pentru ce a rămas el la circiumă? Pentru ce le-a spus drumetșilor că are bani la sine? Ce avea de gînd să facă? Pentru ce a vorbit, pentru ce a vorbit!

„Pentru ce?! pentru ce?! își zise el în cele din urmă deznădăjduit. Cine știe?! Le va fi zis așa din întîmplare, fără ca să fi gîndit la ceva, iară eu mă fierb în mine pentru ele.“

El uitase încetul cu încetul invoiala făcută cu Lică, și numai din cînd în cînd își mai aducea aminte de banii pe care îi pierduse atunci. Acum se gîndea la toate, și la invoială, și la bani, și la porcii cu semn străin, pe care îi primise de la Lică, și la urmările¹ ce puteau să aibă acestea, și un glas tainic parcă-i șoptea mereu: „A venit vremea să te răfuiști“.

30 Nu trecuse nici jumătate de an de zile de cînd se afla la Moara cu noroc, și trebile îi mergeau din ce în ce mai bine: avea porci la îngrășare, două vaci cu lapte, căruță pe răzoare, doi cai buni, avea bani în ladă, nu prea mulți, dară destui pentru ca să poată trăi un an, doi
35 dintr-înșii. Dar acum, cînd trebile îi mergeau mai bine, Lică voia să-i vorbească arîndașului, fără îndoială pentru ca să-și facă rînd de vrun alt om la Moara cu noroc.

¹ În toate edițiile: *urmăririle*.

Dară Ghiță nu voia să plece; nu-l lăsa inima să părăsească locul la care în scurt timp putea să se facă om cu stare.

5 Și iar se gîndea la invidia pe care o făcuse în strimtorarea sa, la banii săi, la primejdiile ce-l împresurau, la iarna ce se apropia și la zilele bune pe care le avuse cînd nu avea nici porci la îngrășare, nici vaci cu lapte, nici căruța pe răzoare, nici cai sprinteni, nici bani bine numărați în ladă. Și cînd se gîndea la aceste, îi venea
10 oarecum să se bucure că Lică îl scoate fără de voie de la Moara cu noroc și-l scapă așa zicînd de toate nevoile. Dar Ghiță era om cuminte și simțea că are să-i pară toată viața rău dacă va pleca de la Moara cu noroc. De
15 aceea, de cîte ori își aducea aminte că Lică se afla sub același acoperămint cu dînsul, îl cuprindea o vie îngrijare. Ar fi voit să meargă la el și să-l întrebe: „Omule, ce vrei să faci, ce vrei să ceri de la mine? Vorbește-mi verde-n față, ca să ne înțelegem.“ Și iar îi venea să și zică: „Ce-mi pasă!? Eu nu dau nimic; sunt gata să
20 țîn piept cu el. Și dacă pier, atîta pagubă!“ Și mai ales acesta era gîndul care-l stăpînea pe Ghiță: nimic nu era în el mai tare decît pornirea de a se pune impropria lui Lică și de a nu da nici cît e negrul sub unghie îndărăt.

25 Dar pe cînd se întărea în această hotărîre, el era singur și părăsit. Ana, pe care o privea cu atîta drag mai înainte, încetul cu încetul se înstrăinase de dînsul și nu mai era veselă ca mai înainte, cînd se afla singură cu dînsul. El însuși se înstrăinase de dînsa. Din
30 clipa în care ea și-a arătat bănuielile pe față, se stînese orice tragere de inimă pentru dînsa din sufletul lui. Și-ar fi dat adesea toată viața pentru ca să mai poată simți, fie chiar pe o singură clipă, bucuria pe care o simțea odinioară cînd privea la dînsa; dar în
35 zadar: ea nu mai era pentru dînsul ceea ce fusese; chipul ei frumos, trupul ei fraged, firea ei dulce nu mai puteau să străbată pînă la inima lui plină de amarăciune. Din dragoste către dînsa și către copii venise
40 la Moara cu noroc; din dragoste pentru dînsa și pentru copii se băgase în strimtorarea în care se afla; și acum tocmai ea era cea dintîi în rîndul aceluia care nu țîn

seamă de strimtorarea lui și de greutatea cu care se luptă, chiar și ea îl credea rău, când nu putea să-l înțeleagă purtarea.

5 De aceea acum, când simțea trebuință de un suflet în care să-și caute sprijinire, Ghiță nu se gindea la Ana, care dormea liniștită lângă dinsul, ci la Pinteș, care-l mîngiase adeseori cu privirile sale pline de
10 incredere. La început ar fi fost în stare să-și pună caila la căruță și să plece acu în vreme de noapte la Ineu, ca să-l caute pe Pinteș; încetul cu încetul, însă, gîndurile s-au lămurit în sufletul lui, și în cele din urmă, simțindu-se mai tare, el își zise: „Adecă de ce să pun eu mai multă incredere într-un om străin decît în
15 nevasta mea!”

De abia se innoptase, toți dormeau la circiumă, și chiar Ghiță, mai împăcat cu gîndurile sale, ațipise, cînd cîinii începură să latre și o luară din ce în ce mai
20 neastîmpărați pe vale în sus.

Ghiță tresări speriat din somn, sări din pat, se apropie de fereastră și privi afară în noaptea întunecată.

El nu zări nimic, dar simți că se apropie vreun om cunoscut, deoarece cîinii se întorceau schiaunînd înapoi.

25 Peste vreun sfert de ceas el văzu, în sfîrșit, trecînd pe sub fereastră și înaintînd spre ușa circiumei un om și o femeie înaltă și lată în umeri.

Asta era adică! Acum înțelegea pentru ce a rămas Lică la Moara cu noroc, și-i era rușine de gîndurile rele ce-și făcuse.

30 „Parcă-i un voinic de codru!” zise el retrăgîndu-se de la fereastră.

— Cine-i! strigă în clipa aceea unul dintre slugi, Marți, ungurul.

— Oameni buni! răspunse un glas bărbătesc.

35 Ghiță se turbură din nou. Precum văzuse prin întuneric, îi părea că omul ce venea cu femeia nu era Răuț; acum, cînd îi auzi glasul, nu mai putea să se îndoiască despre aceasta; era un om cu desăvîrșire necunoscut. Atunci cum de-l cunoșteau cîinii? Cum de-l lăsa sluga
40 să treacă? De ce nu venise Răuț însuși?

„De ce? de ce?” își zise el necăjit. E grozav cînd omul își face spaimă din toate nimicurile.

Cu toate acestea, îi veni gîndul să se ducă să vadă cine a venit.

5 — Ce-i, Ghiță? întrebă Ana, care se deșteptase din somn și se ridicase în pat.

— Ce să fie! îi răspunse bărbatul. Nimic! Răuț se întoarce. Cine știe, va fi uitat ceva; va fi avînd să-i spună ceva lui Lică.

10 — Nu era glasul lui Răuț, Ghiță, grăi nevasta. Te rog du-te și vezi. Ce fel de oameni sunt aceia care umblă-n vreme de noapte?

Acum nici vorbă nu mai putea fi ca el să se ducă, căci o ar fi neliniștit pe ea și mai tare.

15 — Fii pe pace! îi zise el. I-am văzut eu cu ochii, și dacă n-ar fi oameni cunoscuți, nu i-ar fi lăsat Marți să treacă.

— Marți!? întîmpină nevasta. Mie nu-mi place Marți de loc.

20 — Ei, apoi tu bănuiești pe toată lumea, grăi Ghiță. Fii cuminte și te liniștește.

Ana se liniști, deși tremura în tot trupul.

Pe cînd ațipise din nou, cîinii începură iar să bată.

25 — Ce-i asta!? strigă circiumarul. Ca din senin îl cuprinse spaima și parcă-i venea să se îndoiască dacă a văzut bine cînd a văzut acea femeie înaltă și lată în umeri ca un voinic de codru. El sări dar din nou jos și iar se duse la fereastră.

Omul și femeia se duceau cu pași grăbiți.

30 Însă parcă era alt om, parcă era Lică, el însuși.

Dacă ar fi știut că Ana doarme, Ghiță ar fi plecat să se încredințeze.

— Se duc, grăi el, dar încet.

— Bine, Ghiță, răspunse Ana. Să dormim.

35 — Să dormim.

Însă ea nu putea să doarmă. Fusese trezită din somnul cel dintîi, turburată de gînduri grele, și în cele din urmă o apucară niște ferbințeli care n-o mai lăsau să se astîmpere. Ghiță fu peste puțin cuprins de un somn adînc; afară începu să bată vîntul, iar ea era frămîn-

40

tată de muncile nopților petrecute pe neadormite în culcușul învrăjmășit.

Tîrziu după miezul nopții cîinii se mișcă de a treia oară.

5 Ana își opri răsufierea, se dete tiptil din pat și se apropie de fereastră.

Lică se întorcea singur despre Fundureni la circiumă.

Acum ea le înțelegea toate: el a fost undeva și a făcut ceva cu știrea lui Ghiță.

10 — Doamne! zise ea îngrozită. Ce-a căzut pe capul meu!

Dar Ghiță era bărbatul ei: ar fi dorit să-i fi secat lumina ochilor în clipa cînd a ajuns la fereastră, pentru ca să nu vadă și să nu știe nimic, și i se răci tot sin-

15 gele cînd se gîndi că vor fi aflat și alții.

Era tîrziu, marți dimineață, cînd Lică ieși cam nedormit la lumina zilei.

Ploua, și le spunea oamenilor că avuse dreptate cînd zicea că are să se schimbe vremea și că tot era mai bine

20 dacă pleca ieri, pentru că nu era silit să umble pe ploaie.

Ghiță luase hotărîrea să nu aștepte decît plecarea lui Lică, apoi să-și pună caii la căruță și să se ducă la Ineu, ca să-l caute pe Pinte. Însă el dormise bine

25 peste noapte, și mai ales acum, după ce-l văzu pe Lică, își schimbă gîndul. La urma urmelor, nici nu prea știa ce-ar fi avînd să vorbească cu Pinte. Gîndurile pe care le avuse în seara trecută se strecuraseră toate, încît parcă le visase numai, și de cînd știa că și Lică

30 are o slăbiciune, el îi părea un om mai bun în felul lui decît cum îl crezuse și îi era greu de bănuielile pe care și le făcuse în nedumerirea sa asupra lui.

Iară Ana întia oară în viața ei simți tragere de inimă pentru Lică și-i zise la plecare, din toată inima,

35 „noroc bun!“, căci soarta soțului său era acum legată de a lui.

După plecarea lui Lică, ea îl trase pe Ghiță la o parte și-i grăi:

40 — Am o vorbă cu tine: nu acum, dar cînd îți prinzi vreme.

— Bine, răspunse el pus pe gînduri. Spune-mi acum.

— Nu acum, Ghiță — îi zise ea — ci cînd vom putea vorbi în tîgnă. Caută-ți de rînd cu oamenii; precum vezi, voiesc să plece.

5 Făcîndu-și socoteala cu drumeții, Ghiță se întrebă mereu ce va fi avînd nevasta să-i spună, și grăbea mai mult decît de obicei, dar pe cînd drumeții erau gata de plecare, iată că sosi și Pîntea, însoțit de alți doi jandarmi, la circiumă.

10 El venea mai iute și era mai tăcut decît de obicei. — Ce fel de oameni, așa, mai însemnați, au trecut ieri pe aici? întrebă el, după ce intră cu tovarășii săi în odaia de lîngă circiumă și trase ușa după sine.

— Nu-i mai știu minte, răspunse circiumarul rece.

— Ei, trebuie să aflu! grăi Pîntea scurt și hotărit.

15 Ghiță privi lung la el, apoi la ceilalți doi și grăi dezghețat:

— Dacă voi ați sta mereu aici, atunci aș putea vorbi cum îmi place; dar voi veniți numai din cînd în cînd, și așa, trebuie să fiți oameni cu minte și să nu cereți să-mi bag capul în primejdie ori să vă spun minciuni. Eu nu știu de ce mă întrebați, dar pot să vă spun că la asemenea întrebări n-am să răspund niciodată. Dacă nu vă este destul atît, luați-mă strins legat și duceți-mă cu voi.

20 — La nevoie așa o să facem, răspunse Pîntea, deși ai și tu toată dreptatea.

De aci înainte ei vorbiră despre altele, în vreme ce Pîntea le făcu tovarășilor săi semn să iasă.

30 Rămînd singur cu Ghiță, el privi cîtva timp jos, țîntă înainte sa, apoi grăi:

— Lui Lică îi spui tot și mie nu-mi spui nimic!

— Nu i-am spus lui Lică pînă acum nimic. Va fi știind — răspunse Ghiță — dar de la mine nu.

35 Pîntea privi lung și aspru în fața circiumarului, ca și cînd ar voi să afle adevărul din ochii lui.

— Atunci — zise el într-un tîrziu — poate că ai vreo slugă.

Ghiță dete din umeri.

— Nu-mi vine să cred; dar va să fiu cu ochii în patru.

40 Deodată el tresări ca deșteptat printr-un gînd, care-i luminează tot capul.

— Cunoști tu pe Lică? întrebă el iute.

- Îl cunosc.
— Bine?
— Bine! n-am fost prinși împreună?! Nu împreună am stat închiși?!
5 — Tu ai fost închis? întrebă Ghiță turburat.
— Da! Furaserăm niște cai, Lică și eu, și ne-au dat de urmă; au împușcat pe Lică la picior, căci altfel nu ne dedeam prinși.
— Va să zică, tu ai fost prins o dată? grăi Ghiță încă
10 o dată.
— Ce dracu! strigă Pinteza rîzînd, aș fi oare ceea ce sunt, dacă n-ar fi dovedit că știu toate potecile și toate apucăturile tovarășilor mei de mai înainte? Dar ce vrei să-ți spun despre Lică?
15 Ghiță-și perduse rostul și începu a se teme de omul la care ținuse atît de mult mai înainte.
— Voiam să te întreb — zise el cam cu jumătate de gură — dacă Lică are slăbiciune pentru muieri.
— Pentru muieri? răspunse Pinteza. Pentru nimic.
20 Nu-i vorbă, îl apucă din cînd în cînd, dar slăbiciune nu are. El are o slăbiciune, una singură: să facă, să se laude, să ție lumea de frică și cu toate aceste să rîdă și de dracul și de mumă-sa. Să rîdă de noi, Ghiță, de noi, urmă el mai aprins; dar, Ghiță, sunt de treizeci și opt de
25 ani: mă spînzur dacă împlinesc patruzeci fără ca să-i arăt că mai sunt și alții mai și mai decît dînsul! Mi-a făcut una pe care n-am să i-o uit toată viața.
— Atunci înțeleg! grăi circiumarul încălzindu-se din nou. Ieri îmi zicea să-i aduc o slujnică la circiumă,
30 ca să-i pun adică om de pîndă în casa mea!
— Și acum Ghiță alegea în el vorbele cu care să-i facă lui Pinteza împărtășire despre cele petrecute între el și Lică și stetea la luptă cu sine dacă nu ar fi poate mai bine să tacă.
35 — Pentru că trebuie să știi, urmă el cam cu jumătate de gură, Lică a umblat mult după mine...
— Stăi! strigă Pinteza tăindu-i vorba. Adă-i una. Lasă-mă să ți-o aleg eu, și grija mea de dînsa!
— Bine, grăi Ghiță, dacă socotești tu...
40 — Dar acu nu mai perdem vremea: cine-a fost ieri pe aici?

- Pinteo, nu mă întreba, că nu pot să-ți răspund.
- Stai să ne înțelegem, grăi Pinteo mihnit. Dintre două, una: ori vorbești cu mine pe față, ori mă lași dracului! Înțeleg să nu le spui altora, dar mie?
- 5 — Ție ți-aș spune — răspunse Ghiță — dar dacă îți spun ție, spun la toată lumea, fiindcă tu ești dator să le spui și altora. Uitel! întreabă-i pe drumeți, întreabă-l pe slugă, silește-l să-ți spună, dar nu te mira dacă-l voi alunga de la casa mea.
- 10 — Te înțeleg, zise Pinteo mai dumirit. Să fie precum zici tu. Știi tu de pielea cui e vorba? Astă-noapte l-au călcat doi inși pe jidovul, l-au bătut, de anevioia se mai pune în picioare, și-au luat, după cum spune el, peste — Dumnezeu știe câți bani de la dinsul.
- 15 Ghiță parcă nu înțelegea bine.
- Pe care jidov, întrebă el, pe arindașul?
- Da! pe arindașul. Treaba asta nu putea s-o facă altul decât Lică. El are obiceiul de a se pune cu puțini la cale, pentru ca să se știe mai adăpostit de prostia
- 20 altora.
- Ghiță nu se mai îndoia că acei doi au fost Săilă și Buză-Ruptă, care plecaseră ieri seară spre Ineu; însă el nu putea vorbi.
- Lică nu putea să fie, zise el hotărît. Pe el îl cunoaște arindașul.
- 25 — Apoi da! răspunse Pinteo, tocmai. Erau cu fețele acoperite, și arindașul zice că i se părea ca și cînd ar fi fost Lică.
- Ei bine, nu se poate! grăi Ghiță îndărătnic.
- 30 Lică a dormit astă-noapte aici, în casa mea, și n-a plecat decât abia acum.
- Pinteo stete cîtva timp pe gînduri.
- Cînd a venit? întrebă el.
- Ieri pe la amiazăzi.
- 35 — Cu cine a stat?
- Va să afli de la slugi. Se poate că el a pus treaba la cale; eu am cuvinte să o cred asta.
- Ferească Dumnezeu! grăi Pinteo ridicîndu-se. Un lucru să știi și să-l ții totdeauna minte: Lică nu se bizuie
- 40 niciodată pe alții. Pune caii și-ți ia slugile, ca să vii cu mine. Ceilalți doi rămîn aici.

VIII

Ana rămase cu inima încleștată cînd Ghiță îi spuse că trebuie să plece cu Pintea și cu slugile la Ineu. Deși
5 ea se mai liniști cînd se gîndi că Pintea e omul lui Ghiță, ba parcă numai acum înțelegea pentru ce Ghiță și-a dat silința să se pună bine cu Pintea, și-i părea bine că pleacă tocmai cu dînsul.

10 Dar inima, cu toate aceste, îi bătea mai tare decît de obicei și temerile ce se deșteptaseră peste noapte în sufletul ei nu mai slăbeau.

— Maică! îi zise ea într-un tîrziu bătrînei. Cum ți se par lucrurile aici la noi la circiumă?

15 — Cum mi se par? răspunse bătrîna. Le vezi și tu ca mine. Merg bine.

— Da, merg bine aici în circiumă, urmă nevasta; dar la noi în casă? Nu-l vezi tu pe Ghiță că e mereu pe
20 gînduri, că nu se mai dă în vorbă cu noi? nu vezi tu că de cîtva timp parcă nici nu mai suntem nevastă și bărbat?

— Așa sunt vremile, grăi bătrîna. Ghiță e om harnic și sirguitor și așa se gîndește mereu ca să adune ceva pentru casa lui. Are și el, ca tot omul, o slăbiciune: îi ride inima cînd își vede sporul. E bună slăbiciunea
25 asta și nu trebuie să te mîhnești pentru ea: rabdă, că de folosul tău rabzi, și nici nu ai prea mult de răbdat.

— Bine, maică — zise Ana — dar dacă el ar începe să caute cîștig nelegiuit? E vorba și de noi; ar trebui să ne spună și nouă ce face.

30 Bătrîna stete cîtva timp pe gînduri, apoi grăi întristată:

— Nu știu, fata mea, și nici nu caut să-mi dau seamă. E multă nenorocire în lume și oamenii și-o împart între dînșii: dacă ți-a căzut o parte mare, și bătaie
35 de cap, și sfat, și bogăție, și mărirea lumească, toate sunt în zadar.

Ana stătea dusă în gînduri, cînd auziră zurutul unci trăsuri boierești cu trei cai și cu fecior pe capră.

40 Ghiță nefiind acasă, Ana și bătrîna ieșiră să primească pe cei veniți.

Afară ploua ca din ciur.

După ce feciorul sări de pe capră și deschise ușa cu
geamuri a trăsorei, se ivi o doamnă ca de douăzeci și
opt de ani, înaltă, cu obrații plini, cu ochii mari al-
5 baștri și cu părul auriu, îmbrăcată de sus pînă jos în
negru și de mină cu un copil ca de cinci ani, slab și
bolnăvicios.

Ea îi făcu un semn feciorului, trecu iute sub cerdac,
apoi privi la Ana, ca și cînd ar voi s-o întrebe unde-și
10 poate găsi un adăpost mai retras.

Ana o duse în odaia de lingă circiumă.

— Dar frumoasă e, bat-o s-o bată! grăi bătrina ple-
cînd în urma lor.

În clipa cînd erau să intre în odaie, străbătu un ful-
ger printre nori și căzu un tunet puternic, de care se
15 cutremură toată valea.

— Vai de mine! strigă drumeața oprindu-se speriată
în prag, închideți ferestrele, că ne trăsnește pe toți aici
în circiumă.

20 — E minunea lui Dumnezeu, acu toamna, grăi bă-
trina făcîndu-și cruce și grăbind să închidă ferestrele.
Dar nu vă temeți, domnișoară: Dumnezeu nu-l lo-
vește decît pe acela pe care vrea să-l pedepsească.

— Da, Dumnezeu — grăi drumeața, așa, pentru dînsa
25 — totdeauna Dumnezeu și numai el.

— Pofțiți ceva? o întrebă Ana, după ce ea se așeză.

— Să stea ploaia, ca să pot pleca mai departe, îi
răspunse asta cam peste umăr.

Ana se retrase și închise ușa în urma sa.

30 În vremea aceasta, vizitiul dezghămase caii și-i du-
sese la grajd, iară feciorul se retrăsese sub cerdac, unde
stătea răzemat de un stîlp și privind din cînd în cînd
la jandarmii care ședeau în circiumă.

— E foarte tristă, grăi Ana apropiindu-se de dînsul.

35 El se îndreptă și curăți mîneca, pe care se rezemase
cu mîna, apoi răspunse:

— Da, e tristă.

— Unde mergeți? întrebă circiumărița.

40 — Nu știu, grăi feciorul privind mai cu dinadins în
fața ei, ca să vadă dacă-i poate vorbi. La Ineu, pare-

mi-se. N-am mai umblat pe aici. Pe aici sunt pădurile cu turme de porci?

— Da — îi răspunse Ana — în toate părțile cit vezi cu ochii. Are turme?

5 — Așa se zice, grăi feciorul dînd din umeri.

— Dar pe cine jălește?

— Pe bărbatu-său. S-a împușcat acu trei săptămîni.

— S-a împușcat!? strigă Ana speriată. Pentru ce?

10 — Nu știu, răspunse feciorul, dînd iar din umeri.

D-ta înțelege — adause apoi peste puțin depărtîndu-se — că asta nu e moarte firească și că trebuie să fie o taină la mijloc.

— Sărmana femeie! grăi Ana înduioșată.

15 Pe cînd Ana îi povestea bătrînei cele ce aflase despre drumeața cea frumoasă, se întoarse și vizitiul de la grajd și se puse pe laița de sub cerdac.

— Le dau dracului toate, și cai, și căruță, și stăpînă, zise el amărît. Îmi vine s-o las aici în pustietate și să mă duc pe ici încolo.

20 — Taci, măi, că te aude! îi zise feciorul trăgînd cu ochiul și destul de tare pentru ca stăpîna să-l poată auzi, cum trebuia să-l audă și pe vizitiu. Fii cuminte, urmă apoi mai încet, și se așeză în față cu el. Nu știi tu că de cîte ori venim pe la Ineu, ne întoarcem încărcăți ca stupul?

— Ai vorbit cu circumărița? întrebă vizitiul.

30 — Aș! Ți-ai găsit omul! răspunse feciorul. Asta nu-ți încarcă socoteala. Lasă, că am eu omul meu la Ineu, unde stăm cu stăpîna.

— Dacă i-ar da Dumnezeu Sămădăului un gînd bun... grăi vizitiul; să ne mai amîne pînă duminică cel puțin.

35 Feciorul trase iar cu ochiul, drept semn că acuma va ști să o pună și aceasta la cale, apoi ei rămăseră tăcuți față-n față, privind țintă unul la altul, ca și cînd fiecare ar avea să-i spună celuilalt ceva, dar stă pe gînduri și nu află vorba potrivită ori nu cutează să se dea fără șovăire pe față.

40 — La ce te gîndești tu acum? întrebă vizitiul într-un tîrziu.

— Hm ! îi răspunse feciorul zimbînd pe sub mustață. Pare-mi-se că tot la aceea la ce te gîndești și tu. Dar ce ne pasă nouă !? urmă el, peste puțin, mai deschis. Nu-i așa ? ! Ce-ți pasă ție ? ! Ce-mi pasă mie ? ! Un lucru știu :
5 că de cîte ori venim la Ineu, ne întorcem cu bani, cu bani mulți.

— Dar eu tot aș vrea să știu de unde ia stăpîna noastră banii — îi întîmpină vizitiul — pentru că, drept să-ți spun, eu nu cred să aibă ea tocmai atite turme,
10 pentru cîte ia banii.

— Nici eu nu știu, grăi feciorul, privind cam îngrijat împrejur.

— Nici eu nu știu — adăugă apoi mai încet și plecîndu-se peste masă — dar de cînd cu moartea stăpînului parcă bănuiesc un lucru. Uite ! eu numai acum încep să înțeleg. Tu știi că de Sămădăul se vorbesc multe. Bine ! De cîte ori ne întorcem de la Ineu, ea pleacă peste cîteva zile în sus, în Țara Nemțească. Apoi lanțul de aur, pentru care erau să-l închidă pe
15 stăpînul nostru, dacă nu se impușca, îl țiu minte de cînd fuseserăm în rîndul trecut la Ineu.

— Adică tu crezi că Sămădăul fură și ea vinde, grăi vizitiul cu îndoială.

— Nu cred ; îți spusei că parcă mi-ar veni să bănuiesc. Să vedem de aci înainte. Las' pe mine ! Zic, las' pe mine, căci dac-ar fi să fie, ne-a văzut Dumnezeu pe amîndoi, și pe mine, și pe tine.

— Cum adică ?

— Las' pe mine ! răspunse feciorul sărînd în picioare ca să primească poruncile stăpînei, care ieșise sub cerdac spre a vedea dacă ploaia n-a mai slăbit, cel puțin, căci de vreme bună parcă nu mai era nădejde.

Nerăbdătoare cum era, ea dete poruncă să prindă caii, căci nu voia să mîie peste noapte la circiumă, și să-i prindă cît mai neîntîrziat, ca să n-o apuce noaptea pe drum.

Feciorul și vizitiul începură să facă gură că nu pot pleca pe astfel de vreme, că omoară caii, că e greu pentru dîșii, că drumul e rău ; însă hotărîrea ei era
40 nestrămutată. În zadar o sfătui și Ana să rămîie peste noapte la circiumă și să nu se teamă, deoarece în curînd

are să sosească și Ghiță, ba sunt chiar și jandarmi la circiumă.

— Noi nu știm cit stăm aci, grăi unul dintre jandarmi; dar tot e bine să mineți aici; sunt aproape
5 două ceasuri și, cum e drumul, anevoia mai sosiți cu ziuă la Ineu, iară locurile sunt rele.

— Ce să vă plătesc ca să veniți cu mine? întrebă ea.

— Nu putem, răspunse jandarmul. Trebuie să stăm aici pînă ce nu ne va veni altă poruncă.

— Puneți caili lstrigă drumeața îndărătnicită. Voi știți
10 că nu cer nimic degeaba de la voi, adause apoi peste puțin și, aruncînd o bucată de hîrtie pe masă, ceru socoteala.

Ana luă hîrtia, privi nedumerită la ea, apoi întrebă
15 cam sfiită:

— Nu s-ar putea să-mi dați alta? Lipsește un colț, și eu nu prea mă pricep la bani.

Drumeața scoase zîmbind o pungă mare și plină de hîrtii noi-nouțe, luă una dintre ele și i-o dete, apoi se
20 găti de plecare.

Ana privi înduiogată în urma ei. Vederea acestei nenorocite îi dăduse liniștea perdută, dimpreună cu simțămîntul de încredere al omului care se simte mai norocos decît alții. De cînd Ghiță plecase, ea era
25 cuprinsă de fel de fel de temeri. Nu știa nimic despre cele petrecute la casa arîndașului, căci Ghiță nu avuse timp să-i vorbească, iar jandarmii nu aveau voie să se deie pe față, ca unii care steteau să păzească casa: cu toate aceste, după cele petrecute peste noapte la
30 circiumă și după plecarea grabnică a lui Ghiță, ea nu se mai îndoaia că e la mijloc ceva ce poate să pună capul lui Ghiță în primejdie. Din cînd în cînd, iar își schimba gîndurile! Îi părea peste putință ca Ghiță să se amestece în treburi rele. Nu! — își zicea ea —
35 Ghiță e om drept și blînd la fire, dar e om cumințe și nu voiește nici să audă, nici să vadă, nici să știe nimic, nu voiește să ațte minia oamenilor răi. De cînd aflase despre soarta drumeței, gîndul acesta bun nu o mai părăsea și îl aștepta cu nerăbdare pe Ghiță, ca să-l mingie prin o vorbă bună.

Citva timp după plecarea trăsurii ploaia mai îngădui și începu să bată vîntul, iară înspre Bihor ceața din cînd în cînd se mai rărea și cerul parcă era să se lumineze.

5 — Dă, Doamne, să se mai însenineze ! grăi Ana, care stătea înaintea circiumei, privind cînd în călea soțu-său, cînd înspre norii care treceau repede pe deasupra văii înspre apus.

10 Dar timpul trecea și căruța lui Ghiță tot nu se mai ivea în culmea dealului, pe drumul pustiu, iară Ana tot mai mult se lăsa în voia presimțirilor ei.

IX

Plecînd cu Pinteș și cu slugile la Ineu, Ghiță avu pe drum destul timp să se gîndească la strîmtorările sale.

15 El nu se mai îndoia că oamenii cu fețele acoperite, care îl călcaseră pe arîndașul, nu erau alții decît Buză-Ruptă și Săilă Boarul. Erau doi oameni cu care nu avusese nici o daravere mai nainte și pe care nu i-a văzut niciodată în viața sa ; însă ei petrecuseră mai multe ceasuri cu dînsul și plecaseră de-a dreptul de la circiuma lui ca să-l calce pe arîndașul, și asta putea să dea loc la bănuieli. Mai multă grijă îi făcea lui Ghiță un alt lucru : se temea ca nu cumva să se dovedească ceva asupra lui Lică. Înaintea judecătorului, față în față cu crucea și cu lumînările aprinse, el nu putea tăgădui c-a avut daraveri cu Lică și trebuia să spună toate cele petrecute, și din două una ; ori Lică ajungea să fie dovedit și pus la pedeapsă, și atunci 20 nici el, Ghiță, ca om însoțit cu un făcător de rele, nu putea să scape cu obrazul curat, ori Lică scăpa, și atunci Ghiță trebuia să se teamă de răzbunarea lui. Cu cit mai mult se apropia dar de Ineu Ghiță, cu atît mai puțin se gîdea la cele petrecute peste noapte. 35 Era vorba de el însuși ; făcuse, fie la strîmtorare, fie din slăbiciune, lucruri care puteau să dea loc la bănuieli grele ; nu se simțea cu desăvîrșire nevinovat și se temea ca nu cumva să se dea astă dată pe față și vina lui.

Dac-ar fi fost un om mai cu inimă deschisă, el i-ar fi vorbit lui Pinteia fără de șovăire și i-l ar fi rugat să po-
trivească lucrurile pe cât era cu putință așa ca să nu
iasă la iveală daraverile sale cu Lică; simțea însă că
5 s-ar strica cu Pinteia, care-l ura din toată inima pe
Lică, dacă i-ar vorbi acum despre aceasta. Se muștră
dar că nu a făcut-o pe cînd erau singuri, încît îi putea
vorbi în tîgnă și i le putea spune toate din fir în păr,
ca să nu-l mai lase în nedumerire asupra purtărilor
10 sale față cu Lică.

După ce intrară în Ineu, Ghiță începu să schimbe
la fețe. Îi era greu că tocmai acum, după cele petre-
cute peste noapte la casa arindașului, oamenii îl ve-
deau în căruță cu un jandarm. Dacă s-ar fi simțit ne-
15 vinovat, el s-ar fi mîngiat cu gîndul că, mai curînd
ori mai tîrziu, i se va dovedi nevinovăția și vor rămî-
nea de rușine toți aceia care îl cîrtesc acum și se ivesc
pe la porțițe, ca să-l vadă în strimtorarea lui; această
mîngiere însă el o perduse de mult.

20 Ei traseră la cazarma de jandarmi.

Pe cînd slugile dezvălau caii, oamenii începură a
se aduna în partea căzărni, ca să vadă cele ce se petrec,
și precum oamenii se adunau, Ghiță simțea că i se îm-
păinjenesc ochii.

25 — Aș avea să-ți grăiesc o vorbă! îi zise el lui Pinteia.

Pinteia, care de la Moara cu noroc pînă aici abia grăise
cîteva cuvinte, privi lung la el.

— Atît ar mai trebui, răspunse apoi, după ce slu-
gile se mai depărtară; nu mai rămîne decît să ne vadă
30 cineva vorbind în taină. Fii om cu inimă și te lasă pe
mine!

E greu, e foarte greu cînd ai voi să-i grăiești cuiva o
vorbă, care-ți vine din fundul inimii, și nu poți; e însă
mai greu cînd simți că numai această vorbă poate să
35 alunge gîndul rău pe care și-l face despre tine un om
la care ții; greutatea aceasta o simți Ghiță întregă
cînd îl văzu pe Pinteia depărtîndu-se. El se trase, mai
mult purtat de o pornire firească decît dinadins, la o
parte, ca să nu-l mai vadă oamenii adunați la poartă,
40 apoi rămase sub zidul căzărni, o casă lungă, veche

și cu acoperământul înalt ce stetea la dreapta curții împrejmuite cu zid netencuit.

„Da — îți zise el într-un tirziu — sunt un om fără de suflet: n-aș fi trebuit eu să plec și fără de a o fi întrebat ce are să-mi spună.“

Pe cînd el stetea aici, Pinteaua, care se ținu de vorbă, îl luă înainte de toate pe Laie și-l duse înaintea comisarului, un om înalt și uscățiv, cu mustața lungă și răsucită, neastîmpărat și cam aspru la vorbă.

Laie, biet, nu știa de ce e vorba; însă îi fusese destul să privească o dată în fața stăpînului său, pentru ca să simtă că e vreo primejdie la mijloc; văzîndu-se dar față în față cu comisarul, el începu să tremure și să spună că el nu știe nimic, fiindcă are de lucru la grajd, iară seara se culcă devreme. Atît era destul pentru ca comisarul să se simtă întărit în bănuielile sale și să-l ia mai de scurt. Astfel, Laie mărturisi, cu inima încheștată, că într-o duminică Lică Sămădăul, venind cu doi tovarăși la Moara cu noroc, l-a deșteptat cu ghionturi din somn, că în urmă stăpînului său l-a trimis la popa din Fundureni, dar el nu s-a dus, ci s-a ascuns într-un crîng; cu toate acestea, cîteva zile în urmă, ducîndu-se pe vale în sus, ca să aducă vacile de la iarbă, s-a întîlnit cu Lică și cu Răuț, care l-au luat între bîte și i-au zis că-i sfărimă oasele dacă va mai îndrăzni să stea de pîndă. De atunci s-a ferit de Lică și de oamenii lui, care nu l-au întrebat niciodată nimic și căroră nu le-a spus nimic.

Auzind aceste mărturisiri, Pinteaua și încreți sprincelele. Îl cunoștea destul de bine pe Lică pentru ca să știe că el nu a venit în duminica aceea degeaba la Moara cu noroc; însă el nu se putea lăsa pe mărturisirile desșirate ale lui Laie.

Comisarul, ca om mai pripit, era, dinprotivă, incredințat că a dat de urma unei fapte ascunse pînă acum; aducîndu-i-se dar Marți, începu să-l întrebe, înainte de toate, asupra acestei fapte.

Marți, care intră mai nesfiit, nu știa nimic despre cele petrecute atunci, duminică, însă, din mărturisirile lui, comisarul află că Ghiță are o verigă de sîrmă, pe care sunt înșirate semnele turmelor lui Lică, de la care

a primit în mai multe rinduri porci, și că luni, ca ieri, Lică a stat cu Răuț, cu Buză-Ruptă, cu Săilă Boarul și cu Ghiță la circiumă, că ei au vorbit cam în taină despre arindașul și că în amurgul serii Buză-Ruptă și
5 cu Săilă au plecat spre Ineu, Răuț a luat-o pe vale în sus la pădure, iară Lică a rămas pînă dimineața la circiumă. Tirziu apoi, cam pe la miezul nopții, s-au mișcat cîinii, și așa el, Marți, a ieșit afară și, văzînd un om și o muiere, a întrebat cine-i. Răuț a răspuns
10 atunci: „Oameni buni!” De cu zori însă el iar s-a deșteptat, fiindcă iar se mișcau cîinii: a ieșit și a văzut că Răuț se duce cu muierea aceea.

Acu Pinteia știa destul. La început el se turbura. Care va să zică, Ghiță era oarecum tovarășul lui Lică: el
15 îi păstra semnele turmelor, primea daruri de la dînsul, era înțeles cu Săilă și Buză-Ruptă, care păreau a fi venit la Ineu ca să-l calce pe arindaș. Comisarul ar fi dorit să fie cineva de față, ca să i se poată lăuda cum, în mai puțin decît douăzeci și patru de ceasuri,
20 a dat de urma făcătorilor de rele. Pinteia însă, ca om zăcaș ce era, își lăsa totdeauna vreme și cu atît mai puțin putea să se pripească acum, cînd era vorba de niște lucruri pe care nu-i venea să le creadă. Îl socotea pe Ghiță om cinstit și vrășmaș al lui Lică, și chiar
25 acum, după cele ce aflase, ar fi fost gata să-și bage mîna în foc pentru dînsul: nu putea el să-și schimbe așa deodată părerea: îi era rușine să-și facă mărturisirea că s-a înșelat așa de strajnic și, în cele din urmă, ținea atît de mult la Ghiță, încît îl durea inima să
30 piardă buna părere pe care și-o făcuse despre dînsul. Însă tocmai pentru aceea era mai chibzuit decît totdeauna, căci el nu auzise numai singur mărturisirile lui Marți, și un glas tainic îi șoptea mereu: „Și dacă totuși te-ai înșela!? Și dacă totuși ai rămînea de rușine!?” El nu se pripî dar, ci-l rugă numai pe comisar să-l țină prins pe Marți.

— Mie nu prea îmi vine să le cred toate cite ne-a mărturisit, zise el. Lică nu se bizuie pe nimeni, nu se dă
35 așa lesne de gol, nu se lasă în daraveri cu niște oameni precum îl știe toată lumea pe circiumarul de la Moara

că noroc. Nu-i vorbă, trebuie să fie ceva la mijloc, dar lasă-l pe mina mea, că scot eu adevărul din el.

Îeșind apoi ca să-l cheme pe Ghiță, care petrecuse tot timpul acesta cuprins de un viu neastimpăr, el îi zise încet:

— Bagă de seamă că, precum stau lucrurile, nu vei putea să te mai întorci acasă decît pe bună chezășie.

Ghiță rămase ca trăsnet din senin.

— Adecă tocmai tu mi-o faci mie asta! zise el cu glasul înăbușit de năvala singelui.

— Fii cuminte! îi întimpină căprarul. Tu vezi că n-am încotro.

„N-am încotro!“ Aceasta e o vorbă pe care de obicei n-o înțelege decît acela care o grăiește, căci numai rar se întîmplă ca un om să înțeleagă strimtorarea în care se află alții.

— Bine! zise dar Ghiță, și-și ridică capul cu îndărătnicie, ca omul care își adună toate puterile și se simte destul de tare spre a nu mai căuta ajutor la alții.

— D-ta ești prieten cu Lică Sămădăul? îl întrebă comisarul cam aspru, după ce află de la dînsul că Lică a petrecut, ca ieri, cu Săilă și cu ceilalți la circiumă.

Ghiță se aștepta la această întrebare; cu toate acestea, ea îi luă parcă pămîntul de sub picioare. Dar trebuia să răspundă fără de întîrziere.

— Prieten — zise el — tocmai prieten n-aș putea zice că-i sunt; cel puțin el nu îmi este mie prieten; e însă un om ce are multe daraveri pe drumuri, trece des pe la circiumă, un om cu care nu aș voi să mă stric.

— Așa! nu ai voi să te strici! grăi cam în bătaie de joc comisarul, care numaidecît simți că aceasta e întrebarea cu care poate să-l scoată din sărute pe Ghiță. Dar ce folos ai d-ta din aceea dacă nu te strici cu el?

— Foloase nu prea am — răspunse circiumarul — dară veți înțelege că s-ar putea să am pagube dacă m-aș strica. Apoi — adăugă el mai cu jumătate de gură — omul bea, mănîncă, el și oamenii lui, iară eu m-am pus, ca circiumar, pentru asemenea oameni la marginea drumului.

— Se înțelege — urmă comisarul apăsînd asupra vorbelor — el plătește bine.

— Da, răspuse Ghiță, începînd a se turbura. Dacă nu are bani, îmi dă porci.

5 — Va să zică porci îți dă? grăi acum comisarul apropiindu-se de dînsul. D-ta știi că Lică Sămădăul e om bănuît: de unde știi dacă porcii pe care ți-i dă nu cumva sunt de furat?

10 Pe Ghiță începură să-l treacă sudorile reci. Îi părea un lucru nedrept să fie silit a se destăinui față cu un om pe care nu-l mai văzuse niciodată în viața sa, cînd era de față și Pinteaa, prietenul său, cu care se stricase tocmai fiindcă-l lăsase în nedumerire asupra daravelor sale cu Lică. Dar și astă dată trebuia să răspundă și să spună adevărul, căci nu știa ce va răspunde Lică la vremea lui.

15 — Am toate semnele turmelor lui Lică tăiate în bucăți de piele și înșirate pe o verigă de sîrmă; mi le-a dat el însuși, grăi dar Ghiță mai liniștit.

20 — Așa l zise iar comisarul, și-a dat semnele turmelor sale. Și nu ți s-a întîmplat niciodată ca el să-ți dea porci care nu purtau nici unul din acele semne?

— Da! răspuse Ghiță hotărît, ca omul care-și aprinde casa în cap, apoi aruncă o privire la Pinteaa, ca și cînd ar voi să-i zică: „Asta ți-o spun ție!”

25 Comisarul își pierdu răbdarea în față cu liniștea lui Ghiță.

— Nu știi d-ta — îi zise el aprins — că numai hoț cu hoț se însoțește și că legea îl pedepsește pe acela care primește lucruri de furat?

30 Ghiță privi din nou la Pinteaa și, văzînd minia ce se oglindea în ochii lui mari și în sprîncenele-i încrețite, își ridică capul și își potrivi hainele pe trup, în vreme ce vinele de la tîmple din ce în ce i se umflară.

35 — Domnule comisar — zise el așezat — nu te încrunta la mine, că n-ai pentru ce. Așa este, am primit semnele turmelor lui Lică pentru ca să-i pot spune dacă trec porci furați din turmele lui pe la circiumă, ba cînd mi-a dat porci, pe care puteam să-i bănuiesc, n-am venit aici să vă spun d-voastre. Dar să nu-mi arunci mie vorba asta — urmă el luîndu-și avînt —
40 căci, dacă-i așa, eu trebuie să vi-o arunc d-voastrel.

Dacă nu știți să curățiți drumurile de oameni răi, cum îl credeți pe Lică, atunci rămâneți cel puțin drepti și nu-i năpăstuiți pe aceia pe care tot d-voastre îi lăsați în strîmtorare!

5 Îi părea rău lui Ghiță că grăjește aceste cuvinte și, chiar atunci cînd le rostea, se muștra pentru ele, căci știa că-l vor umplea pe comisar de mînie; însă el nu se putea stăpîni, trebuia să dea odată pe față gîndurile pe care le purtase atîta vreme în inima sa, trebuia
10 mai ales acum, cînd era de față și Pîntea, pe care nu voia să-l mai lase în nedumerire.

Dar Pîntea era cu toate acestea nedumerit, căci el nu aflase tot ce trebuia să afle, și le aflase chiar și aceste puține numai acum, ca din întîmplare, numai
15 pe cînd Ghiță era strîmtorat, iară nu mai înainte, pe cînd se aflau singuri.

Cît pentru comisar, el se făcu roșu ca și racul și era o clipă în care ar fi fost în stare să ridice mîna și să dea în Ghiță; însă el simțea că de aici înainte îl ține strîns
20 pe Ghiță și se poate juca cu el, cum pisica se joacă cu șoarecele.

— Înțeleg, zise el dar, stăpînindu-se. Nu te-ai întovărășit cu Lică decît de strîmtorare. Mie prea puțin
25 îmi pasă de ce te-ai întovărășit: destul că știu că trebuie să te pun în rînd cu el. A stat Lică toată noaptea singur?

— Nu, răspunse circiumarul adunîndu-și din nou puterile. Puțin după ce s-a înserat a venit la el un om cu o muiere.

30 — Puțin după ce s-a înserat? Dă-ți bine seamă: nu cumva era mai spre miezul nopții?

— Tocmai mă culcasem, răspunse Ghiță cam turburat.

— Tocmai te culcaseși? grăi comisarul. Eu nu știu
35 cînd ai d-ta obiceiul să te culci. Dar să fie așa. Cine era omul acela?

— Nu știu.

— Nu cumva era Răuț, tot Răuț, care plecase de cu seară?

40 — Nu! răspunse Ghiță hotărît.

— Ei bine! urmă comisarul nerăbdător. Au stat, omul cu muierea, pînă dimineața la Lică?

— Nu, răspunse iar Ghiță. Au plecat iar peste puțin.

— Peste puțin? O ții bine minte aceasta! Nu cumva
5 era în zori de zi?

— Tocmai ațipisem! grăi Ghiță cam speriat.

Cîtva timp ei steteră toți trei nedumeriți, ca și cînd ar fi auzind undeva ceva și ar voi să-și dea seamă ce era ceea ce auziseră, și unde, și cum. Ghiță, care nu
10 știa nimic despre mărturisirile lui Marți, nu înțelegea unde bate comisarul cu întrebările lui, iară Pinteza și comisarul, văzînd mărturisirile celor doi oameni luați la cercetare, își dedeau silință să se dumirească asupra lor. Comisarul, care din mărturisirea lui Marți își făcuse
15 gîndul că Buză-Ruptă și Săilă au călcat de cu seara pe arîndașul, iară spre mieznoapte Răuț a venit să-l vestească pe Lică despre cele petrecute și să-i aducă poate o parte din lucrurile răpite, credea că Ghiță spune dinadins un neadevăr; el făcu dar cîtiva pași înainte, privi
20 aspru în ochii lui Ghiță și întrebă:

— Care va să zică, omul care a venit cu femeia nu era Răuț; el a venit numaidecît seara, cum am zice, chiar pe timpul cînd arîndașul fusese călcat, și a plecat peste puțin?

25 Pinteza făcu un pas înainte, ca să-i cadă mai în față lui Ghiță, își trase cu mîna peste față și încreți sprincenele. „Dacă-i așa — își zise el — atunci Lică a plecat, l-a călcat pe arîndașul și iar s-a întors la circiumă, iară Ghiță e năpăstuit.“ Purtat de acest gînd, el privi drept
30 în fața lui Ghiță și-i făcu semn să zică da.

— Nu pot să jur, răspunse Ghiță, cu toate că nu-i scăpase acest semn. Stăteam la fereastră și poate că n-am auzit și n-am văzut bine. Poate că era Răuț. Apoi,
35 ațipisem mai nainte de a fi plecat ei și nu pot să-mi dau seamă de timpul care a trecut la mijloc.

— D-ta ai vorbit cu Lică și cu ceilalți despre arîndaș? grăi comisarul stăruitor.

— Da! răspunse Ghiță, cam scos din sărite prin această trecere neașteptată de la un lucru la altul, însă
40 numai cu Lică singur, care m-a întrebat cînd vine arin-

dașul, fiindcă ar fi avînd, precum zicea, o vorbă cu dînsul.

— Numai atît?

— Numai.

5 — A mai auzit cineva?

— Nu cred, răspunse Ghiță strîmătorat. Mă luase la o parte.

— Apoi, dacă nu aveți altă de vorbit, grăi comisarul zîmbînd, ce nevoie aveți să vorbiți în taină?

10 Ghiță dete turburat din umeri.

Pintea nu se mai putu stăpîni. El înțelegea pentru ce Lică a vorbit în taină și cu toate aceste destul de tare, pentru ca și alții să-l audă.

— Nu cumva — zise el apăsînd asupra fiecăreia dintre
15 vorbe — Sămădăul a vorbit așa pentru ca să te pună la bănuială dacă se va fi dovedind că el a călcat pe arîn-
dașul?

Pe Ghiță-l trecură o dată fiorii.

— Asta nu e cu puțință! zise el înecat de năvala
20 singelui. Nu se poate! șopti apoi cu glasul perit al omului ce-și apără viața. Nu pot să dovedesc că atît am vorbit cu Lică și numai atît, cît vă spusese; dar pot să jur pe pine și pe sare, pe cruce și pe sfînta evanghelie că n-am vorbit mai mult, pot să jur — adause deznă-
25 dăjduit — că Lică a stat toată noaptea la circiumă.

— O vom descurca noi și asta, ca să vezi că știm să curățim drumurile de oamenii răi! grăi comisarul mulțumit de capătul la care a ajuns, în vreme ce Pintea își mușca buzele și-și rupea unghiile de la degete, iară
30 Ghiță ședea descordat în fața lor.

După cum spusese Pintea de mai nainte, Ghiță nu putu să se întoarcă acasă decît ca om lăsat pe chezășie.

Plecînd să-și caute oameni de chezășie, el simți că îi slăbesc deodată toate puterile; privirile oamenilor cu
35 care să-ntîlnea pe drum îl ardeau parcă, și așa mergea drept înainte, fără de a mai îndrăzni să-și ridice ochii de la pămînt ori să privească în lături.

Cel dintîi la care se duse, cumnatu-său Andrei, frațele Anei, fiind un om nemaiumblat în asemenea treburi,
40 se cam codi cînd află de ce e vorba. Aceasta-l făcu pe Ghiță și mai nehotărît. Mergînd la popa, un văr al său,

ca să-l roage și pe acesta, el se opri mai adeseori în cale și, dacă nu ar fi trebuit să se gindească la Ana și la gospodăria sa, el s-ar fi dat chiar de pe acum prins, ca să nu se mai pună în sarcina altora. Popa primi bucuros
5 să-i fie om de chezășie, ba îl și îmbărbătă, spuindu-i să nu se teamă de nimic, dacă se simte nevinovat; însă în același timp îi da sfaturi bune și-l muștra pentru că s-a dus la Moara cu noroc.

Popa îi făcu totodată și hîrtia de chezășie, pe care
10 trebuia să o dea comisarului înainte de a pleca, și astfel, cam pe la 4 ceasuri după amiază, Ghiță putu să-și pună caii la căruță și să plece.

Dar cînd era să plece dimpreună cu Laie, îi veni o femeie înaltă și smeadă, cu buzele subțiri și cu ochii
15 mici, neastîmpărați, și-l vesti să mai aștepte, fiindcă vine și Pinteă căprarul. Această femeie, îmbrăcată pe jumătate țărănește, era Uța, slujnica pe care o căutasă Pinteă după înțelegerea ce avuseră de dimineață.

— Bine, îi grăi Ghiță, am mare trebuință de o slujnică, dar nu tocmai acum; am să vin în zilele aceste să te iau. Dar — adăugă el peste puțin — mai stăi pe
20 aci pînă ce vine căprarul, ca să văd cum v-ați înțeles.

Singur nu-și dădea bine seama pentru ce, dar era hotărît să nu o ia chiar acum cu dînsul; însă după ce
25 Pinteă veni și zise scurt: „Iacă, ți-am adus și slujnică“, el nu mai îndrăzni să zică nimic, ci-și călcă pe inimă, deși parcă simțea că Pinteă îi pune această femeie de pîndă în casă.

Plecînd, Ghiță mîna caii, Pinteă ședea lîngă el, iară
30 Laie se făcuse ghem în fundul căruței, lîngă Uța, care-și adusese în pripă și o legătură cu rufe, pe care și-o pusese pe un snop de coceni, ca să șadă bine.

Pinteă era tăcut ca de obicei, iară Ghiță ședea ca pe spini lîngă dînsul.

— Să nu te miri!? îi zise Pinteă într-un tîrziu. Eu
35 am poruncă să-ți caut casa pentru ca să văd dacă nu voi găsi ceva ascuns în casa ta. Știu că n-am să gădesc nimic, dar trebuie să mă supun la poruncă.

Obosit cum era, Ghiță nu putu să-și dea numaidecît
40 seama despre înțelesul acestor cuvinte.

— Adecă și asta!? zise el cam nepăsător. N-au fost destule cele de pînă acum!? Bine, Pinteo — adăugă apoi peste puțin mai viu — spune-mi tu, pe sufletul tău: mă crezi tu ori nu mă crezi pe mine vinovat?

6 — Nu mă întreba, că nu pot să-ți răspund! grăi căprarul apăsînd asupra vorbelor.

Ghiță tresări și ochii i se umplură de văpaie.

— Înțeleg, zise el. Aceste sunt cuvinte pe care ți le-am zis eu ție astă-dimineață. Vrei să mi le aduci
10 aminte. Dar să știi un lucru: nu se poate să-i faci unui om o mai mare nedreptate decît să-l mustri pentru o greșeală pentru care-și face el însuși destule muștrări. Dacă n-ai destulă vreme să mă cunoști, rușine să-ți fie de slăbiciunea ochilor tăi!

15 — Noi bănuim pe toată lumea, grăi căprarul; asta ni-e meseria.

— Să-ți fie de bine! răspunse Ghiță privindu-l cam peste umăr. Crede-mă că prea puțin îmi pasă dacă mă crezi așa ori altfel: eu tot eu rămîn.

20 Pinteo nu era omul care să răspundă la asemenea vorbe; ei își urmară dar calea în tăcere, înșirînd fiecare gîndurile sale. Pinteo spusese adevărul cînd zisese că bănuiește pe toată lumea. Oricum se sucea și învirtea, el nu putea părăsi gîndul că Lică a fost acela care a călcat pe arîndașul și-l cuprindea un fel de nebunie cînd
25 se gîndea că și astă dată îi va scăpa. Îl vedea parcă rizînd pe subț mustață și lăudîndu-se între pahare... Iară Ghiță, fie dinadins, fie din nepricepere, ceea ce pentru Pinteo era totuna, se făcuse apărător al lui Lică, se
30 pusese alătura cu el, îi dăduse mîină de ajutor.

Dar și Ghiță vorbise din inimă cînd spusese că prea puțin îi pasă. Acum, cînd chiar nici Pinteo nu se sfia a-i spune că-l bănuiește, el se simțea mai bun decît cum îl credeau alții, prea bun pentru oamenii în mijlocul cărora se afla, și dacă mai nainte îl apăsa gîndul
35 că nu mai poate umbla prin lume decît sub scutul cinstei altora și că în curînd va trebui, poate, să cadă la închisoare, acum iar își ridica fruntea, deoarece simțea că toți aceia care îl osîndeau, aflîndu-se la strîmtorarea în care se aflase el, s-ar fi dovedit mai slabi,
40 mai nesocotiți ori mai răi decît dinsul. „Da — își

zise el — am primit porci de furat de la Lică, dară voi, fiind puși în locul meu, ați fi mers mai departe decât mine ori v-ați fi aruncat ou nesocotință în primejdie.“ Era o amarnică dezamăgire în aceste cuvinte. În clipa
5 cînd le zicea, el se simțea mai sărac decât pînă atunci. Perduse toate bucuriile, toată părerea de bine pe care omul o simte cînd vede pe acela pentru care simte tra-gere de inimă, cînd îi vorbește, cînd poate să-i facă vreo mulțumire, cînd primește o vorbă bună de la dînsul,
10 cînd se gîndește la el, perduse mîngierea ce se revărsă peste sufletul omenesc la vederea podoabelor lumii, căci nimic nu dă lumii o mai strălucită podoabă decât omul despre care putem să ne facem gînduri bune!? Despre Pîntea, un fost tovarăș al lui Lică, om ieșit
15 din fundul temnițelor ca să-și urmărească prietenii de mai nainte, om care bănuiește pe toată lumea, fiindcă asta îi este meseria; pentru acest om el se depărtase de Ana, soția sa; în acest om pusese el mai multă încre-dere decât în aceea cu care era legat pe toată viața.
20 Dar Ghiță nu se muștra pentru aceste, ci se bucura numai de un nou gînd, care încetul cu încetul se stre-cura printre celelalte și-i umplu în cele din urmă sufle-tul de mîngiere. La urma urmelor, toate le făcuse din dragoste către dînsa, din dorința de a o vedea veselă
25 și mulțumită, de a o feri de orice supărare, de orice necaz, de orice gînd rău. Ce-i păsa lui acum de Pîntea, de judecăți, de trebile arîndașului, ce-i păsa de gîndurile ce-și va fi făcînd lumea?... Căci mare drept avea bătrîna cînd vorbea de liniștea colibei; aici și numai aici e
30 limanul de scăpare, cînd, la nevoie, ca totdeauna, lumea te părăsește. Ghiță începu să mîne mai iute, căci dru-mul îi părea prea lung. Simțea că ea îl așteaptă cu neli-niște, îi vedea neastîmpărul și îi părea o vecinicie la mijloc pînă ce va putea să o vadă și să-i grăiască un
35 cuvînt, numai un cuvînt, numai cîteva vorbe: „Ano! nu te nedumeri, nu te întrebă la ce mă gîndesc cînd mă vezi tăcut, căci toate le fac numai din dragoste către tine, care ai luminat zilele vieții mele; nu-ți face gin-duri rele, că nu vreau să împarți necazurile vieții cu
40 mine, ci să le port eu însumi. Ano! te gîndește că-mi trece ca un junghi prin inimă cînd te văd tristă ori

mîhnită și ori de ce te-ai întrista ori mîhni, eu nu pot să cred alta decît că eu sunt de vină. Ano ! sunt om bănuît, om lăsat pe chezășie, am poate să cad la închisoare, dar tu nu te mîhni cînd vei vedea că jandarmii se pun să ne caute în casă, ci-ți pune toată credința în mine, căci toate vor trece în cîteva zile și cîtă vreme dragostea către tine îmi va lumina calea, ferită vei fi de orișice supărare. Uite, în trei zile plecăm de aici și trăim mai departe cum am trăit odinioară.

10 Acum, cînd simt că pentru tine e mai bine așa, nu mai stau la îndoială, ci plec cu părere de bine.“

— Ce-i asta !? strigă deodată Pinte, ridicîndu-se iute în picioare.

Ghiță tresări ca deșteptat din somn și privi în toate părțile, ca să vadă ce-l speriasse pe Pinte.

Era aproape de Moara cu noroc. Nu-i mai despărțea decît un deal. Ploaia încetase; norii se răriseră și razele soarelui furișat din dosul norilor atingeau de asfințit culmile dezvelite ale Bihorului, care de aici nu se vedeau decît ca de cîteva palme în dosul dealului, acoperit cu pădurea deasă, ce se întindea la stînga drumului. Pe drum stetea o trăsură boierească fără de cai.

— Mîna ! grai Pinte. Aici nu e bine.

Ghiță se ridică și el în picioare, apoi dete frtu cailor: gîndurile bune îi periră ca și cînd le-ai fi luat cu mina și mintea îi se opri pe cîtva timp în loc.

Sosind la trăsura, ei nu găsiră decît trupul unui copil mort de o lovitură pe care o primise, precum se vede, cu patul puștii în ceafă: el era aruncat la cîtiva pași pe iarbă, cu hainele lipite pe trup, cu ochii ieșiți pe jumătate din cap și cu fața plină de sînge închegat.

În cealaltă parte a trăsurii mai era o mare baltă de sînge închegat, și capra de asemenea era pe ici, pe colo încruntată, deși ploaia spălase sîngele de pe ea. Urmele pe drum erau spălăcite, iară pe iarbă nici nu se vedeau de loc, fiindcă le spălase ploaia; numai la vale se cunoșteau urme de copite, dar și aceste se perdeau la depărtare de vreo sută de pași.

Pinte își dete seamă de toate aceste, făcu un ocol împrejur, apoi se întoarse iar la Ghiță, care stetea

dimpreună cu Laie, incremenit, în drum, în vreme ce Uța rămăsese cuprinsă de fiori în căruță.

— Ce-a fost aici? zise el turburat. Îți vine să juri că slugile și-au omorât stăpînul, și tot nu-mi vine să cred.

5 Ei! nu înțeleg, urmă apoi peste puțin. Au plecat la vale, pe cît se vede de pe urme, apoi au legat cirpe cu cîlți la copitele cailor și s-au întors în pădure.

Ghiță dete din umeri.

— Nu cumva ești gata să juri că nici asta n-a făcut-o
10 Lică! grăi Pinteș, în vreme ce vinele i se umflară și ochii parcă erau să-i iasă din cap.

— Bine! Ți-ai ieșit din fire!? zise Ghiță privind buiguit la el.

— Nu — răspunse căprarul — dar minune că nu-mi
15 ies! Pentru că aici e ceva la mijloc, urmă el aprins. Să nu pierdem vremea; Uța rămîne aici, iară noi plecăm toți trei ca să căutăm urma prin pădure. La locul mai șes, căci hoțul cuminte nu umblă pe coaste, unde lunecă calul și lasă urme, pe la bălți, unde rămîne urma,
20 pe lingă buturugi, unde se adună putregaiul și pămîntul se prăfuieste sub copita calului...

— Haideți!

Ghiță stete cîtva timp nehotărît.

— Eu nu mă duc, zise el apoi. Am plecat dimineață,
25 așa zicînd, fără de veste de acasă, și cine știe ce s-a întîmplat de atunci pe la circiumă. Mă duc să văd cine au fost aici cu trăsura asta.

— Fără de mine nu poți să te duci! îi zise Pinteș aspru.

— Vorbă și asta! grăi circiumarul cam nepăsător. Aș vrea eu să văd cine mă oprește să mă duc la nevastă și la copii! ca om lăsat pe chezășie, adăugă el peste puțin.

— Eu te opresc! Am poruncă să-ți caut casa și nu
35 te las să intri în ea decît deodată cu mine. Trebuie să înțelegi de ce.

Ghiță se întoarse în călci, sări în trăsura și apucă în o mînă frinele, iar în cealaltă biciul.

— Dă-te în lături! zise apoi așezat, cînd văzu că
40 Pinteș sare să apuce căpăstrul unuia din cai.

Pinteș nu se mișcă.

— Pinteo ! grăi Ghiță zimbînd. Nu mă băga în păcate
Ce vrei tu !? Văd un copil omorit în drum, abia cîteva
impuscături de la casa mea, și tu crezi că mai am eu
5 inimă în mine să-mi las copiii mei încă un ceas măcar
singuri în pustietatea asta ! Dacă vrei, vino și tu acum,
iară dacă nu vrei, lasă-mă, că n-am vremesă mai aștept...
Dă-te în lături ! strigă apoi hotărît, cînd văzu că Pin-
tea se încăpățînează, dă-te în lături, strigă iar ridicînd
10 biciul, că dacă nu, le dau frîu cailor și trec cu căruța
peste tine. O loază ca tine nu mă oprește pe mine în
cale !

— Cum ai zis? Loază !? grăi Pinteo, lăsînd cam ame-
țit căpăstrul din mină. Acu du-te, dacă vrei !

15 Ghiță dete cu biciul între cai și plecă, părăsînd pe
Laie în mijlocul drumului.

Era în amurgul serii cînd Ana văzu căruța lui Ghiță
în culmea dealului despre Ineu, venind la vale și venind,
încît era să crezi că are să se sfărîme în bucăți.

20 Ana-și opri răsufierea și inima începu să i se bată
în piept. Deodată ea tresări și tot sîngele îi năvăli
în obraji.

Ghiță era singur cu o femeie, fără îndoială slujnica
pe care și-o poftise Lică.

25 Nevasta își uită deodată toate nedumiririle, tot
neastîmpărul cu care-și așteptase bărbatul și nu mai
simți în ea decît o singură pornire pătimașă, să meargă
la femeia aceea și să-i tragă cu ghiarele pelea de pe
obraji. Era amețită, tremura în tot trupul și nu se
putea mișca din loc, cînd Ghiță se dete jos din căruță
30 și se apropie de dînsa.

— Ce-i? zise el privind în fața ei albă ca varul.

— Ce să fie ! Nimic ! răspuse ea stăpînindu-și minia.
El o luă de mină și-o duse în casă.

35 — Ce s-a întîmplat? îi zise apoi. Cine a trecut astăzi
pe aici?

— Oameni, fel de fel... zise ea încetată.

— Ano ! grăi bărbatul înduioșat. Nu vorbi așa cu
mine, acum, tocmai acum nu vorbi așa. Ai dreptate
să fii mîhnită: m-am dus fără de veste, așa zicînd,
40 și nu ți-am spus, precum ar fi trebuit, cum stau lucruri-
rile. Află acum că astă-noapte l-au călcat pe arindașul,

5 I-au bătut de moarte și-au luat de la el bani, aur și argintărie, tot ce-au găsit și putut duce. Află că m-au luat și pe mine la bănuială și că nu m-am întors acasă decît pe chezășie. Acum, întorcîndu-mă de la Ineu, am

10 găsit în drum o trăsură boierească și lingă ea un copil ucis și aruncat la marginea drumului. Cine-a mai fost în trăsura aceea? spune-mi, ca să-l vestesc pe Pîntea.

10 Ana stetea ca un stîlp de piatră înaintea lui și asculta cu încordată luare-aminte, însă cuvintele lui parcă îi sunau a sec în urechi și nu puteau să străbată pînă la inima ei, turburată de alte gînduri.

— O femeie a fost — zise ea — o domnișoară, o văduvă tînără! Mai știu eu cine! Vor fi dus-o cu dinșii, 15 căci era tînără și frumoasă — urmă ea cu patimă — plină la față și la trup, iară voi, bărbații, nu vă gîndiți decît la d-alde astea.

Ghiță rămase nemișcat înaintea ei.

— Ce-i, Ano? Ce ai tu!? zise el îngrijat, și se apropia 20 ca să o cuprindă cu brațul și să-i privească mai dinadins în față.

— Lasă-mă! îi șopti ea înecată, și-l dete cu cotul la o parte. Lasă-mă, că-mi vine rău cînd mă atingi.

— Nu te las! strigă el deznădăjduit, și o cuprinse 25 cu amîndouă brațele. Trebuie să știu ce ai! Așa nu te-am mai văzut. Aveai să-mi spui ceva astă-dimineață; grăiește. Tu nu ești bine! E primejdie, sfinte Doamne, e primejdie la casa mea... Ți-a dat cineva ceva! Te-a vrăjit? Ce-i?!

30 Ana începu să răsufle din greu, să se îneco de plîns și să-și stringă pumnii ridicați în sus.

— Ce caută muierea asta aci?! zise ea rizînd încît i se vedeau dinții. Ghiță, ce caută? Muierea ce caută? Ce vrei tu să faci din casa mea!?

35 El o lăsă din brațe și rămase privind turburat la dînsa, turburat, dar rece ca sloiul de gheață.

— E oare cu putință!? zise el încet. Mintea mi se oprește în loc. E vorba de oameni morți, omorți în drum, de o femeie care a fost răpită de lingă copilul 40 ei mort, e vorba de cele mai grozave lucruri, și tu nu ai

alt necaz pe lumea asta decit pe acela că eu am adus o slujnică la casă.

5 — Ce-mi pasă mie de alții ! răspunse ea. Mai mult amar n-a fost în viața lor întreagă decit este acum în sufletul meu: e mai grozav să trăiești cum trăiesc eu decit a fi ucis în drum. Tu nu mă omori, Ghiță: mă seci de viață, mă chinuiești, îmi scoți răsuflare cu răsuflare viața din mine, mă lași să mă omor eu din mine.

10 — Lasă-mă dracului, nu mă mai hirși și tu — grăi soțul mutînd un scaun din loc — că destule am eu pe capul meu...

— Dacă le ai, tu îți le faci singur, răspunse ea înrăutățită. Hei ! Ghiță, să nu te bată pe tine suspinele mele !
15 Prea mă crezi tu pe mine proastă ; însă nu sunt proastă, ci am slăbiciune de tine. Astă-noapte mă gindeam să-mi iau copiii și să plec de aici, lăsîndu-te singur cu păcatele tale ; știu că așa ar trebui să fac, dar nu pot, iacă, nu pot, nu mă lasă inima, n-am putere și simt că, orice ai face, eu tot țin la tine, cîtă vreme nu trebuie să cred
20 că-ți cad ca o sarcină pe cap. Nu te mai ascunde de mine... Zici că l-au călcat pe arîndașul ? Crezi tu că eu nu v-am auzit ieri vorbind de dînsul ? Crezi tu că eu n-am înțeles cele ce s-au petrecut astă-noapte ?
25 Crezi tu că nu l-am văzut pe Lică întorcîndu-se în zori de zi de la Ineu ? !

Ghiță adunase peste zi mult venin și multă minie în sufletul său, și acum tot acest venin, toată această minie se aduna la un loc: el răsuflă o dată din greu, se
30 dete un pas înapoi și grăi încet:

— Ce vrei tu să zici, Ano ?

— Știi tu prea bine ce voiesc să zic ! răspunse ea rîzîndu-i în față. Tu cu Lică, voi, în înțelegere, l-ați călcat pe arîndașul, dar nu te teme, căci eu sunt prea
35 ticăloasă ca să te pot da de gol.

— Adică și tu ! grăi Ghiță înecat de minie, apoi se apropie de dînsa, pas cu pas, precum paiangenul se apropie de musca prinsă în mreaja măiastră, o măsură cu ochii, își ridică amîndouă minile asupra ei și rămase
40 cîtva timp nemișcat și gata de a se arunca la ea.

— Da — zise ea rîzindu-i încă o dată în față —
omoară-mă, că ești mai tare decît mine! Ai început o
dată, urmează mai departe, mergi pînă în sfîrșit!

5 El își încleștă ghearele în umerii ei fragezi, o ținu
strînsă înaintea sa, apoi întrebă:

— Tu zici că eu m-am înțeles cu Lică pentru ca să-l
calce pe arîndașul?

— Da! răspunse ea hotărîtă.

10 — Tu zici că astă-noapte eu l-am văzut pe Lică
plecînd, iară tu l-ai văzut întorcîndu-se?

— Da! răspunse iar Ana.

El îi scuipe o dată în față, apoi își luă minile de pe ea.

15 — Mi-e scîrbă cînd mă gîndesc că am o nevastă care
poate să mai trăiască cu un om precum tu mă socotești
pre mine, zise el, și ieși din casă cu amîndouă minile
în cap.

Iară Ana se lăsă pe patul de alături și începu să plîngă
un plîns ușor și alinător.

X

20 Pîntea nu se făcuse degeaba jandarm: de cite ori era
vorba să se pună pe urma făcătorilor de rele, el își
schimba toată firea și-l vedeai că se face neastîmpărat
ca și copoiul cînd simte mirosul ierbii de foc; cu atîta
25 mai nerăbdător era astă dată, cînd cele petrecute îl
priveau foarte de aproape. Îi era ca și cînd ar fi pus
prin întunerec mîna pe făcătorii de rele și s-ar fi temînd
că-i scapă mai nainte de a se face lumină, ca să-i poată
vedea.

30 Mai ales depărtarea cu totul grabnică a lui Ghiță îl
scoase cu desăvîrșire din sărite. Dacă ar fi găsit la Moara
cu noroc, fie chiar în lada lui Ghiță, ceva din lucrurile
furate de la arîndașul, el tot ar mai fi stat la îndoială
și ar fi zis că Ghiță poate să fie năpăstuit; acum însă,
cînd îl văzu depărtîndu-se, inima i se umplu de minie,
35 și minia îl orbește pe om. Nici acum însă minia lui
nu era pornită asupra lui Ghiță, ci asupra lui Lică,
deoarece numai Lică era de vină pentru cele petrecute.

Orbit, precum era, de minie, Pinteia nu putea să vadă copilul omorît fără ca să-și zică: „Am să dovedesc că tu l-ai omorît, chiar și dacă n-ar fi adevărat“. El nu-și mai perdu dar timpul, ci lăsînd pe Laie la trăsura din drum, își dete seamă dacă pușca îi este bine încărcată și plecă singur și cu vinele încordate spre pădure.

Norii se răriseră și luna plină, ieșînd pe ici, pe colo în cîmpul senin al cerului, arunca umbrele împletecite ale copacilor desfrunziți, ca o mreajă nesfirșită, peste fața pămîntului; ba chiar și atunci cînd luna se ascundea în dosul norilor, noaptea era destul de luminată, pentru ca un om ca Pinteia să poată vedea la depărtare de vreo sută de pași împrejurul său. Îi era cu toate aceste greu să afle urma, deoarece pămîntul era acoperit cu frunzele căzute în curînd, care foșneau în liniștea nopții sub picioarele lui. Timp îndelungat el umbla dar mereu după bălțile ce-i scăpărau de departe sub razele lunei, după licurirea putregaiului pe la locurile mai umbroase și aruncînd din cînd în cînd, după obiceiul său, cite o înjurătură. Aflînd apoi urma unuia dintre cai, el încordă cocoșul puștii, intră mai adînc în pădure, urcă pînă la culme și începu să coboare spre valea cealaltă.

Era înspre miezul nopții cînd el dete peste trupul înțepenit al unei femei tinere, îmbrăcate în negru. Ea nu era injunghiată, nu gituită, nu împușcată: se înăbușise cu cirpa pe care i-o legaseră peste față, ca să-i astupe gura.

Pinteia era om oțărit; el însă ceva tainic în trupul mort, și în clipa cînd se lăsă în genuchi pentru ca să-l privească mai de aproape, îl trecu un simțămînt de induișoare. Mult nu putea să-l țină acest simțămînt; trebuia să se piardă în fața părerii de bine pe care o simte tot omul cînd, după multă căutătură, află, în sfîrșit, ceva. El pipăi dar trupul și căută cu tot dinadinsul ca să vadă dacă nu cumva ucigașii au uitat ceva la fața locului; apoi își potrivi chivăra în cap, luă pușca, de curea, peste umăr și ridică iute trupul de la pămînt, ca și cînd ar trebui să se teamă, ca nu cumva să-l peardă dacă va mai zăbovi.

Dar, voind să facă un pas înainte, el se simți oprit în loc, se mai opinti o dată, în vreme ce simți că-l furnică de-a lungul spinării și că perii i se ridică în cap, apoi puterile îl părăsiră, scăpă trupul din brațe și căzu cit era de lung peste el.

Călcase pe capătul biciului cu care hoții legaseră minile femeii la spate și pe care-l uitaseră în zăpăceala lor.

Singur în miez de noapte și aruncat ca din senin peste un trup mort, Pinteau nu putu să creadă decât că e Necuratul la mijloc și nimic nu era mai aproape de mintea lui decât gândul să se ridice și să o ia la fugă încotro îl duc picioarele. Dar ridicându-se pe jumătate și privind îngrozit împrejurul său, el simți că nu poate să lase trupul aiei, îl cuprinse iar în brațe și se depărtă cu pași grabnici, ca și când s-ar ști urmărit de cineva. Și în adevăr, el era urmărit.

Lăie, pe care-l lăsase singur, nu era omul pe care-l poți pune să stea peste noapte de strajă la un mort. Puțin după plecarea lui Pinteau, îl apucase uritul. O trăsură părăsită la marginea drumului, bălți de sânge, un copil mort cu totul aproape, aceste nu erau lucruri cu care oamenii ca Lăie se pot ține de urit. Acum îi vedea parcă pe oamenii cu fețele acoperite ivindu-se pe la marginea pădurii, iar peste puțin copilul parcă începea să se miște. Și cu cit noaptea înainta, cu atât mai fioroasă îi părea fața copilului, pe care, ce-i drept, nu o vedea, dar, după loc și împrejurări, și-o inchipuia cu atât mai viu. În cele din urmă, el plecă spre Moara cu noroc, iuțindu-și din ce în ce pasul. La depărtare de câteva sute de pași, el începu să fugă. Vedea oarecum în dosul său cum copilul se ridică, se lungește, își întinde brațele ca să-l apuce și pornește cu pași mari după el; și cu cit fugea mai tare copilul, fără de a-și schimba pasul, cu atât mai mult se apropia.

Când sosi fără de răsufare la circiumă, află pe cei doi jandarmi stînd la chibzuri dacă e să-i meargă lui Pinteau într-ajutor ori trebuie să rămînă la circiumă.

— Ce-i? Ce s-a întimplat? întrebă unul dintre dișii, cînd îl văzu pe Lăie venind în fuga mare.

Ghiță, care stătea rezemat de unul dintre stîlpii ceardacului, se întoarse spre Laie.

— Nu-i bine! răspuse acesta, lăsîndu-se amețit pe
5 m-a lăsat pe mine singur, singur cu mortul.

— Și de ce n-ai stat acolo? întrebă Ghiță.

Laie simți că are să mănince bătaie dacă va spune
adevărul.

— Ba bine că voi sta — răspuse el cam turburat —
10 să mă omoare oamenii cu fețele acoperite! Au venit —
adause apoi cu îndrăzneală — amîndoi au voit să mă
omoare.

Jandarmii nu mai aveau timp să se gîndească dacă
Laie spune ori nu adevărul; era destul că trăsură cu
15 copilul mort a rămas singură în drum, pentru ca ei să
se hotărască a pleca. Luă deci fiecare cite un cal de la
Ghiță și plecă în săltate, lăsîndu-l pe Ghiță rezemat
de stîlpul ceardacului, cum îl găsisese Laie.

Pe cînd Pinteia înainta cu urma găsită mai adînc în
20 pădure, ei se aflau la trăsură, iară pe cînd el atinsese
culmea, unul dintre dinșii, Hanțl, un neamț cit un
munte, îl căuta pe la marginea pădurii.

În același timp din valea cealaltă urcau la deal alți
doi oameni, care își duceau caii înșelați de căpăstru,
25 înaintînd cu băgare de seamă și fără de zgomot pe o
urmă ce le părea cunoscută.

Cînd Pinteia își descărcă în cădere pușca, atît cei doi
oameni, cit și jandarmii rămaseră pe o clipă ne-
mișcați, apoi oamenii se aruncară în șele, își traseră
30 cite o cirpă vinătă peste față și porniră cu hotărîre la
deal; jandarmul rămas la trăsură plecă spre pădure,
iară Hanțl o luă la fugă spre partea pădurii, la care
se descărcase pușca.

Pinteia trecuse culmea și se afla la vreo mie de pași
35 de la locul unde găsisese trupul femeii, cînd deodată auzi
mai întîi două împușcături, apoi o a treia și peste puțin,
despre drum, o a patra, descărcată de către jandarmul
rămas la trăsură și plecat acum la deal.

— Unde sunteți, măi Pinteo, măi! strigă el acum
40 tare, incit răsună toată pădurea.

— Hoa-hop ! Ațineți-vă-ncoaa ! răspunse Pinteaa și, lăsînd trupul mort la pămînt, plecă spre partea la care se descărcaseră cele trei focuri, în vreme ce el își încărcă pușca și striga mereu ca ieșit din fire: „Hoa-hop ! hoa-hop ! după mine, măi !“

5 Ieșind iar la culme, el auzi copitele cailor bătîndu-se de rădăcini și scăpărînd pe pietri, însă departe-n vale, pînă unde nu putea să-i bată pușca, încît de urmărire nici nu mai putea să fie vorba, deoarece, ajungînd

10 pîriul, călăreții dădeau prin apă și li se perdea urma. Peste puțin el găsi pe Hanțul întins la pămînt și plin de sînge, însă nu mort. Plumbul intrase în preajma umărului drept; afară de aceasta, îi era infipt un cuțit prin gît, înspre inimă.

15 Pinteaa avea slăbiciune, de tovarășii săi; însă cea dintîi pornire a lui fu să puie mina pe cuțitul pe care hoții, fie dinadins, fie din zăpăceală, îl lăsaseră, și își sfîșîă cămașa, ca să șteargă și să lege rănile lui.

20 Rănitul, slăbit de dureri și de perdere de sînge, nu putu rosti decît cuvintele: „Căutați biciul, l-au uitat aici“, apoi își ridică mina în care ținea cirpa vinătă, pe care o smuncise de pe fața celui ce-l injunghiasc, și-și perdu simțirile.

25 Toate aceste se petrecură atît de iute și într-un șir atît de neîngăduit, încît lui Pinteaa nici nu-i rămînea timp să se mai gîndească la cele ce făcea, și cînd se văzu, tîrziu după miezul nopții, iar în drum, îi era parcă s-ar trezi din somn și nici nu mai căuta să-și dea bine seamă de starea lucrurilor. Simțea numai

30 că l-a prins, în cele din urmă, l-a prins și-l ține strîns pe Lică. Biciul, un bici cu codirîștea de os împodobită cu verigi de argint și cu ghintulețe de aur, era al lui, îl văzuse chiar el în mai multe rînduri la dînsul... Apoi cuțitul, apoi Hanțul nu era mort și putea să spuie pe

35 cîine a văzut cînd a rupt cirpa. Dar, sosînd înspre amurgul zilei la Ineu, Pinteaa începu a se dezmetici. Hanțul era mort și nu mai putea să spuie nimic, iară jandarmii ce umblaseră să-i prindă pe Săilă și pe Buză-Ruptă nu i-au găsit pe aceștia nicăieri, dar au aflat la casa lui Buză-Ruptă o parte din argintăria arîndașului, ascunsă sub streășină, ba unii

din cei de față erau gata să jure c-au văzut un cuțit ca cel de la Pinteș în minile lui Săilă. Nimeni nu se mai îndoaia dar că oamenii care l-au rănit pe Hanțl nu erau decât oamenii cu fețele acoperite care îl călcase ră pe arindașul, adică Buză-Ruptă și Săilă, ca unii ce plecase ră atunci seara la Ineu. Iară cît pentru bici, mai ales comisariul era de părere că Lică nu e dintre oamenii care își uită biciul, și un bici ca al lui Lică poate să aibă și alții.

70 Pinteș și puse minile în cap. Era de felul lui om care nu suferea nici un fel de improvizare și, mai ales acum, după zoala prin care trecuse, îi venea să ridice patul puștii și să dea orbiș în toate părțile, ca să nu mai rămîie viu nimeni dintre cei ce-l apărau pe Lică.

15 — Cîrciumarul de la Moara cu noroc a fugit, îi zise el comisariului; acu degeaba ne-am mai duce să facem cercetare la casa lui.

Comisariul puse numaidecît doi jandarmi pe drum, ca să-l aducă pe Ghiță legat la Ineu, și numai apoi ascultă pe căprarul mai departe.

Pe cînd acesta îi spunea cum a scos lucrurile la capăt, sosiră și jandarmii, care umblaseră să-l prindă pe Lică, și aduseră știrea că el trebuie să fie chiar în Ineu, unde venise, precum se zicea, încă marți dimineața, ca să aștepte pe o doamnă de la Arad, căreia avea să-i dea prețul unei turme vindute la tirgul de la Zărând, unde-i întîlnise pe Săilă și pe Buză-Ruptă.

Obosit și infierbîntat, cum era, de-abia se mai ținea pe picioare, Pinteș și luă iar pușca și plecă să-l caute și să nu-i mai lase timp de răsufare, și, în adevăr, peste vreun ceas dete de el tocmai la marginea Ineului, la casa prietenului său Acrișor, îl luă din pat, unde zăcea prins de friguri, și se întoarse cu el la căzarmă.

Lică fusese de multe ori prins și avea obiceiurile sale în asemenea împrejurări: el se dedea prins, fără ca să mai întrebe pentru ce; însă era știut că nu dă răspuns la nici un fel de întrebare decât înaintea judecătorului.

Pentru astă dată el se abătuse de la obiceiul său.

La început era galben ca ceara și abia îngîna cuvintele; însă pe cînd se întorceau la căzarmă era ziuă, oamenii umblau pe uliță, și față cu oamenii Lică pînă chiar și-n

patul de moarte ar fi stat drept și îndrăzneț. În cele din urmă, el începu să-și roadă mustața cu dinții și să zimbească în el.

5 Pinteaua, care mergea cu pușca pe umăr în urma lui, îl urma cu privirea și, cu cât îl vedea mai nepăsător, cu atât mai mult se îndirjea.

— Am auzit c-ați găsit o trăsură și-un copil mort la marginea drumului, grăi Lică într-un târziu; nu cumva crezi c-o poți pune și asta în socoteala mea?!

10 — Nu știu! răspunse Pinteaua stăpînindu-se.

Depărtare de vreo cincizeci de pași înaintea lor steteau trei oameni de vorbă la porțiță. Lică aruncă ochii la dinșii, apoi grăi cam încet:

15 — Când mi-oi vedea eu ceafa cu ochii, atunci să știi că încep a crede în hărnicia voastră și a mă teme de voi! Eu să fiu, măi, în locul tău, te dovedesc și chiar dacă n-ai fi vinovat.

Pinteaua se opri în cale, răsuflă o dată din greu, privi minios la el, dar nu grăi nimic.

20 — Știu eu ce vrei tu — zise apoi după ce trecură de oameni — să mă scoți din răbdare, ca să mă dau de gol înaintea oamenilor; dar nu sunt eu omul pe care tu să-l poți purta după placul tău.

25 — Apoi, dacă vreau — îi răspunse Lică — o și fac, am și făcut-o. Să te vezi tu pe tine însuși, te-ai speria de ceea ce vezi. Parcă e să mă mântui de viu.

30 Era Lică Sămădăul care grăia aceste cuvinte, vestitul sămădău, care acum trecea urmărit de un jandarm de-a lungul uliței din Ineu, unde se făcuse în noaptea trecută o călcare și unde lumea era cuprinsă de spaimă: Lică știa dar că e privit din toate părțile și orice mișcare a lui e văzută de o mulțime de ochi.

35 — Adică ce-i!? zise el oprindu-se în cale și tare, ca oamenii rămași în urma lor să-l poată auzi. Dacă voi fi vinovat, voi merge la spînzurătoare, dar acu mă lasă în pace și nu mă cîrli; tu vezi că mă duc fără nici o împotrivire.

40 Pinteaua puse oarecum fără de voie mina pe pușcă și iar o luă, dar mișcarea lui nu le scăpă oamenilor ce steteau pe la porțițe, și peste puțin ei începură să se adune din toate părțile spre dinșii.

— Vezi, că e făcută? grăi Lică iar încet; acum ride și tu, cum rid eu. Și să știi că azi, nu mai departe, am să mă plimb cu țigara în gură printre oamenii ăștia și să rid de prostia voastră.

5 — Măi Lică, bagă de seamă că pușca-i încărcată și, dacă-mi perd răbdarea, o perd de tot! îi zise Pinteaua.

Cu toată cumpătarea lui Pinteaua, câțiva oameni se luară după dinșii, iară unde se adună în asemenea împrejurări doi-trei inși, peste puțin lumea se îngrămădește. Pe cînd ei sosiră la căzarmă, tot Ineu! știa că Pinteaua, căprarul, l-a prins pe Lică Sămădăul și că era să-l împuște pe drum, în mijlocul uliței, și vreo cincizeci de oameni doritori de a afla ceva despre cele petrecute veneau în urma lor. Pinteaua mergea drept înainte și se făcea că nu vede și nici nu aude nimic.

15 — Ce căutați aici? le zise oamenilor unul dintre jandarmii ce steteau la poarta căzărmei. Haide acasă.

— Apoi de! nu te mira — grăi Lică — oamenii vor și ei să vadă minia lui Pinteaua; era să mă împuște pe drum; zice că are el să mă dovedească pe mine și chiar dacă n-aș fi vinovat...

— Asta n-am zis-o — grăi Pinteaua — dar zic acum că, dacă n-ajungi tu acum în furci, nu mai e dreptate în lume.

25 — Așa o fi! zise Lică, apoi se întoarse spre oamenii ce iar se îngrămădiseră spre dinșii. Măi — adăugă apoi — să meargă cineva dintre voi la domnul Vermeșy, la curte, și să-i spuie că ieri noapte i-au perit vreo 70 de porci din turmă și că eu am fost prins și nu pot umbla să-i caut.

Lică-i cunoaștea bine pe oameni; nu unul, ci zece plecară deodată, fără ca să-și dea seamă despre ceea ce fac, numai pentru ca să poată zice că și ei au făcut ceva în niște împrejurări ca aceste.

35 — Uite, cum se duc! zise el dar mulțumit, și intră pe poartă.

Înainte comisarului, Lică spuse că a văzut cuțitul la Săilă Boarul, și cînd îi arătară biciul, el zise deșchetat:

40 — E al meu. Se vede că l-ați găsit la Moara cu noroc, de unde cred că ați luat și cuțitul.

Mai departe el nu voi să spuie nimic, ci ceru să i se dea voie să plece, fiindcă are treabă și nu putea să-și piardă vremea pe nimicuri. Și era destul să înșire numele stăpînilor săi, pentru ca comisarul să simtă că nu va putea să-l țină închis, căci Lică știa să-și aleagă stăpînii și putea să și-i aleagă după plac, deoarece nimeni nu știa să păzească o turmă și să o vindă atît de bine ca dînsul. Alegea dar tot oameni cu trecere, precum era Vêrmeșy, care, la nevoie, puteau să-i facă și ei cîte o treabă.

Domnul Vêrmeșy Arpád avea trei turme și nu se mai îndoia că în timp de cîteva zile le pierde pe toate trei dacă se răspîndește știrea că Lică a fost prins. Nu mai lipsea decît să afle că i-au și perit cei șaptezeci de gră-suni din turmă și să intre la comisar cu vorbele: „Pe răspunderea mea să-i dai drumul, ca să-mi caute porcii!“

Iară răspunderea lui Vêrmeșy mergea foarte departe, căci el era prieten cu judecătorii, din care unul avea și el o turmă sub paza lui Lică, și avea mare trecere la d-l fișpan, care putea să-l sufle pe comisar, ca să se trezească tocmai cale de trei poștii. Dacă Lică e vinovat ori nu, de asta nu prea era vorba: la urma urmelor, parcă toți ucigașii se pedepsesc!? Mai ales cînd oameni prea cumsecade au trebuință de dînșii...

Pe cînd dar jandarmii se întorceau cu Ghiță la Ineu, Lică ieșea cu d-l Vêrmeșy pe poarta căzărni, în fața lumii adunate aici.

— Nu-ți face gînduri grele, îi zise el lui Ghiță în treacăt. Lasă-te numai pe mine.

Ghiță nu-i răspunse nimic, ci privi numai la el, ca omul pe care nu-l mai atinge nimic. Plecase de acasă fără de a fi grăit vreun cuvînt cu Ana ori cu bătrina, fără de a-și fi pus gospodăria la cale și fără de a fi aruncat măcar o privire la copiii săi: nu-i mai păsa de nimic, de nimic nu mai voia să știe.

Iară Pinteaa era obosit și se duse să se culce, lăstînd să mai caute și alții urma făcătorilor de rele.

Vineri după Sfintul Dumitru se ținu judecata.

Răuț și Acrișor fuseseră prinși chiar în ziua cînd il aduseseră pe Ghiță la Ineu, Acrișor acasă la el, iară
 5 Răuț în pădurea de la Șicula, unde se afla turmele. Tot în aceea zi jandarmii au mai prins încă vreo șase alți oameni bănuți și au găsit cei trei cai lăsați de pripas în hotarul Fundurenilor; însă urma celor două slugi, feciorul și vizitiul, era perdată, încît nu se știa dacă
 10 au fugit ori au fost uciși și îngropați la loc bine ascuns, ceea ce, după singele aflat pe capra trăsorii și după bălțile de singe de lingă trăsură, părea mai de crezut. Pe Buză-Ruptă și pe Săilă Boarul nu-i putură prinde decît treizeci și șase de ceasuri în urmă, la Salonta, cale
 15 de vreo două poștii înspre Oradea-Mare, și nici nu se mai întoarseră cu ei la Ineu, ci-i duseră drept la Oradea-Mare, unde aveau să fie judecați și unde se aflau și ceilalți, afară de Lică, pe care judecătorul îl ascultase mai înainte decît pe toți ceilalți și-l lăsase iar să-și
 20 caute de trebile stăpinilor.

Încă pe cînd se urmau cercetările, Ana veni la Oradea-Mare cu popa, vărul lui Ghiță, aducînd, după sfaturile bătrînei, și bani cu dînsa, căci banul, zicea bătrîna, drege toate lucrurile; dar nu i se dădu voie să-și
 25 vadă soțul. Plecînd acu de a doua oară, pentru ziua de judecată, la Oradea-Mare, ea era cu atît mai perită cu cît o mai muștra și gîndul că n-a făcut nimic spre a ușura soarta soțului său, pe care, după cele aflate în urmă, începuse a-l crede nevinovat.

30 — Nu te turbura fără de vreme, fata mea, îi zise bătrîna, liniștită ca totdeauna. Așteaptă să vezi, pentru că nu știi dacă în ziua cînd se va întîmpla — Doamne ferește! — lucrul de care te temi, el îți va părea atît de grozav cum îl vezi acum în închipuirea
 35 ta: așteaptă să vezi, și dacă durerea-ți va fi adevărată, plîngi trei zile de-a rîndul, apoi zi: „Tu, Doamne, ai voit așa!“, te șterge la ochi, caută-ți un alt izvor de mîngiere și mergi cu el mai departe, căci viața e scurtă și n-ai timp să te oprești mai mult în cale.

Aşa vorbea bătrina, fiindcă era bătrână; Ana însă era tânără şi nu îndrăznea să privească în viitorul in-doios şi parcă nesfârşit de lung, iară când ochii o furau, ei i se umpleau de lacrimi.

5 Dar Ana nu era dintre oamenii în mîntea cărora gîndurile grele se pot incuiba. Încetul cu încetul, ea se mîngia cu gîndul că Ghiţă nu se poate să fie vinovat, şi numai cînd se văzu în mijlocul lumii ce se adunase la judecată simţi iar greutatea pe inima ei.

10 Cel dintîi adus înaintea judecătorilor fu şi astă dată tot Lică, omul înalt şi uscăţiv, care totdeauna ştia să tragă asupra-şi privirile altora.

Ana se făcu albă ca varul cînd îl văzu intrînd, şi ochii ei mari rămaseră, ca odinioară, aţintiţi la faţa
15 lui aspră şi nemişcată. De la acest om atîrna soarta lui Ghiţă, căci dacă el scăpa, nici Ghiţă nu putea să fie osîndit: ea urmă deci cu încordată luare-aminte, şi inima i se încălzea la fiecare cuvînt rostit de dînsul.

Lică se ştia sprijinit de stăpîinii săi, dintre care
20 unii erau pătrunşi de nevinovăţia lui, iară alţii, ca oameni cu multă trecere, puteau să-l apere pe sub mînă, deşi poate că-l bănuiau; cu toate acestea, el ştia de ce e vorba, aflate că mai mulţi dintre judecători îl bănuiesc
şi aşa îşi dete răspunsurile scurt şi desluşit, neabătîndu-se
25 întru nimic de la mărturisirile ce făcuse pe cînd fusese luat pentru întîia oară la cercetare. Se bizuia Lică pe cit se bizuia pe ajutorul stăpînîlor săi, dar mai mult se bizuia pe chiar a sa cuminţenie.

Înainte de toate el spuse că nu ţine minte să fi vorbit
30 la Moara cu noroc despre arîndaş şi despre slujnică, ori ca Săilă să fi plecat cu Buză-Ruptă drept la În eu, iară cînd i se citiră mărturisirile celorlalţi, el răspunse scurt: „Se poate, dar eu nu-mi aduc aminte“.

În urmă el tăgădui că Răuţ ar fi venit în noaptea
35 aceea cu o muiere la el, zicînd că n-a venit decît să-i spună c-a perit o parte din turma ce se afla în pădurea de la Fundureni şi că birtaşul şi sluga lui trebuie să se fi înşelat cînd au văzut şi o femeie.

Ana începu să răsufle mai uşor. Adecă, atunci noaptea,
40 tea, s-a dus Lică să-şi caute de turmă.

Judecătorii erau însă de altă părere. Era dovedit cu destule mărturii ceea ce Lică tăgăduia; ei socoteau dar că el dinadins nu-și aducea aminte de nimic din cele ce pot să întărească bănuiala căzută asupra lui Buză-
5 Ruptă și a lui Săilă, pentru că era înțeles cu dînșii. Iară cit pentru muiere, el tăgăduia, pentru ca să nu fie silit a o numi, lucru pentru care mulți dintre cei de față îl lăudau, așa, în taină.

Judecătorii fură întăriți în această părere a lor.
10 Întrebat dacă nu bănuiește că birtașul de la Moara cu noroc era înțeles cu Săilă și cu Buză-Ruptă, Lică răspunse că nu crede că aceștia să fi fost oamenii cu fețele acoperite ce l-au călcat pe arindaș și au săvârșit în ziua următoare faptele din drumul de țară, ci că
15 argintăria arindașului a fost ascunsă de cineva la casa lui Buză-Ruptă, poate de vreun om a lui Pinteia, care le este vrăjmaș.

Cînd îi arătară, în sfîrșit, cuțitul și biciul, Lică dete din umăr, ca și cînd nu s-ar simți de loc atins, și
20 zise că la aceste nu poate să răspundă nimic, ci așteaptă ca lucrul să se deslușească din mărturisirile celorlalți bănuiți.

Răuț, Acrișor și alți martori și bănuiți, care fuseseră
25 luați la cercetare în urma lui Lică, întăriră prin mărturisirile lor parte cele spuse de Lică, parte cele mărturisite de Marți înaintea comisarului, astfel că, pe cînd Pinteia veni la rînd, atît în mintea judecătorilor, cit și a oamenilor ce se aflau de față, Buză-Ruptă și Săilă păreau ca dovediți de a fi săvîrșit faptele rele,
30 iară Lică și Ghiță tare bănuiți de a fi stătut în înțelegere cu dînșii.

Cînd Pinteia intră, apărătorul lui Lică se ridică și spuse că nu poate primi această mărturie, arătînd în
35 puține cuvinte cele petrecute pe cînd Pinteia îl ducea pe Lică la căzarmă și cerînd să fie ascultați martorii pe care îi adusese în această privință.

— Eu îl primesc! grăi Lică desghetat.

Pinteia-și potrivise de mult și de multe ori vorbele, dar cele spuse de apărătorul lui Lică, singele rece al
40 lui Lică și fețele neîncrezătoare ale cîtorva dintre judecători îl scoaseră din sărite și acum nu mai știa ce să

zică. Spre marea mirare a celor de față, el spunea din
cuvînt în cuvînt ceea ce spusese și Lică, anume, că nu-i
crede pe Buză-Ruptă și pe Săilă vinovați, că argintăria
arindașului a fost ascunsă de alții la casa lui Buză-
5 Ruptă, că cuțitul lui Săilă a fost lăsat dinadins în
trupul lui Hanțl, că Răuț nu a venit atunci noaptea cu
o muiere la Moara cu noroc, ci singur ori cu vreun alt
tovarăș al său, iară Lică îi rîdea în față, și cum îl vedea
pe Lică rizînd, își pierdea tot mai mult cumpătul și
10 vorbea tot mai aprins, încît se făcu în cele din urmă de
risul lumii adunate la judecată. Atunci tăcu și începu
să-și șteargă sudorile reci de pe frunte.

Cu toate aceste, lumea rămase cam nedumerită și cei
mai chibzuiți dintre judecători puseră oarecare temeii
15 pe cuvintele lui.

Acu intră însă Buză-Ruptă și, puțin în urma lui,
Săilă Boarul, și aceștia deteră cercetărilor cu totul altă
față.

Amîndoi erau oameni știuți ca făcători de rele, bă-
nuiți și chiar pedepsiți în mai multe rînduri, iară astă
20 dată le venea cu atît mai greu să se apere cu cît nu își
puteau sprijini spusele prin nici o mărturie și erau pri-
goniți de către toți aceia care-și dedeau silința să-l
scape pe Lică.

Buză-Ruptă, un om înalt, grăsuliu și slut, de-ți
era silă să te uiți la el, tăgădui că a plecat atunci seara
la Ineu și spuse că pînă marți la amiază a petrecut cu
Răuț și cu Săilă pe la turme, iară mai departe cu Săilă,
cu care dimpreună s-a dus la Salonta.

30 — V-a mai văzut cineva în tot timpul acesta? în-
trebă unul dintre judecători.

— Nimeni, răspunse bănuitul.

— Cum ați umblat așa de nimeni nu v-a văzut? De
ce vă ascundeți?

35 — Nu ne-am ascuns, dar din întîmplare nu ne-am
întîlnit cu nimeni.

— Bine! urmă judecătorul. Eu însă nu prea înțeleg
un lucru. Răuț a plecat spre Fundureni, iară nu spre
Ineu.

40 — Luasem înțelegere să ne întîlnim dincolo de deal
și să mergem mai departe împreună.

— De ce asta?

Buză-Ruptă stete un timp nehotărit.

— Ca să nu știe Lică Sămădăul că ne ducem împreună, fiindcă Lică ne este vrăjmaș și s-ar fi miniat pe Răuț dac-ar fi aflat că umblă cu noi.

Răuț dovedea însă cu patru mărturii că a fost luni noaptea la Moara cu noroc, iară marți pe la prinz la Șicula, dovedea că Buză-Ruptă spune un neadevăr și că vrea să-l năpăstuiască.

10 Săilă, intrînd, văzu pe Buză-Ruptă frînt, simți că treaba le stă rău și-și schimbă în buiguiala sa mărturisirea ce făcuse mai înainte.

El spuse, în deosebire de tovarășul său, că s-au înțeles cu Răuț că să fure o parte din turma ce se afla în pădurea de la Fundureni și că în urmă s-au dus prin ascuns la Salonta, ca să afle un cumpărător. Această mărturisire însă, care mai înainte ar fi putut să schimbe părerea judecătorilor, acum îi făcea pe cei mai mulți să ridă.

20 Astfel, din mărturisirile lui Buză-Ruptă și din ale lui Săilă nu ieșea decît un lucru: că ei sunt vrăjmași ai lui Lică, întocmai ca Pinteă, și că nu puteau să fi săvîrșit fapta în înțelegere cu dînsul, lucru pe care apărătorul lui Lică îl puse cu vorbe bine potrivite în vederea judecătorilor, arătînd cum Lică îi s-a făcut apărător numai pentru ca să nu pară a-și răzbuna de dînșii, acum cînd se aflau în strîmtorare, deși putea să știe că numai ei au putut să-i lase biciul la trupul iubitei sale stăpîne.

30 Și în adevăr, din două una: ori biciul lui Lică, ori cuțitul lui Săilă trebuia să fie urmă lăsată dinadins la fața locului, pentru ca să-i ducă pe urmăritori pe o cale greșită, fiindcă despre o înțelegere între Buză-Ruptă, Săilă și Lică acum nu mai putea să fie vorba. Lică însă, deși ar fi putut săvîrși faptele petrecute în drumul de țară și în pădure, nu putea să fie unul dintre oamenii cu fețe acoperite care îl călcaseră pe arîndașul, fiindcă în timpul cînd s-a petrecut această faptă, el, după mărturisirea mai multora, se afla la Moara cu noroc. Ce-i drept, Pinteă bănuia că el n-a stat toată noaptea la Moara cu noroc și mărturiile erau cam îndoioase, tot

oameni care puteau să fie bănuți de tovărășie cu Lică ;
singurul razăm de bănuială asupra lui Lică erau mărturisirile, cu totul indoioase, pe care le făcuse circumarul asupra timpului la care sosise și plecase acel om
5 ce venise cu muierea la Lică: de aceea îl puseră pe Ghiță la urmă și acum așteptau cu toții hotărârea de la mărturisirile lui.

Înalt, lat în umeri, cu ochiul limpede și cu fața nemiscată, Ghiță se opri în mijlocul lumii.

10 Înaintea lui erau doi oameni nevinovați, care aveau să sufere osînda grea; era pătruns de nevinovăția lor, dar acum nu mai putea să o dovedească, deși era gata s-o apere chiar cu primejdia de a trece drept părtaș la vina lor: ochii lui se opriră asupra lor ca și cînd ar
15 voi să le zică: „Nu vă temeți, căci știu eu un lucru prin care pot să vă scap cel puțin deocamdată“.

Ana suspină o dată din greu, apoi rămase încremenită. Nu mai era el, omul puternic și plin de viață: în cîteva zile se făcuse numai umbra din ceea ce fusese odinioară;
20 în cîteva zile pelița obrazilor i se încrețise și perii capului îi dăduseră în cărunțeală.

Cuprins de o durere sfișietoare, el se întoarse oarecum fără de veste spre partea la care auzise suspinul și, aflînd cu ochii pe Ana, își ridică mina, o trase încet peste fruntea sa uscată și se întoarse iar drept spre Lică,
25 omul care nu-și pierdea niciodată liniștea.

Într-o clipă el își simți toată firea prefăcută. Nu o văzuse de mult, și acum cînd o vedea așa de perită, cum era, se adună deodată în sufletul lui toată dragostea
30 pe care o simțise din clipa cînd o văzuse pentru înțiași dată, toată dorința de a o vedea mereu ferită de rele, toată alipirea către viață a omului pătruns de iubire, și tot ce plănuse în cugetarea lungilor zile petrecute în închisoare se zădărnici în clipa cînd fața Anei se ivi în ochii lui.

El nu putea să se pună în primejdie de dragul altora , căci avea nevastă și copii, iară pe Lică îl poți speria cu o vorbă, dar nu-l poți stirpi, fiindcă el nu e om singur, ci un întreg rînd de oameni, din care unii se răz-
40 bună pe alții.

Din cuvint în cuvint, Ghiță mărturisi dar tot ceea ce mărturisise înaintea comisarului, cu deosebirea numai că el stăruie să rămie scrisă că nu-i crede vinovați pe Buză-Ruptă și pe Săilă. Iară cînd i se puse întrebarea
5 hotărîtoare, dacă poate jura că Lică a stat atunci toată noaptea la Moara cu noroc, el răspunse:

„Nu pot să jur că n-a plecat în noaptea aceea, fiindcă n-am stat mereu lingă dînsul; jur însă că l-am știut
toată noaptea la circiumă“.

10 Cercetarea era încheiată și peste citva timp judecătorii rostiră judecata: Lică se află nevinovat; Ghiță, ale cărui purtări dăduseră loc la bănuiele, scăpă în lipsă de destule dovezi, iară Buză-Ruptă și Săilă Boarul fură osîndiți pe viață.

15 Unul cite unul — judecători, osîndiți, bănuți, mărturii și oameni adunați, toți se depărtară; numai Ghiță stătea mereu cu ochii țintiți la pămînt, în luptă cu el însuși, cu dorința de a-i grăi Anei un cuvint și cu durerea de a o vedea așa de perită cum era. Apoi, cînd lumea se
20 rări, el se întoarse spre dînsa, ochii i se împăingeniță și fața i se umplu de lacrimi.

— Iartă-mă, Ano! îi zise el. Iartă-mă cel puțin tu, căci eu n-am să mă iert cit voi trăi pe fața pămîntului. Ai avut tată om de frunte; ai neamuri oameni de treabă
25 și ai ajuns să-ți vezi bărbatul înaintea judecătorilor. Și n-am păcătuit nimic, Ano, dar cerul m-a lovit cu orbie și n-am voit să cred și să înțeleg cînd mi-ai arătat calea cea bună.

— Lasă, Ghiță, că trece și asta... grăi nevasta, im-
30 păcată cu ea însăși.

XII

— Nu te mihni, dragul meu, grăi bătrîna adînc mișcată. Mă uit la fața ta, mă uit la părul tău, și nu mai întreb ce s-a întîmplat: văd eu c-a fost mare nenorocirea prin care ai trecut. Nu-mi spune nimic: mă tem
35 ca nu cumva nenorocirea ta să-mi pară prea mică și să-ți fac o nedreptate, căci ea este așa de mare cum o simți tu. Dar zic să nu te mihnești: e norocit omul care

a trecut prin o mare nenorocire, căci a scăpat de multe neazuri mici, care mistuie mai rău decât durerea.

Ghiță luă pe unul dintre copii și-l sărută.

— Sărmanilor mei copii — zise el — voi nu mai
5 aveți, cum avuseseră părinții voștri, un tată om cinstit.

— Lasă, Ghiță, grăi Ana; noi și toți oamenii buni care te cunosc te știm cine ești și ne muștrăm pentru gindurile rele ce ne vom fi făcut despre tine.

10 — Nu asta e cinstea, întimpină soțul. Cinstit nu e decât omul care a astupat gurile rele, pre care nimeni nu-l poate grăi de rău fără de a se da de rușine; cinstea e sila pe care le-o faci oamenilor răi de a te socoti om între oameni. Eu nu mai pot sili pe nimeni să nu le
15 zică copiilor ăstora: „Tatăl vostru e un ticălos!”

— Așa e, răspuse bătrina; multe trebuie să faci de dragul lumii, fiindcă e mare nenorocire cînd te strici cu ea. Dar ce să-i faci? e așa o dată și nu altfel. Dacă te-ai stricat cu lumea, nu te mai găti de sărbătoare, ci stai
20 acasă și te pune să-ți torci din fuiorul tău o cămașă curată.

— Da, dacă ești muiere!

— Muiere sau bărbat: om cuminte să fii!

— Om cuminte?! Hei! mult venin am adunat eu,
25 și mă credeam om cuminte, dar tot numai în mine l-am deșertat.

— Da, mulțumită lui Dumnezeu că l-ai deșertat, grăi bătrina.

30 Și bătrina avea dreptate: Ghiță trecuse în adevăr printr-un fel de prefacere...

Nenorocirea îl făcuse mai îngăduitor și mai mulțumit cu lumea în mijlocul căreia se afla. Odinioară el credea că omul poate să facă și să desfacă; acum simțea că toate vin cu întimplarea și se mulțumea cu puținul
35 bine de care avuse parte. Astfel, îi părea bine cînd o vedea veselă pe Ana, care se bucura de capătul la care au ajuns lucrurile, fiindcă ele puteau să ajungă la un capăt și mai rău.

40 Apoi omul își caută, la amărăciune, el însuși mîngierea. Încetul cu încetul, Ghiță își puse tare și tot mai tare de gînd că mai stă pîn' la primăvară la Moara

cu noroc, apoi își adună toată averea, își ia nevasta și copiii și se duce departe, unde nu-l cunoaște nimeni, în fundul Banatului ori chiar în Țară. „Și — își zicea el — nu este cu puțință ca purtările bune să nu străbată cu vremea.“ Astfel, își dădea silința să uite cele petrecute, să le treacă cu vederea, ca și când nu ar fi fost, și să se piardă într-un viitor mai bun, pe care și-l inchipuia adeseori ca-n aievea.

În puținele zile petrecute în închisoare îi venise de sute de ori gândul săucidă pe omul care-l perduse și nu o dată simțea în el că e prea slab spre a se stăpîni să nu-l ucidă, ci să-l omoare încetul cu încetul și să-l ducă, precum ar fi dorit, de jumătate sfârșit, la spînzurători; acum parcă-i venea să-și zică: „Dar ce-mi pasă!? cele făcute tot nu se mai pot desface.“

„Lasă-l, săracul, cu păcatele lui“, zise el cînd îl văzu iar pe Lică Sămădăul, care veni cîteva zile în urmă la Moara cu noroc. Iară Ana îl primi cu inima deschisă pe omul care vorbise atît de frumos în fața judecătorilor și prin a cărui cumînție scăpase soțu-său de primejdia în care se afla.

După ce stete vreun ceas de vorbă, Lică își desfăcu șerparul de la briu, plin de bani, și-l deșertă pe masă.

Ghiță, cuprins de o pornire pătimașă, privi aspru în fața lui.

— De care sunt ăștia? întrebă el apăsînd asupra vorbelor. De ai ovreului ori de ai domnișoarei?

El credea că Lică se va cutremura în auzul acestor cuvinte; rămase dar rușinat cînd acesta îi rise în față și răspunse:

— Și de unii, și de alții; ca hoț m-am împrumutat și tot ca hoț trebuie să și plătesc.

— Și dacă mă prinde cineva cu ei?

— Cine să te prindă? banii sunt bani și tu ești circiumar: vin la tine fel de fel de oameni și tu iei ce-ți dă fiecare.

— Și dacă te-aș da eu de gol?

— De asta nu mă tem, răspunse Lică.

Ghiță se ridică, scoase saltarul mesei, trase banii în el și iar îl închise.

— Vezi, acum ești om cuminte, grăi Lică. De ce folos
ți-ar fi fost dacă-i spuneai judecătorului ceea ce poate
că nici el nu dorea să-i spui. Peste mintea mea tot
nu trece nici unul cu mintea lui, nici tu, nici altul.

5 Lasă-i, șadă la răcoare, dacă sunt proști. Credeau,
proștii, că eu imi pun credința în niște oameni pe care
nu-i țin destul de strins legați și că mă vor păgubi pe
mine, dacă se vor duce cu Răuț, ca să ia vreo sută de
porci din turma mea: acum n-or să mai ia nici unul.

10 Ghiță suspină o dată. Era uimit de acest om atît de
ager în răutatea sa și se simțea ușurat cînd află că în
nedreptatea legilor e o aspră ceartă dumnezeiască.

— Dar cu femeia aceea ce-ai avut? întrebă el.

15 — Ceea ce am cu tine, răspunse Lică rece. Am prins-o
că are slăbiciune de aur și de pietre scumpe și am pus-o
să vîndă, ceea ce putea să facă fără de a cădea la bă-
nuială. Dar muierea tot muiere rămîne: era să mă dea
de gol, căci n-a avut inima să vîndă un lanț, care-i
plăcea, precum se vede, afară din seamăn.

20 — Și pentru asta tu ai stins patru suflete, grăi Ghiță
ingrozit. Tu nu ești om, Lică, ci diavol!

— O simți acum?! grăi sămădăul mulțumit. Ar fi
trebuit să o simți mai demult și să înțelegi că eu atît
de mult mă tem de cearta legilor, încît frica imi deschide
25 mințile și-mi luminează calea pe care umblu. E nebun
acela care-mi zice, ca tine, că are să mă ducă la furci,
pentru că mă face să bag mai bine de seamă. Înțelegi
tu acum că acela care ține cu mine nu are să se teamă
de nimic, iară acela care vrea să mă doboare trebuie să
30 stea mereu cuprins de îngrijire, pentru că, de ar fi mai
nevinovat decît copilul de trei zile, tot îi frîng în cele
din urmă gîtul. Tu ești om cinstit, Ghiță, și am făcut
din tine om vinovat; acum pot să merg lesne și mai
departe și să te duc eu la furcile cu care mă sperii
35 tu pe mine.

— Pentru ce, Lică!? pentru ce? strigă circiumarul,
cuprins de spaimă.

— Nu zic că te duc, răspunse Lică domol; acu nu-mi
vine la socoteală; am trebuință de un om ca ține. Zic
40 numai că te pot duce dacă-mi stai în cale.

— Plec mine de aici, și-mi dă pace,

— Acu nu te las să pleci; ai stat pină acum din încăpăținare; trebuie să stai de aici înainte de frică. N-am muncit eu degeaba: acum tremuri înaintea mea ca frunza de mesteacăn; acu vreau să stai aici!

5 — Ce vrei cu mine?!

— Ce vreau? grăi Lică rizînd. Ghiță! mulți oameni au perit la circiuma asta și li s-a găsit urma cale de două poștii de aici. De cînd ești tu aici, n-a murit încă nici unul. Mă înțelegi?

10 Ghiță se ridică și-l privi cu dispreț.

— Și cită vreme stau eu aici, n-are să moară nici unul, afară poate de mine! zise el hotărît.

Lică iar se rinji la el.

— Vorbești ca fetele mari mai nainte de a fi gustat
15 dulceața păcatului, zise apoi așezat. Poate că și eu am vorbit odată așa, nu țin minte. Știu numai că mă aflam în strimtorare cînd am ucis pe cel dintii om; imi periseră niște porci din turmă și-mi era rușine să spui c-au perit și n-aveam bani să cumpăr alții în locul lor. Apoi
20 am ucis pe al doilea, ca să mă mîngîi de mustările ce-mi făceam pentru cel dintii. Acum singele cald e un fel de boală, care mă apucă din cînd în cînd, pentru că tu nu știi încă, urmă el mai cu avînt, cum îți fierbe și clocotește tot singele cînd te hotărăști o dată să pui
25 un lucru la cale, și ce grozavă e plăcerea de a-l lovi pe omul care te supără, de a-l lovi tare, ca să-l sfărîmi, cînd te-a atins c-o vorbă ori cu o privire, de a răsplăti însutit și înmiit. Aduni mereu venin și ură și minie oarbă, și cînd ai adunat destulă, atunci verși cu prisos,
30 și nu prea mult îți pasă asupra cui, numai om să fie. Tu ești om, Ghiță, om cu multă ură în sufletul tău, și ești om cu minte: dacă te-aș avea tovarăș pe tine, aș rîde și de dracul și de mumă-sa. Mă simt chiar eu mai vrednic cînd mă știu alătura cu un om ca tine.

35 — Îți sunt tovarăș! grăi Ghiță hotărît și rece.

— Nu te primesc! răspunse Lică tot atît de hotărît și de rece. Pe om nu-l stăpînești decît cu păcatele lui, și tot omul are păcate, numai că unul le ascunde mai bine. Ca să le dea mai lesne pe față, caută-i slăbiciunea, fă-l să și-o deie de gol și faci cu el ce vrei, căci
40 unul se minie, altul se rușinează, al treilea se zăpăcește,

dar nu e nici unul care nu-și perde bunul cumpăt și mintea întregă. E însă o slăbiciune de care mă tem, fiindcă nu știi niciodată cum s-o apuci; e azi mai mare, mine mai mică, și când ai crede c-ai nimerit-o, dai greș: de oamenii cari au asemenea slăbiciune mă feresc, căci ei te dau de gol când lumea ți-e mai dragă. Am pățit-o o dată cu Pinte: n-o mai pat și cu tine.

— Ce fel de slăbiciune? întrebă Ghiță cam cu jumătate de gură.

10 — De femei, ba chiar mai rea decît aceasta, de o singură femeie.

Ghiță nu-i răspunse nimic, dar după ce Lică se depărtă, el își ridică amîndouă minile asupra lui și grăi pătruns de un singur gînd: „Te crezi tu mai rău decît mine!? Să vedem! Te duc la spînzurătoare chiar dac-ar trebui să merg și eu de hăț cu tine.“

XIII

Banii primiți de la Lică erau pe masă, și Ghiță stetea singur și cu ușa închisă înaintea lor, cercetînd cu încordată luare amînte fiecare bucată, ca să vadă dacă nu află vreun semn pe vreuna din ele.

Era hîrtie, argint și aramă, însă hîrțiile, afară de două bucăți mai mari și de una mică, erau nouă-nouțe, cam mototolite, dar încă neîmpăturate. Pe una din hîrțiile mari era o pată mare de cerneală, iară dintr-una mai mică lipsea o bucată; dar acestea nu puteau să fie semne.

Ghiță privi cîtva timp dezamăgit la bani; cu toate acestea, îi părea bine, căci la urma urmelor el avea drept la o parte din acești bani, muncise pentru ei, îi cîștigase para cu para și i-ar fi părut rău dac-ar fi trebuit să-i dea judecătorului, ceea ce era hotărit să facă cu banii ce-ar fi avînd vreun semn.

După ce trase iar banii în saltarul mesei, el se plimbă cîtva timp prin casă. Îi era ca și cînd ar fi furînd oarecum acei bani și se întreba mereu cuprins de îngrijare dacă nu cumva își pune el însuși o cursă, țîindu-i la dînsul. Ar fi voit să-i ia și să-i arunce pe fereastră; însă el nu putea, se gîndea cît trebuie să muncească un

om ca dinsul pentru ca să adune atîta la un loc, și nu-l lăsa inima să-i dea din mîină.

5 A treia zi era simbăță; ziua în care se numărau banii și cînd trebuiau să fie toți de față, un obicei bun, rămas încă din vremile bune, și mai ales obiceiul de care Ghiță nu s-ar fi putut lepăda niciodată.

10 Încă de la început Ana era nedumerită. Îi părea că sunt prea mulți bani de astă dată și nu putea să depărteze de la sine gîndul că hirtiiile nouă-nouțe au venit de la unul și același om.

Iară bătrîna se bucura că săptămîna aceasta a fost așa de bună.

— E bună aceasta? întrebă ea cînd văzu hirtia din care lipsea o bucățică.

15 — Să-mi dea Dumnezeu tot de aceste! grăi Ghiță numărînd mai departe.

Ana privi la hirtie cu tot dinadinsul și sîngele îi peri din obraji; dar ea nu grăi nimic, deoarece era și bătrîna de față.

20 În urmă voi să-i grăiască lui Ghiță, dar nu putea. Îl bănuise o dată și se temea să-l mai bănuiască. Așa e! dar gîndul rău, încuibat o dată în mîntea ei, nu o mai lăsa să-și vie în fire, se temea, ea singură nu știa de ce, și mai ales seara, după ce Ghiță și bătrîna adormiră,
25 capul începu a i se infierbînta.

„Trebuie să aflu adevărul, de dragul copiilor mei, dacă nu de alta!“ zise ea hotărîtă, apoi se dete jos din pat, căută cheile, deschise tîptil, ca o hoăță, lada și scoase teancul de hirtii. Apoi se duse în odaia de lîngă
30 birt, făcu lumină, încuie ușa, desfăcu cu mîna tremurătoare teancul și începu să cerceteze hirtiiile.

— Asta e! grăi punînd la o parte hirtia din care lipsea o bucățică. Jur pe sfînta cruce că am văzut-o în minile ei!

35 Ea cercetă apoi hirtiiile noi, pe care le bănuise din început.

Una dintre ele parcă era împunsă cu acul tocmai la mijloc, și, cercetînd mai departe, ea află cincizeci și trei de bucăți, care erau astfel împunse, ca și cînd ar fi
40 fost trase pe o sirmă subțire.

Ea puse hirtile una peste alta, apoi se intoarse cu capul ridicat la soțu-său și-l deșteptă din somn.

— Ce-i?! Ce s-a intimplat?! Intrebă el speriat.

— Vino cu mine! îi zise ea.

5 El se ridică cu grăbire și plecă buiguit în urma ei.

— De unde ai tu banii ăștia? întrebă ea, arătînd la hirtile de pe masă.

Ghiță tresări, cuprins de spaima ucigașului prins asupra faptei.

10 — Mai știi și eu?! răspunse el. De la drumeți.

— Ghiță! îi zise ea. Nu te juca cu dracul! Banii ăștia, cîți sunt aici, toți i-ai primit de la un singur om. Hirtia asta, din care lipsește o bucată, a fost o dată în mîna mea: i-am dat-o femeii pe care o știi și tu, în 15 ziua cînd a fost ucisă, iară aceste cincizeci și trei de bucăți sunt însemnate cu același semn, și tot așa trebuie să vie de la unul și același om, și anume, de la ea, căci la ea am văzut bani noi ca și aceștia. Din două 20 una: ori tu ești amestecat în trebile aceste, și atunci nu e bine, ori nu ești amestecat și nu știi să te ferești de oamenii răi, și atunci iar nu e bine. Dacă-i așa, apoi pune chiar acum caii la trăsură, căci vreau să plec de aici cu copiii mei.

Ea rămase cam zăpăcită cînd văzu că el, în loc de a se turbura, o privește cu dragoste și bucurie.

— Copiii aceia sunt și ai mei, zise el; lasă-i numai, că e grija mea de dîșii. Care va să zică, sunt însemnate hirtile? Și eu am căutat semn pe ele, dar n-am găsit nici unul. Ce fel de semn e acela?

30 — Iată, răspunse Ana mai domoală, puind hirtile în fața luminii; vezi împunsătura aceasta?

— O văd acum! o văd prea bine și-l țin minte pe omul de la care le-am primit. E un om — urmă el peste puțin cam în silă — pe care nu-l cunoști, dar ai să-l 35 cunoști într-o zi.

Grăind aceste, el se apropie de dînsa, îi luă capul între mîni și o sărută mai de multe ori pe frunte.

— Să nu-ți faci gînduri rele — zise el iar — și să nu te miri dacă mă vei vedea cîteodată cam schimbat la 40 fire: eu trebuie să scot la capăt un lucru greu. Acum mă duc, chiar acum, ca să fiu mîne dimineață aici, așa ca

nimeni să nu știe c-am fost dus peste noapte. M-ai înțeles? Du-te și te culcă și fă ca și când n-ai ști nimic.

— Dar unde te duci? îl întrebă ea îngrijată.

5 — Am să-ți spui, răspunse el, apoi strinse hîrțiile și plecă.

Peste puțin el călărea în treapăt mare de-a lungul drumului de țară spre Ineu, iară pe la miezul nopții îl aștepta într-una din odăile mai retrase ale căzărniî pe Pîntea, care se dusesese cu banii la arîndașul.

10 — Puțină treabă — grăi Pîntea — dar tot e ceva. Ar trebui să ai mărturii că ai primit banii de la el; însă Lică e om viclean și n-are să-ți dea decît între patru ochi.

— Atunci ce să facem? întrebă Ghiță.

15 — Multe ar fi de făcut — grăi Pîntea — numai dac-ai fi tu om mai viclean, dacă n-ai fi atît de prost, ca să-l aperi cînd vrei să-l surpi. Știi tu că sluga ta, Marți, e omul lui Lică?

— Marți?! strigă Ghiță.

20 — Nu te aprinde, îl întîmpină căprarul. Acum trebuie să-l ții, căci altfel ni se strică toată treaba. I-am găsit eu noima și lui Marți. Îți spui numai atît, că am aflat multe, dar încă nu destule, căci de Lică cu una, cu două nu te poți apropia. Dacă m-ajută Dumnezeu, în cîteva zile am să dau și de cei doi morți: le sunt pe urmă. Nu s-a sfîrșit încă judecata: mai va — fie chiar pînă la împăratul! Iacă ce-ți spun eu ție: banii împunși cu acul sunt de la bancă, unde hîrțiile se țin în teancuri de cite o sută de bucăți, trase pe o sîrmă subțire, ca

25 30 35

30 — nimeni să nu poată fura din teanc fără de a rupe sîrma ori pecetea de la capătul ei, și e știut că domnișoara aceea a luat banii de la bancă înainte de a fi plecat de la Ineu; argintul e de la arîndașul, însă el a avut mai ales hîrtii mari, însemnate la colț cu o slovă rotundă și o cruce lingă ea, și aur, tot galbeni împărătești, la care tot al treilea zimț e pilit. Te-ai simți tu destoinic să mi-l dai pe Lică prins, cînd are galbeni ori hîrtii astfel însemnate în șerpar la el?

— Ți-l dau! răspunse Ghiță hotărît.

40 — Mai domol, grăi Pîntea; ăsta-i lucru greu... Mă tem că ai să ne strici toată treaba. Să știi un lucru.

Lică are acum trebuință de bani ca să-și poarte judecata mai departe, și, precum se vede, are de gînd să te pună pe tine să-i preschimbi și poate chiar să-i vinzi aur și argintărie. Tu primește orișice, vino la mine, și eu
5 îți schimb, adecă îl pun pe arîndașul să schimbe, fără ca el să știe că ești tu la mijloc. Se înțelege, tu te duci totdeauna la Arad ori la Oradea și faci ca și cînd ai fi schimbat acolo.

— Și dac-aș intra în vreo încurcătură!
10 — Grija mea de asta! Tu caută numai să te pui bine cu Lică!

În zori de zi Ghiță dormea iar în patul său și visa că-l dă pe Lică prins și vede cum Pinteaa scoate galbenii cu zimții piliți din șerparul lui. Iară Ana își stăpînea
15 răsuflarea, ca să nu-l deștepte din somnul său dulce.

XIV

Ziua următoare, deșteptîndu-se din somn, Ghiță era neliniștit. Își aducea bine aminte cele petrecute peste
20 noapte, dar și le gîndea ca și cînd le-ar fi visat, și parcă nu-i venea să le creadă, iar cînd își dedit seamă că ele în adevăr s-au petrecut, îi era rușine de cele ce făcuse și se temea că, mai curînd ori mai tîrziu, se va da de gol, și nu numai va strica toată treaba, dar își va băga totodată și capul în primejdie.

25 „Nu! își zise el, eu nu pot să o fac aceasta; n-am în mine inima, n-am, precum zice Pinteaa, dibăcia pe care ar trebui s-o am, pentru ca să o pot face.“

De aceea, cînd Ana îl întrebă despre cele puse la cale peste noapte, el răspunse că e bine și că toate s-au făcut
30 și, dînd acest răspuns, el nu spunea decît adevărul pe care îl simțea atunci în sufletul său.

Ana însă era adînc jignită: ea ar fi dorit să afle mai multe, se simțea în drept a cere să știe tot și nu putea să-l ierte pe Ghiță pentru lipsa lui de încredere.

35 — Vorbești cu mine — îi zise ea — cum ai vorbi cu un străin, cu un copil, cum ai vorbi cu o slugă, pe care o ții cu simbrîie, fiindcă ai trebuință de ea.

Și Ana avea dreptate.

A doua zi, cînd Lică se întoarse iar pe la circumă, Ghiță simți că nu știe ce are să facă. Întîia oară în viața lui îi era rușine de Lică, se simțea oarecum mai netrebnic decît dînsul și se temea înzecit de răzbunarea lui.

5 Iară Lică era vesel, era precum nu fusese mai înainte, om cu inima deschisă.

Bunul Dumnezeu a rînduit ca copilul să se ia întru toate după oamenii mari, și Petrișor, băiatul lui Ghiță, voia și el să aibă cu orice preț un bici ca nenea Lică, dacă nu poate să aibă deocamdată chiar și unul ca dînsul; Ana luase dar un caiet și se pusese să-i împletească unul.

— Ce are să iasă de aici? întrebă Lică. Un bici pentru Petrișor voinicul. Ei! apoi dacă-i așa, las' pe mine: ce-a da tîrgul și norocul! ține capătul, să-i împletesc un bici cum îl știu eu împleti.

Ana rămase pe laiță, țîind capătul pletei, iară Lică stetea înaintea ei și, împărțind fuiorul în opt șuvițe, începu să împletească în opt coarde, cum ea nu mai văzuse mai înainte. Și cum el împletea, ea privea la degetele lui, care strîngeau pleata, răsuceau coarda și-o împleteau cu măiestrie între celelalte, privea la mîna lui, care nu atinsese niciodată sapa, nici coarnea plugului, ci numai biciul ușurel și friul calului, la mîna albă și la degetele lui subțiri și lungi, privea la cămașa lui albă ca floricelele, la fața lui rasă neted, la mustața lui lungă, la ochii lui verzui, care acum se mișcau cu atîta vioiciune, privea și asculta vorbele vesele, care curgeau într-una peste buzele lui, privea și asculta și-și aducea aminte de omul rece și aspru la față, pe care-l privise c-o uimire copilărească atunci, în ziua aceea, cînd el sosise pentru întîia oară la Moara cu noroc, pe omul tăcut, pe care-l crezuse odinioară așa de rău și de primejdios și care acum își petrecea timpul cu dînsa și se bucura cînd vedea că Petrișor saltă de bucurie.

Și pe cînd Ana privea, asculta și gindea, oarecum fără de voie, la cele ce au fost și la cele ce sunt, pleata scoasă în patru dungi se lungea mereu.

— Frumos are să iasă! îi zice ea.

40 — S-ar putea oare să iasă altfel, răspunse el cam cu jumătate de gură, cînd o nevastă așa de frumoasă îi

ține capătul? Mie nu mi-ar păsa — adăugă apoi peste puțin — dac-ar ieși și lung cit postul Paștilor.

Ana se turbură și-ar fi voit să dea capătul să-l mai ție și Uța, care stătea cițiva pași în dosul ei; dar ea se făcu că nu înțelege și începu să vorbească cu copilul.

De aici înainte Lică își rări vorbele, începu să subțieze coardele, să impletească mai iute și încetul cu încetul iar se făcu omul cu față rece și aspră.

— Nu mai am mult, zise el în cele din urmă; sfirșesc numaidecît; codoriștea o fac eu apoi și singur.

Pe Ana o mihneau aceste cuvinte. Pornită spre veselie, precum era, ar fi dorit să vadă tot fețe vesele, și se simțea cu atît mai jignită cînd știa că ea însăși a stricat voia bună a cuiva: umbla dar dinadins să-l aducă iar la voie bună pe Lică, să-l lase precum l-a găsit, și-i venea oarecum să plîngă cînd vedea că nu izbutește. Ea îi zimbea în ochi, îi arăta în toate chipurile că se bucură de vorbele lui, iară cînd el se duse să caute o nua, din care să taie codoriștea, își luă copilul de mină și-i zise veselă: „Hai și noi să-i ajutăm lui nenea Lică“.

Ghiță umbla în vremea aceasta după trebile sale, însă cînd el se întoarse iar la circiumă, Lică ședea la masa de sub cerdac și tăia cu virful cuțitului creștături pe codoriștea făcută gata, iară Ana stetea în dosul lui și privea peste umărul lui cum lucrează, și cum stetea așa, ea se rezema cu dreapta de masă, iară stînga o ținea pe cellalt umăr al lui.

Ghiță rămase o clipă amețit, apoi se depărtă iute, ca să nu mai vadă.

„Nu! își zise el, de asta nu m-am temut niciodată și nu mă tem nici acum.“

Și în adevăr el nu se temea, dară ferbea cu toate aceste în el. Își aducea aminte vorbele lui Lică despre slăbiciunea pentru muiere, înțelegea gîndul lui și se turbura cînd se gîndea că Lică crede c-ar fi cu puțință și că Ana, chiar ea, în nesocotința ei copilărească, îl întărește în această credință. Dar tocmai de aceea el însuși nu voia să înțeleagă nimic, și peste o jumătate de ceas, cînd se văzu iar singur cu Lică, el se arăta mai deschis la inimă decît de obicei.

Pintea avuse o bună presimțire. Lică-i aduse astă dată lui Ghiță patru hirtii mari și, puindu-le pe masă, îi grăi:

5 — În jumătate: cit ție, atit mie, dar la aceste să bagi mai bine de seamă, fiindcă au semne.

Ghiță privi cîtva timp la hirtii și la semnele ce acum îi erau cunoscute.

10 — Te înțeleg, zise el apoi; nu ceri decit cincizeci la sută; ceilalți cincizeci să fie ai mei, ca bani de cheltuială. Eutesfătuiesc însă să-ți alegi vreun alt om pentru treaba asta: nu te temi tu că iau banii ăștia și mă duc cu ei la judecătorie, ca să spun că-i am de la tine? Ai face bine să te temi și să-mi dai pace.

15 — Dac-ai avea de gînd s-o faci, nu mi-ai fi spus-o, răspunse Lică. Poate că tu crezi c-ai putea s-o faci; te știi însă om destul de cuminte pentru ca să simți ce-ar urma de acolo pentru tine, și te știi om care ține la bani.

20 Ghiță se știa și el însuși om care ține la bani, dar tocmai de aceea nu voia s-o afle de la alții. El luă banii și îi puse în ladă, apoi scoase un teanc de hirtii mai mici și dete lui Lică jumătatea ce i se cuvenea, zicîndu-și mereu, pe cînd număra:

25 „Am să-ți arăt eu ție că tot nu țin la bani atit de mult cum crezi tu“.

Și în adevăr, el nu așteptă decit noaptea, pentru ca să plece la Ineu.

30 Seara însă Lică iar se întoarse la Moara cu noroc și-i aduse zece bucăți de hirtie, pentru ca să nu-i dea timp de răsuflare.

— Dacă n-ai destul mărunt la casa ta — îi zise el — pleacă mine la Arad, ca să schimbi.

— Așa îmi pare că am, îi răspunse Ghiță, și-i dete aproape toți banii mărunți pe care îi avea la dînsul.

35 Și numai cînd se întorcea de la Ineu, Ghiță simțea că Lică are dreptate. El îi dăduse lui Pintea cele patru-sprezece bucăți de hirtie, dar nu-i spusese un lucru: că jumătate din bani sunt ai săi, ci, dinprotivă, stăruise ca jandarmul să-i schimbe banii deplini, pentru ca
40 Lică să nu simtă nimic. Îi fusese în mai multe rînduri

vorba pe buze, însă totdeauna își zicea: „Adecă de ce folos ar fi dac-ar mai afla-o și asta!?“ Iară acum, când se întorcea la Moara cu noroc, își punea de gând că i-o va spune într-alt rind.

5 — Într-alt rind? Da! însă în curind el se încredință că nu poate să i-o spună, și cu cit mai mult se încredință despre aceasta, cu cit mai dinadins se ferea de Pinte.

Și omul foarte lesne se împacă cu păcatele sale.

10 „Ei! ce să-mi fac!? își zise Ghiță în cele din urmă. Așa m-a lăsat Dumnezeu! Ce să-mi fac dacă e în mine ceva mai tare decit voința mea!? Nici cocoșatul nu e însuși vinovat că are cocoășă în spinare: nimeni mai mult decit dînsul n-ar dori să n-o aibă.“

15 Și fiindcă avea un păcat pe care nu-l putea stăpîni, el nici nu-și mai dădea silință să-l stăpînească și se lăsa cu totul în voia întîmplărilor. Apoi el nici nu mai era om cinstit; lumea tot îl credea rău. Citeodată, cînd îl apuca frica de pedeapsă ori de răzbunarea lui Lică, el își punea de gând că are să plece și să se ducă, încit să
20 i se piardă urma, însă el iar se dumirea și aștepta ca Lică să vină iar cu banii.

Astfel, trecu toamna și veni iarna, trecu și iarna și sosi primăvara. Pinte se făcea din ce în ce mai nerăbdător, căci aflase în cele din urmă și pe oamenii îngropați; arindașul avea fierbințeli de cite ori trebuia să
25 dea bani mărunți pentru banii pe care îi agonisise cu multă osteneală; Ghiță însă nu avea altă vorbă decit: „Ți-l dau legat, dar trebuie să bag de seamă, ca să nu stric toată treaba“. Iară mai departe el rîdea în pumni
30 ori tremura de frică.

Căci adunase mulți bani Ghiță, atît de mulți, încit în fiecare zi își zicea: „Mult a strins arindașul!“ dar precum aduna banii, el scăpăta mereu în gîndul său.

15 În vremea aceasta Lică trăia zile albe. El venea des pe la Moara cu noroc, și de cite ori venea era vesel și bun și om cu dare de mină. Și fiindcă era vesel și bun și darnic, țigani de la Ineu prinseseră slăbiciune de dînsul și treceau foarte des pe la circiumă ca să întrebe
40 dacă n-a venit cumva ori dacă nu are să vină în curind, ca să-și petreacă cu tovarășii.

Iară cînd ei îl găseau, se puneau să-i cînte, și atunci venea rîndul la Uța, femeie înaltă, smeadă și sprintenă la vorbă.

Lică nu juca decît foarte arareori, și atunci mai ales
5 cu Ana, cu copilul ori, pentru ca gluma să fie de tot bună, cu bătrîna. Îi plăcea să stea, să privească și să asculte, fiindcă era destul de privit și destul de auzit, fiindcă Uța juca cum se joacă la circiumă și vorbea cum se vorbește în birt, fără multe marafeturi, fără mult
10 încungiur. Iară cînd Uța mergea prea departe cu veselia, Lică îi zicea: „Mai astîmpăre-te, fă! prea te obrăznicеști“. Dar ea atunci, parcă tocmai în ciuda lui, se făcea cu atît mai dezmățată.

Bătrîna dedea miloasă din umeri și zicea așa în ea:
15 „Ei! ce să-i faci! Așa a lăsat-o Dumnezeu! Păcatul ei!“

Ana la început se turbura, în urmă se înscirbea și dezmățăările Uței îi păreau sarbede, și numai tirziu se deprinse cu ele, ba, cînd Uța zicea cite una neclătită, stăpîna ei simțea un fel de mîncărime și prindea poftă
20 să zică una și mai bună. Atunci Lică ridea din toată inima și nu lipsea niciodată a zice: „Bată-te să te bată, dar de mult n-am ris așa de cu poftă“.

Iar Ghiță nu ridea; se făcea că nu pricepe gluma, și cînd vedea pe Lică învirtindu-se pe lîngă Ana ori
25 pe Ana trăgîndu-se la Lică, el se ducea pe ici încolo, ca să nu vadă nimic, fiindcă-i era greu să vadă și-l durea inima cînd simțea cum Ana scapătă din ce în ce în gîndul său. Dar citeodată îi părea că ea își da silință să-l țină pe Lică departe de la sine, și atunci el își
30 făcea muștrări și simțea înzecit ticăloșia la care căzuse el însuși; de aceea parcă-i venea să se bucure cînd iar o vedea căutîndu-l cu ochii pe Lică ori legîndu-se de el, căci acum erau deopotrivă.

La începutul Săptămîinii Luminate, Pîntea trecu pe
35 la Moara cu noroc și-l luă iar pe Ghiță de scurt.

— Ce să-i fac! răspunse Ghiță. E om viclean și nu-l pot prinde. Dacăș ști cînd are banii la el, te-aș vesti ori l-aș prinde față cu cîțiva drumeți. Mă tem însă să
40 nu mă dau de gol: și tu știi că-mi pun chiar capul în primejdie, fără ca să-l stric pe el. Îți spun drept: îmi vine să-mi iau boscirțele și să fug de aici.

— Bine, bine! grăi Pinte. Dar Dumnezeu să te ferească pe tine să nu te pună păcatul să mă înșeli pe mine!

Ghiță nu răspunse nimic.

5 Bătrina încă de mult umbla cu gândul de a potrivi lucrurile astfel, ca să-și petreacă Paștile cu toții împreună la una dintre fetele ei din Ineu și totdeauna se întrista când Ghiță zicea: „Dacă se poate“. Numai de cînd după plecarea lui Pinte, Ghiță se duse dar la ea și-i
10 spuse că se poate și să-i vestească prin vreun drumeț pe cei din Ineu despre aceasta, ca să facă din vreme toate pregătirile.

— Bine, ginere dragă! grăi bătrina, cuprinsă de vie bucurie. Dumnezeu să te binecuvinteze pentru această
15 hotărîre a ta, căci, precum tu prea bine vezi, eu sunt bătrînă, și cine știe dacă ne va mai fi dat să petrecem o zi de sărbătoare împreună...

Era în adevăr mișcată bătrina; nu-și aducea aminte să fi petrecut vreodată în viața ei sfintele sărbători
20 altfel decît împreună cu cei mai de aproape ai săi, afară de anul trecut, cînd Paștile căzuseră tocmăi în timpul mutării lor la Moara cu noroc și parcă nu erau Paști, parcă-i lipsea darul pentru tot anul dacă mai petrecea și acum ca în anul trecut.

25 Mare era și bucuria Anei, care de mult nu-și văzuse rudele și prietenele cu care fetise, mare bucuria copiilor, care totdeauna aveau dor de Ineu, unde căpătau daruri de la mătușile lor și găseau alți copii ca dinșii.

Ana și bătrina se puseră la sfat, deoarece cu mina goală nu puteau să meargă, și mai ales Ana simțea în
30 ea o puternică pornire de a se arăta că nu mai e săracă, precum fusese odinioară, și parcă i-ar fi venit pofta să risipească acum deodată tot ce cîștigaseră în timp de un an.

35 Pe cînd ele steteau de sfat, Ghiță se afla singur în odaia de lîngă birt și-și număra banii, îi număra singur, fără zgomot, și ascuțindu-și mereu urechea, pentru ca să-i ascundă îndată ce ar simți că se apropie cineva.

40 În clipa cînd văzuse minia lui Pinte, el luase hotărîrea de a-și trimite nevasta și copiii de sărbători la Ineu și de a se duce astfel, neștiut de nimeni, să caute

5 undeva un loc ascuns, unde să-i cheme în urmă la sine și să-și petreacă zilele vieții pierdut în lume și nesu-
părat de nimeni, deoarece Lică nu putea să-l vîndă,
iar Pinteau nu știa nimic. Însă chiar la cel dintîi pas
10 făcut pentru punerea în lucrare a hotărîrii sale el în-
cepu să șovăiască. Îl durea bucuria bătrînei și parcă
nu se simțea destul de tare ca să o curme în ziua hotă-
rită pentru plecare, îl durea cu atît mai mult cu cît
15 vedea în ea totodată durerea zguduitoare pe care o vor
simți cu toții în ziua cînd nu-l vor mai găsi. Apoi,
dacă fugea de frica lui Pinteau, nu mai puțin se
teamea că, fugind, Lică îi va găsi urma. Acum, în
sfîrșit, cînd își văzu banii adunați atît de mulți la un
20 loc, îl cuprinse cu o putere necovîrșită gîndul, venit
ca din senin, că Lică, știindu-l că are bani mulți, va
veni într-o zi să-i ia de la dînsul, și după ce-și puse iar
banii în ladă și stînsese lumina, el se opri îngrozit în
mijlocul odăii întunecate: vedea parcă, departe, dincolo
25 de dealul despre Ineu, în valea tăcută și pusticioasă,
trăsura părăsită la marginea drumului și copilul omorît
și aruncat pe iarba stropită cu sînge.

Nu, nu era destul că se duce; trebuia să se ducă așa,
ca nimeni, și mai ales Lică, să nu-i poată da
de urmă.

25 Iar Ana nu simțea nimic; capul ei era plin de colaci,
de ouă roșii, de plăcinte, gîndul ei era dus în lumea
căreia dorea să i se arăte. Marți seara trecu pe la cir-
ciumă și Lică Sămădăul, căruia Ghiță îi trimisese
vorbă c-ar fi avînd să-i spună ceva, dar ea nu știa nici
30 cînd el a venit, nici cînd a plecat.

Lică nici nu stătuse mult. Ghiță dorise numai să-l
întrebe în taină dacă nu are cumva bani de schimbat,
fiindcă are de gînd să meargă peste sărbători, neștiut
de nimeni, la Pesta, ca să schimbe ce are la dînsul,
35 mai ales galbenii, pe care nu îndrăznea să-i dea pe aici
prin apropiere. Așa credea el că va putea să alunge orice
prepus din mintea lui Lică, pentru ca numai într-un
tîrziu să-i vină gîndul de a știrici încotro a plecat.

— Am, răspuse Lică. Nevasta cînd îți pleacă?

40 — Simbătă de cu seară.

— Atunci tu mă așteaptă, că viu neapărat, fie sim-bătă seara, fie duminică dimineața, și-ți aduc, îți aduc fel de fel.

5 Ghiță inceu să tremure. Acum nu mai era vorba numai să fugă, ci să-l și fure totodată pe Lică.

„Dac-o fac, să o fac barem deplină!” își zise el amețit de acest nou gând și numărind cu neastîmpăr ceasurile ce-i mai rămîneau.

10 Simbătă pe la amiazăzi, în sfîrșit, cînd toate erau puse la cale, toate gătite pentru ziua de sărbătoare, el spuse că nu poate să plece, cel puțin nu chiar acum, deodată cu ceilalți, fiindcă are să-l aștepte pe Lică, de la care a primit vorbă.

15 — Atunci nici eu nu mă duc, grăi Ana, pentru care această nouă hotărîre a lui Ghiță venea ca un trăsnet căzut din senin.

20 — Ai innebunit? zise el. Le-ați trimis vorbă că veniți, ați făcut din partea voastră toate pregătirile și acum nu mergeți? Duceți-vă voi și vă petreceți sărbătorile, ca și cînd eu nici nu aș fi; cu atît mai bine are să vă pară dacă voi veni mai tîrziu.

— Eu nu pot să-mi petrec Paștile fără tine, grăi ne-vasta. Te gîndește ce ar zice lumea cînd te-aș lăsa singur aici.

25 — Ei! vorbe degeaba! Vreau să te duci!

— De ce te răstești la mine? zise Ana mîhnită. Ghiță! spune-mi, ce ai tu? De ce nu-mi vorbești pe față?

Ghiță se plimbă citva timp prin casă, apoi se opri la fereastră și privi afară.

30 — Îmi stai în cale, zise el în cele din urmă.

Ana simți în ea pornirea de a pleca fără de întîrziere, pentru ca să nu se mai întoarcă niciodată; îi părea că nu mai poate trăi cu omul care i-a grăit o dată aceste cuvinte: era însă în sufletul ei și ceva mai tare decît această pornire.

35 — Tocmai de aceea voiesc să rămîn — răspunse ea — și am să rămîn, pentru că nu mă lasă inima să plec. Grozav te-ai schimbat tu de cităva vreme: abia mai ții minte de cînd nu m-ai atins cu mîna și nu mi-ai zis o vorbă bună; dar să nu crezi că așa mă vei alunga de la tine. Țiu la tine, Ghiță — strigă ea îndărătnicită —

țiu cu toată inima, și cu cit te vei face mai aspru, cu atit mai dinadins am să țiu, și ți-o spun aceasta tocmai fiindcă te văd că nu vrei s-o auzi.

5 Și in adevăr Ghiță nu se temea de nimic mai mult decit de niște cuvinte ca aceste, și acum, cînd le auzi, el se simți ca și cînd ar fi cuprins de un păiengeniș pe care nu se îndura să-l rupă.

— Grozav ți-e de mine! zise el. Spune drept; vorbește-mi pe față: vrei să rămii, pentru că știi că are să fie și Lică aici.

10 — Ești un om netrebnic și grozav trebuie să te fi ticăloșit tu in tine pentru ca să-mi spui ceea ce nu crezi nici tu însuși, zise ea și se depărtă fără zgomot. Apoi, din prag, ea îi mai aruncă vorbele: Tu ești acela care se pleacă inaintea lui ca o slugă, iar nu eu, Ghiță! Să ne ferească pe noi Dumnezeu să nu ai tu cumva ceva pe sufletul tău, că atunci toată viața noastră e mai rea decit o robie!

20 Ghiță o lăsă să se ducă, ba chiar se bucura că ea se duce, fiindcă nu-i mai venea să creadă că acum ea va rămînea și niciodată hotărîrea lui de a pleca nu fusese mai tare decit acum. In adevăr, viața ei nu era decit o robie, o robie de care nu mai putea scăpa decit așa, dacă se duceau in lume. Ea putea încă să fie fericită; el însuși, niciodată.

25 Dar Ghiță se înșela.

Bătrîna plecă de cu seara singură cu copiii, singură și mîhnită pînă in adîncul inimii. Ea își sărută la despărțire copila, o sărută o dată, de două, o sărută de mai multe ori, ca și cînd s-ar despărți pe veci de dînsa, ca și cînd acum o ar mărîta și numai acum ar simți că ea trebuie să împartă bucurii și amaruri cu soțul ei.

Dar inima îi era grea și trebuia să și-o ușureze.

35 — Eu vorbesc arareori — zise ea — deși totdeauna spun cam multe. Așa-mi este firea. N-am însă obiceiul de a mă amesteca in trebile altora. Voi sunteți copiii mei: n-am stăruiț inșă niciodată să faceți altfel decit așa cum vă trage inima. Acum însă mă doare inima cînd văd că pentru Lică voi părăsiți neamurile voastre de sfintele sărbători și nu vă mirați dacă doresc să ascultați o dată și de mine: nu vă lăsați prea departe cu

oameni ca Lică. E bine să-i crezi pe oameni buni, fiindcă așa te bucuri mai mult de dînșii: Lică e însă om rău din fire. Nu v-am spus-o pînă acum, fiindcă n-aveam pentru ce: acum vă zic să-l țineți mai departe de voi.

5 Bătrîna grăi și se duse, iar Ghiță și Ana rămaseră cu Marți și cu Uța la Moara cu noroc, care, ca niciodată mai nainte, parcă stetea pustie și întunecată în urma bătrînei.

10 — Ei! ce să-mi faci!? grăi Ghiță, cînd își văzu zădărnicit astfel planul. Se vede că acesta e norocul meu, și dac-ar fi nenorocirea mea: cine poate să scape de soarta ce-i este scrisă!? Poate că e mai bine așa.

15 Atît se simțea de ticăloșit și de slab în el însuși, încît nu mai putea să-și dea seamă ce poate și ce nu poate să facă, și așa, încetul cu încetul, se lăsa în voia întîmplării și aștepta cu o leneșă nepăsare sosirea lui Lică.

20 Sosind duminică, în ziua de Paști, pe la prînzul cel mic, dimpreună cu Răuț și cu Păun, un alt tovarăș al lor, toți trei călări, la Moara cu noroc, Lică se simți cam scos din sărite cînd nu-l găsi pe Ghiță singur, precum fusese vorba. El însă nu grăi nimic, și aruncă numai o traistă cu scule, pe care o adusese cu sine, într-un colț al casei.

25 — N-am putut să mă desfac de dînsa! grăi Ghiță.

30 — N-ai putut!? Trebuie să te desfaci, îi răspunse Lică aspru. Va să zică, eu umblu așa după pofta inimii tale. Am adus bani, aur și argintărie, și nu pot să le port cu mine. Fă-i rînd să plece.

— Cum să-i fac?

— Ce-mi pasă mie!? Fă-i rînd, și atît! Cum? asta-i treaba ta.

35 Ghiță vedea parcă iar trăsura părăsită la marginea drumului, cu copilul mort lingă dînsa.

— Să te ferească Dumnezeu de oamenii care au slăbiciune de vreo muiere! urmă Lică aprins.

— Slăbiciune nu am, grăi circiumarul.

40 — Nu ai! zise iar sîmădăul. Bine! Înțelegi tu că lucrul ăsta trebuie să ajungă o dată la un capăt. Lasă, că-i pun eu capătul! Bine c-a rămas aici. Am astăzi o

grozavă mincărime în mine, adause apoi așa pentru
dînsul, și împinse cu piciorul traista în dosul unei lăzi
ce se afla în apropiere.

5 După aceste el ieși prin birt, pișcă de pulpă pe Uța,
care stetea răzemată de ușchior, încît ea țipă, și se duse
mai departe la Ana, care stetea înaintea cerdacului,
pusă pe gînduri asupra celor ce se vor fi petrecînd în
casă.

10 — Fac rămășag — zise el — că peste jumătate de
ceas sunt aici și țiganii. Au un miros mai bun decît co-
poiul. Apoi să ne facem o zi cum n-a mai fost nici una
din cele de pînă acum. Am azi un chef din cele mari, și
trebuie să știi că eu sunt nesățios cînd mă apucă cheful.

15 — Și eu sunt la chef, răspunse Ana cam în silă.
Lică se apropie mai tare de dînsa și-i zise la ureche,
așa ca de glumă:

— Îi fac eu rînd lui Ghiță să plece și să ne lase singuri.

20 Ana-și opri răsufllarea. Era o glumă aceasta; însă,
chiar ca glumă, era prea îndrăzneată și-o atîngea tocmai
acolo unde era mai simțitoare.

— Numai dacă-l poți, îi zise ea, dar cu capul ridicat
și privindu-l peste umăr, ca și cînd ar voi să mai adau-
ge: „Tare te-nșeli dacă crezi că bărbatul meu ține atît
de puțin la mine“.

25 — Uite cum se supără, zise el acum zîmbind. Așa-i
că te-am atîns la inimă!? Ei, apoi dacă n-aș ști eu cit
de mult își ține la nevastă, de mult i-aș fi furat-o.

Și asta era o glumă, însă una care îi mai plăcea Anei.

30 Lică avuse dreptate. Nu trecu mult, și țiganii sosiră
și pe cînd la Ineu oamenii intrau în biserică, la Moara
cu noroc se începu veselie destrăbălată și fără friu.

Ana nu voia să joace tocmai pe timpul sfintei litur-
ghii și era jignită văzînd pe Uța acum chiar mai neru-
șinată decît totdeauna; dar Lică, neastîmpărat afară
35 din seamăn, o strînse în brațe și o luă cu sila la joc.
Ea își ațînti ochii la Ghiță: acesta însă, în loc de a se
arăta supărat, scoase pe Uța din minile lui Răuț și în-
cepu să-și petreacă și el, dar să-și petreacă, precum petrece
omul, cînd se pune în ciuda altuia. Apoi desfrîul are și
40 el farmecele lui, și Ana încetul cu încetul se obicinui-
și prinsese o tainică poftă de el.

Pentru ca petrecerea să fie mai cu haz, Lică scoase peste citva timp din șerparul său plin de bani patru hirtii, scupă pe ele și lipi pe fruntea fiecăruia dintre țigani cite una.

5 — Acum cîntați pînă ce nu se rup toate coardele! strigă el apoi, și iar o apucă pe Ana, care dinadins se lăsa în voia lui și se făcea cu atît mai neastîmpărată cu cît Ghiță se arăta mai nepăsător.

10 Iar Ghiță fierbea în el și nu se stăpînea decît cu gîndul că e vai și amar de bărbatul care trebuie să-și păzească nevasta, și era vesel, ca să arate că el nu e asemenea bărbat.

Era dar o veselie, încît casa parcă era să zhoare cu dinșii în aer: Lică o juca pe Ana de abia îi mai atingeau
15 picioarele pămîntul; Ghiță și Răuț luaseră pe Uța la mijloc; Păun și Marți băteau în palme și chiuiau în ruptul capului; țiganii trăgeau din toate puterile cu arcușul, zîmbind cu mulțumire și privind din cînd în cînd cu ochii galeși la hirtii ce le erau lipite pe frunte,
20 iar cîinii lui Ghiță zăceau cu capul pe labe în pragul birtului și priveau buiguți la cele ce se petreceau.

Obosit, în sfîrșit, de joc, Lică se lăsă pe laiță, o luă pe Ana pe genuchi și începu, așa în glumă, să o sărute și să o strîngă la pept.

25 Ghiță nu se mai putu stăpîni și, făcîndu-se că nu vede nimic, ieși să se mai răcorească sub cerdac.

— Acu lasă-mă — grăi Ana inecată — că începe Ghiță să se supere.

— Apoi nu vezi tu că nici eu nu vreau alta? răspunse
30 Lică. Să-l necăjim nițel. Măi Ghiță! strigă apoi, așa e că mi-o lași mie acu o dată, de ziua de Paști?

— Fă cu ea ce vrei! răspunse Ghiță în glumă; dar în dosul glumei se simțea minia lui oarbă și nesățioasă.

35 Ana se desfăcu din brațele lui Lică, și citva timp veselia peri din mijlocul lor, deși îndeosebi Ana numai acu era în voie bună și ar fi voit să-și petreacă din toată inima.

Iar Ghiță plănuia în el cum să plece acum la Ineu, fără ca să dea loc la presupuneri, cum să plece, cum să-l
40 afle pe Pinteș și cum să se întoarcă pe nesimțite cu el

ea să i-l dea prins pe Lică. Era pe la un ceas după
ameazăzi când Lică îl apucă la o parte și îi zise:

5 — Noi ne-am înțeles: tu pleci pe ici încolo și mă lași
pe mine aici cu dînsa. N-ai nevoie să-i spui nimic: te
duci, ca să se pomenească deodată singură cu mine și
atit. Am să le zic celorlalți că te-ai pus să dormi în
podul grajdului, pentru ca nimeni afară de noi să nu
simță nimic.

10 Ghiță se așteptase la aceasta; acum însă, cînd nu
mai era timp de a se chibzui, el rămase incremenit.

— Are să-ți vie greu acu o dată, urmă Lică; de aici
înainte ești lecuit pe vecie. Tu vezi că ea mi se dă de
bunăvoie: așa sunt muierile.

15 Ochii lui Ghiță se împăingeneră. În două ceasuri putea
să meargă călare și pe căi ascunse la Ineu și în alte două
ceasuri, pe cînd se întunecă, să se întoarcă dimpreună
cu Pîntea la Moara cu noroc.

„Așa vrea Dumnezeu! își zise el; așa mi-a fost rînduit.“

20 Și cînd și le zicea aceste, se simțea așa de tare, încît,
cu toate cele ce văzuse, nu credea că e cu putință ca
Ana, Ana lui, să se dea vie în mîinile unui om ca Lică.
„Și dacă se dă, atunci e mai bine așa, adăugă el: să
se hotărască odată; să știu cum stau, căci viața mea tot
25 e pierdută dacă nu răușesc acum.“

— Bine, îi zise dar lui Lică. Și cînd să mă întorc?

— Mine dimineață.

— Dar un lucru — adause Ghiță — fă ce faci, însă
nu mă face de rușinea lumii: caută ca ceilalți să nu
30 simță nimic.

— Asta de sine se înțelege; altfel nici ea nu m-ar lăsa
să mă apropii de dînsa, grăi Lică, și se depărtă.

Ghiță rămase citva timp privind în urma lui, apoi
se întoarse spre grajd, cu avîntul omului care, purtat
35 și orbit de un singur gînd, își pune viața în joc ca să
arate că nu se teme că o va perde.

Pe cînd el își gătea calul în grajd, Lică-l punea la
cale pe Răuț.

— Care va să zică — grăi Răuț, în cele din urmă —
40 cînd se înserează, noi îi lăsăm pe dînșii acolo, ne în-

toarcent, stăm ascunși și nu ieșim decit la semnul dat de tine.

— Huhurez! răspunse Lică, și iar se puse pe veselie.

5 Peste puțin, Răuț întrebă cine voiește să vie cu dînsul la Șicula.

— Punem caii la căruța lui Ghiță — zise el — în-cărcăm țigani și mergem la nuntă. Uță! hait'! și tu cu noi! O dată sunt Paști pe an! Îl luăm și pe Marți.

10 — M-aș duce și eu, grăi Lică, dar nu mă lasă inima; apoi ar trebui să fiu de mult la Fundureni și nu pot să mai perd vremea pe aici ori pe la Șicula.

— Marți! zise Uța zîmbind prin ascuns. El cine știe pe unde o fi acum. O fi sărind gardurile prin Fundureni, pe la drăguța lui de pereche: dar eu mă duc, dacă mă
15 luați. Atît dorea și Ana: să rămîie singură cu Ghiță.

Într-un tîrziu, însă, ea băgă de seamă că Ghiță, care nu fusese de față la plecarea celorlalți, nu se mai întoarce și încep a se nedumiri.

— Ghiță doarme prea mult, zise ea ridicîndu-se.

20 — S-a dus și el, grăi Lică așezat.

— Cine?

— Ghiță. N-am zis că-i fac rînd să plece?

Ana se întoarce cu obrajii aprinși de la el și ieși afară ca să-l caute pe Ghiță; dar ea îl văzu departe pe vale
25 în sus călărind spre Fundureni, rămase citva timp răcită în tot trupul, apoi iar se întoarce.

— Așa-i — zise ea zîmbind — s-a dus. Cu atît mai bine!

30 Lică se ridică și făcu ca și cînd ar fi voind să plece și el.

— Ce vrei? întebă ea.

— Nu spuneam că trebuie să plec?

— Să nu umblăm cu vorbe deșerte, îi zise ea. Acu rămîi. Tu ești om, Lică, iară Ghiță nu e decît o muiere
35 îmbrăcată în haine bărbătești, ba chiar mai rău decît așa.

Grăind aceste, ea-și astîmpără obrajii cu palmele, își ridică cu virful degetelor părul de pe frunte, apoi grăi, privind ca ieșită din fire împrejur:

40 — Rău ai făcut că i-ai trimis pe ceilalți de aici. Aș vrea să văd oameni împrejurul meu, oameni mulți,

să-mi petrec, încît să ți se ridice perii în virful capului, pînă ce nu cad istovită la pămînt. Dar acum e bine și așa: tu trebuie să-mi făgăduiești însă un lucru.

5 Lică privea cu mulțumire la obrajii ei aprinși, la ochii ei plini de văpaie sălbatică, la buzele ei desfăcute ca și caisa răscoaptă și la trupul ei înalt, mlădios și fraged. Se simțea stăpînit de dînsa și parcă voia dinadins să se lase în stăpînirea ei.

— Oricare ar fi acela, ți-l fac, zise el, întinzînd mîna,
10 ca s-o apuce.

XV

Era în amurgul serii.

Peste zi fusese cald ca în zilele de vară, și acum, pe la asfințitul soarelui, se simțea un fel de greutate în
15 aer; deodată se făcu rece și începu să bată vîntul și să aducă niște nouri de la răsărit, să-i întindă la dreapta și la stînga și să-i mine mereu înainte spre apus.

De departe, ca din fundul pămîntului, se auzea din cînd în cînd cite un tunet molcom și iar se perdea-n
20 tăcerea amurgului.

Lică ședea la masă, cu paharul înaintea sa, de vorbă cu Ana, dar neastîmpărat și trăgînd mereu cu urechea la cîinii ce lătrau în depărtare, ca și cînd s-ar apropia cineva, om necunoscut, cu care cîinii nu sunt deprinși.
25 Șerparul plin de galbeni, pe care îl descinsese cîva timp după plecarea lui Ghiță, era aruncat jos la picioarele patului.

— Așa crezi tu acum, grăi Ana, care ședea în cealaltă parte a mesei, față în față cu el.

30 — Asemenea lucruri nu se cred, răspunse el cam necăjit; ele se simt. Ziceam că dac-aș voi să plec, mi-ar fi greu să mă despart de tine. Mai multă dovadă nu-ți trebuie decît că ți-o spun, fiindcă oameni de felul meu, mai ales la anii mei, nu prea spun asemenea lucruri.
35 Dar — adause el — lumea mă socotește om rău la fire pentru că știu să mă stăpînesc în toate împrejurările: nici acu n-o să-mi pierd eu sșrita.

Grăind aceste, el privi cu ciudă la dînsa, apoi se ridică.

Ana se ridică și ea.

— Ce-i? întrebă ea speriată. Ce ai de gînd?

5 — Eu mă duc, răspunse el, și scoase traista cu scule din dosul lăzii.

— Nu poți să te duci și să mă lași pe mine singură și așa cum sunt.

10 — Trebuie să mă duc și nu vreau să rămîn, zise el punindu-și pălăria în cap.

Ana își opri răsufflarea: îi era ca și cînd nu el ar pleca, ci ea însăși ar fi dată cu rușine afară din casă, în mijlocul drumului, unde toți trecătorii își întorc fața de la dînsa. Cînd îl văzu dar că pleacă, ea își infipse amin-

15 două minile în brațul lui și-i zice cu liniștea încordării: — Dacă te duci și te duci, ia-mă și pe mine: nu vreau să-l mai văd; nu pot să mai dau față cu el!

— Ei! ce să fac cu tine!? îi răspunse el, și-o dete, așa cam în silă, cu cotul la o parte.

20 Ana se retrase și rămase cu ochii la pămînt și neclintită în mijlocul casei, apoi, într-un tîrziu, își ridică ochii la el, ca și cînd ar voi să-i zică: ce mai stai? ziceai că te duci!?

Înalt, cu mustața lungă, alb ca varul la fața neted rasă, cu traista plină de scule prețioase în mînă și cu pălăria rotundă peste pletele răsucite, Lică stătea în-

25 — Și parcă văd cu ochii cum ai să te împaci cu el și să-ți verși toată minia adunată în sufletul tău asupra mea, zise el, apoi se întoarse în călcii și se depărtă cu pas iute și mărunț.

Peste puțin el trecea călare pe murgul său fugăreț la deal spre Fundureni, minîndu-și calul său întins ca și cînd s-ar fi gonit de moarte.

35 Ploaia începu să cadă în stropi mari, tunetele începură să răsune de-a lungul văii cu niște zguduituri puternice și tot mai puternice; fulgerele sfișiau mai în lung, pe-ntrecute și tot mai pe-ntrecute noaptea căzută în pripă; iară Lică gonea cu friul slobod și plecat spre gîtul calului, încît trecea ca blestemul pămîntului printre șiroaiele îndesate, printre tunete și fulgere.

Pe cind sosi in preajma satului, ud pină la piele și obosit și amețit de băutură, de petrecerea fără de friu și de neastimpărul sufletului său, el tremura in tot trupul și abia se mai ținea in scări.

5 Și totuși, parcă-i venea să-și schimbe calea și să se întoarcă iar la Moara cu noroc.

„De femeie m-am ferit totdeauna, și acum, la bătrânețe, tot n-am scăpat de ea!“ zise el, apoi o luă la dreapta, pe lângă sat, ca să iasă la pădure și să-și caute un adăpost; dar, sosind in dreptul bisericii ce stătea singură și părăsită la citeva împușcături deasupra satului, el își opri calul și privi cu veselia gândului bun la ușa cea mare.

10 Fără de a se mai gândi, sări din scări, apucă ușa bisericii cu amândouă mâinile și se izbi în ea, ca să-i rupă zăvorul, să o scoată din țîțini, in sfîrșit, să o spargă.

Ușa se zgîlții, încît răsună toată biserica goală, dar ea nu îngădui cu una, cu două, și trecu timp la mijloc pînă ce sămădăul izbuti să intre.

20 Acum era la adăpost.

Ploaia se vărsa șiroaie și se bătea de acoperămintul bisericii; ferestrele mari zingăneau mereu sub zguduitura trăsnetelor; fulgerele luminau într-una chipurile sfinților, ce priveau țintă cu ochii lor nemișcați la omul abătut din cale, care venise să turbure liniștea sfințului locaș.

Lică nu vedea și nici nu auzea nimic.

El trecu, ducindu-și calul de căpăstru, spre altar, își legă calul de strana de la dreapta, apoi intră să-și caute in altar ceva, o haină preotească, vreun stihar, in sfîrșit, o acoperitoare, pe care s-o ia peste sine, și alta, pe care s-o arunce pe cal, căci bietul dobitoc tremura de frig.

El aștepta un fulger, ca să poată vedea cele de prin prejurul său.

35 Erau niște țoale pe un cuier la dreapta, era acoperitoarea de pe altar și erau perdelele mari de la ușa din mijloc a altarului.

El trase, înainte de toate, acoperitoarea de pe altar și se duse de o aruncă asupra calului plin de spume.

40 Acum se simțea mai tignit și, întorcindu-se iar spre altar, ca să rupă perdeaua de la ușă, el începu să simță

mirosul tămiei și al făcliilor de ceară ce arseseră peste zi și parcă-i venea greu de ceea ce voia să facă. Gîndurile, care îl părăsiseră din clipa intrării sale în biserică, iar se iviră unul cîte unul în mintea lui. Vedea pe Ana,
5 pe Ghiță, pe Pinteaa, pe oamenii din sat, vedea, oarecum așa, cum vezi mai nainte de a dormi, una peste alta, o lume întreagă, și de cîte ori calul își bătea copitele în pardoseala de piatră, îl trecea un tremur de îngrijare, căci multe făcuse în viața sa, dar cele sfinte încă
10 nu le atinsese.

El apucă perdeaua de un colț și o smînci cu o opintire îndărătnică, ca s-o tragă la sine.

Perdeaua era însă groasă și căptușită cu mătase și nu îngădui.

15 El o smînci cu îndoită putere.

Perdeaua începu a se destrăma cu un foșnet ascuțit și pătrunzător, și acest sunet era așa de tare, de aspru și de sfișietor, încît îl răzbea ca un junghi prin creieri pînă în măduva oaselor și-l făcu să scape din mînă
20 perdeaua pe jumătate ruptă și să rămîie cuprins de fiori și impetrit la ușa altarului.

Înspăimîntat, el singur nu știa de ce, făcu un pas înapoi și privi trăgîndu-și capul între umeri, împrejurul său.

25 Nu era nimeni aici, nici o suflare omenească, nici un ochi să-l vadă, nici un glas care să-l dea pe față, nici o minte care să treacă peste a lui, nimeni și nimic decît tăcerea, mirosul de tămie și de făclii, sfinții de pe pereți și bătaia din cînd în cînd a copitelor de cal în piatra
30 de pardoseală. Era însă un gînd care aici trebuia să-i vină oricărui om: că este o putere tainică ce lucrează prin oameni și le luminează mințile, că toate vin de la această putere, pe care nimic nu o covirșește, pentru că ea pune șirul întimplărilor prin care trece omul.
35 Dumnezeu era acela care-l scăpase de atitea primejdii, Dumnezeu îi lumina mintea și întuneca pe a celorlalți; cu Dumnezeu n-ar fi voit să se strice.

Dar nu! el voia să aibă perdeaua; voia să o taie cu cuțitul, ca să nu îi mai foșnească în urechi. Însă cuțitul
40 rămăsese în șerpar.

5 — Șerparul meu ! țipă el tare și sfișietor, încît calul sări sperios la o parte. Șerparul meu ! strigă iar, și începînd să se pipăie mereu la trup, ca și cînd i-ar fi arzînd cămașa pe el, și să se dea pas cu pas înapoi pînă ce nu ieși din altar spre mijlocul bisericii.

10 Îi era frică, încît îi venea să se arunce pe cal și să meargă și să fugă mereu pînă ce nu va scăpa de el; însă Dumnezeu e pretutindenea, fiindcă pretutindenea, în tot locul și în toate timpurile soarta omului atîrnă de întîmplări ale căror tainică legătură el cu mintea lui mărginită nu poate să o coprindă. Afară tuna, și el se cutremura la fiecare trăsnet; afară fulgera, și fiecare fulger îi trecea ca un fior prin inimă; icoanele sfinților îl priveau, și el stătea impietrit sub ele, căci oriunde s-ar fi dus, el tot acolo rămînea: el își puse mîinile în cap, își rupse în urmă băierile cămășii; îi venea să-și scoată inima din piept, îi venea să se răpeadă cu capul în zid, ca să rămîie sfărîmat la treptele altarului.

20 Dar el nu putea să moară: de nimic nu-i era mai frică decît de moarte; ar fi voit să trăiască mult și lung, cît ține lumea, ca să scape de viața cealaltă, și o hotărîre aspră îi coprinse mintea.

25 — Unul cite unul — strigă el ridicîndu-și mina dreaptă în sus — unul după altul, om cu om, toți trebuie să moară, toți care mă pot vinde, viață cu viață trebuie să se stîngă, căci dacă nu-i omor eu pe ei, mă duc ei pe mine la moarte!

30 Grăind aceste, el se repezi pe cal, ieși călare pe ușa cea spartă, se întoarse spre pădure, dete un ocol, intră din altă parte în sat, trecu de-a lungul uliții pînă la casa preotului și bătu la portiță.

Era cam pe la nouă ceasul, și popa ședea încă la masă, cînd auzi bătaia în portiță și ieși.

35 — Să mă ierți, părinte — îi zise el — dar viu cu grabă. Astăzi, chiar în ziua de Paști, mi-au perit o parte dintr-o turmă.

— Mulți oameni răi sunt pe fața pămîntului... răspunse preotul cuprins de mîhnire sufletească.

40 — Și te rog, urmă Lică, fără să mai țină seama de vorbele preotului; n-ai văzut cumva pe Răuș trecînd pe aici?

— Nu!

— Atunci măninc ceva, apoi mai dau o raită prin pădure, și încă mine de cu zori sunt la Ineu, unde cred că va fi plecat și el. Iară dacă s-ar întâmpla să mă înșel și să mai vină pe aici, să-i spui ca să mă caute la Ineu. Noroc bun! și să mă ierți, părinte.

Grăind aceste, el plecă, dete o raită spre pădure, apoi ieși în drum și slobozi calul la vale, spre Moara cu noroc.

10

XVI

Mai nainte de a pleca, Ghiță îl căutase pe Marți, ca să-i dea de lucru, însă nu l-au putut găsi în pripă și nu avea destulă răbdare ca să-l caute mai cu dinadins. El se depărtă dar în grabă, ca omul care nu are timp de perdut.

În urmă, citva timp după ce plecase, privind în urma sa, el văzu căruța în drumul de țară, dar nu putea să-i treacă prin gând că în acea căruță sunt oamenii pe cari îi lăsase la circiumă, fiindcă aceștia veniseră călare.

20 Cu toate aceste, el începu a se nedumiri.

Sosind, în sfârșit, aproape de Ineu, el îl găsi pe Marți în drum.

Ungurul plecase să-l vestească pe Pinteasa despre cele ce se petrec la Moara cu noroc.

25 Ghiță rămăsese citva timp buiguit, ca lipsit de simțiri.

„Dar ce să fac — își zise el în cele din urmă — dacă Dumnezeu nu mi-a dat gîndul cel bun în ceasul potrivit? Dacă e rău ce fac, nu puteam să fac altfel.“

30 Și de aici înainte el simțea că Ana e pierdută și nu se mai gîndea decît la răzbunarea lui.

Însă niciodată nădejdea nu pierde cu desăvîrșire din sufletul omului, și așa, el tot își mai zicea: „Și dacă totuși s-ar întâmpla să mă întorc la timp...“ De aceea el grăbi.

35

Sibiu, 1 Decembrie 1889.

406

Stimabile Domnule Maiorescu,

De cand ca potenta mea e si astazi, dit omul
in minte nu fac, ca am reusit sa fac ni-
ce, adit cu stana, cand va veni inelul, va
vede si ca lucrurile ca stimate, si agitat in
tota lungta pe anul stana.

Sub tute cete va lucrati, pe care trebuie sa fi
de spun am.

Da' azi fi vorbit cu M. S. legala fia chiar si
de 100 ani, nu mi-az face inelgionina, ca
fiu, cum jndaca M. S. da' jve forte si acti-
alti vai amiliani si cum vede M. S. lucrurile
steate mult lucruri, de jve care nu are M. S.
ca mi vorbescut mie, care n' am sculat
mi e data sa amptat, si mi am latal in-
mai sa fi e explorat, vorba d. lui Brui-
tina.

steate e unul dintre lucrurile, pe care

trebuie sa facem tot ceea ce ne sta prin putinta
in talazul acesta sa ajunga la deplina lui
desfigurare. Nu e o mediocritate ca v'la-
ta in Hanitasa, ci un om care preface rop-
tala citind, dar nu e nici un capu n'valvui
ca Eminescu, ci un tinar cu mintea b'at'na,
care in cel mai rau caz are sa iasa un
mult stutur, daca i se va deschide drum
in lume. Dar se poate ca saanger - ca
entusiasmul: Vi rog sa-mi dati putinta
de a fi-l trimite, ca sa-l vedeti, si sa-l
jndacati.

Stian - cum ii va fi: noroc!

Al D'voastre devotat

Iovan Fecriu.

Fragmente din scrisoarea lui Slavici către Maiorescu din 1 decembrie 1889, prin care îi cere sprijin să-l poată trimite pe Coșbuc la București.

Grupul redacțional al *Tribunei* (1889) — S. Albin, N. Pîrvu,
(în primul plan); G. Bogdan-Duică și G. Coșbuc (sus).

El sosise încă din vreme cu Marți, cu Pinteș și cu alți doi jandarmi în preajma Morii cu noroc, dar temându-se ca nu cumva Lică să li zăpsească și să fugă de la circiumă, ei descălecară în culmea dealului și se hotărâră să aștepte întunecimea, ca să se poată apropia pe nesimțite.

5 Ghiță, galbăn la față, ca și când i-ar fi secăt tot singele din vine, stetea întins pe pământ, culcat pe brînci, privind țintă și cu ochii însetați în vale.

10 — Tare om ești tu, Ghiță, grăi Pinteș pe gînduri. Și eu îl urăsc pe Lică; dar n-aș fi putut să-mi arunc o nevestă ca a ta drept momeală în cursa, cu care vreau să-l prind.

15 — Nevasta — răspuse Ghiță — mi-am pierdut-o cu de mult. N-ar fi trebuit să iau eu pe Uța la casa mea, căci numai Uța a stricat-o, adause apoi într-un tîrziu, așa pentru dînsul, și iar tăcu și aștepta cu încordare căderea întunecimii apropiate.

Deodată el sări ca ieșit din fire în picioare.

20 — Ne-au zăpsit! strigă el. Iată-l călare. Pleacă! A fost singur, singur cu dînsa! Săriți pe cai! După el! Sfinte Doamne, cîinii, pe care i-am luat la casa mea ca să mă apăr de el, cîinii mei mă vind și-l scapă din mina mea!

25 Cînd roști cele din urmă cuvinte, ei se aflau toți patru călare, porniți de-a curmezișul peste coaste drept în urma lui Lică. Dar ei înaintau mai anevoia la vale decît Lică la deal, caii lor nu se puteau măsura cu murgul lui Lică, și așa depărtarea creștea mereu între urmărit și urmăritori.

30 Ajunși în preajma satului, ei îl pierdură din vedere și se opriră zăpăciți.

— Dați voi la dreapta — grăi Pinteș — că noi dăm la stînga; ocolim satul și apoi ne întoarcem ca să vedem dacă nu cumva s-a oprit aici, fiindcă pe vremea asta unde dracu să se ducă!...

— Ei! ce mai vorbă! L-am scăpat, și socoteală curată, răspuse Ghiță rîzînd. Voi mergeți mai departe: eu mă întorc acasă să-mi închei socoteala cu dînsa.

Grăind aceste, el smînci frîul calului și se întoarse la vale, drept spre Moara cu noroc.

5 Ana, care petrecuse tot timpul acesta plîngînd, se ridică și își șterse lacrămile din față cînd auzi copitele calului bătîndu-se de pietrișul de dinaintea circiumei, apoi inima începu să-i bată tare.

Dar mai trecu mult timp la mijloc pînă ce el intră.

10 Descălectînd, el socoti că trebuie să-i dea calului fin, apoi că trebuie să-l șteargă de sudori și să-l acopere cu o cergă, iar după ce le făcu toate aceste, el rămase cîtva timp în ușa grajdului, își dete seamă despre cele ce voia să facă, apoi își luă pălăria din cap, își făcu de trei ori cruce și plecă spre circiumă.

15 Intrînd, el închise ușa în urma sa, o încuie și aruncă cheia într-un colț.

Ana se cutremură în tot trupul, apoi se îndreptă, se dete un pas înapoi și grăi înecată:

20 — Nu vreau să mor, Ghiță! Nu vreau să mor! urmă ea tare, și se aruncă în genuchi la picioarele lui. Fă ce vrei cu mine, dar nu mă omori.

Ghiță își dete trupul înapoi, se plecă, îi apucă cu amîndouă minile capul și privi dus în fața ei.

25 — Nu-ți fie frică, îi zise el înduioșat; tu știi că-mi ești dragă ca lumina ochilor. N-am să te chinuiesc: am să te omor cum mi-aș omori copilul meu cînd ar trebui să-l scap de chinurile călăului, ca să-ți dai sufletul pe nesimțite. .

— Dar de ce să mă omori? zise ea agățîndu-se de brațele lui. Ce-am păcătuit eu?

30 — Nu știu! răspunse el. Simt numai că mi s-a pus ceva de-a curmezișa în cap și că nu mai pot trăi, iară pe tine nu pot să te las vie în urma mea. Acu — urmă el peste pușin — acu văd, c-am făcut rău, și dacă n-aș vedea din fața ta că eu te-am aruncat ca un ticălos în brațele lui pentru ca să-mi astîmpăr setea de răzbunare. Dacă mai adineoară l-aș fi găsit aici, poate că nu te-aș fi ucis.

Ana se ridică și privi ca trezită din somn la el.

— Unde ai plecat tu? întrebă ea.

40 — M-am dus ca să-l aduc pe Pintea, pentru ca să-l prindem aici pe Lică cu șerparul plin de galbenii luați

de la arîndaşul. El e omul de la care am primit hîrti-
ile pe care găsiseseşi tu atunci noaptea semnele.

— Ghiţă! Ghiţă! de ce nu mi-ai spus-o tu mie asta
la vreme!? zise ea înăbuşită de plîns, şi-l cuprinse cu
5 amîndouă braţele.

Afară se auzi ţipătul unui huhurez, apoi iar se făcu
linişte.

Ghiţă începu şi el să plîngă, o strînse la sîn şi îi
sărută fruntea.

10 — Pentru că Dumnezeu nu mi-a dat gîndul bun la
vreme potrivită, zise el, şi deodată se întoarse spre uşa.

Afară se auzeau paşi, şi peste puţin cineva încercă să
deschidă uşa.

— Pîntea cu jandarmii! şopti bărbatul scoţîndu-şi
15 cuţitul de pe tureac. Ano! fă-ţi cruce! fă-ţi cruce,
că nu mai avem vreme.

— Săriţi, că mă omoară! săriţi, măi oameni! strigă
nevasta luptîndu-se cu el, săriţi, săriţi!

20 Cînd uşa căzu sfărîmată din ţîţini şi Răuţ se ivi cu
Lică în ea, Ana era întinsă la pămînt şi cu pieptul plin
de sînge cald, iară Ghiţă o ţinea sub genunchi şi apăsa
cuţitul mai adînc spre inima ei.

— Dă foc! zise Lică, şi Răuţ îşi descărcă pistolul
în ceafa lui Ghiţă, care căzu înapoi fără să mai poată
25 afla cine l-a împuşcat.

Nemaisîmţînd greutatea genunchilor lui, Ana se
opinti să se ridice.

— Tu eşti, Lică, tu? gemu ea cu ochii ţintiţi la el.
Vino şi mă ridică.

30 Cînd Lică se plecă asupra ei, ea ţipă dezmiertată, fi
muşcă mîna şi îşi infipse ghearele în obrajii lui, apoi
căzu moartă lîngă soţul ei.

Lică se ridică iute şi începu să-şi şteargă sîngele
de pe obrajii zgîriaţi, să-l şteargă fără de astîmpăr, ca
35 şi cînd mîna ei ar fi otrăvită, apoi îşi luă şerparul de
la piciorul patului şi îl încinse.

— Voi căutaţi, că trebuie să găsiţi bani mulţi în
casă — le zise după aceste — şi cînd socotiţi că eu mă
apropii de Fundureni, daţi foc pentru ca să pot privi
40 circiuma arzînd, de la Fundureni, dimpreună cu sătenii.

Tu, Răuț, vii pe cealaltă cale la Ineu, iar tu, Păune, te întorci la Șicula.

5 Toate aceste el le zise iute, ca și cînd i-ar fi fost groază să mai stea subț acest acoperemînt și ștergîndu-se mereu cu mineca la față, iar după ce își dete astfel poruncile, se depărtă spre șirul de răchite, unde-și lăsase calul.

Murgul făcuse prin ploaie o dată calea pînă la Fundureni și iar o dată înapoi: era obosit și se culcase.

10 Acesta era un rău semn pentru Lică, fiindcă el încă în noaptea asta trebuia să mai facă tot pe acest cal obosit drumul pînă la Ineu, cu încungiur și pe drumuri rele, pe la Fundureni.

15 Iară zgîrietură din față îl ustura și-l făcea mereu să se întrebe: „Ce vor zice oamenii dacă mă vor vedea zgîriat la față și mușcat la mînă?”

20 Murgul nu voia să se ridice, apoi nu voia să plece, ci stătea zgriburînd în loc, apoi nu voia să o ia la treapăt, iar deodată el își adună toate puterile, o rupse la fugă încordată și o ținu așa cale de cîteva împușcături, apoi căzu frînt la pămînt, încît își aruncă stăpînul cit colo între cioate.

25 — Acu m-a ajuns mînia lui Dumnezeu! grăi Lică după ce se ridică cu anevoia de la pămînt. Ce să fac eu acum!? Calul meu!? Mîne îmi găsesc oamenii calul aici, și eu cu fața zgîriată, și circiuma arde.

Încă pe cînd plecase de la Moara cu noroc, îl apuseră fierbințele; acum începu să-l treacă sudorile și tremura încît abia mai stetea pe picioare.

30 El se gîndi să-și ia calul și să-l tîrască pînă la riulețul umflat, ca doară o să-l ducă valurile departe la vale: dar nu avea destulă putere. Luă dar șeaua de pe el, îi luă frîul din cap și plecă spre riuleț, ca să o ia pe jos pînă la Ineu. Riulețul era însă umflat. „Nu-mi pasă!” își zise el hotărît și, aruncînd șeaua și frîul în valuri, intră în apă. Dar abia făcu un pas, doi înainte, și valurile repezi îl apucară și îl făcură să se retragă înspăimîntat spre mal. El căută un alt loc de trecătoare
35 mai la deal, apoi un al treilea, apoi un al patrulea, și
40 așa umbla mereu pe mal, privind neîncetat împregiu-

rul său spre focul de la Moara cu noroc și ștergându-și
din cînd în cînd singele de pe obraji.

Deodată el se opri înveselit în loc.

5 Ghiță plecase călare la Ineu, și calul lui trebuia să
fie la Moara cu noroc, un cal odihnit și luat din grajd,
cu care, pe lingă tot incungiurul, putea sosi la vreme
în Ineu.

10 El se întoarse iar la vale, deși era secăt de puteri și
parcă nu se mai simțea destul de tare spre a-și țîrî
trupul pînă la circiuma cuprinsă de flacări.

15 În vremea aceasta Răuț se depărtase spre Ineu, Pîrvu
o luase spre Șicula, iară Pîntea, văzînd focul la Moara
cu noroc, îi lăsă pe săteni să creadă că a trăsînit din cer,
și aducîndu-și aminte de vorbele lui Ghiță, se întoarse
drept pe zarea de lumină ca să sosească, dacă mai era
cu puțință, la vreme.

Cînd ajunsese la murgul lui Lică, calul îi sări speriat
în lături.

20 — Un cal?! Murgul lui Lică! strigă el sărînd din
scări. Sfînte Doamne, încotro s-a dus? Îmi scapă, iar
îmi scapă! La deal n-a putut să meargă, fiindcă l-aș fi
văzut.

El aștepta un fulger, ca să poată privi împregiur.

25 Fulgerul nu-i fu trimis din cer, dar Lică se văzu tre-
cînd prin zarea focului pe care îl pusese la Moara cu
noroc, pentru ca să arunce vina păcatului său asupra
lui Dumnezeu, făcînd lumea să creadă că a trăsînit.

30 — Stăi! strigă Pîntea tare, încît răsună toată valea.
„Uf! Săracul de mine! Își zise apoi! L-am scăpat! Acu
fuge.“

Așa-i! dar astă dată Lică nu mai putea să fugă și,
dacă fugea, tot prins era, prins de mîna lui Pîntea,
prins cu toate dovezile.

35 El se îndreptă încît părea indoit așa de nalt ca mai
nainte, privi împregiurul său, își țînti ochii la un stejar
uscat ce stetea la depărtare de vreo cincizeci de pași,
scrișni din dinți, apoi își încordă toate puterile și să
repezi înainte.

40 Pîntea îl găsi cu capul sfărîmat la tulpina stejarului
și rămase neclintit și cuprins de fior în loc.

— A scăpat! zise el într-un tîrziu. Dar asta nu are s-o afle nimeni în lume.

Grăind aceste, el îl apucă pe mort de un picior și îl tîri după sine pînă la rîuleț, apoi împinse trupul cu
5 piciorul în valuri.

XVII

Luni pe la prînz focul era stins cu desăvîrșire și zidurile afumate steteau părăsite, privind cu tristeță la ziua senină și înveselitoare.

10 Din toate celelalte nu se alesese decît praful și cenușa: grinzi, acoperămînt, dușumele, butoaie din pivniță, toate erau cenușă, și numai pe ici, pe colo se mai vedea cîte un cărbune stîns, iară în fundul gropii, care
15 fusese odinioară pivniță, nu se mai vedeau decît oasele albe ieșînd pe ici pe colo din cenușa groasă.

Bătrîna ședea cu copiii pe o piatră de lîngă cele cinci cruci și plîngea cu lacrimi alinătoare.

— Se vede c-au lăsat ferestrele deschise! zise ea într-un tîrziu. Sîmțeam eu că nu are să iasă bine: dar
20 așa le-a fost data!...

Apoi ea luă copiii și plecă mai departe.

NOROCUL.

I

Rămăsese ea singură cu tatăl ei, un om bătrîn, la vîrsta de 55 de ani, care risipise o avere frumoasă și trăia acum chinuit de un reumatism îndărătnic din o pensiuine de-o sută treizeci de lei pe lună. Unul dintre frații ei, locotenent, era om cheltuitor și urmărit mereu de creditori, iar cellalt, taxator la vama din Galați, se lupta cu o casă plină de copii.

Deși știa însă că n-are să aștepte nici un ajutor de la alții, bătrînul ținea să-și aibă cazinul, cafelele, tutunul de prima calitate, tot tabietul cu care se deprinsese. Era lucru firesc la un om care petrecea partea cea mai mare a vieții lui întins pe divan ori zvîrcolindu-se în culcuș; era dreptul lui la zile de bătrînețe.

Fiiică-sa, Elena?

D-l Tuslea era dintre oamenii pentru care părintele n-are nici o datorie față de copiii săi.

A făcut pentru copiii săi ceea ce făcuse numai din slăbiciune părintească; dator nu s-a simțit niciodată să facă ceva și de aceea nimic nu și-a impus de dragul lor. Numai un smintit ar fi putut cere ca acum, om bolnav și cu zile numărate, el să se lipsească, de dragul ei, de vreuna din puținele mui, umiri ale vieții lui.

Era tînără și sănătoasă, era deșteaptă și voioasă, era naltă, subțirică și frumoasă; toate de la dînsul le avea, și n-ar fi fost vrednică să le aibă, dacă n-ar fi

fost gata să se lipsească de orice mulțumire, ca să indulcească viața lui.

Și Elena îi era fiică.

5 Știa să coase și mai ales să brodeze frumos; după o iarnă grea s-au mutat la București ca să câștige și ea ceva.

Pleca dimineața și se întorcea seara, lucra mult și câștiga puțin și se simțea foarte nenorocită în societatea în care-și petrecea zilele.

10 Dar omul se deprinde și la bine, și la rău.

Nu înțelegea, la început, multe din cele ce se vorbeau în atelierul magaziei. În urmă, ajungând să înțeleagă, se roșea și-i venea să plîngă, lucru de care făceau mare haz ceilalți. Încetul cu încetul, însă, a ajuns și ea să
15 le ia toate ca lucruri firești, ba chiar să găsească un deosebit farmec în vorbele rostite cu jumătate de gură.

Atît de des i se spunea că are gîtul frumos și talia subțire, piciorul mic și gleznele gingașe, că are brațe și bust, încît nu se mai sfia să stea și ea, ca ceilalți, în
20 cămașă, cînd căldurile erau mari, nu se mai supăra cînd îi spuneau că are odată să se plimbe în trăsura fără număr și nu mai roșea cînd domnișoara Mița, o frumuseță veștejită, îi făgăduia în taină că are să-i găsească un noroc rar.

25 Și domnișoara Mița nu glumea: voia, în adevăr, să-i găsească noroc.

Serile, cînd se întorcea acasă, pleca totdeauna cu dînsa, ca să vadă ai cui ochi se opresc asupra ei, cine-o
30 așteaptă și cine-o urmărește, s-o păzească și să n-o lase orîșicui, căci ea cunoștea multă lume și știa cine ce prețuiește.

În timp de cîteva săptămîni, Elena cunoștea și ea mulți „gură-cască“, cum zicea dînsa: un singur om era
însă pe care-l căuta și dînsa cu ochii.

35 Era un domn nalt și elegant, cu cîteva fire albe în barba lui mare și bine îngrijită, foarte serios, aproape posac.

O singură dată, cînd întîia oară a văzut-o, el s-a oprit ca uimit în loc și s-a uitat lung la dînsa, apoi,
40 lăsîndu-le să treacă amîndouă înaintea lui, a salutat cu multă discrețiune pe domnișoara Mița.

Elena se-nspăimintă: îi trecuse parcă un fel de săgeată prin inimă și tot singele îi năvăli spre obraji.

— E bancherul Bărbulescu, grăi Mița. Un zgîrcit, dar milionar.

5 De aici înainte, Elena n-a mai avut liniște. Nu mai putea să scape de spaima care o cuprinsese în acea clipă de uimire.

10 Omul acela era atât de serios, atât de matur, atât de sus oarecum, încît era, parcă, peste putință ca el să-și peardă timpul cu dînsa. Era însă o patimă atât de covârșitoare în privirea pe care o aruncase asupra ei în acea clipă de uimire, încît ea se speria de cîte ori și-l reamintea, și mereu și-l reamintea.

15 Zilele următoare iar l-a întîlnit. Era parcă n-o mai băga în seamă: ea cu atât mai virtos se temea de dînsul. Tocmai fiindcă era atât de așezat, atât de matur, atât de stăpîn pe sine.

20 Și în adevăr, cîteva zile în urmă, domnișoara Mița îi spuse, în mare taină, că a vorbit cu Bărbulescu și că el a căzut în mare slăbiciune de dînsa.

Elena era supărată, dar credea, și parcă un fel de beție o cuprinsese. Era hotărîtă să nu mai iasă cu dînsa, și totuși, chiar în seara aceea s-a dus la ea acasă și a stat mai mult decît alte dăți, ca să încerce o talie, pe care o făcea pentru o domnișoară ce semăna cu dînsa.

25 Încercînd talia, Mița mereu o mîngia, mereu o îmbrășișea, mereu îi săruta brațele, și umerii, și gîtul, și mereu îi aducea aminte ce-ar zice calicul acela dacă le-ar vedea toate aceste și ar putea să le sărute ca dînsa.

30 Elena se supăra, zicea mereu că are să plece și în cele din urmă a și plecat, dar peste două zile iar a trecut pe la Mița cînd s-a întors acasă.

35 Era, parcă, la marginea prăpastiei, vedea adîncimea, dar era amețită, amețeala era grozav de plăcută și îndată ce se depărta, trecîndu-i amețeala, se simțea tare și iar se-ntorcea, ca să aibă acea plăcută amețeală.

— Nu-mi pasă, își zicea; eu sunt tare; eu n-am să cad; încă o dată!

Aceasta o voia și Mița.

40 — Vrei tu să te întîlnești cu Bărbulescu? o întrebă în cele din urmă Mița. Aici la mine?

Ea se cutremură.

— Care va să zică, de aceea mă tot faci tu să viu pe la tine? grăi ea cu glasul înăbușit de minie, și părăsi casa tare hotărîtă de a nu mai merge la atelier.

5 — Eleno — strigă Mița — nu fi nebună! De asta tot n-o să scapi tu: ți-am găsit norocul; nu te juca cu el!

Grozav se simțea Elena de umilită, și totuși, ea s-a dus ziua următoare la atelier și trei zile în urmă iar a trecut pe la Mița, intrînd oarecum cu ochii închiși în casa ei.

10 În zadar erau toate: soarta ei era hotărîtă; ea nu mai putea să reziste; voința lui covîrșea pe a ei.

— Să-i spun să vie mine? o întrebă Mița la plecare. Nu mă face de rușine. Da ori nu?

15 — Nu! îi răspunse Elena hotărît, căci nu mai viu niciodată la tine.

— Vrei — îi zise Mița — dar nu vrei să știu eu că vrei.

Acesta și era adevărul: ea voia, nu mai putea să nu voiască, și ziua următoare, mergînd iar la Mița, tremura în tot trupul, căci vedea din stăruințele Miței că el are să vie.

A și venit.

— Așa! grăi Mița veselă. Acum vă las să vă explicați, și ieși apoi repede din casă.

25 Rămasă singură cu dînsul, Elena se cutremură: îi venea să țipe și să alerge după dînsa.

Deodată însă îi trecu amețeala. Era, parcă, vorba de viață și de moarte, și uitîndu-se drept în ochii lui, ea se înșenină și rămase liniștită pe scaun, așteptînd să vadă ce va zice și ce va face el.

30 Iară el, omul trăit în lume, stetea strimtorat ca un băiat în fața ei și nu știa ce voiește. Parcă un alt om, pe care nu-l cunoștea, se ivise într-însul și-i era rușine că dînsa îl vede aici.

35 Ea se ridică tare și mîndră de tăria ei.

— Domnule — îi zise cu glas limpede — eu vreau să plec acasă.

— Îmi dai voie să te însoțesc?

— Nu, domnule!

40 — Cînd ne mai vedem? o întrebă el stăruitor.

— Aici — răspunse ea — niciodată!

— Nu, aici nu! zise el. Unde și când?

Ea rămase cîtva timp nemișcată, apoi iar începu să tremure.

El îi ridică mina și o sărută privind în ochii ei.

5 — Doamne! zise ea ridicînd umerii. Eu nu știu nimic. Numai să nu afle nimeni!

— Nimeni, nimeni în lumea aceasta! grăi el lăsînd mina ei.

10 Era percutată. Nu mai putea să-și dea seamă cum și în ce fel, simțea însă din nou că soarta ei era hotărîtă, că voința lui covîrșește pe a ei, că n-ar fi putut să plece dacă el i-ar fi făcut semn să rămîie, și alergînd spre casă, ea era cuprinsă de un nemărginit simțămînt de recunoștință către omul care a lăsat-o să scape.

15 Abia sosită acasă și rămasă singură, a început să-și dea seamă despre toate cele petrecute și să plîngă amar, lacrimi de durere și de rușine. Îi venea să-și curme zilele cînd se gîndea cum, încetul cu încetul, a căzut și cit de departe a ajuns în căderea ei. Și nu
20 din nepricepere ajunsese acolo unde se afla, ci știindu-le toate, înțelegînd cursele ce i se pun și simțindu-se mai tare decît ca să se teamă. Iar acum nu mai putea să se întoarcă, nici să se oprească. Se socotea nemernică, umilită, nenorocită afară din cale, dar su-
25 fletul îi era plin de o nespusă dulceață, și ea-și închidea ochii, ca să nu mai vadă nimic din cele ce-ar fi putut s-o ție în loc.

— Nu-mi pasă! nu-mi pasă! strigă ea. Apoi mă omor!

30 Dar a adormit în cele din urmă, și ziua următoare, cînd s-a deșteptat din somn, lucrurile i se înfățișau cu totul altfel.

Era parcă numai un vis trecut, în care nimic nu era adevărat.

35 Da, el a lăsat-o să plece, dar nu ar fi lăsat pe alta, care nu era ca dînsa. Nu, nu pentru că era slabă, ci pentru că se simțea tare s-a dus ea acolo, s-a dus ca să le arăte că nu se teme. Acum abia începuse a se teme, și nu se putea hotărî să iasă. Vorbele „numai
40 să nu afle nimeni!“ îi sunau mereu în urechi. Știa că

el le-a înțeles, c-o va aștepta, c-o va urmări, și nu mai credea că va putea să reziste.

5 Ea rugă pe tatăl ei ca să vie, așa cum poate, neapărat să vie să o ia, și nu plecă decit după ce el îi făgădui că va veni.

De ce să vie? N-avea nevoie să-i spună: era părinte, fusese și el om în toată puterea odată, și din stăruințele cu care-l rugase, înțelegea el numaidecît ceea ce dînsa ar fi putut să-i spună.

10 Lungă și grea de tot a fost ziua aceasta pentru dînsul.

Umbla, se zvîrcolea, se zbuciuma, își încleșta mereu pumnul, își făcea muștrări, și nu o dată în ziua aceasta l-a cuprins simțămîntul că are să-și încheie zilele vieții în fundul ocnei. Căci tare îi era dragă fata lui!

15 Zbuciumări zadarnice! Ce ar fi putut, la urma urmelor, el să facă? Să omoare un om? doi? Ciți să omoare? Nu știe în lumea aceasta nimeni unde i se începe norocul și nenorocirea, și, dacă inima ei n-o păzea, nimeni nu putea s-o păzească.

20 Iar inima ei?

Curînd după sosirea ei în atelier, Elena se căia de a fi rugat pe tatăl ei să vină s-o ia.

Domnișoara Mița era dezamăgită și tare supărată.

25 „O glîscă e dînsa — așa zisese el — o icoană din pereții”, pe care n-ai s-o vezi din apropiere dacă vrei să-ți placă.

30 Mița nu știa dar; nu bănuia nimic; nimeni în lume nu bănuia: dorea să-l vadă, să stea singură cu el, ca nimeni în lume să nu știe, și ar fi vrut să fugă, să se ascundă, ca nimeni afară de dînsul să nu mai știe că ea tot mai trăiește în lume.

Inima era bolnavă, bătea cu neastîmpăr și o mina înainte, mereu înainte.

II

35 Bărbulescu era în grea ceartă cu sine însuși.

Acel om necunoscut, care se ivise într-însul în clipa cînd rămăsese singur cu Elena, nu mai voia să-l părăsească.

A fost și el copilandru, a fost tânăr, a avut fel de fel de aventuri, dar rostul nu și l-a pierdut niciodată; acum nu mai făcea ce voiește și nu mai știa ce are să facă.

5 „Femeile toate sunt slabe“, așa zicea el totdeauna; așa a zis și în clipa când Elena s-a depărtat din casa Miței.

Și totuși, ea nu era ca femeile pe care le știa el, și în fața ei se simțea cuprins de un fel de sfială, parcă
10 ea ar fi fost prea mult pentru dînsul. Era ceva cu totul distinct în înfățișarea ei, în purtările ei, în tot felul ei de a fi, pînă chiar și în modul ei de a rosti vorbele.

Abia acum a ajuns să se întrebe cine e femeia aceasta, și seara toată, poate întîia oară în viața lui, a petrecut-o făcîndu-și fel de fel de iluziuni.

15 Iluziuni despre o cusătoare care a primit să aibă o întîlnire la Mița.

Îi era rușine că și le face, dar și le făcea.

Om care nu rîde cînd alții rîd și zîmbește cînd alții plîng, el viața lui toată n-a avut slăbiciune pentru ni-
20 meni și n-a ținut ca alții să aibă slăbiciune pentru el.

A căutat plăceri în lumea aceasta: mulțumiri niciodată. Acum se întreba mereu dacă femeia aceea ar putea să aibă o adevărată slăbiciune pentru dînsul și se
25 simțea nenorocit că abia acum, la vîrsta de 37 de ani, a întîlnit-o în calea lui, nu cînd era mai tânăr, nu mai înainte de a fi ajuns ca să aibă întîlniri la Mița.

Dar puțin îi pasă!

Deși om cu punga strînsă, o mie, zece mii, chiar zeci
30 de mii de lei nu erau bani pentru dînsul, cînd vorba era să-și facă vreo plăcere ori să scape de vreo supărare. Acum însă se iviseră în el porniri de om risipitor: era gata să dea tot; nu mai avea măsură, nici cumpăt.

Ba, un fel de nebulie!

35 Avea doi copii, un băiat de vreo cinsprezece ani și o fată de șase ani. Băiatul era într-o băcănie, iar fata o ținea la doică: erau o sarcină supărătoare, de care se scăpa plătind acolo cîtiva poli pe lună, o dată mai mult, altă dată mai puțin, după cum îi erau dispozițiunile și după cum îi mergeau afacerile. Dator
40 nu era, deoarece muma băiatului murise de mult, iar

muma fetei își părăsise copilul și se măritase cu un bărbier, cu care avea alți copii. Acum, ca din senin, fără de nici un șir, se gindea mereu la copiii lui. Îi venise gîndul să se răscumpere pentru totdeauna, să de-
5 o sumă, ca să scape de grija lor. Și în zadar se căznea să alunge gîndul acesta, căci, vrînd-nevrînd, se tîrguia mereu cu sine; era parcă spre sfîrșitul vieții și trebuia să-și reguleze toate socotelile.

10 Și fără ca să vrea, a și făcut-o aceasta, ca să-i treacă timpul mai iute.

Înspre orele șase a ieșit apoi, a chemat un birjar bun, i-a spus să se ție după dînsul și a început să se plimbe prin fața magaziei.

15 Era hotărît s-o urmărească pe Elena, s-o ia la Șosea și s-o plimbe jumătate de ceas, ca s-o cunoască mai bine și să-l cunoască și ea.

El rămase ca înfîpt în pămînt cînd ea se ivi ducînd de braț pe un bătrîn înalt și cu deosebire respectabil, care părea paralytic și se uita cu ochi scrutători la lu-
20 mea prin mijlocul căreia trecea.

Ochii tuturora se opreau asupra acestei perechi frumoase, și Elena, cuprînsă de un simțămînt de fiască mîndrie, era perdută în purtarea de grijă pentru nepu-
tinciosul ei părinte, care venise s-o apere.

25 Și totuși, ochii ei se furișară pe o clipă și se opriră asupra lui Bărbulescu, care stetea atît de respectuos în depărtare.

„Adio! Adio!“ parcă îi zicea dînsa prin acea privire furișată. „Adio și la revedere!“

30 Nu, „la revedere“, nu! Era prea tîrziu! Femeia aceasta era dintr-o lume pe care el n-o cunoștea și-n care n-a crezut niciodată. Era prea tîrziu: el nu se mai putea deprinde cu lumea aceasta; era prea greoi, prea neajutorat, nu știa cum ar trebui să-i vorbească și ce ar tre-
35 bui să-i facă pentru ca să nu-i pară ordinar și josnic.

Acum o dată și singură astă dată în viața lui l-a cuprins simțămîntul că și-a risipit tinerețele în flecării, că n-a știut să se bucure de averea lui, că viața lui e sarbădă și lipsită de mulțumiri.

40 Prima lui pornire a fost să-i urmărească pe departe, ca să vadă unde locuiesc, și apoi să se informeze dacă

el îi este tată ori bunic, cine este el, cum a ajuns în starea de astăzi. Dar nu l'ar fi fost prea mare îndrăzneală din partea unui om atât de cunoscut ca dînsul.

El se aruncă în trăsură și ieși singur la Șosea.

- 5 Seara apoi, după masă, s-a dus la soră-sa, doamna Lucescu, pe care rareori o vedea. Prea era sfătoasă, prea des îl dăscălea, prea mult voia să se amestece în treburile lui.

Acum tocmai asta-l făcea să meargă la dînsa.

- 10 Îi făcuse, ca soră mai mare, în mai multe rînduri muștrări că n-are destulă purtare de grijă pentru copiii săi. Era acum hotărît să facă ceva pentru dînsii și voia s-o întrebe pe dînsa cum și în ce fel.

- 15 Se simțea singur și slab; se temea și căuta razăm; avea slăbiciuni și era însetat de afecțiunile celor mai de aproape ai săi.

- Doamna Lucescu era înduioșată: nu-și mai cunoștea fratele, nu-l mai înțelegea, nu putea să-și dea seamă ce s-a întîmplat așa deodată cu el. Gogu se făcuse om
20 ca toți oamenii, nu mai rîdea de ceea ce altora li e sfînt, era în stare să plîngă și să se bucure cu alții, era gata să depună o sută mii de lei pentru băiatul său și să-și ia fata la dînsul, să-i fie guvernantă, s-o crească la sinul lui.

- 25 Voia să scape.

Avea, ce-i drept, simțămîntul că nu mai poate scăpa, dar voia să scape. De aceea, încă în mai, a plecat cu fiică-sa la băi.

III

- 30 Pe la sfîrșitul lunei august, după ce el s-a întors în țară, Elena era cu desăvîrșire schimbată. Slăbise, se făcuse de tot serioasă și se întorcea singură acasă. Și de cîte ori îl întîlnea, ea se uita cu atîta inimă deschisă în fața lui, încît nu-i rămînea decît s-o salute.

- 35 Atît însă. Cînd îi răspundea, în ochii ei era același „adio!” ca-n ziua cînd a văzut-o ducînd de braț pe tatăl ei. Era cu toate aceste peste puțință ca el să nu

mai vorbească cu dînsa. Nu voia, dar era peste putință, și știa că odată tot o va urmări, tot o va opri în loc.

5 Tocmai de aceea, ieșind, ca de obicei, după ce-și închidea cantorul, la plimbare, el își lua de cele mai multe ori și fetița cu dînsul.

10 Elena a rămas uimită cînd l-a văzut ducînd de mînă fetița, un copil foarte drăgălaș. Mai uimit a rămas însă el cînd dînsa, trecînd, s-a oprit fără sfială, ca o veche și bună prietenă, și l-a întrebat, cu o privire dulce, a cui e copila.

— A mea! răspunse el.

— Sărăcuța de ea! grăi Elena înduioșată, apoi o sărută și se depărtă.

El rămase ca trăsnet din senin.

15 Înțelegea acum de ce oamenii păreau scandalizați cînd îl vedeau ducîndu-și copila la plimbare. Era, în adevăr, o nerușinare ca el, om necăsătorit, să iasă cu copilul-său în lume. Sărmana copilă! sărmana de ea!

20 El opri o trăsură și se întoarse acasă, apoi, sosit, își ridică copila în brațe și o sărută cu drag. Ochii lui se umplură de lacrimi. Acum știa și el ce este iubirea, ce e durerea și ce e mulțumirea în viața omului, și ar fi dat averea lui toată dac-ar fi putut spăla pata cu care s-a născut copilul lui.

25 „Sărăcuța de ea!” Grozavă pedeapsă!

Și el nu mai putea să-și iubească copila.

Dar a dormit și el și, ziua următoare, deșteptîndu-se din somn, lucrurile i se înfățișau cu totul altfel.

30 Cite sunt femeile fericite care din păcat au fost născute!? Nu-i vorbă, o coardă tristă și duioasă vibrează mereu de-a lungul vieții lor.

Dar ce mai putea el să facă?

35 Să se ferească de aici înainte, să trăiască numai pentru copila lui, să-i adune bogății, s-o crească ca pe o prințesă.

Se și ferea.

Soarta omului însă nu se poate schimba.

40 Partea a doua a lunii septembrie fusese ploioasă, iar octombrie era neguros și rece, cel mai nesuferit timp pentru oamenii ce sufer de reumatism.

Intr-una din aceste zile neguroase Bărbulescu lucra, posomorit și el, în odaia din dosul cantorului, când servitorul îl vesti că o damă tinăra a întrebât dacă e singur și dorește să-i vorbească.

5 Sunt în viața omului multe lucruri neînțelese. Bărbulescu se ridică și porni spre ușă. Știa că tinăra damă e Elena. Parc-o așteptase, parcă i se mai întâmplase o dată lucrul acesta, parcă aflase prin vis că el are să se întâmple.

10 — Domnișoară, zise el după ce o cuprinse cu brațul, ca s-o treacă în odaie, trebuia să-mi scrii un bilet!

— Domnule Bărbulescu — îi răspunse ea mișcată — am voit s-o fac aceasta, dar nu am putut. E atîta timp de cînd nu te-am văzut, și nu mai îndrăzneam. Tata, urmă
15 ea mai liniștită, zace de patru săptămîni, și eu nu mai pot să umblu la atelier. Ne aflăm în cea mai mare strîmtorare, și eu n-am, afară de d-ta, la cine să mă adresez cu toată încrederea.

„Cu toată încrederea!“ Vorbele aceste fuseseră rostite
20 cu atîta încredere, încît Bărbulescu se simțea rușinat. Nu era vrednic de toată încrederea. Era slabă, nedormită și nemîncată, istovită de dureri și de gînduri grele, se plîngea de o grea strîmtorare, și el nu sesimțea de loc înduioșat, ci se bucura parcă de strîmtorarea în care
25 o găsește.

Năravul se face fire, și firea nu se schimbă.

— Da, domnișoară — zise el cu liniștea neguțătorului care și-a făcut socotelile — trebuie să-i aducem un
30 medic, să-i dăm toate comoditățile și să scapi și d-ta din mizeria în care trăiești!

— Ah, grozavă mizerie! suspină ea, fericită că a găsit, în sfîrșit, pe cineva căruia poate să i-o spună aceasta.

— Dar — urmă el — cu atîta nu ne-am ajutat. Trebuie să scăpați o dată pentru totdeauna. Ai primi d-ta
35 sarcina să faci educațiunea copilei mele? Nu aici în casa mea: acasă la d-voastre.

— Nu! răspunse Elena hotărît și fără de a se mai gîndi, ca și cînd s-ar fi așteptat la întrebarea aceasta.

— Și de ce nu? întrebă el.

40 Elena se uită lung la el.

— Pentru că n-ar crede nimeni — zise ea — că sunt numai educatoarea copilei d-tale.

El se apropie de dînsa, o cuprinse cu brațul drept și i se uită în față.

5 — Și — zise — atît îți pare de grozav lucrul acesta, încît zici nu fără de a te mai gîndi !

Ea nu se desfăcu din brațele lui, ci se rezemă oarecum nesimțitoare pe el și-și depărtă capul, întorcînd ochii spre ușa pe care intrase.

10 Ar fi putut în fiecare clipă să intre cineva fie din canton, fie din curte.

Sus, în etajul de deasupra cantonului, era locuința lui Bărbulescu, cu intrarea pe sub poarta de la dreapta cantonului.

15 — Să mergem — grăi el — sus la mine; acolo putem să vorbim nesupărați.

Ea a venit să vorbească cu dînsul și ținea să nu plece fără de a fi vorbit. La el însă nu putea să meargă; o văzuseră oamenii din canton cînd a intrat.

20 — Nu — zise — dar te rog să stăm cu ușa deschisă.

— Prostii ! grăi el într-un ton stăruitor, aproape brutal. Ieși pe unde ai intrat și pleci la dreapta, apoi intri sub poartă, și eu te aștept la scară, unde nimeni nu te poate vedea.

25 Elena se cutremură. Grozav era de stăruitor, de tare și de nemilos, și ea grozav de umilită se simțea, și începu iar să tremure, cuprinsă de acea amețeală lincezitoare, pe care de atîta timp n-o mai avuse.

— Doamne ! Dacă vrei d-ta — zise — eu nu mai am alegere.

30 Ieși apoi buiguită, oarecum cu ochii închiși, prin canton în stradă, coti la dreapta, intră sub poartă și se lăsă ca el s-o cuprindă iar cu brațul și s-o ajute a urca scările. Era ca moartă, dar de asta nu putea să scape !

35 Sus, în salonul încăpător, el îi luă pălăria din cap, îi ajută să-și scoată jacheta, apoi o pofti să ia loc pe canapea.

40 Ea rămase stînd în picioare și aruncă ochii împrejurul ei.

Era nu mult gust, dar multă bogăție.

Îmbrăcată în o rochie ușoară, c-o bluză largă, fără corset, așa cum plecase de la căpățiul tatălui său, ea părea crescută cu o palmă și, cu pieptul mișcat de osteoneală și de emoțiune și cu obrajii aprinși, frumoasă
5 mai presus de toate.

Tocmai ca atunci, în casa Miței, omul necunoscut iar se ivi, și Bărbulescu iar nu știa ce să facă. Îi părea rău c-a adus-o aici și-i era frică de văpaia din ochii ei.

— Sunt aici! zise ea desprețuită și potrivindu-și
10 mai întâi părul în cap, apoi bluza pe trup. Am făcut-o și asta! Ce mai vrei? N-ar fi oare o infamie ca nenorocita acea de copilă să ne mai fie și paravan?

Bărbulescu rămase strimtorat în fața ei.

Copila lui cea nenorocită!

15 „De ce mi-o spune mereu în față? Iși zise el. Are ea milă mai multă decît mine?“

Pornirea cu care urcase scările era înăbușită de altele mai duioase.

O clipă însă numai.

20 Prea era frumoasă, prea fragedă și mlădioasă, prea ademenitoare: ar fi fost o nebunie ca după atîta timp de stăpînire să-și mai pună frîu și acum, cînd nimic nu-i mai stătea în cale.

El o cuprinse iar cu brațul.

25 — Nu e vina mea — zise el — că ai venit aici. Tu nu știi — urmă apoi cuprinzînd-o cu amîndouă brațele și privind în ochii ei — cit de mult m-am zbuciumat eu ca să scap de patima mea, fiindcă mă temeam că n-ai să mă poți iubi.

30 Elena se lăsă moartă în voile lui, rece și desprețuită ca mai înainte, dar împăcată cu gîndul că altfel nu se poate.

— Ce-ți pasă? zise ea încet.

35 — Dar grozav îmi pasă! grăi el, și-i sărută gîtul sub ureche.

Ea-și scutură capul. Îi era parc-a fost înțepată cu mulțime de ace veninoase și-i venea să se șteargă.

— Nu! grăi ea scurt și hotărît.

40 El o depărtă puțin de la sine, ca s-o vadă mai bine, apoi se uită lung în fața ei. Nu știa cum are să înțeleagă

pe acel „nu!” și-i venea s-o ascundă în pământ, ca nimeni să nu poată câștiga iubirea ei.

5 — Da — urmă ea — odată, la început, credeam că mult am să te iubesc și m-aș fi simțit fericită dac-aș fi putut să-ți sărut mina. Atît îmi păreai de bun și de înțelept! Apoi m-a cuprins o spaimă dezamăgită cînd te-am văzut cu acea nenorocită copilă.

— Iar copilă! grăi el necăjit, și o lăsă din brațe.

10 — Da, copilă, care nu are mamă! urmă dînsa. Azi am venit ca să-ți spun că tata e bolnav, că ne aflăm în mare strîmtoare, iar d-ta, care zici că mă iubești, m-ai adus aici. Asta e iubirea d-tale!

— Prostii! strigă el scos din sărite. N-ai fi venit dacă n-ar fi toate aceste.

15 Elena se simți rănită de moarte.

— Fără îndoială că n-aș fi venit! răspunse ea rîzînd cu hohot. Dac-o știi, ce mă mai întrebi dacă am ori nu să te mai și iubesc?

20 Bărbulescu se avîntase prea departe, prea își dăduse slăbiciunea pe față: îi venea să frîngă, să spargă.

— Bine, domnișoară! strigă el răstit, eu însă, eu te iubesc pe d-ta!

— Asta-i norocul meu! răspunse ea rece și nemiloasă. Am să mă folosesc de el!

25 Cuprinsă apoi de-o pornire nebunească, ea se simțea mai nenorocită decît sclavele scoase de stăpîinii lor la vînzare și-și ridică amîndouă brațele.

30 — Iată-mă! urmă ea încet, ca prin vis. Cînd mi-ai zis să vii aici, nu te-am întrebat ce-mi dai, ci am venit: trupul meu e aici, cum îl vezi, dar sufletul meu nu-l căuta, e stînsă viața lui. Ia ce găsești, dar adu-ți aminte că ai și d-ta copilă.

35 Cuprins de fiori și umilit în sine, Bărbulescu făcu un pas spre dînsa, apoi se opri și rămase o clipă cuprins de îndoială.

El și femeia aceasta și copilă lui nu se mai puteau despărți.

— Domnișoară, grăi el răspicat, de cîți ani ești d-ta?

40 — În decembrie voi împlini douăzeci, răspunse ea mirată de această întrebare venită fără de nici un șir.

— Douăzeci? urmă el. Fata mea va implini în februarie șase: ești d-ta în stare să-i ții loc de mamă?

Elena se dete un pas înapoi.

— Mama ei trăiește — adăugă el — dar nu se mai
5 îndoiește că copilul ei a murit de mult.

— Și eu — zise Elena — să zic că e a mea copila,
c-am născut-o când eram de 14 ani?

Era ceva atât de excentric, jertfa îi părea atât de
mare, încît nu putea parcă să creadă în înțelesul vor-
10 belor ce rostea.

— Te miri, zise el, apucînd cu amîndouă minile
mina ei. M-aș mira și eu dacă nu te-aș fi auzit vorbin-
du-mi cum nimeni nu mi-a mai vorbit și nu te-aș vedea
în fața mea. Eleno, urmă apoi înduioșat pînă la lacrimi,
15 privește-n ochii mei! Oricum aș fi, mă poți stăpîni.
Redă-mi liniștea sufletească! Prin tine am ajuns să
cunosc lumea; iubindu-te pe tine am început să-mi iu-
besc copila: dacă nu pentru mine, care n-am știut să
prețuiesc iubirea ta, din milă către nevinovata mea
20 copilă primește să fii mama ei și soția mea.

Elena-și retrase mina.

Îi era parcă o lume frumoasă și mult visată se ridica
împregiurul ei, dar în clipa cînd vrea să intre în ea,
ivită abia, și dispăre.

— Nu, domnule! zise ea respectuos. Nu! urmă după
o mică pauză, cuprinsă de o durere nespusă, e prea
tirziu! Eu nu mai pot să-i fiu nimănuia soție, nici
mamă. Prea tare am căzut în gîndul meu, prea mi-e
strivit sufletul ca să mai îndrăznesc a primi sarcina
30 grea a dreptei viețuiri.

Ochii ei se umplură de lacrimi. Nu mai putea să
rămîie în casa aceasta, nici să privească în ochii lui.
Își îmbracă dar jacheta și își puse pălăria, în grabă,
nervos, mușcîndu-și mereu buzele, stăpînîndu-și plînsul.
35

— Vino-ți în fire! îi zise el cînd o văzu gata de ple-
care. Trăim într-o lume în care toate se uită,
toate se iartă.

Îi părea lucru de neînțeles ca ea să nu primească
40 soarta frumoasă pe care voia să i-o pregătească, și to-
tuși, se temea c-o perde, că n-are s-o mai găsească.

— Nu l răspunse ea așezată. O viață stricată se poate urma înainte ca vai de cel ce-o are, dar nu se mai poate drege: rușinea ce porți în tine însuși se poate arăta cu dispreț, dar nu se poate ascunde. Ai rude, ai
5 prieteni, ai legături în lume: e prea tirziu.

Ea plecă cu pas indoit. Ar fi voit parcă să mai stea, să-i dea mina, să se despartă ca de un prieten. Îl vedea cu totul altfel acum, stăpinit, ca odinioară, de un simțămînt covârșitor și nenorocit, și se simțea înălțată
10 de durerea ei și cuprinsă de milă.

El plecă după dînsa, acum voind s-o oprească și bucurîndu-se iar că-i rămîne timp de chibzuire ca să vorbească cu soră-sa, care era atît de înțeleaptă.

Cuprinși amîndoi de simțămîntul că se află în ajunul
15 unei grozave nenorociri, ei înaintau cu frică, tremurînd la tot pasul, și atît erau de buiguți, încît nu-și deteră seamă că dînsa nu apucă spre scara ce ieșea sub poartă, ci la dreapta, unde el lăsase ușa deschisă, cînd se urcase din odaia de lingă cantor. Era pentru dînsul
20 drumul cel obicinuit, iară dînsa scobora scările, cum le-a urcat, cu ochii închiși.

Abia sosiți în fața funcționarilor din cantor, ei își deteră seama că s-au dat de gol.

— Ha! ha! ce prostie! zise Bărbulescu înăbușit. Ar
25 fi voit s-o ascundă în pămînt.

Elena privi inspăimîntată impregiurul ei, se făcu albă ca varul și scoase un țipăt înăbușit. Îi venea leșin și parcă lumea i se prăbușea în cap.

— A trecut! S-a sfîrșit! Atît a mai rămas! șopti ea
30 înecată cînd el îi sări într-ajutor, apoi ieși repede în stradă și se depărtă cu pași grăbiți.

Bărbulescu se întoarse în odaia din dosul cantorului, își puse paltonul, își luă pălăria, apoi ieși repede în
35 stradă și se aruncă în o birjă, ca să meargă la soră-sa.

Era la mijloc o grozavă nedreptate: trebuia să meargă, să grăbească, să alerge, ca ea să-l scape. Deși hotărît
însă a-i spune tot, fără de incungiur, ajuns în fața surorii sale, el simțea că nu poate să-i spună întregul
40 adevăr. Nu i-a spus c-a găsit-o în casa Miței, nici c-a adus-o în locuința lui. Tocmai de aceea doamna Lucescu nu-l înțelegea, bănuia multe, nu era de loc miș-

cată de stăruințele lui și i-a făgăduit, ce-i drept, că are să plece fără de întârziere, ba a și plecat, dar n-a grăbit, n-a alergat.

*

- 5 Cîteva ceasuri în urmă, cînd trăsura doamnei Lucescu s-a oprit în fața casei mici, la care o trimisese Bărbulescu pe soră-sa, bătrînul dormea în odaia despre stradă, iar fiica lui zăcea întinsă pe un divan din cealaltă odăiță, tinăra, frumoasă, parcă nu moartă, ci cuprinsă de un somn lin și adînc.
- 10 Pe mescioara din fața divanului sta, lăsată deschisă, scrisoarea făcută de mîna ei.

„Către părintele fiicei mele,

E mai bine așa!

- 15 *Am purtat mult otrava la mine; mult am stat pe gînduri, fiindcă mai credeam că tot o să ajung în cele din urmă să nu-mi mai pese. Sunt însă prea slabă; nu pot să port rușinea, nu pot să mă împac cu gîndul de a fi desprețuită.*

Țe mai bine așa!

- 20 *Iubește pe copila noastră și crește-o la sînul tău. Ad-o cel puțin acum să-și vadă mama, și spune-i în fieștecare zi că eu o singură dată am greșit, ca să știe că e destul o singură greșeală ca viața întregă să fie stricată. Nu părăsi pe tata că ai și tu copilă.*

25

Elena“

COMOARA

I

Sănătatea! Binecuvîntata de sănătate! Sănătos să
fii, și ți-e destul un pumn de mălai ca nici pe un împărat
5 să nu te dai!

Se scula Duțu cu noaptea-n cap și pleca-n cîntatul
cocoșilor, căci era lung drumul pînă la linie și ținea
să se puie la lucru mai nainte de a se fi luminat de
ziuă. Căra pămîntul cu metrul cubic, și cu cît mai de
10 dimineată-ncepea să-l care și cu cît mai pe noapte
înceta cu căratul, cu atît mai mulți erau metrii la sfir-
șitul săptămînii.

Bun gînd a avut cine a pus la cale ridicarea forturilor:
cari toată săptămîna pămîntul cu roaba și iai simbăta
15 polul, ba chiar și un pol și jumătate, dacă ești om harnic
și nu pierzi vremea stînd de vorbă, umblind de ici pînă
colo, ori făcîndu-ți țigările. Iară Duțu, om și altfel
harnic, mai era și deprins cu treaba aceasta din timpul
cît a stat în oștire, la compania de geniu.

20 Bun lucru și oștirea: pierzi, ce-i drept, trei ani de
zile, dar vezi lume și te mai alegi cu ceva.

Plecînd cu noaptea-n cap, lucrînd toată ziua întins
și întorcîndu-se pe-ntunec, n-avea Duțu timp nici
să mănînce, nici să doarmă, dar era om care ține la
25 tăvăleală, și cu atît mai bine îi tigneau duminicile și
zilele de sărbători, cînd Stanca se gătea ca o porumbiță,
lua pe cel mic în brațe și pe cel măricel în coadă și mer-

geau cu toții la horă, nu ca să joace, ci ca să nu stea singuri acasă. Iar dacă erau odată la han, nu puteau să macine-n sec: tot pe timpul cit stătuse-n oștire a
5 luat Duțu și deprinderea de a nu-și trage, cind n-are nevoie, nimic de la gură. De ce adevă muncea el toată săptămîna!? Casa îi era plină; nevasta și el erau bine îmbrăcați; copiilor nu le lipsea nimic; în ladă se adunau încetul cu încetul polii pentru perechea de boi: e om bogat cine-i sănătos și știe să rabde și să muncească.
10

Un singur păcat avea Duțu: băiat deștept, gureș și curățel, el a mai învățat la oștire și vreo trei buchi, și acum se credea și era țanțoș de l-ai fi socotit în rindul oamenilor cu două juguri de cite patru boi. I s-ar fi trecut, poate, și asta, dar mai era și rău de gură și nu suferea ca cineva să-l atingă la sărăcia lui. Așa, într-una din zile, trecînd prin fața casei lui Ghiță al Popii, care avea două juguri cu cite patru boi și se fălea mereu cu ele, nu s-a putut stăpîni să n-o întrebe pe Ana, nevasta lui Ghiță.
15

— Bună ziua, Ano, ce mai fac boii?

— Mulțumim de-ntrebare, sunt bine! răspuse Ana, care nu era nici ea mai deșteaptă decît bărbatul ei.

— Dar Ghiță ce face? întrebă iar Duțu, zîmbind pe sub mustață.
20

— E bine și el! răspuse Ana, care nu înțelegea nici acum batjocura.

Au înțeles-o însă vecinii, și peste puțin, așa-i răutatea omenească, sătenii nu-i mai ziceau lui Ghiță, ca mai înainte, Ghiță al Popii, ci Ghiță al Boilor.
25

Și multe de aceste făcea Duțu cînd alții nu-l lăsau în pace.

Chiar și asta mai ales de dorul Stanchii, care ținea ca nimeni să nu-i treacă bărbatului ei înainte.

35 Și adevă de ce să-i treacă!?

Averea n-ai decît să vrei, și ți-o faci; pe om însă nu poți să ți-l faci, și mai rar pe omul ca Duțu al ei. Asta toți trebuiau s-o știe!

— Mai rar femeie ca nevastă-meă! zicea și Duțu, care ținea și el ca nimeni să nu-i treacă nevestei sale înainte.
40

Era de nesuferit cum țineau oamenii aceștia unul la altul și la ale lor. Copii ca Stanca, găini ca Stanca, rațe ca Stanca, găște ca Stanca, porci ca Dușu, capre ca Dușu nu mai aveau nimeni. Iși făcuseră și ei o cocioabă
5 de casă. Nu-i vorba, era pusă la un loc bun, largă și luminoasă, totdeauna curată ca-n zi de Paști; o făcuseră din hărnicia lor, dar auzindu-i vorbind de ea, ai fi crezut că-i curte domnească, iară nu colibă de mojiic.

10 Noroc că n-aveau bogății oamenii aceștia, că n-ar fi putut nimeni să le ajungă la nas!

Așa-i firea omenească: stă ascunsă pînă ce n-a ajuns omul în largul lui, ea se dă apoi de gol.

E cîte unul pe care sărăcia-l face sfiicios, dacă nu chiar umilit, blînd la fire și totdeauna gata de-a le sări altora
15 într-ajutor, încît ai zice că n-ar întrece nimic bunătatea lui dacă n-ar înăbuși-o sărăcia; cînd colo¹, te pome-nești că, ajuns bogat, nu mai vrea să-și aducă aminte de nevoile celor săraci și se dă pe față inima lui cea neagră.

20 Altul e-ndușmănit de sărăcie și n-are milă nici cu cei bogați, nici cu cei săraci ca dinsul, dar, ajuns bogat, se-mpacă cu lumea și se dă pe față ca om cu inima miloasă.

Numai la lărgime iese la iveală firea cea adevărată a omului, și sunt rari oamenii care-și păstrează firea
25 în toate împrejurările.

Așa, plecînd cu noaptea-n cap, lucrînd ziua toată și întorcîndu-se pe-ntunecate acasă, puteau să fie Dușu și Stanca oameni răi de gură și buni de inimă: te pome-nești însă că, harnici cum sunt, se-mbogățesc și iese cu
30 totul altceva din ei.

Ba poate că nici chiar așa săraci n-ar fi cum sunt, dacă nu i-ar fi intrat lui Dușu în minte gîndul că el are să fie om cu stare. I-o fi venit așa din senin, i-o fi spus-o vreo țigancă, destul că el nu punea nici un
35 preț pe averea altora, fiindcă nu se îndoia că va fi odată și el avut. Avea mîna norocoasă, și pe ce punea el mîna lui nu putea să-i iasă decît bine.

Deprins cu gîndul acesta, nu o dată, dînd cu cazmaua în pămînt, el se-ntreba de ce adecă n-ar fi cu putință

¹ În toate edițiile: *acolo*.

ca să găsească vreo comoară-n calea lui. Și-n vremuri
de mult, și-n vremuri mai apropiate a fost drum larg
pe acolo pe la Focșani. Trecut-au și turcii, și tătarii,
și boieri bogați, ba chiar și domni plecați în pribe-
gie, numai bunul Dumnezeu știe cți și ce fel de oameni
5 fugari au trecut: cine știe dacă nu cumva vreunul și-a
îngropat comorile tocmai unde Duțu-și încărcă metrii
cubici de pământ!?

Chiar dacă n-ar fi, nu e nici un păcat să și-o închi-
10 puiască: lucrează mai cu poftă, timpul îi trece mai
bine.

Cînd, deodată, Doamne ferește și-n ceas bun să fie!
cazmaua se lovește de ceva virtos, foarte virtos, ce
nu suna nici a lemn, nici a piatră, nici a cărămidă,
15 nici a oală spartă, nici chiar a fier, ci curat ca o căl-
dare de aramă, ca un cazan, mare cazan.

Duțu, om de vreo douăzeci și opt de ani, mai mult
slab decît plin la trup, mai mult bălan decît oacheș,
cu fața cam prelungă și cu ochii căprui, rămase nemișcat
20 și cu fața galbenă și mai lungă decît de obicei. Îi
trecuse un fel de junghi prin inimă, i se oprise singele-n
vine și i se tăiaseră picioarele.

— Dăduși de cazan!? grăi Dumitru al Ciungului,
care săpa la o depărtare de vreo zece pași.

25 Duțu se cutremură în tot trupul și se uită speriat
împrejurul său.

Vorbise Dumitru-n glumă, dar grăise un adevăr atît
de grozav, încît Duțu abia se mai putea stăpîni să nu-l
lovească cu cazmaua-n cap, ca să-l lase mort pe loc.

30 Mai erau însă și alții prin apropiere.

— Da, am dat, răspunse el cu glasul înecat. „Dar,
taci, c-o să-l ridicăm la noapte și să-l împărțim“, voi
el să urmeze, dar aceste vorbe i se opriră-n gît.

Era peste putință ca el să împartă cu cineva: mai
35 bine moarte de om!

Urmă deci a săpa înainte, ca și cînd nimic nu s-ar fi
întîmplat; răsuflarea i se îneca însă, minile și picioa-
rele îi tremurau, ochii i se furișau pînditori spre Du-
mitru.

40 Un singur simțămînt îl stăpînea: frica de o mare
primejdie necunoscută.

El nu știa și nu putea să se încredințeze dacă e ori nu cazan în pământ și dacă e ori nu ceva în cazan; era însă amețit de gîndul că trebuie să fie, și-n amețeala aceasta era ca ieșit din fire.

5 — O să te faci boier mare, Dușule; fă-mă și pe mine vrun vâtaf la curtea ta, grăi Dumitru, urmîndu-și gluma.

Dușu iar se cutremură.

10 — O să te fac — răspunse el — mai mare peste cei mici.

— Numai să nu fie vreo comoară pusă cu blestem... urmă Dumitru. Zice că sunt și comori care sunt fermecate, ca să aducă nenorociri celor ce pun mîna pe ele.

Dușu se mai linișți.

15 Văzînd că Dumitru nu trage cu ochiul și că le ia toate în glumă, o dete și el pe glumă.

— Comoară să fie — îi răspunse el — căci de noroc, grija mea!

20 — Și adevărat de ce n-ar putea să fie! grăi Dumitru mai așezat. Multe s-au petrecut în țara noastră și nu e loc deschis în care n-ai putea să găsești comori.

Acum Dușu era încredințat că nu bănuiește Dumitru nimic; singele, cu toate aceste, nu i se potoli. Săpa înainte și băga bine de seamă, ca să nu mai ajungă 25 cazmaua pe unde sunase cazanul, dar îl treceau fiorii cînd vedea că roaba se umple și trebuie să plece cu ea la fortul depărtat, vreo patru sute de pași.

30 Era peste putință ca el să plece, să se depărteze, să părăsească comoara lui — acolo, în apropierea lui Dumitru.

El răsuflă ușurat cînd Dumitru plecă cu roaba plină.

Mai erau și niște bulgari pe șanț, dar aceștia lucrau departe, la vreo sută de pași: acum era timpul să pună încă o dată cazmaua, ca să se încredințeze mai bine.

35 Nu! Pînă la noapte el nu mai putea să facă nimic. Era peste putință ca să nu fie cazanul acolo, cazanul plin: mai bine mort!

40 Roaba îi era plină și, Dumitru se-ntorcea cu roaba lui goală. Abia acum dete cu socoteală c-ar fi trebuit să plece și să se întoarcă deodată cu el: nu-i rămînea decît să aștepte pînă ce nu-și va fi umplut Dumitru

din nou roaba. Ca să-și facă de lucru și să piardă vremea pînă atunci, el se așeză pe marginea șanțului și se desculță, apoi iar își puse opincile, încetinel, cumultă chibzuială, ca omul îngrozit de lungimea timpului.

5 Era abia pe la prinzul mic și el mai avea să sape mult și să ducă multe roabe pline.

Pe cînd el moșmolea la nojița opincii din stînga, iată și căpitanul de jurnă — n-ar mai fi fost!...

10 Puțin avea să-i pese căpitanului de jurnă dacă Duțu face mulți ori puțini metri cubici pe zi; el era însă căpitan, adecă om deprins a ținea rînduiala în toate și a nu lăsa pe nimeni să-și piardă vremea degeaba.

— Dar tu — strigă el cu energie militară — ce paști mustele? Vrei să ne ajungă iarna aici!?

15 Duțu sări speriat în picioare.

— Mi-a intrat — răspunse el strimtorat — nisip în opinci!

— De unde, măi, nisip!? Unde ai găsit tu nisip?

20 Duțu avea multe păcate, dar nu-și aducea aminte ca să se fi făcut vreodată de rușine spuind minciuni. Îi era dar greu, de nu mai cuteza să se uite-n ochii căpitanului.

Nici că ținea însă căpitanul să vadă ochii lui Duțu: el se uita la groapa din fața lui.

25 Acolo unde sunase cazanul locul rămăsese nesăpat, pămîntul neridicat deopotrivă cu fundul șanțului, un lucru pe care ochii unui căpitan de geniu nu pot să-l sufără.

— Dar de aici, măi, de ce n-ai ridicat pămîntul!?

30 Ai servit tu în compania de geniu!? strigă el gata să-l umfle.

Duțu iar incepu să tremure în tot trupul.

— Îl scot, domnule căpitan — răspunse el cuprins de deznădăjduire — îl scot.

35 — Haid'! strigă căpitanul, ia cazmaua! Scoate-l în fața mea după regulament, să te vad eu.

Duțu se uită ca turbat la dînsul. Ah! de ce nu erau numai amîndoi, căci, chiar general dac-ar fi fost, l-ar fi lăsat mort pe loc. Așa nu-i rămînea decît să puie
40 mina pe cazma și să ridice pămîntul.

Vai de capul lui!

Incet, cu băgare de seamă, pipăind cu vârful cazmalei, ca nu cumva să atingă cazanul, el afina pământul, pentru ca să-l ridice apoi cu lopata și să-l arunce în roaba plină.

5 Căpitanul își pierdu răbdarea.

— Ce umbli cu cazmaua parcă dai în buba din spinarea mă-tii!? se răsti el, apoi smunci cazmaua din mina lui, ca să-i arate cum se lucrează cu ea.

10 — Uite așa!

— Aoleo! strigă Duțu, și căzu ca o cocoloașă la marginea șanțului, când văzu că căpitanul infige cu toată puterea în pământ. Aoleo! strigă iar, când se pomeni că nu suna cazanul.

15 — Ce e!? îl întrebă căpitanul mirat.

— Mi-e rău, domnule căpitan, gingăni Duțu. Tare mi-e rău! Mă taie la inimă și-mi vine să leșin; mă trec sudorile și-mi vine să vărs.

20 Căpitanul vedea că i-e în adevăr rău: fața îi era verde-galbenă, ochii i se împăingeniseră și buzele i se făcuseră vinete.

— Du-te la lazaret să-ți dea picături! îi porunci el muiat.

25 — Nu mă duc, — răspunse Duțu îndărătnic și infingându-se oarecum în pământ. Eu stau aici! nu pot să mă duc. Să meargă Dumitru și să mi le aducă picăturile acelea.

— Haide, grăi căpitanul grăbit, și plecă însoțit de Dumitru.

30 Rămas el singur, Duțu se uită citva timp buiguit în vînt.

„N-a sunat, zise apoi într-un tîrziu. E comoară, dar comoară pusă cu blestem!”

II

35 — Scapă-mă, Doamne! Dezleagă-mă, Doamne! Iamă, Doamne, ori fă-mă ce-am fost! gemu Duțu tăvălindu-se pe jos.

Așa deodată, ea din senin, numai pentru că i s-a părut că suna a cazan, el, om în toată firea, s-a pomenit miuit ca mărul bătut de nu mai știa ce să-și facă. Nu-l mai tăia, ce-i drept, la inimă și nu-i mai venea să leșine, dar era amețit, sudorile tot i se mai iveau din când în când pe frunte, tremura mereu, un grozav neastimpăr îl cuprinsese.

Nici că era însă chip să-și vie în fire.

10 Timpul se oprise parcă în loc. Trecuse o spaimă de vreme de când cu căpitanul, și seara tot nu sosise încă, ziua tot nu se mai sfârșea.

Ca să rămâie singur, el a rugat pe Dumitru să se ducă să-i spună Stanchii că n-are astă-seară să-l aștepte, fiindcă, deși îi este mai bine, se simte prea istovit
15 ca să facă lungul drum pîn-acasă.

Nu era adevărat și n-o mai minșise în viața lui pe Stanca; dar alta nu-i rămînea de făcut și, la urma urmelor, nu el, ci Dumitru era cel ce o minșea. Rămăs
singur, Dușu s-a dumirit încetul cu încetul.

20 Nu se mai îndoia că e fermecată comoara și era hotărit să nu se atingă de ea, cum nu te atingi de omul inciu-mat. Ce folos de bogăție, dacă ea, chiar din clipa în care o atingi, te face din om neom !?

Era hotărit Dușu, dar hotărîrile omului sunt omenești:
25 un gând le aduce și altul le ia. Cum gândurile se înșirau pe gonite în sufletul lui, mereu se ivea și iar se reivea cu ele simțămîntul că nu e cu puțință ca el să se lipsească de comoara lui, fie ea chiar blestămată. De ce
adecă a găsit-o !? De ce tocmai el !? A stat atîta timp
30 în pămînt fără ca vreun altul să fi dat peste ea? De ce tocmai el a trebuit să sape aici, iară nu Dumitru ori vreunul dintre bulgari !? Are fiecare om soarta lui, de care, fie bună, fie rea, nu poate să scape, și-i era cite-
odată lui Dușu parcă toate stau în strînsă legătură,
35 și forturile au trebuit să fie ridicate tocmai acum și tocmai aici, pentru ca el să lucreze la ele și să găsească neapărat comoara.

Și iar i se lumina capul.

„Nu — zicea el mai limpezit la minte — eu fac ce
40 vreau, și vreau după cum mi-e firea. E numai din întîmplare c-am găsit-o; ar fi putut s-o găsească și altul,

care nu făcea ca mine: ce am să fac eu!? Nu vreau!“
strigă apoi, și sări îndărătnicit în picioare.

Îi era parcă Satana-l ispitea și trebuia să-i arate că
e mai tare decît ispita și nu i se supune.

5 „Nu! Își zicea în gîndul lui, nu-mi trebuie. Eu cu
Stanca mea și cu copiii mei trebuie să rămînem ce
suntem; mai bine decît așa pentru noi nu se poate:
n-avem să fim scoși din ale noastre!“

10 Și iar tremura în tot trupul cînd își dedia seamă de
necunoscutul spre care era împins de ispitirile unei mari
bogății, el, care nu voia să se dea, ci să rămîie stăpîn
pe sine și pe ale sale.

Zbătîndu-se astfel, el adeseori era cuprins de îndoială
și se pipăia însuși pe sine, ca să se încredințeze dacă
15 nu cumva visează, dacă el e în adevăr el însuși, tot
cel ce fusese mai înainte, tot cum se știa pe sine.

„Ei! Își zise într-un tîrziu, parcă visînd, tot nu eu
însușim-aș pipăi pe mine și m-aș încredința că eu in-
sumi sunt, așa cum în aieva mă știu!“

20 Nesuferită ființă viața omenească: ești și nu ți-e cu
putință să te încredințezi dacă și-ți pari cum în adevăr
ești.

Ar fi vrut Duțu să se desfacă în două și să iasă oarecum
însuși din sine, ca să se poată privi însuși pe sine,
25 cum privea lucrurile ce-l încungiurau.

„Dar — zise el — ce-am văzut, dacă privesc cu
ochii!? Are lumină plină și soarele, pe care-l visezi;
și ale lui raze te ard; și stelele visate lucesc pe cer;
și iarba visată e verde; și-n războiul visat curge sînge;
30 și bucuria visată îți umple sufletul de dulceață; și
durerea visată te sfișie: totuna ți-e dacă te visezi
trăind ori trăiești în aieva.“

El se scutură, ca să se deștepte, dacă va fi visînd,
dar în zadar, căci nălucirea nu se schimba.

35 În mijlocul acestei buiguieli, un singur lucru era
hotărît în gîndul lui: că trebuie să se încredințeze dacă
e ori nu un cazan cu comoară acolo unde el dăduse cu
cazmaua-n ceva ce-i sunase a cazan, că el singur și nevă-
zut de nimeni are să vadă — și apoi, ce-a fi să fie!

40 În amurgul serii el se ridică, își luă cazmaua, tirnă-
copul și lopata și le strînse la un loc, ca să le aibă la

îndemină, apoi se uită cu ochi pînditori în toate părțile. Oamenii încetaseră cu lucrul, și unii plecau spre casă, alții se duceau la cantină, iar alții stăteau fără de nici o treabă ori își făceau, ca bulgarii din apropiere, rost de odihnă. Era încă mișcare-n toate părțile, și cu cît mai bine se-nnopta, cu atît mai iuți erau bătăile inimii lui, căci cu atît mai mult se apropia clipa de la care atîrna viața lui.

În sfîrșit, el nu mai putu să se stăpînească.
10 O! ce binefăcătoare e întunecimea!

După ce se uită o dată cu ochii scinteietori împregiurul său, el se coborî tiptil în șanț și începu să scurme pămîntul cu ghearele și să-l dea cu palma la o parte, ridicînd mereu capul, ca să se uite împregiur.
15 Și cum scurma cu ghearele, cum dădea cu palma, cum se uita împregiur, inima îi se zbătea în piept, singele îi zvîcnea în tîmple și răsufllarea îi era înecată.

Deodată el simți ceva virtos și neted și începu să scurme iute și tot mai iute, ca ieșit din fire, să scurme cu amîndouă minile și să pipăie cu toate degetele: era cazan și era mare.

El puse mina ca să-l miște.

Se mișca, și era greu, grozav de greu!

Dușu se-ndreptă și se uită încă o dată lung și liniștit
25 împregiur, apoi își făcu cruce.

„Ia-mă, Doamne, sub paza ta — zise el — și mă ferește de păcat: acum să nu-mi mai iasă nimeni în cale, că eu n-am ce să-i fac, trebuie să-l omor!”

Luă apoi cazmaua și începu să afineze pămîntul de dimpregiurul cazanului, dar încet, cu măsură, fără pripire, ca omul căruia nu are să-i pese de nimeni și de nimic.

Era o căldare cu capac de aramă, nu prea mare, dar grea, încît Dușu abia putu s-o ridice ca s-o pună la o
35 parte.

El ridică capacul și începu să pipăie, așa pe-ntunerec, ca să vadă ce e într-însul. Erau bani, unii mai mici, alții mai mari, aur, tot aur greu; mai erau și lanțuri, și brățare, și salbe de mărgăritare, și potir, încă un
40 potir, o cupă cu petre scumpe, înc-o salbă, și inele, și cercei... El le pipăia toate cu minile lui și nu era vis,

ci-n aievea, căci inima ti era încheștată și capul, cu toate aceste, atât de limpede, încît el lăasă comoara și iar incepu să afineze pămîntul, pentru ca nu cumva
5 unde fusese ridicat cazanul.

Apoi!

Ce avea să facă mai departe!

Acasă nu era chip să ducă cazanul; lasă că era prea
10 greu, dar putea să dea peste cineva în drumul lui.

El se uită încă o dată împregiur, aruncă ochii spre
15 pădurea ce se afla pe coaste, la depărtare de vreo cinci sute de pași, apoi își scoase cuțitul din brîu și-l luă în dinți, apucă cazmaua subțioară, ridică cazanul cu amîndouă minile și plecă spre pădure, tiptil, cu băgare
de seamă, ca nimeni să nu se poată ivi nevăzut de dînsul la depărtare de o sută de pași.

Ajuns în apropierea pădurii, el așeză cazanul pe iarbă și se duse ca să se încredințeze dacă nu cumva e cineva în adăpostul copacilor, apoi iar se întoarse și-și luă comoara, ca s-o îngroape aici, la un loc mai adăpostit și
20 știut numai de el.

Dar ce să facă un mojić ca dînsul cu o comoară împărătească?

O! el nu mai era mojić acum!

25 Din clipa în care simțise aurul, și mărgăritarele, și pietrele scumpe în minile lui, el era deopotrivă cu orișicine care avea și e gata să-și apere cu viața avutul și să curme viața celui ce vrea să se atingă de el.

Nu prea știa Duțu ce are el să facă cu atîta bogăție, dar nu se temea că n-o să știe ce are să facă cu ea. Asta se găsește ușor!

Mai întîi și mai întîi, nimeni în lumea aceasta nu trebuia să simtă că, om sărac, așa deodată a ajuns la mari bogății — nici Stanca, nu! nici ea! Bună
35 femeie, dar muiere, minte ușoară, gură slobodă.

Păcat, dar așa trebuia să fie!

Încetul cu încetul, pe nesimțite, trebuia să-și scoată la iveală bogățiile.

„Am — zicea el în gîndul lui — să iau o parte și să
40 mă duc cu ea la București, ca s-o prefac în bani. Apoi m-apuc de negoț și cîștig, cîștig din ce în ce mai mult,

prefăcînd încetul cu încetul întreaga comoară în bani. N-o să-i treacă nimănuia prin gînd că nu din negoțului meu m-am îmbogățit.“

Așa veneau lucrurile prin chiar firea lor.

5 Ce adevărat l-ar fi putut împinge să se dea de gol?

El și Stanca și copiii lor se mulțumeau cu puțin și se simțeau fericiți în sărăcia lor; chiar fiind bogați, nimic nu-i făcea să se bucure, așa deodată, de bogățiile lor. Pofta-ți vine numai încetul cu încetul.

10 El săpă o groapă sub rădăcina unui stejar bătrîn și o săpă adîncă, mai adîncă, apoi luă cazanul, îl așeză în ea și scoase unul cîte unul cincizeci de bucăți, după cum se nimerea, bani și mai mari, și mai mici.

Asta era pentru început.

15 Cînd era însă să pună capacul, el mai scoase un pumn, așa pe nenumerate, ba puse mîna și pe un lanț și pe o brățară.

La urma urmelor, de la sine luă și tot era mai bine la dînsul decît aici în pădure.

20 Dar era destul: el așeză capacul, trase pămîntul peste cazan și așeză peste el un strat de frunze uscate, iar încet și cu băgare de seamă, ca nimeni să nu bănuiască nimic.

Erau toate bine.

25 El își făcu din nou cruce.

„Îți mulțumesc ție, Doamne!“ grăi umilit.

„E noroc în lumea aceasta! urmă peste puțin.

30 Ce s-ar fi ales de mine dacă de acolo pînă aici mi-ar fi ieșit cineva în cale!? Îl omoram și nu mai aveam zi bună!“

În adevăr, mare noroc!

El însă nu putea să plece: era parcă legat, ferecat de stejarul acela.

35 Ce prostie! Cum a putut el să aleagă tocmai stejarul bătrîn, care de azi pînă mine poate să cadă sub secure!?

Fără ca să mai stea pe gînduri, el luă cazmaua și începu să sape o altă groapă, sub un alt stejar mai tînăr, care se afla la depărtare de vreo treizeci de pași.

40 Cînd groapa fu gata, el se duse și dezgropă cazanul, ca să-l treacă în ea.

Și dacă acolo ar fi mai în vedere decît aici!

Afurisită de comoară!

El răsturnă o parte din ea în groapa cea veche: așa era mai cuminte, și ici și colo; dacă se perde una, rămîne cealaltă. Trecu dar cu cazanul la groapa cea nouă.

5 Prostie! Tot era mai bine sub stejarul cel bătrîn: răsturnă dar aici o parte și iar se întoarse cu cazanul.

Era tîrziu, după miezul nopții, cînd se îmbărbătă, în sfîrșit, să plece.

10 Zăpăcit de atîte frămîntări sufletești, frînt trupește și stăpînit de frica omului, care umblă noaptea cu bogății ascunse, el abia la jumătate de drum își dete seamă că și-a uitat cușitul și cazmaua în pădure, la cei doi stejari, nu-și mai aducea aminte la care. Ca gonit de iele, se întoarse înapoi, așa razna prin pădure, dar
15 nu mai era chip să-și găsească copacii. Alerga înapoi și încolo ca ieșit din minți; știa unde sunt, și nu-i găsea, trecea pe lîngă ei, și nu-i nimerea; se împiedica de cazmaua lui, și n-o vedea.

Afurisită de comoară!

20 Stanca se sculase de mult și le dăduse porcelor de mîncare, cînd Dușu sosi, în sfîrșit, acasă, pe jumătate leșinat, cu fața galbenă, cu ochii sperioși și intrați în cap, cu mîinile zgîriate și cu buza de din jos tăiată de cușitul ce ținuse în gură și cu pieptul cămășii stropit
25 de sîngele scurs peste bărbii.

— Ce e cu tine!? întrebă ea, cuprinsă de fiori.

— Mi-a fost rău, foarte rău, răspunse el fără să îndrăznească a se uita în ochii ei; dar mi-a trecut; sunt numai prăpădit de abia mă mai țin picioarele.

30 Rău i-a fost, în adevăr, lui Dușu; dar Stanca lui, care-l cunoștea, îl vedea că nu mai are inima deschisă ca mai nainte și nu-l credea că i-a fost rău așa cum el voia să-l înțeleagă.

„S-a întîmplat o nenorocire, își zise dînsa pe jumătate
35 leșinată; omul ăsta a omorît pe cineva!“

Nu se putea! Dușu al ei nu era om care putea să facă rău! Și totuși, cînd se uita la el, fața lui nu mai era ca mai nainte, voioasă, deschisă și pusă pe luare în bătaie de joc, era în ea ceva aspru și nemilos, ceva ce
40 te făcea să simți pe omul care putea să și omoare.

„Nu — zise ea — orișice ar fi, e ceva ce mie n-are să-mi spună, ceva ce eu nu trebuie și nici nu voiesc să știu.“

În adevăr, cam așa ceva și era.

Muirea, însă, tot muire.

5 Orișicât a moșmolit Duțu mai nainte de a-și face rînd de odihnă, Stanca tot l-a zăpsit că el ascunde ceva la căpățiiul patului în care avea să se culce.

Nu voia muirea să știe ce-a ascuns; asta era treaba lui, dar după ce el a adormit cum știa el să doarmă,
10 ea tot s-a dus tiptil și, cu răsufllarea oprită, a scos cirpa de sub căpății.

Ah! săraca de ea! nenorocita de ea!

Bani de aur, mulți bani de aur curat și greu, lanțuri
15 lucrate cu măiestrie! brățări împodobite cu mărgăritare și cu pietre scumpe!

De ce a trebuit să le vadă ea, femeia, care le vede toate cu inima, iar nu cu ochii, și toate de-a-ndoaselea le înțelege!?

20 Satana s-a pus la mijloc, ca s-o ispitească și să-i strice viața!

Îngrozită și cu sîngele răcit în vine, ea puse iar cirpa la loc, apoi tot tiptil, cu răsufllarea oprită și cu ochii muiați în lacrimi, ea se depărtă și ieși din casă,
25 pentru ca să meargă la copiii ei, care nu știau și nu-nțelegeau nimic, și să-i mîngieie plîngînd, să se mîngieie plîngîndu-i.

Intr-un tirziu, ea se ridică cu fața liniștită și aspră și se întoarse iar în casă, apoi se lăsă în genunchi, își plecă capul pe pat și plînse iar lung și lin.

30 „Sărac de tine și de mine și de noi toți! suspină în cele din urmă. Ce frumoasă ne-a fost viața și cit de grea ni s-a făcut deodată! În zadar văd cu ochii și tot nu cred, și chiar dac-ar fi, tu tot tu-mi rămii! Eu nu știu nimic! N-am văzut! Singur sufletul meu să știe!“

Cu ce nu se deprinde omul!?

Se temea Duțu, nu-i vorba, și nu mai umbla țanțoș ca mai-nainte prin lume, ci cu pas sficios și uitîndu-se

mereu impregiurul său, ca nu cumva să fie apucat fără de veste. Dar, la urma urmelor, de omorît n-a omorît pe nimeni, de jefuit n-a jefuit, de furat n-a furat, foc n-a pus, în borşul nimănuî n-a suflat; prea tare n-avea să se teamă. Un singur lucru i se putea întâmpla: să se afle cumva c-a găsit comoara, şi guvernul s-o ieie de la dînsul.

5 Acest singur lucru era însă mare lucru, pe care Duşu nu-l voia cu nici un preţ: a lui era comoara şi numai a lui trebuia să şi rămîie!

10 Dar ce dracul! El nu era om prost; cum să-l prindă, dacă era om deştept!? Şi om deştept se simţea Duşu, sărac, dar deştept de nu se dedea pe nimeni: pe el nu putea nimeni să-l încurece.

15 Păcat numai că Stanca era foarte prăpădită. Nu zicea nimic, dar era foarte supărată. Asta-l muncea pe Duşu, fiindcă n-avea dînsa de ce să fie prăpădită. Păcat, dar tot al lui şi al ei păcat, căci n-are bărbatul să facă ceea ce nu poate să-i spună nevastei sale, şi n-are muierea să-şi facă gînduri pe care nu poate să i le mărturisească bărbatului său. O porniseră foarte rău amîndoi, şi nu putea să le fie bine dacă nu mai aveau inima deschisă unul faţă de altul.

20 Auzi d-ta, bărbat care găseşte o comoară şi nu o spune aceasta nevastei sale! Auzi, femeie care umblă pe de-a furişa pe sub căpătiul bărbatului său şi-şi face cele mai rele gînduri despre soţul ei!

25 N-avea Stanca decît să nu-şi mai facă gînduri rele, pentru ca să scape de inima rea: cine o punea să şi le facă!? Era la mijloc numai o închipuire a ei, dar ceea ce-ţi închipuieşti, ceea ce crezi are pentru tine cea mai adevărată fiinţă, şi dacă muntele din faţa ta s-ar prăbuşi şi tu l-ai închipui tot la locul lui de mai înainte, el şi-ar sta în cale şi n-ai trece peste el, ci l-ai ocoli.

30 Nu ceea ce este, ci ceea ce-ţi pare are fiinţă pentru tine. Dacă era prăpădită Stanca, ea şi avea de ce să fie, şi numai Dumnezeu ştia unde au să ajungă lucrurile între doi oameni, care se zbugiumă pe înfundate şi nu se mai uită unul în ochii altuia, nu mai îndrăznesc să-şi deschidă inimile.

Adunaseră încetul cu încetul nouă poli.

Dușu luă șapte din ei și-i spuse Stanchii că pleacă la București, ca să cumpere o pereche de boi.

5 La București, tocmai la București, o pereche de boi, cu șapte poli.

10 Îl știa Stanca pe Dușu al ei că nu e om să-și cumpere, dacă-și cumpără, boi cu șapte poli și să meargă pentru atita treabă la București. Nu i-a zis cu toate aceste nimic, ci și-a făcut numai, după ce el a plecat, de trei ori cruce și-a suspinat: „Păzește-l, Doamne, și-l adă-napoi!”

15 Îi era parcă n-o să-l mai vadă, și totuși, când nu-l mai vedea, inima i se ușura. Nu putea să și-l închipuie cum îl văzuse la plecare, ci tot ca mai înainte, voios și țănoș, și se mira cum a putut ea să-l creadă altfel.

20 Da, era cu buza tăiată, era stropit de sînge, era galben la față și cu ochii intrați în cap, ascundea ceva, avea, fără îndoială, avea la el lucruri scumpe: te miri cum și în ce fel! Nu, ca dînsul nu pot să fie oamenii care au săvîrșit vreo faptă grea. Ba te miri și nu-ți vine să crezi: nici n-o fi fost aur ce a văzut ea!

Cînd nu vrei, vezi cu ochii și nu crezi: de ce să creadă ea, care nimic nu văzuse și nici pe el nu-l mai vedea?

Tot astfel și Dușu.

25 Se simțise el strîmătorat cită vreme știa că-l văd ochii în care nu se putea uita: îndată ce a ajuns singur, nu se mai temea de nimic și iar era voios și țănoș.

30 E mare lucru să fii, și cu atît mai mare lucru să te simți deștept, fie și chiar dacă-n adevăr n-ai fi. Iară Dușu se simțea.

De ce ar fi putut adecă să se teamă un om atît de deștept ca dînsul?

Ridea-n el cînd se gîndea cum are să tragă toată lumea pe sfoară.

35 Mai întli și mai întli, ca om deștept, el luase hotărîrea de a nu se opri nici la Focșani, nici la Ploiești: se ducea la București, unde e lume multă, învălmășală mare și unde nu-ntîlnea oameni care-l cunosc.

40 Apoi, tot ca om deștept, el luase hotărîrea de a-și cumpăra cu cei șapte poli un rînd de haine nemțești, căci, îmbrăcat țărănește, ar fi căzut în bănuială.

Iar celelalte urmau de sine.

5 Mergînd așa singur spre Focșani, de unde voia să se urce-n tren, el își croia mereu planul și se vedea pe sine prin stradele Bucureștilor, pe care le cunoștea destul de bine din timpul petrecerii sale la Cotroceni. Intra
ici și vindea o bucățică, dincolo și vindea alta, tot una
cîte una, bucățică cu bucățică, cu măsură și cu soco-
teală, ca nimeni să nu bănuiască nimic.

10 Dus așa cu gîndul la mari depărtări, se miră cînd se pomeni aci la Focșani.

„N-ar fi oare lucru cuminte să-mi cumpăr hainele aici?” se întrebă el.

„Ba da!” răspunse tot el.

15 Bani avea: nu-i rămînea decît să intre la un ovreu ca să-și aleagă hainele.

Așa și făcu.

— Să-mi dai — zise el îndrăzneț și țăntoș — un rînd
de haine bune.

20 — Pentru cine? întrebă ovreul, mulțumit de a-l putea servi.

— Pentru mine! răspunse Duțu oarecum mirat, ca
și cînd ovreul ar trebui să știe că trebuie acum să se
îmbrace nemțește.

25 Ovreul, care nu știa lucrul acesta, se uită în adevăr mirat, ba chiar bănuitor la mojiicul ce vrea să se îmbrace boierește.

— Pentru d-ta-a-a!? întrebă el.

30 Duțu se făcu alb, și roșu, și galben, în fel de fel de fețe, și iar începu să tremure. Ce prostie nemaipomenită era să facă el, omul deștept!? Nu, aici, unde
la tot pasul întîlnea oameni care-l cunosc, aici el nu
putea să-și cumpere haine nemțești. Ce-ar fi fost dacă
l-ar fi văzut cineva îmbrăcat cu ele? Ce dacă cineva
l-ar fi văzut ducîndu-le și l-ar fi întrebat ce face cu ele?
35 Îi venea să fugă, încît să nu mai deie în viața lui ochii
cu ovreul acela. Tocmai atît de prost tot n-ajunsesese
însă Duțu.

— Adecă pentru cineva, care are tocmai felul meu,
care seamănă la trup cu mine, răspunse el strimtorat,
dar atît de strimtorat, încît ovreul nu mai bănuia, ci
se simțea încredințat că e ceva din ale poliției la

- mijloc. El însă nu era polițai, care umblă să descurce lucrurile, ci neguțător, care caută să-și vîndă marfa loricului, numai prețul să fie bun; iar Duțu îi semăna a om care dă orișice preț numai ca să scape cît mai
- 5 curînd din prăvălie. „Vrei ori nu vrei, trebuie să cumperi“, își zise dar, și începu să-și desfășure hainele croite după cea mai nouă modă, un rînd cu 60, altul cu 80, iar altul cu 100, ba chiar și unul cu 130 lei, toate croite pe măsura lui.
- 10 Duțu nu putea să le vadă-n ochi, dar ovreul se uita la el așa de nu știu cum, încît nu era chip să-i spună că nu mai vrea să cumpere.
- Uite, astea, zise el, arătînd la cele de o sută de lei.
- 15 — Pofteste de le încearcă, grăi ovreul mai mulțumit decît odinioară.
- Ce să le mai încerc? vād eu că-mi vin bine! răspunse Duțu tare grăbit, și numără cei cinci poli pe teșghea.
- 20 Ovreul, grăbit și el, le-nfășură-n hîrtie, le legă cu sfoară și i le dete, plecîndu-se ca-n fața celui mai mare boier.
- Să le porți sănătos! îi zise apoi, după cum îi era obiceiul.
- 25 Atît îi mai trebuia lui Duțu.
- Ți-am spus — grăi el zăpăcit — că nu pentru mine le cumpăr, apoi plecă cu hainele subțioară.
- Nu ieși bine-n uliță, și zări venind de la dreapta pe Ghiță al Mariei. Era pierdut dacă Ghiță îl vedea cu
- 30 hainele subțioară!
- El se întoarse iar în prăvălie și puse hainele pe teșghea.
- Am — zise apoi răsufînd greu — să mă întorc să le iau, dar trebuie să mai cumpăr ceva.
- 35 Grăind aceste, el ieși și-o apucă spre stînga. Tare îi era să fugă, dar nu cuteza, ci mergea călcînd țapăn și țanțoș, ca omul care nu se teme de nimic. Peste cîtva timp însă el se uită înapoi: ovreul ieșise-n ușa prăvăliei și se uita după el.
- 40 „Vai de mine!“ își zise Duțu, și se dete-n pas mai iute, și tot mai iute, încît era peste puțină ca trecă-

torii să nu se uite după el, ceea ce-l făcea să meargă încă mai iute.

5 El incepu în cele din urmă să fugă. N-avea de ce, dar se gîndea ce-ar fi dacă vreun comisar, vreun epistat ori vreun sergent, văzîndu-l așa de grăbit, l-ar inhăța, l-ar duce la secție, l-ar scotoci și ar găsi... Nu! o dată cu capul, nu! El trebuia să fugă, ca să ajungă cit mai curînd unde ochii nimănuia nu se mai îndreptează asupra lui.

10 Dar Dușu nu era numai deștept, ci totodată și norocos, și trebuia să iasă bine lucrul pe care el punea mîna.

— Stăi, dobitocule! Ce-alergi așa!? Ce te izbești în oameni!? Vrei s-ajungi la secție!? răcni un domn bine
15 îmbrăcat, și-i dete brînci de-l aruncă cit colo.

— Aoleo! strigă Dușu, și iar căzu cocoloașă la pămînt, și iar îl trecură sudorile. Uite — gingăni apoi — mi-a scăpat carul cu boii și-a apucat înainte.

20 Domnul acela, care n-avea timp să umble pe la poliție — asta era norocul lui Dușu — își iuți pasul; iar Dușu se ridică, și acum să-i fi văzut fuga!

Afurisita de comoară!

25 Ajuns afară din oraș, în largul binefăcător, el se mai potoli, răsufală mai ușor și își dete incetul cu incetul seamă că mari prostii a făcut și că n-avea de ce să se teamă.

Nici nu se temea.

Cum rămînea însă cu hainele, pentru care dăduse
30 cinci poli?

I se făcea părul măciucă de cite ori se gîndea că are să mai dea ochi cu ovreul. Nu! era peste puțință!

Și totuși, dăduse cinci poli, nu vreun fleac, ci bani munciți de dînsul.

35 El umbla neastîmpărat pe la marginea orașului, ca vulpea împregiurul cotețului: voia și nu voia, trebuia și nu-ndrăznea să intre.

Deodată iar începură să-l treacă sudorile.

40 El umbla pe aici cu frica-n sîn și se zbuciuma ca vai de el; te pomenești că-n vremea aceasta vreun altul va fi dat peste comoara pe care o ascunsese-n pădure.

Sărac de sufletul lui!

Trebuia să plece, să grăbească, s-alerge, ca să se încredințeze că nu degeaba se zbuciumă. Într-un ceas și jumătate era acolo...

5 Da! cum rămânea însă cu hainele, cu cei cinci poli ai lui!

Unul era Dușu!

El se uită impregiur; nu era nimeni care ar fi putut să-l vadă; scoase dar din brîul lui cirpa cu aurăriile și-o viri sub un petroi de lingă gard, apoi plecă înapoi
10 în oraș, țănoș și cu pas apăsător.

Nu mai avea acum de ce să se teamă: nu mai putea nimeni să găsească nimic la dînsul.

Ovreul se uită foarte lung la dînsul: era tot omul căruia îi vînduse hainele, și parcă era cu totul altul,
15 care seamănă numai cu el. Poate că era cellalt, pentru care zicea că le cumpără.

Dacă l-ar fi văzut însă peste puțin, mergînd iute și tot mai iute cu afurisitele de haine, n-ar mai fi stat nici ovreiul la îndoială.

20 Dar dacă l-ar fi văzut mai tîrziu, după ce și-a luat și cirpa de sub petroi, mergînd ca gonit de o mare primejdie spre pădurea din apropierea forturilor!?

Erau hotărîte toate în gîndul lui Dușu.

„Mă duc — își zicea el — mă încredințez dacă toate
25 sunt cum le-am lăsat, apoi îmbrac hainele nemțești, ascund hainele mele în vreo scorbură și o iau pe jos pînă la Rimnic.“

Degeaba! Mare lucru deșteptăciunea!

30 Păcat numai că sunt în lumea aceasta și slăbiciuni omenești.

Erau toate cum el le lăsase acolo, la stejarul cel bătrîn și la cel mai tînăr; el însă tot trebuia să se încredințeze, să vadă cu ochii lui, acum ziua, cînd vedea cu ochii, iar nu numai pe pipăite. Era primejdios lucrul, fiindcă, de! ziua nu e pe-ntunerec, dar n-avea
35 încotro, trebuia s-o mai facă și asta. Se duse dar la stejarul cel tînăr, unde îngropase cazanul, așa-și aducea el aminte, și începu să rîdă cu ghearele din ce în ce mai neastîmpărat, cuprins în cele din urmă de o
40 groaznică deznădăjduire.

Nu mai era cazanul acolo! nu era! nu mai era!
Știa că acolo l-a îngropat și vedea că nu mai era! El
alergă ca ieșit din simțiri dincolo, la stejarul bătrîn,
unde știa c-a vărsat o parte din comoară.

5 Cel puțin asta dacă i-ar fi rămas, cel puțin!

Trebuia s-o dezgroape, ca să se încredințeze, iute-iute-
iute.

Deodată se opri și rămase incremenit: era de necre-
zut, dar cazanul se afla aici; îl lăsase acolo, și acum îl
10 găsi aici.

Curată minune! Auzise el că sunt comori care se
mută de la un loc la altul: acum vedea cu ochii lui
că-n adevăr se mută.

El ridică capul și se uită cîtva timp umilit, cu ochii
15 mari și cu gura căscată, la aurul cel mult, la mărgări-
tarele înșirate și la sculele împodobite cu petre scumpe,
apoi viri amîndouă minile și luă cu ele din plin, nesă-
țios, așa orbiș și pe apucate. Ce-i în mină nu-i minciună;
tot mai bine la el decît orișunde aiurea. Tot mai
20 bine!

Da! Ce-ar fi fost, însă, dacă acum, în clipa aceasta,
ar fi trecut așa, din întîmplare, cineva pe acolo și
ar fi văzut cele două gropi!

El astupă iute-iute-iute mai întîi groapa cu cazanul,
25 apoi cealaltă groapă și abia acum, după ce toate fură
la loc, răsufală iar mai ușor, își desfăcu cirpa și strinse
în ea și partea ce mai luase din comoară.

Erau trei pumni plini, de-ți fura vederile cînd te
uitai.

30 Era întunec cînd el ajunsese, în sfîrșit, să-și schimbe
hainele.

Nu degeaba dăduse cinci poli: îi ședeau hainele nem-
țești leite pe trup, ofițer de tunari, nu altă.

Un singur lucru îl supăra: cirpa cu scule și bani nu
35 încăpea în nici unul din buzunările lui. El o împărți
în două și băgă o jumătate la dreapta și altă jumătate
la stînga. Așa mergea, dar tot se vedea că are-n buzunări
ceva greu de tot.

Mai era încă un lucru care putea să-l supere pe Duțu;
40 nu-l supără însă pe om decît lucrurile de care-și dă
seamă, iar el nu ajunsese încă să-și dea seamă că era-n

opinci și cu căciulă mocănească-n cap, ceea ce nu se potrivea de loc cu hainele plătite cu cinci poli.

5 Își ascunse dar hainele țărănești în o scorbură, mulțumi lui Dumnezeu că l-a ajutat să ajungă pîn-aici, apoi plecă tignit spre Rîmnic.

Acum nu mai putea nimic să-l oprească pînă la București.

Abia în gară la Rîmnic începu să dea cu socoteală că tot ar mai putea să-l oprească ceva.

10 El își luă un bilet de clasa a doua pînă la București, apoi începu să se plimbe, așteptînd sosirea trenului, de ici pînă colea.

15 Era un lucru ce mai rar se vede: omul acesta, îmbrăcat în haine bune, dar cu opinci în picioare și cu căciula mocănească-n cap, acu-n timp de vară; lumea se uita cam mirată la el și după el.

20 Și e urît lucru să vezi că toți se uită la tine, mai ales cînd amîndouă buzunările îți sunt pline și te temi ca nu cumva cineva să te întrebe: „Cum ai ajuns tu, măi, să porți haine boierești!”

25 Dar ce-i păsa, la urma urmelor, lui Duțu? Tot nu vedea nimeni ce are el în buzunări. Se plimba cu atît mai țanțoș, încît mulți dedeau cu socoteală că e vreun coconăș cam într-o ureche, care a făcut plimbare pe munți și-a pus opinci și căciulă mocănească, pentru ca să fie mai interesant. Nu-i vorba, mutra nu prea era de coconăș, dar a umblat omul pe munți și l-a bătut soarele și vîntul.

30 Știînd că nu e așa, Duțu se repezi cel dintîi spre unul dintre vagoane, cînd trenul intră în gară; tot era mai bine-n vagon, unde nu mai putea să-l vadă toată lumea și unde putea să-și ascundă mai bine buzunările pline. Aici însă oamenii îl vedeau mai de aproape, ba ar fi putut, la urma urmelor, să-l și pipăie. Mai
35 ales conductorul s-a uitat, cînd a venit să ia biletul de la el, foarte lung și mirat nu știu cum, cam în felul ovreului de la Focșani, ca și cînd ar fi voit să-l bănuiască de ceva, abunăoară c-a furat hainele cele frumoase. Asta tot s-ar mai fi trecut, dar s-a mai uitat
40 și la opincile din picioarele lui.

„Sunt pierdut!“ zise Duțu, și parc-un sloi de gheață li trecu prin inimă.

5 Li venea să se arunce din tren și nu-i era că-și va fringe gitul — asta puțină treabă ar fi fost! — dar se temea că mașinistul va opri trenul și-l vor prinde și-l vor lua de scurt și vor pune mina pe comoară. Trebuia să stea, așa pe spini și pe jărătic, pînă la stațiune; aici însă nu l-ai mai fi putut ținea nici legat cu lanțuri.

10 Cînd se opri trenul, el se dete jos să bea apă, se și duse să caute vreun puț pe undeva, apoi, cînd se văzu singur, o luă la fugă întinsă, de n-ai fi putut să-l prinzi nici cu ogarii.

Abia tirziu, cînd se află departe, o mai slăbi din fugă și se mai liniști.

15 „Am început să mă prostesc, își zise el mîhnit și descurajat. Prea e greu lucrul de care m-am apucat și n-o să-l scot la capăt.“

20 Cam așa și era. Dacă-ți dai bine seamă, nici n-o por-nise încă, și se incurca la tot pasul: la ce mai putea să se aștepte de aici înainte?

Și totuși, era peste puțință ca el să părăsească comoara lui ori s-o dea pe mina cuiva.

Trebuia să-și cumpere ghetе și pălărie.

25 Înapoi la Rîmnic! Ba nu, înainte la Buzău! N-ai noroc dacă te întorci!

Hai, Duțule, hai la Buzău! nu te uita că e lungă calea; așa numai, fără de osteneală, nu te faci om bogat.

Cum intri în oraș așa, boierește și cu opincile în picioare?

30 El se opri în viile despre deal, își dezbracă hainele și le ascunse dimpreună cu cirpa, apoi intră așa-n cămașă, iar țanțoș, iar cu capul ridicat, ca tot omul care n-are de ce să se teamă.

35 Ce păcat că-și luase bilet de la Rîmnic! După ce își cumpără ghetе și pălărie, mai rămase cu 3 lei și patruzeci de bani.

Acum era acum.

Nu i-ar fi trecut niciodată prin gînd că poate el, om bogat, s-ajungă în astfel de strîmtorare.

40 Dar nevoia e dascăl mare: Duțu se duse înapoi, însă nu înapoi, la Buzău, de unde venise, ci unde-și

lăsase hainele, se îmbracă din nou și plecă înainte la Ploiești, ca să aibă noroc. La Ploiești, da, acolo putea să înceapă cu prefacerea în bani a sculelor; cu totul altfel se simțea apoi după ce avea cîteva sute de lei

5

la dînsul. Deocamdată însă n-avea decît 3 lei și patruzeci de bani și se simțea foarte muiat, de tot plouat, deși era mare secetă, nesuferită arșiță, greu zăduf, ba-l mai stringeau și-l ardeau la picioare și ghetetele cele

10

nouă. Și totuși, mergînd așa singur și abătîndu-se mereu din drumul umblat de alții, el își dădea seamă că mare noroc a avut pîn-acum în drumul lui. Se-ncurcase la tot pasul, și numai norocul lui cel orb l-a scăpat.

15

Dar așa se-nvață omul cu toate.

— N-am — zise el — să mă mai încurec de aci înainte: e greu să te deprinzi a minți pe alții; după ce te-ai deprins o dată, n-ai să-ți mai bați capul cum s-o ticluiești, căci vin toate de la sine.

20

Și mergea Dușu, mergea de la Buzău la Ploiești, cum venise de la Focșani la Rîmnic și de la Rîmnic la Buzău.

Iar Stanca-l aștepta acasă și era foarte strimtorată cînd vecinii o întrebau unde i s-a dus bărbatul de nu s-a mai întors de patru zile. Îl aștepta, biata femeie, să se-ntoarcă, și el era încă tot în drum de ducă.

25

IV

De l ce să-i faci! oraș mare! Prea afară din cale prost ar trebui să fii ca să te temi pînă chiar și într-un oraș ca Bucureștii.

30

După ce la Ploiești ai asudat, numai bunul Dumnezeu știe cit și cum te simți cînd te vezi odată urcat în tren, parc-ai scăpat de toată primejdia. Stai înghesuit între oameni care nu te cunosc și nici nu țin să afle

35

cine ești, de unde vii și în ce treburi umbli, ci este¹ fiecare mulțumit dacă-și poate găsi vreun colțișor, ca

¹ În toate edițiile *sunt*.

să nu stea-n picioare pînă la București. Chiar nici conductorul nu mai are vreme să se uite la tine.

5 Incetul cu incetul, însă, oamenii se incuibă, se potolesc, și, stînd odată fiecare la locul lui, ei se uită împrejur, te văd și pe tine, și apropierea lor te supără. Mai ales în fața ta e unul care se uită și iar se uită la tine, și zîmbește, și parcă tot ar voi să te întrebe ceva.

10 „Domnule — i-ar veni să-i zică — cum se face că d-ta ești îmbrăcat în haine boierești, ai ghetе cu nasturi în picioare și pălărie fină-n cap, dar cămașa ți-e țărănească?”

De ce n-ai cămașă scrobită? de ce n-ai pus guler călcat? cum umbli așa fără de legătoare la gît? D-ta trebuie să fii un om foarte zăpăcit: te-ai sculat, se vede, 15 prea tîrziu, te-ai îmbrăcat, ca să nu pierzi trenul, foarte-n pripă și ai rămas în cămașa de noapte. Să nu fii, te-rog, atît de țănoș, fiindcă ești ridicol cu cămașa d-tale proastă și foarte nespălată.“

20 Dacă el ți le-ar spune aceste, tu, om deștept, ai băga de seamă că alții au cămașa scrobită, guler călcat și legătoare de mătase la gît; el însă le gîndește numai, și astfel, tu, om zăpăcit, îți faci fel de fel de alte gînduri și te simți atît de strîmtorat, încît îți vine iar să sări pe fereastră din tren.

25 N-o faci nici acum aceasta; pare însă că ți se deschid porțile raiului cînd sosești, în sfîrșit, în gara Bucureștilor și vezi învălmășala și auzi zgomotul de aici.

Cei sosiți cu tine își adună bagajul și se inghesuiesc spre ieșire și aleargă pe-ntrecute, pentru ca nu cumva 30 să rămîie fără de birjă. Alții, care pleacă cu trenul ce stă gata să iasă din gară, se inghesuie și aleargă și ei, ca să-și găsească locuri prin vagoane. Iar alții, mai potoliți, așteaptă trenul ce va sosi ori pe cel ce va pleca peste cîteva minute. Aici nu te mai bagă nimeni 35 în seamă și, mai ales acum, în timp de noapte, singure felinarele cele multe te mai supără, ba chiar nici aceste nu te-ar supăra, dacă ochii tăi n-ar da pretutindeni de gardiști, de jandarmi și de ipistați, tot oameni care perd vremea căscînd gura degeaba.

40 Așa zicea și Dușu, care nu se simți ușurat decît din clipa în care se văzu urcat în birjă.

— La „Dacia“! strigă el.

Acolo, la „Dacia“, era locul lui.

Fusese odată, cînd stetea la Cotroceni, ca să caute pe un ofițer care era tras la „Dacia“, și se perduse prin gangurile cele multe, încît a umblat mai bine de un
5 ceas căutînd ieșirea fără ca cineva să-l întrebe ce caută și în ce fel de treabă umblă. Așa ceva îi trebuia lui.

Apoi nici Piața Sf. Anton nu e pustie, ca să te sfiiești a ieși pe poarta otelului: intri și ieși fără ca cineva
10 să te bage-n seamă.

Vorba e numai să fii dezghețat, pentru ca nimeni să nu te simță că te temi de ceva, și să bagi bine de seamă ca să nu faci vreo prostie care te dă de gol.

Iar cît pentru asta, mai rar om ca Duțu! El nu se-n-
15 curcă cu una, cu două!

Cine-l vedea cerîndu-și odaie și urcînd scările trebuia să creadă că e vreun pomojnic, dacă nu chiar mai mult, ba cînd chelnerul îl pofti să intre în odaie,
20 el strîmbă din nas ca și cînd ar fi voit să zică: „Ei! e bună și asta! Ce să-i faci, dacă nu e alta!“

Lucrurile se schimbă însă cînd chelnerul îi puse o hirtie pe masă și-l rugă să-și scrie pe ea numele, domiciliul și scopul călătoriei.

Acum Duțu nu mai era țațoș.

Știa, ce-i drept, să scrie, dar la una ca asta nu se
25 gîndise și, nepregătît cum era, nu știa ce are să scrie pe afurisita aceea de hirtie. De, e lucru foarte greu să spui cum te cheamă cînd nu-ți dă mina să spui cine ești! Luase Duțu, nu-i vorba, deprinderea de a minți,
30 dar una e să minți cînd ai vreme ca să ticluiești minciuna, și alta să-ți minți chiar numele cînd ești întrebat așa în pripă. Mare lucru n-ar fi fost să spună că-l cheamă Gheorghe ori Pavel. Cum rămînea însă lucrul dacă mine ori poimîne întilnea pe cineva care îi zicea
35 „Duțule“? Ce răspundea el dacă-l întrebau: „De ce ai zis că te cheamă Gheorghe cînd știai prea bine că Duțu te cheamă!“

La lucrul acesta ar fi trebuit să se gîndească de mai nainte, și fiindcă nu s-a gîndit, acum iar începu să asude.

40 — Lasă biletul — grăi dînsul strîmătorat — că am să-l scriu, să mai răsufli puțin.

Chelnerul însă avea rinduiala lui, din care nu putea să iasă.

— Vă rog să-mi spuneți — zise el — că scriu eu.

15 Duțu ar fi voit să-l ia de piept și să-l arunce pe fereastră. Auzi obrăznicie! nici măcar timp de răzgîndire să nu-i lase! Trebuia cu toate aceste să-i răspundă iute, căci altfel se dedea de gol.

— Gheorghe Rimniceanu, grăi dînsul.

10 Așa era mai cuminte: nu-l chema, ce-i drept, Gheorghe, dar era de felul lui dintre Focșani și Rîmnic.

— Gheorghe Rimniceanu, repetă chelnerul scriind. Profesiunea d-voastre?

— Antreprenor, zise el cam în silă.

15 Duțu ar fi voit din nou să-l arunce pe fereastră, dar trebuia să-i dea răspuns.

Nu mințea, la urma urmelor, nici de astă dată, fiindcă tot un fel de antreprenor e și cel ce cară cu metrul cubic.

20 — Antreprenor, repetă chelnerul, scriind mai de parte. Locuința d-voastre?

— Din Dobrogea! răspuse Duțu minios.

Chelnerul o mai scrise și asta, apoi îi mulțumi și se depărtă.

Duțu rămase citva timp nemișcat la locul lui.

25 „Cine păcatele mele m-a pus pe mine să intru în incurcătura aceasta!” grăi dînsul. Îl treceau fiorii cînd se gîndea c-ar putea să-ntîlnească pe cineva care-l cunoaște, și iar stetea la îndoială dacă nu cumva toate se petrec numai prin vis. Era însă obosit de abia-l mai țineau picioarele, și nu se poate să visezi cînd ești obosit și vezi patul așternut în fața ta.

30 „Fie ce-o fi! acum să-mi odihnesc ciolanele!” grăi dînsul, apoi încuie ușa și lăsă perdelele de la fereastră.

Începînd să se dezbrace, el scoase cirpa cu banii.

35 Orișicît de obosit s-ar fi simțit, era peste putință să se culce mai nainte de a-și fi făcut socoteala — acum, în toată tîgna.

El se incredință dacă ușa e bine încuiată și dacă perdelele sunt bine lăsate, apoi își vărsă comoara pe masă.

40 Era o brățară cu pietri scumpe și cu cinci mîrgăritare mari, un lanț de aur, trei inele și două perechi de cer-

cei cu pietri strălucitoare, iar bani o mulțime și fel de fel, unii cum ca galbănul, alții ca lira otomană și iar alții cu mult mai mari decît lira.

5 Din aceștia vinduse la Ploiești trei bucăți, cu cîte șasezeci de lei bucata.

El îi alese acum la o parte și-i numără; mai erau însă cincizeci și patru de bucăți, peste trei mii de lei!

Numără pe cei de mărime mijlocie; erau o sută șaptesprezece bucăți, alte vreo trei mii!

10 Numără pe cele mici: erau șaptezeci și opt de bucăți.

Cum o să poată găsi el cumpărători pentru atita sumedenie de bani? Ce să facă el cu atita bănet? Cum să se încredințeze dacă cumpărătorii nu-l înșală?

15 Dar ceea ce mai era încă în cazan!?

Trecuse mezul nopții, și el, obosit cum era, tot se plimba neastîmpărat prin casă, mergînd din timp în timp la ușă ca să se încredințeze dacă e ori nu bine incuiată, și la perdele, ca să vadă dacă sunt bine lă-
20 sate. Cel mai mic zgomot îl făcea să tresară și să asculte cu răsufflarea oprită și cu inima încețată; în fiecare clipă îl ispitea gîndul de a se întoarce cu cel mai apropiat tren la Focșani și de acolo în satul lui.

Ah! satul lui! Ce bine era în satul lui! Ce fericit
25 era el în casa lui de om sărac!

În zadar însă, acum numai în zadar s-ar fi întors în satul lui, căci viața lui de mai înainte n-o mai putea găsi nici acolo; trebuia să meargă înainte, fără ca să știe pînă unde.

30 Stetea tremurînd în fața aurului risipit pe masă și-l cuprindeau fiorii cînd se gîndea că în fiecare clipă poate să se dea de gol, la fiecare pas se poate incurca.

Dar de ce să se teamă, la urma urmelor, cînd niei n-a furat aurul, nici n-a omorît pe nimeni, ca să se facă
35 stăpîn pe el?

Da, n-a omorît, dar știa că-n atite rînduri a fost și simțea că ar fi și acum gata să omoare pe acela care, din întîmplare, ar vedea cu ochii lui aurul acesta.

40 Grozavă primejdie era pentru dînsul aurul acesta: îi venea să se repeadă la el, să-l ia cu pumnii plini și să-l arunce pe fereastră.

Îi venea s-o facă, dar nu putea — și nu putea. Un singur lucru îi rămânea: el scoase la o parte o brățară, două inele, o pereche de cercei, cinci bucăți din banii mari și cîte zece din ceilalți.

5 „Aceste rămîn la mine, grăi dînsul, iar celelalte le îngrop pe undeva pe la Cotroceni.

În zadar! În pămînt e mai bine decît orișunde, și cu cît mai puțin ai la tine, cu atît mai mică ți-e grija.“

V

10 Pe dibuite umblă omul numai cîtă vreme nu și-a găsit drumul.

Dușu și-l găsisse pe al lui. După ce și-a îngropat aurul la tulpina unui copac bine adăpostit, din jos de fîntîna Brîncovenesei, el s-a-ntors ușurat în oraș. Pentru banii
15 ce lăsase la dînsul își cumpărase o pungă cu verigi: într-o parte se aflau cei mari, iar în cealaltă cei mici și cei mijlocii.

În dreptul Căzărmei Malmezon el scoase punga și luă din ea un ban mare, unul mijlociu și doi din cei
20 mici. Pe aceștia trebuia să-i aibă la îndemină, ca să n-aibă nevoia de-a mai scoate punga cînd va fi intrat la vreun negustor; îi puse dar în buzunarul jiletcei.

Luînd apoi Calea Plevnei, el ieși în cele din urmă la biserica Zlătari, iar de aici apucă spre stînga, unde
25 știa că sunt mai mulți giuvaergii. Nici c-avea să caute mult pentru ca să-i găsească, fiindcă în fața prefecturii de poliție sunt nu mai puțin decît patru. Sunt și erau; dincolo însă, peste drum, în curtea poliției, steteau fără de nici o treabă cîtiva jandarmi, și Dușu nu îndrăzni să intre. Prea era în mijlocul orașului.
30

El își urmă cu toate aceste drumul mai spre mijloc, pînă la bulevard, și de aici înainte spre Piața Teatru-lui. Erau și aici giuvaergii, el însă nu îndrăznea să intre.

Cu totul altfel își închipuise el lucrurile: căuta locuri
35 mai dosnice și prăvălii mai mici, ca cea de la Ploiești.

În fața bisericii Crețulescu el se opri mirat la o fe-reastră în care se aflau vreo cincizeci de bucăți de mo-nede vechi, cele mai multe de argint, dar și cîteva de

ăur, care semănau cu ale lui, parcă ar fi fost luate din același cazan.

5 El stete citva timp neastimpărat pe gânduri: aici trebuia să intre! Prăvălia era îngustă și cam întunecoasă: strada părea și ea în această parte mai strimță și mai dosnică.

Dușu își luă inima în dinți, scoase banii din buzunarul jiletcei și intră cu ei în mină.

10 — Am niște bani — zise apoi sfiicios — pe care un țăran vrea să mi-i vîndă; ași putea, vă rog, să-mi spuneți cam cît să dau pe ei?

În prăvălie se aflau doi domni, unul tînăr și altul bătrîn.

15 — Noi cumpărăm ori vindem, dar nu prețuim, răspunse domnul bătrîn cam supărat.

Dușu voi să iasă — cum ieși cînd scapi; domnul tînăr însă îl opri cu vorbele:

— Îmi dai voie să-i văd?

20 Ovreurul din Ploiești pusese banii în cumpănă mai nainte de a le fi hotărît prețul. Domnul acesta însă nu-i mai cumpăni, ci se duse cu ei la fereastră ca să-i vadă bine, apoi fi arătă și bătrînului, care își îndoi ochelarii ca să-i vadă mai bine.

25 — Mai are țăranul acela bani de aceștia? întrebă el în cele din urmă.

— Nu știu! răspunse Dușu.

30 — Atunci nu putem nici noi să-ți spunem prețul, grăi bătrînul. Țsta — urmă el arătînd la unul din banii cei mici — e ban foarte rar și cu două sute de ani mai vechi decît ceilalți, care sunt din timpul lui Hadrian; el se plătește dar scump. Dacă însă țăranul va fi avînd mulți și îi va vinde în curînd, prețul va scădea și ușor te poți înșela.

35 Dușu se uita la el cu ochii mari și cu gura căscată.

— Dar cel mare ce prețuiește? întrebă el cu jumătate de gură.

40 — Îți dau — răspunse bătrînul, înapoindu-i unul cîte unul banii — pentru acesta 200, pentru acesta 50, pentru acesta 40, iar pentru acesta 90 de lei, și puțin îmi pasă cu cît i-ai cumpărat d-ta.

Dușu era zăpăcit de îi era parcă lumea se învîrte ca o moară cu dînsul.

De ce unul mai scump și altul mai ieftin? Ce fel de bani erau aceștia? De unde putea el să știe care dintre
5 ei ce prețuiește? Era peste putință ca el să scoată la capăt lucrul de care se apucase! Un singur lucru era deslușit în capul lui: că trebuie să se întoarcă la „Dacia“, să se încuie în odaia lui și să-și vadă bine banii, ca să aleagă la o parte pe cei de 200 lei. Pe aceștia trebuia să-i vîndă în aceeași zi la deosebiți neguțători,
10 însă nu cu 200 lei, ci mai scump.

Dus de gîndul acesta, el ieși din prăvălie; era însă atît de buiguit, încît numai cu anevoiia putu să-și dea seamă dîncotro a venit și încotro are să apuce spre
15 a se duce la „Dacia“.

Sosit sub poarta hotelului, el rămase și mai buiguit.

Venit noaptea și plecat în zori de zi, el nu-și mai aducea aminte pe care din cele două scări trebuie s-o
20 urce ca să ajungă la odaia lui.

Văzînd că scara de la dreapta e curată și așternută cu preșuri, el nu îndrăzni s-o urce; apucă dar la stînga, spre sala de reprezentațiuni, care acum era deșartă, cu scena pustie în fundul ei. Și o mare sală deșartă,
25 mai ales cînd are-n fundul ei și-o scenă cu decorațiuni aruncate de-a valma, produce chiar și asupra omului mai puțin buiguit o impresie foarte proastă. Dușu se opri pe o clipă, apoi își iuți pasul și peste puțin dete de gangul strîmt, dosnic și întunecat, care se afla în
30 dosul sălii.

Aici nu putea să fie odaia lui, și chiar dac-ar fi fost, el nu putea să se oprească la ea: trebuia să treacă iute înainte, unde se vede mai multă lumină.

Aici se simți mai bine: dar ce folos? Tot ușă lingă
35 ușă și tot una ca alta, încît era peste putință să-și dea seamă care e de la odaia lui.

„Ptiu! păcatele mele!“ suspină el deznădăjduit.

Vedea acum că fiecare ușă are numărul ei: cum să-și găsească el odaia dacă nu-i știe numărul?

40 Un gînd luminos!

Luase cheia cu dînsul: n-avea decît să încerce cheia, căci odaia lui era, fără îndoială, aceea pe care o putea deschide cu cheia de la dînsul.

5 Orișicît de luminos însă, gîndul acesta era cam îndrăzneț, fiindcă e lucru neobicinuit ca un pasager să umble-n hotel de la ușă la ușă încercînd cheia. Foarte ușor i se poate întîmpla ca cineva să-l întrebe: „Ce cauți, domnule?“ — un lucru de care Dușu se ferea.

10 Nu i s-a întîmplat lucrul acesta nici la ușa întâia, nici la ușa a doua, nici la a treia, care erau încuiate; la ușa a patra însă locuia domnișoara Lina, actrița, care se culcase tîrziu, după miezul nopții, și astfel acum, pe la orele 11, ajunsese să se scoale și să-și facă toaleta.

15 Obicinuită a primi vizite în timpul acesta, ea nu fu cîtuși de puțin mirată cînd auzi că cineva moșmolește la ușa ei. Ce-i drept, nu se îmbrăcase încă, dar fusta și-o pusese, părul îi era pieptănat și vizitele de la 20 11 le primea și în cămașă, căci n-avea cuvinte de a-și ascunde brațele și gitul.

Ea-și aruncă deci o cîrpă peste umeri și grăbi la ușă ca să vadă cine vrea să intre.

Dușu rămase stean de piatră în fața ei.

25 Prin multe trecuse el de cînd era om bogat; asta însă punea virf la toate.

Se uita la el femeia aceea și-l măsura de jos pînă sus și de sus pînă jos, parc-ar fi voit să-i scoată sufletul din trup și comoara din pămînt.

30 — Ce doriți, mă rog? îl întrebă ea trăgînd vorbele.

— Îmi caut odaia — răspunse el cu glas tînguios — și nu pot s-o găsesc.

— Care număr?

— Nu știu numărul! zise el deznădăjduit.

35 Nu se poate lucru mai hazliu decît un pasager care-și caută într-un hotel odaia și nu e în stare s-o găsească. Lina, cu toate aceste, nu rise: era în fața bietului om ceva ce-o umplea de milă. Nu mai încăpea nici o îndoială că omul acesta nu mai umblase prin hoteluri. 40 Femeie încă tînră, dar trăită-n lume, deschisă la cap și prin multe trecută, ea nu trecu cu vederea cămașa

lui țărănească, fața lui bătută de soare și de vînt și
purtarea lui de om stîngaci și neumblat prin lumea
în care se afla. Nu mai încăpea pentru dînsa nici o
5 indoială că-n fața ei se afla un țăran îmbrăcat în haine
nemțești.

— Uite — grăi dînsa — să te duci la portar, să-ți
spui numele și să ceri cheia, căci el are pe tablă și cheia,
și numele d-tale la numărul odăii în care stai.

10 Duțu se făcu alb ca varul: i se tăiară picioarele;
li venea să leșine. Dacă i-ar fi pus cineva pistolul în
piept, el tot nu și-ar fi putut aduce aminte cum și-a
spus chelnerului numele.

Era pierdut, dat de gol!

15 — E la mine cheia! gîngăni el arătînd cheia.
Prea era afară din cale!

În loc de-a rîde, Lina se dete puțin înapoi.

Omul acesta era ori nebun, ori vreun tîlhar ascuns
în haine nemțești, ori cine știe ce!?

20 Aici era ceva la mijloc; ea dăduse de urma unei
taine; trebuia să o descoase! De ce adevărat să se teamă,
aici în mijlocul lumii, de acest om care tremura de
frică!?

Ea își schimbă deodată atitudinea, se apropie din
nou de dînsul, îl luă cu brațul peste umăr, ca să-l
25 aducă în odaie.

— Intră, te rog, grăi, și închise ușa.

Duțu nu mai era în stare să se împrotivească. Văzîndu-se
singur cu dînsa, îi era ca și cînd ar fi căzut pe
vecii vecilor sub stăpînirea ei.

30 — Uite — îi zise ea cu un fîl de violenție plină de
dulceață — eu numaidecît am văzut că tu ești țăran:
trebuie să-ți mai cumperi și o cămașă scrobîtă și să pui
guler și legătoare la gît dacă vrei să nu te cunoască
nimeni.

35 Duțu se uită la ea ca la un demon care-ți știe și cele
mai ascunse gînduri și te are în deplina lui stăpînire.

— Ți-o spun aceasta pentru ca să vezi că nu-ți voiesc
răul. Haid', șezi colea ca să vorbim ca doi prieteni.

40 Ea-l cuprinse apoi cu brațul și-l duse la canapea,
se așeză lingă el, aproape, cu totul aproape, pentru
ca cu atît mai virtos să-l încurce,

— Așa! grăi apucându-l de mână. Să-mi spui acum ca la o soră de unde ești, cum te cheamă și ce cauți la București. Poate că pot să-ți fiu de ajutor.

Duțu se uită lung și îndrăzneț la ea.

5 Era prins de nu mai putea să scape, dar tocmai gândul că e prins așa îi luminase deodată capul.

Ea lăsase cirpa cu care-și acoperise umerii și ședea lângă dînsul cu brațele goale, cu umerii dezveliți și cu sinul pe jumătate scos de sub cămașa cu horbotă.

10 Nu era femeie grasă, dar avea o carne atît de fragedă, încît Duțu nu-și mai putea stăpîni degetele, pe care și le simțea intrînd în carnea ei. O dată să-i pună mîna pe git, și nu mai crîcnește, nu mai răsufală, e scăpat de ea!

15 Îi era foarte greu, dar trebuia să se stăpînească.

„Am s-o duc — își zise el în gîndul lui — mai la o parte, abunăoară-n pădurea de la Băneasa. Crezi tu că m-ai prins pe mine, dar însăși te-ai prins!”

20 Domnișoara Lina nu știa ce fel sunt gîndurile ivite-n capul lui; era însă-n ochii lui ceva ce-o făcu să simtă că tot nu-l stăpînește și ea se mai depărtă de dînsul.

— De ce să nu-ți spun adevărul? zise el. Am găsit, săpînd, niște bani de aur și umblu să-i vînd pe nesimțite.

25 — Sunt mulți? întrebă ea, apropiîndu-se iar de dînsul.

— Destui, răspunse el, și scoase banii din buzunar, ca să-i arăte. Uite, ca aceștia.

Lina se uită cu multă luare-aminte la ei.

30 — Aceștia sunt bani vechi, zise ea.

— Chiar foarte vechi; pentru aceste patru bucăți mi-a dat neguțătorul patru sute de lei, dar n-am voit să-i dau, grăi dînsul. Ca să-i fure apoi ochii, el scoase punga și trase inelele, ca să verse banii pe masă.

35 — Nu! strigă Lina cuprinsă de un fel de beție. Lasă-i! În fiecare clipă ar putea să intre cineva. Care va să zică, ai găsit o comoară!

— Cam așa ceva, răspunse el băgînd iar punga în buzunar. Aur mult și pietre scumpe și mărgăritare.

40 — Tu nu poți să le vinzi, grăi dînsa cuprinsă de o sinceră îngrijare. Ai să fii înșelat și o să te dai de

gol, cum te-ai dat acum. Uite, urmă stăruitoare și cu căldură, eu vind mai ușor și n-am să te înșel. Sunt fată săracă și mă mulțumesc cu ceea ce-mi dai tu.

5 El iar se uită lung și desghetat la ea. Îi era milă de dinsa, care putea să-i fie de mare ajutor. Venise ca să-și numere banii și să aleagă pe cei de 200 lei; amindoi împreună o făceau mai bine aceasta, și dinsa vindea fără indoială mai ușor decît el. Ea era însă femeie, minte ușoară, gură slobodă!

10 — Să vedem! zise el chibzuit. Vii cu mine la noapte, ca să-ți arăt comoara?

— Unde?

— În pădurea de la Băneasa, răspuse el. Trebuie s-o vezi, ca să știi cum ai să te apuci de lucru. Vii cu birja pînă la Șosele, apoi îți urmezi drumul pe jos pînă în fața școlii de la Herăstrău, unde am să te aștept pe la zece, iar de acolo mergem împreună.

Lina stete cîtva timp pe gînduri.

15 Avea repetițiune după amiază și un rol în reprezentațiunea de seară. Putea să trimeată vorbă că e bolnavă, ceea ce mai făcuse și alte dăți. Nu se simțea însă în stare să meargă singură pînă în dreptul școlii de la Herăstrău și se temea să meargă cu el în pădurea de la Băneasa. Mai era însă mult pînă seara și n-avea nevoie să-i spună chiar de pe acum ce are și ce n-are să facă.

— Mă duc, zise ea. Deocamdată însă, acum după amiază, putem să facem încercare cu aceștia, care sunt la tine. Trebuie, înainte de toate, să-ți cumperi cămașă, 20 gulere și legătoare.

— Da! strigă Duțu speriat. Și să-mi găsești odaia...

— Asta e lucru ușor — întîmpină dinsa — fiindcă numărul ei e pe cheie. Du-te însă să-ți cumperi cămașa, iar eu mă îmbrac pînă ce te întorci și apoi mergem 35 împreună la tine ca să alegem banii.

Duțu se ridică gata de plecare, dar nu putu să se miște din loc.

40 Era peste putință ca el s-o lase singură. În fiecare clipă putea să vie cineva la dinsa: de unde știa el că ea n-are să spună ce-a aflat?

— E mai cuminte — zise el — să trimiți pe cineva să mi le cumpere și să mi le ducă-n odaie. Eu rămân aci pînă ce te îmbraci și apoi mergem împreună și mă îmbrac și eu.

5 Domnișoara Lina era foarte strimtorată. Prea afară din cale rușinoasă, ce-i drept, nu era, dar tot îi părea lucru curios să se îmbrace-n fața lui și să steie cu dînsul în vreme ce el își schimbă cămașa. Apoi, de ce ținea el să rămîie!?

10 — Dacă vine însă cineva și te vede aci? grăi dînsa. Ar fi, poate, mai bine ca nimeni să nu știe că noi ne cunoaștem.

Dușu-și increți fruntea.

15 — Să-ncui ușa — zise el hotărit — și să nu lași pe nimeni să intre.

— Oamenii vor fi însă cu atît mai curioși — întîm-pînă ea — vor sta de pîndă, ne vor vedea cînd vom ieși și vor cerceta cine e omul cu care am stat incuiată în casă.

20 Dușu simți că iar i se răcește singele-n vine: era prins, și orișicum o sucea și-o-nvirtea, nu mai putea să scape. Ea putea, la urma urmelor, să-l deie de gol și fiind de față.

25 Diavolul i-a scos femeia aceasta-n cale: nu-i rămînea decît să sară la ea și s-o gîtuie, să-i sucească gitul ca la un pui de vrabie.

Ba nu!

Mai avea o scăpare.

30 Dacă pleca el acum și lua cel mai apropiat tren spre Giurgiu, pentru ca de acolo să se urce-n vapor și să meargă la Galați, nimeni nu-l mai căuta de urmă pînă la zece deseară, iar atunci se va afla pe Dunăre, cu urma perdută.

35 — S-o lăsăm pe mine, grăi dînsul. Eu mă duc acum să-mi caut de alte trebi, și deseară, pe la zece, ne vedem în fața școlii de la Herăstrău.

Grăind vorbele aceste, el plecă iute ca descărcat din pușcă lăsînd pe domnișoara Lina zăpăcită în urma lui.

VI

E ușor să iei hotăriri, dar cu cât mai ușor le iei, cu atât mai greu ți-e să stăruie în ele.

5 Mai înainte de a pleca din București, Dușu trebuia să-și cumpere cămașă, guler scrobit și legătoare, să se urce-n odaia lui și să se schimbe, apoi să se ducă la Cotroceni, ca să-și dezgroape odoarele. Toate aceste sunt lucruri care nu se pot face așa deodată, cât ai bate în palme, și multe se puteau schimba în gindul
10 lui în vreme ce le săvârșea.

Om cu capul limpezit, el se uită, după ce ieși de la domnișoara Lina, la numărul de pe cheie. Era 36. Trecând apoi pe la portar, îl întrebă pe acesta cum se cheamă d-l ce șade la no. 36.

15 — D-l Gheorghe Rîmniceanu — îi răspunse portarul — antreprenor din Dobrogea.

— No. 36, Gheorghe Rîmniceanu, antreprenor din Dobrogea, repetă Dușu, ca să și le întipărească toate bine.

20 Cîte însă și iar cîte trebuia el să mai facă mai înainte de a pleca de la București, și bine trebuia să bage de seamă ca să nu se mai încurce.

Bine trebuia să bage de seamă!

Cămașă, guler și legătoare la git.

25 N-avea să meargă departe ca să și le cumpere.

Cîte încurcături însă și aici!

— Ce număr ai, domnule? îl întrebă fata care grăbi să-l servească.

— Numărul 36, răspunse Dușu, care-și însemnase
30 bine numărul.

Fata se uită cam mirată la el. Nu-i semăna de loc a om ce poartă cămăși și gulere numărul 36. Dar, în sfârșit, asta pe dînsa n-o privea; avea să-i deie ceea ce cere; poate că nu le cumpăra pentru sine.

35 Ea îi dete trei cămăși.

— Gulerele — întrebă apoi — le voiți drepte ori îndoite?

Dușu era foarte strimtorat.

Ce va să zică „drept“ și ce „îndoit“?

Nu putea să răspundă și totuși se dedea de gol dacă nu-i răspundea fără întârziere.

— Dă-mi — zise el — și drepte, și îndoite.

5 Fata îi dete jumătate de duzină gulere drepte și altă jumătate îndoite, toate numărul 36, cum le ceruse.

— Legătoare? întrebă apoi.

— Doriți plastron ori fundă?

— Dă-mi fundă, răspunse Duțu, ștergându-și sudorile.

— Cu, ori fără mașină?

10 — Cu mașină! răspunse el.

— Ce culoare?

Duțu ar fi voit să poată face ca la ovreul din Focșani.

— Cum vrei d-ta, răspunse el foarte grăbit.

Fata îi dete una de culoare vișinie.

15 — Manșete nu doriți? îl întrebă apoi.

— Nu mai vreau nimic! răspunse el. Fă-mi socoteala, ca să plătesc!

20 A plătit apoi ca tot omul ce are din ce să plătească și s-a întors în hotel, ca să se închidă în odaia lui și să se schimbe.

Îi părea lucru foarte curios că aici la București toate se potrivesc cu numărul odăii în care stai.

Și lucrul acesta era în adevăr foarte ciudat.

25 Știa că stă în odaia numărul 36, avea chiar cămeși și gulere numărul 36 și cu toate acestea îi era frică să vire cheia în broasca ușii numărul 36. O pățise o dată și ținea mult să nu se mai dea de gol: el bătu la ușă o dată, de două, de trei ori și numai apoi se încumetă să vire cheia în broască, să descuie și să intre.

30 Ah! ce bine era aici! mai ales după ce se-n cuie, se simțea ca departe-n pădurea de lângă forturi, unde ochii nimănuia nu se mai îndreptau asupra lui.

Și totuși...

35 Nu era nimic mai firesc decât ca femeia cu carne fragedă să meargă la poliție și să spună că se află aici, la numărul 36, un om care a găsit o comoară.

40 El trebuia să grăbească, să scape cât mai curând de aici. La Galați, acolo era cu totul altăceva. Avea acum cămașă și gulere, știa rostul numărului de pe cheie, trecuse prin multe: acum nu-l mai încurca nimeni!

Da! Inșă cămășile erau prea mici și gulerele prea scurte, numărul 36: foarte mici cămășile și foarte scurte gulerele.

„Ei, păcatele mele!“ zise el deznădăjduit.

- 5 Orișicum o suceă și o învirtea, nu era chip să pună așa cămașă și așa guler. Trebuia să le ducă înapoi și să ceară altele mai mari.

Ferit-a Sfintul!? Să mai deie el ochi cu fata aceea? niciodată!

- 10 El aruncă cămăși și gulere cît colo și se duse să cumpere altele, din altă prăvălie.

„Puțin îmi pasă de numărul odăii — își zise el — numai să-mi fie destul de mari, potrivite cu grosimea gitului meu.“

- 15 Atît de prost ca să nu știe cumpăra cămăși și gulere tot nu era el.

Hotărit că nu era; dar nu e destul să ai cămășile și gulerele potrivite cu grosimea gitului tău, ci trebuie să mai și știi a țî le pune.

- 20 Abia acum, după ce, întors din nou la numărul 36, se-ncredință că-i sunt bune cămășile și gulerele, el își dete seamă că ele nu sunt nici ca cele țărănești, nici ca cele militărești.

- 25 Tot găuri și iar găuri fără bumbi și fără chiotori; cum, păcate, se-ncheie cămașa și cum se pune gulerul la ea!?

El se lăsă istovit, frînt pe un scaun.

Peste puțină să mai meargă înainte!

- 30 Degeaba! o singură mintuire mai era pentru dînsul; să se deie legat acelei femei, care știuse să afle taina lui. De ce adecă să-l deie de gol? Prea ar trebui să fie proastă pentru ca să o facă aceasta, cînd știe că, făcînd-o, perde cîștigul ce poate să aibă de la dînsul. Fie chiar în jumătate, tot e mai bine atîta decît nimic!

- 35 „Mă duc — zise el ridicîndu-se — la ea, ca să-mi arate cum am să-mi pun cămașa și gulerul, și să-mi spună ce am să fac mai departe.“

Alta fără îndoială nu-i rămînea.

- 40 El înșă nu știa cine e femeia aceea, cum o cheamă, nu-și notase numărul odăii și nici tăiat nu mai era în

stare să-și dea seama încotro ar trebui să apuce ca să deie de odaia ei.

Să mai umble acum pe dibuite, de la ușă la ușă, ca să o caute, asta nu mai era cu puțință.

5 De mult încă și de multe ori se ivise în inima lui simțămîntul că el nu mai e stăpîn pe sine, nu mai știa ce vrea și ce nu vrea, nu mai poate să voiască. Stăpînit acum cu desăvîrșire de simțămîntul acesta, el se întinse ca mort în pat și rămase așa pînă ce somnul nu lua-n
10 stăpînire trupul lui obosit de atîtea frămîntări și de atite zile petrecute în zadarnică alergătură.

Iară domnișoara Lina se zbătea în tot timpul acesta și nu putea nici ea să se hotărască într-un fel.

15 Erau la mijloc bani, poate chiar mulți bani, pe care putea să-i cîștige ușor, fără nici o primejdie și fără ca să-i facă vreo nedreptate cuiva în lumea aceasta.

Foarte mulți, foarte ușor și acest „foarte“, care-n graiul omenesc rămîne același, creștea-n închipuirea ei femeiască, mereu se umfla, încît ea se vedea în cele
20 din urmă scăpată prin o norocoasă întîmplare de toate nevoile cu care se lupta, bogată nu, dar putînd să dispună ea însăși de sine, ba poate chiar și bogată. De ce nu l?

Iară ea l-a lăsat să se ducă așa, el singur, prost cum e, expus în fiecare clipă să se dea de gol și să scape din
25 mină norocul lui și pe al ei.

Ar fi voit să alerge, dar nu știa unde: așa deșteaptă cum era, tot a uitat să-i afle numele și numărul odăii. Iși perduse capul și ea.

30 Cum s-alerge și să caute, dacă nu știa unde și pe cine l? Se dedea de gol.

Vreun făcător de rele, care a mințit-o. Nu l ea nu se putea înșela. Îl vedea în strimtorarea lui, și o cuprindea simțămîntul de milă, pe care-l avuse atunci: așa
35 nu pot să fie făcătorii de rele.

Dar nebun? Nu l nici nebun. Un biet de om zăpăcit, care nu mai știa încotro să apuce și ce să facă.

Trebuia să alerge... Unde?

40 Un singur lucru îi rămînea: să meargă deseară, pe la zece, ea singură...

Peste puțință l

Altfel însă nu mai putea să facă.

Da, un lucru tot ar mai fi putut s-o ajute.

5 Șvarț, samsarul, era om cinstit. S-a ajutat de multe ori cu el, și niciodată el n-a înșelat-o, niciodată el n-a dat-o de gol. Șvarț se pricepe la multe și știe să tacă ca mormintul.

„Dacă mă duc la Șvarț — își zise ea — și-i spun să vie cu mine și să mă urmărească din depărtare, el nu mai stăruie să-i spun de ce să vie și să mă urmărească, 10 ci-și face gindurile lui, de care mie puțin îmi pasă, și vine și tace. Trebuie să mă duc; alta nu-mi rămîne!”

Tot așa zicea și Duțu după ce s-a deșteptat și a sărit speriat în picioare.

15 Era întunec și-n casă, și afară, nu putea să-și dea seamă dacă abia de curînd ori de mult acum s-a întunecat, nu mîncase astăzi, dar trebuia să se ducă, s-o mai încerce și asta. Alta și așa nu-i rămînea!

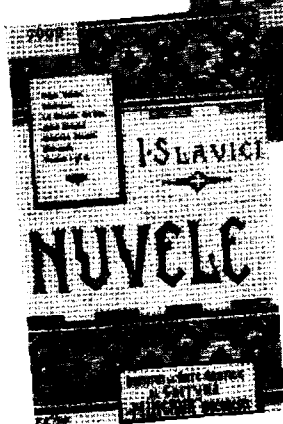
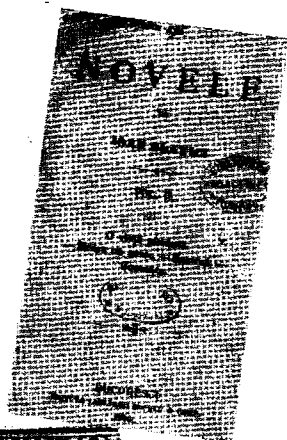
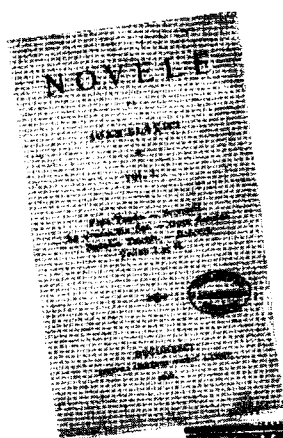
20 Domnișoara Lina, care nu dormise și venise-n nerăbdarea ei cu un ceas bun mai înainte, își perduse de mult și răbdarea și nădejdea, dar stătea și aștepta plimbîndu-se în sus și în jos și aruncînd ochii cînd spre Băneasa, cînd spre Șvarț al ei, care stetea mai spre Șosele, răzămătat de un tei gros, liniștit, răbdător, cu nepăsare, ca omul care-și face meseria și nu vrea mai mult decît 25 att.

Duțu trecu pe lingă el fără ca să-l bage-n seamă, apoi peste puțin el se opri pe o clipă și dup-aceea își rări pasul.

30 Era pe la ora unsprezece, o noapte fără de lună, dar cu cer senin cam acoperit de ceață, prin care stelele licăreau numai. Lina, care stetea de vreo două ceasuri în întunec, îl văzuse cu mult mai înainte de a o fi zărit el pe ea și tresări cînd el se opri și începu să-și rărească pașii. Nu putea să-i vadă fața, dar îi era destul să vadă cum se apropie din ce în ce mai încet, pentru 35 ca să simtă că el și-a schimbat hotărîrea și stă-n chibzuri ca să ieie alta.

Era ceva pînditor și mișelesc în mersul lui din ce în ce mai anevoios, și ea plecă spre dinsul, ca să fie mai aproape de Șvarț. 40

Duțu iar se opri.

Copertile interioare la volumele I și II din 1892—1896; coperta volumelor de *Nuvele* apărute la „Minerva“, în 1907 și 1908 (volumele I—II) și 1915 (numai volumul I).

Coperta volumelor I—VI apărute la „Cartea românească”.

Coperta volumului de *Nuvele* îngrijit de Scarlat Struțeanu.

Coperți ale volumelor de nuvele apărute după 23 August 1944: *Opere*, I, II, E.S.P.L.A., 1952; *Nuvele*, vol. I (*Moara cu noroc*), Editura pentru Literatură, Colecția B.P.T., 1960; *Budulca Tai-chii*, Editura Tineretului, 1963; *Nuvele*, vol. I (*Moara cu noroc*), Editura pentru Literatură, Colecția B.P.T., ediția a II-a, 1965.

Unul era gîndul cu care venise și altul era acum în capul lui.

5 Incepuse a-și perde nădejdea că o va mai găsi și-și urma drumul cu inima din ce în ce mai încleștată; tocmai de aceea însă, cînd o văzu, el zise-n gîndul lui: „Tot a venit!”

Ce-a făcut-o să vie, să steie, să aștepte, să înfrunte uritul nopții!? Setea de bani, de banii lui!

10 El nu mai vedea-n fața lui pe femeia după care alerga, fiindcă putea să-i fie de mare ajutor, ci pe serpoaica vicleană, care a prins taina lui, putea să-l deie de gol, umbra să-i ieie banii.

Ce căuta el aici? De ce a făcut-o să vie la Băneasa?

Ca să scape de ea!

15 E greu lucrul acesta!

Ușor îți trece prin gînd, dar cu anevoință te hotărâști!

Îi venea lui Duțu să fugă cînd văzu că dînsa vine spre el și nu-i lasă timp să se hotărască într-un fel.

20 — Incepusem a crede că n-o să mai vii, grăi dînsa cu glasul înăbușit de o emoțiune vie.

El se opri și se uită mirat la ea.

25 Nu era, parcă, tot femeia pe care o știa el. Semăna, ce-i drept, cu ea, dar era mai înaltă, mai voinică, mai țeapănă; fără ca să-și deie seama despre ceea ce face, el puse mîna ca să-i pipăie umerii și brațele și să vadă dacă e tot fragedă și moale carnea.

Domnișoara Lina se dete speriată la o parte.

30 Nu doară că-i era greu, nu! De trei ani, de cînd era actriță, ba poate chiar și mai nainte, se obicinuisese cu asemenea lucruri. Era însă în degetele lui ceva aspru și în felul lor de a pipăi ceva atît de neobicinuit, încît ea își perdu sărita.

35 Îl adusese pe Șvarț cu dînsa, pentru că îi era urît să vie singură, dar nici Șvarț n-avea să știe ce caută ea aici, nici Duțu n-avea să afle că ea n-a venit singură. Duțu avea însă dreptate: femeia tot femeie!

— Să știi că n-am venit singură! îi zise ea, stăpînită numai de gîndul că era un apărător în apropiere.

40 — N-ai venit singură!? întrebă el turburat.

— Mi-a fost urit — urmă ea — și am luat cu mine pe Șvarț, un samsar, un ovreu. El nu știe însă nimic și nici nu trebuia să-i spunem.

5 Duțu iar stetea la îndoială dacă nu cumva visează. Putea dînsa să-i spună cit vrea că nu știe Șvarț nimic; erau acum doi care știau, mine aveau să fie patru, poimîne opt... Era prins, biet de el, încungiurat din toate părțile și nu-i rămînea decît să se deie legat...

10 Și totuși... cînd strîmtoarea era mai mare, Duțu își găsea scăparea în gîndul că el e, la urma urmelor, om cu noroc și că numai bine putea să iasă pe ce el punea mina. N-ar fi găsit altfel comoara, cum atîta timp n-au găsit-o alții; n-ar fi scăpat cum scăpase din o mulțime de ispitiri prin care trecuse. Chiar acum era să cadă
15 într-un greu păcat, și-ar fi căzut dacă norocul nu i-ar fi scos în cale pe Șvarț.

Degeaba! orișicît de spurcat, ovreul e om de credință, care nu te dă de gol, om cu care poți să faci orice treabă, iară Șvarț acela era ovreu!

20 — Unde e Șvarț? întrebă Duțu.

— Lasă-l, răspunse ea. Să mergem numai înainte, ca să ne căutăm de treabă, că vine el după noi și fără ca să știe unde-l ducem. Își va fi făcînd el gîndurile lui, dar mie puțin îmi pasă. Mine vine să-i plătesc și nimeni
25 nimic n-are să afle.

— Nu mai mergem, grăi Duțu. E prea tîrziu. Să ne-n-toarcem acasă și să alegem banii pentru ziua de mine.

Domnișoara Lina nu ținea să mai meargă și pe la Băneasa.

30 — Mergi tu înainte, că viu și eu cu Șvarț, zise ea. Nu vreau să te cunoască.

Voia să le facă toate așa, ca Rigopulo al ei să nu simtă nimic. Era bătrîn greul și prepuielnic; nu putea să-i spună adevărul și ținea să nu se strice cu el mai
35 nainte de a se fi asigurat.

Lui Duțu îi era acum mai greu să se despartă de dînsa: nu se mai simțea sigur decît fiind singur cu ea. Dar ce putea să facă!?

40 — Să nu mă lași să aștept, grăi el, și plecă înainte. Peste jumătate de ceas apoi ei steteau amîndoi la masa pe care erau întinși banii, cu ușa încuiată și cu

perdelele lăsate, și-și dedeau silința să aleagă la o parte pe cei de 200 și pe cei de 90 lei, fiindcă cu aceștia voia Dușu să înceapă.

Cum răminea însă cu cei de la fântina Brincovenesei?

5 Alegerea trebuia să se facă chiar acum și din aceia.

Era pe la miezul nopții, și multe li se puteau întimpla dacă plecau chiar acum ca să-i ridice. Domnișoara Lina îndeosebi, cum putea dînsa să meargă în cap de noapte, ea singură cu el, în pustietatea aceea? Foarte

10 bine putea! De cînd văzuse aurul întins pe masă și-l trecuse printre degetele ei, nu mai putea nici ea să se despartă de Dușu; să temea că-l scapă, îl perde.

Se-nțeleseră dar să iasă unul după altul și să se-ntilnească la colțul despre podul Dimboviței, apoi să

15 ieie o birjă și să iasă pînă la biserica Sf. Elefterie.

Așa și făcură.

La Sf. Elefterie ei se deteră din birjă și o luară pe jos, spuiind birjarului să-i aștepte.

Cum să treacă însă înainte?

20 În strada Carol Davila se stirniră niște cini și începură să se ație după dînșii, iar sergentul de la casele generalului Davila, văzînd cele două mogildețe prin întunec, sună de cîteva ori și plecă spre dînșii.

Drept înainte, spre fîntină, ei nu mai puteau să

25 meargă, fiindcă ar fi trebuit să treacă prin grădinile de zarzavat și-i urmărea și sergentul; la dreapta dedeau în sergentul, care putea să-i oprească și să-i întrebe ce caută pe timpul acesta aici; o luară la stînga, spre bereria „Opler“, și-și urmară drumul, așa, la un noroc,

30 printre cîni, cu inima încleștată, uitîndu-se mereu înapoi, ca să vadă dacă sergentul îi urmărește ori nu.

Abia departe, la grădina Societății de dare la semn, ei se opriră și se uitară impregiurul lor. Era pustiu și liniște: numai despre oraș se mai auzea zuruitul tră-

35 surilor.

Mai înainte de-a apuca spre fîntina Brincovenesei, care rămăsese departe înapoi, ei trebuiau să treacă peste un șanț plin de apă și printr-un gard viu destul de des, iar aceasta aveau s-o facă iute, fiindcă în

40 toată clipa putea să se abată cineva pe acolo.

Duțu o luă deci pe Lina ca pe un copil în brațe și o trecu peste șant, apoi îi făcu loc prin desiș și-și urmară drumul cu pas din ce în ce mai grăbit.

5 Doamne! cite li se puteau întâmpla, și cite li s-ar fi întâmplat dacă n-ar fi fost la mijloc norocul cel orb al lui Duțu, care, mergînd spre deal, zicea mereu „Ajută, Doamne! Doamne, ajută!”

Lina se ținea după el și se uita mereu cînd la dreapta, cînd la stînga, cînd înapoi, numai înainte nu: ar fi fost
10 acum gata să meargă cu el pînă-n fundul iadului; vorba era numai să scape nebăgați în seamă.

Ajuns la fîntină, Duțu se opri, se uită o dată împrejur, apoi tuși și ascultă cu luare-aminte, ca să vadă
15 dacă l-a auzit ori nu cineva, dacă semîșcă ori nu undeva ceva.

Nimeni! Nimic!

Acum era singur cu dînsa, neștiut de nimeni: putea să scape de ea. Altele erau însă gîndurile lui.

— Stăi aici, îi zise el, apoi se duse singur la copacul
20 unde-și ascunsese banii.

De ce singur!? Nu-și dădea seamă! Atît de tare se-nfipsea-n mîntea lui gîndul că nimeni nu trebuie să știe unde-și ascunde el banii, încît și acum numai pitiș se putea duce la locul unde-i ascunsese.

25 Domnișoara Lina, femeie, nu se putu stăpîni. Era întunec și îndată ce-l perdu din vedere, ea lunecă oarecum ca un șarpe după el, ca să vadă ce face și de unde ia banii, apoi se trase iar înapoi, cînd văzu că el se ridică și se întoarce.

30 — Haid'! zise el, și o luă repede înapoi, dar nu pe drumul pe unde venise, printre cîni și prin fața sergentului, ci mai cu ocol, de la grădina Societății de dare la semn peste cîmp spre Dîmbovița și de acolo înapoi la birjă.

35 Domnișoara Lina se ținea și acum după el, dar gîndul ei era lăsat în urmă, la fîntina Brincovenesei; ar fi fost în stare să se întoarcă și singură, așa pe dibuite, ca să vadă ce-a mai rămas acolo.

40 Atît era de plină de gîndul acesta, încît ea uitase că ține să n-o vadă nimeni cu Duțu și, sosiți la „Dacia”,

ea intră deodată cu el, urcă scările alătura cu dînsul și-l însoți la numărul 36.

El incuie ușa, aprinse lumina, apoi răsturnă banii pe masă.

5 Domnișoara Lina se uită cu ochi mari la ei.

— Mai e încă pe atît? întrebă apoi cam sfiicioasă.

— Asta nu e nici a zecea parte, răspunse el.

Ea începu să tremure.

10 — Sunt mulți, de tot mulți, grăi dînsa, gîndindu-se mai ales la ceilalți. N-o să-i putem vinde pe toți aici; o să fim nevoiți să mergem cu ei mai departe, la Viena, la Paris.

— Să vedem mai nainte ce putem să facem aici, întîmpină el, începînd să caute pe cei de 200.

15 Gîndul lui era numai la aceștia, iar al ei numai la ceilalți.

Erau prea mulți, și aceasta îi buiguia capul.

20 Ea n-a fost fățarnică atunci cînd a zis că se mulțumește cu ceea ce el va voi să-i deie. Își inchipuia că va putea să cîștige fără de greutate o mie, poate chiar două mii de lei, ceea ce era foarte mult pentru dînsa: putea să-și cumpere mobilă, să-nchirieze o casă, să scape de multe nevoi.

25 Acum însă vedea că poate să cîștige și zece, ba poate chiar și douăzeci de mii, ceea ce era puțin... Trebuia să aibă mai mult, ca să-și cumpere o căscioară la mahală și să-i rămiie și de cheltuială.

Grozav se temea ca nu cumva să piardă pe omul acesta, de la care atîrna soarta ei...

30 Și ce putea dînsa, o biată de femeie, să facă pentru ca să-l ție legat!?

Era tîrziu după miezul nopții, și ea nu putea să se despartă de el.

35 Își făcuseră și împărțirea, și socoteala; luaseră înțelegere cum au s-o pornească mine; ea-i spusese că are să-și cumpere „butoni” și-i arătase cum să-și pună cămașa și gulerul și legătoarea. Dînsa se sculase pe la unsprezece și era obicinuită să se culce mai mult dimineața decît seara, iar el dormise pe-nserate: steteau 40 fiindcă nu le era somn..

- Mai luară dar înțelegere că vor merge împreună pe la giuvaergii, însă fără ca cineva să poată bănuși ceva. Ea plecă înainte, iar el venea după dînsa și intră cu vreo altă treabă în prăvălie, ca să fie de față cînd ea
- 5 vinde și ia banii. După ce știau apoi prețurile, ea îi dedea și lui Șvarț cite ceva, însă fără ca el să afle de unde are ea banii. Și pentru el, și pentru ea, lucrul de căpetenie era ca ei amîndoi să se aibă unul pe altul mereu sub ochi.
- 10 Acum însă, acum trebuiau să se despartă, fiindcă nu mai aveau nici ce să facă, nici ce să vorbească, și e greu să stai cu cineva, mai ales noaptea, fără de nici o treabă.
- Mai greu însă e să te desparți cînd ai ceva pe inimă.
- 15 „De unde știi eu ce face ea după ce pleacă de la mine!” zicea el în gîndul lui.
- „De unde știi eu ce face el după ce rămîne singur!” zicea și dînsa în gîndul ei.
- Cel mai cuminte ar fi fost să steie toată noaptea împreună: asta însă n-o voia dînsa, dar nici el.
- 20 Ea se ridică nu ca să plece, ci numai așa, ca să facă ceva.
- Vrei să pleci? întrebă el ca speriat.
- Domnișoara Lina era foarte mulțumită.
- 25 — Ce să mai fac aici!? răspunse ea.
- Dacă n-ar fi fost femeie, el i-ar fi zis să se culce și să doarmă; era însă femeie, și în femeie n-ai să-ți pui credința.
- Să mai stai așa, grăi el. Sunt mai liniștit dacă te văd colea înaintea mea.
- 30 Domnișoara Lina nu se mai temeă c-o să-l peardă.
- Și adecă de ce să nu fii liniștit după ce plec eu? îl întrebă ea.
- Uite — zise el — nu-mi iese din minte gîndul
- 35 c-ai putea să te mai întilnești cu cineva.
- Era un mare dispreț în vorbele aceste, și ea se simțea umilită; femeia e însă mlădioasă și se încovoiaie ca șarpele.
- Ce minunat lucru ar fi — grăi dînsa — dacă am
- 40 găsi două odăi una lîngă alta, c-o ușă la mijloc!

— Bun lucru ar fi, întâmpină el înviorat. Dar acum ce facem?

Ea se uită citva timp nedumirită la el. Ținea să nu-l supere.

5 — Dacă vrei, rămîn aici — răspuse ea — dar vorba era să nu știe nimeni că ne cunoaștem.

— Nu — zise el — aici nu poți să rămii. Trebuie să te duci să te culci și să dormi, ca să te scoli devreme. Ar fi păcat să perdem mine ziua degeaba. Dar

10 — adăugă peste puțin — să mă lași să te incui în odaie și să iau cheia la mine.

Domnișoara Lina era încântată! Nu! pe omul acesta nu mai putea să-l peardă.

15 — Prea bine! răspuse ea, apoi ieșiră amîndoi și se duseră tiptil la odaia ei, de unde el se întoarse peste puțin singur și cu cheia în mînă, uitîndu-se la numărul de pe ea, ca nu cumva să-l uite.

VII

20 Era samsar Șvarț, dar nu dintre cei priliți, și ținea să fie socotit în rindul neguțătorilor. N-avea, ce-i drept, prăvălie, dar poate omul să fie neguțător și fără de prăvălie. Avea multe cunoștințe și printre neguțători și printre boieri și printre cocoane, le afla toate și știa să tacă, iar tăcerea e o marfă care se plătește bine.

25 Însoțind pe domnișoara Lina la șosele, el dedea cu socoteală că dînsa are o întîlnire cu un domn oarecare, pe care numai ea are să-l știe. Se-ntîmplă adeseori așa ceva, mai ales la București — asta n-o știa nimeni mai bine decît Șvarț. Tocmai de aceea însă el ținea să-l vadă pe domnul acela. L-a și văzut, pe cit aceasta era, așa pe-ntunec, cu puțință.

Îi părea om necunoscut și nu tocmai de-acătarea.

35 De aceea dimineața s-a și dus cam în silă la dînsa, ca să-și ieie răsplata ostenelelor și a tăcerii. Spre marea lui mirare, ea ieșise, deși abia trecuseră nouă ceasuri.

El trecu pe la portar, ca să facă întrebare.

— A ieșit și s-a și întors — îi răspunse portarul — dar nu mai stă la numărul 22. S-a mutat la numărul 11.

„La numărul 11?” zise Șvarț în gîndul lui. Odaia de la numărul 11 era una dintre cele mai frumoase, elegant
5 gant mobilată, cu ferestrele spre piață — și Șvarț știa ce va să zică aceasta.

El urcă scările cu oarecare chibzuială și bătu aproape cuviincios la ușă.

— Cine e? întrebă dînsa.

10 — Eu, Șvarț! răspunse el.

— S-aștepți puțin, că mă îmbrac, strigă dînsa hodorogînd la dulapul în care-și ținea hainele.

Șvarț dete din cap.

Nu se poate lucru mai firesc decît ca femeia care se
15 îmbracă să hodorogească la dulap. Domnișoara Lina nu avea însă obiceiul de a ieși înainte de nouă, nici de a se îmbrăca de mai multe ori pe zi, nici de a sta încuiată în casă și îl primea mai înainte și neîmbrăcată.

Aici trebuia să fie la mijloc ceva, și Șvarț era în stare
20 să-și inchipuiască că dînsa ascunde pe cineva în dulap.

El rămase deci cam rușinat după ce ea deschise și-l pofti să între.

Ușa dulapului era pe jumătate deschisă, încît el putea să vadă că nu e nimeni în dosul hainelor.

25 De unde ar fi putut să-i treacă lui prin minte că două din scîndurile din fundul dulapului sunt scoase din cuiе?

El vedea ușa din dosul dulapului, dar dulapul era pus în ușă tocmai pentru ca să acopere trecerea în odaia
30 de alături.

— E bine c-ai venit, Șvarț, îi zise ea. Am să-ți dau de lucru, dar să nu afle nimeni.

— Domnișoară Lină — o întrerupse el — îmi pare foarte rău. Parcă de azi ne cunoaștem!

35 Ea îi dete deocamdată numai patru monede, ca să le vindă cit mai curînd, cu cel puțin 200 lei bucata.

Șvarț se uită lung la ele.

Monede vechi din timpul romanilor, frumoase, foarte bine păstrate. Se pricepea el și la asta.

40 El începu să le cîntărească în mînă. Aurul, la cîntar, nu prețuia mai mult decît patru napoleoni bucata.

— E mult două sute de lei, întâmpină el.

— Am vindut eu patrusprezece bucăți, dintre care cinci chiar 230 lei bucata, răspunse ea.

Patrusprezece și cu patru fac optsprezece, de două
5 ori optsprezece fac treizeci și șase: 3600 lei. Frumoși bani! Nu puteau să fie toți ai ei.

— Se poate că sunt rarități, zise el. O să văd; mai sunt mulți?

La întrebarea aceasta domnișoara Lina nu putea să-i
10 răspundă.

— Nu! grăi dinsa, dar ochii ei ziceau „da!“.

Ieșind de la dinsa, el vedea lucrurile în cu totul altă față.

Nu mai încăpea nici o indoială că monedele sunt ale
15 domnului de la Șosele. Le va fi furat de undeva, va fi găsit vreo comoară, asta nu-l privea pe Șvarț: destul că era la mijloc ceva ce nu trebuia să se știe, ceva pentru dînsul. Păcat ar fi fost să mai alerge și domnișoara Lina, cînd ea putea să cîștige și altfel.

20 Mult ar fi dat să-l poată găsi pe domnul acela și să-i zică: „Nu te bizui pe femeie, fiindcă e proastă și se lasă să fie înșelată de neguțători, e ușurică și te dă de gol, e rivnitoare și te despoaie cu viclesuguri femeiești: eu îți fac treabă mai bună.“

25 Cine era însă domnul acela? unde putea să-l găsească? cum putea să-i vorbească?

La urma urmelor, tot cu dinsa trebuia să se pună la cale.

Dar deocamdată avea să se orienteze.

30 În timp de cîteva ceasuri, pînă la două după amiază, el s-a dus și s-a întors de patru ori, i-a dat domnișoarei Linei peste trei mii de lei și din ochii ei vedea că tot mai sunt multe monede: așa nu mai mergea!

— Domnișoară Lină — îi zise el — ne încurcăm:
35 mîne o să știe toată lumea c-avem o mulțime de monede vechi. Lasă, că n-o să ni le mai cumpere nimeni decît la cîntar, dar ne pomenim c-o să fim urmăriți. Cel mai cuminte lucru e să căutăm pe cineva, care le cumpără pe toate și se duce cu ele ca să le vindă aiurea. Luăm
40 mai puțin, dar mergem la sigur.

Domnișoara Lina, care se gîdea mereu la fîntîna Brîncovenesei, îi dădea dreptate. Vînduse și ea cincizeci și șase de bucăți, abia cincizeci și șase, cu cele douăzeci și trei vindute de dînsul, șaptezeci și nouă,
5 și erau peste trei sute. Ce făcea cu celelalte? ce făcea cu sculele? ce făcea mai ales cu ceea ce mai era la fîntîna Brîncovenesei?

— Bine ar fi l grăi dînsa.

— Mai e mult? întrebă el. Cam cîți bani intră în joc?
10 Ea rămase cîtva timp strîmtoată. Ar fi trebuit să-i spună că nu mai sunt, iar asta nu putea s-o facă.

— Nu știu — răspunse ea — dar îmi închipuiesc vreo douăzeci de mii de lei.

Șvarț se uită lung la ea.

15 — N-aș putea eu să vorbesc cu el? întrebă dînsul cu jumătate de gură.

Domnișoara Lina dete — zîbind cu viclesug — din cap.

20 — Caută — zise apoi — găsește și mergem toți trei împreună să ne înțelegem și să luăm banii.

Cu toate aceste, după plecarea lui Șvarț ea ieși din nou, ca să mai vîndă și să caute și ea.

Dușu era și el de părere că e mai bine cum zice Șvarț: i se făcuse bietului om lehamite de atîta alergătură și de atîta încordare sufletească.
25

Apoi de ce să mai și alerge!?

Farmec a avut lucrul pentru el numai la început. Îndată ce-a trecut peste două mii de lei, el nu mai știa să numere și și-a pierdut socotelile. Cinci mii de lei
30 erau pentru dînsul două mii și încă ceva pe deasupra, iar zece mii cam tot atît ca cinci. Cu cît însă mai mult se aduna, cu atît mai virtos se temea ca nu cumva să-l apuce cineva și să-l întrebe de unde are atîta bănet.

35 Pentru el lucrul de căpetenie era să scape cît mai curînd de aici și să se-ntoarcă la Stanca lui: era peste putință să stea și să aștepte pînă ce vine Șvarț.

Abia pe-nserate, pe la opt ceasuri, ei se potoliră și se-ncuiară în casă pentru ca să numere banii luați și să-și ia d-șoara Lina partea.

40 Nu era încă întunec; domnișoara Lina însă dormise puțin noaptea trecută, alergase mult peste zi și era ho-

tărită să se așeze cît mai curînd la odihnă. Ea-și scoase dar talia și corsetul, puse un camizol și se așeză lingă dînsul pe canapea.

5 Dușu scoase hîrțiile din portofelul mare, pe care i-l cumpărase ea, și începu a le număra.

Erau grozav de mulți banii, și ochii lor sclipeau în vederea lor. Acum se hotări, la urma urmelor, soarta ei.

10 El puse la o parte trei hirtii de cite o mie, numără la altă parte șaizeci și opt hirtii de cite o sută, dar teancul hirtiilor de douăzeci îi lăsă în portofel. Aceștia erau bani adevărați, poli, cu care era deprins și pe care voia să-i păstreze pentru sine: în celelalte hirtii nu prea avea încredere.

15 El luă una din hîrțiile de o mie și i-o dete d-șoarei Linei.

Mulți bani o mie de lei, dar o singură hirtie din atît de multe, și ea se uită oarecum jeluitor în ochii lui, ca și cînd ar fi voit să-i zică: „Numai atît!?”

El îi mai dete și celelalte două mii.

20 La asta nu se așteptase d-șoara Lina.

Trei mii de lei era mult pentru o singură zi.

Nu-i vorba, puțin pentru toată viața, dar mai rămînea și ziua de mîine, mai era la mijloc și fîntîna Brîncovenesei.

25 — Îți mulțumesc! grăi dînsa înduioșată. Nu poți să-ți închipuiești ce mare e binele pe care mi-l faci, de cite nevoi mă scapi!

Ar fi fost gata să sărute mîna lui aspră și, fiindcă aceasta nu putea s-o facă, ea îi apucă mîna și i-o strînse, se alipi de el și-l cuprinse ca un copil cu brațul stîng.

Dușu ar fi voit s-o deie la o parte. E greu să te vezi așa deodată strîns și să stai ca un buștean.

„Știu eu ce vrei tu”, zise el în gîndul lui.

35 Ca să scape dar cu binele de ea, dînsul mai luă așa, pe apucate, vreo cincisprezece din hîrțiile de o sută și îi le dete și pe aceste. Puțină treabă era, la urma urmelor; tot avea el prea mult pentru dînsul.

Domnișoara Lina îi înțelese gîndul și se simțea greu umilită.

40 — E prea mult! zise ea dîndu-se înapoi.

Ar fi voit să nu primească, dar n-o ierta firea.

— Puteai să nu mi-i dai — adause dar după ce ti luă — căci o să-mi dai și mie, după ce vom fi vindut pe ceilalți.

Ceilalți?

5 Dușu stete citva timp pe ginduri.

Să mai rămînă el și mine aici? Să meargă cu ea și cu Șvarț, ca să se tocmească? Să steie incuiat cu femeia aceasta în casă și să împartă banii cu ea? Era peste puțință!

10 „Ce nu e femeia aceasta în stare să facă — zise el în gîndul lui — ca să mă bage în slăbiciune și să-mi stoarcă banii!”

Cu totul altfel se inchipuise el pe sine avînd bani mulți. Acum, cînd ti avea, era desprețuit și de ei, și
15 de lume, și de sine însuși, și disprețul acesta se oglindea în fața lui nedeprișă a ascunde adevărul.

Ea ti cumpărase pentru monede și scule o pungă de piele.

— Știi ce? zise el scoțînd punga și aruncînd-o pe
20 masă. Eu plec, dacă se poate, încă astă-seară; dă-mi ce ți-am dat și-ți dau punga, să fie întregă a ta.

Domnișoara Lina se uită ca ieșită din fire la el.

Să deie dînsa banii, pe care abia acum ti luase? Era
peste puțință.

25 Știa ce prețuiesc monedele și sculele, dacă pleca cu ele la Viena și le vindea acolo; cînd se uita însă la hîrțiile ei, monedele ti păreau bucăți de tinichea, iar pietrele scumpe beuțe din albia rîului.

— Mai lasă-mi ceva de cheltuială! grăi dînsa cu
30 inima indoită.

— Așa să fie! răspunse el și-i dete o mie și patru sute, apoi strinse celelalte hîrtii în portofel și se ridică de
lîngă dînsa, ca omul căruia ti vine să fugă.

Acum domnișoara Lina ar fi putut în adevăr să-i
35 sărute mîna. Ea însă nu vedea nici hîrțiile, nici punga, ci numai disprețul din fața lui și, jignită în slăbiciunea ei de femeie, ar fi voit să rupă hîrțiile în bucăți și să-i arunce punga în față. Grozav demult trebuia să aibă el, pentru ca să arunce astfel miile, și în gîndul ei era lucru
40 învederat că el n-are să plece, ci umblă numai să scape

de ea, pentru ca să nu-i mai facă parte și din comoara rămasă la fântina Brîncovenesei.

5 Trebuia cu orice preț să-l oprească: ori mergeau împreună să ridice comoara, ori se ducea ea singură și pleca cu ea la Viena.

Luată o dată hotărîrea aceasta, ea se ridică zimbînd, se duse la el și iar îl cuprinse cu brațul.

10 — Chiar astă-seară n-o să poți pleca, îi zise. Lasă că e prea tîrziu, dar trebuie să rămîi, ca să te mulțumesc și eu cu ceva. Ar fi păcat să pleci, urmă ea cu glas ademenitor, fără ca să fi petrecut un ceas împreună. Nu-mi pasă acum dacă lumea mă vede cu tine și n-are să-ți pese nici ție, căci nimeni nu te cunoaște. Să facem o plimbare la Șosele, apoi să mergem să cinăm.

15 El stete la îndoială.

Om era, la urma urmelor, și el. Îi era lui însuși de sine milă, cînd se gîndea cîte a pățit, ce-a ostenit și prin ce fel de zbuciumări a trecut de cînd a găsit comoara: prea le-ar fi pus vîrf la toate, dacă acum, cînd avea 20 atîta bănet, ar fi plecat flămînd și setos de la București. Da, ar fi vrut să tragă un chef mai înainte de a pleca, dar nu cu ea: de dînsa se temea chiar și acum, om cu capul limpede.

25 — Să nu zici ba — urmă ea stăruitor — că mă mîhnești pe toată viața. Uite, îi scriu lui Șvarț să nu mai caute, fiindcă omul cu monedele a plecat, iar tu te duci, mai înainte de a ieși la plimbare, îți plătești odaia și spui că pleci. Putem apoi să-l luăm cu noi și pe Șvarț, căruia îi spunem că tu ești d-l Cristescu, un vechi prieten 30 al meu, arîndaș din județul Tutova.

Dușu se uită cu ochii mari la ea.

35 Erau toate minunat ticluite. De ce adecă ar fi mai avut să se teamă cînd îl aveau și pe Șvarț cu dînsii? Nu era nimic mai ușor decît s-o lase cu Șvarț și să plece drept la gară.

Nu putea să-i treacă omului prin minte că Lina vrea să-l lase pe el cu Șvarț și să plece ea la Cotroceni și de acolo la gară.

40 De aceea, ca s-o momească, o cuprinse, drept răspuns, și el cu brațul și o strînse pușin.

Putea acum s-o facă această, fiindcă nu mai avea de ce să se teamă.

Domnișoara Lina se uita cu coada ochiului la el și se suci oarecum, nu însă ca să iasă de sub brațul lui, ci ca să-l momească și ea.

El o strinse mai tare și, simțind carnea ei cea moale, începu s-o pipăie.

— Nu ți-e rușine!? grăi dînsa, lăstîndu-se în voile lui.

— De loc! răspunse el, rizînd.

10 Ea se suci și se răsuci cîtva timp ca fetele mari.

— Bagă de seamă — îi zise apoi — că te-ncurci și n-o să pleci mine, nici poimîne. Vrei!?

— Nu vreau! răspunse el hotărît și cu inima deschisă.

15 — Atunci lasă-mă-n pace! se răsti ea supărată și se desfăcu din brațele lui.

— Apoi nu-i așa! grăi dînsul; o prinse cu toată puterea și o trase lîngă sine pe canapea, unde șezuseră mai înainte. Nu eu m-am legat de tine, ci tu te-ai legat de mine. Nu sunt buștean nici eu: lasă-mă acum să
20 mă dezmeticesc. Ce-o să-ți fac adecă!? În fiecare clipă poate să bată cineva la ușă... Iacă mă joc și eu, cum făceam cînd eram flăcău.

Domnișoara Lina se simțea iar stăpînă. Dar dacă era vorba să-l prindă bine, trebuia să-l ție din scurt.

25 — După ce ne întoarcem — șopti dînsa — ne ducem, dacă nu vrei aici, aiurea, unde nu ne supără nimeni, și te joci în toată tîgna. Țin și eu! O să vezi tu atunci! adause ea cu glas tainic și ademenitor, apoi se ridică.

El rămase nemișcat, cu capul dat puțin înapoi și cu ochii pe jumătate închiși, ca omul care se lasă în voia
30 întîmplării.

Și iar stetea la îndoială dacă nu cumva visează. A văzut, ce-i drept, cu ochii lui carnea cea moale, a pipăit-o cu minile lui, îi era buiguit capul și i se turburase singele în vine; dar nu e altfel nici cînd visezi asemenea lucruri; tot așa vezi, tot așa pipăi, tot așa
35 te simți. Fie-n aievea, fie prin vis, omul același rămîne, și ți-e greu să crezi c-ai putea să te visezi făcînd ceea ce firea nu te-ar ierta să faci și în aievea.

40 — Ce am să văd atunci!? întrebă el căm aiurînd.

Mult ar fi dat să n-aibă la el afurisiții de bani!

El se ridică repede și trecu prin dulap cu gândul de a-și regula socotelile mai înainte de a se fi îmbrăcat ea.

VIII

— Ești un pungaș prost! grăi d-l Panaiot.

5 — Ba sunt om cuminte și neguțător cinstit, intim-
pină Șvarț. Nu mă privește de unde are el monedele.
Nu vreau să știu! Am câștigat cu ele într-o singură zi
patru sute de lei, și nu-mi pasă de nimeni. Dacă aș
ști ceva, m-aș teme și de umbra mea. Am câștiga cu
10 mult mai mult dacă n-ar fi la mijloc și ea. Trebuie
dar s-o înlăturăm, și d-ta poți s-o faci aceasta. El se
ferește și se ascunde în dosul ei: o iai cu binele și
faceți mine o plimbare la Sinaia, iar de el — grija mea!

15 — Dar dacă dînsa nu vrea!? îl intrerupse d-nul Pa-
naiot.

— Aș! răspunse Șvarț. Știu eu de ce am venit la
d-ta! D-ta poți să faci ceea ce vrei cu dînsa. Eu nu
pot; alții nu pot: d-ta însă...

20 D-l Panaiot, un om de vreo treizeci și doi de ani,
scurt și cam pîntecos, se plimbă cîtva timp prin casă.

Putea Șvarț să se mulțumească cu cîteva sute de
lei. D-l Panaiot însă a cheltuit în timp de cîtiva ani
o avere frumoasă și nu s-ar fi putut mulțumi decît
cu cîteva mii; el a fost timp de aproape un an comisar
25 de poliție și se pricepea la lucruri de aceste: mai bine
îi venea la socoteală să-l înlătore pe Șvarț și să rămînă
el singur.

— N-ar fi oare mai cuminte să-l denunțăm?
întrebă el.

30 — Asta ar fi cea mai mare prostie, răspunse Șvarț.
Ia-o d-ta pe dînsa, și celelalte mă privesc pe mine: nu
știi nimic și nu riști nimic.

— Și cînd crezi că e mai bine să mă duc la ea?

35 — Mai pe seară, căci acum n-o găsești, răspunse
Șvarț.

Mai pe seară, însă, Șvarț primi de la domnișoara
Lina un bilețel.

„Nu mai căuta, îi seria dînsa; Rîmniceanu, supărat pentru că a găsit la mine pe un vechi prieten, pleacă astă-seară. Treci pe la Costică și veniți amîndoi la Herăstrău. Bun chilipir!”

5 Șvarț citi bilețelul de mai multe ori. Trebuia să fie vreo cursă la mijloc. Ori, poate, o prostie!

El alergă la „Dacia”.

Portarul îi spuse că domnișoara Lina a ieșit.

10 Nu mai încăpea îndoială că vechiul prieten e d-nul Panaiot.

— Singură? întrebă Șvarț.

— Nu, răspunse portarul. Cu d-l Rîmniceanu de la nr. 11, care pleacă cu trenul de la nouă.

Șvarț era foarte supărat.

15 — D-l Panaiot n-a fost pe aici? întrebă el iar.

— Nu! răspunse portarul. Singur d-l Costică a căutat-o, dar n-a vorbit cu ea, fiindcă dînsa mi-a zis că orîșicui, afară de d-ta, să-i spun că a ieșit.

20 Șvarț nu mai înțelegea nimic. Dacă n-ar fi fost la mijloc și Costică, ar fi crezut că domnișoara Lina a plecat cu omul ei spre Viena.

Ea însă dorea să-l aibă pe Costică la Herăstrău, trebuia dar să fie la mijloc altăceva.

Costică avea rolul lui în lumea aceasta.

25 Mai ales în București e greu pentru o femeie ceva mai tină să iasă singură pe stradă; de aceea doamna Tereza Bodoni, care era nu numai tină, ci totodată și frumoasă și nici n-avea, nici n-avusese bărbat, ieșea la plimbare cu băiatul ei Kalman, căruia îi zicea
30 Costică, fiindcă suna mai bine. Mai tîrziu apoi Costică ieșea la plimbare cu verișoarele lui, care erau mai tinere, ba adeseori și mai frumoase decît doamna Tereza. Așa a crescut Costică și așa-și petrecea viața și acum, cînd era om de douăzeci și șase de ani. Nu e dar mi-
35 nune că fetele-l răsfațau, își împărțeau bucățica cu el și-i făceau toate voile, mai ales cînd era singur cu ele. Ce-i drept, ieșind la plimbare, el se întorcea de cele mai multe ori singur acasă, dar aceasta nu-l supăra, fiindcă așa se obișnuise din copilărie și cunoștea foarte
40 bine stradele Bucureștilor. Îl cunoșteau însă și bucu-reștenii bine pe el. Șvarț știa dar că e la mijloc cineva

care a umblat puțin pe la București. Cine era acest cineva?

El alergă la doamna Tereza, ca să afle urma lui Costică.

5 În vremea aceasta, domnișoara Lina îl trecuse pe Duțu la „Hotel Regal“, no. 5. Lăsând apoi geamantanul lui aici, ieșiră amândoi pe jos pînă în Piața Teatrului, unde se urcară în o cupea ca să fie mai feriți de privirile trecătorilor.

10 Minunat lucru cupeaua ! Să tot șezi și să te tot plimbi în ea: vezi, dacă vrei, pe toată lumea, iar pe tine nu te vede nimeni. Știa acum și Duțu la ce sunt banii buni și ar fi voit să fie plimbat toată noaptea așa.

— Eu zic să nu ne mai ducem nicăiri, grăi dînsul.
15 Mă pomenesc că tot dau de cineva care mă cunoaște. E mai cuminte să ne-ntoarcem la odaie, unde suntem singuri.

Domnișoara Lina era foarte mulțumită. Ea însă nu degeaba se bucurase cînd portarul i-a spus că a căutat-o Costică. Nu știa, ce-i drept, ce voiește dînsul, dar îi era ieșit ca adus de noroc în cale. Dacă era vorba să-l ție pe Duțu legat, el trebuia s-o vadă cu altul, și Costică era făcut pentru aceasta.

— Și-acolo o să fim singuri, zise ea. Intrăm într-un
25 ietăcel și facem tot ceea ce voim fără ca cineva să ne vadă. Iar de chelneri puțin îți pasă.

Duțu se mai liniști, ba parcă se simțea chiar mai bine decît în cupea după ce se văzu tolănit pe canapea alături cu domnișoara Lina, care comandă mîncare și băutură.
30

Îi trecu însă tot cheful cînd peste puțin ușa se deschide și Șvarț intră însoțit de Costică, un tînăr curățel și foarte obraznic, care nici nu așteaptă să fie pofțit, ci se tolăni și el pe canapea, la dreapta Linei, care-l
35 primi foarte voioasă.

Duțu se simțea ca într-o cușcă de lei. Domnișoara Lina îi spuse, ce-i drept, că omul acesta e domnul Costică; dar ce știa el cine e Costică?

Apoi Costică acesta nu se mulțumi că e tolănit, ci
40 se mai și plecă spre Lina și-i șopti la ureche:

— Panaiot te așteaptă astă-seară !

— E peste putință! îi răspunse ea supărată.

Nu-nțelesele Duțu vorbele șoptite de dînsul, dar înțelesele răspunsul ei, știa că el a cerut ceva ce e peste putință și-ar fi voit să-l apuce de pept și să-l
5 deie afară.

În același timp însă Șvarț se uita la dînsa ca cel mai îndrăcit comisar de poliție și nu-ți prea vine să apuci pe alții de pept cînd te simți strîmătorat în colț.

— Nu vorbi prostii! șopti iar Costică. În trei sfer-turi de ceas te duci și te-ntorci, iar noi îl ținem în
10 timpul acesta de vorbă.

— Nu! răspunse Lina cu îndărătnicie.

Chelnerul aduse mîncare și băutură. Erau bune mîncările și vinul luneca de minune; ce folos, însă, dacă
15 Lina ședea ca pe spini și jeratec, iar Duțu se temea să beie!

Mîncau, nu-i vorba, și beau, se arătau voioși, dar nu-i era nici unuia de asta, și mai ales Duțu ar fi dat mult să poată scăpa de acolo.

20 Ea-l luă în cele din urmă de braț și ieși cu el afară, ca să-i vorbească în taină.

— Trebuie — îi zise încet — să scap de omul acesta, care se ține mereu de capul meu.

— Să ne întorcem, răspunse el foarte mulțumit.

25 — Da — grăi dînsa — însă nu împreună. E mai cu-minte să mă întorc eu singură. Tu mai stai apoi cîtva timp cu ei, iar după ce te întorci, vii singur la mine.

— Cum? nu mergi, cum a fost vorba, la odaia mea? întrebă el turburat.

30 — Nu se poate! răspunse ea. Așa singură, cum să mă duc?

— Dar eu am plecat de la „Dacia“, întîmpină el.

35 — Ei — grăi dînsa — zici c-ai pierdut trenul. Tot o să mai stai tu cîteva zile. Dacă e vorba, nici n-ai stat la București. Nu-i așa!?

Duțu nu putea să zică ba; o pornise o dată și nu se mai putea întoarce. Nu-i era oare destul că dînsa vrea să scape de Costică!?

40 El se întoarse dar mai voios înapoi la Șvarț și la Costică, care nu erau nici ei supărați cînd le spuse că domnișoara Lina a plecat și-o să trimită iar cupeaua.

Putea acum și el să beie, căci nu mai avea de ce să se teamă.

5 Băutura nu e făcută pentru ca omul să-și astimpere setea cu ea. Vinul era al dracului de bun, și cu cât mai mult îl bea, Duțu cu atât mai virtos se induioșa. Tre-

10 cuseră șase zile de când el plecase de acasă; era peste putință să mai steie! Ce-o fi făcînd Stanca lui, care nu-l știa pe unde umblă... Și totuși, era prea de tot greu să plece.

— A dracului poamă femeia! zise el voios, după ce limba i se mai dezlegă. Om să fii, ca să nu-ți strice rostul.

15 — De ce-i făcută!? răspunse Costică. Dacă e vorba, tot noi alergăm după ea.

— Să scăpăm de el și te duc eu undeva!

Duțu se uită lung la dinsul. Îl înțelegea.

20 Ideea îi părea minunată: așa și numai așa putea să scape din mreșile în care-l incurcase domnișoara Lina.

El trase cu ochiul.

25 „M-am dus, își zise el mulțumit. Mîne dimineată m-am dus fără ca cineva în lumea aceasta să știe cine sunt și încotro am plecat. Poate Lina să mă aștepte!”

30 Peste puțin se-ntoarse apoi și cupeaua, care îi duse pînă-n fața teatrului, unde se despărțiră de Șvarț, și n-au fost în lumea aceasta doi prieteni mai buni decît Duțu și Costică. E mare lucru să ai a face cu oameni care nu te știu cine ești și în ce treburi umbli!

Doamna Tereza avea saloane elegante, unde serile se întilnea cea mai bună societate la ceai. Duțu ținea să fie el singur cu prietenul său Costică, și doamna Tereza le făcu rost într-un iatac, unde nu-i supăra nimeni.

35 Fiindcă Duțu nu ținea la ceai, Costică îi comandă o sticlă de șampanie, apoi peste puțin încă două, căci erau cinci inși, ei doi și trei din verișoarele lui Costică, și șampania era rece și bună, al naibii de bună.

40 Duțu se răsfața. Nu, abia acum vedea el ce mare lucru e să ai bani, mulți, de tot mulți, fie chiar de zece ori cîți avea el la rădăcinile celor doi copaci.

El puse mîna ca să-și pipăie portofelul tescuit cu hîrtii și să-l drăgostească oarecum.

5 O puse și se pipăi mai întii c-o mîină, apoi cu amîndouă și se ridică alb ca varul: portofelul nu mai era la dînsu.

— Ce e? întrebă Costică pîrînd foarte îngrijat.

— Portofelul meu cu banii, grăi Duțu prăpădit. L-am pierdut, mi l-a luat cineva...

10 El inceptu să caute deznădăjduit pe canapea și pe jos. Fetele ieșiră speriate.

— Aș! nu se poate! zise Costică. Nu-l vei fi avut cînd ai venit aici.

— Știu foarte bine că l-am avut, întîmpină Duțu înrăit. Mi l-a furat vreuna dintre fete.

15 În clipa aceasta se ivi în ușă doamna Tereza c-o falcă-n cer, cu alta-n pămînt.

— Cum!? strigă ea. În casa mea să piară un portofel cu bani!? Asta nu s-a mai pomenit! Numai decît să vie comisarul de poliție și să facă o cercetare: din fundul pămîntului trebuie să iasă banii! Casa mea e casă cinstită. La secție, să vie comisarul! strigă dînsa, și se depărtă.

Duțu alergă după dînsa.

25 — Cicoană, zise el umilit. Am avut în portofel peste zece mii de lei: lasă-mă să plec și apoi cheamă poliția, c-o să-i găsească. Ți-i las toți: ai d-tale să fie!

— Nu! întîmpină ea zîbind. Așa nu mă înșală nimeni! Nu-mi trebuie banii nimănui: plătește ș-apoi fă ce-ți place.

30 Lui Duțu îi venea să-i deie o dată brînci, să treacă peste ea și s-o ieie la fugă, cum făcuse mai nainte cu cîteva zile la Focșani, dar îl treceau fiorii cînd se gîndea că stradele sunt pline de sergenți, care sună toți din fluier, și că-l iau la goană.

35 — Cicoană, zise el tînguios, plîngînd aproape, și-și dezbracă haina. Am dat, sînt acum patru zile, cinci poli pe hainele aceste: ți le las d-tale!

— Ce să fac eu cu hainele d-tale!? întîmpină ea. Bani să-mi dai! Eu nu fac negoțătorie de vechituri!

El își mai scoase cu toate aceste și jiletca și începuse a-și scoate și pantalonii, când se ivi un sergent în ușa despre scară. Strașnică poliție! Te gîndești numai s-o chemi, și te și pomenești cu ea la fața locului.

5 — Ce-i aici? Ce gălăgie? întrebă sergentul cam răstit. Liniște să fie, că vine și d-l comisar în clipa aceasta.

— Nimic nu e, răspuse Dușu. Uite, ne-am înțeles. Nu mai e nevoie de comisar.

10 La București însă poliția e pretutindeni gata. Dușu nici nu rosti cea din urmă vorbă, când se ivi în ușă, din dosul sergentului, un domn ca de treizeci și doi de ani, scurt și cam pîntecos, d-l comisar de poliție.

Acum nu mai era nici o mintuire pentru Dușu, care tremura mai rău decît cum tremurase în fața căpitanului de la forturi.

15 — Cine ești dumneata? întrebă comisarul scurt și rece. Cum te cheamă? De unde ești? Care ți-e profesia? Ce cauți aci?

20 Orișicît de scurte, întrebările aceste erau multe, și nici chiar un comisar de poliție nu putea cere ca Dușu să răspundă la toate deodată.

„Dușule — zise el în gîndul lui — ai mințit destul și-n rău hal ai ajuns; nu mai minți: orice-ar fi, spune adevărul, că nu e nimic mai bine decît asta!“

25 — Eu — îi răspuse apoi comisarului — sunt Dușu al lui Ene, țaran de lingă Focșani.

— Ce cauți aici? De ce ți-ai lepădat portul? întrebă comisarul rizînd pe sub mustăți, apoi intră cu el singur în iatac, ca să-i facă interogatorul între patru ochi.

30 — Uite, domnule comisar — grăi Dușu mai potolit — a căzut pe capul meu o nenorocire, mare nenorocire! Cărinđ pămînt cu metru cubic pentru forturile de la Focșani, am dat peste o comoară afurisită, un cazan plin cu bani de aur și cu scule scumpe, și am venit aci să vînd o parte din comoara aceasta.

35 Ochii comisarului începură să scînteieze.

— Cu ce poți să o dovedești aceasta? întrebă el iar.

— Să vii, domnule comisar, cu mine, ca să-ți arăt comoara, răspuse Dușu cuprins de grijă.

40 Grozavă nenorocire ar fi fost pentru el dacă-n lipsa lui ar fi ridicat cineva comoara!

— Asta trebuie neapărat s-o facem — grăi comisarul — fiindcă comorile care se găsesc sunt ale statului. Știi însă că ai să intri în temniță pentru că ai ascuns comora și să-ți ieie toată averea drept despăgubire
5 pentru partea pe care ai prăpădit-o.

— Vai de sufletul meu! se tingui Duțu; dar n-am avut nici un folos de ea. O parte a scos-o cu vicleșuguri ó femeie de la „Dacia“, iar cealaltă mi-au furat-o femeile de aici. Cum să piardă biata mea nevastă pînea din
10 gura copiilor ei cînd numai altele s-au folosit!? Caută, domnule comisar, că găsești banii, și apoi să mergem și la „Dacia“, căci acolo sunt mulți de tot.

— Ca să-ți arăt că vreau să te scap — îi zise comisarul cu glas binevoitor — nu te iau la secțiune, ci vii la mine acasă, pentru ca să-ți iau procesul-verbal. Să-mi spui însă tot adevărul, dacă e vorba ca să găsească
15 banii și să te scap.

— Nu mai mint, domnule — răspuse Duțu — nici dac-aș ști că scap cu minciuna de spinzurători!

El plecă apoi pe urma d-lui comisar, așa cu capul gol și în cămașă, fericit că poate să iasă la aer
20 curat.

IX

Nu degeaba zice românul: „Fă-mă, mamă, cu noroc
25 și poți să m-arunci în foc“.

Prin toate a trecut Duțu, din toate a scăpat și numai norocul lui cel orb l-a scos în larg, încît putea iar să se uite fără de sfială în ochii orișicui.

Îl treceau fiorii cînd își aducea una cite una aminte
30 faptele pe care era ispășit să le săvîrșească, dar nu le-a săvîrșit, fiindcă a intrat totdeauna la mijloc vreo întîmplare care i-a schimbat hotărîrea.

Și tot numai norocul lui cel orb a depărtat de la el primejdiile.

Ce s-ar fi ales de capul lui dacă n-ar fi sosit comisarul
35 la timp, tocmai cînd se afla în cea mai mare strîmtoare!?

Mare noroc!

Atît de mult se temuse de poliție și-n atîte rinduri
era p-aci, p-aci să cadă-n mîinile ei! Nu, însă, a trebuit
să scape pînă ce nu-i iese-n cale un comisar, care e om
cu frica lui Dumnezeu.

5 Auzi d-ta, comisar care nu te dă pe mîna sergenților,
ca să te ducă în bătăi la secție și să te vîre-n vreo
gaură mucigăită, ci te ia la el acasă, îți vorbește cu
blîndețe și te ajută ca un părinte!

— Fii liniștit! îi zise comisarul după ce îi luă pro-
cesul-verbal, căci eu văd că ești un om cumsecade și
10 n-am să te las. Plec mine chiar eu cu tine la Focșani,
fără de jandarmi, numai noi amîndoi. Pentru ca lumea
să nu bănuiască nimic și pentru ca să nu se uite oamenii
la tine, tu mergi cu mine ca și cînd n-aș fi comisar de
15 poliție. Ai înțeles!?

— Să te trăiască Dumnezeu, coconașule! răspunse
Dușu gata de a-i săruta mîna.

— Și dacă-mi vei preda cazanul, ca să-l dau în seama
guvernului — urmă d-l comisar — îți dau drumul, te
20 întorci la casa ta și nu are să îți se mai întîmple nimic:
scot eu și banii furați, și pe cei lăsați la domnișoara
de la „Dacia“. Vorba e numai să fii om cuminte și să
nu-ți umble gura.

— Vai de mine! grăi Dușu. N-am pățit oare destule
25 de cînd cu afurisita asta de comoară!? Mă tem numai,
domnule comisar, că n-o să mai scap de afurisenie după
ce am atins o dată banii aceia...

— De! grăi d-l comisar pus pe gînduri. Țsta e lucru
cam greu... Uite — urmă apoi — un mijloc de scă-
30 pare tot ar fi: să nu mai păstrezi nimic din banii afuri-
siți, să lepezi hainele pe care le ai acum, să te speli
cu agheasmă, să te afumi cu tămîie și să pui pe popa
să-ți citească o moliftă de dezlegare.

— Așa o să fac, domnule — grăi Dușu — tocmai
35 așa!

Și totuși... prea e greu să ai o comoară, fie ea chiar
afurisită, și s-o dai din mîna ta, dacă nimeni nu te
poate sili s-o faci aceasta.

Ce-ar fi fost adecă dacă el ar fi spălat banii cu
40 agheasmă, i-ar fi afumat cu tămîie și ar fi pus pe popa
să citească o moliftă de dezlegare pe ei!?

Cu totul altfel ar fi venit lucrurile!

Și cu cît mai mult se apropia de Focșani, cu atît mai tare era în el hotărîrea de a nu da comisarului decît cazanul. Nu știa comisarul cît mai sunt bani și la rîdăcina celuilalt copac: de ce să i-o mai spună și asta!? Nu mințea dacă tăcea și tot rămînea om bogat.

Comisarul potrivise însă lucrurile astfel, ca ei să sosească-n pădure pe-nserate, și asta-l zăpăcea pe Dușu.

— Ei, unde e cazanul? întrebă d-l comisar după ce sosiră la fața locului.

Dușu era foarte strimtorat.

Știa el unde a îngropat cazanul, dar comoara era afurisită, se muta de la un loc la altul, și o mai pățise o dată cu ea.

„Te pomenești — zise el în gîndul lui — c-o cauți unde ai pus-o, și o găsești dincolo.“

— Aici! răspunse dar, și arată unde n-a pus-o.

— Scoate-l! porunci d-nul comisar.

Neavînd nici săpă, nici cazma, Dușu începu iar să scurme cu ghearele pămîntul afinat, și cum scurma, picăturile de sudori îi ieșeau din ce în ce mai mari pe frunte.

Blestematul de cazan rămăsese tot unde l-a pus.

— Ce-i!? întrebă d-l comisar răstit. Eu nu văd nici un cazan: nu cumva umbli să mă minți!?

— Nu, domnule comisar — grăi Dușu tremurînd de frică și de emoțiune — dar sunt bani și aici. Cazanul e dincolo, și voi am numai să țî-i dau mai nainte pe aceștia, ca să-i treci în cazan.

El începu apoi să scoată banii și să-i arunce în pălăria d-lui comisar, care se lăsase în genunchi lîngă groapă și scurma și el cu poftă nesățioasă, ca nu cumva să rămîie ceva prin pămînt.

Erau duși banii lui Dușu, dusă era bogăția lui!

Tot nu toată însă. Dincolo nu era numai cazanul. Mai aruncase Dușu și-n groapa aceea cîtiva pumni, care se aflau sub cazan.

„Am — își zise Dușu — să-i dau numai cazanul.“

Trecînd apoi la cellalt copac, el scurmă pînă la buza cazanului, apucă mărșinile lui cu putere și ridică, pen-

tru ca pământul de dimpregiur să cadă peste banii ce se aflau dedesubt.

— Iată! grăi apoi așezînd cazanul la depărtare de vreo trei pași de groapă.

5 D-l comisar rămase cu ochii împăiengeșiți.

— E plin? întrebă el.

— Puțin lipsește! răspunse Duțu ridicînd capacul; dacă mai pui și pe cei din pălărie și mai aduni și ceea ce e la București, îl împlinești.

10 D-l comisar se plecă, pipăi și puse mîna, ca să ridice.

Nu, bogăția aceasta întrecea toată inchipuirea lui!

Era peste putință ca el să ducă cu el cazanul acesta: nu-i rămînea decît să ia o parte din el, apoi să-l îngroape aiurea și să vină altădată ca să-l ridice.

15 — E bine, băiete! grăi dinsul. Acum te poți duce.

Dar du-te ca lăsat din pușcă, și a ta o să fie vina, dacă nu-i tăcea și vom trebui să trimitem iar după tine.

Duțu se depărtă, dar nu ca din pușcă, ci pas cu pas, mai mult de-a-ndoaselea, oprindu-se mereu.

20 El văzu cum d-nul comisar ridică cazanul și pleca cu el, și-i auzi pașii după ce nu-l mai văzu și-i venea parcă să plece-n urma lui, ca să-l toace în cap și să-i ia cazanul înapoi.

Dar tot mai rămăsese ceva în groapa din care scosese cazanul; el se-ntoarse înapoi și începu să caute, să numere și s-adune. Nu s-a bucurat de cazan cum se bucura acum de fiecare bucată pe care o găsea... Împlinise suta, și tot mai erau, trecuse miezul nopții, și tot mai căuta! Nu mai găsea, și tot nu se putea depărta

25 de la cele două gropi.

„Am să mai vin o dată, în timpul zilei“, zise el în cele din urmă, și dete pământul la loc, ca să astupe gropile, și aruncă frunze uscate pe deasupra ca să nu se cunoască

30 urma.

Stanca lui Duțu era adevărată femeie, care nu zace cînd doarme ca un buștean, ci visează, iar visurile sunt și ele de la Dumnezeu.

Erau, ce-i drept, de cele mai multe ori foarte incurcate lucrurile pe care Stanca le vedea prin vis. I se întâmpla însă cîteodată, ceea ce li se va mai fi întîmplînd și altora, să viseze lucrurile cum ele se
5 petrec în aieva. Vedea femeia locuri pe unde mai umblase și oameni pe care îi cunoștea, făcea lucruri pe care-și aducea aminte de a le mai fi făcut. Ea se încredința dar însăși pe sine că nu mai visează, și-abia după ce se deștepta își dădea seamă că a visat cele ce
10 i se arătau ca-n aieva.

De cînd cu plecarea lui Duțu la București, ea era neliniștită și dormea atît de iepurește, încît se deștepta de o sută de ori pe noapte și ațipea de o sută de ori
15 peste zi. Totdeauna apoi, mai înainte de a adormi, vedea ca prin vis, dar știind că nu visează, fel de fel de lucruri, acum un car cu boi, altă dată un colț de pădure ori o vie întinsă, iar altă dată o babă bătrînă ori un cîne cu urechile tăiate. Erau vedenii fără de rost, închipuiri
20 pe care le făcea fără ca să voiască, un fel de gînduri văzute, și ar fi voit adeseori să știe ce urmează mai departe, dar totdeauna acest început de vis se perdea în visul adevărat, de care numai arareori își mai aducea aminte, după ce s-a deșteptat din somn.

Așa treceau zilele ei una după alta. Vecinii o întrebau mereu cînd are să se întoarcă Duțu al ei, și ea era
25 din ce în ce mai strimtorată, căci nu știa ce să răspundă.

A cincea zi, în sfîrșit, se pomeni cu vătăjelul, care veni s-o ducă la primărie.

30 — Bine, am să mă duc, îi zise ea cuprinsă de spaimă. Așa cum mă vezi, nu pot merge. Să mă premenesc.

Nu se mai îndoia că primarul are să-i spună că Duțu a fost prins și aruncat în temniță.

Premenindu-se, ea rămase deodată pusă pe gînduri.

35 Îi era parc-a mai pățit ea lucrul acesta. Nu știa dac-a visat ori și-a închipuit numai, dar își aducea aminte că s-a mai văzut ea însăși pe sine îmbrăcîndu-se, ca să meargă la primărie, c-a mai simțit ceea ce simțea acum și-l știa pe Duțu legat cot la cot și dus între doi călă-
40 rași la subprefectură.

„Le voi fi visat — își zise ea — și abia acum îmi aduc aminte, căci vede omul toate cele viitoare prin vis, dar uită cele visate.“

5 Și atât de tare era Stanca incredințată că visurile nu pot să mință, încît ea nu voia să-l creadă pe primar, cînd acesta îi spuse c-a chemat-o numai ca s-o întrebe unde s-a dus Duțu și în ce treabă umblă de lipsește atîta timp de la casa lui.

10 Ea spuse că el a luat cinci poli și a plecat la București, să-și cumpere o pereche de boi.

N-o credea dînsa aceasta; dar așa a zis el și altfel nu putea nici dînsa să zică.

Primarul dete din cap.

15 Cinci poli? O pereche de boi? La București? Nu credea nici el! Dar puțin îi păsa, la urma urmelor, dacă e ori nu adevărat ceea ce spune Stanca: el avea să-și facă raportul, spuiînd în el ceea ce știe și ceea ce i s-a spus.

20 — Bine — îi zise el dar Stanchei — poți să te duci. Stanca era incredințată că el o minte. Duțu al ei se afla pe acolo prin apropiere, legat cot la cot între doi călărași: altfel nu putea să fie.

— Ce aveți cu el? întrebă ea luîndu-și inima în dinți. Ce vină îi găsești?

25 Primarul se uită mirat la ea.

— Ce vină? întrebă și el. O fi avînd el una. Eu văd numai că lipsește din sat de atîte zile și nu știe nimeni unde se află.

30 — Nu umbla să mă înșeli, grăi dînsa; eu știu că l-ați prins și l-ați legat cot la cot: de ce ați făcut-o? unde voiți să-l duceți? Lasă-mă să vorbesc cu el.

Primarul se uită încă mai mirat la ea.

Nu-i părea nebună femeia, și totuși ea vorbea într-a-iurea.

35 „O fi știînd ea ceva“, își zise el. Dar nici asta nu-l privea: n-avea decît s-o mai pună și asta în raportul lui.

— Du-te acasă și stăi liniștită, îi zise el.

40 Stanca era mai tare în credința ei, dar ce putea să facă! Ea se întoarse acasă. Îi venea pe drum să plîngă, dar îi era rușine, ar fi vrut să plîngă după ce-a sosit acasă, dar nu-i veneau lăcrămile. Știa că-l duc legat

cot la cot, dar inima ei ii spunea că el are să scape, și cu cit mai mult se gindea, cu atit mai virtos o simțea aceasta.

5 Mare-i fu deci mirarea și spaima cînd, două zile în urmă, în revărsatul zorilor, el bătu la fereastră.

— Cum ai scăpat? îl întrebă ea buiguită de somn, după ce-i deschise ușa și-l trase iute în casă.

— Har Domnului, cu fața curată! răspunse el, răsuflînd din greu.

10 — Mulțumescu-ți ție, Maica Domnului! grăi dînsa, făcîndu-și de trei ori cruce. Mare minune visul! Dar cum și unde te-au prins?

Dacă n-ar fi fost întunec, Stanca s-ar fi speriat văzînd roșafa din obrajii lui.

15 Își pusese omul tare în gînd că n-o să mai mintă și-i era peste putință să spună adevărul.

— La București, zise el. Mă aflam într-un loc unde mă dusem, așa, din întîmplare, și beam un pahar de vin, cînd deodată mă pomenesc că mi-au furat banii...

20 — Polii tăi, cei cinci poli!? strigă ea îngrozită.

— Da! răspunse el inecîndu-se și dîndu-se un pas înapoi, pentru ca nu cumva ea să sară la el și să-i scoată ochii cu ghearele.

25 Ce ar fi făcut ea dacă ar fi știut că nu cinci poli, ci mii de lei erau!

— Da, cinci poli, repetă el.

— Te-ai îmbătat, ticălosule! îl înfruntă ea cu asprime.

— Zău că eram treaz, se dezvinovăți el.

30 — Atunci, cum i-au putut fura de la tine?

— Uite — grăi el strîmtorat — s-a apropiat careva de mine și-a pus mîna pe ei.

— Bine — zise ea luîndu-l de scurt — cum s-a putut apropia fără ca să simți?

35 — De — răspunse el mai strîmtorat — uite așa, s-a apropiat.

— Cine?

— Mai știu și eu!

40 — Bine, dobitocule, să fi chemat poliția ca să caute și să-ți găsească banii!

— Heh! răspunse el suspinînd din greu. Unde să mai chem eu poliția? Au chemat-o ei și comisarul m-a scos pe mine vinovat, încît mulțumesc lui Dumnezeu, că mă văd scăpat. Așa-i în orașele mari: păgubașul pate

5 rușinea!

Stanca tot nu putea să înțeleagă lucrul acesta.

— Cine era cu tine? întrebă ea aspru.

Duțu iar se dete un pas înapoi: era peste putință să-i spună el Stanchii cine era cu el.

10 — Ei, de! ce să zic!? gîngăvi el. Erau fel de fel...

Omul nu se prea uită cînd merge la astfel de locuri...

— Unde aveai banii? urmă ea cu întrebările.

— Erau — zise el în pripa vorbei — în portofelul pe care-l aveam în buzunarul de dinlăuntru al hainei.

15 Stanca se uită cu ochii mari la el.

Portofel! în buzunarul dinlăuntru al hainei!

Ea băgă și așa prin întunec de seamă că el era îmbrăcat nemțește și, dezmeticindu-se, abia acum își aduse aminte de starea în care se afla el în ajunul plecării lui și de banii de aur pe care-i găsisese la căpătîiul lui.

20 — Duțule, Duțule! grăi dînsa cuprînsă de amărăciune, te bate Dumnezeu pentru că ai umblat cu minciuni și vrei să mă înșeli pe mine, care-ți sunt soție cu credință. De ce ți-ai lepădat portul? De ce ai îmbrăcat haine străine!?

Duțu era prăpădit: se dăduse de gol și nu-i mai rămînea decît să spună întregul adevăr.

30 — Uite — zise el înecîndu-se la fiecare vorbă — așa au venit lucrurile, și dacă-ți voi spune adevărul întreg, o să înțelegi și tu că așa au venit, că nu se putea altfel.

— Înțeleg eu și fără ca să-mi spui tu, căci nu sunt atît de proastă cum mă crezi, întîmpină dînsa. De unde

35 aveai banii de aur pe care i-am găsit la căpătîiul tău?

Duțu se cutremură în tot trupul.

— Să vezi, răspunse el apropiîndu-se puțin. Săpînd atunci cînd am trimis pe Dumitru la tine, am găsit o comoară, un cazan plin de bani și de scule.

40 — Miști! strigă ea. Să-mi pui sufletul în palmă, și nu te cred!

Era peste putință ca el să găsească o comoară și să nu-i spună și ei. Dar puțin îi păsa ei, la urma urmelor, de unde a luat el banii.

— Ce-ai făcut cu ei? întrebă ea cu patimă.

5 — I-am vîndut, bălbiți dînsul, am luat hirtii pentru ei, iar hirtiiile le-au furat de la mine din buzunar.

— Toate?

— Toate!

— Erau multe?

10 — Cîteva mii de lei.

Stanchii îi venea să se arunce la el și să-i scoată ochii cu ghearele. Nu credea că el a găsit o comoară, dar banii erau bani, de orișunde i-ar fi luat: cum să-i fure de la el, din buzunarul de dinlăuntru? Se vede că se apropiase

15 cineva foarte tare de dînsul.

— A fost — grăi dînsa cu minie oarbă — vreo femeie care s-a gudurat pe lîngă tine. Nu minți, că știu c-așa a fost.

20 — Da, răspunse el. Eu nu voiam s-o las, ea nu se lăsa, și-n îmbrînceala asta a luat portofelul de la mine.

— Minți! strigă ea.

Asta n-o mai putea înghiți. Prea era afară din cale!

25 Fără ca să mai zică vreo vorbă, ea se îmbrăcă, luă din pat pe copilul mai mic, pe care-l avea la sin, și plecă cu el în brațe la părinții ei.

Dușu se uită la ea și nu știa ce să facă.

Îi venea s-o roage și știa că numai degeaba ar face-o.

30 Îi venea s-o oprească și simțea că nu poate. Îi venea s-o bată și nu îndrăznea.

— Ce faci? Unde te duci? întrebă el cînd văzu că dînsa pleacă.

— Eu nu pot să trăiesc cu un om ca tine, care s-a încărcat cu toate păcatele, grăi dînsa. Pe capul tău și

35 numai pe al tău să cadă toate!

Dușu rămase incremenit în urma ei.

Crezuse c-a scăpat de toate și abia acum se-ncepeau cele grele.

De! Nu degeaba era afurisită comoara aceea!

Agheasmă, tămie, moliftă: numai aceste puteau să-l mai scape.

XI

— Minte, maică, minte! strigă Stanca. A mințit cînd
5 a zis că se duce la București, ca să cumpere o pereche
de boi; minte și acum: nu-l răbda pe el inima să nu-mi
spună mie dac-ar fi găsit vreo comoară; altfel mi-ar
fi vorbit dacă i-ar fi furat în adevăr cineva banii! O
10 spunea parcă-i părea rău c-a găsit comoara și parcă se
bucura că i s-au furat banii. Minte: cine știe pe unde-a
umblat și ce-a făcut!?

— De! grăi bătrîna. O fi mințit și cînd ți-a spus
că femeia aceea a umblat să-l momească.

— Fără doar și poate! strigă iar Stanca. Nu mi-o
15 spunea el aceasta dacă era adevărat.

— Atunci ce mai ai cu el!? întîmpină bătrîna. Ori-
șice-ar fi făcut, ți-e bărbat și aveți copii...

— Nu! o dată cu capul nu! o intrerupe Stanca. Cum
să trăiești cu un om care minte!? Stai mereu cu inima
20 îndoită și nu știi clipa în care te bagă-n primejdie.
Mi-e frică, mamă, să stau în casă cu el. Auzi d-ta! zice
c-a scăpat cu fața curată, și eu îl văd că minte: le va
fi dat călărașilor ceva ca să-l facă scăpat, și crede,
prostul, că acum s-au mintuit toate.

25 Atît de sigură era despre aceasta, încît nici nu se
albise de ziuă cînd se duse la primarul acasă, pentru
ca să știricească și să afle cum a scăpat Dușu.

Primarul iar se uită lung la ea.

30 Știa omul că el nu l-a dat pe Dușu legat în paza călă-
rașilor. Dacă era însă adevărat că Dușu a fost prins
la București, trebuia să fie ceva la mijloc.

— De ce l-o fi prins comisarul la București? întrebă
el. Ce crezi tu?

— Eu cred că minte, răspunse ea. Nici n-a fost el
35 pe la București.

— De unde o scoți asta?

— Dacă zice el c-a fost — zise ea — se vede că n-a
fost!

— Ei, bine — întrebă iar primarul — ți-a spus el
că a scăpat din minile călărașilor?

— Nu — răspunse ea — dar tocmai asta dovedește
că din minile călărașilor a scăpat.

5 Primarul stete citva timp pe gânduri. Cu femeia asta
nu putea el să se înțeleagă. Nici că era aceasta treaba
lui: îi era destul că-l știa pe Duțu întors la casa lui.

— Fii liniștită, că le descurc eu toate, îi zise dar
Stanchei, apoi se duse la primărie și-i dete vătăjelului
10 porunca să meargă cu doi oameni de caraulă, ca să-l
ieie pe Duțu mort ori viu, legat ori nelegat, să-l ducă
la subprefectură. Celelalte îl priveau pe subprefect.

Lui Duțu nici prin vis nu i-ar fi trecut una ca asta.
Se știa omul pus la cale cu domnul comisar și curat
15 ca lumina soarelui.

O singură grijă mai avea el: agheasmă, tămîie și
moliftă.

Cît pentru agheasmă și tămîie, lucrul era lămurit:
le găsea la popa fără ca să mai spună ce vrea cu ele.
20 Cu molifta însă era incurcat. Nu putea să-i arate popii
banii.

Un om deștept ca Duțu știe însă să iasă din toate
incurcăturile. El își luă căciula mocănească, îi des-
cusu puțin fundul, vîrî banii în ea și cusu iar fundul
25 la loc.

„Așa l zise apoi. Am să i-o pun pe masă, ca să citească
molifta pe ea, ca să-mi treacă durerea de cap. O să se
întoarcă apoi și Stanca.“

Așa-l găsi vătăjelul, care lăsase caraula la ușă.
30 Duțu nu se bucura de împlinirea aceasta. Ar fi ținut
să-i facă mai nainte rostul cu molifta: Dar, la urma
urmelor, era numai prostia primarului la mijloc. Ce
știa țopirlanul de primar? N-avea decît să-i spună sub-
prefectului cum s-au petrecut lucrurile cu domnul co-
35 misar, pentru ca mare rușine să pată primarul.

— Nu mai e nevoie să-și mai piardă și oamenii de
caraulă ziua; mă duc de bunăvoie, zise el, și-și puse
căciula în cap, ca să n-o lase acasă, deși mult ar fi
dat să n-aibă banii la dînsul fără de moliftă.

40 — N-am zis eu că minte!? strigă iar Stanca cînd
află că l-au luat pe Duțu să-l ducă la subprefectură,

ce-i drept, nu legat cot la cot, nici între călărași, dar nici cu fața curată.

5 Trebuia să meargă și ea, să știricească și să afle adevărul. Își luă copilul în brațe, lăsă casa în grija bătrînilor, și după el, ca să-l ajungă pe drum.

Nu l-a ajuns, dar sosi și ea cînd vătăjelul îl dete în paza călărașilor.

10 Stanca începu să plîngă. Nu era legat nici acum cot la cot, dar puțin numai lipsea, și ea vedea cum călărașii îl duc la Focșani.

Dușu se simțea foarte mîngiat în sufletul lui.

Degeaba! Stanca lui, tot Stanca lui!

— Lasă — îi zise el — nu-ți face inimă rea: o să vezi tu ce rușine o să pată cu toții!

15 — O să pați tu rușinea, răspunse ea. N-o să te ierte Dumnezeu c-ai umblat să mă înșeli pe mine.

Dușu începu să tremur.

20 „Da — își zise el în gîndul lui — n-oi fi avînd vina pe care mi-o dau, dar vinovat sunt — și Dumnezeu le știe toate.“

Afurisita de căciulă! Li venea să i-o deie Stanchei, dar era păcat s-o mai molipsească și pe ea; îi venea s-o arunce cît colo, dar era păcat și asta!

25 Nici că mai avea însă timp să se mai scape de căciulă, fiindcă-l luară și-l duseră la domnul pomojnic, care citise raportul primarului și hotărîse-n gîndul lui că lucrul nu-l privește pe el și că trebuie să-l trimită pe Dușu la Focșani.

30 — Tu ești Dușu al lui Ene? întrebă el scobindu-se cam obosit în nas.

— Să trăiești, domnule subprefect, eu sunt! răspunse Dușu militărește.

D-l pomojnic se mai învioră.

— Sergent în compania de geniu? urmă el.

35 — Da, domnule subprefect, în compania de geniu!

— Unde ai lipsit cele din urmă cîteva zile?

Dușu făcu un pas înainte, se uită împregiurul lui, apoi iar luă pozițiunea militărească.

Nu-l mai incurcau pe el asemenea întrebări.

40 Se-ncurcă cine nu știe ce are să facă ori să zică: el știa că are să spună adevărul — pînă la fundul căciulii.

Îl și spuse.

Pomojnicul își scoase briceagul și începu să-și curețe unghiile. Peste puțin însă el lăsă briceagul pe masă și ascultă mai cu luare-aminte.

5 Era o halima întreagă ceea ce-i spunea Duțu, și i le spunea toate ca și cînd le-ar fi învățat pe de rost, și cu atîta nepăsare, încît era peste putință să crezi că el e cel ce-a pățit cele povestite.

— Cine te-a pus la cale să-mi spui povestea aceasta?
10 întrebă el în cele din urmă.

— Nu e poveste, domnule, întîmpină Duțu jignit; ți-am spus lucrurile așa cum ele s-au petrecut.

— Tare mai ești deștept și prea ti crezi proști pe alții ca să le spui lucrurile cum le-ai povestit tu. Dacă era
15 adevărat, măi, că ai găsit o comoară, o parte din ea este a ta, ți-o dă legea: unde ți-e partea?

Era ceva în fundul căciulii pe care Duțu o ținea în mîină; despre asta însă el nu putea să vorbească nimic.

— Dacă nu mi-a dat-o domnul comisar, nu a mea e
20 vina, răspunse el strimtorat.

— Cum îl cheamă pe comisarul acela? întrebă pomojnicul rîzînd de strimtorarea în care-l băgase pe Duțu.

— Nu știu, răspunse Duțu; nu mi-a spus.

— La care secție?

25 Duțu dete din umeri.

— Nu știu — zise el iar — căci m-a dus la el acasă, iar nu la secțiune.

— Vezi cum te-ncurci în minciunile tale? grăi pomojnicul. Ceea ce spui tu nu e cu putință. Dacă ar fi lucrurile cum zici, ar trebui să ai o hîrtie la mîină. Așa
30 numai cu vorba zisă nu ia nimeni o comoară în primire. De, băietе, n-am ce să-ți fac, urmă el nepăsător. Să te descurci cum știi: mie nu-mi rămîne decît să te trimit la prefectură pentru ca prefectul să te deie în seama
35 procurorului. O să scapi apoi dacă nu ești vinovat.

Duțu începu să se scarpine-n cap.

— Asta o să ție cam mult... zise el cuprins de grijă.

Nu-i era destul c-a pierdut cei cinci poli; mai perdea acum și cîteva zile de lucru.

40 — Tocmai așa mult nu, îl mingieie pomojnicul.

O săptămână, două, pînă ce se face întrebarea la București și vine răspunsul.

Duțu se scărpină din nou în cap și iar stetea la indoială dacă nu cumva visează.

5 — Domnule pomojnic — grați el ca într-aiurea — mie-mi vine un gînd urit. Dar dacă comisarul acela nici nu era comisar, ci vreun pungaș!? Mare păcat! urmă el așa pentru dînsul. Costică acela și Lina și femeile acelea tare seamănă a ceată de pungași.

10 Pomojnicul rămase pus pe gînduri.

Lucrul acesta nu era peste putință.

— Del zise el, o s-o descurce procurorul și asta. Dacă-i dovedești, scapi tu, dar pînă atunci ai să stai la închisoare.

15 — Dar dacă nu-i pot dovedi? Cum să-i pot dovedi? întîmpină Duțu deznădăjduit.

— Nu știu, grați pomojnicul. O să vezi cum îi face. Să știi numai că mare minune ar fi dacă ai scăpa pînă la toamnă. Prin multe ai să treci, băiete!

20 Duțu-și simți fruntea plină de sudori reci. Ștergîndu-le cu mîneca cămășii, el se uită la pomojnic parcă-i venea să stea la indoială, dacă nu cumva și asta e tot vreun pungaș, care-i face spaimă, pentru ca să puie mîna pe fundul căciulii.

25 Cînd o să se sfîrșească aceste? Prin cite o să mai treacă el? Nu mai încăpea nici o indoială că astfel vor merge lucrurile cită vreme popa nu-și va fi citit molifta.

— Domnule subprefect — zise el — dacă-i așa și dacă nu mai e chip să scap, dă-mi voie să-i dau nevastei

30 căciula aceasta ca să-mi aducă o pălărie în locul ei.

— Dă-i-o, băiete! răspunse pomojnicul, ca să se sfîrșească odată.

Duțu se duse pînă la ușă și-i făcu Stanchei semn ca să vie la dînsul.

35 — Pe mine o să mă ducă la Focșani, și numai bunul Dumnezeu știe cînd voi scăpa dacă nu mă ajuți tu, grați dînsul muiat.

— Cum să nu te ajut, Duțule!? întîmpină ea speriată. Spune-mi, ce să fac?

— Uite — zise el incet — în fundul căciulii ăștea sunt banii ce mi-au mai rămas din comoară. Să nu te pună păcatul să-i atingi, că sunt blestemați, și mare năpaste o să-ți cadă și ție pe cap. Ia căciula așa cum o
5 vezi și du-te cu ea la popa, ca să citească pe ea o moliftă de dezlegare, apoi poți să faci ce vrei cu banii. Dar nu cumva să-i spui popii ce ai în fundul căciulii.

Stanca se dete trei pași îndărăt.

10 Care va să zică, asta era: a pus omul mâna pe bani legați cu blestem.

Acum le înțelegea toate.

— Ba să mă ferească Sfintul! grăi dinsa îngrozită. Nu vezi tu ce-ai ajuns de când te-ai spurcat cu banii aceia!? Eu nu-mi dau Necuratului sufletul!

15 Luindu-și apoi avânt, ea intră fără de sfială și se duse la domnul pomojnic.

— Să nu-l crezi, domnule subprefect, căci orișice-ar zice, Necuratul vorbește printr-însul, și orișice-ar face, Necuratul îl pune la cale.

20 Domnul pomojnic se uită sperios la ea.

— Nu te mira, urmă dinsa arătînd spre căciula din mîna lui Duțu. Uite acolo, în fundul căciulii! A călcat omul în urmă rea și-a căzut în stăpînirea lui Ucigă-l-Toaca, care l-a dus la o comoară fermecată și l-a purtat
25 nu știe nici el pe unde și l-a pus să facă nu știe nici el ce. Caută-n fundul căciulii: acolo e comoara!

Lui Duțu iar îi venea să fugă. Îi mai rămăsese și lui un crimpei din comoara lui: să-l peardă acum și pe acesta!? Prea era de batjocură!

30 — Nu e comoara, domnule subprefect, grăi dînsul muiat. Sunt numai firimiturile ce-au rămas în groapă. Iac-un lucru de nimic. Cel puțin atît să-mi rămîie și mie.

Domnul pomojnic începu să se dezmeticească.

35 Care va să zică, tot era ceva la mijloc.

El închise ușa, ca să fie mai adăpostit, apoi să ieie căciula de la Duțu.

— Nu pune mîna — îi zise Duțu — c-o să te căiești!

40 — Nu te teme, băiete — întîmpină pomojnicul zîmbînd — că de mine nu se prinde.

Luind apoi căciula, îi desfăcu fundul cu briceagul și vărsă banii pe masă.

Erau peste o sută de monede, unele mai mici, altele mai mari. El incepu să le examineze ca să vadă din ce
5 timp sunt, și cu cit mai mult le examina, ochii îi erau tot mai împăingeniți.

— Erau mulți? întrebă el în cele din urmă.

— Un cazan întreg, tot bani de aceștia și scule, răspunse Duțu încă mai muiat.

10 Ochii pomojnicului se împăingeniră de tot.

— Uite, băiete — zise el — eu văd că ești nevinovat, dar n-am ce să-ți fac: trebuie să te trimit la Focșani, ca să se descurce lucrul. Dacă e adevărat comisar cel
15 ce ți-a luat comoara, o să capeți și tu o parte din ea; iar dacă e vreun pungaș, i se va căuta urma, și tu tot îți capeți partea.

— Nu-mi trebuie, domnule, nu-mi trebuie; mulțumesc lui Dumnezeu c-am scăpat de ispită! grăi Duțu
ușurat. Am fost om sărac, dar mulțumit cu sărăcia
20 mea și nu mă dedeam pe nici un bogat, nu rivneam la bogăție; de cînd am găsit comoara aceea, nu mai am liniște, mi-am pierdut rostul, m-am smintit parcă. Nu-mi trebuie!

Ochii Stanchii se umplură de văpaie.

25 — Vezi, Duțule — grăi dinsa — a fost destul să dai căciula din mină, pentru ca să fii om iar în toată firea.

— Ia-i, domnule subprefect, ia-i și pe aceia, dacă de d-ta nu se prinde blestemul!

30 — Dă-mi șapte poli, atît am cheltuit cu drumul — adăugă Duțu — și fă ce vrei cu ei.

— Lasă polii, Duțule, îl întrerupse Stanca. Tu i-ai făcut și iar o să faci alții. Nu degeaba i-ai cheltuit: ai umblat prin lume și ai învățat minte! Ia-i, domnule subprefect, și lasă-l să se-ntoarcă la sapa lui, ca să muncească mai departe!

35 — Asta nu merge așa, întîmpină pomojnicul. Lucrurile trebuie să se descurce.

— Descurcă-le d-ta — grăi Duțu — și ce-i găsi, să ai. Zi că d-ta ai găsit comoara. Du-te la „Dacia“ și ia-o
40 pe Lina aceea de scurt, că te pune ea la cale; du-te la

d-na Tereza, c-o găsești d-ta, și afli cine-a fost comisarul.
Pomojnicul stete citva timp pe gânduri.

Dal era greu să nu-l asculte și ușor să facă ceea ce îi zicea el.

5 „Mă prefac bolnav — își zise el — și iau un concediu de vreo opt zile, ca să consult medicii de la București. Celelalte se fac ele de ele.“

— Bine — grăi dînsul — dar dacă lucrul se află, tot o să te poarte pe la Focșani și pe la București.

10 — Fă-l așa ca să nu se afle, întîmpină Dușu. D-ta n-ai de ce să te temi, fiindcă umbli după bani pe care ți i-am dat pentru că eu n-am ce să fac cu ei. Ei se tem, și n-au să spună nimănui nimic: o să le pară bine dacă-i faci scăpați ca pe mine.

15 — O să spuneți însă voi, grăi pomojnicul cu jumătate de gură.

Dușu se uită lung la Stanca.

— Ai auzit!? îi zise el. Eu nu pot vorbi; pe sufletul tău să cadă păcatul, dacă răsuflă ceva.

20 — Pe sufletul meu! răspunse Stanca.

Pomojnicul nu mai stete pe gânduri.

— Du-te, băiete, grăi dînsul. Ia-ți căciula și spune că ți-a povestit cineva ceea ce ai pățit.

25 Dușu-și făcu de trei ori cruce, apoi ieși lăsînd căciula molipsită pe masa cu banii.

— Ferește, Doamne, pe toată lumea de ispită! grăi Stanca, uitîndu-se cu milă la domnul pomojnic, apoi plecă și ea în urma soțului său.

XII

30 Viscolea de ai fi crezut că are să se prăpădească pămîntul, și d-l pomojnic, sculat abia de două zile din pat, ședea cu medicul plășii la gura sobei.

— Domnișoara Lina era plecată — zise el — și nu putea nimeni să-mi spună unde s-a dus și cînd se întoarce. Am căutat pe samsarul Șvarț. Ovreul nu știa nimic și zicea să-l duc la poliție, dacă-l bănuiesc de

- ceva. Simțea, mișelul, că mă feresc de poliție. L-am întrebat dacă nu cumva cunoaște pe o damă Tereza. El se uită mirat la mine, încît puteam să văd că nu știa nimic despre cele petrecute, după ce el se despărțise de Costică. 5
- Îi povestii istoria cu portofelul și cu comisarul. Era furios și le știa acum toate. „Pungașul acesta nu poate să fie decît Ahil Panaiot“, zise el. „Să te bizui, te rog, pe mine, că am să le deslușesc eu toate.“ Nici c-aș fi putut să fac altfel. Ne-am dat dar 10
- întîlnire, și peste cîteva ceasuri el a și venit să-mi spună că domnișoara Lina a și plecat cu Ahil Panaiot spre Predeal, doamna Tereza a plecat și ea cu două dintre nepoatele ei la Tușnad, iar Costică era, după toată probabilitatea, cu ele. Ce eram să fac?
- 15 — Eu m-aș fi mulțumit cu banii pe care mi-i lăsase țăranul — grăi medicul — și m-aș fi întors acasă.
- Te-nșeli, întîmpină d-l pomojnic; o crezi aceasta acum, dar făceai tot ca mine. Era peste puțință să mă impac cu gîndul că oamenii aceștia scapă, după ce au 20
- făcut o pungășie atît de mare.
- Îi denunțam! grăi medicul.
- Nu — zise d-l pomojnic rîzînd — nici asta n-o făceai. Dacă-i denunțam, iar îl încurcam pe Duțu, și trebuia să dau din mină și monedele primite de la el. 25
- Era însă o nebunie să-i urmărești, întîmpină medicul. Cum să-i găsești și ce să le faci!
- Aibi răbdare — grăi d-l pomojnic — c-o să ți le spun toate. O nebunie ar fi fost dacă aș fi plecat singur: cu un om ca Șvarț te duci însă pînă în fundul iadului. 30
- Nu poate nimeni să-și închipuiască ce e în stare să dreagă și să învîrtă un om ca Șvarț, cînd i s-a vîrit dracul sub piele. M-a dus la un medic și mi-a scos adevărîntă că sunt greu bolnav și am neapărată nevoie de un concediu mai lung, mi-a obținut prelungirea concediului pe încă șase săptămîni, mi-a luat pașaport și 35
- mi-a vîndut monedele cu aproape patru mii de lei; n-aveam dar decît să-l însoțesc, căci toate celelalte le făcea el. Pe drum umbla din vagon în vagon, prindea vorbă cu călătorii, cu conductorii, cu funcționari de pe la gări, mai ales cu toți ovreii, și încă mai nainte 40
- de a fi sosit la Predeal, noi știam că Lina și Ahil au

trecut cu bilet luat pină la Viena, doamna Tereza nu s-a dus cu nepoatele sale la Tuşnad, ci la Pesta, iar Costică s-a dus singur la Triest. Trecuseră cinci zile la mijloc; nu ne-am mai oprit dar la Pesta, ci am
5 trecut înainte spre Viena, pentru ca nu cumva să perdem urma lui Ahil Panaiot.

Cum să-i găsim însă aici pe fugari?

Am tras la „Hotel Metropole“, şi chiar în ziua sosirii noastre ne-am incredinţat din listele de călători publicate prin ziare că în timpul celor din urmă opt zile
10 nici un Ahil Panaiot n-a sosit la Viena. Şvarţ era cu toate aceste sigur că Ahil Panaiot se află la Viena, însă sub un alt nume. El s-a pus dar în legătură cu ovreimea şi mai ales cu samsarii, m-a purtat pe la
15 toate localurile de petrecere, a ştiricit pe la neguţătorii de antichităţi şi a treia zi noi ştiam că în timpul celor din urmă zile s-au vîndut multe monede vechi şi că acela care le-a vîndut se numea Aristide Melioti şi era om de vreo treizeci şi cinci de ani, scurt,
20 cam gros, însoţit de o damă tinărară şi cam plină la trup, fără indoială Ahil al nostru. Poţi să-ţi închipuieşti furia cu care-i urmăream acum după ce dăduserăm de urma lor. Ne aflam însă la Viena, şi poliţia simţise că urmăream pe cineva şi ne urmărea şi ea pe noi.

25 — Nu mai rămîne decît să vă văd arestaţi, grai medicul rizînd.

— Aibi răbdare — întimpină pomojnicul — că o să le vezi toate. La Viena, unde Şvarţ avea cele mai întinse legături, lucrul nu prea era cu putinţă. Abia
30 începuse poliţia să ne urmărească, şi Şvarţ nu numai a fost vestit despre aceasta, dar s-a şi pus prin amicii săi în înţelegere cu agentul secret, care ne urmărea, şi acesta, pentru 200 fl., s-a angajat să ne dea mină de ajutor. Prin el am aflat apoi că acel Aristid Melioti
35 a stat cu soţia sa tot în „Hotel Metropole“, unde eram traşi noi, dar era plecat de două zile la Paris! Nu mai încăpea indoială că greul l-a văzut pe Şvarţ şi, dînd cu socoteală că e urmărit, a fugit din Viena.

40 — Voi după ei! strigă medicul rizînd din nou. Mă rămăşesc c-o să alergaţi astfel prin toate oraşele mari din Europa.

— Și ce pierdeam!? grăi pomojnicul. Riscam să cheltuiesc banii luați de la țăran în o călătorie prin Europa, dar puteam s-ajung om bogat dacă-i găseam la timp.

5 — Vorba e însă că era o nebunie să crezi că-i poți găsi!

— Te-nșeli, zise pomojnicul. Eram siguri că avem să-i găsim și grija noastră era numai să-i ajungem cât mai curînd, fiindcă Panaiot, om ușuratic din fire, făcea cheltuieli nebunești și, știindu-se urmărit, nu mai vindea monedele și sculele, ci le dădea, așa zicînd, de pomană. Am luat dar cele mai întinse măsuri de precauțiune. Șvarț a primit o mulțime de recomandățiuni, dintre care una pentru un agent al poliției din Paris, căruia i-am dat prin o depeșe signalmentele fugărilor. Eu urmăream, așa ziceam în depeșe, pe soția mea, Lina, care a fugit cu un amic al meu. Deoarece Panaiot n-avea decît să citească listele de călători pentru ca să știe unde ne aflăm, am plecat din Viena, eu cu pașaportul unui anume Iosef Iacek, iară Șvarț cu al unui oarecare Aron Blau.

— Așa cred și eu c-o să-i găsiți, grăi medicul.

— Stăi să vezi! urmă d-l pomojnic. Știam că ei au luat bilet pînă la Paris, și pe calea ferată i-am urmărit pînă la Passau. Aici însă le-am perdut urma. Nu mai știa nimeni nimic despre un domn, care călătorea cu o damă ce nu știa decît românește. Tot astfel, agentul nostru, care ne-a primit la gara din Paris, ne-a incredințat că persoanele urmărite de noi n-au sosit la Paris. Ahil se afla cu toate acestea la Paris, nu însă însoțit de Lina. După unsprezece zile am aflat, în sfîrșit, că la Passau el a părăsit pe Lina și a urmat călătoria cu o italiancă de la trupa de balet a operei din Viena, care plecase cîteva ceasuri mai nainte și-l așteptase la Passau. Acum însă el era plecat spre Italia.

35 Medicul începu să bănuiască pe d-l pomojnic că-i spune o istorie născocită de dînsul, spre a ascunde adevăratul scop al lungei sale călătorii. Ii era însă greu să mărturisească bănuiala aceasta.

40 — Dar domnișoara Lina ce s-a făcut? întrebă el cam în bătaie de joc.

— S-a întors la Viena și de acolo la București, răspunse pomojnicul. Eram hotărît să fac și eu tot ca dînsa. Lasă că concediul era pe sfîrșite, dar nici bani nu-mi rămăsese decît vreo mie cinci sute de lei. Șvart
5 însă era gata să-l urmărească și singur, și ar fi fost o nebulie să-l las pe el singur la cîștig, după ce cheltuisem peste două mii de lei. M-am învoit dar ca el să-mi obție o prelungire de concediu, și am scris o poliță de două mii de lei, pe care el a scontat-o prin mijlo-
10 cirea unui bancher din Viena.

Medicul nu se mai îndoia că d-l pomojnic spune povești, care nici nu s-au petrecut, nici nu se pot petrece.

— L-ai găsit ori nu? întrebă el nerăbdător.

15 — Da — răspunse d-l pomojnic — după aproape patru luni de zile, în decembrie, după ce am colindat în cîteva rînduri țările din Apus și după ce el schimbase patru femei, care toate l-au despuiat și jăfuit.

20 La Monte-Carlo, de unde Ahil ne scăpase într-un rînd, am găsit pe Costică, de la care am aflat că d-na Tereza are la Pesta un stabiliment foarte elegant, care merge foarte rău, iar Ahil Panaiot a deschis la Marsilia un tripou, cu care voia să cîștige ceea ce pierduse. Era dusă comoara.

25 — Eu tot m-aș fi dus și la Marsilia, zise medicul cu ironie. Pe vorbele unui om ca Costică nu se poate pune nici un temei.

— Tot așa am raționat și eu, întîmpină d-l pomojnic zîmbînd. Să meargă, mi-am zis, și suta unde s-a dus mia. Am plecat dar la Marsilia. Mișelul de Costică a vestit însă pe Panaiot și chiar în ziua sosirii noastre noi am fost arestați.

— De ce? întrebă medicul surprins.

35 — Pentru că umblam cu pașapoartele false, răspunse d-l pomojnic rîzînd. N-avea Panaiot decît să spună adevăratele noastre nume, pentru ca să ne bage în încurcătura aceasta.

— Și cum ați scăpat? întrebă medicul, care începu iar să creadă.

40 — Prin bunăvoința lui Ahil Panaiot, răspunse d-l pomojnic. Urmăream, precum știi, pe soția mea și pe

seducătorul ei. N-ar fi avut Ahil decît să spună că mințim, pentru ca să ne incurce și mai rău. Se bucura însă și el că poate scăpa, și a confirmat minciuna ticluită de noi. Era o frumusețe cînd comisarul m-a întrebat
5 dacă nu cumva fugarii au luat cu dinșii bani, scule ori alte efecte, dacă n-am vreo pretențiune față cu Ahil Panaiot. „Nimic! nici una!” răspunsei lăpădîndu-mă ca de Satana și mulțumit că pot scăpa cu față curată.

Acum nu mai credea medicul nimic.

10 — Ceea ce dovedește — zise el în bătaie de joc — că avea țaranul dreptate cînd zicea că comoara era în adevăr blestemată, ca nimeni să n-aibă folos de ea.

— Te înșeli! răspunse pomojnicul. De orișicare bogăție se folosește numai cel ce știe s-o prețuiască: s-au
15 folosit și de comoara aceasta mulți. Nu s-a folosit țaranul, pentru care bogăția era un fel de năpaste, nici Ahil Panaiot, care nu se simte bine cîtă vreme mai are vreun ban în pungă; se vor fi folosit însă femeile, care l-au despuiat pe Ahil, și s-a folosit îndeosebi domnișoara Lina, care s-a întors la București cu mulți bani,
20 cel puțin patruzeci de mii de lei, precum a aflat Șvarț.

— Umblă să te despăgubești de la ea, grăi medicul începînd iar să creadă.

— Tocmai acesta e lucrul pentru care cer ajutorul
25 tău, răspunse d-l pomojnic. Să vezi, urmă el. După întoarcerea mea la București, m-am înțeles cu Șvarț să mă duc la ea. Am fost și i-am povestit toate amănuntele și am sfătuit-o să intre la invoială cu el și să scape de un proces pe cit se poate de primejdios pentru dînsa. Putea să vadă că le știu toate foarte bine; negă cu toate aceste și zise că nimeni nu poate s-o
30 vedească.

— Pune-o față în față cu țaranul! strigă medicul aprins.

35 — Tocmai acesta e lucrul pentru care cer ajutorul tău! răspunse iar domnul pomojnic. Mă tem că el nu va voi să vie cu mine la București. Eu am trimis să mi-l aducă mine aici; te rog să-l incurci, ca să-ți faci mărturisirea, căci nu-i mai rămîne apoi decît să intre
40 în voile noastre.

— Sărcina nu-mi pare de loc grea, dacă-i vom face și lui parte! strigă medicul voios.

XIII

5 Domnul doctor, om în toată firea, își perduse cu de săvârșire sărita.

Prietenul său, pomojnicul, i se plinsese în ajunul plecării sale că are grozave dureri de cap și nu poate dormi și-i ceruse o adeverință de boală, ca să-și ieie concediu. I-a dat adeverința. Nu prea semăna, ce-i 10 drept, a om bolnav, dar e foarte greu să te dumirești asupra celor ce se petrec în capul unui om, și i-a dat adeverința nu pentru că îl știa bolnav, ci pentru că avea trebuință de ea. Se fac asemenea servicii pri- tenești.

15 Întorcându-se din lunga sa călătorie, d-l pomojnic a adus cu dînsul o mulțime de adeverințe de la medici de prin deosebite orașe: se constată în toate că suferă de o perturbațiune nervoasă. Luase și adeverințele acestea, fiindcă avea trebuință de ele, ca să justifice 20 îndelungata sa absență.

Sosit acasă, d-l pomojnic s-a pus în pat și-a zăcut timp de șaptesprezece zile. D-l doctor l-a căutat și le spunea tuturor că e greu bolnav. Chiar dacă n-ar fi fost în adevăr, așa trebuia să pară, pentru ca omul să 25 să nu-și peardă slujba.

Acum d-l pomojnic se simțea bine și se sculase din pat. Nu e, ce-i drept, greu lucru să dai sănătate unui om pe care nu-l socotești bolnav: d-l doctor era cu toate acestea foarte mulțumit că poate să le spună 30 tuturor că el a obținut, prin procedura lui, în puține zile rezultate pe care celebritățile din străinătate n-au putut să le obție în cinci luni.

Și asta era un fel de comoară.

Deodată comoara aceasta a început să sece.

35 Luase înțelegere cu prietenul său ca dimineața, cînd va sosi Dușu, să-l primească el singur, ca fiind loc de subprefect. După planul pe care și-l făcuseră, avea să spună că d-l pomojnic a găsit în sfîrșit comoara, a prins

și pe Lina și pe comisar, și-a venit acum ordin de la guvern ca Duțu să se legitimeze ca adevăratul descoperitor al comorii, pentru ca să-și primească partea.

5 Duțu însă n-a venit nici de astă dată singur, ci însoțit de nevastă-sa, care era hotărîtă să nu-l lase singur.

— D-ta n-ai ce să cauți aici, îi zise medicul. Eu am să vorbesc numai cu bărbatul d-tale!

10 — Nu se poate, domnule subprefect, răspuse Stanca foarte hotărîtă. El e soldat, se teme de cei mai mari decît dînsul și nu îndrăznește să vorbească dezghețat: eu nu mă tem de nimeni! Trebuie să știu de ce l-ați chemat aici!

Medicul se uită mirat la ea. Ii venea, parcă, s-o ieie drept o smintită și se temea s-o irite prin contraziceri.

15 — N-are să se teamă de nimic — zise el, ca s-o potolească — fiindcă nu la rău, ci la bine a fost chemat aici. Poți să-l lași liniștit!

— Știu eu binele acela, grăi Stanca. Să mă ferească Sfîntul de el!

20 Duțu-i făcu semn să iasă, ca să nu-l bage-n vreo nouă încercătură.

— Mă duc — îi zise ea — dar tu știi cum ne-am înțeles. Să nu-ți fie frică de nimeni! Nu e vina ta, dacă e smintit și vorbește-ntr-aiurea!

25 — Cine e smintit? întrebă medicul cam turburat, după ce Stanca ieși.

— S-o ierți, domnule subprefect, îi răspuse Duțu. E femeie și vorbește și ea fără ca să știe de ce m-ați chemat aici. Își închipuiește un lucru și ia închipuirea ei drept lucru adevărat.

30 „O vorbă foarte bine grăită, zise medicul în gîndul lui. Așa e! Nici cel mai competent psihiatru n-ar putea să definească mai bine nebunia: își închipuiește și ia închipuirea drept adevăr. E deștept țăranul!“

35 El rîndui cîteva hîrtii, pe care le avea pe masă înaintea sa, și se uită prin ele ca și cînd acele ar fi actele sosite de la guvern în chestiunea comorii.

— D-ta ești Duțu al Enii, sergent în compania de geniu! întrebă apoi luîndu-și aer oficial.

40 — Eu sunt, domnule, răspuse Duțu liniștit.

- Ai fost d-ta astă-vară la București? De ce te-ai dus?
- Să-mi cumpăr o pereche de boi.
- Unde ai tras?
- 5 — La „Dacia“, răspuse Duțu cam strimtorat.
- Ai făcut acolo cunoștința unei femei care se numea domnișoara Lina? întrebă medicul, uitându-se în ochii lui.
- Da, răspuse Duțu tot strimtorat.
- 10 Medicul era foarte mulțumit. Nu-și inchipuse c-o să-l prindă atât de ușor.
- Ea zice că nu te cunoaște, nu te-a văzut niciodată, grăi el zimbînd.
- Duțu nu mai era acum strimtorat. Atît voise să știe!
- 15 — De! domnule subprefect — zise el zimbînd — dac-ar fi nevasta mea de față, și eu aș zice că n-o cunosc pe domnișoara Lina, n-am văzut-o niciodată...
- Medicul începu să se simță cam strimtorat.
- Bine — grăi el — ce-ai avut cu ea?
- 20 Duțu zimbi mai cu dinadins:
- Păcate omenești! răspuse el, arătîndu-se foarte strimtorat.
- Ceva bani nu erau la mijloc?
- Am plecat — zise Duțu — să-mi cumpăr boi și
- 25 m-am întors fără boi și fără bani:
- D-l doctor începu să-și peardă răbdarea.
- Bine — grăi el pripit — vreo comoară, bani mulți, scule cu petre prețioase n-au fost la mijloc?
- Duțu se uită foarte mirat împregiurul său și dete din cap ca și cînd niciodată în viața lui n-ar fi auzit vorbindu-se de asemenea lucruri.
- 30 — Eu nu știu nimic! zise el în cele din urmă. O fi avut ea ce o fi avut, dar mie nu mi-a arătat nimic. Și cred că nu rivnea la sărăcia mea, dacă le avea aceste.
- 35 Medicul își perdu cu desăvîrșire răbdarea: trebuia să-l apuce altfel.
- Ai venit aici — zise el uitîndu-se la una din hîr-tiile de pe masă ca și cînd ar fi spuind ce stă-n ea — te-ai plîns d-lui pomojnic că ai găsit o comoară, te-ai
- 40 dus cu o parte din ea la București, ca s-o vinzi, și femeia aceea te-a despuiat!

Dușu se dete un pas înapoi.

— Să-mi ierți, domnule subprefect, îndrăzneala —
grăi el respectuos — dar tocmai asta era vorba neves-
tei mele. Dacă d-l pomojnic zice că i le-am spus aceste,
5 eu nu pot să zic că nu i le-am spus. Așa trebuie să fie.
Oi fi vorbit într-aiurea!

D-l doctor rămase ca trăsnit din senin.

Îi era parcă i se luminează deodată capul.

— Cum? întrebă el. N-ai găsit comoară și nici n-ai
10 zis că ai găsit?

— Nu zic, răspuse Dușu, uitându-se cam cu coada
ochiului la el. Dacă m-ar întreba d-l pomojnic, aș zice
acum tot ceea ce vrea să zic.

Doctorul era pe deplin dumirit.

15 Pentru ca să facă ceva, el începu să răsfoiască prin
hîrțile din fața lui.

Cu cit mai mult se gîdea la cele povestite despre
urmărirea lui Ahil Panaiot, cu atît mai stăruitor i se
impunea gîndul că boala prietenului său nu era prefă-
cută. Îl examinase, ce-i drept, și n-a găsit nici un neîn-
20 doios semn de boală: nervii însă sunt lucru subțire și
e foarte greu să știi ce se petrece într-înșii. Nu! durerile
de cap nu erau prefăcute: prea vorbea prăpăstii!

Hotărît că întreaga istorie cu urmărirea lui Ahil
25 Panaiot era numai o închipuire a lui.

— Nu cumva vrei să zici — găi el — că pomojnicul
e smintit?

— Ferit-a Sfîntul! răspuse Dușu. Dacă e vorba ca
unul dintre noi să fie smintit, acela numai eu pot să
30 fiu. Eu n-am zis că el nu spune adevărul, că eu voi
fi vorbit într-aiurea.

D-l pomojnic, care asculta la ușă, își pierdu sărita
și intră furios la dînșii.

— Bine, ticălosule — strigă el ca ieșit din fire — ce
35 fel de într-aiurea!? Nu mi-ai dat banii de aur pe care-i
aveai în fundul căciulii!?

— N-am zis niciodată că nu ți i-am dat, răspuse
Dușu, dîndu-se încă un pas înapoi.

D-l doctor se puse la mijloc între amîndoi, pentru
40 ca nu cumva să se întîmple vreo nenorocire.

Nu! Banii de aur în fundul căciulii: asta le punea virf la toate.

— Lasă-l — îi zise prietenului său — nu te mai irita. Nu vezi că e smintit?

5 — Ba eu văd că vreți să mă faceți pe mine smintit! strigă d-l pomojnic.

Doctorul se uită lung la el. În zadar: era om în toată firea. Și totuși, nervii sunt lucru subțire.

10 — Spune-mi drept — întreabă el cu glas stăruitor — e ori nu adevărat ceea ce mi-ai povestit despre comoară și despre urmărirea lui Ahil? Eu încep să cred că totul e o farsă bine jucată!

D-l pomojnic rămase citva timp uitându-se cu ochi mari când la unul, când la altul.

15 Lucrul era lămurit. El însuși amenințase pe Duțu că va intra în mari încurcături dacă va spune adevărul. Zadarnice-i erau acum silințele. El n-avea martori, și dacă toți tăgăduiau, el nu putea dovedi nimic, și oricine-l putea lua drept un smintit.

20 — Întreabă-l pe el, răspunse arătând la Duțu. Spune, ai găsit ori nu comoară? mi-ai dat ori nu o parte din ea?

— Am găsit; ți-am dat, răspunse Duțu; ce să fac însă, dacă d-sa nu mă crede?

25 — Nici un om în toată firea n-o să creadă ceea ce spuneți voi, răspunse medicul strimtorat.

— Și tu totuși ai crezut — grăi pomojnicul — căci altfel nu intrai în dandanaua asta.

D-l doctor era foarte strimtorat, foarte rușinat, foarte supărat.

30 — N-am crezut — zise el — dar nu voiam să te supăr mărturisindu-ți că nu cred.

— Și cu toate aceste, toate sunt adevărate, întimpină d-l pomojnic.

35 — Dacă nu vrea să creadă — adause Duțu — nu poți să-i faci silă! Adevărat ți-e numai ceea ce crezi.

NOTE ŞI VARIANTE

Slavici tipărește primul său volum de proză după un deceniu de activitate literară și după ce scrisese o bună parte din cele mai reprezentative nuvele ale sale. *Novele din popor* apare, cum rezultă și din jurnalul lui Maiorescu (*Insemnări zilnice*, II; București, f.a., p. 28), în decembrie 1881. Slavici include în acest prim volum al său: *Popa Tanda*, *Gura satului*, *O viață pierdută*, *La crucea din sat*, *Scormon*; *Budulea Taichii* și *Moara cu noroc*. Lasă în afară două nuvele apărute în *Convorbiri literare*, *Ac și ață* (1875, nr. 6 din 1 septembrie), căreia îi spune „povestire“, și *Domnul Istrat Gorăuș* (1880, nr. 5 din 1 august), „noveletă“, amândouă incluse în *Nuvele* (vol. V), *Crucile roșii*, apărută în foiletonul *Timpului* (1876, nr. 129—148 din 19 septembrie—12 octombrie) și pe care o întâlnim de asemenea în *Nuvele* (vol. III), precum și seria de *Icoane zugrăvite cu degetul* publicate tot în ziarul bucureștean (1876, nr. 7 din 25 martie; 1877, nr. 74 din 1 aprilie, nr. 94 din 24 aprilie, nr. 114—118 din 19—25 mai), dar nereproduse în nici unul din volumele sale. Slavici include în *Novele din popor* numai scrieri cu subiect „ardelenesc“, și nu toate. Altfel și-ar fi aflat un loc în volum și *Crucile roșii*, cu atât mai mult cu cât o socotea, cum rezultă din unele mărturii ale sale, între scrierile vrednice de atenție. Criteriul estetic a funcționat, în selecție, impecabil, dar singur el nu explică întocmirea sumarului. Slavici își pregătește volumul pentru tipar într-un moment când se discuta cu aprindere despre situația românilor transilvăneni. Viața acestora devenise, în adevăr, deosebit de grea și mulți își părăseau casele și treceau dincoace de Carpați. Guvernul liberal ia măsuri, la cererea

legației austro-ungare, împotriva „emigranților“. Slavici critică, încă în 1877, în *Radicalismul în învățămînt și în cărțile didactice (Convorbiri literare, 1877, nr. 6 din 1 septembrie)*, atitudinea partidelor politice față de cei care treceau în „țară“ spre a scăpa de persecuții. Cîteva sute de familii din Banat, care își părăsiseră casele în vara anului 1881, sînt întoarse din drum și trimise peste graniță. Măsura stîrni vii proteste în presă, și M. Kogălniceanu interpelă guvernul în două rînduri (*Timpul, 1882, nr. 21 din 28 ianuarie*). Eminescu ostîndi și el cu cuvinte de foc atitudinea guvernului liberal. „Al dac-ar sosi la Predeal — scrie Eminescu — ori la Vîrciorova jucătorii de cărți de profesie, mironosițe ale cafenelelor cîntătoare, cavaleri de industrie, speculanți [...], vînători de noroc, întreprinzători fără capitaluri, regele Stroussberg cu suita lui de conți și baroni silezieni, c-un cuvînt, neagra speculă, fencantismul, străinul în forma lui cea mai amăgitoare, cea mai improductivă, cea mai speculantă..., cu atît mai bine! Largi îi stau porțile țării deschise, ofițerii salută, de-a doua zi trăsuri aurite îi duc în sferele cele mai nalte chiar, un democrat își va alege cumnatul printre ei, un prinț de sînge, ginerele; dar dacă poporul nostru, al nostru de șaisprezece veacuri, bate umilit la poarta țării și cere nu ranguri, nu demnități, nu întreprinderi, ci ocazia de-a munci onest și de a păstra în inima lui neatînsă conștiința marelui origini și caracterul lui înrădăcinat, poarta e închisă; el nu are bilet de emigrare, n-are acte“ (*Timpul, 1882, nr. 19 din 26 ianuarie*). Avem suficiente date să înțelegem de ce Slavici introduce în sumar numai nuvele cu subiect „ardelenesc“. *O viață pierdută*, singura nuvelă în care se descriu realități sociale de dincoace de Carpați, are și ea, ca erou principal, tot un transilvănean. Și acesta se întoarce peste munți, după multe decenii de muncă, singur cum venise. Astfel, Slavici se întîlnea și prin întocmirea sumarului *Novelilor din popor* cu Eminescu — posibilitatea să-l fi alcătuit împreună nu este exclusă — cum se întîlnea și în articolele din *Timpul*, în care luară apărarea românilor transilvăneni.

Cercetarea presei vremii arată că acestui prim volum de proză al lui Slavici i s-a acordat, cum și merita, mai multă atenție decît altor lucrări care apăruseră chiar și cu un an mai înainte. *Românul* publică, în 7 februarie 1882, sub titlul *Novelile din popor*, o amplă cronică semnată de N. Xenopol și în care preocuparea de a fixa locul lui Slavici în dezvoltarea de pînă atunci a prozei românești apare evidentă. „D. Ioan Slavici a făcut un pas mai depărte — N. Xenopol îi are în vedere pe N. Gane, I. Negruzzi și I. Creangă —; d-sa e un adept al realismului, în toate nuvelele sale nu găsești nimic afără din marginile observa-

țiunii.“ N. Xenopol caută să determine, în continuare, specificul creației lui Slavici și se oprește la metoda sa de lucru. „Istorioreale sale nu ne înfățișează o înșirare repede de fapte; d-sa nu zugrăvește nimic în trăsături mari și-n stil curgător; descrițiile sale, ca acelea ale lui Stendhal, sunt alcătuite din nenumărate amănunțimi; nici o icoană nu ne-o înfățișează deodată înaintea ochilor, ci mii de trăsături, adeseori d-abia băgate în seamă, o deșteaptă încetul cu încetul în mintea noastră. D-aceea și lucrurile istorisite de d. Slavici se prezintă închipuirii noastre c-o tărie neobicinuită și că d-sa, prin puterea realismului de care sunt însuflețite nuvelele sale, reușește să ne miște, suntem mișcați până-n adîncul sufletului.

Un asemenea talent a cercat să pătrundă în viața intimă a poporului român, ș-a pătruns astfel precum n-a izbutit s-o facă nimeni încă pînă astăzi. Cu d. Slavici te simți într-o lume pe care puțini au cunoscut-o pînă acum, într-o lume deosebită de toate celelalte, într-o lume în sfîrșit despre care cu drept poți zice: aceștia sunt țărani români, așa trăiesc, așa simțesc, așa gîndesc ei.“

Cronica din *Românul* cuprinde observații care o situează între acele teoretizări, nu prea numeroase la noi, cu privire la realism. Ea este și cea dintîi prezentare cuprinzătoare a „novelelor“, nu atît sub aspectul analizei, cît mai ales al sublinierii contribuției lui Slavici în dezvoltarea realismului. Se cuvine reținută și descrierea, foarte exactă, a metodei de lucru a lui Slavici. Xenopol combate teoria lui Maiorescu privitoare la romanul popular, cerînd ca scriitorii să nu descrie numai viața țărănimii, ci și a altor clase, cu deosebire a burgheziei orășenești. N. Xenopol se găsea pe un drum pe care va merge și E. Lovinescu mult mai tirziu.

Exprimarea unui deziderat ca cel al mutării cîmpului de observație de la viața țărănimii la cea a burgheziei nu trece neobservată. Eminescu se oprește în cronica sa, *Novele din popor*, publicată în *Timpu*, în 28 martie 1882, la concepția lui Slavici, la problemele puse în nuvele și la realizarea artistică. Definiția sa, sobră, și cuprinzînd trăsăturile mai caracteristice ale scrisului lui Slavici, a devenit clasică. „E înainte de toate un autor — scrie Eminescu — pe deplin sănătos în concepție; problemele psihologice pe care le pune sunt desemnate cu toată finețea unui cunoscător al naturii omenești; fiecare din chipurile cari trăiesc și se mișcă în novelele sale e nu numai copiat de pe ulițele împodobite cu arbori ale satului, nu seamănă în exterior cu țăranul român, în port și vorbă, ci au fondul sufletesc al poporului, gîndesc și simt ca el.“ Eminescu critică poziția lui N. Xenopol față

de teoria romanului popular și ni se relevă, și de astă dată, ca un apărător al „claselor pozitive“ și în primul rând al țărănimii.

Dezbaterea în presă nu se oprește aici, și N. Xenopol publică în *Telegraphul*, în 2 aprilie 1882, articolul *Un critic de la „Timpul“*, d-l Mihail Eminescu, în care i se face și acel potret, de tristă faimă, reprodus, sub titlul *Portret*, și în *Literatorul* (1882, nr. 7) lui Al. Macedonski. Un I. Moșcu, mergând pe urmele lui N. Xenopol, critică și el în *Telegraphul* (*Un răspuns*, 1882, nr. 2973 din 8 aprilie) articolul lui Eminescu. Eminescu face să-i apară în *Timpul*, în 8 aprilie 1882, sub semnătură, articolul *Materialuri etnologice privind în parte și pe d. Nicu Xenopol, criticul literar de la „Pseudo-Românul“*, în care supune din nou unei critici severe „clasele superpuse“. De la literatură, dezbaterea se deplasă pe teren politic.

Presa de peste munți primi *Novelele din popor* aproape sărbătorește. *Telegraful român* salută — cel dintâi — apariția „novelelor“. Ziarul sibian deplânge tipărirea a tot mai multe cărți cu bandiți, crime și alte asemenea, foarte păgubitoare. „Cu câtă bucurie trebuie să salutăm dar un op — arată *Telegraful român* — scris într-o limbă curat românească, și care conține scene din viața poporului român, așa cum trăiește, cum iubește, cum urăște el. În *Novelele* d-lui Slavici, citindu-le, simțești împreună cu eroii și eroinele dintr-insele toate fazele prin care trece sufletul lor. Caracterele sunt desemnate cu adevărată măiestrie“ (*Bibliografie. Novele din popor de I. Slavici. Telegraful român*, 1882, nr. 6 din 28 ianuarie). *Familia* anunță, în 29 ianuarie 1882, că ieși de sub tipar volumul *Novele* în „formatul operelor lui Alecsandri“ (*Novele din popor, Familia*, 1882, nr. 3 din 29 ianuarie). Amănuntul din urmă este interesant, putând fi o indicație asupra răspîndirii, peste munți, a scrierilor bardului de la Mircești. *Familia* își informează cititorii și asupra faptului că *Novelele* se tipăriră, mai întâi, în *Convorbiri literare*, de unde fură reproduse „mai toate“ în calendarele din Sibiu. *Familia* avea în vedere *Calendarul bunului econom*, scos de D. Comșa și E. Brote, în care se publică, în adevăr, scrieri de Slavici și care a fost prezentat în termeni elogioși și de Eminescu, în *Curierul de Iassi* (1877, nr. 98 din 11 septembrie). *Biserica și școala* din Arad, al cărei redactor era V. Mangra, face *Novelelor din popor* o prezentare entuziastă. Foaia arădeană credea a fi îndreptățită la o „legitimă mîndrie“, deoarece anunța apariția unei lucrări prețioase a „distinghului nostru scriitor popular Ioan Slavici, fiul comitatului Arad“ (*Biserica și școala. Bibliografie. Novele din popor de Ioan Slavici*, 1882, nr. 10 din 19 martie). I. Slavici mulțumește, în 14 martie 1882, printr-o scrisoare, trimisă foii arădeane (ms. Acad. R.S.R., nr. 50.379). *Gazeta*

Transilvaniei publică, în mai (nr. 48—51 din 8—17 mai), o amplă dare de seamă, *Novелеle lui Slavici și Gane*. Din cele trei foiletoane, două se ocupă de *Novеле din popor*, iar în al treilea, în care se prezintă scrierile lui N. Gane, se fac apropieri între cei doi scriitori și se scot concluzii. Darea de seamă preia caracterizarea făcută de Eminescu, teoria romanului popular a lui Maiorescu, precum și toate datele favorabile „novelelor” din cronica lui N. Xenopol. Foaia brașoveană consideră ca mai reprezentativă *Gura satului*, dar nu ignorează nici *Moara cu noroc*. *Gazeta Transilvaniei* interpretează apariția „novelelor”, pe de altă parte, ca avînd și însemnătate politică, cu consecințe dintre cele mai importante. „Orice s-ar zice — scrie *Gazeta Transilvaniei* — dar totuși prea puțini sunt între noi scriitorii de dincoace de munți care să aibă un stil așa de plăcut ca cei din România liberă. Lucrul acesta este foarte lesne de explicat. Cei de dincolo sunt crescuți românește (cel puțin în timpul mai nou), întrebuițează limba românească în toate afacerile publice și private și nu sunt siliți să o dea în fiecare clipă prin nemțească și prin ungurească. Noi cei de dincoace trebule «să ne mutăm roștul», vorba răposatului Lapedatu, după cei din Țara Românească, dacă nu vom să ne formăm o limbă greoaie și împestrițată cu feli de feli de expresiuni străine graiului românesc. Aceasta nu se poate face altfel, decît numai dacă vom citi și vom răsčiti scrieri ca novelele lui Slavici.”

Manifestația „tinerilor” de la *România jună* din Viena în cinstea scriitorilor de la „Junimea” face ca discuția în jurul novelelor lui Slavici să se extindă și la chestiuni de limbă, foarte iritante, la acea vreme, în Transilvania. Ședința festivă la care ne referim se ține în 17 iunie 1882, și ea se deschide cu un *Cuvînt festio*, după care se declamă din Alecsandri (*Înșiră-te, mărgărite*) și din Eminescu (*Scrisoarea III*). Se citiră mai multe disertații, *Literatura română dinainte de 1868*, *Titu Maiorescu și „direcția nouă” în cultura și critica română*, *Scriitorii de la „Junimea”*. Disertația din urmă, ținută de I. T. Mera, se ocupă pe larg și de „novelele” lui Slavici și remarcă, înainte de toate, zugrăvirea realistă a vieții poporului român. „Novelele d-lui I. Slavici — spune Mera — se ocupă fără deosebire cu viața poporului românesc și ne-o înfățișează cu fidelitate vrednică de admirat. Caracterele, ce joacă rol în novelele d-sale, apar ca niște persoane vii, în a căror vine curge singele și a căror inimă pulsează; și tipurile ce le-am văzut vreodată în poporul nostru le reafăm ca într-un vis limpede. În novelele d-lui Slavici.” I. T. Mera se oprește și la aspectele politice și găsește că novelele lui Slavici aveau o însemnătate mai mare decît se putea crede. Străinii care cunoșteau într-o foarte mică măsură viața po-

porului român puteau pătrunde, prin mijlocirea lor, „in adâncimea spiritului poporal și să cunoască bogata comoară ce zace într-insul“.

Manifestația „tinerilor“ are un puternic răsunset în presa de peste munți, cu ecouri și dincoace de Carpați. Disertația lui I.T. Mera se publică în *Familia* (1882, nr. 25 din 2 iulie) și în *Telegraful român* (1882, nr. 72—73 din 6 și 8 iulie). O dare de seamă, *Ședința „României june“*, apare în *Telegraful român* (1882, nr. 69 din 29 iunie) și alta, *Ședința literară festivă în onoarea „Junimii“ din Iași și a organului său „Convorbiri literare“*, semnată de I.C. Frunză [Panțu] în *Gazeta Transilvaniei* (1882, nr. 66 și 67 din 23 și 25 iunie), care este reprodusă și în *Convorbiri literare* (1882, nr. 4 din 1 iulie). Manifestația „tinerilor“ în cinstea scriitorilor de la *Convorbiri literare* avea semnificații mai largi decât s-ar putea crede. Ea ilustra că o nouă orientare începea să se afirme și în mișcarea culturală de peste munți. Colaborarea lui Slavici cu un articol — *Novele de N. Gane*, la *Familia* (1882, nr. 21 din 4 iunie), merită să rețină atenția, nu atât pentru faptul că aceasta este singura lucrare importantă pe care o publică în revista lui Iosif Vulcan, cât mai ales pentru discutarea în chiar foaia care promova literatura idilică a unor probleme privind zugrăvirea realistă, îndeosebi în proză. Gr. Silași, apărător al literaturii idilice, publică tot în *Familia* (1882, nr. 33—37 din 27 august—24 septembrie) un amplu articol, *D-l Slavici și serbarea „României june“ întru onoarea „Convorbirilor literare“*, reprodus și în *Observatoriul* (1882, nr. 67—75, din 25 august—4 octombrie), în care critică pe „frății“ de la *România jună*. Gr. Silași mută discuția pe teren lingvistic, și nu credem necesar să o urmărim. Ea este ultima mare dezbateră teoretică dintre „bătrini“, apărătorii etimologismului, și „tineri“, susținătorii scrierii fonetice. Doi ani mai târziu, în aprilie 1884, „tinerii“ înființează, la Sibiu, *Tribuna*, deschizând și peste munți drum larg literaturii realiste și nimicind latinismul.

Dezbaterea prilejuită de publicarea, în 1881, a *Novelilor din popor*, rămâne cea mai importantă din întreaga activitate literară a lui Slavici, nu numai prin participarea largă și prin implicațiile multiple, ci și prin faptul că se emit și judecățile fundamentale privind nuvelistica sa, care vor fi întâlnite și mai târziu în critica literară.

Cînd mai târziu, în 1892—1896, Slavici scoate *Novele*, în două volume, nu mai asistăm la o dezbateră similară celei din 1882, deși volumele aduceau și bucăți noi (*Comoara, Vecinii*). *Gazeta Bucovinei* scrie, în 27 decembrie 1891, într-o *Correspondență literară din București*, că dacă nu existau cărți bune, lucrul se datora nu scriitorilor, ci publicului, care nu citea literatură românească. Corespondentul recomanda nuvelele lui Gane, Slavici și D. Zamfirescu și avea, neîndoios, informații despre apariția apropiată a *Novelilor*. Slavici include în

primul volum din 1892: *Popa Tanda*, *Scormon*, *La crucea din sat*, *Gura satului*, *Budulea Taichii*, *Bobocel și Vecinii* (I și II), iar în cel de al doilea, publicat în 1896, alte patru bucăți: *O viață pierdută*, *Moara cu noroc*, *Norocul și Comoara*. N. Iorga consacră *Novelilor*, încă în martie 1892, îndată după apariția primului volum, o prezentare (*Schițe de literatură română*, II, Iași, [1893], p. 118—131), în care reia paralelismul Gane-Slavici spre a stabili trăsăturile mai caracteristice ale nuvelisticii lui Slavici. N. Iorga face distincție între nuvelist și povestitor și apreciază că Slavici nu a povestit niciodată, ci este un analist care „vede bine în lucrurile mici și le mărește pentru cei ce nu le pot vedea ca dinsul“. Paralelismul Gane-Slavici, cât și concluzia la care se ajunge le întâlnim și în dările de seamă din 1882. Studiul lui N. Iorga marchează totuși trecerea spre analiza literară. Asupra observațiilor sale revenim mai jos. Nuvela mai realizată i se pare *Popa Tanda*. Aprecierea nu se susține însă numai pe considerații estetice, ci și de natură politică. „Cunosc o țară întreagă de Sărăceni — scrie N. Iorga — unde nici un «popa Tanda» nu vine să ridice omul din nenorocirea lui, să-l facă bogat, harnic și mulțămît.“

Există și o altă împrejurare — și tot acum — în care se discută despre *Novelile*. Slavici concurează cu *Novelile* (vol. I) la marele premiu „Năsturel-Herăscu“ al Academiei Române. N. Quintescu, însărcinat să refere, întocmește un raport, destul de întins, pe care îl citește în ședința din 13 martie 1893 și care se publică și în *Analele Academiei Române* (Seria XV, 1892—1893. Partea administrativă și dezbaterile. București, 1893, p. 298—312). Quintescu ia nuvelele, rind pe rind, și le rezumă, făcând pe alocuri și aprecieri de valoare. Raportul nu poate determina, deși nu-i lipsește însuflețirea, o opinie favorabilă. Explicația pentru respingerea de la premiile Academiei nu stă în cunoașterea sau nu a nuvelisticii lui Slavici, ci în orientarea politică a scriitorului, afirmată, în acești ani, cu o deosebită vigoare și care pricinuia mari supărări unor academicieni. Căci cei mai mulți dintre ei mai erau și membri fie ai Partidului Liberal, fie ai Partidului Conservator.

Culegerea *Novelile*, în două volume, din 1892—1896 se impune să fie privită ca punctul de plecare în realizarea ediției *non varietur*. Slavici rezervă, în adevăr, un număr de nuvele pentru un al treilea volum, apărut de-abia în 1923: *Crucile roșii*, *Ac și ață*, *Domnul Istrat Gorăuș*, scrise toate înainte de apariția *Novelilor din popor*, precum și patru nuvele, *Gogu și Gogușor*, *Hanul ciiorilor*, *Mitocanul și Ceas rău*, apărute toate în *Vatra*, în 1895. Se alătură la acestea și *Vatra părăsită*, scoasă, în 1900, într-un volumaș, în Editura „Minerva“. Slavici reia

în 1907 publicarea seriei de nuvele, când apar volumele I și II, cu respectarea strictă a sumarului întocmit în 1892—1896. O schimbare se observă totuși, și de la *Novele din popor* (1881) și *Novele* (1892—1896), Slavici ajunge la *Nuvele* (1907), titlu care nu se va mai schimba. Modificarea din 1907 se face în sensul „modernizării”. În ediția din 1892—1896 Slavici înlăturase cuvintele „din popor”. Modificarea era cerută de includerea în sumar și a unor nuvele în care înfățișa viața altor clase sociale decât țărănimea. Căci Slavici credea în 1892, și chiar mai târziu, cum rezultă din articolul programatic cu care deschide, în ianuarie 1894, revista *Vatra*, că numai țărănimea reprezenta poporul. Abia după 1900, așa cum am arătat și în *Studiul introductiv*, Slavici își schimbă optica sub influența mișcării muncitorești.

Ediția *Nuvelor* din 1907 se tipărește în condiții grele, ca urmare a izbucnirii răscoalelor țărănești, și volumul al doilea poartă pe copertă anul 1908. Ediția nici nu poate fi dusă, în acele condiții, mai departe și se oprește la primele două volume. Slavici reia tipărirea, cîțiva ani mai târziu, tot cu primul volum, care însă poate să apară abia în 1915. România intră în război în anul următor, și tipărirea se oprește la primul volum. Sumarul ediției din 1915 reia pe cel al edițiilor din 1892—1896 și 1907—1908.

Concomitent cu încercările repetate de întocmire a unei ediții *non varietur* a nuvelor, Slavici scoate unele bucăți separat, în volume, în bibliotecile de popularizare. Alături de *Vatra părăsită* din 1900, Slavici publică în Biblioteca Societății „Steaua”, în 1906, nuvela *La răscruci*, în Biblioteca „Minervei”, în 1908, nuvela *Spiru Călin*, și în 1909, tot acolo, *Din valurile vieții*, iar în „Biblioteca pentru toți”, probabil în 1910, *Puișorii*, cuprinzînd *Puișorii*, *Ceas rău* și *Mitocanul*.

Nuvelele lui Slavici stau în atenția criticii literare, atît cele incluse în plănuita ediție *non varietur*, a cărei realizare se amîna mereu, cît și cele publicate separat în colecțiile de popularizare. Izabela Sadoveanu căuta să surprindă, în recenzie la *Nuvele* (vol. I, 1907), acele elemente care puteau interesa cititorul român dintr-o altă etapă a dezvoltării literaturii române decît cea de la 1875—1880. Nuvelistica sa merită să fie prețuită, scrie Izabela Sadoveanu, pentru „...creința nestrămutată ce se răsfringe din ea, că fericirea omului e în iubirea aproapelui, pentru naivitatea și frăgezimea simțirilor eroilor săi simpli, pentru că în mijlocul îndoielilor și complicațiilor de tot felul în care se zbate generația noastră, el vede lucrurile simplu și drept și știe să-ți dea iluzia că el a găsit «adevărul», că a descoperit el oaza în care putem să ne odihnim după sfășiala atîtor ezitări dureroase” (*Viața românească*, 1907, nr. 10, octombrie, p. 133—134). Cronici

sau recenzii se publică despre *Vatra părăsită* (*Literatură și artă română*, 1900, nr. 3 din 25 ianuarie, p. 197), *Spiru Călin* (*Convorbiri critice*, 1909, nr. 5 din 25 mai, p. 410; *Viața românească*, 1908, nr. 11, noiembrie, p. 303—304; *Luceafărul*, 1909, nr. 10 din 16 mai, p. 235) și *Din valurile vieții* (*Viața românească*, 1909, nr. 3, martie, p. 426). Cronicile și recenziile le găsim merite, dar fac și rezerve, care se referă mai ales la nuvelele de după 1900. Mai importantă este darea de seamă a lui M. Dragomirescu la *Nucele* (1907—1908), publicată în *Convorbiri critice* (1908, nr. 6 din 15 martie, p. 250—251) și în care Slavici este recomandat cu căldură și vervă polemică tinerilor scriitori spre a fi luat de îndrumător în munca lor literară. Criticul pune în lumină intuiția artistică a lui Slavici, priceperea cu care știe să contureze personajele, măiestria cu care construiește acțiunea nuvelilor, în unele de un dramatism rar întâlnit. „Cine va citi *Moara cu noroc* — scrie M. Dragomirescu — și (lăsând la o parte câteva crudități care complică inutil intriga: omorul din pădure făcut de oamenii Sămădăului) își va mai potoli entuziasmul pentru literatura nouă și va cere fecunzilor noștri scriitori ceva mai multă adâncime și ceva mai multă intuițiune pe temeiul etern și totuși veșnic mișcător al vieții.“

Există în epoca încercărilor de a întocmi o ediție a nuvelilor și o orientare critică care neagă orice merit nuvelisticii sale. Ea este reprezentată, în primul rând, de Duiliu Zamfirescu. Campania lui împotriva „ardelenilor“ este însă mult mai veche. D. Zamfirescu se întreba, încă în prefața la volumul său de *Novele* din 1888, dacă era firesc să se fi pornit în proza noastră, prin Slavici, de la țărâtime și dacă nu cumva ar fi fost mai nimerit să se fi început cu „stratul de deasupra“. N. Xenopol exprima, încă în 1882, același punct de vedere. Corespondența dintre D. Zamfirescu și T. Maiorescu cuprinde numeroase referiri la nuvelistica lui Slavici. Referirile acestea nu au repercusiuni, deoarece corespondența nu este cunoscută decât mult mai târziu. D. Zamfirescu publică însă în 1901, în *Noua revistă română* (nr. 35 din 1 iunie, p. 481—490), articolul *Românul și limba română*, iar în 1903, în *Revista idealistă* (nr. 7 din 14 septembrie, p. 3—25), un alt articol, *Literatura românească și scriitorii transilvăneni*, în care se întâlnesc referiri și la nuvelele lui Slavici, de loc favorabile. Slavici răspunde, tot în *Revista idealistă* (1904, nr. 2 din 28 aprilie, p. 214—228), într-un articol, *Literatura „românească“ și d-nul Duiliu Zamfirescu*, mutind discuția, de la chestiuni estetice, pe teren social și insistând îndeosebi asupra misiunii scriitorului în societate. Discursul lui D. Zamfirescu la Academia Română, *Poporanismul în literatură*, rostit în 29 mai 1909 și publicat în *Convorbiri literare* (1909, nr. 10, din octombrie, p. 1084—

1095, nr. 11 din noiembrie, p. 1202—1210), constituie punctul culminant într-o acțiune pe care D. Zamfirescu o duce mai bine de două decenii. Nici învinuirile nu sînt noi și dacă mai înainte susținuse că eroii lui Slavici erau „ființe himerice“, în discursul academic îi găsește fără „carne“, de „carton“. Discursul îl va face pe D. Zamfirescu impopular, dar nu atît prin criticile aduse lui Slavici, cît mai ales prin atacurile îndreptate împotriva lui Alecsandri.

Slavici reia, îndată după 1919, publicarea seriei de *Nuvele*, și în 1921 apar volumele I (ediția a III-a) și II (ediția a II-a), care se republică, în noi ediții, începînd din anul 1923, prilej cu care se tipărește prima dată și volumul III, cuprinzînd *Crucile roșii* (1876), *Pădureanca* (1884), două nuvele, *Gogu și Gugușor* și *Hanul ciorilor*, din 1895, și nuvele scrise, cu puține excepții, între anii 1909—1911. Slavici întocmește probabil în 1923 și sumarul volumului IV, iar în 1924, și cel al volumelor V și VI. Volumele IV și V apar în 1926, iar volumul VI, în 1927. Întîrzierea se explică prin greutăți în activitatea editorială, urmare a anilor de război. De altfel, volumul VI și poartă două date: „1926“, pe coperta interioară, „1927“, pe cea exterioară. Un alt volum, *Prințesa. Căile morților. Un democrat*, se publică în 1928 și cuprinde nuvele inedite scrise de Slavici între 1918—1919, în închisoare. Avem motive să presupunem că și sumarul acestui volum este întocmit tot de Slavici. Că Slavici și-a întocmit sumarele și a revăzut textul la volumele IV, V și VI nu încapă discuție. Nuvelele incluse în volume s-au publicat într-un lung interval de timp, în periodice, multe nu la îndemîna oricui, și nimeni, afară de el, nu putea da de urma lor. Stă mărturie și faptul că Scarlat Struțeanu, legatarul literar al lui Slavici, care cunoștea intențiile scriitorului cu privire la reeditarea integrală a operei sale, deși anunță, în 1930 (Scarlat Struțeanu, *Comentarii asupra omului și operei*, în I. Slavici, *Nuvele*, Craiova, Editura „Scrisul românesc“, [1930], p. 25), apariția volumelor VII și VIII de *Nuvele și schițe*, nu izbuteste să-și realizeze intențiile, probabil tocmai din cauza greutăților întîmpinate în identificarea în periodice a lucrărilor ce urmau a fi tipărite în continuarea celor 6 volume de nuvele.

Slavici se gindea, într-adevăr, în ultimii ani de viață la întocmirea unui *corpus* care să cuprindă toată opera sa. Solicitat de ziarul *America* să colaboreze la publicațiile scoase de românii din S.U.A., i se cere să informeze și asupra operei sale. Slavici trimite nuvela *Din altă lume*, care se publică în *Calendarul național al ziarului „America“ pe anul 1924* (Cleveland, Ohio [1923], p. 93—99), unde apare (p. 267—268) și prima listă — întocmită de Slavici — și singura pe care o cunoaștem cu privire la un *corpus* al scrierilor sale. Iată lista: „1) *Nuvele*.

Vol. I, II, III, IV și V. 2) *Povești*. Vol. VI și VII. 3) *Mara*. Roman. Vol. VIII. 4) *Din bătrini*. Vol IX și X. 5) *Din două lumi*. Roman. Vol. XI. 6) *Cel din urmă Armaș*. Roman. Vol. XII. 7) *Scrieri dramatice*. Roman [sic!]. Vol. XIII. 8) *Spiru Călin*. Roman [sic!]. Vol. XIV. 9) *Din valurile vieții*. Roman [sic!]. Vol. XV. 10) *Inchisorile mele*. Vol. XVI. 11) *Educațiunea națională*. Vol. XVII. 12) *Educațiunea morală*. Vol. XVIII. 13) *Istorie. Timpurile vechi*. Vol. XIX. 14) *Istorie. Evul mediu*. Vol. XX. 15) *Gramatica. Etimologia*. Vol. XXI. 16) *Gramatica. Sintaxa*. Vol. XXII.“

Proiectul lui Slavici arată că la întocmirea lui, înainte de martie 1924, sumarul volumelor V și VI nu era definitivat, deoarece *Spiru Călin* și *Din valurile vieții* — amândouă nuvele ample — le trece separat cum se publicaseră mai înainte. Ulterior, nuvelele apar — prima în volumul V, și a doua în volumul VI. Proiectul așa cum l-a întocmit Slavici nu s-a realizat în întregime, cea mai mare parte a lucrărilor cuprinse în el nefiind reeditate nici până astăzi.

Slavici se face cunoscut prin nuvelistica sa încă în timpul vieții și peste hotare. Maiorescu consemnează în studiul *Literatura română și străinătatea*, publicat în *Convorbiri literare* (1882, nr. 10 din 1 ianuarie, p. 361—370 și nr. 11 din 1 februarie, p. 401—408), reprodus între alte ziare și de *Telegraful român* (1882, nr. 9—19 din 23 ianuarie—28 februarie), câteva ecouri stîrnite de opera lui Slavici în străinătate. *Popa Tanda*, *La crucea din sat*, *Gura satului*, *Budulea Taichii* fac, traduse în germană, o bună impresie. *Gegenwart* găsea ca merit al nuvelilor lui Slavici „înfățișarea plină de căldură a vieții populare române“, și caracterizează *Popa Tanda* „mărgăritar“, iar *Blätter für literarische Unterhaltung* scrie că nuvelele lui Slavici puneau cititorul străin în situația să cunoască „foarte de aproape [...] viața țăranelor române“. *Vossische Zeitung* se exprimă în termeni asemănători într-o dare de seamă reprodusă în *Convorbiri literare* (1878, nr. 10 din 1 ianuarie, p. 387—388) și în *Telegraful român* (1878, nr. 8 din 21 ianuarie, p. 32). Lorenz Diefenbach pune *Popa Tanda* și *La crucea din sat* „pe aceeași treaptă cu cele mai bune nuvele germane de defelul lor“ (*Völkerkunde Osteuropas, insbesondere der Haemoshalbinsel und der unteren Donaugebiete*, II, Darmstadt, 1880, p. 187).

Unele nuvele ale lui Slavici le întîlnim și în reviste care apar în alte limbi. *Gura satului* se publică, în 1879, în *Illustrierte Welt* (nr. 22—23); *Moara cu noroc*, în 1881, în *Deutsche Revue* (nr. 10—12 din octombrie-decembrie). Apar traduceri din nuvelistica lui Slavici și în alte reviste germane. *Revue du monde latin*, din 25 noiembrie 1883, publică *Popa Tanda*, care s-ar putea să fie prima traducere din nuvelistica lui

Slavici în Franța. *Popa Tanda* s-ar putea să fie și prima nuvelă a lui Slavici tradusă în engleză. *Manchester Guardian* scria că eroul nuvelei personifică „puterea de muncă a poporului român“ (*Lucrări ale marilor noștri literași în limba engleză, în America, 1925, nr. 126 din 28 mai*).

America și *Românul*, cele două mari ziare ale românilor din S.U.A., reproduc masiv din operele scriitorilor din țară și publică în foiletoanele lor nu numai scrieri izolate, ci volume întregi. Întîlnim în ziarul *America*, numai între 1922—1925, *Dumbrava Roșie* de V. Alecsandri, *Geniu pustiu, Făt-Frumos din lacrimă, Luceafărul, Călin* de Eminescu, *O făclie de paști* de Caragiale, *Viața la țară* de Duiliu Zamfirescu, *În lumea dreptății* de I. Al. Brătescu-Voinesti, *Ion, Pădurea sptnzuraților* de Liviu Rebreanu. *America* reproduce, în 1922, *Popa Tanda, Scormon, Gura satului, Budulea Taichii, Bobocel, Vecinii* (I—II), cuprinsul volumului I din 1921. Să mai notăm că *Popa Tanda, La crucea din sat, Gura satului și Budulea Taichii* mai fuseseră reproduce în ziar și în 1918—1919.

Activitatea atît de susținută în a face cunoscută literatura română în S.U.A. merită atenție și într-o altă privință. Horia Petra Petrescu discută, într-un articol, *Cum ar putea folosi românul american fraților săi din România întregită*, publicat în 1923, în *America* (nr. 259—266 din 2—10 noiembrie), o serie de acțiuni în vederea traducerii operelor scriitorilor români. Se vor fi publicat probabil și în alte ziare din S.U.A. traduceri din scrierile lui Slavici. *Moara cu noroc* apare în traducere (*The lucky Mill*) la New York direct în volum, în 1919 (apud Scarlat Struțeanu, *Comentarii asupra omului și operei*, în I. Slavici, *Nuvele, Craiova, Editura „Scrisul românesc“* [1930], p. 29).

Cercetarea circulației operei lui Slavici peste hotare nu a făcut obiectul unor preocupări speciale. Studiul lui Maiorescu, *Literatura română și străinătatea*, din 1882, pentru Germania, un studiu, din 1931 (A.P. Tudor, *Traduceri din literatura română în ungurește*, în *Prietenii istoriei literare*, 1931, p. 207—246) și o bibliografie, din 1966 (S. Domokos, *A román irodalom magyar bibliográfiája*, București, 1966, p. 704—708), pentru Ungaria, rămîn lucrările mai importante în care se fac referiri și la circulația operei sale în străinătate.

A apărut în *Convoorbiri literare*, IX (1875), nr. 3 (1 Iunie), p. 88—100.

Se reproduce în *Curierul de Iassi*, VIII (1875), nr. 77 (18 Iulie), p. 1—2; nr. 78 (20 Iulie), p. 1—2; nr. 79 (23 Iulie), p. 1—2. Se specifică: „Extras din *Convoorbiri literare*“ și se dau, în subsol, următoarele note privind unele cuvinte cu

circulație regională: „mult lictar aveți voi = povidlă“ (nr. 78), „lingă Răpița este o ruță = cruce“ (nr. 79); *Curierul Bucureștilor*, I (1875), nr. 84 (5 noiembrie), p. 337-338; nr. 86 (7 noiembrie), p. 355-356; nr. 88 (11 noiembrie), p. 363-364; nr. 90 (17 noiembrie), p. 372-373; nr. 91 (20 noiembrie), p. 375-376. Se publică cu titlul *Popa Tanta*, dar în text se folosește forma corectă; *Calendarul bunului econom pe anul 1877*, I, Sibiu [f.a.], p. 1-17. Se tipărește în *Novela din popor*, București, Editura „Socec”, 1881, p. 7-35. Se reproduce un fragment, cu titlul *Sărăcenii*, în I. Manliu, *Crestomafie română*, A. Proza, București, 1891, p. 289-291. Se retipărește în *Novela*, I, București, Editura „Socec”, 1892, p. 5-30. Se reproduce un fragment, cu titlul *Sărăcenii*, în H. Tiklin, *Rumänisches Elementarbuch*, Heidelberg, 1905, p. 160-161. Se retipărește în *Nuvela*, I, București, Editura „Minerva”, 1907, p. 7-31; *Popa Tanta*, Sibiu, Editura „Asociațiunii”, 1914; *Nuvela*, I, ediția a II-a, București Editura „Minerva”, 1915, p. 7-30. Se reproduce în *America* (Ohio), XIII (1918), nr. 287 (18 decembrie), p. 4; nr. 288 (19 decembrie), p. 4; nr. 290 (21 decembrie), p. 4; nr. 292 (24 decembrie), p. 4; nr. 293 (25 decembrie), p. 4. Se retipărește în *Nuvela*, I, ediția a III-a, București, Editura „Cartea românească”, 1921, p. 5-28. Se reproduce în *America* (Cleveland, Ohio), XVII (1922), nr. 142 (17 iunie), p. 4; nr. 143 (19 iunie), p. 3-4; nr. 144 (20 iunie), p. 3-4; nr. 145 (21 iunie), p. 4. Este reprodușă, cum se specifică, după *Nuvela*, ediția din 1921. Se retipărește în *Nuvela*, ediția a IV-a, București, Editura „Cartea românească” [1923], p. 5-28.

Traduceri: *Popa Tanta*. Eine Dorfgeschichte, in *Rumänische Skizzen*. Eingeleitet und uebersetzt von Mite Kremnitz, Bukarest, Verlag von Gotschek et Comp., 1877, p. 91-129; *Popa Tanta*, nouvelle roumaine, in *Revue du monde latin*, tom. I, 25 noiembrie 1883, p. 302-323. O notă explică titlul: „*Mot à mot: le Père Turlupin*“ (p. 302). Trad. Alexandre Cantacuzène; *Popa Tanta* (nouvelle roumaine), în *La Gazette de Roumanie*, III (1883), nr. 659 (29 decembrie/10 ianuarie 1884), p. 1; nr. 660 (30 decembrie/11 ianuarie 1884), p. 1; nr. 661 (31 decembrie/12 ianuarie 1884), p. 1, IV (1884); nr. 662 (1/13 ianuarie), p. 1; nr. 663 (3/15 ianuarie), p. 1; nr. 664 (4/16 ianuarie), p. 1-2. Trad. Jean Alexandre Cantacuzène; *A dolondos pap*, în *Ország-Világ*, 1883, p. 147-150. Trad. Elemér Sarkady (Apud S. Domokos, *A román irodalom magyar bibliográfiája*, București, 1966, p. 706); *Totyogó tisztelendő ur*, în *Magyar-román szemle*, II (1896), nr. 4 (aprilie), p. 67-72; nr. 5 (mai), p. 80-85. Trad. Nándor Szabó; *Totyogó tisztelendő ur*, în Nándor Szabó, *Román ebeszélők*, Brassó, 1903, p. 3-34, *Tanta Popa*. Ford. — Hét, 1906, II, p. 611-613, 627-629 (Apud S. Domokos, op. cit., p. 706); *Popa Tanta*, în Maximilian W. Schroff, *Bilder aus Rumänien*, IV Band, Bukarest, 1910, p. 55-83; *Popa Tanta*, in *Roumanian Stories* translated from the original roumanian by Lucy Byng, London, John Lane, The Bodley Head New York: John Lane Company, MCMXXI, p. 175-205; *Tanta popá*, în *Vasárnap*, II (1922), nr. 53 (31 decembrie), p. 9, III (1923), nr. 1 (7 ianuarie), p. 8-9, nr. 2 (14 ianuarie), p. 8-9, nr. 3 (21 martie), p. 6-7. Trad. Márton Pállfy. Traducere parțială (partea I-a și din partea a II-a), sistată de întreruperea apariției revistei.

Convorbirile literare publică *Popa Tanta* îndată după *Gruî-Singer* și *Legenda ciocrliei* de V. Alecsandri, dovadă a bunei aprecieri, care însă nu era spontană. „Junimea“ ieșeană, cât și cea bucureșteană o cunosc cu mult înainte. Adversitățile politice, asupra cărora am stăruit

în *Studiul introductiv*, fac ca Slavici să-și poarte „novelele“ în „desagă“ de la Viena la Iași și de la Iași la București.

Popa Tanda a fost compusă, cum rezultă dintr-o scrisoare a lui Slavici către I. Negruzzi, în Viena, în spital, în vara anului 1874. „O novelă, *Popa Tanda* — arată Slavici în acea scrisoare, trimisă în 3/15 septembrie 1874 din Hinter-Brühl — ce am scris în spital, nici acuma n-a avut norocul să poată trece prin corectură“ (I.E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, II, București, 1932, p. 265). Materia nuvelei iese dintr-o experiență de viață foarte apropiată în timp de momentul redactării. Slavici este numit, în iulie 1873, arhivar la Consistoriul ortodox din Oradea, unde rămâne până în noiembrie 1873. Miron Romanul, vicarul din Oradea, trimite, încă în decembrie 1872, o circulară în care cere celor în subordinea sa să adune cărți vechi, cronici, testamente, contracte și alte „lucruri prețioase“ pentru „lămurirea istoriei noastre“ (Gh. Ciuhandu, *Episcopii Samuil Vulcan și Gherasim Raț. Pagini mai ales din istoria românilor crișeni (1830—1840)*, Arad, 1935, p. VIII). Slavici este numit arhivar, la propunerea vicarului, care dorea să aibă un om priceput în organizarea fondului documentar. Vicarul se înșela însă, de vreme ce interesul lui Slavici se deplasă — și foarte curînd — de la organizarea la cercetarea documentelor. Descoperind o listă a vechilor parohii din dieceză, el selecționează din vraf de documente rapoartele preoților și le grupează pe parohii, iar în cuprinsul fiecărei parohii, cronologic. Se putea vedea din rapoarte numărul locuitorilor din comune, mișcarea populației, starea sătenilor și a școlilor. Documentele cele mai vechi datau de pe la 1766, din vremea Mariei Tereza, astfel că Slavici poate urmări, pe întinderea a mai bine de un veac, atât mișcarea, cât și starea materială și culturală a populației din ținuturile crișene. Cît de importante erau aceste documente se poate vedea din studiul *Crișenii noștri* (*Revista contemporană*, 1876, nr. 6,7,8, iunie-iulie, p. 479—501; 73—77; 152—155) în care le pune la contribuție, cum le va pune și mai tîrziu, în alte lucrări ale sale. Slavici ia cunoștință de vicisitudinile la care fuseseră supuși „enoriașii“ din dieceza Orășii-Mari, în decursul vremii, precum și de lupta îndrîjită pentru apărarea ființei lor naționale, amenințată, în primul rînd, prin surparea stării economice.

Călătoriile pe care Slavici le întreprinde îi înlesnesc cunoașterea ținuturilor crișene. El își însoțește superiorul în vizitele canonice îndată după intrarea în slujbă, și încă la jumătatea lui august 1873, presa face mențiune că la Mezieș sosi, împreună cu vicarul, și „Ioan Slaviciu, cunoscutul nostru tînr literat“ (George Ștefanu, *Mezieșiu, 18 iulie 1873*, în *Lumina*, 1873, nr. 45 din 14 august). Acum, și în aceste

împrejurări, cunoaște prozatorul mulți Popa Tanda, copleșiți de sărăcie. Era limpede că nu se putea realiza nimic fără ridicarea economică a satelor, dar pe care crîșenii aparținînd unei naționalități oprimate în Imperiul austro-ungar, nu o puteau aștepta de la stat. Era însă limpede că ea nu putea veni nici din partea „intelenței“, în trecere prin sate, deși locuitorii vîd în vizitele, fie canonice, fie de altă natură, mărturii de „simpatie și alipire față de vetrele părintești“. Preoții sătești păreau cei mai indicați pentru acțiunea de ridicare economică a satelor. Căci primarul, notarul și toți ceilalți reprezentau autoritatea de stat, interesată nu în ridicarea, ci în ruina economică a naționalităților oprimate.

Preotul și învățătorul, nu de stat, ci cel confesional, stau în atenția scriitorului și în articolele și studiile sale social-politice tocmai pentru rolul pe care trebuiau să-l joace în acțiunea de ridicare a satelor. Două dintre ele, *Învățămintul. Poziția organică a așezămintelor de învățămînt și Învățămintul popular*, apărute în *Lumina*, din Arad (1874, nr. 18—20 din 5 aprilie—19 aprilie; nr. 21—28 din 26 aprilie—14 iunie), aparțin lunilor imediat premergătoare compunerii nuvelei. Slavici urmărește să ilustreze, cu argumente teoretice, că preotul trebuia să fie „un învățător mare“.

Slavici cunoaște îndeaproape atît clerul care ocupa demnități, cit și cel fără funcții în ierarhia bisericească. Distincția pe care o face în nuvelă între cele două categorii, nu o dată pierdută din vedere de criticii literari, iese și ea din experiența de viață de la Oradea. Nuvela apare, judecată din această perspectivă, și ca un atac împotriva tuturor acelorora care, indiferent pentru ce motive, amîneau să se angajeze în acțiunea de ridicare economică și culturală a românilor supuși, atunci, unor stăpîniri străine. Astfel, biserica nu mai prezintă interes ca instituție religioasă, și nici eroul principal nu se realizează prin acțiuni puse în slujba ei, ci prin acțiuni de ridicare economică a satului.

Compusă într-un moment de mare tensiune în activitatea publicistică a lui Slavici, nuvela va fi cuprins și descrieri direct polemice, întîlnite în suita de articole *Păcatele octomuirii noastre (Telegraful român, 1874, nr. 24—26 din 5 aprilie—11 aprilie)* scrise cu puțin înainte, tît în spital. Cînd Slavici îi scrie lui Negruzzi, în septembrie 1874, că *Popa Tanda* nu avuse norocul să treacă „pînă la corectură“ avea în vedere, neîndoios, nu îndreptări stilistice, ci expurgarea ei de elementele care nu se integrau organic în compoziție. Operația nu a fost întreprinsă. Slavici părăsește Viena, și la jumătatea lui octombrie 1874 descinde în capitala Moldovei și trage la Samson Bodnărescu, la

Școala normală. Îl cunoștea de la Viena și el îi găzduia și pe Eminescu și Miron Pompiliu. *Popa Tanda* este supusă unor lecturi colective, și înfrigurarea lui Eminescu, însă și a lui Miron Pompiliu, care era din ținuturile crișene, s-a exercitat din plin. Absența primului text al nuvelei nu permite să cunoaștem în ce constau modificările. Ele vor fi fost, neîndoios, foarte importante. Altfel, Slavici ar vorbi tot de trecerea nuvelei „din corectură“, și nu de o „refacere“, ca urmare a lecturii ei cu „Eminescu și cu ceilalți doi“ (I. Slavici, *Amintiri*, București, 1924, p. 92). „Junimea“ ieșeană ia cunoștință de nuvelă în forma pe care i-o dă Slavici, în urma „refacerii“.

Popasul în capitala Moldovei este de scurtă durată și Slavici trece, în decembrie 1874, la București. „Novela“ pe care o purtă în „desagă“ de la Viena la Iași și de la Iași la București intră în miinile lui Maiorescu. Slavici îi răspunde lui I. Negruzzi, în 2 martie 1875, care îi cerea, probabil, nuvela să o publice în *Convorbiri literare*, că nu i-o putea trimite, deoarece „și acuma este la d-l Maiorescu“ (I.E. Torouțiu, *op. cit.*, II, p. 273). Nuvela, mai mult ca sigur, nu mai fusese supusă la transformări mari. Maiorescu însuși o reținea, cum rezultă din aceeași scrisoare, nu pentru a propune modificări, ci pentru traducerea ei în germană. Va mai fi stat la el, de vreme ce se publică în *Convorbiri literare* abia în iunie 1875. Cîteva luni mai tîrziu, în februarie 1876, Maiorescu expedia revistei *Deutsche Rundschau* și traducerea în germană, făcută de Mite Kremnitz (T. Maiorescu, *Insemnări zilnice*, I, p. 242).

Popa Tanda stă în atenția criticii românești, cu deosebire după apariția, în 1881, a *Novelilor din popor*. Eminescu insistă în caracterizarea nuvelei asupra aportului eroului la ridicarea satului. „*Popa Tanda* — scrie Eminescu — e un mîrgăritar de popă românesc, vrednic a figura în orice carte de citire pentru sate, un popă cu gura de lup și inima de miel, care mai cu bătaia de joc, mai cu sfatul, dar cu pilda proprie mai cu seamă, ridică nivelul moral și material al unei pustietăți cum îi a Sărăcenilor“ (M.E[minescu], *Novele din popor*, în *Timpul*, 1882, nr. 69 din 28 martie). G. Călinescu dezvoltă aceste date cînd, o jumătate de veac mai tîrziu, găsește că nuvela „ascunde o intenție de economie politică (aceea de a arăta căile de înfrurare asupra țăranului)“ (G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, București, 1941, p. 450) și vede în *Popa Tanda*, eroul principal, „întrupare a spiritului“ întreprinzător pentru ridicarea satului. Dar cea mai entuziastă apreciere a nuvelei aparține lui N. Iorga. Ea nu este cea din *Istoria literaturii românești contemporane* (I. *Crearea formei*, București, 1934, p. 224), unde Slavici este prețuit pentru cunoașterea adîncă,

asemănătoare cu a lui Creangă, a vieții țărănimii, ci o întâlnim în *Schițe din literatura română*, II (p. 130): „Atît de limpede și de simpatic se desface chipul preutului înțelept și binefăcător — scrie N. Iorga — care schimbă, prin exemplul muncii sale, fața Sărăcenilor! Legătura e strînsă, și autorul nu face greșeala de a ni prezenta satul întreg, cu toate ale lui, chiar cînd nu au nimic a face cu acțiunea. Și puține lucruri, în orice literatură, îți lasă o impresie mai liniștitoare și mai luminoasă decît tabloul de fericire casnică, prin care se mintuie nuvela.“ Slavici nu uitase în *Popa Tanda*, credea N. Iorga, că „măiestrul se arată în mîrginire“. Istoricul avea în vedere cuvintele lui Goethe: „*In der Beschränkung zeigt sich erst der Meister*“.

Popa Tanda deschide, în 1881, *Novela din popor*, iar în 1892, *Novela*, și figurează apoi pe primul loc în toate edițiile îngrijite de Slavici.

SIGLE: A: *Convorbiri literare*, 1875
 B: ed. „Socec“, 1881
 C: ed. 1892—1896
 D: ed. „Minerva“, 1907
 E: ed. „Minerva“, 1915
 F: ed. „Cartea rom.“, 1921
 G: ed. „Cartea rom.“, [1923]

V a r i a n t e

9

4~5 Era om bun și cîntăreț vestit *ABC*; Era cîntăreț vestit *DEFG*//7 ferestrele *A*; ferestrele *BCDE*; ferestrele *FG*//9 ospete *A*; ospete *BCDEFG*//20 în tinereța sa *AB*; în tinereța lui *CDEFG*//21 Școalele *A*; Școlile *BCDEFG*.

10

7 Aceasta s-a văzut cu ale părintelui Trandafir *A*; Aceasta s-a văzut și cu ale părintelui Trandafir *BC*; Aceasta s-a văzut și cu ale părintele Trandafir *DEFG*//9 să steie *ABC*; să stea *DEFG*//11 trebuiesc *AB*; trebuie *CDEFG*//13 Dar asta *ABCDE*; Iar asta *FG*//27 trimes *A*; trimis *BCDEFG*//31 trebuiește *A*; trebuie *BCDEFG*.

11

3, 21 sacă *A*; seacă *BCDEFG*//16 printr-însa *ABCDEF*; prin ea *G*//17 în primăvară *AB*; în timp de primăvară *CDEFG*//18 În primăvară *AB*; Primăvara *CDEFG*//20 din mînie *A*; din mînia ei *BCDEFG*//înceată *AB*; încetează *CDEFG*//21 Sărăcenenii *ABCDEF*; Sărăceni

G//22 o pățesc *AB*; o pat *CDEFG*//26 astă *ABCDEF*; această *G*//28 neamul broscănesc *ABCDE*; neamul broscăresc *FG*//32 au devenit cu vremea *A*; s-au făcut cu vremea *BCDEFG*//34 va putea sau nu secera *AB*; va putea ori nu secera *C*; va putea ori nu să secere *DEFG*//35 nășipos *AB*; nisipos *CDEFG*//40 cit nu puteau *ABC*; nu puteau *DEFG*.

12

3 Dar cine e deprins *AB*; iar cine e deprins *CDEFG*//11 păreții de lemn *A*; pereții de lemn *BCDEFG*//20–21 Ce să fie și asta? *ABC*; Ce să fie asta? *DEFG*//21 butuci bătrini *AB*; groși bătrini *CDEFG*//22 păreți *A*; pereți *BCDEFG*//24 acuma *ABC*; acum *DEFG*//31 fără popă *AB*; fără de popă *CDEFG*//34–35 un lucru unic cu Sărăcenii ăștia *A*; Un lucru singur în felul lui cu Sărăcenii ăștia *BCDEFG*//35–37 care să fi stat mai mult decît trei zile în Sărăceni: într-una vine, într-alta rămîne, iar în a treia se duce. Cîți popi vinovați, toți au trecut prin Sărăceni și care a stat mai multă vreme aici *ABCDEF*; care să fi stat mai mult decît trei zile în Sărăceni; și care a stat mai multă vreme aici *G*.

13

1 la alt sat *ABCDE*; în alt sat *FG*//4 ca să facă, precum i se face *AB*; ca s-o ieie precum i se face *CDEFG*//5 să steie *ABC*; să stea *DEFG*//7–8 Și într-adevăr, mai potrivit popă pentru mai potrivit sat nici cu bobii nu s-ar fi putut afla *AB*; Și într-adevăr, mai potrivit sat nici cu bobii nu s-ar fi putut găsi *CDEFG*//10 Îndată la început *A*; Chiar de la început *BCDEFG*//14 judeca așa *AB*; judeca *CDEFG*//20 pentru a se *A*; spre a se *BCDEFG*//26–27 și eu stau flămînd *ABCDE*; și eu flămînd *FG*//35–36 orbul n-ajută ologului *AB*; orbul n-ajută pe olog *CDEFG*.

14

2 ce s-au fost adunat *AB*; ce s-au adunat *CDEFG*//4 mulțămire *A*; mulțumire *BCDEFG*//9–10 cînd îl prețuiește, cînd vede că-și face cale-n lume *A*; dacă îl prețuiește, se bucură cînd vede că-și face cale-n lume *BCDEFG*//10 Nicicînd *AB*; Niciodată *CDEFG*//12 ascultă ce știu *A*; ascultă ceea ce știu *BCDEFG*//16–17 nesfirșita sa iubire *AB*; nesfirșita lui iubire *CDEFG*//17 a făcut pe om *A*; l-a făcut pe om *BCDEFG*//18 să simță *ABCDEF*; să simtă *G*//19 ale acestei vieți *ABCDE*; ale vieții *FG*//21 simțeste *AB*; simte *CDEFG*//26 să ieie *ABC*; să ia *DEFG*//28–29 să le stîmpere *ABCDE*; să le astîmpere *FG*//36 în mîntea sa *A*; în mîntea lui *BCDEFG*.

I au auzit *AB*; auziseră *CDEFG*//16—17 cam slab la vedere și slab la auz *AB*; cam slab la vedere și mai slab la auz *C*; cam slab la auz *DEF*; slab la auz *G*//19 Dacă ar fi fost om *A*; Dacă ar fi fost altfel de om *BCDEFG*//23 streșina gardului *ABCDE*; streășina gardului *FG*//24 tot bun om este părintele *A*; tot bun om rămâne părintele *BCDEFG*//33 popa la nuntă, popa la tine, popa la vecin *A*; popa la nuntă, popa la vecin *BCDEFG*//37 să steie *ABC*; să stea *DEFG*//38 se prindeau *ABCDEF*; să prindeau *G*.

6 începu *ABC*; începea *DEFG*//8 isteț om ești tu *A*; isteț om mai ești tu *BCDEFG*//9 ferești *A*; ferestri *BC*; ferestre *DEFG*//11 cămeșa *A*; cămașa *BCDEFG*//16 la răcoare *AB*; la umbră *CDEFG*//20 din calea popii *ABCDE*; din drumul popei *FG*//21 tândălitură *ABCDE*; tindălitură *FG*//25 Fiecare *A*; Fieștecare *BCDEFG*//26 nu-i prea plăcea *ABC*; nu-i plăcea *DEFG*//29 nu se mulțamea *AB*; nu se mulțumea *CDEFG*.

3 Și el s-a miniat *ABC*; El s-a și miniat *DEFG*//9 prea pe gros *ABCDE*; prea gros *FG*/ să ocărăscă popa *A*; să ocărăscă pe popa *BCDEFG*//17 Așa a mers *ABC*; Așa a și mers *DEFG*//33 preoteasa *ABCDEF*; preuteasa *G*.

3 hămbarele *ABC*; hambarele *DEFG*//6 încurcală *AB*; încurcătură *CDEFG*//7—8 pe sine însuși însă nu se putea mîngia *AB*; pe sine însuși nu se putea mîngia *CDEFG*//9—10 împrejurul *ABCDEF*; Impregiurul *G*//12 priveghiarea *ABCDE*; privegherea *FG*//15 în capul său *A*; în capul lui *BCDEFG*//18—20 ce va fi de dînșii? Deodată se imți plingînd, încet și senin, cum în vreme de vară cade ploaia, dădătoare de rod. Nu afla un singur gînd mîntuitor *A*; ce va fi de dînșii? Inima fi era grea, dar nu afla un singur gînd mîntuitor *BCDEFG*//22 A doua zi dimineața *ABC*; A doua zi de dimineață *DEFG*//25 nicipînd *AB*; niciodată *CDEFG*//27 evangelia *ABC*; evanghelia *DEFG*//29 nu gîndea *A*; nu se gîndea *BCDEFG*.

I puțința să se atingă *A*; puțința începe să se atingă *BCDEFG*//8 suspin viforos *A*; suspin înăbușit și viforos *BCDE*; suspin înăbușit și fioros *FG*//11 disperarea sa *A*; disperarea lui *BCDEFG*//13 el era

purtat *ABCDEF*; era purtat *G//15* Sfinta Scriptură învață *AB*; Sfinta Scriptură ne învață *CDEFG//21* în răsplată *ABC*; drept răsplată *DEFG//27* nimica *ABC*; nimic *DEFG//33* era și loc de *ABCD*; era și un loc de *E*; era un loc de *FG//36* într-însa *ABCDEF*; în ea *G//37* nu i se făcuse *A*; nu i se făcuseră *BCDEFG*.

20

1 mreje *ABC*; mreją *DEFG// 5* să-ndrepte *ABC*; să-ndrepteze *DEFG//6* de zestrea *ABC*; cu zestrea *DEFG//10* și începu *ABCD*; începu *EFG/* înainte *A*; mai înainte *BCDEFG//15* nu se vede *ABCDEF*; nu se vedea *G//21* Nu privea bucuros la *AB*; Nu privea la *CDEFG*; *anulat cu AB//26* sălci *AB*; sălcii *CDEFG//30* împrejurul *ABCDEF*; împregiurul *G*.

21

3 de cătră sat *AB*; de sat *CDEFG//7* pirlaz *ABDE*; pirlaz *C*; pirliaz *FG/că* înainte de a intra *ABCDE*; că mai înainte de a intra *FG//8* în curtea popii *A*; în curtea lui *BCDEFG//9* luă un om *ABCDEF*; luă om *G//15, 33* preuteasa *ABCF*; preuteasa *DEG//16* mai ales se bucura popa *AB*; mai ales popa se bucura *CDEFG//27* să seamăn *ABCDEF*; să semănăm *G//32-33* straturile făcute *AB*; straturile erau făcute *CDEFG*.

22

1 preuteasa *ABC*; preuteasa *DEFG//7* preuteasă *DE*; preuteasă *ABCFG//8* împrejurul *ABCDEF*; împregiurul *G//11* jăratice *ABC*; jeric *DE*; jeric *FG//12* se-ncunjură *BCDEF*; se-ncunjiură *AG//14* jur împrejur *ABCDEF*; giur împregiur *G//15* a nu-i plăcea *ABC*; a nu-i mai plăcea *DEFG//17-18* de vreo cinci ori atât de mare ca acea îngrădită *A*; de vreo cinci ori mai mare ca acea îngrădită *BC*; de vreo cinci ori mai mare decât acea îngrădită *DEFG//19* să steie asta goală *AB*; să stea asta goală *CDE*; să stea goală *FG//27* sămănat *ABD*; sămănat *CEFG//30* pe ici, pe colea *ABCDEF*; pe ici și pe colea *G//31* Cu toate aceste *ABCDEF*; Cu toate acestea *G//36* sămănaturile *ABCDE*; sămănaturile *FG//37, 39* preuteasa *ABF*; preuteasa *CDEG// 38* amăgitor *ABCD*; ademenitor *EF*; ademenitor *G//41* nu prea se pricepea *ABCDEF*; nu se prea pricepea *G*.

23

3 ce sta *AB*; care sta *CDEFG//5* bun de început *A*; bun pentru început *BCDEFG//8* fiindcă a fost cistigat *AB*; fiindcă a cistigat *CDEFG//9* ca adaos cătră calul spetit *AB*; ca adaos la calul spetit *CDEFG//10* să fie și slugă *ABCDE*; să fie slugă *FG//11* fiind casa lui numai de-o

săritură *ABC*; fiind casa lui numai la o săritură *DEF*; fiindcă casa lui era numai la o săritură *G//14* grajdul *A*; grajdul *BCDEFG//16* preuteasa *ABCG*; preuteasa *DEF//18* clătinau din cap *ABCDE*; clătind din cap *FG*; anulat cu *ABCDE//24-25* să pună flori și busuioc împrejurul ei *ABCDE*; să pună și flori de busuioc împrejurul ei *F*; să pună și flori de busuioc împrejurul ei *G//26* Sfintei Mariei Maicei Precistei *AB*; Sfintei Mariei Maicii *C*; Sfintei Mariei Maicii Domnului *DEF*; Sfintei Maria Maica Domnului *G//26-27* pe fiica preutesei o chema Maria. Păretele era însă murdar și icoana n-avea priză. Era și un alt lucru *ABCDE*; pe fiica preutesei o chema Maria. Era și un alt lucru *F*; pe fiica preutesei o chema Maria. Era și un alt lucru *G//28* beșica *ABC*; bășică *DEFG//35* ferești *A*; ferestri *BC*; ferestre *DEFG//36* Maicii Precistei *AB*; Maicii Precurate *CDEFG*.

24

I fiindcă era în Sărăceni *ABC*; fiindcă se afla în Sărăceni *DEFG//1-2* precum se cade *A*; cumsecade *BCDEFG//5* tot în depărtare *ABCDE*; tot la depărtare *FG*/băticașe *A*; beșigașe *BCDEFG//8* lesele fură gata *AB*; lesele și fură gata *CDEFG//13* află că alții au mai rele, ba chiar cumpără *AB*; află că alții au, ba chiar cumpără *CDEFG//23* să steie *ABC*; să stea *DEFG//24* curăță *ABCDE*; curăța *FG//25* întins pe foale *AB*; întins pe burtă *CDEFG//27-28* măsurind nuiaua *ABCDEF*; măsurind o nuia *G//30* la picioarele Marcului *AB*; la picioarele lui Marcu *CDEFG//31* partea dinainte *AB*; partea de dinainte *CDEFG//33* Tare ție grabă! *ABCDE*; Tare ție degrabă! *FG//35* cum că el *A*; că el *BCDEFG//36-37* i-a fost de folos *A*; i-a fost de mare folos *BCDEFG//39* cum că, dacă *A*; că, dacă *BCDEFG*.

25

4 nu vor să mai înceteze *AB*; nu vor mai înceta *CDEFG//10* cum că popa *A*; că popa *BCDEFG//17* Ajutind popii *ABCDE*; Dindu-i ajutor popii *FG//18* în cinstea Marcului *AB*; în cinstea lui Marcu *C*; în cinstea lui *DEFG//21* avea o rochie nouă *AB*; avea rochie nouă *CDEFG//22* cea micuță *ABC*; cea mai micuță *DEFG//24* și dinafară *AB*; și pe dinafară *CDEFG*/ferestile *A*; ferestriile *BC*; ferestrele *DEFG//25* Maicii Precistei *AB*; Maicii Precuratei *C*; Maicii Precurate *DEFG//26* precum era *A*; cum era *BCDEFG//28-29* Părintele iubea pe preuteasa; ei însă nicicind nu se sărutau din senin. Într-astă dimineață cel dintii lucru pe care l-au făcut a fost că s-au sărutat *ABCDE*; Părintele o iubea pe preuteasa; ei însă niciodată nu s-au sărutat *FG//30* nu știu de ce *ABCDEF*; nu știe de ce *G//31* cind a intrat în biserică *A*; cind

a sosit în biserică *BCDEFG*//33 cu lacrimi în ochi *A*; cu lacrimile în ochi *BCDEFG*//35 „Cintă ca popa la Rusalii!“ Poporenii mergeau la popa, intrau pe portiță; înainte de a trece pragul, se curățau pe picioare, își puneau pălăria-n băț, rezemau bățul de părete, își netezeau mustățile și părul, apoi intrau ca la popa. Iară cind ieșeau din casă, priveau o dată împrejur, clătinau din cap și nu mai ziceau nimic. Vremile vin; vremile se duc *ABCDE*; „Cintă ca popa la Rusalii!“ Vremile vin; vremile se duc *FG*.

26

9 sărăceanul *AB*; sărăceneanul *CDEFG*//11 să vină *AB*; să vie *CDEFG*//14 mustețele *A*; mustățile *BCDEFG*//21 jur împrejur *ABCDEF*; giur împrejur *G*//22 cireșe *ABCDEF*; cireșă *G*//23 sărăcenenii *ABC*; sărăcenii *DEFG*; *anulat cu ABC*//25–26 nuci tufoși *ABCDE*; nuci stufoși *FG*//28 au făcut-o bucuroși *ABCDEF*; au făcut-o bucuros *G*.

27

6–7 tocmai sus lingă *ABCDEF*; tocmai lingă *G*//8 ferești *A*; ferestri *BCDEFG*//20 cea dinaintea casei *AB*; cea de dinaintea casei *CDEFG*/copilașii săi *AB*; copilașii lui *CDEFG*//22 năstrușnic *AB*; năstașnic *CDEFG*//25 ceapța bunicăi *ABC*; ceapța bunicăii *DEFG*//27 moștătuca *ABC*; mătușica *DEFG*; *anulat cu ABC*//28 ruga de sară *A*; vecernie *BCDEFG*//31 om din casă *ABC*; om de casă *DEFG*//34 fereastă *A*; fereastră *BCDEFG*.

p. 28

SCORMON

A apărut în *Convoorbiri literare*, IX (1875), nr. 8 (1 ianuarie), p. 301–305. Se reproduce în *Presa*, VIII (1875), nr. 261 (25 noiembrie), p. 2; nr. 263 (27 noiembrie), p. 1–2. Se specifică: „(*Convoorbiri literare*)“; *Curierul de Iasi*, IX (1876), nr. 31 (17 martie), p. 1; nr. 32 (19 martie), p. 1–2. Se specifică: „Extras din *Convoorbiri literare*“; *Călimdarul bînelui econom pe anul 1881*, V, Sibiu, [f.a.], p. 103–109. Se tipărește în *Novele din popor*, București, Editura „Socec“, 1881, p. 201–211. Se reproduce în *Amicul poporului. Călimdar pe anul comun 1883*, XXIII, Sibiu, [f.a.], p. 83–89. Se specifică: „*Nov. d. popor*“; *Foaia sâtleanului*, I (1891), nr. 3 (7/19 iulie), p. 19–22. Se retipărește în *Novele*, I, București, Editura „Socec“, 1892, p. 33–42. Se reproduce în *Amicul copiilor*, III (1893), nr. 9 (decembrie), p. 270–273; *Calendarul „Minervei“ pe anul 1907*, IX, București, 1907, p. 183–190. Se retipărește în *Nuovele*, I, București, Editura „Minerva“, 1907, p. 35–43; *Nuovele*, I, ediția a II-a, București, Editura „Minerva“, 1915, p. 33–41; *Nuovele*, I, ediția a III-a, București, Editura „Cartea românească“, 1921, p. 31–39. Se reproduce, după această ediție, în *America* (Cleveland, Ohio), XVII (1922),

nr. 146 (22 iunie), p. 4; nr. 147 (23 iunie), p. 4; nr. 148 (24 iunie), p. 4. Se reîmpărește în *Nuvene*, I, ediția a IV-a, București, Editura „Cartea românească”, [1923], p. 31—39.

Traduceri: *Szhormon*, în *Magyarország és a Nagyvilág*, 1882, nr. 44, p. 702—703. Trad. Elemér Sarkady (apud S. Domokos, *op. cit.*, p. 706); *Scormon*, în *Fővárosi Lapok*, 1883, nr. 205—206, nr. 211—212. Trad. László Goldiș (apud S. Domokos, *op. cit.*, București, 1966, p. 706); *Une idylle*, în N. Iorga et Septime Gorceix, *Anthologie de la littérature roumaine des origines au XX-e siècle*, Paris, Librairie Delagrave, 1920, p. 254—264. Ediția a II-a tot în 1920.

Scormon este cea dintii dintre nuvelele lui Slavici cu care „Junimea” ieșeană deschide un număr al *Convorbirilor literare*. Întîlnim în același număr, alături de *Scormon*, doar cîteva poezii de N. Gane și D. Petrino. De altfel, și în alte numere literatura este destul de slab reprezentată. Mult mai importantă se vede o lucrare de filozofie, *Teoria fatalismului*, de V. Conta, căreia *Convorbirile literare* îi consacră — și în mai multe numere — un spațiu larg. Va fi spre cîntea revistei ieșene, însă mult mai tîrziu.

Compusă după stabilirea, în decembrie 1874, a scriitorului la București, nuvela va fi fost citită în cercul lui Maiorescu. Mărturii în legătură cu ea, înainte de apariție, în *Convorbiri literare*, nu avem. Cel puțin așa se crede. În scrisoarea din 2 martie 1875, Slavici îi comunică lui I. Negruzzi, care se plîngea de lipsa de „materie”, că îi putea trimite lucrări cu care să umple coloanele revistei „anul întreg” (I.E. Torouțiu, *op. cit.*, II, p. 274). Slavici înșiră nuvelele pe care le avea gata „în magazin”, și care, fiind și „citite și admise” de „Junimea” bucureșteană, le putea trimite „succesiv la Iași”. *Scormon* nu figurează între ele. Data compunerii ei se situează între martie și octombrie 1875.

Istoricii literari menționează nuvela, dar numai N. Iorga o consideră o piatră de hotar în dezvoltarea nuvelisticii românești. „Din noile scrieri, *Convorbirile* dau încă din novembre 1875 *Scormon*, care e cea mai bună povestire de imaginație ce se scrisese în românește. Atmosfera rurală apare, tot așa, plină de cele mai bine prinse amănunte, și figura eroinei țărănești, Sanda, e de o extremă gingășie: ea «cîntă, întinde firul, descurcă jirebie și se pierde în tinerețea sa»: e cu neputință a reda mai scurt și mai deplin toată această harnică nevinovăție” (*Istoria literaturii românești contemporane. Crearea formei*, I, p. 226).

- SIGLE: A: *Convorbiri literare*, 1875
 B: ed. „Socec”, 1881
 C: ed. 1892—1896
 D: ed. „Minerva”, 1907
 E: ed. „Minerva”, 1915
 F: ed. „Cartea rom.”, 1921
 G: ed. „Cartea rom.”, [1923]

Variante

28

15 legați între sine *AB*; legați între dinșii *CDEFG*/șese *A*; șase *BCDEFG*//21 Așa îndemină *AB*; Așa de a îndemină *CDEFG*//22 cu cracii lungi *ABCDE*; cu craci lungi *FG*/ca și păianjănul *AB*; ca păianjenul *CDEFG*//27 la ger și arșiță *AB*; la ger și la arșiță *CDEFG*.

29

1 aninate în cliциuri *A*; aninate în brtu *BCDEFG*//3 în tinereța sa *A*; în tinerețele sale *B*; în tinerețele ei *CDEFG*//17 privind la fata speriată *ABCDE*; privind fata speriată *FG*//19 își veni în sine *A*; își veni în fire *BCDEFG*//21 îndată *A*; Deodată *BCDEFG*//26 împrejur *ABCDEF*; împregiur *G*//38-40 Bietul cine! Apoi începe a se șterge la ochi, așezându-se pe piatra de lângă portiță. Cine știe, poate a și murit! Trei ani vor fi *ABCDEF*; Bietul cine! Trei ani vor fi *G*; *anulat cu ABCDEF*.

30

5,25 împrejur *ABCDEF*; împregiur *G*//11 ea niciodată nu și-a adus aminte de el *A*; ea abia câteodată și-a adus aminte de el *BCDEFG*//12—13 să fi gîndit la el. Și așa nu mai gîndește nimeni *AB*; să se fi gîndit la el. Și așa nu se mai gîndește nimeni *CDEFG*//13 îl luaseră *ABCDEF*; îl luase *G*//16—17 la sfărîmat porumb *ABCDE*; la sfărîmat de porumb *FG*//18—19 îi aducea pe mielul cel mai frumos dintre mieii priori *A*; îi aducea pe cel mai frumos dintre mieii priori *BCDEFG*//21 să-l vadă *ABC*; să-l vadă *DEFG*//25 ca să vadă *ABC*; ca să vadă *DEFG*.

31

1 în portiță *ABCDEF*; la portiță *G*//14 împrejurul *ABCDEF*; împregiurul *G*//18 stau privind *AB*; steteau privind *CDE*; stăteau privind *FG*//20 nu e cu bine *ABC*; nu e a bine *DEFG*//22 nime *A*; nimeni *BCDEFG*//23 precum *ABC*; cum *DEFG*//26 să vadă *ABC*; să vadă *DEFG*//27—28 lacrimile *AB*; lacremile *DE*; lacrămile *CFG*//32 și-o alesese *ABDEFG*; și-o alese *C*/de stăpînă *ABC*; stăpînă *DEFG*//38 mamă-sa *ABCDE*; mamă-sa *FG*//41 să deie *ABC*; să dea *DEFG*.

32

2—3 afară, singură numai cu Scormon *A*; afară, numai cu Scormon *BCDEFG*//3—4 încetă de a mai urla *ABC*; încetă a mai urla *DEFG*//5 împrejur *ABCDEF*; împregiur *G*//27 să beie *AB*; să bea *CDEFG*//29

mai în sus *ABCDE*; mai sus *FG*//30 printre holde *AB*; prin holde *CDEFG*//33 tufos *ABCDE*; stufos *FG*.

33

3 șapte *ABC*; șapte *DEFG*//4 ca să vadă *ABC*; ca să vadă *DEFG*//10 mornăie *ABCDE*; mornăie *FG*//17 Poate cu vreme, cu zile *ABCDE*; Poate cu vremea, cu zilele *FG*//21 tufiși *A*; tufișuri *BCDEFG*//24 să steie *ABC*; să stea *DEFG*//26 calea îngustă *ABCDE*; poteca îngustă *FG*//29 împrejurul *ABCDEF*; împregiurul *G*//35 nu le poate vedea în față *AB*; nu îi poate vedea în față *C*; nu îi poate vedea față în față *DEFG*.

34

2 acumă cum era *AB*; acum tot cum era *CDEFG*//3 precum a fost *ABC*; cum a fost *DEFG*//5 pe aceea *ABCDE*; de aceea *FG*//7 înădușită *A*; înăbușită *BCDEFG*//8 să o auză *ABC*; să o audă *DEFG*//11; șese *A*; șase *BCDEFG*//12 optzeci și trei de miei *ABCDEF*; optzeci de miei *G*//21 și berbecul cel de colo *AB*; și berbecul cela *CDEFG*//35 să i se păinjenească *ABCDE*; să i se împăinjenească *FG*.

35

2 Fără să-și poată da seamă *AB*; Fără de a putea să-și dea seamă *CDEFG*//7 mănūțele *ABCDEF*; mīnūțele *G*.

p. 36

LA CRUCEA DIN SAT

A apărut în *Timpu*, I (1876), nr. 1 (15 martie), p. 2-3; nr. 2 (17 martie), p. 2-3; nr. 3 (18 martie), p. 2-3; nr. 4 (20 martie), p. 2-3.

Se tipărește în *Novela din popor*, București, Editura „Socec”, 1881, p. 165-199. Se retipărește în *Novela*, I, București, Editura „Socec”, 1892, p. 45-76; *Nuvela*, I, București, Editura „Minerva”, 1907, p. 47-75; *Nuvela*, I, ediția a II-a, București, Editura „Minerva”, 1915, p. 45-73. Se reproduce în *America* (Ohio), XIV (1919), nr. 40 (19 februarie), p. 4; nr. 41 (20 februarie), p. 4; nr. 42 (21 februarie), p. 4; nr. 43 (22 februarie), p. 4; nr. 44 (24 februarie), p. 4; nr. 45 (25 februarie), p. 4. Se retipărește în *Nuvela*, I, ediția a III-a, București, Editura „Cartea românească”, 1921, p. 43-72. Se reproduce, după această ediție, în *America* (Cleveland, Ohio), XVII (1922), nr. 148 (24 iunie), p. 4; nr. 149 (26 iunie), p. 4; nr. 150 (27 iunie), p. 4; nr. 151 (28 iunie), p. 4; nr. 152 (29 iunie), p. 4; nr. 153 (30 iunie), p. 4; nr. 154 (1 iulie), p. 4; nr. 155 (3 iulie), p. 4. Se retipărește în *Nuvela*, I, ediția a IV-a, București, Editura „Cartea românească”, [1923], p. 43-72.

Traduceri: *Am Dorfkreuz*. Erzählung, în *Rumänische Skizzen*. Eingeleitet und übersetzt von Mite Kremnitz, Bukarest, Verlag von Gotschek et Comp., 1877, p. 1-45; *Am Dorfkreuz*. Erzählung von... în *Das Literarische rumänien*, I (1899), nr. 4 (aprilie), p. 131-138; nr. 5 (mai), p. 175-181; nr. 6 (iunie), p. 202-210. Trad. Mite Kremnitz.

Nuvela a fost compusă între martie 1875—martie 1876. S-ar putea totuși ca *Cele trei case*, pe care o menționează Slavici în scrisoarea

către I. Negruzzi, din 2 martie 1875, ca fiind supusă lecturii „Junimii“ bucureștene și „admisă“ (I.E. Toroușiu, *op. cit.*, II, p. 274), să nu fie alta decât *La crucea din sat*. Asistăm, în adevăr, la un conflict între două „case“ (familii) și întemeierea unei a treia, prin tineri.

La crucea din sat este printre cele dintii nuvele ale lui Slavici traduse în străinătate. Ea s-a bucurat, cum rezultă din studiul lui Maiorescu, *Literatura română și străinătatea (Convorbiri literare, 1882, nr. 10 din ianuarie, p. 361—370)*, de o bună primire. „Idila *La crucea din sat* — scrie *Magazin für die Literatur des Auslandes* (1878, nr. 22) — nu are în simplitatea ei naturală și în descripția ei puternică trebuință de o dezvoltare psihologică. Acești oameni simpli nu reflectează asupra faptelor lor, care sunt spontane ca ei înșiși, ci stau înaintea noastră așa cum au fost scoși din viață... Schița lui Slavici este, prin privirea ei clară asupra vieții țăranului român, cea mai remarcabilă și cea mai originală dintre toate“ (apud T. Maiorescu, *op. cit.*).

Critica românească conferă nuvelei, încă de la primele manifestări, rolul unei cenușărese. Merite i se recunosc, dar, situată prea aproape de *Gura satului*, atât ca moment al compunerii, cât și ca tematică, se consideră că toate virtualitățile sale se înlinesc și în ceal din urmă, unde capătă o și mai deplină realizare artistică.

- SIGLE: A: *Timpu!*, 1876
B: ed. „Socec“, 1881
C: ed. 1892—1896
D: ed. „Minerva“, 1907
E: ed. „Minerva“, 1915
F: ed. „Cartea rom.“, 1921
G: ed. „Cartea rom.“, [1923]

V a r i a n t e

36

6 să se vadă *ABCD*; să se vadă *EFG*//11—12 nu se mînie dacă-i fac fetele cite-o glumă. Mai ales nu se mînie cînd Ileana îi face cite-o glumă, și Ileana bucuros îi face cite una *ABC*; nu se mînie dacă-i fac fetele cite-o glumă: Mai ales nu se mînie, cînd Ileana îi face cite o glumă, iar Ileana bucuros îi face cite una *DE*; nu se mînie cînd Ileana îi face o glumă, iar Ileana bucuros îi face cite una *FG*//20 îl veselește *AB*; îl înveselește *CDEFG*.

37

1 rid în hohot *ABCD*; rid cu hohot *EFG*//2 făcîndu-se a nu ști de ce rid ceilalți. Cu cît mai mult stă el așa, cu atît mai din inimă rid cei-

lalți. Ii șade foarte poznaș *AB*; făcîndu-se a nu ști de ce rid ceilalți. Ii șade foarte poznaș *CDEFG*//5 se oprește în ris *ABCDE*; se oprește din ris *FG*//13 le-a văzut pe toate *ABCDE*; le-a văzut toate *FG*//27 grăpile sunt îndemină *AB*; grăpile sunt la îndemină *CDE*; grăpile la îndemină *FG*//41 să nu răspunză *ABCDE*; să nu răspundă *FG*.

38

3 nu te măsură *ABCDE*; nu te potrivî *FG*//7 împrejur *ABCDEF*; împregiur *G*//9 suman *A*; sucman *BCDEFG*//11 să se mai întoarne *AB*; să se mai întoarcă *CDEFG*//12 ca să vază *ABCDE*; ca să vadă *FG*//19 încît mai că nu aducea un cărbune *A*; încît era p-aci, p-aci s-aducă un cărbune *BCDEFG*//22—23 fiindcă-i place să vază *ABCDE*; fiindcă îi plăcea să vadă *FG*//24 merge *ABCDE*; mergea *FG*//25 pentru a spune *AB*; pentru a-i spune *C*; spre a-i spune *DEFG*//30 merse în dosul carului *ABC*; trecu în dosul carului *DEFG*//37 să ieie *AB*; să ia *CDEFG*//Ileuța *ABC*; Ileana *DEFG*//39 copilul cel care i-a murit *AB*; copilul care i-a murit *CDEFG*.

39

3 din vîrstă de *AB*; de la vîrsta de *CDEFG*//9 s-a supărat *ABCDEF*; s-a cam supărat *G*//15—16 nici că-i pasă de el. Nu-i pasă. Cine știe *ABC*; nici că-i pasă de el. Cine știe *DEFG*//24 titor *ABC*; ctitor *DEFG*.

40

6 nu rămîni, dacă nu vrei să rămîni *ABC*; nu rămîi, dacă nu vrei să rămîi *DEFG*//8 Stan se dete la pace *ABC*; Stan se dete la perete *DEF*; Stan se-ntoarse la perete *G*//cu inima-n bucurie *A*; cu inima îmbucurată *BCDEFG*//10—11 Mitrea Boarul *A*; Mitrea Boarului *BCDEFG*//31 nu și-a ținut vorba *ABCDE*; nu s-a ținut de vorbă *FG*//33—39 nu gîndea *A*; nu se gîndea *BCDEFG*//40 în dragul lui *ABCDE*; de dragul lui *FG*.

41

5—6 ziua întreagă ochii ei erau unde se afla Bujor *A*; ziua întreagă ea era unde se afla Bujor *BCDEFG*//25 Cînd el gîndea la asta *AB*; Cînd el se gîndea la asta *CDEFG*//29, 30, 31 gîndea *ABCDE*; se gîndea *FG*//37 pe fața pămîntului *ABCDE*; pe rotogolul pămîntului *FG*.

42

3 cioplea Antiței *AB*; li cioplea Antiței *CDEFG*//o păpușe *DE*; o păpușă *ABCFG*//7 a început *AB*; au început *CDEFG*//16—17 Cu vremea însă și omul se schimbă *ABCDE*; cu vremea însă omul se

schimbă $FG//18$ împrejurul său $ABCDEF$; împrejurul său $G//24$ ei nu mai înceată AB ; ei nu mai încetează $CDEFG//29$ jur împrejur $ABCDEF$; giur împrejur $G//30$ fermecată $ABCDE$; fărmeacă FG/de la cine $ABCDE$; la cine FG ; *anulat cu* $ABCDE//33-34$ are ceva îndemână AB ; are cite ceva la îndemână $CDEFG$.

43

7 precum ABC ; cum $DEFG//13-14$ în spată $ABCDEF$; la spată $G//17$ adecă precum altele AB ; adecă pentru altele C ; adecă cum altele $DEFG//18$ ca și ascuțișul briciului A ; ca ascuțișul briciului $BCDEFG//21$ în dragul Ilenei $ABCDE$; de dragul Ilenei $FG//28$ Aici însă tocmai ar trebui AB ; Aici ar trebui tocmai $CDEFG//31$ se rumpe ABD ; se rupe $CEFG//33$ minioasă $ABCD$; minioasă $FG//36$ să văză $ABCDE$; să vadă $FG//38$ așa tare A ; așa de tare $BCDEFG//39$ Dacă ABC ; Dară $DEFG//40$ mamă și fiică AB ; mama și fiica $CDEFG$.

44

3 cu grije $ABCDE$; cu grijă $FG//8$ plin cu ițe, spete și fire ABC ; plin de ițe, de spete și de fire $DEFG//20-21$ tocmai i-a venit în minte $ABCDE$; i-a venit tocmai în minte $FG//22$ pe care ar putea să o folosească ABC ; de care ar putea să se folosească $DEFG//25$ și după ce A ; iară după ce $BCDEFG//35$ Dacă ABC ; Dară $DEFG$.

45

3 a privit $ABCDEF$; a privit-o G ; *anulat cu* $ABCDEF/a$ și văzut pe Ileana $ABCDE$; a și văzut-o pe Ileana $FG//14$ pleacă la biserică $ABCDEF$; plecă la biserică $G//19$ își zicea printre buze A ; își zice el printre buze $BCDEFG//33$ Învieare A ; Înviere $BCDEFG/o$ pățește $ABCDE$; o pate $FG//35$ fata chită AB ; fata gătită $CDEFG//i$ șed foarte bine Ilenei mîncile noi. Ea singură nu știa cum le-a nimerit așa. Mama a pierdut $ABCDE$; Îi șed foarte bine Ilenei mîncile noi. Mama a pierdut FG .

46

2 care iese $ABCDE$; care este FG ; *anulat cu* ABC întia oară la uliță. Iute dar Stan AB ; mai întii la uliță. Grăbește dar Stan $CDEFG//13-14$ precum vîntul curge $ABCDEF$; precum vîntul adie $G//20-21$ rîul colo se izbește-n ripă și murmură înspre vale A ; rîul ici alunecă de-a furișă peste prundișul lins, colo se izbește în ripă și murmură mai înspre vale $BCDEFG//25$ Ileana dă copiilor AB ; Ileana le dă copiilor $CDEFG//27$ de ea AB ; de dînsa $CDEFG//30$ să deie ABC ; să dea $DEFG//33$ leturgie AB ; liturghie $CDEFG//35$ titorul ABC ; cti-torul $DEFG//36$ cu capul ridicat pe sus, în mers de sărbătoare AB ; cu

capul ridicat în sus, în semn de sărbătoare *CDEFG*//39–40 a rostit cuvîntul „Îngerul“ *A*; a rostit cuvintele „Îngerul a strigat“ *BCDEFG*.

47

10 încongiură *ABG*; înconjură *CDEF*//încongiurimea *A*; împregiurimea *BG*; împrejurimea *CDEF*//16–17 sufletul său întreg era într-astă cîntare *AB*; sufletul lui întreg era în astă cîntare *CDEFG*//25, 29 liturghiei *AB*; liturghiei *CDEFG*//27–28 privesc la ea, apoi nu privesc mai mult *ABCDE*; privesc la el, apoi nu mai privesc *FG*//34–35 mai înadins Bujor vedea *AB*; mai dinadins vedea Bujor *CDEFG*//35–36 Rămaseră *ABCDEF*; Rămăseseră *G*//38 mai în jos *A*; mai la vale *BCDEFG*.

48

5 necăjit de sine *ABCDEF*; necăjit pe sine *FG*//10 au tras două vrîste *ABC*; au tras vrîste *DEFG*//13 ferești *AB*; ferestre *CDEFG*//15 lațuri *AB*; leațuri *CDEFG*//21 cu iscușeală *ABCDEF*; cu iscușință *G*//23 nu mai înceată *AB*; nu mai încetează *CDEFG*//28–29 împrejurul *ABCDEF*; împregiurul *G*.

49

8 El așteaptă *ABCDEF*; El aștepta *G*//11 să vadă *ABCDE*; să vadă *FG*//12 temîndu-se cum că va ieși *AB*; temîndu-se că ea va ieși *CDEFG*//15 oareșicum *AB*; oarecum *CDEFG*//19 Ileana văzu apoi pe Marta *ABCDE*; Ileana văzu pe Marta *FG*//20 Fără să știe de ce *AB*; Fără ca să știe de ce *CDEFG*//22 să vadă *ABCDE*; să vadă *FG*//23 să auză *ABCDE*; să audă *FG*//picătul lor *AB*; picătul lor *CDEFG*//25 să arză *ABCDE*; să ardă *FG*//31 ce e de tine *ABCD*; ce e cu tine *FG*//31–32 nu se vede *A*; nu se văd *BCDEFG*//35 să creadă *ABCDE*; să creadă *FG*//38 să-și ia *ABCDE*; să-și ieie *FG*.

50

2 abia s-auzea ea însăși *ABCDEF*; abia c-auzea ea însăși *G*//5–6 Aci și ea se impropti *ABCDE*; Aci ea se propti *FG*//7 în stînga *AB*; la stînga *CDEFG*//8–9 și necăjită șezu pe treapta crucii *ABC*; și șezu necăjită pe treapta crucii *DE*; și șezu necăjită pe piua crucii *FG*//11 șezînd pe ea *A*; după ce se așeză pe ea *BCDEFG*//15 neclintit ca Ileana *A*; neclintit ca dînsa *BCDEFG*//17 ei nu vorbesc nimic *ABCDE*; ei nu vorbesc *FG*//19–20 limbă pe care și aceia o pricep care n-o știu *A*; limbă pe care o pricep și cei ce n-o știu *BCDEFG*//25–26 și ea ar fi sărit bucuros *ABC*; și ea ar fi sărit bucușă *DEFG*//28 aripa sumanului *A*; aripa sucmanului *BCDEFG*//30 ce mi-ai făcut!

AB; pe care mi-ai făcut-o! *CDEFG*//33 Ileana povesti apoi lui Bujor *ABCDE*; Ileana ti povesti apoi lui Bujor *FG*//39 în murgul serii *A*; în amurgul serii *BCDEFG*.

51

6—7 a închide ochii *ABCDE*; să închidă ochii *FG*//7 să n-o mai vadă *ABCDE*; să n-o mai vadă *FG*//11 să se ascundă *ABCDE*; să se ascundă *FG*//13, 31 înprejurul *ABCDEF*; împregiurul *G*//26 ca să petreacă cu el *ABCDEF*; să petreacă cu el *G*; *anulat cu ABCDEF*//38 o duse apoi la Marta *ABCDEF*; o duse la Marta *G*.

52

6 Aici merse Bujor *ABC*; Aci se duse Bujor *DEFG*//7 pagiște *ABC*; pajiște *DEFG*/ se împropti *ABCD*; se propti *FG*/de nucul cel tânăr *ABCDEF*; pe nucul cel tânăr *G*; *anulat cu ABCDEF*//8 în dreapta *AB*; la dreapta *CDEFG*//9—10 pe labelle dinainte *AB*; pe labelle de dinainte *CDEFG*//20 mărginile argintuite *ABCDE*; mărginile argintate *FG*//21 să vadă *ABCDE*; să vadă *FG*//29 rumpind *ABD*; rupind *CEFG*//30 aripa sumanului *A*; aripa sucmanului *BCDEFG*//31—32 pe acești oameni *ABCDE*; pe acești doi oameni *FG*//34 să-i deie *ABC*; să-i dea *DEFG*//35 Așa naștea un gând pe altul *AB*; Așa se naștea un gând pe altul *CDEFG*//36 pînă ce nici *ABCDE*; pînă nici *FG*//41 boii au fost prea slăbit *ABCDE*; boii au fost prea slăbiți *FG*/ nu mai stau *ABC*; nu mai steteau *DEFG*.

53

2 grije *ABDE*; grijă *CFG*//3 în crăpatul zorilor *ABCDE*; în crepetul zorilor *FG*/trebuiește *A*; trebuie *BCDEFG*//8 pentru că nimeni *ABCDE*; căci nimeni *FG*//12—13 dar atît de încet *ABCDEF*; dar tot atît de încet *G*; *anulat cu ABCDEF*//15—16 stau de vorbă *A*; steteau de vorbă *BCDEFG*//17 plecară împreună *A*; plecaseră împreună *BCDEFG*//28 că înainte *ABCDE*; că mai nainte *FG*//29 nu se vor putea aștepta *AB*; nu se poate aștepta *CDEFG*//36 va să plouă *ABC*; o să plouă *DEFG*.

54

13 se îndreptă *ABCDE*; se îndreaptă *FG*//14 încunjură *ABCDEF*; încungiură *G*//22 îl întrebă *ABCDE*; îl întreba *F*; îl întreabă *G*//24 pe obrajii lor *AB*; peste obrajii lui *CDEFG*//26 am văzut păpușoi frumos *ABC*; am văzut păpușoiul frumos *DEFG*//30 Bujorul tău *ABCDE*; Bujor al tău *FG*//32 Mai an vară *ABC*; Mai în vară *DEFG*//33 să seamăn *ABCDE*; să semăn *FG*//35 Apoi la vreme nimeni nu se pri-

cepe *A*; Apoi la potrivirea vremii *BCDEFG*//37 să laude *ABCDE*,
ă-l laude *FG*//39 în aburirea vântului *ABCDE*; în adierea vântului *FG*.

55

5 privind la păpușile lui Bujor *ABCDE*; privind păpușile lui Bujor
FG//6 și el făcea *ABCDE*; și el îi făcea *FG*//10 păhare *ABC*; pahare
DEFG//13 așteptînd să vie și rîndul ei *ABCDE*; așteptînd să-i vie
și ei rîndul *FG*//19 el singur a povățuit gospodăria *A*; el singur a
purtat gospodăria *BCDEFG*//21 toate merg alarma *A*; toate merg
avalma *BCDEFG*//24—25 dar pentru că *ABCDE*; ci pentru că *FG*//26
rise el *A*; zise el *BCDEFG*//28 păharele *AB*; paharele *CDEFG*//33
cu popi, dascăli *ABCDEF*; cu popi, cu dascăli *G*//37 suman *A*;
sucman *BCDEFG*.

56

8 dus de gânduri *ABCDE*; dus pe gânduri *FG*//9 și nici voia s-o pri-
ceapă *AB*; și nu voia s-o priceapă *CDEFG*//12 Cînd gîndea acuma la
Bujor, mai că n-ar fi fost în stare *A*; Dar cum gîndea acum la Bujor,
ar fi dorit ca el să fie popa, și mai că n-ar fi fost în stare *BCDEFG*//23
Hei! *AB*; Hai *CDEFG*//27 Mitrea porni în răsuflet greu, tot mai
greu, se aprinse *ABC*; Mitrea porni în răsuflet greu, se aprinse *DEFG*//
32 îl întrebă *ABCDEF*; îl întrebă *G*//33 așa aprins *A*; așa de aprins
BCDEFG.

57

12 mulțămît *ABCDE*; mulțumît *FG*//30 nădușeală *ABC*; năbușeală
DEFG.

58

2 se reîntoarce *ABCDEF*; se întoarce *G*//11—12 ieși așa precum era
A; ieși așa în cămașă *BCDE*; ieși în cămașă, precum era *FG*//17—18
atît de cuprins *ABCDE*; atît de aprins *FG*//23 plin de îngrijire *A*;
plin de îngrijare *BCDEFG*//26 În clipita aceasta *A*; În clipa aceasta
BCDEFG//34 ce dracu *AB*; ce dracul *CDEFG*.

59

3 Dacă *ABC*; Dară *DEFG*//4 apoi își suci călcîiul *A*; apoi se suci în
călcîi *BCDEFG*//20 pe laița dinaintea casei *A*; pe laița de dinaintea
casei *BCDEFG*.

A apărut în *Convorbiri literare*, XII (1878), nr. 12 (1 martie 1879), p. 425—455.

Se reproduce în *Telegraful român*, XXVII (1879), nr. 63 (2 iunie v.), p. 249; nr. 64 (5 iunie v.), p. 253; nr. 65 (7 iunie v.), p. 257—258; nr. 66 (9 iunie v.), p. 261; nr. 67 (12 iunie v.), p. 264; nr. 68 (14 iunie v.), p. 269—270; nr. 69 (16 iunie v.), p. 273; nr. 70 (19 iunie v.), p. 277; nr. 71 (21 iunie v.), p. 281—282; nr. 72 (23 iunie v.), p. 285; nr. 73 (26 iunie v.), p. 289—290; nr. 74 (28 iunie v.), p. 293—294; nr. 75 (30 iunie v.), p. 297—298; nr. 76 (3 iulie v.), p. 301—303; nr. 77 (5 iulie v.), p. 305—306; nr. 78 (7 iulie v.), p. 309; nr. 79 (10 iulie v.), p. 313—314; nr. 80 (12 iulie v.), p. 316; nr. 81 (14 iulie v.), p. 317; nr. 82 (17 iulie v.), p. 321; nr. 83 (19 iulie v.), p. 325. Se specifică: „Din *Conv. literare*“; *Curierul de Iași*, XII (1879), nr. 66 (1 iulie), p. 1—2. „Extras din *Convorbiri literare*“. Se tipărește în *Novela din popor*, București, Editura „Socec“, 1881, p. 39—109; *Novela*, I, București, Editura „Socec“, 1892, p. 79—144; *Nușele*, I, București, Editura „Minerva“, 1907, p. 79—137; *Nușele*, I, ediția a II-a, București, Editura „Minerva“, 1915, p. 77—132. Se reproduce în *America* (Ohio), XIV (1919), nr. 22 (29 ianuarie), p. 4; nr. 23 (30 ianuarie), p. 4; nr. 24 (31 ianuarie), p. 4; nr. 25 (1 februarie), p. 4; nr. 26 (3 februarie), p. 4; nr. 27 (4 februarie), p. 4; nr. 28 (5 februarie), p. 4; nr. 29 (6 februarie), p. 4; nr. 30 (7 februarie), p. 4; nr. 31 (8 februarie), p. 4; nr. 32 (10 februarie), p. 4. Se retipărește în *Nușele*, I, ediția a III-a, București, Editura „Cartea românească“, 1921, p. 75—132. Se reproduce, după această ediție, în *America* (Cleveland, Ohio), XVII (1922), nr. 156 (5 iulie), p. 6; nr. 157 (6 iulie), p. 4; nr. 158 (7 iulie), p. 6; nr. 159 (8 iulie), p. 4; nr. 160 (10 iulie), p. 4; nr. 161 (11 iulie), p. 4; nr. 162 (12 iulie), p. 4; nr. 163 (13 iulie), p. 4; nr. 164 (14 iulie), p. 4; nr. 165 (15 iulie), p. 4; nr. 166 (17 iulie), p. 4; nr. 167 (18 iulie), p. 4; nr. 168 (19 iulie), p. 4; nr. 169 (20 iulie), p. 4; nr. 170 (21 iulie), p. 4; nr. 171 (22 iulie), p. 4. Se retipărește în *Nușele*, I, ediția a IV-a, București, Editura „Cartea românească“, [1923], p. 75—132.

Traduceri: *Das Dorfgerede*, în *Illustrierte Welt*, 1879, nr. 22 și nr. 23 (apud T. Malorescu, *Literatura română și străindăteea*, în *Convorbiri literare*, 1882, nr. 10 din 1 ianuarie); *Das Dorfgerede*, în *Neus rumänische Skizzen*, uebersetzt von Mite Kremnitz. Leipzig, Wilhelm Friedrich, [1880], p. 1—56; *Byskvalitet*, în *Från rumänien noveller of Nicolas Gans och Joan Slavici*. Öfversättning från rumäniskan of Mauritz Boheman, Stockholm, Samson & Wallin, 1895, p. 149—284.

Gura satului este cea de a doua nuvelă a lui Slavici pe care „Junimea“ ieșeană o publică în fruntea unui număr al *Convorbirilor literare*. Dacă *Scormon*, cea dintâi nuvelă a prozatorului învrednicită cu o asemenea cinste, nu avea, în revistă, decât puține pagini, *Gura satului* ocupă aproape întreg numărul (30 p.), fiind urmată doar de un scurt fragment din *Lăpușneanu Vodă* de S. Bodnărescu (8 p.) și de câteva traduceri în versuri de D.C. Ollănescu (2 p.). „Junimea“ ieșeană avea

¹ Se publică în acest număr, ca urmare, partea a IV-a a nuvelei. Nu am putut stabili apariția și a celorlalte părți, deoarece și colecția ziarului de la Biblioteca centrală universitară Iași este, pentru acest an, incompletă.

motive să arate nuvelei o particulară atenție atât pentru realizarea artistică, cât și pentru propria sa faimă. Cea de a XV-a aniversare a „Junimii” ieșene, sărbătorită în noiembrie 1878, fusese onorată de însăși prezența lui Maiorescu, care nu sosi singur din capitala țării, ci însoțit de Slavici, de Caragiale și de alți „membri” ai „Junimii” bucureștene (T. Maiorescu, *Insemnări zilnice*, I, p. 318). Caragiale citește *O noapte furtunoasă*, iar Slavici, *Gura satului*. Astfel, scriitori și opere reprezentative dădură ședinței „Junimii” ieșene strălucire cum nu mai avură cele ținute după mutarea la București a lui Maiorescu, a lui Slavici și apoi și a lui Eminescu.

Mărturiile în legătură cu *Gura satului*, înainte de publicarea în *Convorbiri literare*, avem, și dacă ele nu aduc prea multă lumină în privința genezei, sint totuși mai importante decît pentru oricare dintre celelalte nuvele ale prozatorului. Data compunerii ei se situează înainte de decembrie 1877. Slavici îl informa pe I. Negruzzi, în scrisoarea din 14 decembrie 1877, că citise nuvela în „întrunirea literară”, prin urmare la o ședință a „Junimii” bucureștene, și „îndeosebi d-lui Maiorescu și lui Eminescu” (I.E. Torouțiu, *op. cit.*, II, p. 285). „Opinia publică”, cum spune Slavici în aceeași scrisoare, se pronunță și califică nuvela ca fiind mai bună decît *Popa Tanda*. Că Slavici a citit nuvela în ședințele „Junimii” bucureștene este indiscutabil, de vreme ce și Eminescu îl informează pe I. Negruzzi asupra acestui lucru (I.E. Torouțiu, *op. cit.*, IV, p. 135). I se propuseră doar cîteva schimbări și ezita să le facă. Amănuntul este important. S-a acreditat opinia că Slavici — și scriitorul însuși a contribuit prin ale sale „amintiri” la formarea ei — primea fără rezerve observațiile critice, și cu deosebire pe cele ale lui Eminescu. Cîteva zile mai tîrziu, în 20 decembrie 1877, Slavici îi scrie din nou lui I. Negruzzi, înspăimîntat de lipsa de „materie” pentru revistă, și-i dă asigurări că „nuvela vine fără îndoială” (I.E. Torouțiu, *op. cit.*, II, p. 287). Îl informa și pentru ce anume nu i-o putea încă trimite. „Am cetit-o însă d-lui Odobescu și m-am hotărît a face multe schimbări cu deosebire în limbă. Cred, însă, că în cursul sărbătorilor o voi putea pregăti pentru tipar. Provincialisme? — ce să zic? Am cetit-o d-lui Odobescu și am primit toate schimbările pe care mi le-a propus.” Alături de Eminescu și Maiorescu să-l înscriem și pe Odobescu printre îndrumătorii literari ai lui Slavici.

Expedierea nuvelei la Iași va mai întîrzia un an. Slavici îi scrie lui Negruzzi, în 8 februarie 1878, că nu-i putea trimite nuvela. Mite Kremnitz intenționa să o traducă în germană, și la o lectură pe care Slavici o face în acest sens găsește că erau necesare modificări. Se hotărî să „o scrie încă o dată” și să adauge „trei episoade întregi

la ea“ (I.E. Torouțiu, *op. cit.*, II, p. 288). Autorul își propunea modificări importante, asupra cărora, în absența manuscriselor, nu se pot face nici măcar presupuneri. Slavici îl informa pe I. Negruzzi că nu putea „mîntui“ repede o asemenea muncă. Era, în adevăr, și foarte ocupat. Asista, în fiecare săptămîină, cite 2 seri la reprezentațiile lui Rossi, în alte trei seri dădea lecții de limba română noilor directori ai Căilor Ferate, iar munca la *Timpul* îi răpea cite 6—8 ore pe zi (I.E. Torouțiu, *op. cit.*, II, p. 288). Se explică de ce „Junimea“ ieșeană, deși are informații despre nuvelă cu mult înainte, o cunoaște abia în noiembrie 1878, la a XV-a aniversare a societății.

„Junimea“ bucureșteană face nuvelei multă publicitate, mai ales pe cale orală și mai ales în cercurile înalte. Carmen Sylva, regina, stringătoare de manuscrise a operelor cu faimă, îi solicită lui Maiorescu o copie autografă a nuvelei. „Te rog, scrie-o — îi cere Maiorescu lui Slavici — în același mod, în care este și originalul, așa, pe foi singuratic“ (I.E. Torouțiu, *op. cit.*, III, p. 171).

Gura satului este, între toate nuvelele lui Slavici, aceea care a intrunit, încă de la început, cele mai neșovăitoare adeviziuni ale criticii. N. Xenopol, foarte rezervat, cum arătam, îndată ce trece la analiza „novelelor“, crede a găsi în *Gura satului* toate însușirile artistice care relevau un mare prozator. În *Gura satului* — scrie N. Xenopol — „defectele autorului ies mai puțin la iveală, pe cînd calitățile lui dau roadele cele mai minunate. Nenea Mișu, Cosma Florii Cazacului, Marta, Miron sunt tot altele tipuri zugrăvite c-o măiestrie rară. Scena peștitului, cearta dintre Miron și Cosma, disparițiunea lui Miron sunt descrise cu o cunoștință adîncă a poporului, cu un realism și cu o putere de observațiune de bun augur pentru tînăra literatură română“ (*Românul*, 1882, din 7 februarie). Cîteva luni mai tîrziu, în mai 1882, se rostește în termeni asemănători și *Gazeta Transilvaniei*, caracterizînd-o ca „una dintre cele mai de frunte povestiri ce le avem pînă acum“ (nr. 48 din 8 mai). N. Iorga scria și el, încă în 1893, că nuvela era „fără pereche în literatura noastră“ (*Schițe din literatura română*, II, p. 119). Nici G. Călinescu nu crede altfel, deși încadrează nuvela, alături de *Scormon* și *La crucea din sat*, în tabloul etnografic al satului, descris în clipele rituale — logodnă, praznic, clacă. „Psihologia stereotipă a colectivității — scrie G. Călinescu — e trasă cu o mînă sigură. Cea mai bună nuvelă de acest fel, *Gura satului*, nu cuprinde decît banale discordii și împăcări în legătură cu măritarea unei fete de țară. Banalitatea aici înseamnă atitudinea arhaică, și scena meticuloasă a peștirii, cu întîrzieri calculate și ocoliri șirete, constituie un

document eminent de arhivă etnografică și o mare pagină literară”
(*Istoria literaturii române*, p. 450).

SIGLE: A: *Convorbiri literare*, 1879
B: ed. „Socec”, 1881
C: ed. 1892—1896
D: ed. „Minerva”, 1907
E: ed. „Minerva”, 1915
F: ed. „Cartea rom.”, 1921
G: ed. „Cartea rom.”, [1923]

V a r i a n t e

60

6—7 mai dîrz decît pe alții *AB*; mai dîrz decît alții *CDEFG*//10 mai mult călare decît pe jos *ABCDE*; mai mult călare cît pe jos *FG*; *anulat cu ABCDE*//14 ei scornesc o vorbă *ABCD*; ei scormonesc o vorbă *FG*//23 nu-i stăpînă fără stăpîn *A*; nu-i stăpîn fără stăpîn *BCDEFG*.

61

1—2 deopotrivă cu sine *A*; deopotrivă cu dînsa *BCDEFG*//3 în fașii *ABCDE*; în fașe *FG*//5—6 alerga plin de îngrijire din grajd, din grădină ori din curte în casă *A*; alerga plin de îngrijare din grădină ori din curte în casă; iară Safta, oriunde ar fi fost, tresărea și zicea: „Vai de mine! fata plînge”. Astfel, cam într-un chip și cam într-altul, Marta se făcuse stăpînă peste toți stăpînii din casă *BCDEF*; alerga plin de îngrijare din grădină ori din curte în casă *G*//19 pe pulpe *ABC*; pe pulpi *DEFG*//38 și își potrivește *AB*; își potrivește *CDEFG*.

62

2, 6 Mulțămesc *ABCDEF*; Mulțumesc *G*//10 Șede *A*; Șade *BCDEFG*//11 ea își sugă buzele *AB*; ea își adună buzele *CDEFG*//30 se prinde la horă *ABCDEF*; se prinde la joc *G*//32 să mai vadă *ABCDE*; să mai vadă *FG*//33—34 prea lesne face dintr-un țințar un armăsar *ABC*; prea face dintr-un țințar un armăsar *DEFG*//35—36 le pun floarea la ureche *ABCDEF*; le pun floare la ureche *G*//37 fără de nici un temei *ABCDE*; fără nici un temei *FG*//39 șapte sate *AB*; șapte sate *CDEFG*.

63

2 mai bun decît pe Mihu *ABCDE*; mai bun decît Mihu *FG*//10 și nici își mai dedeau *ABCDE*; și nici că-și mai dedeau *FG*//23 și fetele *AB*; iar fetele *CDEFG*//24 împrejurul lui *ABCDEF*; împregiurul lui *G*//24—25 vorbele șăgalnice *A*; vorbele șăgalnice *BCDEFG*//29 numai

foarte arareori *ABCDEF*; numai arareori *G*//34 Acesta e un lucru știut *ABCDEF*; Acesta e lucru știut *G*//37 să-i auză graiul *ABCDE*; să-i audă graiul *FG*/Marta însă era fiica *ABCDEF*; Marta era fiica *G*.

64

26 insoțită de fete și flăcăi *AB*; insoțită de fete și de flăcăi *CDEFG*.

65

22—23 când te văz *ABCDE*; când te văd *FG*//23 când îți auz glasul *AB*; când îți aud glasul *CDEFG*//24 când gîndesc la tine *ABCDEF*; când mă gîndesc la tine *G*//33 mumei sale *ABCDEF*; mamei sale *G*//40 întru toate *ABCDEF*; în toate *G*//41 pretutindena *ABCDE*; pretutindeni *FG*.

66

21 să-și piarză anii *ABCDE*; să-și piardă anii *FG*//27 Vinul ista *ABC*; Vinul ăsta *DEFG*//28 și urma apoi *ABCDE*; și în urmă apoi *FG*//32 pe cel mic *ABC*; pe cel mai mic *DEFG*.

67

7—8 o știau de pe spuse *AB*; o știau după spuse *CDEFG*//13 să deie *ABC*; să dea *DEFG*//17 care să primească *A*; care știu să primească *BCDEFG*//25 Și lucrul rău e cu totul lesne de pus la cale *A*; Și lucrul nu e cu totul lesne de pus la cale *BCDEFG*/o greșală *A*; deoarece o greșală *BCDE*; deoarece o greșeală *F*; căci o greșeală *G*//26 fie oricît de mică *ABCDEF*; fie orișicît de mică *G*.

68

16 în vîrsta de *ABC*; la vîrsta de *DEFG*/Să nu ne prinză *ABCDE*; Să nu ne prindă *FG*//25 șapte mirese *AB*; șapte mirese *CDEFG*//27 de a face *AB*; de a le face *CDEFG*//32 Stanca șoptise *AB*; Stanca îi șoptise *CDEFG*.

69

4 să le scoată *ABCDE*; să le scoată *FG*//5 să le întinză *ABCDE*; să le întindă *FG*//10 să vază *ABCDE*; să vadă *FG*//14—15 Vasile, cel mai mare fecior al stăpînului *ABC*; Vasilie, feciorul mai mare *DEFG*//16 să închiză *ABCDE*; să închidă *FG*//32 zice apoi *AB*; îi zice apoi *CDEFG*.

70

4—5 caii năvăliți *ABCDEF*; caii năvăși *G*//11 văzu pe Simion și Mitrea *AB*; văzu pe Simion și pe Mitrea *CDEFG*//22 adauge *ABC*;

adause *DEFG//28* și își aruncă privirea *ABCDE*; și aruncă privirea *FG//30* Precum văz *ABCDE*; Precum văd *FG*.

71

9 ca să-i văză *ABCDE*; ca să-i vadă *FG//12* Mihi le face împărțășire *ABC*; Mihi le făcu împărțășire *DEFG//16* vraful de saci *ABCDE*; vraful de saci *FG//24* îi zice Simeon *ABCDE*; zice Simeon *FG//30* n-o scoți la cale *ABCDEF*; n-o scoți la capăt *G*.

72

3—4 le răspunse leica Safta *AB*; le răspunse și leica Safta *CDEFG//9—10* pe ici, pe colo erau însă cite o velniță *ABCDE*; pe ici, pe colo erau întinse cite o velniță *FG//13* și chiar *ABCDE*; ori chiar *FG//13—14* muma bunicăi *ABCD*; muma bunichii *E*; mama bunichii *FG//16—17* jur împrejur *ABCDEF*; giur împregiur *G//20* îi zise *AB*; îi ziseră *CDEFG//31* să crează *ABCDE*; să creadă *FG//38* mulțămire *A*; mulțămire *BCDEFG*.

73

1 Zicind aceste, chemă pe Marta *AB*; Zicind aceste, ea chemă pe Marta *CDEFG//12* Asta-i, vezi, asta-i *ABCDE*; Asta-i, vere, asta *FG//13* tocmai spuneam vărului Mihi *AB*; îi spuneam tocmai vărului Mihi *CDEFG*.

74

1 să văză *ABCDE*; să vadă *FG//15* din veselia obștească *ABCDEF*; din bucuria obștească *G//17* de bucuria *ABC*; la bucuria *DEFG//26, 27* să văză *ABCDE*; să vadă *FG//39—40* „Dar să fie cu iertare că ne găsiți atît de puțin pregătiți“. Făcînd pregătirile, Safta și întreaga ei casă se aflau în o veselă mișcare *ABCDE*; „Dar să fie cu iertare că ne găsiți atît de puțin pregătiți“ *FG*.

75

1—2 că poate primi oaspeți nuntași *ABCDEF*; că poate primi oameni și nuntași *G//6* lacrimile *AB*; lacrămile *CDEFG//7* cu sărutări *ABCDEF*; de sărutări *G//9* el mornăia *ABC*; el mormăia *DEFG//16* orice *AB*; orișice *CDEFG//18* flăcăoandru *ABC*; flăcăiandru *DEFG//18—19* să-i ieie *ABC*; să-i ia *DEFG//41* ai putea-o umple *ABCDE*; ai putea-o umplea *FG*.

76

7 înaintea sa *AB*; înaintea ei *CDEFG//12* graiul său limpede *AB*; graiul lui cel limpede *CDEFG//26* cu atît mai viu se ivea într-însa

ABCDEF; cu atît mai viu i se ivea într-însa *G*//28 în o stare *ABCDE*; într-o stare *FG*//30 în viața sa *AB*; în viața ei *CDEFG*//31 nimărui *ABC*; nimănui *DEFG*//31—32 Nu-și găsea loc de stîmpăr *A*; Nu-și găsea loc de astîmpăr *BCDEFG*//41 din dosul dealului *ABCDEF*; în dosul dealului *G*.

77

I și i se umple *ABC*; și se umple *DEFG*//15 și merge, merge dusă *ABC*; și merge dusă *DEFG*//23—24 ochii i se împăinjenesc *ABCDEF*; ochii i se împăingenesc *G*//25—26 fuge spre dînsul *ABCDEF*; fuge lîngă dînsul *G*//35 lacrimi *A*; lacrimi *BCDEFG*.

78

3—4 murmuiala pîraielor *ABCDEF*; murmureala pîraielor *G*//8 dealul ista *ABC*; dealul ăsta *DEFG*//9 cînd îl văz *ABCDE*; cînd îl văd *FG*//11 șapte vieți *AB*; șapte vieți *CDEFG*//13—14 îmi vine să cred că tot visez *ABCDEF*; îmi vine să cred că te tot visez *G*//20 liniștita amărăciune *ABCDE*; liniștea amărăciunii *FG*//25 ciobănei *ABCDEF*; ciobănie *G*//29 cînd gîndesc *AB*; cînd mă gîndesc *CDEFG*//31 Acum nu, nu te mai scoate nimeni *ABCDEF*; Acum nu te mai scoate nimeni *G*//32 să nu zic *ABCDE*; să n-o zic *FG*//33—34 Nu mai sunt stăpîn *A*; Nu-mî mai sunt stăpîn *BCDEFG*.

79

1—2 să ne povestim amarul *ABCDEF*; să ne povestim dragostea *G*//2 strigă apoi deznădăjduită și îl sărută *AB*; strigă apoi din nou și îl sărută *CDEFG*//12 împrejur *ABCDE*; împrejur *FG*//23 Cuceșii *ABCDE*; Cuceșii *FG*/paserile *ABCDE*; păsările *FG*//26 din culcușul său *A*; în culcușul său *BCDEFG*//26—27 să-și deie seamă *ABC*; să-și dea seamă *DEF*; să-și dea sama *G*//27 a șezut treaz *ABCDEF*; a stat treaz *G*//28 ședea cuprins de oboseală *A*; ci sta cuprins de oboseală *BCDEF*; ci ședea cuprins de oboseală *G*//32 are să primească oameni la casă *ABCDEF*; are să primească oameni acasă *G*//33—34 să fie cu băgare de seamă la tot ce trebuie să zică ori să facă el însuși *A*; să fie cu băgare de seamă la tot ce zic alții și la tot ce trebuie să zică ori să facă el însuși *BCDEFG* //35 Mihi era mai ușor *A*; Mihi era mai ursuz *BCDEFG*//38 cuprinsă de îngrijire *ABCDE*; cuprinsă de îngrijire *FG*.

80

31 Saffă! *ABC*; Saffo! *DEFG*//37 cu bună chibzuială *ABCDE*; cu multă chibzuială *FG*.

7 șapte *A*; șapte *BCDEFG*//12 grajduri *A*; grajduri *BCDEFG*//26
 Oricit de mihnit, se simțea bine *A*; Oricit de mihnit el se simțea bine
BCDEFG//27 El da mereu din cap *A*; Deda mereu din cap *BCDEFG*//
 28 o necăjea *ABCDEF*; o necăja *G*//32 toți așteaptă *ABCDE*; toți
 așteptau *FG*//34 iarăși *ABCDEF*; iar *G*//38—39 E mare cinstea pe
 care mi-o face Cosma, dar cu mult mai mare e cinstea pe care i-o fac
 eu, dându-i odorul casei mele *ABCDEF*; E mare cinstea pe care i-o
 fac eu dându-i odorul casei mele *G*.

10—11 printr-însul *ABCDE*; prin el *FG*//16 stinjeni *ABCDEF*;
 stingeni *G*//22 dete să coboare *AB*; dete să scoboare *CDEFG*//33 să-și
 deie *ABC*; să-și dea *DEFG*//34 să steie *ABC*; să stea *DEFG*//35 Mihu
 încreți sprincenele *A*; Mihu își încreți sprincenele *BCDEFG*//37
 nu puteau să treacă *ABCDEF*; nu putea să treacă *G*; anulat cu
ABCDEF//38 să-și deie *ABC*; să-și dea *DEFG*.

6 Cosma călcă pe puntea *AB*; Cosma călca puntea *CDEFG*//11 Să
 deie *ABC*; Să dea *DEFG*//35 una fugе de alta *AB*; una fugе la
 alta *CDEFG*//39—40 nu la biserică, nu mai putea să vadă oameni,
 coti dar la stînga între vii și se întoarse *AB*; nu la biserică; el
 intră între vii și se întoarse *C*; nici la biserică; el intră prin vii
 și se întoarse *DEFG*.

5 Pe la amiază *A*; Pe la amiază *BCDEFG*// 6—7 stau grămezi *A*; ste-
 teau grămezi *BCDEFG*//9—10 spunea șoptind *ABCDE*; îi spunea șop-
 tind *FG*//14 temîndu-te *ABCDE*; temîndu-se *FG*; anulat cu *ABCDE*//
 14—15 și alte de asemenea lucruri *ABCDEF*; și alte asemenea lucruri
G//17 a prins veste *ABCDE*; a prins de veste *FG*//26—27 nu erau multă-
 mite *A*; nu erau multumite *BCDEFG*//32 nu se mai duce cu Toader
 la peșite *AB*; nu se mai duce Toader la peșite *CDEFG*//37 să vadă
ABCDE; să vadă *FG*.

17 Marta făcea *AB*; Marta îi făcea *ODEFG*//18 lacrimi *AB*; lacrimi
CDEFG//22 și-a dezvelit *ABC*; a dezvelit *DEFG*//33 se strecurau
ABCDEF; se străcurau *G*.

11 nu mai gîndea *ABC*; nu se mai gîndea *DEFG*//14 să-și iele *ABC*; să-și ia *DEFG*//18 de aceeași soartă *ABCDEF*; la aceeași soartă *G*//20—21 după amiază *ABCDEF*; după amiază *G*//25 Stingele i se ridică în cap *A*; Stingele i se ridică însă în cap *BCDEFG*//34 Luni de dimineață *ABCDEF*; Luni dimineață *G*//38 să auză *ABCDE*; să audă *FG*.

3 un alt soț *ABC*; alt soț *DEFG*//4 și privea în ochii ei *ABCDE*; și se uita în ochii ei *FG*//6 lacrimă *AB*; lacrimă *CDEFG*//8 Du-te tu *AB*; Du-te *CDEFG*//23 să-și trimită oamenii *A*; să-și trimită oamenii *BC*; să-și trimeată oamenii *DEFG*//37 cum e tinereța *A*; cum sunt tinerețele *BCDEFG*//41 să lăcrimeze *A*; să lăcrămeze *BCDEFG*.

3 decît despre dînsul *ABCDEF*; decît de dînsul *G*//7—8 de cînd mereu îmi vorbește despre dînsul *ABCDEF*; de cînd îmi tot vorbește despre dînsul *G*//12 Uită *ABC*; Uite *DEFG*/e un cioban *ABCDEF*; e cioban *G*//17 zise muma *ABCDEF*; zise mama *G*//21—22 decît să mă facă *ABC*; decît să mă fac *DEFG*//25 plin de amărăciune *ABCDEF*; cu amărăciune *G*//34 să vadă *ABCDE*; să vadă *FG*//37 mamă-sa *ABCDEF*; mamă-sa *G*.

14 pe umăr *A*; pe umărul lui *BCDEFG*//20 să-l mai văz *ABCDE*; să-l mai văd *FG*//28 pierdut *ABC*; pierdut *DEFG*//31—32 Nu se mai îndoia *ABCDEF*; Nu se îndoia *G*//33—34 dar suferințele ei mai grele erau pentru dînsul *ABCDEF*; dar suferințele ei erau mai grele pentru dînsul *G*//39 mulțămirile vieții *AB*; mulțămirile vieții *CDEFG*.

4 aceste cuvinte *ABCDEF*; aceste vorbe *G*//11 să șază *ABCDE*; să șadă *FG*//14—15 pentru vorbele slabe *ABCDE*; pentru vorbe slabe *FG*, anulat cu *ABCDE*//28 mulțămit *AB*; mulțumit *CDEFG*/ Ținem *ABCDE*; Țineam *FG*//33 nimărui *ABC*; nimărui *DEFG*//41 Mihu sta turburat *A*; Mihu stetea turburat *BCDEFG*.

4, 22, 33 Simeon *ABC*; Simion *DEFG*//20—21 apoi cum a fi *AB*; apoi cum va fi *CDEFG*//24 cinste de dînsul *ABCDE*; cinste cu dînsul *FG*//29 celalalt *ABC*; cellalt *DEFG*//30—31 nu-și mai da seamă *AB*; nu-și mai dedea seamă *CDEF*; nu-și mai dădea seamă *G*//31 cele ce

face sau zice *ABCDEF*; cele ce face ori zice *G//32* au venit *ABCDEF*; a venit *G*.

92

I aş judeca cu totul altfel *ABCDEF*; aş judeca şi eu altfel *G//3* să deie *ABC*; să dea *DEFG//13* Să văz *ABCDE*; Să văd *FG//14* să mai întreb, să mă mai chibzuiesc, să mă încredinţez *ABC*; să mai întreb, să mă încredinţez *DEFG//21* Tot omul cu oameni de sama lui *A*; Tot omul cu oamenii de seama lui *BCDEFG//26* dintr-însa *ABCDE*; din ea *FG//33* pînă în seara tîrzie *ABCDE*; pînă seara tîrziu *FG*.

93

6 îngrijire *A*; îngrijare *BCDEFG//11* şi nu cunoştea *ABCDEF*; şi nu ştia *G//12* să vază *ABCDE*; să vadă *FG//14* Ar fi de dorit *ABCDE*; Ar fi dorit *FG//15* să-şi deie seamă *ABC*; să-şi dea seamă *DEFG//21* chiar şi între *ABCDE*; chiar între *FG//30* rostul obicinuit şi tigna *ABCDE*; rostul obicinuit şi tigna *F*; rostul obișnuit şi tigna *G//32* se urmaseră *ABCDE*; se urmează *FG//33-34* parcă nici nu mai era *ABCDEF*; parcă nici nu mai trăia *G*.

94

5 lacrimă *AB*; lacrămă *CDEFG//7-8* amărăciune *ABC*; amărăciune *DEFG//10* să se deie în vorbă *ABC*; să se dea în vorbă *DEFG//12* o vie îngrijire *AB*; o vie îngrijare *CDEF*; o viuă îngrijare *G//21* ridicîndu-şi *ABCDE*; ridicîndu-i, *FG*; anulat cu *ABCDE//26* să şază *ABCDE*; să şadă *FG//37* să vază *ABCDE*; să vadă *FG//39* Sara *A*; Seara *BCDEFG*.

95

8 o vie părere de rău *ABCDEF*; o viuă părere de rău *G//10-11* făcut de Dumnezeu numai şi numai de dragul ei *ABCDE*; făcut de Dumnezeu numai de dragul ei *FG//12* mulţămîtă *A*; mulţumită *BCDEFG//18* stînsese *AB*; stînsese *CDEFG*.

96

15 Mihu are să fie nun *ABCDE*; Mihu era să fie nun *FG//25-26* Mihu strînsese îndelung mîna lui Cosma *ABCDE*; Mihu strînsese mîna lui Cosma *FG*.

97

15 să steie *ABC*; să stea *DEFG//16* trupina părului *A*; tulpina părului *BCDEFG//25* zise Marta cu vioşie *ABCDEF*; grăi Marta cu vioşie *G//41* spărietă *AB*; speriată *BCDEFG*.

14 să-l mai vadă *ABCDE*; să-l mai vadă *FG*//17 de întâmplări și de zguduiuri *ABCDE*; de întâmplări și zguduituri *FG*//37 trăseseză de gazdă *ABC*; trăseseză la gazdă *DEFG*.

1 El avuse *ABCDEF*; El avusese *G*//9 cu musteața groasă *ABC*; cu mustața groasă *DEFG*//9—10 de spetele scaunului *ABCD*; de spatele scaunului *E*; pe spatele scaunului *FG*//21—22 Dar o dată tot trebuie să fie și e mai bine așa. — Așa-i, fata mea, zise Mihă, mai stete puțin cuprins de nedumirire, apoi ieși *ABCDE*; Dar o dată tot trebuie să fie, apoi ieși *F*; Dar o dată trebuie să fie, apoi ieși *G*//24 lacrimi *AB*; lacrimi *CDEFG*//25 lacrimile *AB*; lacrimile *CDEFG*//26—27 ieși în urma tată-său *AB*; ieși în urma tătine-său *CDEFG*//37 țărnițele riului *AB*; țărnițele riului *CDEFG*.

2 crășmele *ABCDE*; circiumele *FG*//4 dîmprejur *ABCDEF*; dîmpregiur *G*//8 ca să vadă *ABCDE*; ca să vadă *FG*//17 la oștea carului; *ABCDE* la proșapul carului *FG*//18 împrejurul *ABCDEF*; împregiurul *G*//29 să o mai vadă *ABCDE*; să o mai vadă *FG*//35—36 sta timp îndelungat în trăsura *AB*; stetea timp îndelungat în car *CDE*; stătea timp îndelungat în car *FG*//37 strimți *ABCDEF*; strimți *G*/cămășă lungă *ABC*; cămășă lungă *DEFG*//40 plăselele groase *AB*; prășecele groase *CDEFG*.

2 dezvălită *ABCDE*; dezvăluită *FG*//14 în umbra unui carpăn *ABCDEF*; la umbra unui carpăn *G*//17 și a le potrive pe trup *ABCDE*; și a și le potrive pe trup *FG*//24 să deie *ABC*; să dea *DEFG*//25 să fie cu toții *ABCDEF*; să vie cu toții *G*//29 se-ndesuia *ABC*; se înghesuia *DEFG*//38—39 la un vraf de lemnărie *ABCDEF*; la un vîrf de lemnărie, *G*; *anulat cu ABCDEF*.

3 stetea Miron *ABC*; stătea Miron *DEFG*//4 împrejurul *ABCDEF*; împregiurul *G*//8 Cum țini juncanii *AB*; Cum ții juncanii *CDEFG*//26 i-am dus la cîmpie *ABCDE*; i-am adus la cîmpie *FG*//29 în trăsura *A*; în car *BCDEFG*.

25 să o vadă *ABCDE*; să o vadă *FG*//26 A trecut poate un ceas de cînd o vede, viața i s-a făcut ca o zi de primăvară *ABCDEF*; A trecut ca o zi de primăvară *G*//27 multămit *A*; multumit *BCDEFG*//27—28

De pe o clipă în alta *A*; Dintr-o clipă în alta *BCDEFG*//36 Acum nu mai e pentru buna chibzuire *A*; Acum nu mai e timp pentru buna chibzuire *BCDEFG*.

104

2 și pleacă *ABCDEF*; și plecă *G*//4 nu se mai întrebă *ABCDEF*; nu se mai întrebă *G*//5 cu o mișcare pripită *ABCDEF*; cu o mișcare pripită *G*//17 în laturi *ABC*; în lături *DEFG*//lacrimi *AB*; lacrimi *CDEFG*//18 Încet, încet el o apropie *ABCDE*; Încet, el o apropie *FG*//40 Mai bine să mor *ABCDEF*; Mai bine mor *G*.

105

1 Nu vreau *A*; Nu vreau *BCDEFG*//3 Zicînd aceste cuvinte *ABCDEF*; Zicînd aceste vorbe *G*//4 lacrimi *AB*; lacrimi *CDEFG*//10 de sine *AB*; de la sine *CDEFG*//21—22 vie îngrijire *AC*; vie îngrijire *BDE*; vie îngrijorare *F*; viuă îngrijorare *G*//32 cum el ajunge *ABCDE*; cum el ajungea *FG*//33 Marta se apropie *ABC*; Marta se apropia *DEFG*.

106

7 spăriet *AB*; speriat *CDEFG*//14 Mihu stetea *ABCDE*; Mihu stătea *FG*//32 lacrimi *AB*; lacrimi *CDEFG*//35 nunta satului se face *AB*; nunta satului tot se face *CDEFG*.

p. 107

BUDUȚEA TAICHII

A apărut în *Convorbiri literare*, XIV (1880), nr. 3 (1 iunie), p. 93—110, nr. 4 (1 iulie), p. 136—152.

Se reproduce în *Timpu*, V (1880), nr. 148 (5 iulie), p. 2; nr. 149 (6 iulie), p. 2—3; nr. 150 (8 iulie), p. 2—3; nr. 151 (9 iulie), p. 2—3; nr. 152 (10 iulie), p. 2—3; nr. 153 (11 iulie), p. 2—3; nr. 154 (12 iulie), p. 2—3; nr. 155 (13 iulie), p. 2—3; nr. 156 (15 iulie), p. 2—3; nr. 157 (16 iulie), p. 2—3. Se specifică: „Din *Convorbiri literare*”. Se tipărește în *Novela din popor*, București, Editura „Socec”, 1881, p. 213—288. Se retipărește în *Novela*, I, București, Editura „Socec”, 1892, p. 146—215. Se reproduce în *Amical copiilor*, II (1892), nr. 3 și 4 (iunie-iulie), p. 127—140. Se retipărește în *Nuovele*, I, București, Editura „Minerva”, 1907, p. 141—202; *Nuovele*, I, ediția a II-a, București, Editura „Minerva”, 1915, p. 137—194. Se reproduce în *America* (Ohio), XIII (1918), nr. 294 (27 decembrie), p. 4; nr. 295 (28 decembrie), p. 4; nr. 296 (30 decembrie), p. 4; nr. 297 (31 decembrie), p. 4; XIV (1919), nr. 1 (1 ianuarie), p. 4; nr. 2 (3 ianuarie), p. 4; nr. 3 (4 ianuarie), p. 4; nr. 4 (6 ianuarie), p. 4; nr. 5 (7 ianuarie), p. 4; nr. 6 (9 ianuarie), p. 4; nr. 7 (10 ianuarie), p. 4; nr. 8 (11 ianuarie), p. 4. Se retipărește în *Nuovele*, I, ediția a III-a, București, Editura „Cartea românească”, 1921, p. 135—195. Se reproduce, după această ediție, în *America* (Cleveland, Ohio), XVII (1922), nr. 171 (22 iulie), p. 4; nr. 172 (24 iulie), p. 4; nr. 173 (25 iulie), p. 4; nr. 174 (26 iulie), p. 4; nr. 175 (27

lulie), p. 4; nr. 176 (28 iulie), p. 4; nr. 177 (29 iulie), p. 4; nr. 178 (31 iulie), p. 4; nr. 179 (1 august), p. 4; nr. 180 (2 august), p. 4; nr. 181 (3 august), p. 4; nr. 182 (4 august), p. 4; nr. 183 (5 august), p. 4; nr. 184 (7 august), p. 4; nr. 185 (8 august), p. 4; nr. 186 (9 august), p. 4; nr. 187 (10 august), p. 4; nr. 188 (11 august), p. 4. Se retipărește în *Nuvela*, I, ediția a IV-a, București, Editura „Cartea românească”, [1923], p. 135—195; *Budulea Taichii*, București, Editura „Cartea românească”, [1923], 48 p. („Pagini alese din scriitorii români”).

Traduceri: *Vaters Budulea*. Eine Dorfgeschichte aus Siebenbürgen, în *Neue rumänische Skizzen*, uebersetzt von Mite Kremnitz, Leipzig, Wilhelm Friedrich, [1880], p. 81—129.

Cele două numere din *Convorbiri literare* în care se publică *Budulea Taichii* au un aspect pronunțat științific și documentar. Ocupă un spațiu întins, în amfîndouă numerele, lucrări ca *O călătorie în Dobrogea* de T. Burada și *D. Petriceicu Hașdeu și „Cuvinte din bătrîni“* de A. Ci-hac, și una și alta lucrări științifice. *Convorbirile literare* mai publică, în aceleași numere, corespondența dintre V. Alecsandri și I. Ghica (nr. 3) și dintre I. Heliade Rădulescu și Costache Negruzzi (nr. 4). Literatura este, de la o vreme, slab reprezentată, și se publică îndeosebi poezie, despre care nici cei de la revista ieșeană nu aveau o părere bună. Întîlnim și în aceste numere versuri de A. Naum, Veronica Micle, N. Volenti și N. Pruncu. M. Pompiliu dă cîteva traduceri. Producția literară de nivel scăzut explică preferințele pentru „materiale“ științifice și documentare. Atunci însă cînd primesc opere literare importante, le apreciază și nu ezită să desfacă chiar numerele al căror sumar fusese întocmit. „Am primit novela lui Slavici—ți scrie M. Pompiliu lui T. Maiorescu în 14 iulie 1880—. A venit la timp. Deși poate fără cuvînt, dar vă mulțumesc, grija mea nu era puțină: aveam tipărite două coale cu o corespondență dintre d-nii Alecsandri și Ioan Ghica, cu un poem de Beldiceanu și cu o doză de aforisme compuse pe aici, pe la noi; iar pentru restul de trei coale nu mai era decît o scrisoare a lui P. Calimah și cîteva poezii“ (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, V, p. 59). Miron Pompiliu, care răspundea, în absența lui I. Negruzzi, de apariția revistei, trece, după primirea nuvelei lui Slavici, la regrouparea materialului, putînd astfel întocmi cele două numere. Își manifestă însă îngrijorarea în legătură cu sumarul numărului pe august. El îi cere lui Maiorescu, în aceeași scrisoare, să-i trimită ceva. Aștepta de la critic „vrun studiu critic ori vrun articol științific“. Astfel, *Budulea Taichii* apare nu numai ca lucrarea mai importantă, ci și aceea care dă acestor numere înfățișarea de publicație literară.

Slavici își compune nuvela într-un moment cînd în viața sa preocupările în legătură cu școala devin dominante. El discută în *Timpu*,

Încă în decembrie 1877, manualele lui I. Manliu, când apreciază că se putea vorbi de o „nouă direcție pedagogică“ (*Noua direcție pedagogică*, în *Timpu*, 1877, nr. 284—285 din 17 și 18 decembrie). Dar în atenția sa stă îndeosebi școala din Transilvania. Slavici prezintă, în aprilie 1878, manualele școlare întocmite de V. Petri (*Nou A-B-C-dar românesc de Vasile Petri*, în *Timpu*, 1878, nr. 93 din 28 aprilie), și apoi și revista pedagogică *Școala română*, redactată de acesta (*Notiță bibliografică*, în *Timpu*, 1878, nr. 258 din 24 noiembrie). Mai importante sînt, fără îndoială, cele două studii: *O sminteală ungurească*, apărut în decembrie 1878, și *Țăranul român*, publicat tot în *Timpu*, în 1878 și 1879 (1878, nr. 269—272 din 8—12 decembrie; nr. 279—281 din 20—22 decembrie 1879; nr. 2—11 din 4—16 ianuarie). Ultimul a fost reprodus, în mare parte, și în *Telegraful român* (1879, nr. 11—16 din 27 ianuarie—8 februarie). Școlile de peste munți — firește, nu cele susținute de stat — aveau menirea să contribuie, cum le și înfățișează în navelă, la menținerea legăturilor dintre țărâtime și intelectualitate, spre a întări capacitatea de rezistență a poporului român la presiunile politicii de deznaționalizare. „În Ardeal, în Bucovina, în Țara Ungurească și în Banatul Timișorii — scrie Slavici în *Țăranul român* — aproape toți aceia care vorbesc [și] scriu despre treburile publice sunt ieșiți din popor, sunt fii ori nepoți de țărani, și așa e lucru firesc să ție la matca din care au ieșit.“

Ministerul Instrucțiunii se preocupă, pe de altă parte, să introducă reforme în sistemul de învățămînt din România. Maiorescu întocmește, încă în 1875, un *Proiect de lege asupra învățămîntului public*, cel dintîi privind modificarea legii din 1864, care ajunge în dezbaterile corpurilor legiuitoare (I. Popescu-Teiușan, *Contribuții la studiul legislației școlare românești. Legea instrucției publice din 1864*, București, 1963, p. 127—136). Dezbaterile încep în ianuarie 1876, și la ea luă parte cele mai de seamă personalități politice ale vremii: T. Maiorescu, Th. Rosetti, V. Boerescu, C. Bolliac. Proiectul cade și discuțiile în legătură cu modificarea sistemului de învățămînt iau amploare. I.C. Drăgescu publică în *Românul* (1876, din 7—8 august) un articol, *O cestiune de viață*, în care dă o privire foarte documentată asupra situației învățămîntului în diferite țări; N. Scurtescu trimite o scrisoare deschisă, *Instrucțiunea și literatura*, căreia *Românul* îi face loc în coloanele sale (1876, din 22 august), iar Al. Odobescu publică, tot în *Românul* (1876 din 28 august), articolul *Progresul prin școli*. „Care e sămînța ce asigură mărirea națiunilor — se întreabă Odobescu — și care e modul de a o semăna? Modul este instrucțiunea practică și solidă, răspîdită cu profunzime în popor; sămînța este știința

dar, precum ziceam și mai deunăzi, știința întărită cu iubirea de patrie. "Românul acordă mare însemnătate articolului și-l dă ca editorial. Să mai notăm că Ion Ionescu de la Brad combate, în 1876 și 1877, politica bugetară a guvernelor față de școli. Miniștrii cultelor și instrucțiunii care se succed la conducerea ministerului încredințează și „dascălilor“ misiuni de informare. Creangă este numit membru în Consiliul general al instrucțiunii și face călătorii la București, să ia parte la lucrări. Acum și în aceste împrejurări începe să scrie *Amintiri din copilărie* (D. Vatamaniuc, *Călătoriile lui I. Creangă la București*, în *Gazeta literară*, 1964, nr. 51 din 17 decembrie). Slavici primește sarcina să asiste la examene și întocmește rapoarte despre starea învățămîntului (I. Slavici, *Raportul Comisiunii I literare asupra examenelor gimnasiilor din București*, în *Starea înveșimentului publicu secundaru la finele anului școlaru 1880—81 după rapoartele comisiunilor cari au asistat la examene*, București, 1881, p. 53—60).

Budulea Taichii a fost citită la ședințele „Junimii“ bucureștene. Maiorescu însemnă în jurnalul său, îndată după 4/16 noiembrie 1879: „...Splendidul *Budulea Taichii* al lui Slavici“ (T. Maiorescu, *Insemnări zilnice*, I, p. 329). Așadar, data compunerii nuvelei se situează înainte de decembrie 1879.

Materia nuvelei este autobiografică, nu însă pe toată întinderea ei și nu în înțelesul de reproducere fidelă a tuturor întâmplărilor. O graniță între întâmplările reale și cele imaginate pare cu neputință de stabilit. Este Dimitrie Voștinariu — Slavici îi spune Avram Voștinariu — învățătorul lui Slavici în Siria, prototipul lui Pantelimon Clăiță din nuvelă? Pantelimon Clăiță se vede, ca și Popa Tanda, un bun gospodar, cu deosebirea că nu o face atât în folosul său, cât mai ales al satului. Învață copiii să pună altoi, să îngrijească de vița de vie și de stupi etc. Cunoștințele și le ia, chiar în practica gospodărească, din cărți, fiind încredințat că numai așa se putea face mai bine „de cum se obișnuiește la prostimea noastră de astăzi“. Pantelimon Clăiță consideră învățătura, pe de altă parte, ca principala cale de ieșire din sărăcie, spre a se ajunge, cu vremea, la o situație economică pe care o dorea cât mai importantă. Era această cu atât mai necesar cu cât românii de peste munți făceau parte dintre naționalitățile oprimate. Imaginea ce ne-o formăm despre Dimitrie Voștinariu din memorialistica prozatorului, precum și din unele articole ca *Scripto-logia* (*Minerva literară și artistică*, 1910, nr. 22 din 11 aprilie), este cu totul alta. „Jupînul“ învățător, cum îl numește Slavici, pretindea plocoane de la școlari, își petrecea zilele la vînătoare, iar nopțile, la jocul de cărți. „Metodul“ său de predare era învechit și se reducea mai mult

la acela de a „pișca“ școlarii cu „joarda“ și a croi pedepse, în născocirea cărora dădea dovadă, în adevăr, de inventivitate. Contribuția lui la ridicarea economică și culturală a satului este inexistentă. *Gazeta Transilvaniei* din 12 aprilie 1858 critică sever, într-o corespondență, *Din Banatu, 1858*, atât „metodul“ lui Dimitrie Voștinariu, cît și delăsarea șirienilor, făcînd vinovat, indirect, tot învățătorul. D. Voștinariu se înfățișă, arată ziarul brașovean, ca pe „timpurile lui Noe“, petrecea nopțile cu cărțile de joc și cu „alalaie“ și umbla în „pomene“. „Metodul“ învățătorului, numit de ziar „metodul bățului“, nu dădea rezultate, și „pruncii în afară de a citi și scrie rău, nimica alta nu mai învață“. Casele în Țiria, deși mari, erau „neîngrijite, necurate, dezgrădite“. Părăgînirea în care ajunsese Țiria avea cauze pe care nici învățătorul, nici preotul nu le puteau înlătura. „Domnul de pămînt“ (groful) și administrația, atît centrală, cît și cea locală, supuseră șirienii, ca de altfel și locuitorii altor comune, la grele obligații, încît nu mai aveau vreme, și poate nici tragere de inimă, fie măcar să-și împrejmuie casele cu garduri. Slavici pornește, cum se vede, atît în construirea personajului, cît și a cadrului de la alte date decît cele pe care i le oferea școala pe care o frecventă. Altfel spus, Slavici nu evocă, memorialistic, ci compune un „model“. Căci dacă între imaginea ce ne-o facem, pe baza documentelor, despre D. Voștinariu și cea a învățătorului din nuvelă deosebirea este categorică, există o identitate perfectă între cuvintele învățătorului din nuvelă și ideile din articolele lui Slavici.

Observația aceasta poate fi extinsă și la imaginea ce ne-o formăm despre Hușu și pe celelalte trepte ale învățămîntului din imperiul austro-ungar. Există totuși în nuvelă scene pentru care se pot invoca documente ce duc la biografia prozatorului. Slavici sta în gazdă, în adevăr, la meseriași — tîmplari, măcelari. Stă în gazdă, în 1864—65 la Szadi Maria, văduvă, și poate precupeață (*Matricola 1864—65*, Liceul „Ioan Slavici“, Arad). Descrierea Aradului, așa cum se desprinde din nuvelă, se întemeiază pe date care se verifică documentar. Există o strictă concordanță, pe de altă parte, între aceste date și cele pe care Slavici le comunică în memorialistica sa.

Budulea Taichii a stat în atenția tuturor criticilor. Nuvela este însă cel mai des invocată ca termen de comparație, cu deosebire în acele cercetări care dau prioritate temei unei scrieri sau alteia. Consemnarea tuturor opiniilor critice, deși nu fără interes, ar ocupa prea mult spațiu. Să notăm totuși că în darea de seamă din *Gazeta Transilvaniei*, aparținînd, probabil, lui Andrei Bârseanu, se arată că meritul principal al nuvelei stă în faptul că ea pune în lumină legătura strînsă

dintre intelectualitate și popor. „Dacă în *Budulea Taichii* acțiunea se cam trăgânează, suntem cu prisosință despăgubiți prin împrejurarea că în această novelă se arată în chipul cel mai fermecător trecutul celor mai mulți din bărbații de frunte ai românilor din Ardeal și Țara Ungurească, ai căror părinți au fost oameni din popor“ (A.B. *Noveltele lui Slavici și Gane*, în *Gazeta Transilvaniei*, 1882, nr. 49 din 11 mai). Caracterizarea mai cuprinzătoare, care fixează și locul nuvelei în evoluția prozei românești, rămâne cea a lui Eminescu: „*Budulea Taichii* — poate nu atât de sobră în formă ca *Popa Tanda* — e de-o adâncime psihologică mai mare încă. Scrisă cu umor, e de-un gen necunoscut pîn-acum la autorii români. Adâncimea mării seriozități morale a autorului e acoperită cu bruma ușoară a bătăii de joc și a comicului. S-ar fi crezut că «umorul», întristarea și patimele îmbrăcate în haina comică a glumei și a ridicolului e străină geniului nostru popular și proprie numai englezilor și germanilor. «*Budulea*» d-lui Slavici e o dovadă învederată de contrariu. Se poate scrie umoristic și românește“ (M.E[minescu], *Noveltele din popor*, în *Timpul*, 1882, nr. 69, din 28 martie).

- SIGLE: A: *Convorbiri literare*, 1880
 B: ed. „Socec“, 1881
 C: ed. 1892—1896
 D: ed. „Minerva“, 1907
 E: ed. „Minerva“, 1915
 F: ed. „Cartea rom.“, 1921
 G: ed. „Cartea rom.“, [1923]

V a r i a n t e

107

5 mi se desfășură *ABCDEF*; mi se desfășoară *G//9* să gîndească *ABCDEF*; să se gîndească *G//10*, 22 totdeauna *ABCDEF*; întotdeauna *G//18* celălalt *ABCDE*; cellalt *FG//24* să lese copilul singur *ABC*; să lase copilul singur *DE*; să-l lase pe copil singur *FG//25* cimpoaiele *ADEF*; cimpoile *BCG*.

108

5 cu belșug pe masă *ABCDEF*; cu belșug la masă *G//9* cimpoaiele *A*; cimpoiul *DEF*; cimpoile *BCG//11* cimpoiul *ABDEF*; cimpoile *CG//18* el îi zicea mereu *ABCDE*; el zicea mereu *FG//20—21* și-l trimite la școală, ca să-mi mai bat și eu capul cu dînsul *ABCDE*; și trimite-l la școală, ca să-mi bat și eu capul cu dînsul *FG//24—25* ca și Huțu poate să învețe carte *AB*; că și Huțu are să învețe carte *CDEFG*.

5 ci Mihail și Budulea *ABCDE*; ci Mihail Budulea *FG*//6 cel cu cimpoaiele *AB*; cel cu cimpoiul *DEF*; cel cu cimpoile *CG*//10 băiet *ABC*; băiat *DEFG*//14 ne-a pus în rînd *ABC*; ne-a pus în rînduri *DEFG*//23—24 le-am păstrat amîndouă *ABCDEF*; le-am păstrat pe amîndouă *G*//25 am sosit acasă *ABCDEF*; am ajuns acasă *G*//38 băiet așezat *ABCDE*; băiat așezat *FG*.

6 mai mult decît la dînsul *ABCDEF*; mai mult ca la dînsul *G*//20 la școlile mari *AB*; la școlile cele mari *CDEFG*//25 cu toate aceste *ABC*; cu toate astea *DEFG*//35 — Uită *ABC*; — Uite *DEFG*//37 aș putea eu să învăț *ABC*; aș putea să învăț *DEFG*.

4 decît să poată înțelege *ABCDEF*; decît ca să poată înțelege *G*//10 nedumirit *ABCDE*; nedumerit *F*; nemulțumit *G*//15 un fel de răbuș *ABCDE*; un fel de răboj *FG*//17—18 o știu pe de rost *A*; o știi pe de rost *BCDEFG*//32 cu băgare de samă *A*; cu mare băgare de seamă *BCDEFG*//35—36 de zece, de o sută de ori și cu cît mai mult îl scria cu atît mai bine înțelegea *ABCDE*; de zece, cu atît mai bine înțelegea *FG*.

9 să înțelegi *ABCDE*; să-l înțelegi *FG*//22 sau un berbece *ABC*; ori un berbece *DE*; ori un berbec *FG*//23 se scrie cimpoi *A*; se scrie cimpoile *BCDEFG*//30—31 trebuiau să fie grozav de multe slove *ABCDEF*; trebuiau să fie și grozav de multe slove *G*//36 Poci *ABCDEF*; Pot *G*.

15—16 să prinză vorbă *ABCDE*; să prindă vorbă *FG*//18—19 cu musteața groasă *A*; cu mustața groasă *BCDEFG*//28 să prinză *ABCDE*; să prindă *FG*//31 ca și Clăiță *AB*; ca Clăiță *CDEFG*//33 Pentru că vezi d-ta *ABCDEF*; Pentru că să vezi d-ta *G*//36 n-ar trebui să-și mai piarză vremea *ABCDE*; n-ar mai trebui să-și mai piardă vremea *FG*//40 petrinjel *AB*; pătrinjel *C*; pătrunjel *DEFG*//41 la anul să-i pun chiar și la prașilă *ABCDE*; la anul am să-i pun chiar la prașilă *FG*.

2 mi-ar mai da *ABCDE*; mi-ar da *FG*//9 nici un băiet *ABC*; nici un băiat *DEFG*//14—15 să ieie copiii... și să-i deie *ABC*; să ia copiii... și să-i dea *DEFG*//15 Pentru că să vezi d-ta: nu ți le spun accste, pentru c-aș

voi să mă pling *ABCDEF*; Pentru că să vezi d-ta *G//19* pînea de toate zilele *ABCDE*; pînea cea de toate zilele *FG//21* Înțelege dar că tot omul *ABCDEF*; Înțelege că tot omul *G//29—30* ori să grăiască cel mai scurt cuvînt măcar: cînd auzi însă cele din urmă cuvînte, el nu se mai putu stăpîni și grăi ridicîndu-se puțin de pe scaun: Așa este! *ABCDEF*; ori să grăiască cea mai scurtă vorbă măcar: Așa este! *G//31—32* mulțumit *ABCDE* mulțumit *FG*.

115

6 vorbește în aiurea *ABCDE*; vorbește într-aiurea *FG//16* să steie *ABC*; să stea *DEFG//16, 28* să-și ieie *ABC*; să-și ia *DEFG//20* să mai steie *ABC*; să mai stea *DEFG//22* din Voideni *A*; din Văideni *BCDEF*; de Văideni *G//30* a învățat de la mine *AB*; a învățat la mine *CDEFG//41* să vază *ABCDE*; să vadă *FG*.

116

15—16 că nu e berbece *ABCDE*; că nu e berbec *FG//23* și de podobii *ABCDE*; și podobii *FG//38—39* să-l deie *ABC*; să-l dea *DEFG*.

117

2—3 nu se simțea de loc bine în ele *ABCDEF*; nu se simțea bine în ele *G//3* îi era parcă rușine de lume *ABCDEF*; îi era rușine parcă de lume *G//8—9* pe la Ana și pe la Caiafa *ABCDE*; pe la Ana și Caiafa *FG//13* băiet *ABC*; băiat *DEFG//20* Asta-i o limbă *ABCDEF*; Asta-i limbă *G//35* să șază *ABCDE*; să șadă *FG*.

118

6, 12 băiet *ABC*; băiat *DEFG//11* cimpoierul *A*; cimpoieșul *BCDEFG//12—13* care a umblat la școală *ABCD*; care acum a umblat la școală *E*; care pîn-acum a umblat la școală *FG//15* La noi a umblat *ABCDEF*; La noi a mers *G//22* să steie *ABC*; să stea *DEFG//28* îl va întreba și-i va face un examen *ABCDE*; îl va întreba și-i va face examen *F*; îl va întreba la examen *G//31* ca să vază *ABCDE*; ca să vadă *FG*.

119

1 ce nu-i sunt *ABCDEF*; ce nu sunt *G//6—8* deoarece își stăpînea risul. În cele din urmă el îi făcu semn lui Huțu să se apropie. De cînd auzise cuvîntul examen *ABCDEF*; deoarece își stăpînea risul. De cînd auzise cuvîntul examen *G//9—10* acum înainta cu pași hotărîți *ABCDEF*; acum intra cu pași hotărîți *G*; anulat cu *ABCDEF//15* să riză *ABCDE*; să ridă *FG//21* să-i deie *ABC*; să-i dea *DEFG//22* va vede că știe *AB*; va vedea că știe *CDEFG//26* cum rostește cuvintele *ABCDEF*; cum rostește vorbele *G//29—30* Îl văd parcă și acum pe Budulca încremenit *A*;

11 văd parcă și acuma pe Budulea. El stete nițel încremenit *BCDEFG*//32 chiar să vorbească *ABCDEF*; chiar și să vorbească *G*//39 ca să vază *ABCDE*; ca să vadă *FG*//39–40 se leagă *ABC*; se legă *DEFG*.

120

3 Băietul *ABC*; Băiatul *DEFG*//15–16 era un om neobosit *ABC*; era om neobosit *DEFG*//36 mai avînd ea să le fiarbă *ABCDE*; mai avînd ca să le fiarbă *FG*//38 șasezeci *ABC*; șizeci *DEFG*//fiindcă el ducea *AB*; fiindcă îi ducea *CDE*; fiindcă îi aducea *FG*.

121

1 coșul cu pește *ABC*; coșurile cu pește *DEFG*//23 avea și el fecior la *A*; avea și el un fecior la *BCDEFG*//30 tigna *AB*; tihna *DE*; tigna *CFG*//38 jărativ *ABC*; jericiv *DEFG*//40 să-l ia *ABCDEF*; să-l iei *G*.

122

2, 14 să vază *ABCDE*; să vadă *FG*//12 să rîză *ABCDE*; să rîdă *FG*//13 a intrat și a zis *ABCDE*; a intrat, a zis *FG*//18 băiet *AB*; băiat *CDEFG*.

123

22 să-l scoată *ABCDEF*; să-l scoată *G*//24 le îndoia *ABCDEF*; le împătura *G*.

124

2 să se deie *ABC*; să se dea *DEFG*//10 mănios *AB*; minios *CDEFG*//11 să rîză *ABCDE*; să rîdă *FG*//14–15 să răspund pentru el, fiindcă eu știam ungurește *ABCD*; să răspundem pentru el, fiindcă eu știam ungurește *EF*; să răspund eu pentru el, fiindcă știam ungurește *G*//20 părul de pe frunte *ABCDE*; părul pe frunte *FG*.

125

4 nici un fel de Budulea *ABCDE*; nici un fel de Budule *FG*//7, 10 șizeci *ABC*; șizeci *DEFG*//8 mătură în casă *ABCDE*; mătură casa *FG*//16 să ne spuie *ABC*; să ne spună *DEFG*//17 se ceartă sirbește *ABCDE*; se ceartă pe sirbește *FG*//18 îmi părea și bine *ABCDE*; îmi părea bine *FG*//30–31 împrejurul lui *ABCDEF*; împregiurul lui *G*//39 să-l treacă pe Huțu *ABCDE*; să treacă pe Huțu *FG*//40 să iei băietul *ABC*; să ia băiatul *DEFG*.

126

1 să-l scoată *ABCDE*; să-l scoată *FG*//24, 26 cimpoier *A*; cimpoieș *BCDEFG*//33 mîngliet *AEC*; mîngliat *DEFG*.

5 Ioța Vătricanu *ABCDE*; Ioța Vătriceanu *FG//9* erau foarte veseli *ABCDE*; eram foarte vesel *FG//10* băiet *ABC*; băiat *DEFG//14* o legăturică *AB*; o legătură *CDEFG//15* călindar *ABCDE*; calendar *FG//28* amorțiți de frig *ABCDE*; amorțit de frig *FG*.

6—7 dacă putem să rămînem toți trei acasă? Ei au rămas dar în sfînta zi de Crăciun acasă, și Budulea se bucura acum *ABCDE*; dacă putem să rămînem toți trei acasă, și Budulea se bucura acum *FG//25* să vie pe Crăciun acasă *ABCDE*; să vie de Crăciun acasă *FG//26* să-l iei *ABC*; să-l ia *DEFG*.

4 Huțu rămăsese *ABCDE*; Huțu rămase *FG//16* el le este un părinte *AB*; el este un părinte *CDEFG/acesta ABCDEF*; aceasta *G*; anulat cu *ABCDEFG//20* Știi tu, mă *ABCDE*; Știi tu, mă *FG//27* de Crăciun *ABCDE*; pentru Crăciun *FG*.

6 într-insele *ABCDEF*; în ele *G//9* aste mai nouă *ABC*; aste mai noi *DEF*; este mai noi *G*.

5 și atunci le poți citi *ABC*; și poți citi *DE*; și le poți citi *FG//23* om pe fața pămîntului *ABCDE*; om de pe fața pămîntului *FG//24* ca în o lume *ABCDE*; ca într-o lume *FG//33* stetea sfiită *ABC*; stătea sfiită *DEFG*.

2 îi mulțamește *ABC*; îi mulțumește *DEFG//11* să piarză *ABCDE*; să piardă *FG//17* și nu-i mai dădea pace *ABCDE*; și nu-i dădea pace *FG//20* din cealaltă parte *ABCDE*; de cealaltă parte *FG*.

7 și fiindcă el zicea *ABC*; fiindcă el zicea *DEFG//15* băiet *ABC*; băiat *DEFG//18* ca și Clăiță *AB*; ca Clăiță *CDEFG//30* îl și vedeam *ABCDE*; îl vedeam *FG//33—34* să rămînă cu băieții *ABCDE*; să rămînă cu cei doi băieți *FG*.

1 a venit apoi și Huțu *ABCDE*; a venit și Huțu *FG//8* să prinză *ABCDE*; să prindă *FG//9—10* să-i iei locul *ABC*; să-i ia locul *DEFG//12, 13* să o prinză *ABCDE*; să o prindă *FG//19* are să steie *ABC*; are să

stea *DEFG*//20 să mai steie *ABC*; să mai stea *DEFG*//24—25 nu știuse pentru ce *ABCDE*; nu știuse pîn-atunci pentru ce *FG*//34 să-și vadă *ABCDE*; să-și vadă *FG*//35 mă trase la o parte și mă întrebă *ABC*; mă întrebă *DEFG*//39 și în curînd *ABCDEF*; și curînd *G*.

135

2 are să ieie *ABC*; are să ia *DE*; *FG*//4 Și zicînd aceste *ABCDE*; Și zicîndu-le aceste *FG*//12 musteața *ABC*; mustața *DEFG*//14 el tăcea și privea mereu în ochii lui *ABCDEF*; el privea mereu în ochii ei *G*//16 Cocorăști *ABC*; Cocorești *DEFG*//39—40 sta mai bucuros singur cu gîndurile lui *ABCDEF*; sta bucuros cu gîndurile lui *G*.

136

3 El a tresărit ca și cînd *ABCDEF*; El tresări ca și cînd *G*//6, 11 am să o ieu *AB*; am să ieu *C*; am să iau *DEFG*//13—14 din fața și din ochii lui *ABCDEF*; din fața și ochii lui *G*//28 și iarăși alții *ABC*; și iară și alții *DE*; și iar alții *FG*//31 mustețe *ABC*; mustață *DEFG*//32 fericit *ABCDEF*; fericiți *G*//37 pe vacanțe *ABCDE*; de vacanțe *FG*//38 să mă auză *ABCDE*; să mă audă *FG*.

137

1 că o să i-o spună el *ABCDEF*; că o să-i spună el *G*//5 tînăr *AB*; tînăr *CDEFG*//7 tîcnă *AB*; tîgnă *CFG*; tîhnă *DE*//13 pînă ce nu s-a oprit *ABCDEF*; pînă ce s-a oprit *G*//15 — Foarte frumos! Și iar s-a primblat prin casă, iar cînd s-a oprit din nou, a grăit: — Așa este! *ABCDEF*; — Foarte frumos! Așa este *G*//18, 30 băiet *ABC*; băiat *ABDEFG*//21 îți ride inima. Dar ce să faci? dascălul e plătit rău *ABCDE*; îți ride inima *FG*//26 Și iar s-a primblat *ABCDE*; Și iar s-a plimbat *F*; Și s-a plimbat *G*.

138

1 împrejurul său *ABCDEF*; împregiurul său *G*//8 În ziua următoare *ABCDE*; Ziua următoare *FG*//9 i-a privit lung *AB*; l-a privit lung *CDEFG*//14 pînă în capăt *ABCDEF*; pînă la capăt *G*//18 nu poate *ABCDE*; nu se poate *FG*//39 tîgnă *AC*; tîcnă *B*; tîhnă *DEFG*.

139

5—6 El a răspuns că caută cornul de capră *ABCDE*; El a răspuns că cornul de capră *FG*//18 om în toată firea *ABCDEF*; om de toată firea *G*; anulat cu *ABCDEF*//22 împrejurul *ABCDEF*; împregiurul *G*//23 e mai mare decît lumea *ABCDE*; e mai mare decît luna *FG*//34—35 și se vedea că nu știe *ABCDE*; și se vede că nu știa *FG*//35 să mă crează

ori să rîză *ABCD*; să mă crează ori să ridă *EF*; să mă creadă ori să ridă *G*.

140

2 să rîză *ABCDE*; să ridă *FG*//5 învață omul să cunoască păcăliturile *ABC*; învață omul cu păcăliturile *DE*; se învață omul cu păcăliturile *FG*//19, 23 la dascăl *AB*; la dascălul *CDEFG*//31 Livia a întins mîna *ABCDE**F*; Livia i-a întins mîna *G*//35 am să viu odată *ABCDE*; am să vin odată *FG*//38—39 a grăit dusă pe gînduri *ABCDE*; a grăit dînsa dusă pe gînduri *FG*; *anulat cu ABCDE*.

141

13—14 cu un plumb în mînă *AB*; cu un plumb în gură *CDEFG*//14 învâța ceva de rost *ABCDE*; învâța ceva pe de rost *FG*.

142

3 peste un an, doi *ABCDE*; peste un an *FG*//8 tulburare *ABCDE*; turburare *FG*//15 ghetele nevăcsuite, neperiat și nepeptănat *ABCDE*; ghetele nevăcsuite, nepeptănat *FG*//27 Auzind aceste *ABCDE*; Auzindu-le aceste *FG*//35 cimpoier *A*; cimpoieș *BCDEFG*//36 încă din început *ABCDE*; încă dintru început *FG*.

143

4 încă de la începutul vacanțelor *ABCDEF*; încă la începutul vacanțelor *G*//8 să-și lese copiii *AB*; să-și lase copiii *CDEFG*//16 Și cînd stătea *AB*; Și cînd stătea *CDEFG*//18 ca să vadă *ABCDE*; ca să vadă *FG*.

144

1 să steie *ABC*; să steie *DEFG*//3 îl cuprindea îngrijirea *ABCDE*; îl cuprindea îngrijirea *FG*//4 unde l-ar pune *ABCDE*; unde l-ar putea pune *FG*//16 celălalt *ABCDEF*; cellalt *G*//26 precum ca să vie acasă *AB*; pentru ca să vie acasă *CDEFG*.

145

9, 37 mulțămît *AB*; mulțumît *CDEFG*//24 pe care i-o dedea *ABCDEF*; pe care i-o dădea *G*//40 fiecare cuvînt *ABCDEF*; fiecare vorbă *G*.

146

8 să nu șază *AB*; să nu șează *CDE*; să nu șadă *FG*//9 mai bătrăioare *AB*; mai bătrînioare *CDEFG*//10 împrejurul *ABCDEF*; împregiurul *G*//36 mătase *ABCDEF*; mătasă *G*.

8—9 fiindcă și fiindcă și fiindcă *ABCDEF*; fiindcă și fiindcă *G//14* jur împrejur *ABCDEF*; giur împrejur *G/grajduri A*; grajduri *BCDEFG//17—18* scaune și canapele căptușite *ABCD*; scaunele și canapele căptușite *EF*; scaunele și canapelele căptușite *G//27—28* încit nici nu mai știa *ABCDEF*; încit nici nu știa *G*.

4 cimpoier *A*; cimpoieș *BCDEFG//7* și el era așa scurt *ABCDE*; și el era scurt *FG//24* să-l ieie *ABC*; să-l ia *DEFG//31* putea să vadă *ABCDE*; putea să vadă *FG//32* e un om dus pe gânduri *AB*; e un om pus pe gânduri *CFG*; e un om pe gânduri *DE//33* omul care gîndește mult *ABC*; omul care se gîndește mult *DEFG*.

7 să-l ieie *ABC*; să-l ia *DEFG//24* Christos *ABCDE*; Hristos *FG//34* ca și Clăiță *AB*; ca Clăiță *CDEFG//35* stetea *ABC*; stătea *DEFG*.

22 rumpere *ABCDE*; rupere *FG*.

5 în înțelesul scrisorii *A*; în sensul scrisorii *BCDEFG/ce* trimisese *ABCDEF*; ce o trimisese *G//10—12* De cîtiva ani stupii ieșiseră de minune, pomii dăduseră rod bun și dascălul Clăiță era jur împrejur vestit pentru mierea și pentru soiurile lui de poame *ABCDEF*; De cîtiva ani stupii ieșiseră de minune, giur împrejur vestit pentru mierea și pentru soiurile lui de poame *G//19* Pe Mili ar fi voit *ABC*; Pe Mili ar voi *DEFG//21* decît a fi plugărită *ABCDEF*; decît de a fi plugărită *G//27* să aibă un ginere *ABCDEF*; să aibă ginere *G//28* să-l lese *ABCDE*; să-l lase *FG//30* să-l ieie *ABC*; să-l ia *DEFG//40* tablele zoologice *ABC*; tabellele zoologice *DEFG*.

2 mai sunt încă o mulțime de lucruri *ABDE*; mai sunt o mulțime de lucruri *CFG//22* să nu rîză mereu *ABCDE*; să nu ridă mereu *FG//25—26* oricît de lungi *AB*; cît de lungi *CDEFG//26* Era dar mulțămit *ABC*; Era dar mulțumit *DE*; Era mulțumit *FG//28—29* să trăiască zilele de bătrînețe *ABCDE*; să trăiască de bătrînețe *FG//32—33* gîndurile îmbătrînesc pe om *A*; gîndurile îl îmbătrînesc pe om *BCDEFG//35* de cînd Budulea se făcuse atît de așezat și de cuviincios. Căci Budulea se plîngea că feciorul său *ABCDE*; de cînd Budulea se plîngea că feciorul său *FG*.

3 șede *A*; șade *BCDEFG*//6 când șede așa pe prispă *A*; când șade așa pe prispă *BCDE*; când șade pe prispă *FG*//7 să vadă *ABCDE*; să vadă *FG*//15 se punea într-un unghi *ABCDE*; se punea într-un ungher *FG*//20 să nu steie *ABC*; să nu stea *DEFG*//32 bunurile mele *A*; bucuriile mele *BCDEFG*.

12 ca să vadă *ABCDE*; ca să vadă *FG*//21 să-i spuie *ABCDE*; să spuie *FG*//38 s-a mulțămît *ABC*; s-a mulțumit *DEFG*.

3 că nu mă mai fac *ABC*; că nu mă fac *DEFG*//3 spăriet *ABC*; speriat *DEFG*//14 dar nu putea *ABCDEF*; dar nu se putea *G*//30 cimpoierul *A*; cimpoieșul *BCDEFG*//32 ni l-am ales *ABCDE*; ni l-au ales *FG*/deși e om tânăr *ABCDEF*; deși era om tânăr *G*.

1 un nou Budule *ABCDE*; un nou Budulea *FG*//3-4 că visez bucuria ce simt *A*; că visez numai bucuria ce simt *BCDEF*; că numai visez bucuria ce simt *G*//8 băiet *ABC*; băiat *DEFG*//19 lacrimi *A*; lacrimi *BCDEFG*//23 mumă *ABCDEF*; mamă *G*//25 ne-ai lăsat-o nouă spre locaș de viețuire *AB*; ne-ai lăsat-o noauă locaș de viețuire! *CDEFG*.

p. 157

BOBOCEL

A apărut în *Almanachul Societății academice social-literare „România jună”*, II, Viena, 1888, p. 161-168. Și în extras: *Bobocel*, Viena, 1888, 10 p.

Se tipărește în *Novel*, I, București, Editura „Socec”, 1892, p. 219-227. Se reproduce în *Călimdarul „Minervei” pe anul 1904*, VI, București, 1904, p. 186-191; *Ecoul Americii*, I (1924), nr. 2 (5 mai), p. 2 (numai începutul). Se retipărește în *Nuvel*, I, București, Editura „Minerva”, 1907, p. 205-212; *Nuvel*, I, ediția a II-a, București, Editura „Minerva”, 1915, p. 197-204; *Nuvel*, I, ediția a III-a, București, Editura „Cartea românească”, 1921, p. 199-206. Se reproduce, după această ediție, în *America* (Cleveland, Ohio), XVII (1922), nr. 188 (11 august), p. 4; nr. 189 (12 august), p. 4; nr. 190 (14 august), p. 4. Se retipărește în *Nuvel*, I, ediția a IV-a, București, Editura „Cartea românească”, [1923], p. 199-206.

Traduceri: *Bobocel*. Aus dem rumänischen de J. Slavici von Gustav Troll, *Romänische Revue*, VI (1890), nr. 1 (ianuarie), p. 45-51; *Bobocel*, în *Magyar-román szemle*, II (1896), nr. 1 (ianuarie), p. 14-17. Trad. Nándor Szabó; *Bobocel*, în Nándor Szabó, *Román elbeszélők*, Brassó, 1903, p. 59-69.

Cel de al doilea *Almanach* al „*României june*” cuprinde, alături de nuvela lui Slavici, lucrări de Alecsandri, Eminescu, I. Negruzzi, A. D. Xenopol, I. Vulcan, I. Sbiera, I. Nenițescu, toți colaboratori

și la primul almanah, precum și de A. Mocsonyi, D. C. Ollănescu, Matilda Cugler-Poni, I. Popescu, N. Teclu, St. Velovan și Duiliu Zamfirescu. Acest al doilea almanah adună în paginile sale un mai mare număr de nume. El stă însă, în privința însemnătății lucrărilor pe care le publică, mai prejos de cel dintîi, unde se poate citi *Luceafărul* lui Eminescu, precum și lucrări poate mai puțin importante, judecate în perspectiva dezvoltării literaturii noastre, dar reprezentative pentru scrisul lui N. Gane, I. Negruzzi. Concepția care stă la baza întocmirii celor două almanahuri nu diferă, și alături de grija de a reuni atât lucrări literare, cît și științifice, apare evidentă și preocuparea de a include în sumar lucrări venind de la scriitori și oameni de cultură din toate provinciile locuite de români. „România jună” acționa, cum făcuse și prin serbarea de la Putna, în direcția ilustrării unității poporului român, atunci divizat prin granițe artificiale.

Colaborarea lui Slavici și la cel de al doilea almanah al „României jună” se înscrie ca una dintre numeroasele dovezi privind legăturile strînse pe care le are cu societatea studenților români din Viena și după terminarea studiilor universitare. Merită să rețină atenția îndeosebi faptul că Slavici stăruie pe lângă Maiorescu să trimită „României jună” o subvenție, fără nici o condiție. „Cred dară că e chiar bine — îi scrie Slavici lui Maiorescu în 30 octombrie 1875 — a trimite societății subvențiunea, fără nici o condițiune. Cele mai bune condițiuni care pot fi puse sunt deja în statute. Și nu este cu puțință ca oamenilor să le treacă prin minte a lucra în contra statutelor.” (Scrisoarea datată: Viena, 30 octombrie 1875. Ms. Acad. Republicii Socialiste România, S., nr. 60[4]/XVII.) Se întocmi, tot acum, și *Raportul anual al Societății academice social-literare „România jună” în Viena*, pentru intervalul 1 octombrie 1874 — 30 septembrie 1875. Societatea studenților români din Viena numește membri „emeritați” pe M. Eminescu — „drd [doctorand] fil[ozofie], Iași”, și I. Slavici, „drd [doctorand] drept București” (*Raportul anual al societății*, p. 14). Slavici donă bibliotecii societății mai multe cărți (același raport, p. 14). Mai fură numiți membri „emeritați” V. Bumbac, G. Băleanu și V. Morariu, toți cu rol important, asemeni lui Eminescu și Slavici, în pregătirea serbării de la Putna, cea mai importantă manifestație politică a studenților români din Viena.

Slavici era, cînd îl solicită studenții români să colaboreze la *Almanah*, director al *Tribunei* din Sibiu. Nuvela este scrisă însă cu mult înainte. Cînd anume nu putem ști. Nu încapе discuție că în 1884, cînd ia conducerea *Tribunei* și se stabilește la Sibiu, o avea

gata. Căci și modalitatea expunerii, și tema nuvelei ne îndrumă spre epoca din activitatea sa creatoare anterioară reîntoarcerii sale peste munți.

Nuvela nu reține atenția criticii, și explicația stă poate în faptul că Slavici compune o idilă, cu elemente care nu aparțin, cum se obișnuia, lumii satului. N. Iorga găsește totuși unele scene, ca cea care se petrece între croitor și preoteasă, „cu totul și cu totul admirabile, scrise cu măsură și cu înțelegere“ (*Schițe din literatura română*, II, p. 129).

- SIGLE: A: *Almanahul societății „România jună”, 1888*
B: ed. 1892—1896
C: ed. „Minerva”, 1907
D: ed. „Minerva”, 1915
E: ed. „Cartea rom.”, 1921
F: ed. „Cartea rom.”, [1923]

V a r i a n t e

157

2—3 mai frumos ca viscolul *ABCD*; mai frumos decât viscolul *EF//17* că vinul i se ridică la cap *ABCDE*; că i se ridică la cap *F//23* până pe la miezul nopții *ABCD*; până la miezul nopții *EF*.

158

22 are să ajungă lucrul acesta *ABCD*; are să ajungă aceasta *EF//32—33* mai ușor ca alții *ABCD*; mai ușor decât alții *EF//34* somnul îl stăpânește *ABCD*; stomacul îl stăpânește *EF//39* De ce să nu-și scurteze *A*; De ce să nu-și scurteze *BCDEF*.

159

12—13 Acum nu le mai băga în seamă *AB*; Acum nu le băga în seamă *CDEF*.

160

1 să-l scoată *ABCD*; să-l scoată *EF//2* se trânti de pământ *ABCD*; se trânti pe pământ *EF//3* să deie *ABCD*; să dea *EF//8* să și-l iei *ABCD*; să și-l ia *EF//9* stete o clipă nehotărit *AB*; stete nehotărit *CDEF//11* se depărtase cu copilul în brațe până spre mijlocul curții *ABCD*; se depărtase cu copilul în brațe *EF//19—20* și acum ea ti zicea chiar lui fiară sălbatică. Da, da, da! O fiară sălbatică! El, Ghiță Tudoroiu, era cu adevărat o fiară sălbatică *ABC*; și acuma ea ti zicea chiar lui fiară sălbatică! Da, da, da! O fiară sălbatică! *D*; și acuma

ea îi zicea fiară sălbatică! $EF//24$ îi răspunse el hotărît AB ; îi răspunse hotărît $CDEF//29$ să dea foc $ABCD$; să deie foc $EF//41$ pentru ca să simtă ABC ; pentru ca să simtă D ; pentru ca să ştie EF .

161

20 Dar nu asta era AB ; Dar nu era CD ; Dar nu aceasta era $EF//32$ Cum a putut să se deie astfel de gol! Cum a putut să-şi arate astfel slăbiciunea $ABCD$; Cum a putut să se dea astfel de gol! EF .

162

9 mai mult ca la d-ta $ABCD$; mai mult decât la d-ta $EF//13$ copilul se alipi de el $ABCD$; copilul se alipi de dînsul $EF//16-17$ m-ai făcut de batjocura lumii $ABCDE$; m-ai făcut de risul lumii $F//22-23$ crezi că o să fii fericită $ABCD$; o să fii fericită EF .

163

3 trofee $ABCDE$; trofeă F ; *anulat cu* $ABCDE//4$ nu te mai măriţi cu el? $ABCDE$; nu te măriţi cu el? F .

p. 164

VECINII, I. BACIU

A apărut în *Nuvele*, I, Bucureşti, Editura „Socec”, 1892, p. 233-245.

Se retipăreşte în *Nuvele*, I, Bucureşti, Editura „Minerva”, 1907, p. 215-226; *Nuvele*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura „Minerva”, 1915, p. 209-218; *Nuvele*, I, ediţia a III-a, Bucureşti, Editura „Cartea românească”, 1921, p. 209-220. Se reproduce, după această ediţie, în *America* (Cleveland, Ohio), XVII (1922), nr. 190 (14 august), p. 4; nr. 191 (15 august), p. 4; nr. 192 (16 august), p. 4; nr. 193 (17 august), p. 4. Se retipăreşte în *Nuvele*, I, ediţia a IV-a, Bucureşti, Editura „Cartea românească”, [1923], p. 209-220.

Nuvela nu reţine atenţia criticii decât incidental. N. Iorga o menţionează (*Schiţe de literatură română*, II, p. 124, 125), dar insistă asupra celei de a doua nuvele, *Paraschiv Ciulic*, publicată sub acelaşi titlu general. N. Quintescu, în raportul său la Academia Română, din 13 martie 1893, înşirînd nuvelele cuprinse în volumul din 1892, arată că *Vecinii* „cuprinde vecinii de la ţară şi vecinii de la oraş” (*Analele Academiei Române. Seria II. Tom. XV. 1892-1893. Partea administrativă şi dezbaterile*, Bucureşti, 1893, p. 300). G. Călinescu pare să-i acorde oarecare însemnătate, de vreme ce o trece după *Scormon*, *La crucea din sat* şi *Gura satului*, susţinînd că formează împreună „un tablou etnografic al satului” (*Istoria literaturii române*, p. 450). Alăturarea surprinde, şi nu găsim elemente care să apropie cele trei nuvele. G. Călinescu se opreşte la această nuvelă şi în

completările la *Istoria literaturii române*: „Cu greu se împacă și Andreiu cu Băciu după ce acesta din urmă a pîrît pe cel dintîi, pe nedrept, de a fi dat foc casei sale“ (*Material documentar. Ioan Slavici, în Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, 1960, nr. 4 [octombrie-decembrie], p. 766). G. Călinescu citează *Vecinii* alături de nuvela *La crucea din sat* spre a ilustra că Slavici este „un observator al sufletului disimulat și mut“, relevînd și o trăsătură caracteristică a scrisului său. Sub acest aspect nuvela se înrudește cu *Pădureanca*, cu *Vatra părăsită* și cu alte scrieri ale lui Slavici.

SIGLE: A: 1892—1896

B: ed. „Minerva“, 1907

C: ed. „Minerva“, 1915

D: ed. „Cartea rom.“, 1921

E: ed. „Cartea rom.“, [1923]

V a r i a n t e

164

11 Dureri și bucurii *ABCD*; Dureri și bucurie *E*; *anulat cu ABCD*//
//14—15 dimprejur *ABC*; dimpregiur *DE*//15 tîhnit *ABC*; tîgnit *DE*//16
îngrășe *ABC*; îngrașă *DE*//18—19 Deși era dar om bun *A*; Deși era
om bun de inimă *BCD*; Deși era un om de inimă *E*//22—23 și astfel
și mai puține supărări *ABCD*; și astfel mai puține supărări *E*.

165

2—3 nu mai aveau *ABC*; nu aveau *DE*//9 dar n-o lăsau mititeii
ABCD; dar n-o lăsau nici mititeii *E*//16—17 și nici că putea *ABCD*;
și nici nu putea *E*//20 la casa lui Băciu *ABCD*; în casa lui Băciu
E//25—26 el se mai și obrăznicise *ABCD*; el se și mai obrăznicise
E//30 celălalt *ABC*; cellalt *DE*//30—31 să-i despartă *ABC*; să-i
despartă *DE*.

166

2—3 decît ca să ajung *A*; decît s-ajung *BCDE*//34 stetea moleșit
ABCD; stătea moleșit *E*.

167

4—5 dacă-i întilni cumva pe undeva *ABCD*; dacă-i întilni cumva
E//6 muma lui *ABCD*; mama lui *E*//27 n-o să prea simță *ABC*; n-o
să prea simtă *DE*//29 și-l trimete *ABC*; și-l trimite *DE*.

168

3 se văieta și se afurisea *A*; se învîrtea și se afurisea *BCDE*//10 să
scoată cail *ABCD*; să scoată cail *E*//12 să vadă *ABC*; să vadă *DE*//13

băietul *A*; băiatul *BCDE*//30 și simțea *ABC*; și simțea *DE*//32—33 să-l găsească viu încă *ABC*; să-l găsească încă viu *DE*//35 fără de simțiri *ABC*; fără de simțiri *DE*//37—38 praf și cenușe *ABC*; praf și cenușă *DE*.

169

12 să-și piarză rostul *ABC*; să-și piardă rostul *DE*//26 nu se simțea vinovat *ABC*; nu se simțea vinovat *DE*//32 să-i deie drumul *A*; să-i dea drumul *BCDE*.

170

5 nu putea să ieie *A*; nu putea să ia *BCDE*//6 care nu puteau să steie mărturie pentru dînsul și nu putea să arate *A*; care nu puteau să stea martori pentru dînsul și nu putea să arate *BC*; care nu puteau să arate *DE*//8 împrejurările *ABCD*; împregiurările *E*//11 avea Andrei *ABCD*; Andrei avea *E*//14 nu se mai simțea *ABC*; nu se mai simțea *DE*//36—37 Noi să rămînem *ABC*; Noi rămînem *DE*.

171

11—12 zi ticnită *A*; zi tihnită *BC*; zi tignită *DE*//13 să privească în fața altora *ABCD*; să privească fața altora *E*; anulat cu *ABCD*//14 ar fi dat *ABC*; ar fi dat-o *DE*//15 să-și vînză casa *ABC*; să-și vîndă casa *DE*.

172

9 să se simță *ABC*; să se simtă *D*; să se simtă *E*//14 i se ivea în minte *ABCD*; i se ivi în minte *E*//19 nici să bea *ABC*; nici să beie *DE*//21, 31 băietul *A*; băiatul *BCDE*//23 ținîndu-și capul sus *ABCD*; ținîndu-și capul sus *E*//24 să împarță *ABC*; să împartă *DE*//28 o garafă de vin *ABC*; o garafă cu vin *DE*.

173

4 ca să ieie *ABC*; ca să ia *DE*//8 ca să vază *ABC*; ca să vadă *DE*//13—14 de sub coaste *ABCD*; de sub coastă *E*//20 băietul *A*; băiatul *BCDE*.

p. 174

VECINII, II. PARASCHIV CIULIC

A apărut în *Novele*, I, București, Editura „Socec”, 1892, p. 246—348.

Se retipărește în *Nuvele*, I, București, Editura „Minerva”, 1907, p. 229—320; *Nuvele*, I, ediția a II-a, București, Editura „Minerva”, 1915, p. 221—309; *Nuvele*, ediția a III-a, București, Editura „Cartea românească”, 1921, p. 223—312. Se reproduce, după această ediție, în *America* (Cleveland, Ohio), XVII (1922), nr. 194 (18 august), p. 4; nr. 195 (19 august), p. 4; nr. 196 (21 august),

p. 4; nr. 197 (22 august), p. 4; nr. 198 (23 august), p. 4; nr. 199 (24 august), p. 4; nr. 200 (25 august), p. 4; nr. 201 (26 august), p. 3-4; nr. 202 (28 august), p. 3-4; nr. 203 (29 august), p. 3-4; nr. 204 (30 august), p. 3-4; nr. 205 (31 august), p. 3-4; nr. 206 (1 septembrie), p. 3-4; nr. 207 (2 septembrie), p. 3-4; nr. 208 (5 septembrie), p. 3-4; nr. 209 (6 septembrie), p. 4. Se retipărește în *Nuvela*, I, ediția a IV-a, București, Editura „Cartea românească, [1923], p. 223-312.

Există în jurnalul lui Maiorescu o mențiune care s-ar putea referi la această nuvelă. Criticul notează că la întrunirea „Junimii“ bucureștene, ținută în 29 septembrie/11 octombrie 1882, Slavici citi „o de nepriceput proastă novelă de copii“ (T. Maiorescu, *Însemnări zilnice*, II, p. 125). Dacă însemnarea se referă, în adevăr, la această nuvelă, atunci data compunerii ei precede prima apariție cu un deceniu.

Critica literară privește nuvela ca neizbutită, nu însă fără a-i recunoaște și unele merite parțiale. Mai caracteristică rămâne opinia lui N. Iorga, exprimată îndată după apariția nuvelei. „*Vecinii* — vorbesc de partea a doua — are un subiect minunat: un om care urăște pe ceilalți, fiindcă a suferit mult de la dînșii, și pe care împrejurările îl aduc fără voie să-î iubească, să se împace cu aceștia, tocmai fiindcă vrea să le facă un rău, înțeles altfel de lume. Bătrnul e o figură colorată. Agata, o dumnezeiască ființă, prin doru-i, atît de femeiesc, de a fi totdeauna de ajutor cuiva. Nuvela ar fi putut să fie una din cele mai frumoase ale autorului, cum și este la sfîrșit, dacă n-ar fi acea eternă tendință de a reveni asupra tipurilor o dată terminate, de a repeta, de a grămădi amănunte peste amănunte, mai mult chiar decît trebuie, pentru a face pe cititori să uite cele ce n-ar trebui“ (*Schițe din literatura română*, II, p. 129).

- SIGLE: A: 1892-1896
B: ed. „Minerva“, 1907
C: ed. „Minerva“, 1915
D: ed. „Cartea rom.“, 1921
E: ed. „Cartea rom.“, [1923]

V a r i a n t e

174

7-8 se strecoară *ABC*; se străcoară *DE*//8 o simte fieștecare *ABCD*; o simte, firește, fieștecare *E*//19-20 numai singur el cu sine *ABCD*; numai el cu sine *E*//20 ticna *A*; tihna *BC*; tigna *DE*.

3 e mare păcatul *ABCD*; e mare păcat *E//3-4* să fie spășit *ABC*; să fie ispășit *DE//36* stetea *A*; stătea *BC*; *DE//38* prin vreuna *ABCD*; printr-una *E//40* să se crează *ABC*; să se creadă *DE*.

11 să se ascundă *ABC*; să se ascundă *DE//13* să simță *ABC*; să simtă *D*; să simtă *E//20* minat în ghionturi *ABCD*; minat de ghionturi *E//22* să deie *A*; să dea *BCDE//26* el însăși *ABC*; el însuși *DE//29* rumpea *ABC*; rupea *DE//30* n-o poate purta *A*; n-o putea purta *BCDE//39-40* de aceasta el nu se teme niciodată, căci știa, dacă voia, să ghicească gândul altora și să fie mereu cu ochii-n patru, nu bea niciodată, nu se obosea *ABC*; de aceasta el nu se teme niciodată: nu se obosea *DE//41* să steie *A*; să stea *BCDE*.

9 și să facă altora *ABC*; și să le facă altora *DE//12* să deie *A*; să dea *BCDE//14* S-a strecurat *ABCD*; S-a străcurat *E//23-24* afară din cale sunt și acești ani de căsnicie *ABC*; afară din cale și acești ani de căsnicie *DE*; anulat cu *ABC//28* ca să scază *ABC*; ca să scadă *DE//31* copiii din mahala *ABCD*; copii de mahala *E//36* ticnit *A*; tihnit *BC*; tignit *DE*.

8 să steie *A*; să stea *BCDE//10* dimprejur *ABCD*; dimpregiur *E//21* i s-a făcut încetul cu încetul *ABCD*; i s-a făcut cu încetul *E//22* năcăjască *ABC*; năcăjească *D*; necăjească *E//24* băiet *A*; băiat *BCDE//26* tăblile *A*; tablele *BCDE//28* și curtea *ABC*; iară curtea *DE//33* să nu vază *ABC*; să nu vadă *DE//37* plinset și vaier de copii mărunți *A*; plinsete și vaiete de copii mărunți *BCDE//38-39* și sunt iar bătuti de alții *ABC*; și sunt bătuti de alții *DE*.

3 i-a plăcut fața betelei de porumb *ABC*; i-a plăcut fața gușei de porumb *DE//4* atit le-a trebuit și copiilor *ABC*; atit le-a trebuit copiilor *DE//26, 27* al patrulea *ABCD*; al patrulea *E//36* printre zarzavagii *ABC*; printre zarzavaturi *DE//36-37* să vînză *ABC*; să vîndă *DE*.

14-15 care-i făcea diminețile cafeaua *ABC*; care-i făcea dimineața cafeaua *DE//26* anume pe dînsul *ABC*; anume pentru dînsul *DE//32* să-i deie *ABC*; să-i dea *DE//38-39* în odaia aceasta o masă de stejar *ABCD*; în odaia aceasta numai o masă de stejar *E*.

9—10 fiindcă nu cheltuia *ABCD*; fiindcă el nu cheltuia *E*//12 să steie *A*; să stea *BCDE*//15 din mahala *ABC*; prin mahala *DE*/ din piață *ABC*; în piață *DE*//16 să dispună multe voturi *ABC*; să dispună de multe voturi *DE*//39 tică *A*; tihnă *BC*; tignă *DE*.

1 fără de întârziere *A*; fără întârziere *BC*; *DE*//4 Anastasie *ABC*; Anastase *DE*//7 stă un biet de funcționar *ABC*; stă un biet funcționar *DE*//8 ajuns la mare mizerie *ABCD*; ajuns în mare mizerie *E*//13—14 să-și ieie *A*; să-și ia *BCDE*//14 să-și zică *ABCD*; să-i zică *E*//29 dedeau de fel de supărări *A*; dedeau de fel de fel de supărări *BCDE*.

7 să-mi dea *ABC*; să-mi deie *DE*//13 să steie *A*; să stea *BCDE*//14 tihna *ABC*; tigna *DE*//15 paltonul său de iarnă *ABCD*; paltonul de iarnă *E*/ adunat cocoloașe *ABC*; adunat cocoloașă *DE*//20 celălalt *ABC*; cellalt *DE*//21 rezemătoare *ABCD*; răzemătoare *E*//27 acum însă ea ședea *ABC*; acum însă ședea *DE*//33 vreo mare nenorocire *A*; vreo nenorocire *BCDE*.

6 pînă ce adoarme *ABCD*; pînă ce adormea *E*//12 să sară, să ostenească ca să le vie altora într-ajutor *ABC*; să sară *DE*//29—30 dintre prietenii *ABCD*; din prietenii *E*.

1 plină de apă *ABCD*; plină cu apă *E*//17 simțimintul *ABC*; simță mintul *DE*//23 că i s-a întrerupt *ABCD*; că i-a întrerupt *E*//36 surorii sale *A*; surorii ei *BCD*; surorii lui *E*//41 scăuneș *A*; scăunaș *BCDE*.

27—28 erau tot atît de numeroși *ABCD*; erau atît de numeroși *E*.

1—2 i-au alungat *ABC*; l-au alungat *DE*//9 dacă nu simt *ABC*; dacă nu simt *DE*//15 vor fi trecut cele 30 de zile *ABC*; va fi trecut 30 de zile *DE*//18 o țigară *ABC*; o țigară *DE*.

8 ele vin așa ele de ele *ABCD*; ele vin așa ele de la ele *E*//33 să-și deie *A*; să-și dea *BCDE*//37 din mine *ABCD*; în mine *E*//37—38

pe întunec și mă gîndesc la lume și la viața mea într-însa, iar inima mea *ABC*; pe întunec, iar inima mea *DE//41* cîntatul de zori al cocoșilor *ABC*; cîntatul cocoșilor *DE*.

189

6-7 ce plăcută adierea dimineții *ABCD*; ce plăcută e adierea dimineții *E//11* să te scoată *ABC*; să te scoată *DE//12-13* mă înveselește gîndul *ABC*; mă învelește gîndul *DE*; *anulat cu ABC*.

190

3-4 despre mulțumirile acestei vieți atît de trecătoare, vecinul lui venea însoțit de comisar *ABC*; despre mulțumirile acestei vieți, d-l Ciulic a venit însoțit de comisar *DE//11* plin de cuiburi de omidă *ABC*; plin cu cuiburi de omidă *DE//20* să steie *A*; să stea *BCDE//32* s-o ia *ABC*; s-o ieie *DE//33* să i-o dea *ABC*; să i-o deie *DE//38* se repezi *ABCD*; se răpezi *E*.

191

4 privind la copii *ABCD*; privind la copil *E*; *anulat cu ABCD*.

192

11 se simțea *ABC*; se simțea *DE//12* băiet *A*; băiat *BCDE//17* strîmtoarea ei *ABC*; strîmtorarea ei *DE//32* să vază *ABC*; să vadă *DE*.

193

4-5 și el are să-mi și plătească *ABC*; și el are să-mi plătească *DE//18* mai și fuma *ABC*; mai fuma *DE//37* Așa, și numai așa *ABCD*; Așa, numai și numai așa *E*.

195

17 lucrul nu era nici nou *ABC*; lucrul nu era nou *DE*.

196

26 obișnuitul zîmbet *ABC*; obișnuitul zîmbet *DE//27-28* să scoată *ABCD*; să scoată *E//29* ce să le ieie și ce să le facă *A*; ce să ia și ce să le facă *BC*; ce să ia, ce să le facă *DE//33* zise el *ABCD*; zise iar *E*; *anulat cu ABCD//34* grije *ABCD*; grijă *E*.

197

11 mai ține-ți-i *ABCD*; mai ține-i *E//16-17* să-și deie seamă *A*; să-și dea seamă *BCDE//36-38* și cu funcționarii de la direcțiune, ca ei să-l mință. Pe el să-l mință!? pe el să-l înșele!? Vai de capul lor! El luă un scaun de lingă ușă și-l mută tocmai la căpătiul patului. — Am să le arăt eu lor! grăi hotărît. Mai nainte și mai nainte trebuia

să meargă la primărie, ca să ieie fie de la primar, fie de la vreunul din ajutoarele lui o recomandăție către Ministerul Lucrărilor Publice *A*;... o recomandățiune către Ministerul Lucrărilor Publice *BC*; și cu funcționarii de la primărie, ca să ia, fie de la primar, fie de la vreunul din ajutoarele lui o recomandăție către Ministerul Lucrărilor Publice *DE*.

198

5—6 fiecare și-l făcuse *A*; care și-l făcuse *BCD*; pe care și-l făcuse *E*//23 să-l mință *ABCD*; să-l mintă *E*.

199

13—14 Era ca și cînd aici s-ar fi născut, aici ar fi crescut, aici și-ar fi cheltuit averea și domnul Costică era *ABCD*; Era ca și cînd aici și-ar fi cheltuit averea și d-l Costică era *E*.

200

15 să deie *A*; să dea *BCDE*//23 să vază *ABC*; să vadă *DE*//30 să-i vază *ABC*; să-l vadă *DE*.

201

30 se simte *A*; să simte *BC*; se simte *DE*.

202

I se simțea *ABC*; se simțea *DE*//8—9 fără de întîrziere *A*; fără întîrziere *BCDE*//10 Vecinii au însă slăbiciunile lor omenești *ABC*; Vecinii au slăbiciunile omenești *DE*//17 să simță *ABC*; să simtă *DE*//23 să le trimiță *AB*; să le trimeată *C*; să le trimită *DE*//27 din cele proaspete *ABC*; din cele mai proaspete *DE*//33 steteau *A*; stăteau *BCDE*//39 băietul *A*; băiatul *BCDE*.

203

4 să rîză *ABC*; să ridă *DE*//14 băiet *A*; băiat *BCDE*//22 n-a sosit încă Spiridon *ABCD*; n-a sosit Spiridon *E*/ se cătrănește *ABCD*; se căznește *E*//28 lucru învederat *ABCD*; lucru adevărat *E*//30 să-l deie *A*; să-l dea *BCDE*//31 nici că s-ar fi putut *ABCD*; nici nu s-ar fi putut *E*//38 ce să ieie *A*; ce să ia *BCDE*.

204

I Era dar lucru hotărît *ABC*; Era dar un lucru hotărît *DE*//10 tot mai erau însă și acum *ABCD*; tot mai erau și acum *E*.

205

1 să simță *ABC*; să simtă *D*; să simtă *E*//3 simțirea *ABC*; simțirea *DE*//10 să-și deie *ABC*; să-și dea *DE*//11–12 plămînile *ABCD*; plămînii *E*.

206

4 undeva înspre munte *ABC*; înspre munte *DE*.

207

18 să-l mință *ABC*; să-l mintă *DE*//*DE*.

208

1 pretutindenea *ABC*; pretutindeni//5 se simt *ABC*; se simt *DE*//16 să-i scoată *ABCD*; să-i scoată *E*//28–29 ce oare i s-a deschis așa deodată *ABC*; ce oare i s-a întimplat de i s-a deschis, așa deodată *DE*//31–32 și văzîndu-se vesel, mai virtos se-nveselește, văzîndu-se trist, mai virtos se întristează *ABC*; și văzîndu-se trist, mai virtos se întristează *DE*//36 o spunea chiar d-l Costică *A*; o spunea d-l Costică *BCDE*.

209

3 pe la amiazăzi *ABCD*; pe la miazăzi *E*//21–22 nu are să spună decît ceea ce știe bine și nu are să judece decît după ce este pe deplin lămurit *ABC*; nu are să spună decît ceea ce este pe deplin lămurit. *DE*//38 capitalele *ABC*; capitalurile *DE*//40–41 brațele muncitoare *ABCD*; brațe muncitoare *E*.

210

2 funcționar la Ministerul de Finanțe *ABCD*; funcționar al Ministerului de Finanțe *E*//7 Bufnea se simțea însă înălțat *A*; Bufnea se simțea înălțat *BCDE*//10 împrejurul lui *ABCD*; impregiurul lui *E*//25–26 Nimic! Ca și cînd el, Bufnea, i-ar fi zis unui cerșetor: Iată, bea și tu o țuică *ABC*; Nimic! Iată, bea și tu o țuică *DE*//30–31 ca să-și mai arate și disprețul *ABC*; ca să-și mai arate disprețul *DE*//35 Asta-l scotea pe Bufnea *ABC*; Asta-l scoate pe Bufnea *DE*.

211

6 pe ici, pe colo *ABCD*; pe aci, pe colo *E*//8 în strîmtoare *ABC*; în strîmtoare *DE*//17 peste al treilea țui *ABCD*; peste al treilea *E*//21 capitalistul *ABCD*; capitalismul *E*; anulat cu *DE*.

212

14 cel dintîi îmbrăcat *A*; cel mai dintîi îmbrăcat *BCDE*//26 băiet *A*; băiat *BCDE*//33 să deie *A*; să dea *BCDE*.

213

1 să-și deie *A*; să-și dea *BCDE*//12 să nu-l ieie *A*; să nu-l ia *BCDE*/adică *ABC*; adecă *DE*//19 spre băietul *A*; spre băiatul *BCDE*.

214

2 — Să-mi tai un băț, ca să bat cîinii și pisicile! Să bată cîinii și pisicile?! *ABCD*; — Să-mi tai un băț, ca să bat cîinii și pisicile! *E*//15 să bată în palme *ABCD*; să bată din palme *E*.

215

7 se-nveseli *ABC*; se-nveselise *DE*//32 să-și asigureze *ABC*; să-și asigure *DE*.

216

8—9 jucărele *ABC*; jucărelele *DE*//28—29 îi păreau sfinte *ABC*; îi erau sfinte *DE*//32 deodată atîta slăbiciune *A*; deodată slăbiciune *BCDE*.

217

18 să deie *A*; să dea *BCDE*.

218

38—39 fie o pernă de canapea *A*; o pernă de canapea *BCDE*; anulat cu *A*.

219

3 Era gata să steie *A*; Era gata să stea *BC*; Era în stare să stea *DE*/s-o scoată *ABCD*; s-o scoată *E*.

220

13 să ieie *A*; să ia *BCDE*//17 le-ar părea bine *ABC*; le-ar fi părut bine *DE*//18 Ba pină chiar și Andrei *ABC*; Ba încă chiar și Andrei *DE*//24 să-i deie *A*; să-i dea *BCDE*.

221

17 stetea *A*; stătea *BCDE*//24 să steie *A*; să stea *BCDE*//30 cu jumătate de gură *ABC*; cu jumătate gură *DE*.

222

17 să-și deie *A*; să-și dea *BCDE*.

224

2—3 sălbăticit *ABC*; sălbatic *D*; sălbatec *E*//39 mămă-sa *ABCD*; mămă-sa *E*.

12 că $ABCD$; căci $E//17$ ca s-o momească ABC ; ca s-o molcomească DE .

7 să ieie A ; să ia $BCDE//11$ Ciulic era deznădăjduit acum și el $ABCD$; Ciulic era acum deznădăjduit și el $E//13-14$ apoi se plecă din nou spre copilă, ca s-o ridice, s-o mîngîie, s-o împăce A ; apoi se plecă din nou spre copilă, ca s-o mîngîie, s-o împăce $BCDE//16-17$ ce-l cuprinse ABC ; ce-l cuprinsese DE .

1 să ieie A ; să ia $BCDE//4$ să steie A ; să stea $BCDE//20-21$ în cele din urmă toată casa A ; în urmă toată casa $BCDE//37-38$ să trimiță ABC ; să trimită DE .

16 și se bucurau și ei și fără ca să știe de ce A ; și se bucurau fără ca să știe de ce $BCDE//24$ la șosele ABC ; la șosea $DE//30$ Ermil, rămas pe capră ABC ; Ermil a rămas pe capră DE .

3 să ieie A ; să ia $BCDE//20$ cînd el pleca la piață ABC ; cînd pleca la piață $DE//33$ pe ascuns $ABCD$; prin ascuns E .

11-12 mai bine decît toți ceilalți A ; mai bine decît ceilalți $BCDE//28$ că el trece $ABCD$; că trece $E//41$ Doamne! cite a văzut, prin cite a trecut, cite a gîndit, cite simțiri s-a strecurat ABC ; Doamne! cite simțiri s-au strecurat DE .

28 ca altădată A ; ca alte dăți $BCDE$.

27 din cele mari $ABCD$; din cele mai mari $E//37$ împăcat cu sine și cu lumea AB ; împăcat cu sine și cu toată lumea C ; împăcat cu sine și cu ceilalți DE .

41 să nu mai steie A ; să nu mai stea $BCDE$.

15 să-l acopere ABC ; să-l acopără $DE//32$ galbenul teiului A ; galbenul tei $BCDE$; anulat cu A .

14-15 se va mai opri harabaua $ABCD$; se va opri harabaua E .

237

35 Păcat ar fi fost apoi și de vinul cel negru *ABC*; Păcat ar fi fost apoi de vinul cel negru *DE*//41 să beie *A*; să bea *BCDE*.

238

26 se dete iar pe jos *ABCD*; se dete iar jos *E*//29 să ieie *A*; să ia *BCDE*.

239

12 a mai și băgat-o *ABC*; a mai băgat-o *DE*//26 se dedea *A*; se dădea *BC* *DE*//32 și iar și iar se închina *ABC*; și iar să se închine *DE*//35, 41 Foltea *ABC*; Flotea *D*; Flocea *E*//37 țărinile *B*; țarinile *BCDE*.

240

1 să deie *A*; să dea *BCDE*//22 să se simță *ABC*; să se simtă *DE*//24 ea-i mulțumea *ABC*; Agata fi mulțumea *DE*//26 să le lase toate *ABC*; să se lase toate *DE*; anulat cu *ABC*//27 Foltea *ABC*; Flotea *D*; Flocea *E*.

241

9 să-l ieie *A*; să-l ia *BCDE*//10 să se stîmpere *A*; să se astîmpere *BC* *DE*//20 Nu era nici îngrijat *ABC*; Nu era nici el îngrijat *DE*//30 să nu le deie *A*; să nu dea *BCDE*.

242

7 le-a vorbit *ABCD*; a vorbit *E*//20 tresări ca copilul *ABCD*; tresări ca și copilul *E*//35 să steie *A*; să stea *BCDE*.

243

24 i se stîmpără *ABC*; i se astîmpără *DE*//38 zise el încet *ABCD* zise el *E*.

244

8 fi erau ca desfăcute *ABC*; fi erau desfăcute *DE*.

245

21 dar nu se mai simțea *ABC*; dar nu se simțea *DE*//30 și aude ca-n aievea *ABC*; și auzea ca în aievea *DE*//35 schelele *A*; șchelele *BCDE*.

246

7 În crăpatul zorilor *ABC*; În crepetul zorilor *DE*//18 să-și deie seamă *A*; să-și dea seamă *BCDE*.

p. 251

O VIAȚĂ PIERDUTĂ

A apărut în *Tîmpul*, II (1877), nr. 21 (27 ianuarie), p. 1-2; nr. 22 (28 ianuarie), p. 1-2; nr. 23 (29 ianuarie), p. 1-2; nr. 24 (30 ianuarie), p. 1; nr. 25 (1 februarie), p. 1-2; nr. 26 (2 februarie), p. 1-2; nr. 27 (4 februarie), p. 1; nr. 28 (5 februarie), p. 1-2; nr. 29 (6 februarie), p. 1-2; nr. 30 (8 februarie), p. 1-2.

Se reproduce în *Convorbiri literare*, XV (1881), nr. 11 (1 februarie 1882), p. 424-443. Se tipărește în *Novela din popor*, București, Editura „Socec”, 1881, p. 113-161. Un fragment, cu titlul *Moș Marian*, apare și în I. Manliu: *Crestomație română*, București, 1891, p. 288-289. Se retipărește în *Novela*, II, București, Editura „Socec”, 1896, p. 3-46; *Nuvela*, II, București, Editura „Minerva”, 1907, p. 7-46; *Nuvela*, II, ediția a II-a, București, Editura „Cartea românească”, 1921, p. 5-42; *Nuvela*, II, ediția a III-a, București, Editura „Cartea românească”, [1924], p. 5-42.

Traduceri: *Ein verlorenes Leben*. Novelle aus dem romanischen des... uebersetzt Leon Schönfeld, în *Romänische Revue*, V (1889), nr. 4 (aprilie), p. 232-239; nr. 5 (mai), p. 299-307; nr. 6 (iunie), p. 373-379; nr. 7 (Iulie), p. 418-430; *Ein verlorenes Leben*, în Maximilian W. Schroff. *Bilder aus Rumänien*, IV Band, Bukarest, 1910, p. 7-52.

Publicarea nuvelei în *Timpul* este urmarea unui angajament pe care și-l ia Slavici față de ziarul conservator. La sfârșitul lui ianuarie 1877, T. Maiorescu preia conducerea *Timpului* și-l cheamă în redacție și pe Slavici. Răspunde, cum se vede din scrisoarea sa către V. Mangra, din 26 ianuarie 1877 (Ms. Acad. Republicii Socialiste România, nr. 30.375), de „politica externă”, întrucât era vorba „numai de raporturi exacte”, precum și de „partea literară”. Îndată după intrarea în redacție, Slavici și începe publicarea, la „foiță”, a nuvelei. O avea gata? Mai curînd nu. Conservatorii, interesați de apropierea față de Austro-Ungaria, nu admiteau să se discute despre situația românilor transilvăneni. Slavici intră însă în redacție cu planuri politice bine precizate. El urmărea, cum arată în aceeași scrisoare, să angajeze Partidul Conservator și „oamenii grei prin bogățiile lor și relațiunile lor cu străinătatea” în lupta care se ducea pentru apărarea drepturilor românilor transilvăneni. Discuții în legătură cu situația acestora nu se puteau purta în coloanele ziarului, și Slavici știe că avea o situație foarte grea față de conservatori, și cu deosebire față de Maiorescu, care cenzura cu severitate materialele ce urmau să se publice. Slavici ține totuși să scrie și despre românii de peste munți și-și publică articolele în *Telegraful român* de la Sibiu, de unde le reproduce în *Timpul*. Nuvela ieșea din aceleași preocupări. Oricum, Slavici arată, deocamdată prin mijlocirea literaturii, că ziarul conservator era pregătit să discute și despre românii de peste munți.

O viață pierdută este singura bucată inclusă în *Novela din popor* în care descrie societatea de dincoace de Carpați. Nuvela figurează, începînd din 1881, în toate edițiile îngrijite de scriitor, dar cu toate acestea criticii literari o menționează în treacăt. N. Iorga, între cei puțini care insistă asupra ei, o invocă pentru a sublinia defecte cu caracter general, în scrisul lui Slavici. „Cîte dialoguri frumoase într-o

Viață pierdută, de unde, ca și aiurea, nimic nu se desface decît după terminarea nuvelei, și aceasta din cauza zgirceniei cu care sînt tratate, pe lingă situațiile fără însemnătate, acele care decid.“ (*Schițe din literatura română*, II, p. 129—130.) Critica literară evită să discute nuvela, nu fără anume temeieri. Teza pe care o ilustrează nuvela limitează privirea asupra lumii descrise, Bucureștiul nefiind numai un loc de perdițiune. Concepția lui Slavici este mult mai cuprinzătoare decît imaginea ce ne-am forma-o despre ea, întemeiați numai pe lectura nuvelei. Slavici scria, tot acum, într-un articol, că „trebuiește să căutăm a ne lumina din România; astăzi nu Ardealul este merit a răspîndi cultura în România, ci România este merită a face pe românii din Austria părtași la rodurile muncii sale sufletești“ (*Cultura maghiară*, în *Telegraful român*, 1877, nr. 19 din 18 martie). Dar ca aceste „roduri“ să fie mai depline, Slavici se credea îndreptățit să dezvăluie și viciile societății românești de atunci. Eminescu nu făcea altfel. Nu întîmplător poetul apreciază nuvela și tocmai din această perspectivă. „*O viață pierdută* descrie traiul unui țaran ardelean, care, naiv și onest, vine în mlaștina morală a Bucureștiului, unde pierde tot ce un om are mai scump. Învațut în adevăr prin muncă, el dă foc casei și averii lui, și părăsește mocirla morală într-aceiași cărucior, sărac, șezînd pe aceeași ladă de Brașov, fără să se uite îndărăt, nevoind să ia nimic de la pămîntul care-i mîncase copilul. El se-ntoarce în Ardeal, tot atît de vesel precum venise odinioară, lăsînd în urmă tot, tinerețe, avere și mormintele familiei“ (M. E[minescu], *Novele din popor*, în *Timpul*, 1882, nr. 69 din 28 martie).

- SIGLE: A: *Timpul*, 1877
 B: *Convoorbiri literare*, 1881
 C: ed. „Socec“, 1881
 D: ed. 1892—1896
 E: ed. „Minerva“, 1907
 F: ed. „Cartea rom.“, 1921
 G: ed. „Cartea rom.“, [1924]

Variante

251

3—4 izbînd stropii sloiți în toate părțile AC; izbînd stropii sleiți în toate părțile B; izbînd în toate părțile stropii sloiți DEFG// 4 Păreții AB; Pereții CDEFG//5 de pin pregiurul ABC; de prin prejurul DEFG//6 coaje ABDE; coajă CFG//7 pe piața din naintea ei ABC; pe piața de dinaintea ei DEFG//10 seară ACDEFG; sară B//13 s-au fost adăpostit ABCDE; s-au adăpostit FG//16 Moș Mărian ACDEFG;

Moş Marian $B//17-18$ s-a întors de la cel din urmă muşteriu. De atunci stă la spatele căruţei AC ; s-a întors de la cel din urmă muşteriu. De atunci stă la capetele căruţei B ; s-a întors de la spatele căruţii $DEFG$; *anulat cu* $AC//20$ Sumanul A ; Sucmanul $BCDEFG//21$ musteaţa ABC ; mustaţa $DEFG//27$ a o scoate din rădăcină ABC ; să o scoată din rădăcină $DEFG$.

252

I se stinge $ABCDE$; se stinge $FG//3$ priveşte la AB ; priveşte $CDEFG/$ lacrimile A ; lacrimile B ; lacrimile $CDEFG//4$ i se sloiesc $ACDEFG$; i se sleiesc $B//5$ ca şi cînd $ACDEFG$; ca şi cum $B//10$ se stinge $ABCDE$; se stinge $FG//11-12$ cu urechile sălbătice A ; cu urechile dăbălate $BCDEFG//12$ Simţind $ABCDE$; Simţind $FG//13$ îşi rădică ABC ; îşi ridică $DEFG//24$ toate atît de părăsite, atît de singurite încît A ; toate atît de singurite $BCDE$; toate atît de singuratece $FG//27$ se coborî $ADEFG$; se coboară $BC//27-28$ deshămă pe cîrlan $ABCDE$; deshămă cîrlanul $FG//35$ Bună seara $ACDEFG$; Bună sara $B/$ trăgînd $ABCDE$; trăgînd FG ; *anulat cu* $ABCDE//36$ la ziuă AB ; la ziuă $CDEFG//37$ Moş Mariane! ACD ; Moş Marine! B ; Moş Măriene! $EFG//38$ să ieie $ABCD$; să ia $EFG/$ de la bătrîn AB ; de la bătrînul $CDEFG$.

253

$I, 17, 19, 25$ Moş Marian B ; Moş Mărian $ACDEFG//2-3$ dreapta uşei AB ; dreapta uşii $CDEFG//9$ celalalt ABC ; celalalt $DEFG/$ Iarăşi am uitat ABC ; Iar am uitat $DEFG//9-10$ mai îndemînă ABC ; mai la îndemînă $DEFG//11$ dar nu pe de a-ndemînă A ; dar nu pe a-ndemînă BC ; dar nu pe îndemînă $DEFG//12-13$ după lucru AB ; după lucruri $CDEFG//13$ nu ni se pun îndemînă ABC ; nu ni se pun la îndemînă $DEFG//14$ să dea A ; să-i deie BCD ; să-i dea $EFG//15$ grijă $BCDFG$; grijă $AE//18$ sară pe sară B ; seară pe seară AC ; seară de seară $DEFG//22-23$ îi mulţămeste B ; îi mulţumeşte $ACDEFG//23$ nu mai cutează $ABCDE$; nu mai cutează FG ; *anulat cu* $ABCDE//25$ Astă-sară B ; Astă-seară $ACDEFG//26$ rupea B ; ruptu-rea $ACDEFG //27$ cătră $ABCD$; către $EFG/$ Costan AB ; cîrlan $CDEFG//35$ cităva vreme B ; citva timp $ACDEFG$.

254

$I -$ Moş Mariane! B ; - Moş Măriane! $ACDEFG//6$ de cînd mereu înaintez A ; de cînd înaintez $BCDEFG//8$ de dînsul $ABCD$; de el $EFG//10$ la scara dinaintea ABC ; la scara de dinaintea $DEFG//18$ ar perde $ABCD$; ar pierde $EFG//21$ sama noastră B ; seama noastră

ACDEFG//22, 25 Moș Marian *B*; Moș Mărian *ACDEFG*//22 pași dămoli *B*; pași domoli *ACDEFG*//25 cinci scări *B*; cinci trepte *ACDEFG*//26 așezat pe șase stâlpi *ACDEFG*; așezat pe stâlpi *B*//31 altă ușe *ABC*; altă ușă *DEFG*//34 ferestre *AB*; ferestri *CDEFG*//35 Mobilele odăiei erau curate, bine alese și așezate *AB*; Mobilamentul odăii era curat, bine ales și așezat *CDEFG*//37 sub *B*; subt *ACDEFG*.

255

4 o ladă mare *ABC*; o mare ladă *DEFG*//5 se împotriveau *ABCDE*; se împotriveau *FG*//5–6 împregiurimea lor *ABC*; împrejurimea lor *DEFG*//8 dinaintea ferestrei *ABC*; de dinaintea ferestrii *DEFG*//9 făcute cu mîna *ABCDE*; făcute de mîna *FG*//10 ea își da *A*; ea dedia *B*; ea își dedia *CDEFG*//17 fața-i pare *AB*; fața ei pare *CDEFG*//17 vinele *ABCD*; vinele *EFG*//18 pelcuța *ABC*; pelița *DEFG*//21 ferestrei *ABC*; ferestrii *DEFG*//27, 30 – Bună sara *B*; – Bună seara *ACDEFG*//30 îi răspunde *ABC*; îi răspunse *DE*; răspunse *FG*//30–31 fără să își rădice *A*; fără să-și ridice *BC*; fără măcar să ridice *DEFG*//33 acestea *ABC*; aceste *DEFG*//34 jăratice *ABCD*; jeric *E*; jăratec *FG*//34–35 sumanului *ABC*; sucmanului *DEFG*//36 spărietă *B*; speriată *ACDEFG*.

256

4 de pe cap *ABC*; în cap *D*; din cap *EFG*; anulat cu *D*//19 sara *B*; seara *ACDEFG*//22 răzămat *BCD*; rezemată *AE*; rezămat *FG*/ușorul ușei *B*; ușchiorul ușii *ACDEFG*//23 ferestrei *B*; ferestrii *ACDEFG*/ să vadă *ABCDE*; să vadă *FG*//33–34 Am să te rog de un lucru *ABC*; Am să te rog un lucru *DEFG*//35 punîndu-se *B*; puîndu-se *ACDEFG*.

257

3 decît de acolo *B*; decît acolo *ACDEFG*//6 sara *B*; seara *ACDEFG*//10 Moș Mariane! *B*; Moș Măriane *ACDEFG*/ o să spui *ABCDE*; o să spun *FG*//14 Moș Marian *B*; Moș Mărian *ACDEFG*//17 împrejurul său *ABCD*; împregiurul său *EFG*//22 perinele *ABC*; pernile *DEFG*//24 ingenunche *ABCD*; ingenunchiă *EFG*//26 gălbiniu *ABCDE*; gălbui *FG*//27 rămîind *ABCD*; rămîind *EFG*//30 în strîșit *AB*; în fine *CDEFG*/ măscioară *ABC*; mescioară *DE*; meșcioară *FG*//38 trebuiește *ABC*; trebuie *DEFG*.

258

3 aburoasă *AB*; aburitoare *CDEFG*/ cu brinză *ABC*; de brinză *DEFG*//4 garafa cu rachiu, astupată cu păhărel *ABCD*; garafa cu un păhăreț

EFG//5 puindu-și *ABC*; puindu-și *DEFG*//7 măscioarei *ABC*; meșcioarei *DEFG*//12 în urmă *AB*; din urmă *CDEFG*//14 fără a rădica *A*; fără a ridica *B*; fără de a ridica *CDEFG*//18 Adică *ABC*; Adecă *DEFG*//19 Am să calc mini *AB*; Am, mine, să calc *CDEFG*//25 — Uită! *ABCD*; — Uite *EFG*//33 Moș Marian *B*; Moș Mărian *ACDEFG*//34-35 După ce îmbucă de câteva ori, iarăși umplu și iarăși puse păhărelul *AB*; După ce îmbucă de câteva ori, iarăși puse păhărelul *CDEFG*//36 fără a grăi *ABC*; fără de a grăi *DEFG*//37 să deșerteze *ABCDE*; să deșerte *FG*/ paharele *BCD*; păharele *AIEFG*/ al cincelea *ABCD*; al cincilea *EFG*.

259

1 La fiecare *B*; La fieștecare *ACDEFG*//8 — Niște flori, tată, și o tavă. — Niște flori și o tavă *AB*; — Niște flori și o tavă *CDEFG*//9 Și ce preț să cer *AB*; Și ce preț am să cer *CDEFG*//12 să ieie *ABCD*; să ia *EFG*/ Dar astă dată *AB*; Dar de astă dată *CDEFG*//14 — Dă-l *ABC*; — Ia-l *DEFG*/ scirbit *B*; Inscirbit *ACDEFG*//25 astă-sară *B*; astă-seară *ACDEFG*//26 îngrijire *AB*; Ingrijire *CDEFG*//27 samă *B*; seamă *ACDEFG*//28 scirbirii *B*; Inscirbirii *ACDEFG*//29 Iși urmau *AB*; se urmau *CDEFG*//38 Privirea ei căzu *ABCDE*; Privirea îi căzu *FG*.

260

6 Moș Marian *B*; Moș Mărian *ACDEFG*//8 musteața *B*; mustața *ACDEFG*//9 tinără *ABCD*; tinără *EFG*/ rădicată *ABC*; ridicăta *DEFG*//11 Iși stau în față *AB*; Iși stau față în față *CDEFG*//16 ce într-o *B*; ce în o *AC*; care într-o *DEFG*//19-20 grăi el așezat. Înțeleg, Sevastă! *B*; grăi el așezat. Știu și înțeleg. Înțeleg, Sevastă! *ACDEFG*//21 totuși și le mai spun *B*; totuși și le mai spui *ACDE*; totuși, le mai spui *FG*//24-25 în sufletul meu *ABC*; în cugetul meu *DEFG*//31 într-însul *AB*; printr-însul *CDEFG*//37 mulțămit *B*; mulțumit *ACDEFG*//38 unul *B*; unu *ACDEFG*//38-39 fiind să rivnesc *AB*; fiindcă trebuia să rivnesc *CDEFG*.

261

4 țeara mea *ABC*; țara mea *DEFG*//5-7 tinerețele mele... Și nu m-am întors *AB*; tinerețele mele, departe de care nu mai puteam trăi mulțumit și pe care îi vedeam mereu în vis... Și nu m-am întors *CDEFG*//14 Mariane *B*; Măriane *ACDEFG*/ tatăl său *ABC*; tatăl ei *DEFG*//15 grijă *B*; grije *ACDEFG*//18 și sărbători *B*; și de sărbători *ACDEFG*//19 peptarul *ABC*; pieptarul *DEFG*//20-21 să o duc, ca în vreme ce *AB*; să o duc la horă, ca în vreme ce *CDEFG*//25, 27 să rămți *AB*;

să rămîn *CDEFG*//26 jelindu-se *ABCDE*; jălindu-se *FG*//27 fără a mă fi hotărît *ABC*; fără d-a mă fi hotărît *DEFG*//31 poruncile firei *AB*; poruncile firii *CDEFG*/ sară *B*; seară *ACDEFG*/ Anica *ABC*; Anicuța *DEFG*//32 Era întâia ziuă *AB*; Era întâia zi *CDEFG*//34 Nene Mariane *B*; Nene Măriane *ACDEFG*//37 rădică *ABC*; ridică *DEFG*//41 suferințele lumii *AB*; suferințele lumii *CDEFG*.

262

4—5 din această una viață *ABCD*; din această viață *EFG*//10 jălesc *ABCDFG*; jelesc *E*//13 lacrimi *A*; lacrimi *B*; lacrimi *CDE*; lacrimi *FG*//17 să rămîi *AB*; să rămîn *CDEFG*//19 blăstemat *ABCD*; blestemat *EFG*//29 acestea *AB*; aceste *CDEFG*//32 împregiur *ABC*; împregiur *DEFG*//33 am simțit *ABCDE*; am simțit *FG*//41 el îl depărtă *AB*; iar îl depărtă *CDEFG*; anulat cu *AB*.

263

1—2 lacrimi *A*; lacrimi *BC*; lacrimi *DEFG*//4 îndată *ABC*; Deodată *DEFG*//7—8 Pentru ce a trebuit să fie așa! *AB*; Pentru ce a trebuit, pentru ce să fie așa *CDEFG*//9—10 pe sînul lui *ABCDE*; pe peptul lui *FG*//12 ce în *ABC*; ceea ce în *DEFG*//18 te vom face *ABCDE*; te voi face *FG*; anulat cu *ABCDE*//21—22 Și cerul ne-a pedepsit *AB*; Cerul ne-a pedepsit *CDEFG*//28 și era greu să spui *AB*; îți era greu să spui *CDEFG*//33 mă simt *ABCDE*; mă simt *FG*//34 cînd văz *ABC*; cînd văd *DEFG*//35—36 cînd văd cum ele au urmat spre a fi cum sunt... Acum după amiazăzi stam la trăsura mea. Nu departe, stă o casă veche, c-o ușă la uliță, știi tu, una din casele în care femeile nenorocite își urmează nenorocirea. O văd în toate zilele, sunt obicinuit cu ea, nu mă mai supără. Astăzi însă ușa se deschide și un preot bătrîn iese răzemat pe bățul său la uliță și înaintează spre mine cu capul în pămînt și cu ochii plini de lacrimi... Din ușa deschisă două femei tinere cu sinurile dezvelite priveau cu chipurile dezvătate în urma lui, iară a treia se bocea în fundul odăii. M-a trecut un fior rece. M-am gîndit la mine și am binecuvîntat pe Dumnezeu văzîndu-mă mai norocit decît acest preot. Și nu știu cum, nu știu pentru ce, din această clipă acel adăpost al nenorocirei îmi părea un locaș sfînt. Căci ușor ne este nouă, cari străbatem alesne și rîzînd prin viață, a osîndi pe aceia cari în toată clipa ar voi să moară și nu pot. Ei sunt adevărații oameni, căci ei ne învață a ști ce este viața; o sarcină pe care trebuiește să o purtăm, mai grea, mai ușoară, precum întîmplările ne-o măsură. Dar m-am gîndit că trebuiește să o purtăm. Ascultă-mă pe mine, Sevastă *A*; cînd văd cum ele au urmat spre a fi cum sunt... Ascultă-mă pe mine, Sevastă *BCDEFG*.

13 pielea *AB*; pelea *CDEFG*//14 sprincenele *B*; sprincenele *ACDEFG*//14–15 ochii tăi, mari *AB*; ochii tăi, uite, mari *CDEFG*//15–16 și părul tău, ce frumos *AB*; și părul tău, uite, ce frumos *CDEFG*//17 nu ai privit asupra mea *A*; nu ai privit la mine *BCDEFG*//20 roșeață *A*; roșeață *BCDEFG*//20 acestea *ABCD*; aceste *EFG*//22–23 la frumuseța ta și la ochii lumii *AB*; la frumusețea ta și am gândit la ochii lumii *CDEFG*//25 însăși *AB*; însămi *CDEFG*//30 însă numai atunci *AB*; însă atunci *CDEFG*//34 am simțit *ABCDE*; am simțit *FG*/ eu nu ți-am grăit *ABC*; nu ți-am grăit *DEFG*//36–37 să nu te mai poată vedea *ABC*; să nu te poată vedea *DEFG*//38 deșeartă *ABCDE*; deșartă *FG*//40 frumuseța *B*; frumusețea *ACDEFG*.

3 Nu găsi *B*; Nu grăi *ACDEFG*//9 mă simțeam *ABCDE*; mă simțeam *FG*//11,19 de dinsa *ABCDE*; de ea *FG*//11,15 a gândi *ABC*; de a gândi *DEFG*//16 mi-am făcut *ABC*; mi-am cumpărat *DEFG*//16–17 nu se mai potrivea alătura cu căruța *AB*; nu se mai potrivea cu căruța *CDEFG*//20–21 mai cumplită *ABC*; mai plăcută *DEFG*//22 hotărîtă *B*; hotărît *ACDEFG*//23 Gîndirea *ABC*; Gîndul *DEFG*//26, 28 mă simt *ABCDE*; mă simt *FG*//29 schilav *AB*; schilod *CDEFG*//29 să-și fi pierdut *ABC*; să-și fi pierdut *DEFG*//40 tu însăși *B*; tu însuți *ACDEFG*//40–41 că-ți voi cumpăra eu *ABCD*; că-ți voi cumpăra-o eu *EFG*.

4 la dinsa *ABCDE*; la ea *FG*//7 Moș Mărian *ACDEFG*; Moș Marian *B*//8 tomnatic *ABCD*; tomnatec *EFG*/ în dosul *ABC*; din dosul *DEFG*//9 răzarea dimineții *ABCDE*; zarea dimineții *FG*//10–11 pe bătrîn *AB*; pe bătrînul *CDEFG*//11 al cărui *ABCDE*; al căruia *FG*//12, 15, 29, 33 seara *ACDEFG*; sara *B*//11–12 ce se petrecuse *AB*; ce se petrecuseră *CDEFG*//18 l-a fost cumpărat *ABCDE*; l-a cumpărat *FG*//21 seamă *ACDEFG*; samă *B*/ grăi *ABC*; vorbi *DEFG*//28 că ea numai *AB*; că numai *CDEFG*//29 și în ziua următoare *ABCDE*; și ziua următoare *FG*//34 Incongiurați *ABC*; Inconjurați *DEFG*/ vineții *ABC*; vineți *DEFG*; anulat cu *ABC*//35 galișă *ABCDE*; galeșă *FG*/ verzi *ABCDE*; verzui *FG*//36 tremurînd *ABCDE*; tremurîndă *FG*//37 roșeață *B*; roșeață *ACDEFG*//38 Moș Marian *B*; Moș Mărian *ACDEFG*.

1 îngrijit *AB*; îngrijat *CDEFG*//5–6 asta e cea mai grozavă boală. Oriet de mult *B*; asta e cea mai grozavă boală, îi răspunse bătrînul.

Oricit de mult *ACDEFG*//15 perdată *AB*; pierdută *CDEFG*//16—17 De cînd era copilă mică, nu s-a alipit astfel *ABC*; De cînd nu mai era copilă mică, nu s-a mai alipit astfel *DEFG*//24 cu copilul său *ABC*; cu copilul ei *DEFG*//31 tot mai dă *ABCDE*; tot le mai dă *FG*//35 cităva vreme *AB*; citva timp *CDEFG*//39 Moș Marian *B*; Moș Mărian *ACDEFG*.

268

3 cată *ABCD*; caută *EFG*//4 blîndeță *B*; blîndețe *ACDEFG*//10 draga mea, îi zise bătrînul *B*; draga mea, înțeleg, îi zise bătrînul *ACDEFG*//12 mine *ABDEFG*; mine *C*//13 mulțămîită *ABCD*; mulțumită *EFG*//14, 20 Moș Marian *B*; Moș Mărian *ACDEFG*//15 De dragul lumii *AB*; De dragul lumii *CDEFG*//21 întuneric *B*; întunec *ACDEFG*//29 vîrșă *ABCDE*; vîrșă *FG*, anulat cu *ABCDE*// tinereților *ABCD*; tinerețelor *EFG*//34 întuneric *B*; întunec *ACDEFG*//36 îngrijit *AB*; îngrijat *CDEFG*.

269

9, 35 Moș Marian *B*; Moș Mărian *ACDEFG*//16 să o puie *AB*; să o pună *CDEFG*/ pe descuietoare *ABCD*; de descuietoare *EFG*; anulat cu *ABCD*//17 ușor *B*; ușchior *ACDEFG*/ Lacremile *A*; Lacrimile *B*; Lacrămile *CDEFG*//19 rădica *ABC*; ridica *DEFG*//21—22 punîndu-și *B*; puîndu-și *ACDEFG*//22 ca să vază *ABCDE*; ca să vadă *FG*//26 hrana odihnei *ABCD*; hrană odihnei *EFG*//30 Pieptul *B*; Peptul *ACDEFG*//33—34 începu să alerge prin casă; apoi se opri o clipă în mijlocul odăii, își apucă hainele de pe trup și mai mult le rupse decît le dezbracă, rămîind cu ochii îngalișați, cu brațele dezvelite, cu sinul mișcat de neastîmpăr, cu buzele arse de văpaia stigelui *ABC*; începu să alerge prin casă *DEFG*//35 simți *ABCDE*; simți *FG*//39 pept *ACDEFG*; piept *B*/ cătră *B*; către *ACDEFG*//39—41 ca și cînd ar fi izbit în pept de către cineva. După ce scoborise scările *AB*; ca și cînd ar fi fost izbit în pept de către cineva. „Nu poate, nu mai poate să-și stăpînească setea — își zise el mîhnit — și eu am făcut-o să intre în focul acesta.“ După ce scoborise scările *CDEFG*.

270

2—3 invălită *AB*; învăluită *CDEFG*/ răpezi *ABCD*; repezi *EFG*//5 într-însul *ABCDE*; în el *FG*//9,37 Moș Marian *B*; moș Mărian *ACDEFG*//25, 26 nimărui *B*; nimănuî *ACDEFG*//26 Marian *B*; Mărian *ACDEFG*//29 să-i amărăști *ABCD*; să-i amărăști *EFG*//32 Nu spui, grăi Costan înădușit *A*; Nu spun *B*; Nu spui, grăi Costan *CDEFG*//34—35 — Mie!? Mi-e scribă? Bătrînul auzi o sărutare înfocată.

— Iartă-mă! grăi Costan, iartă-mă, dar sunt un păcătos. Nu mă mai știu. — Vino cu mine! *AB*; — Mie!? Mi-e scribă? — Vino cu mine! *CDEFG//35* degrabă! *B*; degrab' *ACDEFG//38* biuguind *B*; buiguit *ACDEFG//40* și-l apucă pe Costan de amîndoi umerii. — Dă-mi pace! dă-mi pace! strigă ea respingîndu-l cu brațele bărbate, apoi se repezi ca o nebună spre casă. — Vrei tu *AB*; și-l apucă pe Costan de amîndoi umerii. — Vrei tu *CDEFG*.

271

3 simțind *ABCDE*; simțind *FG//6-7* decît pentru un singur ceas *C*; decît pentru o singură zi *ABDEFG//9-10* cu brațele înapoi *B*; cu brațele bărbate înapoi *ACDEFG//10* se răpezi *B*; se repezi *ACDEFG//12, 20* moș Marian *BCE*; moș Mărian *ADFG//16* se apropie *ABCD*; se apropia *E*; se apropia *FG/* îi coprînsese *ABC*; îi cuprînsese *DEFG//22* se apropie de pat, apucă mîna ei și o atînsese cu buzele, dar nu putu să o sărute *AB*; se apropia de pat, dar nu putu să o sărute *CDEFG//36* mă simt *ABCDE*; mă simt *FG*.

272

1 și nu mai putură vorbi *ABC*; și el nu mai putu vorbi *DEFG//9-10* întrebă Moș Marian uimit *B*; întrebă Moș Mărian ridicîndu-se uimit *ACDEFG//13* grăi el privind-o *B*; grăi, privind-o *ACDEFG//9, 15, 36* Moș Marian *B*; Moș Mărian *ACDEFG//16* Nicicînd *ABC*; Niciodată *DEFG/* nu s-a simțit *ABCDE*; nu s-a simțit *FG//18* cămașa curată *ABCD*; cămașa curată *EFG/* strîmt *AB*; strîmt *CDEFG/* peptarul *ABCD*; pieptarul *EFG//20-21* brobodul ce îl avea pe cap era alb *ABC*; broboada ce avea era albă *DEFG//24* într-însele *ABCDE*; în ele *FG//28* îngreuiată *B*; îngreunată *ACDEFG//28-29* ca marmura și poleită *B*; ca marmura poleită *ACDEFG//30* se răzemă *ABCD*; se rezemă *EFG//33* unde Sevasta vindea *ABC*; unde ea vindea *DEFG//34* se simțea *ABCDE*; se simțea *FG//38* începură *ABC*; ei începură *DEFG//39* întuneric *B*; întuneric *ACDEFG*.

273

3, 14 înădușit *AB*; înăbușit *CDEFG//6* răpede *ABCD*; repede *EFG//10* țipet *ABC*; țipăt *DEFG//14* simțire *ABCDE*; simțire *FG//17* ca și aceasta *ABCD*; ca aceasta *EFG//20* îngrijit *A*; îngrijat *BCDEFG//28* zise ea ieșită din fire *AB*; zise ea ca ieșită din fire *CDEFG//30* Moș Marian *B*; Moș Mărian *ACDEFG/* nu mai putea gîndi *ABC*; nu se mai putea gîndi *DEFG//35* să nu caz *ABC*; să nu cad *DEFG//39* — Mi-am dat samă de mine *B*; — Mi-am dat seamă de mine *AC*; — Mi-am tras seamă cu mine *DEFG//40* mi-am dat samă *B*; mi-am dat seamă *AC*; mi-am tras seamă *DEFG*.

1, 2 să-l văz *ABCDE*; să-l văd *FG*//4, 7 Iătu! meu! *ABCDE*; fata mea *FG*//6 voiesc să-l văz, să-l string în brațe *ABC*; voiesc să-l văd *DEFG*//14 și nimic în lume *ABC*; și nimic *DEFG*//18 să te văz *ABC*; să te văd *DEFG*//22 răpede *ABCD*; repede *EFG*//26 tatul și fiica *B*; tata și fiica *ACDEFG*//31 moș Marian *B*; moș Mărian *ACDEFG*//34 tinără *ABC*; tinără *DEFG*//37 samă *B*; seamă *ACDEFG*.

3 de la dînsele *ABCDE*; de la ele *FG*/tinără *ABC*; tinără *DEFG*//3-4 să ai *AB*; să ai *B* *CDEFG*//5 Am pierdut-o *BC*; Am pierdut-o *ADEFG*//7 Mă simț *ABCDE*; Mă simț *FG*//8 să mă crez *ABC*; să mă cred *DEFG*//12 în o clipă *ABCD*; în clipă *EFG*//14 steteră *ABC*; stătură *DEFG*//15 să-l văz *ABCDE*; să-l văd *FG*//19 se simți *ABCDE*; se simți *FG*//20 amiazăzi *AB*; amiază-ziua *CDEFG*//22, 28 seamă *ACDEFG*; samă *B*//23 buiguit *ACDEFG*; bliguit *B*/ gîndirile *ABCDE*; gîndurile *FG*//24 simțirea *ABCDE*; simțirea *FG*//26 și alta nimic *ABC*; și altă nimica *DEFG*//27 să vază *ABCDE*; să vadă *FG*//29 își zise *AB*; își zicea *CDEFG*//31 greșala *B*; greșeala *ACDEFG*//32 se împăinjeniră *ABC*; se împăinjeniră *DEFG*//36 scrișnind dinții *A*; scrișnind din dinți *CDEFG*//38 nu l-am sfărîmat eu atunci pe omul *ABCD*; nu l-am sfărîmat pe omul *EFG*.

5 împregiur *ABC*; împrejur *DEFG*//6-7 din dosul unei polițe *ABC*; din dosul poliței *DEFG*//9 tăiuș *B*; tăiș *ACDEFG*//11 aripa sumanului *AB*; aripa sucmanului *CDEFG*//13 răzemată *ABCD*; rezemată *EFG*//14 părete *AB*; perete *CDEFG*//15 După ce așeză *ABC*; După ce le așeză *DEFG*//16 un topor mic din cui *AB*; un toporaș din cui *CDEFG*//17 muchea săcurii *BCD*; muchea securii *A**EFG*/ să sfărîme *BCD*; să sfărîme *A**EFG*//21, 24-25, 34sumanul *AB*; sucmanul *CDEFG*//26-27 nu mai rămase *ABCDE*; nu mai rămăsese *FG*//27 pe dînsul *ABCDE*; pe el *FG*//28 mulțămît *ABCD*; mulțumit *EFG*//29 să ti scoată *AB*; să-i scoată *CDEFG*//33 cîtăva vreme *AB*; cîtva timp *CDEFG*//34 mulțămît *ABC*; mulțumit *DEFG*//36 toporul *B*; toporașul *ACDEFG*.

2 cu dînsul *AB*; cu el *CDEFG*//3, 24, 29, 36 moș Marian *B*; moș Mărian *ACDEFG*//3-4 din mîni *ACDEFG*; din mîna *B*//5-6 În duminica viitoare va să mă pui *AB*; În duminica viitoare va să mă pun *C*; Duminica viitoare o să mă pun *DEFG*//6 topor *B*; toporaș

ACDEFG//7 El puse toporașul în cui, securea în colț *ACDEFG*; El puse toporul în cui, săcurea în colț *B//11* puse capul *ABCDE*; puse iar capul *FG//22—23* să dau pe cirlan *ABCDE*; să dau cirlanul *FG//23* în grijea *ABC*; în grija *DEFG//31* Moș Mariane *B*; Moș Măriane *ACDEFG//33* ci ia-ți bani *B*; ci îți ia bani *ACDEFG//36* plecă în urma lui *ABC*; plecă și el în urma lui *DEFG*.

278

4 cităva opintire *ABC*; cîteva opintiri *DEFG//7* — Dacă beau, nepoate — zise bătrînul bînd din garafă — mi se dezleagă limba *ABCDE*; — Dacă beau, mi se dezleagă limba *FG/* și-mi pierd *B*; și-mi perd *ACDEFG//10, 15, 21, 29* moș Mariane *B*; Moș Măriane *ACDEFG//11* să te rog de un lucru mare *ABCDE*; să te rog un lucru mare *FG//20* calea Herestreului *ABC*; calea Herestrăului *DEFG//22* Simți *ABCDE*; Simți *FG/* virtute *ABC*; virtute *DEFG//27* drăgostos *AB*; drăgăstos *CDEFG//31* a-i spune *ABC*; a i le spune *DEFG/* te simți *ABCDE*; te simți *FG//32* — O, Doamne! O, Doamne! *ABCD*; O Doamne! Doamne *EFG//33* înădușit *AB*; înăbușit *CDEFG//35* Grigea mea *ABC*; Grijea mea *DE*; Grija mea *FG//37—40* Dacă n-a voi să vie, te întoarce și te duc la fiică-mea, îi spune că din întîmplare... — Înțeleg, moș Măriene! *AB*; Dacă n-ar voi să vie, te întoarce și te du la fiică-mea, îi spune că din întîmplare te-ai întîlnit cu el, că ți-a spus c-ar veni, dac-ar vedea ceva de la mîna ei... — Înțeleg Moș Măriane *CDEFG*.

279

1—2 Grigea mea *ABC*; Grijea mea *DE*; Grija mea *FG//1, 35* Moș Mariane *B*; Moș Măriane *ACDEFG//4* acum *AFG*; acuma *BCDE/* simțea *ABCDE*; simțea *FG/* cu tot dinadinsul *AB*; din tot adinsul *CDEFG//9* gălbenie *C*; gălbinie *ABDE*; gălbie *FG//12* se smunci *B*; se smînci *ACDEFG//16* de mai deunăzi *B*; de o mai odinioară *ACD*; de mai odinioară *EFG//16* ținînd *ACDEFG*; ținînd *B//20* pătimașă *ABCD*; pătimașe *EFG//33* împrejur *ABC*; împrejur *DEFG//33—34* văzu prin întunerec *ABC*; văzu mai întîi prin întunerec *DEFG//37* Lasă pe căpitan *B*; Lasă pe căpitanul *ACDEFG*.

280

10 cu care a fost venit *ABCD*; cu care a venit *EFG//11* îngrijire *A*; îngrijare *BCDEFG//12—13* Să vază *ABCDE*; Să vadă *FG//16* că în clipa *ABC*; că ea, în clipa *DEFG//23* răpede *ABC*; repede *DEFG/* apropiare *AB*; apropiere *CDEFG//23, 29* săcurea *ABCDE*; securea *FG//29—30* pe prag *ABC*; în prag *DEFG*.

I ingenuche *ABCD*; ingenuchia *E*; ingenuchiă *FG*//3 Ucisă de mîna sa *ABCD*; Ucisă de mîna ta *EFG*; anulat cu *ABCD*//6 tăie *ABCD*; tăia *E*; tăia *FG*//9 Săvîrşind aceasta *ABC*; Săvîrşindu-le aceste *DEFG*//11—12 cu dînsa *ABCD*; cu ea *EFG*//14 Peste cităva vreme, se rădică *AB*; Peste cităva vreme, bătrînul se ridică *CDEFG*//16 genuche *AB*; genuchi *CDEFG*//19 Ieşi din casă *B*; El ieşi din casă *ACDEFG*//22 în apropierea *ABC*; în apropierea *DEFG*//23 După aceasta *B*; După aceste *ACDEFG*//24 cuină *A*; cuhnie *BCDEFG*/ flori tăiete *BCDE*; flori tăiate *AFG*//26 împrejur *BCD*; împrejur *A EFG*//27, 32 Moş Mărian *ACDEFG*; Moş Marian *B*//29 de adîncă durere *ACDEFG*; de o adîncă durere *B*//32 se rădică *AB*; se ridică *CDEFG*//34 să arză *ABCDE*; să ardă *FG*//38 îngrijit *A*; îngrijat *BCDEFG*.

2 acoperemîntul *B*; acoperămîntul *ACDEFG*//4 venea *B*; veni *ACDEFG*//5 Moş Marian *B*; Moş Mărian *ACDEFG*//5 patruzeci şi unu *ACDEFG*; patruzeci şi unul *B*//9 flori tăiate *AFG*; flori tăiete *BCDE*//10 în draga sa voie *ABC*; în draga lui voie *DEFG*//11 îndărăpt *A*; înapoi *BCDEFG*.

A apărut în *Novele din popor*, Bucureşti, Editura „Socec”, 1881, p. 291—456. Se retipăreşte în *Nuvele*, II, Bucureşti, Editura „Socec”, 1896, p. 49—198; *Nuvele*, II, Bucureşti, Editura „Minerva”, 1907, p. 49—182; *Nuvele*, II, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura „Cartea românească”, 1921, p. 45—174; *Nuvele*, II, ediţia a III-a, Bucureşti, Editura „Cartea românească”, [1924], p. 45—174.

Traduceri: *Die Glücksmühle*, în *Deutsche Revue*, VI (1881), nr. 10 (octombrie), p. 57—75; nr. 11 (noiembrie), p. 148—176; nr. 12 (decembrie), p. 319—347. Se dă, în subsol (nr. 10, p. 57), următoarea notă: „Aus dem unveröffentlichten, rumänischen Manuscript übersetzt von Mite Kremnitz”; *Die Glücksmühle*. Novelle von... Aus dem rumänischen von Leon Schönfeld, Leipzig, Druck und Verlag von Philipp Reclam jun., [1886], 159 p. Pe copertă: Universal Bibliothek, nr. 2.156. Următoarea informaţie, cu privire la apariţia volumului, în *Tribuna* (1886, nr. 146, din 27 iunie/9 iulie): „Moara cu noroc sub titlul *Die Glücksmühle* s-a tradus în nr. 2.156 al Bibliotecii universale (Reklam). E prima operă română tipărită în Universal bibliotek”; *The Lucky Mill*, New York, 1919. Trad. M. Ermerle (Apud I. Slavici, *Nuvele*, Craiova, Editura „Scrisul românesc”, [1930], p. 29).

Moara cu noroc se publică, ca nici o altă scriere literară a lui Slavici, paralel în româneşte şi în versiune germană. Ea formează în *Novele din popor* partea inedită a culegerii, dar în timp ce volumul se afla la tipar, se începe publicarea nuvelei şi în *Deutsche Revue*, şi

o parte a ei, cea din numerele 10 (octombrie) și 11 (noiembrie) apare în revista germană înaintea textului românesc. Traducerea este făcută după manuscris, și asupra acestui lucru nu încapă discuție. Căci nuvela este însoțită, în revista germană, de o notă foarte explicită: „*Aus dem unveröffentlichten rumänischen Manuscript*“ (*Deutsche Revue*, 1881, nr. 10, din octombrie, p. 57).

Compusă concomitent cu monografia *Die Rumänen in Ungarn, Siebenbürgen und der Bukowina*, în care Slavici prezintă situația politică, economică și culturală a românilor de peste munți, nuvela era gata, cum se vede și din jurnalul lui Maiorescu, încă înainte de iunie 1880. Criticul notează: „Slavici a scris *Moara cu noroc*“ (*Insemnări zilnice*, I, p. 335). Deși terminată înainte de iunie 1880, trece mai bine de un an, și abia în 23 septembrie 1881 Maiorescu îi cere părerea lui I. Negruzzi cu privire la publicarea ei în revista ieșeană. „*Moara cu noroc* — scrie Maiorescu — o foarte curioasă și interesantă novelă a lui Slavici (lungă), o am la dispoziția ta, în manuscris. Cînd să ți-o trimit?“ (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, I, p. 16.) Este posibil ca Maiorescu să fi trimis manuscrisul. Era însă prea târziu, căci trei luni mai târziu, în decembrie 1881, apare *Novele din popor*, și nuvela nu mai putea fi dată ca inedită, iar lungimea nu permitea nici să fie reprodusă în revista ieșeană.

Cercetări întreprinse în arhive în legătură cu alte probleme, îndeosebi de istorie națională, au dus și la descoperirea unor documente, care explică măcar o seamă de aspecte, dacă nu însăși geneza nuvelei. Unele informații s-au putut culege cu mult înainte, din memorialistica scriitorului. Slavici descrie, în *Lumea prin care am trecut*, cu destule amănunte, întâmplări din 1869, cînd, întrerupîndu-și studiile de drept la Budapesta, intră slujbaş în Cumlăuș, comună din apropierea Șiriei. El notează că la „mijlocul drumului între Arad și Șiria sunt în cîmp deschis *cele două circiume*“ (*Lumea prin care am trecut*, p. 54). Existența circiumilor este confirmată și documentar. Fisolgăbirăul (pretorul) cercului Șiria raporta, în 22 ianuarie 1853, că avea în subordine 7 hanuri, cele mai multe situate între Șiria și Arad, și propunea desființarea a trei dintre ele, ca „necorespunzînd de loc promovării circulației“ (*Acte cezaro-crăiești 1853. 1220*, Fisolgăbirăul cercului Șiria, Arhivele statului, Arad). Hanul „Cetatea de pămînt“ („*Töldvai*“), situat între Pănatul-Nou și Sintana, propus să fie desființat, avea ca arendași pe Pavel Ardeleanu, de 47 ani, și Ana, soția sa. Ar fi de cercetat dacă propunerea de desființare a celor trei hanuri a fost adusă la îndeplinire. Dacă ele au fost desființate, în adevăr, mai

rămneau încă cinci hanuri, dintre care trei situate între Şiria şi Arad.

Slavici informează şi asupra lumii descrise în nuvelă. Mai importante sînt, în ordine cronologică, datele cuprinse în *Die Rumänen in Ungarn, Siebenbürgen und der Bukowina*, unde face distincţia între grupuri sociale — pădureni, luncani etc. — şi indică trăsăturile caracteristice, dar nu ca diferenţe naţionale, ci numai ca aspecte etnografice. Alte cîteva lucrări, şi înainte de toate *Sepi*, aduc şi ele informaţii interesante. Memorialistica, foarte tîrzie, preia şi date întîlnite în scrieri anterioare. „Băieţii săraci“ au existat, nelndoios, ca realitate istorică. *Federaţiunea* scrie, în 15 octombrie 1868, că un Iuhaszi, căpitan de bandă, plătea celor din subordinea sa salarii fixe şi „tantieme din profit“. *Federaţiunea* scria, tot atunci, că se pusese cordon militar pe malul stîng al râului Drava împotriva „invaziunii lotrilor“. Documente din arhive, îndeosebi din Arad, arată că „lotrii“ au săvîrşit prădări de biserici şi că unităţi militare au fost chemate să ajute la prinderea lor (V. Vintilescu, *Ion Slavici (Contribuţii biografice)*, în *Orizont*, 1965, nr. 2, februarie, p. 68—72). Slavici, slujbaş la primăria din Cumlăuş, a avut numeroase prilejuri să cunoască isprăvile „băieţilor săraci“. A stat el însuşi în faţa lor, şi la cea dintîi somaţie le-a predat puşca, deşi o avea încărcată (*Sepi*, în *Lupta*, 1910, nr. 38—41 din 15—18 martie). Ar fi plătit cu viaţa împotrivindu-se.

Documentele care ne stau la îndemînă sînt încă puţine, ieşite la iveală întîmplător, şi nu ca urmare a unor investigaţii sistematice şi de mare amploare. Numai o lărgire a informaţiei va permite să se evalueze mai îndeaproape ce alte fapte reale au stat la baza nuvelei.

Moara cu noroc a reţinut atenţia criticii încă de la apariţia ei. *Gazeta Transilvaniei* se opreşte în darea de seamă la volumul *Novele din popor* şi la ea, găsind că Lică Sămădăul putea fi considerat, alături de Mihai, Popa Tanda, Moş Marian şi Huţu între figurile „turnate din bronz sau sculptate în marmoră de Carrara“ (A. B., *Novelile lui Slavici şi Gane*, în *Gazeta Transilvaniei*, 1882, nr. 49 din 11 mai). I. T. Mera declara şi el, în disertaţia ţinută în iunie 1882, la „România jună“ din Viena că Lică şi Ghiţă, în felul cum fuseseră realizaţi ca personaje, puteau face „cinste oricărui novelist european“ (*Scriitorii de la „Junimea“*, în *Telegraful român*, 1882, nr. 73 din 8 iulie). Cea dintîi analiză mai cuprinzătoare o datorăm lui N. Iorga. „Lică e cel mai viu din toate figurile nuvelei — scrie N. Iorga în 1893 —, cel mai bine prezentat şi cel mai inteligibil. Cu oarecare nedumeriri la început, datorite poate obiceiurilor cu totul speciale pe care le descrie autorul, nu sîntem nicăieri opriţi în loc, pentru a-i înţelege caracterul.

Aceasta poate, fiindcă el apare mai rar și se schimbă mai puțin. Cu totul altfel stau celelalte personaje de căpetenie: Ghiță și Ana. După ce s-a mintuit povestirea, atunci și *numai* atunci, chipul celui din urmă se desface înaintea noastră: e omul slab din fire și sentimental, legat de dragostea pentru bani și dragostea pentru femeie. Lică a pus mîna pe el de la început, și, oricît l-ar urî, pentru sclavia în care îl ține, înții, pentru necinstea, pe care i-o dă, apoi, pentru răpirea femeii, la urmă, Ghiță nu va putea învinge pe omul calculat, stăpîn pe sine, fără inimă. În nuvelă însă, nicăieri autorul nu insistă asupra unei situații decisive, care să fixeze existența sentimentelor sale sau să arate schimbarea lor, pe cînd ne dă cu prisosință momente nefsemnătoare. Purtarea cu Ana rămîne înegurată de la un capăt la altul, ca și purtarea Anei față cu dînsul. Aceasta l-a părăsit pentru Lică, fiindcă acela e om tare, fiindcă Ghiță îi pare amestecat în tîlhării, fiindcă Uța o face să-l teamă, dar nici o singură dată nu pătrundem pe deplin în sentimentele sale, care se desfac necomplet și fragmentar din situații rău alese" (*Schițe din literatura română*, II, p. 127—128). M. Dragomirescu vede în nuvelă, un deceniu mai tîrziu, o capodoperă și, polemizînd cu prozatorii din anii 1907—1908, îi invită să-l urmeze pe Slavici: „În ce privește puterea de plămuire, originalitatea plastică, prin care un scriitor, dintr-un material cunoscut, creează personaje noi, în carne și oase — care dintre aceiași scriitori au putut plămui o figură atît de adîncă, puternică și de întregă, ca aceea a lui Lică Sămădăul din *Moara cu noroc?* sau un personaj atît de complicat și-atît de profund omenesc ca acela al cîrciumarului, sau un personaj cu o țesătură atît de delicată și completă în desfășurarea ei ca a cîrciumăresei din aceeași nuvelă? Și al doilea, care dintre ei a putut înoda o intrigă dramatică mai în stare să pună în relief stările fundamentale sufletești ale personajilor așa cum o întîlnim în aceeași nuvelă?" (*Nuvele de I. Slavici, în Concoarbi critice*, 1908, nr. 6, din 15 martie.)

Critica noastră literară își circumscrie aprecierile între cele două extremități. Judecata definitivă pare însă să o fi dat G. Călinescu. „Marile crescătorii de porci în pusta arădană și moravurile sălbatice ale porcarilor au ceva din grandoarea istoriilor americane cu imense preerii și cete de bizoni [...]. Ca în toate mediile pastorale, ordinea socială se separă de civilizația de stat și se bazează pe pacte proprii. Sămădăul Lică este un hoț și un ucigaș, acoperit de persoane tari, interesate să aibă un om cu experiență. Cîrciumarul Ghiță se așază

în drumul porcarilor, unde se câștigă mulți bani, și se pune la mijloc între ordinea juridică a statului și legislația mutuală a hoților. Drama lui complexă e analizată magistral“ (G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, p. 450). Și concluzia: „Mai puțin compusă, și de aceea trecută cu vederea, *Moara cu noroc* e o nuvelă solidă, cu subiect de roman“.

Moara cu noroc a reținut și atenția unor scriitori străini. Imre Szakál publică, în *Budapesti Ujság*, în 1889, începînd din 23 iunie, un roman social („*Társadalmi regény*“), pe care și-l intitulează *Arany malom* (*Moara de aur*). Septimiu Albini, sub pseudonimul „Mugur“, dezvăluie în articolul *O pungășie literară* din *Tribuna* (1890, nr. 110 din 28 mai), că *Moara de aur*, „romanul social“ maghiar, nu este decît traducerea, făcută probabil din germană, a nuvelei lui Slavici, și contribuția lui Imre Szakál, care se dă autor, nu pare să fie prea importantă. Iată începutul capitolului al doilea:

„De la Ineu drumul de țară o ia printre păduri și peste țarine, lăsînd la dreapta și la stînga satele așezate prin colțurile văilor. Timp de un ceas și jumătate drumul e bun; vine apoi un pripor, pe care îl urci, și după ce ai coborît iar în vale, trebuie să faci popas, să adăpi calul ori vita din jug și să le mai lași timp de răsufare, fiindcă drumul a fost cam greu, iară mai departe locurile sunt rele.

Aici în vale e «*Moara cu noroc*».“

„Boros-Jenőtől az országút árnyas erdőkön s szántóföldeken viz át, s jobbra-balra falvak fekszenek, félig elrejtözve a völgymélyedésekbe. Egy órajárásnyira, vagy tán többre is, az út egyenes és könnyű, itt azonban egy magaslat kezdődik, melyre csak ügyel-bajjal kapaszkodhatni fel, s ha ismét völgyet ér az ember, meg kell állapodnia. A lovat, vagy az igásbarmot meg kell itatni, egy kis pihenőt is kel adni neki, mert kemény munka volt átjönni a földhátton, s ott, a sikon túl, megint hegyes, alig járható az út.

Ezen a sikságon van az «*Arany malom*».“

Budapesti Ujság scria că romanul *Moara de aur* era scos „din viața poporului maghiar și a celui valah și figurile lui sînt așa de fidel luate din viață, încît cititorul le vede aproape mișcîndu-se înaintea

lui". Cuvinte, în adevăr, foarte juste. Atît numai că meritele nu-i reveneau scriitorului maghiar, ci lui Slavici.

SIGLE: A: ed. „Socec”, 1881
B: ed. 1892—1896
C: ed. „Minerva”, 1907
D: ed. „Cartea rom.”, 1924
E: ed. „Cartea rom.”, [1924]

V a r i a n t e

283

6 să vă acopere AC; să vă acopără BDE//10 să perd A; să pierd BCDE//12 amărăciunea A; amărăciunea BCDE//17—18 îmi pare prea tinără AB; îmi părea prea tinără CDE//19 crișmăriță A; ca circiumăriță B; circiumăriță CDE.

284

10 perdem A; pierdem BCDE//11, 35 arendașul C; arîndașul ABDE//14 să ne deie AB; să ne dea CDE//16 pintre A; printre BCDE//17 țarine ABC; țarini DE//20 să adăpi A; să adapi BCDE//22 depărtare ABC; departe DE.

285

1 acoperemîntul AB; acoperămîntul CDE/ ciurit A; ciuruit BCDE//10 cu nevasta sa tineră A; cu nevasta sa tinără B; cu nevasta lui tinără CDE//17 unde e la Ghiță A; unde e Ghiță BCDE//22 era mereu plin: unii soseau, alții plecau mai departe, unii cu povară, iară alții cu punga plină și toți se opreau A; era mereu plină, și toți se opreau BCDE//24 de cu seară B; de cu seara ACDE//28 se simțea ABC; se simțea DE//30 nepoței ABC; nepoți DE//35 să-l vadă ABC; să-l vadă DE//41 de cu zori AB; în zori CDE.

286

1 pregiur A; prejur B; împrejur CDE//2 ca să vadă ABC; ca să vadă DE//5 să ne deie AB; să ne dea CDE//8 să-i lese A; să-i lase BCDE//10 împregiur A; împrejur BCDE//17 sălci A; sălcii BCDE//18 se perd A; se pierd BCDE//20—21 păduri de stejari B; păduri de stejar ACDE//25 croncoind A; croncănind BCDE//36 își perde A; își pierde BCDE//37 tinără A; tinără BCDE//39 pană ușurică A; pană subțirică BCDE.

287

1 pustios AB; pustiicios CDE//1—2 ca să vadă ABC; ca să vadă DE//3—4 s-o acopără B; s-o acoperă CDE//9 de mîna a doua ADE;

pe mîna doua *BC*//20 negoțătorie *A*; negoțătorie *BCDE*//21—22 să răspundă *ABC*; să răspundă *DE*//22 ce se face *ABC*; care se face *DE*//24 perduți *A*; pierduți *BCDE*//29 grăsunelui *ABC*; grăsunului *DE*//30 chiar din oala cu varză *A*; chiar și din oala cu varză *BCDE*.

288

12 letrile *ABC*; letrele *DE*//15 împregiur *ACDE*; împregiur *B*//19 să deshame *ADE*; să dăshame *BC*/ să le deie *AB*; să le dea *CDE*//24 să nu-i vază *ABC*; să nu-i vadă *DE*//38 prin pregiur *A*; prin prejur *BCDE*.

289

3 întirziare *A*; întirziere *BCDE*//6 n-ar fi stătut *ACDE*; n-ar fi stăruit *B*//7 perduță *A*; pierduță *BCDE*//16, 41 să vază *ABC*; să vadă *DE*//36 crișmar *A*; circiumar *BCDE*//41 voim s-o luăm *A*; voiam să o luăm *BDE*; voim să o luăm *C*.

290

29 să crează *ABC*; să creadă *DE*//36 totdeauna *ACDE*; totdeauna *B*.

291

9 amărăciune *ADE*; amărăciune *BC*//9—10 să ascunză *ABC*; să ascundă *DE*//19 să vază *ABC*; să vadă *DE*.

292

3 iar lucrurile se petreceau *A*; iar altfel lucrurile se petreceau *BCDE*//11 încă de mici *A*; de mici *BCDE*/ le dedia *AB*; le dădea *CDE*//15 să-și deprinză ciniî *ABC*; să-și deprindă ciniî *DE*//22 păzit *ACDE*; păzit *B*//25 stringuitor *ABC*; sirguitor *DE*//37—38 era plin de care și circiuma plină de oameni, sosi o turmă *A*; era plin de oameni, sosi o turmă *BCDE*.

293

11 să-l scoată *ABC*; să-l scoată *DE*//12 El simțea *ABC*; El simțea *DE*//34 cu jumătate de gură *A*; cu jumătate gură *B*; cu jumătate gura *CDE*//36 să-ți deie *AB*; să-ți dea *CDE*//37 n-ar fi cerut mai mult decît *AB*; n-ar fi cerut decît *CDE*//39 fie el bun ori fie rău *A*; fie el bun, fie rău *BCDE*.

294

11 păhar *A*; pahar *BCDE*//16 să steie *AB*; să stea *CDE*//22 din tot dinadinsul *A*; cu tot dinadinsul *BCDE*//25—26 pot să lucrez la oraș cu zece calfe *A*; pot să lucrez cu zece calfe *BCDE*//35

i se împăingâneau $ACDE$; i se împăinjeneau $B//38$ ce-i place A ; ce-i plăcea $BCDE//40$ gândurile cele A ; gândurile rele $BCDE$.

295

4 mai puțin era omul A ; mai puțin omul $BCDE//7$ se simte ABC ; se simte $DE//9$ fără ca să-și poată da seamă A ; fără a-și da seamă $BCDE//19$ simțea ABC ; simțea $DE//27$ băietul A ; băietul $BCDE//29, 35$ să cază ABC ; să cadă $DE//39-40$ au simțit ABC ; au simțit $DE//40$ prin pregiur A ; prin împrejur $BCDE$.

296

1 jăluindu-se AB ; jelindu-se C ; jălindu-se $DE//2$ de o bucată de vreme AB ; de la o bucată de vreme $CDE//3$ parcă tocmai în ciuda mea A ; parcă în ciuda mea $BCDE//7$ adause AB ; adause $CDE//15-16$ și-l purtă $ACDE$; și purtă $B//17$ să vază ABC ; să vadă $DE//21$ să se despartă AB ; să se despartă $CDE//25$ se puse A ; se așeză $BCDE//30$ urește AB ; urăște $CDE//38$ te sparii A ; te sperii $BCDE$.

297

1 amărăciune ADE ; amărăciune $BC//2$ perd A ; pierd $BCDE//10$ o voi perde A ; o voi pierde $BCDE//30$ perdută A ; pierdută $BCDE$.

298

2 sălci A ; sălcii $BCDE//12$ vorbe alintătoare A ; vorbe alinătoare $BCDE//22-23$ să se apropie de dînsii, ei începeau să latre ABC ; să se apropie de ei, începeau să latre $DE//29$ se apropie AB ; se apropia $CDE//32-34$ și-l deșteptă pe Laie, care dormea pe laița de sub cerdac, cu cîteva ghionturi, din somn, ca să-l trimită după stăpînul lui ABC ; și-l deșteptă, cu cîteva ghionturi, din somn, pe Laie, care dormea pe laița de sub cerdac, ca să-l trimită după stăpînul lui $DE//40$ în pași hotărîți ABC ; cu pași hotărîți DE .

299

3 stăii AB ; stai! $CDE//13$ și ne așteaptă și tu A ; și ne aștepți și tu $BCDE//14$ ca să nu te vază A ; ca să nu vadă BC ; ca să nu vadă $DE//29-30$ privind la Lică A ; privind pe Lică $BCDE//31, 38$ să deie AB ; să dea $CDE//34-35$ M-au simțit ABC ; M-au simțit $DE//35$ și-am perdut A ; și-am pierdut $BCDE$.

300

5 să înțelegi ADE ; să înțelegeti $BC//6$ de dînsii ABC ; de ei $DE//15$ simțind ABC ; simțind $DE//17$ pele A ; piele $BCDE//22$ și să taci AB ; și taci $CDE//30$ fără de veste și fără de știrea nimănui AB ;

fără de știrea nimănui $CDE//35$ iară noi totdeauna ABC ; iar noi suntem totdeauna $DE//37-38$ ne-am înțeles, grăi Lică rîzînd. — Adecă nu ne-am înțeles. — Înțelegere cu sila... A ; ne-am înțeles. — Înțelegerea cu de-a sila... $BCDE$.

301

$10-11$ să simțā ABC ; să simtā $DE//16$ mîni AB ; mîine C ; mîne $DE//23$ răce A ; rece $BCDE//34$ să iai AB ; să iei $CDE//36$ perdem A ; pierdem $BCDE//38$ să nu simțā ABC ; să nu simtā $DE//40$ zise A ; zise $BCDE$.

302

36 perduse A ; pierduse $BCDE//37$ se simțea ABC ; se simțea $DE//39$ să vază ABC ; să vadă DE .

303

3 să se prinzā ABC ; să se prindā $DE//10$ la strîmtoare ABC ; la strîmtorare $DE//16$ stetea ABC ; stătea $DE//18$ se răpezi AB ; se repezi $CDE//33$ Lică simți ABC ; Lică simți DE .

304

$7-8$ fără de a mă fi pus bine cu voi; dar nu vreau să crezi, că mă ții numai de frică ABC ; fără de a mă fi pus în înțelegere cu tine. Nu vreau să mă ții numai de frică $DE//11$ să mă crează ABC ; să mă creadă $DE//24$ răce A ; rece $BCDE//36$ păhar A ; pahar $BCDE$.

305

1 să steie AB ; să stea $CDE//4-6$ cînd Lică venea și, fiindcă lui îi părea bine, se bucura și bătrîna, iară Ana nu putea să-l vază în ochi. Atunci, duminecă după amiazăzi, cînd Lică venise fără de veste la circiumă, Ana fusese muncită de gînduri grele AB ; cînd Lică venea fără de veste la circiumă. Ana fusese muncită de gînduri grele $CDE//14-15$ se simțea ABC ; se simțea $DE//23$ bărbatu-său AB ; bărbatului său CDE .

306

11 îl nedumirea ABC ; îl nedumerea $DE//14$ îi trimise ABC ; îi trimisese $DE//16$ a stat A ; a stătut $BCDE//27$ are tot omul AB ; are omul $CDE//27-28$ negoțătorii AB ; negoțătorii $CDE//37$ stetea ABC ; stătea $DE//40$ se întîmpla ADE ; se întîmplă B ; se întîmplau C .

4 să vadă ABC ; să vadă $DE//12$ Arăndașul AB ; Arendașul C ; Arăndașul DE , / tot încet AB ; tot mai încet $CDE//14$, 20 arăndașul AB ; arendașul C ; arăndașul $DE//16$ când va să vie A ; când are să vie $BCDE//19$ să păstreze taina despre AB ; să păstreze taină despre $CDE//22$ impregiurul său A ; impregiurul său $BCDE//28$ arăndaș AB ; arendaș C ; arăndaș $DE//38$ ieși în cârciumă AB ; ieși din cârciumă CDE .

4 ca să zici A ; să zici $BCDE//5$ în laturi A ; în lături $BCDE//12$ răce A ; rece $BCDE//24$ se arată AB ; se arăta $CDE//32$ impregiur A ; impregiur $BCDE$.

7 pe cer A ; spre cer $BCDE//10$ acu A ; acum $BCDE//19$ giur impregiur $ACDE$; jur impregiur $B//19-20$ se ațineau A ; se țineau $BCDE//21$ să deie AB ; să dea $CDE//23$ dedea AB ; dădea $CDE//34$ simți ABC ; simți $DE//35$ să-ți dai seamă A ; să-ți dai seama $BCDE//37$ se simte ABC ; se simte $DE//38$ cam anevoia ADE ; cam anevoie BC .

1 să deie AB ; să dea $CDE//3$ simțea ABC ; simțea $DE//10$ i se puse A ; i se pusese $BCDE//11$ arăndașul AB ; arendașul C ; arăndașul $DE//21$ să fi gîndit ceva A ; să fi gîndit la ceva $BCDE//25$ perduse A ; pierduse $BCDE$.

12 simțea ABC ; simțea $DE//15$ acoperemint A ; acoperămint $BCDE/$ viuă AB ; vie $CDE//20$ pept A ; piept $BCDE//29$ El însuși o înstrăinase, ba, ceea ce-l durea mai mult, el însuși se înstrăinase de dînsa A ; El însuși se înstrăinase de dînsa $BCDE//32-33$ să mai poată simți ABC ; să mai poată simți $DE//34$ o simțea ABC ; o simțea $DE//36$ firea ei blindă și glasul ei dulce AB ; firea ei dulce $CDE//37-38$ amărăciune A ; amărăciune $BCDE$.

4 simțea ABC ; simțea $DE//12$ simțindu-se AC ; simțindu-se $BDE//19$ spăriat AB ; speriat $CDE//21$ simți ABC ; simți $DE//25$ spre ușa cârciumei A ; spre ușa cârciumarului $BCDE$; anulat cu $A//27$ adecă AB ; adică $CDE//32$ sluji A ; slugi $BCDE//35$ pin A ; prin $BCDE$.

3 să vadă *ABC*; să vadă *DE//18* îl întâmpină *ABC*; întâmpină *DE//24–25* îl cuprinsese *ABC*; îl cuprinsese *DE*.

314

14 să nu vadă *ABC*; să nu vadă *DE//16* când se gândi că vor fi văzut și vor fi aflat și alții *AB*; când se gândi că vor fi aflat și alții *CDE//32* nedumirirea *ABC*; nedumerirea *DE//33* simți *ABC*; simți *DE//35* acu *A*; acum *BCDE*.

315

13 răce *A*; rece *BCDE/* țin *B*; țiu *ACDE//16* dezghețat *A*; dezghețat *BCDE//24* și mă duceți cu voi *ABC*; și duceți-mă cu voi *DE//32–33* — Nu i-am spus lui Lică pînă acum nimic. — Aș! El știe tot ce poate să-i fie de folos. — Va fi știind... *ABC*; — Nu i-am spus lui Lică pînă acum nimic. Va fi știind... *DE//35* din ochii lui *ABC*; în ochii lui *DE*.

316

12 dacă n-aș fi dovedit *ABC*; dacă n-ar fi dovedit *DE//15* pierduse *AB*; perduse *CDE//22* să riză *ABC*; să ridă *DE//30* adecă *ABC*; adică *DE//40* să nu mai perdem vremea *ABC*; nu mai perdem vremea *DE*.

317

11 pelea *A*; pielea *BCDE//11–12* l-au călcat doi inși, numai doi inși *A*; l-au călcat doi inși *BCDE//12* de anevoie *ABC*; de anevoia *DE//16, 17, 25, 27* arândașul *AB*; arendașul *C*; arîndașul *DE//22* ieri sară *A*; ieri seară *BCDE*.

318

7 și-a dat silință *A*; și-a dat silința *BCDE//22* strînguitor *ABC*; sîrguitor *DE//25* pentru dînsa *ABC*; pentru ea *DE//26* prea mult să rabzi *A*; prea mult de răbdat *BCDE//35–36* și toate sunt în zadar *A*; toate sunt în zadar *BCDE//37* stetea *AB*; stătea *CDE*.

319

4–5 albaștri *A*; albaștri *BCDE//21* să închiză *ABC*; să închidă *DE//27* să steie *AB*; să stea *CDE//32* stetea *AB*; stătea *CDE//35* răzemase *A*; rezemase *BCDE//40* ca să vadă *ABC*; ca să vadă *DE*.

320

6 jelește *ABC*; jălește *DE//23* să-l auză *ABC*; să-l audă *DE//30* unde stăm cu săptămîna *ABC*; unde stăm cu stăpîna *DE//38* să se deie *AB*; să se dea *CDE*.

12 impregiur *A*; imprejur *BCDE*//19 să-l închiză *ABC*; să-l închidă *DE*//33 să prinză *ABC*; să prindă *DE*.

10 îndărătnică *ABC*; îndărătnicită *DE*//22 ti deduse iar liniștea *A*; ti dăduse iar liniștea *BC*; ti dăduse liniștea *DE*//23 simțimîntul *ABC*; simțămîntul *DE*/ se simte *ABC*; se simte *DE*//26 arăndașului *A*; arîndașului *BDE*; arendașului *C*//36 să auză *ABC*; să audă *DE*/ să vază *ABC*; să vadă *DE*.

6 stetea *ABC*; stătea *DE*//7 spre *A*; înspre *BCDE*/ răpede *A*; repede *BCDE*//11 presimțirilor rele *A*; presimțirilor ei *BC*; presimțirilor ei *DE*//17 arăndașul *AB*; arendașul *C*; arîndașul *DE* //18—19 nu avuse *ABC*; nu avusese *DE*//20 petrecură *AB*; petrecuseră *CDE*//22 pe arăndașul *A*; pe arîndașul *BDE*; pe arendașul *C*//23, 36 să deie *AB*; să dea *CDE*//26 luminările *AB*; luminările *CDE*//37 se simțea *ABC*; se simțea *DE*.

2—3 ca să potrivească *ABC*; să potrivească *DE*//4 simțea *ABC*; simțea *DE*//7 că nu a făcut-o aceasta pe cînd *AB*; că nu a făcut-o pe cînd *CDE*//8 și-i putea spune *ABC*; și i le putea spune *DE*//13 arăndașului *A*; arîndașului *BDE*; arendașului *C*//14—15 Dacă s-ar fi simțit nevinovat, el s-ar fi mîngîiat cu gîndul *A*; Dacă s-ar fi mîngîiat cu gîndul *BCDE*, anulat cu *A*//18 să-l vază *ABC*; să-l vadă *DE*//22 în partea cazarmei *BC*; în partea căzărni *DE*/ să vază *ABC*; să vadă *DE*//23 simțea *ABC*; simțea *DE*//23—24 împăingenesc *A*; împăinjenesc *BCDE*//29 să ne vază *ABC*; să ne vadă *DE*//34, 36 simți *ABC*; simți *DE*//36 la care țini *A*; la care ții *BCDE*//39 să nu-l mai vază *AB*; să nu-l mai vadă *CDE*//40 zidul cazarmei *ABC*; zidul căzărni *DE*.

1 acoperemîntul *AB*; acoperămîntul *CDE*//4—5 să plec de acasă fără de a-i spune ei în ce treabă plec și fără de a o fi întreat *AB*; să plec și fără de a o fi întreat *CDE*//12 să simță *ABC*; să simță *DE*//16 să se simță *ABC*; să se simță *DE*//16—17 să-l ieie *AB*; să-l ia *CDE*//25 sfăramă *AB*; sfărîmă *CDE*//25—26 să steie *AB*; să stea *CDE*//33 deșirate *ABDE*; deșirate *BC*//34 dimpotrivă *AB*; dinpotrivă *C*; dinprotivă *DE*.

4 arăndașul *A*; arăndașul *BDE*; arendașul *C*//17 arăndaș *A*; arăndaș *BDE*; arendaș *C*//23 să le crează *ABC*; să le creadă *DE*//29–30 să piarză *A*; să piardă *BCDE*//38–39 nu se dă așa de lesne *A*; nu se dă așa lesne *BCDE*.

25 să răspundă *ABC*; să răspundă *DE*//31 simți *ABC*; simți *DE*//37 omul bea și mănincă *ABC*; omul bea, mănincă *DE*.

11 nedumirire *ABC*; nedumerire *DE*//19 să-ți deie *AB*; să-ți dea *CDE*//38 d-voastre *ADE*; d-voastră *BC*.

8 să deie *AB*; să dea *CDE*//11 nedumirire *ABC*; nedumerire *DE*//12 nedumirit *AB*; nedumerit *CDE*//17 roșu ca racul *A*; roșu ca și racul *BCDE*//18 să deie *AB*; să dea *CDE*//19 el simțea *ABC*; el simțea *DE*.

2 omul și muierea *A*; omul cu muierea *BCDE*//6 speriet *A*; speriat *BCDE*//8 ar fi auzit *A*; ar fi auzind *BCDE* să-și deie *AB*; să-și dea *CDE*//12 văzînd deosebirea între mărturisirile *AB*; văzînd mărturisirile *CDE*//16, 23, 28, 40 arăndașul *A*; arăndașul *BDE*; arendașul *C*//25 să-i cază *ABC*; să-i cadă *DE*//26 și-și încreți *AB*; și încreți *CDE*//32 Steteam *AB*; Stăteam *CDE*//34 ațipisem înainte de *ABC*; ațipisem mai nainte de *DE*//36 arăndaș *A*; arăndaș *BDE*; arendaș *C*//38 scos din sărită *AB*; scos din sărite *CDE*.

10 tulburat *AB*; turburat *CDE*//13 să-l auză *ABC*; să-l audă *DE*//16–17 arăndașul *A*; arăndașul *BDE*; arendașul *C*//29 și-și rumpea unghiile *A*; și-și rupea unghiile *BCDE*//33 el simți *ABC*; el simți *DE*//37 în laturi *A*; în lături *BCDE*.

6 se simte *ABC*; se simte *DE*//7 îi deie sfaturi *AB*; îi da sfaturi *CDE*//10 să o deie *AB*; să o dea *CDE*//19 am trebuință *A*; am mare trebuință *BCDE*//23 nu-și dedea bine seama *ACDE*; nu-și dedea seamă *B*//24 să nu o ieie *AB*; să nu o ia *CDE*//27 simțea *ADE*; simțea *BC*//32 ca să șează mai bine *ABC*; ca să șadă bine *DE*//39 să-și deie *AB*; să-și dea *CDE*.

12 greșeală *ACDE*; greșală *B*//13 Dacă n-ai avut destulă vreme *AB*; Dacă n-ai destulă vreme *CDE*//25 arăndașul *A*; arăndașul *BDE*; arăndașul *C*//27 între pahară *AB*; între pahare *CDE*//33 se simțea *ABC*; se simțea *DE*//36 pînă *AB*; prin *CDE*//37 să cază *ABC*; să cadă *DE*//38 își ridică *AB*; își ridică *CDE*.

7 simte *ABC*; simte *DE*//13 — 14 să ne facem gânduri bune și plăcute. Și despre cine-și făcuse Ghiță gânduri bune? Despre Pinte... *AB*; să ne facem gânduri bune? Despre Pinte... *CDE*//21—22 se strecură *AB*; se strecura *CDE*//27 arăndașului *AB*; arăndașului *C*; arăndașului *DE*//32 Simțea *ABC*; Simțea *DE*//34 să o vadă *ABC*; să o vadă *DE*//36 nu te nedumiri *ABC*; nu te nedumeri *DE*.

10 simt *ABC*; simt *DE*//15 ca să vadă *ABC*; ca să vadă *DE*//1 dezvălitate *AB*; dezvelite *CDE*//21 cu pădure deasă *AB*; cu pădurea deasă *CDE*//40 în pregiur *A*; împrejur *B*; împrejur *CDE*.

18 șeț *AC*; șes *BDE*//24 Am plecat astă-dimineață *AB*; Am plecat dimineață *CDE*//35—36 Tu trebuie să înțelegi *A*; Trebuie să înțelegi *BCDE*//37 pe călcii *ABC*; în călcii *DE*//39 în laturi *A*; în lături *BCDE*.

8 se încăpăținează *ACDE*; se încăpăținează *B*; în laturi *A*; în lături *BCDE*//25—26 nu mai simți *ABC*; nu mai simți *DE*//41 arăndașul *A*; arăndașul *BDE*; arăndașul *C*.

11 sunau a săc *AB*; sunau a sec *CDE*//14, 15 tineră *A*; tinără *B*; tinără *CDE*//20 să o cuprinză *ABC*; să o cuprindă *DE*/ mai cu dinadins *AB*; mai dinadins *CDE*//32 aici *AB*; aci *CDE*//36 răce *AB*; rece *CDE*.

5 e mai grozav de a trăi *A*; e mai grozav să trăiești *BCDE*//10 nu mă mai cărași și tu *AB*; nu mă mai htrși și tu *CDE*//19 simt *ABC*; simt *DE*//22, 34 arăndașul *A*; arăndașul *BDE*; arăndașul *C*//29 se adună *AB*; se aduna *CDE*//36 Adecă *AB*; Adică *CDE*//37 paianjenul *AB*; paiangenul *CDE*//38 mreja *AB*; mreaja *CDE*.

7, 32 arăndașul *A*; arindașul *BDE*; arendașul *C*// 18 alintător *A*; alinător *BCDE*//23 copoul *AB*; copoiul *CDE*/ simte *ABC*; simte *DE*/ cu atit *AB*; cu atita *CDE*//26 pin *A*; prin *BCDE*// 29—30 il scosese *A*; il scoase *BCDE*.

I să vază *ABC*; să vadă *DE*//9 ca o mreje *ABC*; ca o mreajă *DE*//13 impregiurul său *A*; imprejurul său *BCDE*//17 el umbla dar mereu pe la marginea pădurii, căutînd cu ochiul înagerit pe jos, șiindu-se mereu după bălțile ce-i scăpărau *A*; el umbla mereu după bălțile ce-i scăpărau *BCDE*//23 cealaltă *A*; cealaltă *BCDE*//25 îmbrăcată *A*; îmbrăcate *BCDE*//31, 32 simțimînt *AC*; simțimînt *B*; simțămînt *DE*//33—34 o simte *ABC*; o simte *DE*//36 ca să vază *ABC*; ca să vadă *DE*//40 să-l pearză *ABC*; să-l piardă *DE*.

I se simți *ABC*; se simți *DE*//2 simți *ABC*; simți *DE*//10 să crează *ABC*; să creadă *DE*//12 să se rădice *A*; să se ridice *BCDE*/ să o ieie *AB*; să o ia *CDE*//13 rădicîndu-se *AB*; ridicîndu-se *CDE*//14 impregiurul său *A*; imprejurul său *BCDE*/ el simți *ABC*; el simți *DE*//15 il cuprinsese *A*; il cuprinse *BCDE*//19 să steie *AB*; să stea *CDE*//23 se pot ținea *AB*; se pot ține *CDE*//28 impregiurări *A*; imprejurări *BCDE*//36 Cînd el sosi *ABC*; Cînd sosi *DE*//37 stînd de chibzuirii *A*; stînd la chibzuirii *BCDE*.

I stetea *AB*; stătea *CDE*//1 răzemat *A*; răzămat *B*; rezemat *CDE*//7 Laie simți *ABC*; Laie simți *DE*//9 — Ba bine că n-oi sta *AB*; — Ba bine că voi sta *CDE*//10 să mă omoară *A*; să mă omoare *BCDE*//13 Jandarmii *ABC*; Geandarmii *DE*; anulat cu *ABC*//22 ti căuta urma *A*; ti căuta *BCDE*//23 cealaltă *ABC*; cealaltă *DE*//32 o luă fuga *AB*; o luă la fugă *CDE*//34 se afla vreo mie de pași *AB*; se afla la vreo mie de pași *CDE*//37 de cătră *A*; de către *BCDE*.

7 pe petri *A*; pe pietri *BCDE*//10 părful *A*; pîrful *BCDE*/ dedeau *AB*; dădeau *CDE*/ pin *A*; prin *BCDE*//11 ei găsiră *AB*; el găsi *CDE*//17—18 il lăsaseră în carnea tovarășului său. În urmă el se dezbumbă și își sfășie cămașa *ABC*; il lăsaseră și își sfișie cămașa *DE*//18 ranele *ABC*; rănile *DE*//22 osmucise *AC*; o smuncise *BDE*//23 simțirile *ABC*; simțirile *DE*//25 atit neîngăduit *AB*; atit de neîn-

găduit $CDE//28-29$ să-și deie AB ; să-și dea $CDE//29$ Simțea ABC ; Simțea $DE//31$ codoriștea AB ; codiriștea $CDE//34, 37$ Hanțel A ; Hanțel $BCDE//37$ să-i prinză ABC ; să-i prindă $DE//39-40$ nicăiri AB ; nicăieri $CDE//41$ streșină ABC ; streășină DE .

345

4 cari A ; care $BCDE//5$ adecă AB ; adică $CDE/$ arândașul A ; arîndașul BDE ; arendașul $C//8-9$ mai pot să aibă AB ; poate să aibă $CDE//10$ Era de felul lui un om AB ; Era de felul lui om $CDE//13$ să deie AB ; să dea $CDE//15-16$ li zise el comisarului și eu, fiind pe jos, n-am putut să-l urmăresc ABC ; îi zise el comisarului $DE//22$ cari ABC ; care $DE/$ să-l prinză ABC ; să-l prindă $DE//25$ să-i deie AB ; să-i dea $CDE//30$ să nu-i mai lese A ; să nu-i mai lase $BCDE//33, 40$ cazarmă ABC ; căzarmă $DE//35$ împregiurări A ; împrejurări $BCDE$.

346

2 să-și roază ABC ; să-și roadă $DE//4$ de umăr A ; pe umăr $BCDE//6$ se îndărjea A ; se îndirjea $BCDE//12$ trei oameni la porțiță de vorbă ABC ; trei oameni de vorbă la porțiță $DE//24$ dacă vreu AB ; dacă vreau $CDE//31$ și că orice mișcare AB ; și orice mișcare $CDE//33$ Adecă AB ; Adică $CDE//36$ nu mă cărați A ; nu mă cărați B ; nu mă cărați $CDE//36-37$ fără de nici o împotrivire ABC ; fără nici o împotrivire DE .

347

3 pintre AB ; printre $CDE//5$ samă A ; seamă $BCDE//8-9, 34$ împregiurări A ; împrejurări $BCDE//10$ cazarmă ABC ; căzarmă $DE//15$ și nu aude A ; și nici nu aude $BCDE//17$ la poarta cazarmei ABC ; la poarta căzarmii $DE/$ Haid! AB ; Haide $CDE//19$ să vază ABC ; să vadă $DE//28$ să-i spună AB ; să-i spuie $CDE//28-29, 70$ porci AB ; 70 de porci $CDE//32$ să-și deie samă AB ; să-și dea seamă $CDE//34$ ca și aceste ABC ; ca aceste $DE//35$ — Uită! AB ; — Uitel $CDE/$ zise A ; zise $BCDE//40$ l-ați găsit tot la ABC ; l-ați găsit la DE .

348

1 nu voia AB ; nu voi $CDE//1-2$ să i se deie voie AB ; să i se dea voie $CDE//2-3$ să-și piarză ABC ; să-și piardă $DE//3$ cu nimicuri AB ; pe nimicuri $CDE//4$ să simță ABC ; să simtă $DE//7$ să o vînză ABC ; să o vîndă $DE//18$ d-lui Vérmesy A ; lui Vérmesy $BCDE//27$ pe poarta cazarmii ABC ; pe poarta căzarmii $DE//35$ macar AB ; măcar CDE .

5 unde se afla cu turmele *ABC*; unde se afla turmele *DE*//11 capra trăsuri *AB*; capra trăsuri *CDE*// 17—20 unde se aflau și ceilalți, afară de Lică, pe care judecătorul îl ascultase mai înainte decât pe toți ceilalți și-l lăsase iar să-și caute de trebile stăpînilor *AB*; unde se aflau și ceilalți, și-l lăsase iar să-și caute de trebile stăpînilor *CDE*; anulat cu *AB*//24 dedu *A*; dădu *BCDE*//24—25 să-și vază *ABC*; să-și vadă *DE*//38 mîngăiere *A*; mîngiere *BCDE*//39 să te oprești mult în cale *A*; să te oprești mai mult în cale *BCDE*.

350

2 tinără *AB*; tînără *CDE*//6—7 ea se mîngăia *A*; ea se mîngie *B*; ea se mînglia *CDE*//7 Ghiță nu poate *A*; Ghiță nu se poate *BCDE*//9 simți *ABC*; simți *DE*//24 își dedea *AB*; își dete *CDE*//28 cumînție *ABC*; cumînțenie *DE*.

351

2, 6 tăgădia *A*; tăgăduia *BCDE*//13 arîndaș *A*; arîndaș *BDE*; arendaș *C*//15 arîndașului *A*; arîndașului *BDE*; arendașului *C*//19 nu s-ar simți *ABC*; nu s-ar simți *DE*//20 să răspunză *ABC*; să răspundă *DE*//35 cazarmă *ABC*; căzarmă *DE*//39 răce *A*; rece *BCDE*//41 îl scoaseră *A*; îl scoaseră *BCDE*.

352

4 arîndașului *A*; arîndașului *BDE*; arendașului *C*//7—8 alt tovarăș al său și spunea și spunea, iară Lică *ABC*; alt tovarăș al său, iară Lică *DE*//9 își perdea *AB*; își pierdea *CDE*//13 nedumirită *ABC*; nedumerită *DE*// 21—22 nu-și putea sprigini *A*; nu își puteau sprijini *BCDE*//23 de cătră *AB*; de către *CDE*.

353

10 simți *ABC*; simți *DE*//15 pin *AB*; prin *CDE*//19 să riză *ABC*; să ridă *DE*//27 strîmtoare *AB*; strîmtorare *CDE*//31 să fie o urmă *A*; să fie urmă *BCDE*//37 cu fețele acoperite *A*; cu fețe acoperite *BCDE*/ arîndașul *A*; arîndașul *BDE*; arendașul *C*.

354

5 îl puseră *A*; îl puseră *BCDE*//13 de părtaș *ABC*; drept părtaș *DE*//15 pin *AB*; prin *CDE*// 26 nu-și perdea *AB*; nu-și pierdea *CDE*//27 în o clipă *ABC*; într-o clipă *DE*/ simți *ABC*; simți *DE* // 30 simțișe

ABC; simțise *DE*//33 în curgerea *A*; în cugetarea *BCDE*//38–39 nu e un om singur *A*; nu e om singur *BCDE*.

355

8–9 jur însă că eu unul nu l-am văzut nici ducându-se, nici întorcându-se, jur că l-am știut toată noaptea la circiumă *AB*; jur însă că l-am știut toată noaptea la circiumă *CDE*//17 stetea *AB*; stătea *CDE*//20 împăingeniră *ACDE*; împăinjeniră *B*//35–36 Nu-mi spune nimic: mă tem ca nu cumva să te jignesc; mă tem ca nu cumva nenorocirea ta *A*; Nu-mi spune nimic: mă tem ca nu cumva nenorocirea ta *BCDE*//37–38 o simți tu *ABC*; o simți tu *DE*.

356

2 care te mistuie *AB*; care mistuie *CDE*//5 avuseră *A*; avuseseră *BCDE*//12 a se face de rușine *A*; a se da de rușine *BCDE*//15 un om ticălos *ABC*; un ticălos *DE*//33 simțea *ABC*; simțea *DE*//39–40 mîngăierea *A*; mîngierea *BCDE*.

357

1–2 nevastă și copii *AB*; nevasta și copiii *CDE*//3 Țeară *A*; Țară *BCDE*/ Bănatului *AB*; Banatului *CDE*//5 dedea *AB*; dădea *CDE*/ silință *A*; silința *BCDE*//7 să se piarză *ABC*; să se piardă *DE*//11 simțea *ABC*; simțea *DE*//19 pe omul ce vorbise *AB*; pe omul care vorbise *CDE*//22–23 Lică-și căută prilej să rămie singur cu Ghiță, apoi își desfăcu șerparul *ABC*; Lică își desfăcu șerparul *DE*//27 ovreului *ABC*; ovreului *DE*//34 să te prinză *ABC*; să te prindă *DE*//35 tu iai *AB*; tu iei *CDE*.

358

5 șează *ABC*; șadă *DE*//8 ca să ieie *AB*; ca să ia *CDE*//9 să mai ieie *AB*; să mai ia *CDE*//11 se simțea *ABC*; se simțea *DE*//14 răce *AB*; rece *CDE*//16 să vînză *ABC*; să vîndă *DE*//17 să mă deie *AB*; să mă dea *CDE*//18 să vînză *ABC*; să vîndă *DE*//22, 23 o simți *ABC*; o simți *DE*//23–24 de mult *A*; atît de mult *BCDE*//29–30 să steie *AB*; să stea *CDE*//30 îngrijare *A*; îngrijire *BCDE*//33 acu *A*; acum *BCDE*//34 mă speriai *A*; mă sperii *BCDE*//38–39 nu-mi mai vine *A*; nu-mi vine *BCDE*.

359

6 — Ce vreau *A*; — Ce vreau *BCDE*//23 îți ferbe *A*; îți fierbe *BCDE*//24 te hotărăști *A*; te hotărăști *BCDE*//33 Mă simt *ABC*; Mă simt *DE*//35 răce *A*; rece *BCDE*//38–39 unul le ascunde mai bine, iară altul

le dă mai lesne pe față *AB*; unul le ascunde mai bine. Ca să le dea mai lesne pe față *CDE*.

360

20 să vadă *ABC*; să vadă *DE*//26 aceste *A*; acestea *BCDE*//31 să-i deie *AB*; să-i dea *CDE*//33 el se mai plimbă *AB*; el se plimbă *CDE*//34 citva timp nedumirit prin casă *AB*; citva timp prin casă *CDE*//37 să-i ieie *AB*; să-i ia *CDE*/ fereastră *ACDE*; fereastă *B*.

361

2 să-i deie *AB*; să-i dea *CDE*//4 să fie cu toții *AB*; să fie toți *CDE*//6 lepăda *ACDE*; lăpăda *B* //7 era cam nedumirită *AB*; era nedumirită *CD*; era nedumerită *E*//12 atît de bună *AB*; așa de bună *CDE*//15 — Să-mi deie *AB*; — Să-mi dea *CDE*//39 care toate erau *AB*; care erau *CDE*.

362

2 rădicat *A*; ridicat *BCDE*//16 și așa toate *A*; și tot așa *BCDE*//27 că grijea mea *A*; că e grija mea *BCDE*/ însemnate *ACDE*; însămnate *B*// 28 semne pe ele *ABC*; semn pe ele *DE*//31 luminei *A*; luminii *BCDE*.

363

3 îngrijită *AB*; îngrijată *CDE*//8 căzării *ADE*; cazării *BC*//9,33 arândașul *A*; arîndașul *BDE*; arendașul *C*//12 să-ți deie *AB*; să-ți dea *CDE*//16 dacă n-ai fi tu atît de prost *A*; dacă n-ai fi atît de prost *BCDE*//30 a rumpe *A*; a rupe *BCDE*//32—33 de a fi plecat la Ineu *AB*; de a fi plecat de la Ineu *CDE*// 36 zimț *ABC*; simț *DE*; anulat cu *ABC*/ simți *ABC*; simți *DE*//38 însemnate *ACDE*; însămnate *B*.

364

5 arândașul *A*; arîndașul *BDE*; arendașul *C*//20 să le crează *ABC*; să le creadă *DE*// 31 îl simțea *ABC*; îl simțea *DE*//33 se simțea *ABC*; se simțea *DE*//35 își zise ea *AB*; îi zise ea *CDE*//37 simbrie *ABC*; simbrie *DE*.

365

2 simți *ABC*; simți *DE*//3 se simțea *ABC*; se simțea *DE*//7 să se ieie *AB*; să se ia *CDE*//10—11 și un cal ca dînsul *ABC*; și unul ca dînsul *DE*//19—20 nu văzuse *AB*; nu mai văzuse *CDE*//30 pe omul rece *AB*; de omul rece *CDE*//32—33 la Moara cu noroc pe omul deștept, care vorbise atît de cuminte înaintea judecătorilor, pe omul tăcut *A*; la Moara cu noroc, pe omul tăcut *BCDE*//36 și pre cînd

ABC; Și pe cînd *DE*/ și se gîndea *AB*; și gîndea *CDE*//39 ti zise ea *AB*; ti zice ea *CDE*.

366

4 stetea *AB*; stătea *CDE*//8 răce *AB*; rece *CDE*//12 ar fi dorit *ACDE*; ar fi de dorit *B*/ să vadă *ABC*; să vadă *DE*//13 se simțea *ABC*; se simțea *DE*//19 ea-și luă copilul *AB*; își luă copilul *CDE*//20 Haid și noi *AB*; Hai și noi *CDE*//27 se răzămă *A*; se rezămă *B*; se rezema *CDE*//29—30 ca să nu mai vadă *ABC*; ca să nu mai vadă *DE*//37 copilăroasă *A*; copilărească *BCDE*//38 pentru aceea *AB*; de aceea *CDE*//39 preste *A*; peste *BCDE*//40 se arătă *AB*; se arăta *CDE*.

367

I presimțire *ABC*; presimțire *DE*//14 nu mi-ai spune-o *A*; nu mi-ai fi spus-o *BCDE*//16 să simți *ABC*; să simți *DE*//20 pentru aceea *ABC*; de aceea *DE*//22—23 zicîndu-și *ABC*; zicîndu-i *DE*//24 — Am eu să-ți arăt ție *AB*; — Am să-ți arăt eu ție *CDE*//28 se întoarse pe la Moara cu noroc *A*; se întoarse la Moara cu noroc *BCDE*//29 să nu-i deie *AB*; să nu-i dea *CDE*//35 simțea *ABC*; simțea *DE*//37 dar nu-i spusese un lucru *ACDE*; dar nu-i spusese lui [un] lucru *B*//38 dimpotrivă *ABC*; dimpotrivă *DE*//40 să nu simtă *A*; să nu simtă *BC*; să nu simtă *DE*.

368

12 are o cocoasă *A*; are cocoasă *BCDE*//19—20 să i se piarză urma *AB*; să i se piardă urma *CDE*//25 arăndașul *AC*; arăndașul *BDE*//28 Ți-l dau, dar trebuie *ABC*; Ți-l dau legat, dar trebuie *DE*.

369

I se punea *A*; se puneau *BCDE*//6 să steie *AB*; să stea *CDE*//10 încungiur *ACDE*; încunjur *B*//18 necălită *ABC*; neclătită *DE*//19, 27, 30 simțea *ABC*; simțea *DE*//20 una mai bună *ABC*; una și mai bună *DE*//22 așa cu poftă *AB*; așa de cu poftă *CDE*//26 să nu vadă *ABC*; să nu vadă *DE*/ să vadă *ABC*; să vadă *DE*//34 Săptămînei *ABC*; Săptămîinii *DE*//41 să-mi adun *AB*; să-mi iau *CDE*/ boscircîțele *A*; boscircîțele *BCDE*.

370

10 pin *AB*; prin *CDE*//13—14 viuă bucurie *AB*; vie bucurie *CDE*//28 mătușele lor *ABC*; mătușile lor *DE*//30 simțea *ABC*; simțea *DE*//38 să-i ascunză *ABC*; să-i ascundă *DE*/ ar simți *ABC*; ar simți *DE*//40 pe sărbători *ABC*; de sărbători *DE*.

3 să-l vînză *ABC*; să-l vîndă *DE*//7 nu se simțea *ABC*; nu se simțea *DE*//9—10 o vor simți *ABC*; o vor simți *DE*//16 să-i ieie *A*; să-i ia *BCDE*//17 stîNSE *ABC*; stîNSE *DE*//25 nu simțea *ABC*; nu simțea *DE*//27 arete *AB*; arăte *CDE*//35 să-i deie *AB*; să-i dea *CDE*.

22 fără de tine *A*; fără tine *BCDE*//31 simți *ABC*; simți *DE*//41 îndărătnică *A*; îndărătnicită *BCDE*.

6 se simți *ABC*; se simți *DE*/ păinjenis *A*; păinjenis *BC*; păinjenis *DE*//7 nu se îndură *ABC*; nu se îndura *DE*/ să-l rumpă *AB*; să-l rupă *CDE*//13 fără de zgomot *A*; fără zgomot *BCDE*//19 se bucură *AB*; se bucura *CDE*//20 să crează *ABC*; să creadă *DE*//24 se ducea *A*; se duceau *BCDE*//28 pînă la adîncul inimii *A*; pînă în adîncul inimii *BCDE*//29—30 de multe ori *A*; de mai multe ori *BCDE*//31 ar simți *ABC*; ar simți *DE*//32 să împartă *ABC*; să împartă *DE*/ soțul său *AB*; soțul ei *CDE*.

10 ce să-mi fac! *A*; ce să-i faci! *B*; ce să-mi faci! *CDE*//14 se simțea *ABC*; se simțea *DE*//15 să-și deie *AB*; să-și dea *CDE*//21 călare *AB*; călări *CDE*/ se simți *ABC*; se simți *DE*.

3 în apropiere *A*; în apropiere *BCDE*//4 pînă *A*; prin *BCDE*//10—11 copoul *ABC*; copoiul *DE*//20 simțitoare *ABC*; simțitoare *DE*//31 se începu veselie, o veselie destrăbălată *AB*; se începu veselia destrăbălată *CDE*/ fără de friu *ABC*; fără friu *DE*//37—38 și începu să chiuiască și să o joace. Acum își dete vînt și Ana și începu să-și petreacă și ea, dar să-și petreacă *A*; și începu să-și petreacă și el dar să-și petreacă *BCDE*//41 prinsese *ABC*; primise *DE*; *anulat cu ABC*.

3 și lipi *ACDE*; și le lipi *B*//5 se rump *AB*; se rup *CDE*//11 să arete *AB*; să arate *CDE*//29 nu vreau altă *A*; nu vreau alta *BCDE*//33 se simțea *ABC*; se simțea *DE*//39 să deie *AB*; să dea *CDE*//40 pe nesimțite *ABC*; pe nesimțite *DE*.

1 să i-l deie *AB*; să i-l dea *CDE*//6 celorlalți *AB*; celorlalți *CDE*//7—8 să nu simță *ABC*; să nu simță *DE*//14 se împăingeniră *ACDE*;

se împăinjeniră *B*//20 se simțea *ABC*; se simțea *DE*//22 să se deie viuă *AB*; să se dea vie *CDE*//25 perdută *AB*; pierdută *CDE*//29—30 să nu simță *ABC*; să nu simță *DE*//37 la grajd *AB*; în grajd *CDE*//40 se înseară *ABC*; se înserează *DE*.

378

7 mergem ca la nuntă *AB*; mergem la nuntă *CDE*/ haid' *ABC*; hait' *DE*//37 ea-și stîmpără *ABC*; ea-și astîmpără *DE*//41 împregiurul meu *A*; împrejurul meu *BCDE*.

379

7, 14 se simțea *ABC*; se simțea *DE*//16 nouri grei *A*; nouri *BCDE*//21 păharul *A*; paharul *BCDE*//24 un om necunoscut *A*; om necunoscut *BCDE*//31 se simt *ABC*; se simt *DE*//33 oamenii de felul meu *AB*; oameni de felul meu *CDE*//36—37 împregiurările *A*; împrejurările *BCDE*.

380

9 să rămîi *AB*; să rămîn *CDE*//10 puindu-și *A*; punindu-și *BCDE*//14—15 ea se infipse cu amîndouă minile *ABC*; ea își infipse amîndouă minile *DE*//15 și-i zise *ABC*; și-i zice *DE*//26 stetea *AB*; stătea *CDE*//35 să cază *ABC*; să cadă *DE*//36 mai puternice *ABC*; puternice *DE*//37—38 mai în lung și tot mai în lung, mai pe-ntrecute *A*; mai în lung, mai pe-ntrecute și tot mai pe-ntrecute *B*; mai în lung, pe-ntrecute și tot mai pe-ntrecute *CDE*//39 era parcă minia lui Dumnezeu vine, se apropie mereu, iară Lică gonea *A*; iară Lică gonea *BCDE*//40—41 pîntre *A*; pîntre *BCDE*.

381

10 stetea *AB*; stătea *CDE*//14 sări apoi din scări *A*; sări din scări *BCDE*//15 să-i rumpă *A*; să-i rupă *BCDE*//16 să o scoată *AB*; să o scoată *CDE*/ țîțini *A*; țîțîni *BCDE*//17 se zgâlțîia; se zgîlțîie *B*; se zgîlțîi *CDE*//22 ferestrele *AB*; ferestrele *CDE*//23 fulgerile *A*; fulgerele *BCDE*//27 și nu auzea *A*; și nici nu auzea *BCDE*//29 strana de dreapta *AB*; strana de la dreapta *CDE*/ intră ca să-și caute *AB*; intră să-și caute *CDE*//31 s-o ieie *AB*; s-o ia *CDE*//33—34 de dimpregiurul său *A*; de dimprejurul său *B*; de prinprejurul său *CDE*//35 de la dreapta *A*; la dreapta *BCDE*//40 se simțea *ABC*; se simțea *DE*//41 să rumpă *AB*; să rupă *CDE*/ să simtă *ABC*; să simtă *DE*.

382

6 de-a adormi *ABC*; de a dormi *DE*//7—8 copitele potcovite *A*; copitele *BCDE*//18 îl tăia *ABC*; îl răzbea *DE*//23—24 împregiurul

601

său *A*; împrejurul său *BCDE*//26 care să-l vadă *AB*; să-l vadă *C*; să-l vadă *DE*/ să-l deie *AB*; să-l dea *CDE*//34 pin care *A*; prin care *BCDE*.

383

4 să se deie *AB*; să se dea *CDE*//11 să o cuprinză *AB*; să o coprinză *C*; să o coprindă *DE*//14 stetea *AB*; stătea *CDE*/ impetrit *A*; impietrit *BCDE*//17 să se răpeze *A*; să se repeadă *BDE*; să se răpeadă *C*//22 li cuprinse *AB*; li coprinse *CDE*//25–26 să se stingă *ABC*; să se stingă *DE*//28 se răpezi *A*; se repezi *BCDE*//32 pe la nouă ceasuri *AB*; pe la nouă ceasul *CDE*//33 la porțiță *A*; în porțiță *BCDE*//37 Mulți oameni răi pe fața pământului *ABC*; Mulți oameni răi sunt pe fața pământului *DE*.

384

7 dete iar o raită *ABC*; dete o raită *DE*//11 Înainte *ABC*; Mai nainte *DE*//12 ca să-i deie *AB*; să-i dea *CDE*/ nu l-a putut găsi *AB*; nu l-au putut găsi *CDE*//25 rămase *AB*; rămăsese *CDE*//25–26 simțiri *ABC*; simțiri *DE*//30 el simțea *ABC*; el simțea *DE*.

385

7 galbăd *AB*; galbăn *CDE*/ săcat *AB*; secat *CDE*//12 vrau *AB*; vreau *CDE*//14 Nevasta mi-am perdut-o *A*; Nevasta — răspunse Ghiță — mi-am perdut-o *BCDE*//26 de-a curmezișa *AB*; de-a curmezișul *CDE*//27 Dar și înaintau *A*; Dar ei înaintau *BCDE*//35 pe vreme ca asta *ABC*; pe vremea asta *DE*//37 ce mai vorbe! *AB*; ce mai vorbă! *CDE*.

386

3–4 se îndreptă *A*; se ridică *BCDE*//4 lăcrămile *A*; lacrămile *BCDE*//8 el socoti că trebuie să-și ducă mai nainte calul la grajd, apoi că trebuie să-i deie fin *A*; el socoti că trebuie să-i deie calului fin *B*; el socoti că trebuie să-i dea calului fin *CDE*//9 să-l acoperă *AB*; să-l acopere *CDE*//30 Simt *ABC*; Simt *DE*//32 viuă *AB*; vie *CDE*//35 să-mi stîmpăr *ABC*; să-mi astîmpăr *DE*.

387

12–13 să deschiză *AB*; să deschidă *CDE*//20 cu peptul *AB*; cu pieptul *CDE*//23 Dă! *A*; Dă foc! *BCDE*//26 Nemaisimțind *ABC*; Nemaisimțind *DE*//27 să se rădice *A*; să se ridice *BCDE*//34–35 ca și cînd l-ar arde, ca și cînd mîna ei ar fi fost otrăvită *A*; ca și cînd mîna ei ar fi otrăvită *BCDE*.

4 să mai steie *AB*; să mai stea *CDE* sub *ABC*; sub *DE*//8 pin *A*; prin *BCDE*//9 și o dată *ABC*; și iar o dată *DE*//18 stetea *AB*; stătea *CDE*//18, 33 să o ieie *AB*; să o ia *CDE*//24 cu anevoie *ABC*; cu anevoia *DE*//28 începură *AB*; începu *CDE*//30 să-și ieie *AB*; să-și ia *CDE*//31 ca doară să-l ducă *AB*; ca doară o să-l ducă *CDE*//34 pe jos drept la Ineu *AB*; pe jos pînă la Ineu *CDE*//37 răpezi *AB*; repezi *CDE*.

13, 27 să crează *ABC*; să creadă *DE*//36 la vreo cincizeci de pași *A*; la depărtare de vreo cincizeci de pași *BCDE*//37—38 se răpezi *A*; să repezi *BCDE*//40 cuprins de fiori *AB*; cuprins de fior *CDE*.

10—11 prav și cenușă *A*; praful și cenușa *BDE*; pravul și cenușa *C*//17 lacremi *A*; lacrimi *BCDE*//19 Simțeam *ABC*; Simțeam *DE*.

A. apărut în *Convorbiri literare*, XXV (1891), nr. 11—12 (1 martie 1892), p. 938—955.

Se reproduce în *Românul*, XXXVI (1892), din 20 aprilie/2 mai, p. 404, 22 aprilie/4 mai, p. 412, 25 aprilie/7 mai, p. 420, 27 aprilie/9 mai, p. 427—429. Se tipărește în *Nuvele*, II, București, Editura „Socec”, 1896, p. 201—223. Se retipărește în *Nuvele*, II, București, Editura „Minerva”, 1907, p. 185—208; *Nuvele*, II, București, Editura „Cartea românească”, 1921, p. 177—196; *Nuvele*, II, ediția a III-a, București, Editura „Cartea românească”, [1924], p. 177—196.

Cînd Slavici este solicitat să colaboreze la numărul jubiliar al *Convorbirilor literare* relațiile sale cu „Junimea” erau cu deosebire încordate. Lăsînd conducerea *Tribunei* lui S. Albini și reîntorcîndu-se, în martie 1890, la București, Slavici venea să ducă la îndeplinire planuri politice de mare însemnătate, puse la cale peste munți. Întocmirea unui memorandum, spre a fi dus la Viena, făcea parte dintre acestea, precum și solidarizarea românilor din toate provinciile împotriva persecuțiilor stăpînirii austro-ungare. Conservatorii priveau cu îngrijorare această orientare politică, deoarece erau interesați să strîngă și mai mult legăturile cu Imperiul austro-ungar, chiar dacă se aduceau prejudicii românilor de peste munți. Junimiștii și în primul rînd Maiorescu exercită presiuni asupra lui Slavici și a celorlalți

tribuniști să renunțe la politica lor, dar fără rezultat. Partidul Liberal agită chestiunea națională, spre a-și câștiga popularitate, conduita sa putând părea, în acel moment, sinceră. Tribuniștii o credeau astfel, și pînă să-și întemeieze un organ de presă și dincoace de Carpați, se adresează *Românului*, oficiosul liberal, care le deschide coloanele cu multă generozitate. Slavici publică în *Românul* o serie de articole — *După conferința de la Sibiu* (1891, din 3 ianuarie), *Iredentismul* (1891, din 24 și 25 ianuarie), *Maghiarii și regele lor* (1891, din 5 martie), *Noi și maghiarii* (1891, din 5 iulie) — și alături de el colaborează la foile liberale și ceilalți tribuniști — G. Bogdan-Duică, F. Brote și chiar G. Coșbuc.

Cînd Slavici trimite *Convorbirilor literare* pentru numărul jubiliar *Norocul*, trece peste deosebirile de vederi în orientarea politică. Se explică atitudinea sa prin sentimentul de solidaritate cu vechii săi prieteni. Merită să rețină atenția felul cum este întocmit numărul jubiliar. O primă secțiune grupează lucrări ale întemeietorilor societății ieșene — I. Negruzzi, Th. Rosetti, V. Pogor, T. Maiorescu și P. P. Carp. Activitatea literară destul de restrînsă, măcar a unei părți dintre întemeietori, face ca P. P. Carp să fie înregistrat doar cu o însemnare, extrasă din *Albumul „Junimii“*. Nu se pot deduce criteriile care au stat la baza orînduirii materialelor după această primă secțiune. Junimiștii stau alături de cei mai înverșunați opozanți ai societății ieșene, ca B. P. Hasdeu; scriitori de prima mărime ca Alecsandri, Ghica, Eminescu, Creangă stau alături de G. Crețeanu, N. G. Pruncu, N. Volenti, M. Georgiade-Bonachi, M. D. Korne etc. Slavici nimerește în vecinătatea lui T. Șerbănescu și face în numărul jubiliar mai curînd act de prezență, situație care îi este rezervată și lui Eminescu și Creangă, iar Caragiale nici nu figurează. Din numărul jubiliar al *Convorbirilor* nuvela este publicată în *Românul*, care era, în acel moment, unul dintre cele mai răspîndite ziare de dincoace de Carpați.

Norocul este menționată într-o scrisoare a lui Slavici către I. Negruzzi din 2 martie 1875. Nuvela purta titlul *Safta* (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, II, p. 273), de unde s-ar putea deduce că în prima versiune acesta era și numele eroinei principale, nu Elena, cum apare în redactarea definitivă. Compusă îndată după stabilirea lui Slavici la București, nuvela se publică după trecerea a aproape două decenii, și va fi fost supusă, în acest lung răstimp, și la alte prefaceri decît schimbările în onomastică. Ce fel anume, greu de spus, și numai descoperirea manuscriselor ar putea aduce lumină.

SIGLE: *A: Converbiri literare, 1892*

E: ed. 1892—1896

C: ed. „Minerva”, 1907

D: ed. „Cartea rom.”, 1921

E: ed. „Cartea rom.”, [1924]

V a r i a n t e

391

3 cu tatăl său *A*; cu tatăl ei *BCDE//4* de 58 ani *A*; de 55 de ani *BCDE//6* o sută treizeci lei *ABC*; o sută treizeci de lei *DE//18* față cu copiii săi *ABC*; față de copiii săi *DE//20* nu s-a simțit *ABC*; nu s-a simțit *DE*.

392

8 se simțea *ABC*; se simțea *DE//15* în lucruri firești *A*; ca lucruri firești *BCDE//16* cu jumătate gură *A*; cu jumătate de gură *BCDE//21—22* fără de număr *A*; fără număr *BCDE//28* ca să vadă *ABC*; ca să vadă *DE//33—34* un singur om era pe care-l căuta *A*; un singur om era însă pe care-l căuta *BCDE*.

393

9—10 să-și pearză *ABC*; să-și peardă *DE//12* se speria *ABC*; se sperie *DE*; anulat cu *ABC//23* chiar seara aceea *ABCD*; chiar în seara aceea *E//24* mai mult ca alte dăți *ABC*; mai mult decît alte dăți *DE//35* se simțea *ABC*; se simțea *DE//36* să aibă acea plăcută amețea *ABC*; să ai plăcută amețea *DE*; anulat cu *ABC*.

394

24 răpede *AB*; repede *CDE//30* să vadă *ABC*; să vadă *DE//29* rămăsese *AB*; rămase *CDE//39* — Nu, domnule! El se plecă și-i luă mîna *A*; — Nu, domnule! *BCDE//40* o întrebă stăruițr *A*; o întrebă el stăruițr *BCDE*.

395

9, 15—16 să-și deie seamă *AB*; să-și dea seamă *CDE//10* simțea *ABC*; simțea *DE/* e hotărîtă *A*; era hotărîtă *BCDE//13* simțimînt *ABC*; simțămînt *DE//17* lacrimi *A*; lacrimi *BCDE//21—22* simțindu-se *ABC*; simțindu-se *DE//26* să nu mai vadă *ABC*; să nu mai vadă *DE//37* se simțea *ABC*; se simțea *DE//38* să le arăte *ABC*; să le arate *DE//40* în ureche *A*; în urechi *BCDE*.

396

3 pe tatăl său *AB*; pe tatăl ei *CDE//4* să o ieie *AB*; să o ia *CDE//8—9* înțelegea el mai mult decît ceea ce *A*; înțelegea el numaidecît ceea

ce *BCDE*//13 simțimintul *AB*; simțămintul *CDE*//22 s-o ieie *AB*; s-o ia *CDE*//28 să-l vază *ABC*; să-l vadă *DE*/ să steie *AB*; să stea *CDE*//29—30 să se ascunză *ABC*; să se ascundă *DE*.

397

I a fost om tinăr *AB*; a fost om tinăr *C*; a fost tinăr *DE*//9, 24—25 se simțea *ABC*; se simțea *DE*//25 de 37 ani *A*; de 37 de ani *BCDE*//28 îi pása *AB*; îi pásă *CDE*.

398

7 și trebuie *A*; și trebuia *BCDE*//14 s-o ieie *AB*; s-o ia *CDE*//21 părechi *A*; perechi *BCDE*//22 simțimint *ABC*; simțămint *DE*//36 și singura dată *A*; și singură astă dată *BCDE*//37 simțimintul *AB*; simțămintul *C*; simțămintul *DE*//41 ca să vază *ABC*; ca să vadă *DE*.

399

13 s-o întrebe și pe dinsa *AB*; s-o întrebe pe dinsa *CDE*//14 Se simțea *ABC*; Se simțea *DE*//22—23 să-și ieie *AB*; să-și ia *CDE*//26 simțimintul *AB*; simțămintul *CDE*//30—31 după ce s-a întors în țară, Bărbulescu nu mai înțelegea lumea. Elena era cu desăvîrșire schimbată *A*; după ce el s-a întors în țară, Elena era cu desăvîrșire schimbată *BCDE*.

400

4 își luă *A*; el își lua *BCDE*//8 fără de sfială *AB*; fără sfială *CDE*//21 lacrimi *A*; lacrimi *BCDE*//21—22 ce este iubire, ce e durere și ce e mulțumire *A*; ce este iubirea, ce e durerea și ce e mulțumirea *BCDE*//26 Și el nu mai putea decît să-și iubească copila *A*; Și el nu mai putea să-și iubească copila *BCDE*//35 princesă *AB*; prințesă *CDE*//40 ce sufăr *B*; ce sufer *CDE*.

401

17, *23* strimtoare *A*; strimtorare *BCDE*//20, *23* se simțea *ABC*; se simțea *DE*//24 strimtoarea *A*; strimtorarea *BCDE*.

402

7 din brațul lui *A*; din brațele lui *BCDE*/ se răzemă *AB*; se rezemă *CDE*//8 nesimțitoare *ABC*; nesimțitoare *DE*//12 deasupra *A*; de deasupra *BCDE*//13 cu intrare *A*; cu intrarea *BCDE*//26 și nemilos *ABC*; și de nemilos *DE*/ se simțea *ABC*; se simțea *DE*//32 pe stradă *AB*; în stradă *CDE*//33 s-o cuprinză *ABC*; s-o cuprindă *DE*//37 să-și scoată *AB*; să-și scoată *CDE*.

3 cu peptul *A*; cu pieptul *BCDE*//9, 30 disprețuită *A*; disprețuită *BCDE*// mai multă milă ca mine *ABC*; milă mai multă decât mine *DE*//23 stetea *ABC*; stătea *DE*//39 ca s-o vadă *ABC*; ca s-o vadă *DE*.

1 s-o ascunză *ABC*; s-o ascundă *DE*//4 m-aș fi simțit *ABC*; m-aș fi simțit *DE*//15 se simți *ABC*; se simți *DE*//17 ce mă întrebi *A*; ce mă mai întrebi *BCDE*//19 deduse *AB*; dăduse *CDE*//21 restit *AB*; răstit *CDE*//24 Am să mă și folosesc de el *ABC*; Am să mă folosesc de el *DE*//25 se simțea *ABC*; se simțea *DE*//34—35 rămase o clipă îndoit *A*; rămase o clipă cuprins de îndoială *BCDE*//38 respicat *B*; răspicat *CDE*.

9 să crează *ABC*; să creadă *DE*//14 lacrimi *A*; lacrimi *BCDE*//20 muma ei *A*; mama ei *BCDE*//21 Elena-i și retrase mîna *A*; Elena-și retrase mîna *BCDE*//23 împrejurul ei *A*; împregiurul ei *BCDE*//31 lacrimi *A*; lacrimi *BCDE*.

6 să mai steie *AB*; să mai stea *CDE*//7 să-i deie *AB*; să-i dea *CDE*//8—9, 14 simțimint *ABC*; simțămint *DE*//9 se simțea *ABC*; se simțea *DE*//12 că-i mai rămîne *AB*; că-i rămîne *CDE*//20 cobora scările *AB*; scobora scările *CDE*//25 s-o ascunză *ABC*; s-o ascundă *DE*//26 împrejurul ei *A*; împregiurul ei *BCDE*//30, 33 răpede *AB*; repede *CDE*//36 ca să-l scape *A*; ca ea să-l scape *BCDE*//38 el simțea *ABC*; el simțea *DE*.

6 în odăița *A*; în odaia *BCDE*//8 tinără *AB*; tinără *CDE*//21 să-și vadă *ABC*; să-și vadă *DE*//22 e destulă *A*; e destul *BCDE*//22—23 Nu părăsi pe tata, că ai și tu copilă *ABC*; lipsește în *DE*; completat cu *ABC*.

p. 199—305; *Renașterea*, I(1923), nr. 2 (1 septembrie), p. 2—3 (numai începutul). *Nuvela*, II, ediția a III-a, București, Editura „Cartea românească”, [1924], p. 199—305.

Comoara ocupă, la prima apariție, o situație foarte asemănătoare cu *Moara cu noroc*. Nuvela încheia, în 1896, ca și aceasta, în 1881, volumul, fiind, la fel, și unica bucată inedită.

Cînd a fost scrisă nu putem ști. Se poate însă afirma cu destul temei că dacă data compunerii ei se situează între 1890—1896, nuvela nu a fost citită în cercul „Junimii” bucureștene. Tribuniștii susțin, în anii aceștia, acțiunea memorandistă care displăcea criticului. Raporturile dintre Maiorescu și tribuniști devin foarte încordate, și acesta se plînge, într-o scrisoare, din 7/19 martie 1893, către Duiliu Zamfirescu că Slavici și Coșbuc îi interzisera lui I. Popovici-Bănățeanul să-l viziteze (*Duiliu Zamfirescu și Titu Maiorescu în scrisori: 1884—1913*, București, 1944, p. 379). Un an mai tîrziu, în 7/19 februarie 1894, Maiorescu îi scria din nou lui D. Zamfirescu, informîndu-l că se înfiripa o nouă „Junime” bucureșteană, din foștii studenți ai criticului. Această a doua „Junime” bucureșteană se caracteriza, arată criticul, prin „entuziasmul lor de bună-credință pentru tot ce este aspirație curată, nematerialistă (în deosebire de Vlahuță, Slavici, Caragiale, care *asupra acestei note caracteristice* s-au dezbinat de noi)” (*idem*, p. 388). Slavici, Caragiale și Coșbuc tocmai întemeiaseră, cînd Maiorescu scria aceste rînduri, *Vatra*, care va adînci, prin materialele pe care le publică și cu deosebire prin poezia *Noi orem pămînt!* și mai mult prăpastia dintre critic și prima generație junimistă.

Slavici pornește, în compunerea nuvelei, și de la unele întîmplări reale. Scriitorul este numit, în 17 noiembrie 1874, secretar al Comisiei documentelor Hurmuzachi, care era formată din M. Kogălniceanu, Al. Odobescu, D. A. Sturdza și Th. Rosetti. M. Kogălniceanu, D. A. Sturdza și Th. Rosetti erau oameni politici, veșnic ocupați, și lucrează mai mult cu Odobescu. Slavici supraveghează tipărirea, după manuscrise, care se aflau la Odobescu, a *Istoriei românilor supt Mihai-voievod Viteazul*, prima culegere reprezentativă din opera lui Bălcescu, și colaborează cu Odobescu și la întocmirea de manuale școlare. Dar Odobescu întreprinde și numeroase investigații în legătură cu Tezaurul de la Pietroasa, al căror rezultat îl va consemna în lucrarea monumentală *Le Trésor de Pétroussa*, publicată la Paris între 1889 și 1900. Erau cunoscute împrejurările în care se descoperi „comoara”, iar dispariția ei și descrierea peripețiilor prin care trec cei care o sustrag sînt comentate în presă. Odobescu consemnează, în introducerea la lucrarea sa, o serie de întîmplări care nu-l puteau lăsa indiferent pe Slavici. Se cuvine observat, în primul rînd, că spre a face mai cre-

dibilă găsirea comorii, și Slavici indică, drept loc al descoperirii ei, aceeași zonă geografică. El crede, ca și Odobescu, că pe la Focșani a trecut, în vechime, „drumul mare” și că, dacă se descoperiseră în acest ținut comori, nu este o simplă întâmplare. „Și-n vremuri de mult, și-n vremuri mai apropiate — scrie Slavici — a fost drum larg pe acolo pe la Focșani. Trecut-au și turcii, și tătarii, și boieri bogafi, ba chiar și domni plecați în pribegie, numai bunul Dumnezeu știe, cîți și ce fel de oameni fugari au trecut: cine știe, dacă nu cumva vreunul și-a îngropat comorile.” Odobescu se oprește și la credințe întilnite la țaranii români în legătură cu comorile blestamate. Slavici, asemenea lui Odobescu, nu le ignorează, ci le include, ca materie, în nuvelă.

Slavici îi scrie lui I. Negruzzi, în 20 decembrie 1877, că citise *Gura satului* lui Odobescu, care propuse schimbări, și că acceptă fără rezerve să le facă, cum îi ceruse (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, II, p. 287). Amănuntul merită să fie reținut. *Comoara*, scrisă în împrejurări ca cele arătate, va fi trecut și ea prin mîinile lui Odobescu. Căci dacă Slavici îl lua pe Odobescu sîtător în munca literară, în 1877, cînd era în relații bune cu „Junimea” bucureșteană, avem toate motivele să credem că o face cu atît mai mult după 1890, cînd se află în relații încordate atît cu Maiorescu, cit și cu „Junimea” bucureșteană.

Comoara ocupă la prima apariție, arătăm, o situație foarte asemănătoare cu *Moara cu noroc*. Apropierile rămîn totuși exterioare. Dacă *Moara cu noroc* reține, încă de la început, atenția criticii literare, *Comoara* este trecută cu vederea și începe să se vorbească și despre ea mai stăruitor abia în ultimii ani.

SIGLE: A: ed. 1892—1896
 B: ed. „Minerva”, 1907
 C: ed. „Cartea rom.”, 1921
 D: ed. „Cartea rom.”, [1924]

V a r i a n t e

408

18 mai era deprins AB; mai era și deprins CD//21 te mai și alegi cu ceva AB; și te mai alegi cu ceva CD.

409

1 să nu steie A; să nu stea BCD//11 băiet A; băiat BCD//39 Mai rară femeie A; Mai rar femeie BCD.

5 la loc bun *A*; la un loc bun *BCD*//11—12 pînă ce, ajuns omul la largul lui *AB*; pînă ce n-a ajuns omul în largul lui *CD*//12 ea se dă apoi de gol *ACD*; ea se dă de gol *B*//25 împregiurările *A*; împregiurările *BCD*//26 lucrînd întins ziua toată *A*; lucrînd ziua toată *BCD*//27 pe-ntunerec *AB*; pe-ntunecate *CD*//30 altăceva *A*; altceva *BCD*//33 are să fie o dată om cu stare *A*; are să fie om cu stare *BCD*.

2 de demult *A*; de mult *BCD*//16 ca un cazan, chiar mare cazan *A*; ca un cazan, mare cazan *BCD*//26 împregiurul său *A*; împregiurul său *BCD*//40 simțimint *AB*; simțămint *CD*.

6 vataș *A*; vataș *BCD*.

3 se descălță *AB*; se descultă *CD*//11 a ține *AB*; a ținea *CD*//23 să vază *AB*; să vadă *CD*//27—28, să-l sufără *ACD*; să-l sufere *B*.

6 își perdu *AB*; își pierdu *CD*// 20 împăinjeniseră *A*; împăingeniseră *BCD*//22 să-ți deie *A*; să-ți dea *BCD*//23 mirat *AB*; muiat *CD*//24 îndărătnic *AB*; îndărătnicit *CD*//36—37 tăvălindu-se pe jos. Era lucru de necrezut! Așa deodată... *AB*; tăvălindu-se pe jos. Așa deodată... *CD*.

14 se simte *AB*; se simte *CD*//26 se reînvia *AB*; se reivea *CD*//27 simțimintul *AB*; simțămintul *CD*//28 blăstămată *A*; blestămată *BCD*//30 vreun altul *ABD*; vreunul *C*//38 Și iar i se mai lumina capul *AB*; Și iar i se lumina capul *CD*.

2 și sărea *A*; și sări *BCD*/ îndărătnic *AB*; îndărătnicit *CD*//11 să se deie *A*; să se dea *BCD*//25 încunjurau *A*; încungiurau *BCD*.

3 steteau *A*; stăteau *BCD*//11—12 împregiurul *A*; împregiurul *BCD*// 13 să-l deie *A*; să-l dea *BCD*//14, 16, 25 împregiur *A*; împregiur *BCD*//15 dedea *A*; dădea *BCD*//16 pept *A*; piept *BCD*//18 el simți

AB; el simți *CD*//29—30 pământul dimpregiurului cazanului *A*; pământul de dimpregiurului cazanului *BCD*.

418

9 să deie *A*; să dea *BCD*//10 împrejur *A*; impregiur *BCD*//20 la loc mai adăpostit *A*; la un loc mai adăpostit *BCD*//25 simțise *AB*; simțise *CD*//33 să simtă *AB*; să simtă *CD*//37 pe nesimțite *AB*; pe nesimțite *CD*.

419

5 să se deie *A*; să se dea *BCD*//7 se simțeau *AB*; se simțeau *CD*//11 mai adâncă, de tot adâncă, apoi luă cazanul *A*; mai adâncă, apoi luă cazanul *BCD*//35 săcure *A*; sacure *BCD*//36 să mai steie *A*; să mai stea *BCD*.

420

20 și le și dăduse *A*; și le dăduse *BCD*//26 cuprinsă de fiori *ACD*; cuprinsă de fior *B*//27—28 fără ca să îndrăznească *AB*; fără să îndrăznească *CD*//40 care poate *A*; care putea *BCD*/ să simți *AB*; să simți *CD*.

421

10 și-a scos cirpa *A*; a scos cirpa *BCD*.

422

1 împrejurul său *A*; impregiurul său *BCD*//11 să-l prinză *AB*; să-l prindă *CD*//12 se simțea *AB*; se simțea *CD*//33 și tu îți l-ai închipui *AB*; și tu l-ai închipui *CD*.

423

25 Se simțise *AB*; Se simțise *CD*//28—29 să te simți *AB*; să te simți *CD*//30 se simțea *AB*; se simțea *CD*.

424

41 se simțea *AB*; se simțea *CD*.

425

29 Era perdut *A*; Era pierdut *BCD*//36 țepăn *A*; țapăn *BCD*//40 și dete-n pas *A*; și se dete-n pas *BCD*.

426

6 l-ar duce la secție, l-ar lua de scurt, l-ar scotoci *A*; l-ar duce la secție, l-ar scotoci *BCD*//17 găngani *AB*; gingăni *CD*//28, 32 deduse *A*; dăduse *BCD*//31 să mai deie *A*; să mai dea *BCD*//35 împrejurul *A*; impregiurul *BCD*.

427

7 împrejur *A*; împregiur *BCD*//9 pietroi *A*; petrol *BCD*.

428

3 simțiri *AB*; simțiri *CD*//14 uimit *AB*; umilit *CD*//41 să-și deie seamă *A*; să-și dea seamă *BCD*.

429

5 lîhnit *A*; tîgnit *BCD*//8 să deie *A*; să dea *BCD*//35 să icie *A*; să ia *BCD*.

430

6—7 să steie *A*; să stea *BCD*//22 s-o deie *A*; s-o dea *BCD*//28 Cum intri însă în oraș așa, îmbrăcat boierește *A*; Cum intri însă în oraș așa, boierește *B*; Cum intri în oraș așa, boierește *CD*//40—41 Dușu se duse înapoi, unde-și lăsase hainele, se îmbracă din nou și plecă, însă nu înapoi la Buzău, de unde venise, ci înainte, la Ploiești, ca să aibă noroc *AB*; Dușu se duse înapoi, însă nu înapoi, la Buzău, de unde venise, ci unde-și lăsase hainele, se îmbracă din nou și plecă, nainte la Ploiești, ca să aibă noroc *CD*.

431

4, 7 se simțea *AB*; se simțea *CD*// 12 își dedea seamă *A*; își dădea seamă *BCD*//25 biata de femeie *A*; biata femeie *BCD*//32 te simți *AB*; te simți *CD*//33 indesuit *A*; înghesuit *BCD*.

432

4—5 împrejur *A*; împregiur *BCD*//23 te simți *AB*; te simți *CD*//24 să sari *A*; să sări *BCD*//27 învălmășeala *A*; învălmășala *BCD*//28 indesuiesc *AB*; înghesuiesc *CD*//31 se indesuie *AB*; se înghesuie *CD*//38 jandarmi *A*; geandarmi *BCD*/ epistați *A*; ipistați *BCD*.

433

11—12 să nu te simță *AB*; să nu te simță *CD*.

434

4 să-l icie de pept *A*; să-l ia de piept *BCD*//17 cară pămînt cu metrul cubic *A*; cară cu metrul cubic *BCD*//35 s-ar fi simțit *AB*; s-ar fi simțit *CD*.

435

15 Dar încă ceea ce mai era în cazan *AB*; Dar ceea ce mai era încă în cazan *CD*//26 acum în zadar numai *AB*; acum numai în zadar *CD*//40 să se răpezească *A*; să se repeadă *BCD*/ să-l ieie *A*; să-l ia *BCD*.

436

18 În dreptul cazarmei *AB*; În dreptul căzării *CD*//22 neguțător *A*; negustor *BCD*.

437

10 să mi-i vînză *AB*; să mi-i vîndă *CD*//12 se afla *A*; se aflau *BCD*//34 se uită *A*; se uita *BCD*.

438

8 să-și vază *AB*; să-și vadă *CD*//10 negoțatori *A*; negoțatori *BCD*//13 cu anevoie *AB*; cu anevoia *CD*//13—14 să-și deie *A*; să-și dea *BCD*//27 o impresiune *AB*; o impresie *CD*//34 se simți *AB*; se simți *CD*//35 să-și deie *A*; să-și dea *BCD*.

439

10 ușa întii *A*; ușa întiia *BCD*//13—14 și astfel tocmai acum, pe la ora 11 *A*; și astfel acum, pe la orele 11 *BCD*//16 ea nu era *A*; ea nu fu *BCD*//19 peptenat *A*; pieptănat *BCD*.

440

3 se află *A*; se afla *BCD*.

441

12 le simțea *AB*; le simțea *CD*//20 să simtă *AB*; să simtă *CD*//23—24 pe nesimțite *AB*; pe nesimțite *CD*//39 petre scumpe *A*; pietre scumpe *BCD*.

442

16, 23 Herestrău *A*; Herăstrău *BCD*//19,28 amiazăzi *A*; amiază *BCD*//20 să trimită vorba *A*; să trimeată vorbă *BCD*//21 Nu se simțea *AB*; Nu se simțea *CD*.

443

3 aici *A*; aci *BCD*//20 Dușu simți *AB*; Dușu simți *CD*//21 o sucea *AB*; o scula *CD*; anulat cu *AB*//23 fiind el de față *AB*; fiind de față *CD*//31—32 nimeni nu-i mai căuta urma pînă pe la zece de seara, iar atunci el se afla pe Dunăre *A*; nimeni nu-l mai caută de urmă pînă pe la zece de seara, iar atunci el se afla pe Dunăre *B*; nimeni

nu-l mai căuta de urmă pînă la zece deseară, iar atunci se va afla pe Dunăre *CD*.

444

29 înșămnașe *A*; însemnașe *BCD*.

445

1—2 dacă nu răspundea *A*; dacă nu-i răspundea *BCD*//9 fără de mașină *AB*; fără mașină *CD*//21 foarte curios *A*; foarte ciudat *BCD*//27 să nu se mai deie *A*; să nu se mai dea *BCD*//30—31 se simțea *AB*; se simțea *CD*.

446

31—32 să fie proastă să o facă *AB*; să fie proastă pentru ca să o facă *CD*.

447

5—6, 8, 34 simțimintul *AB*; simțămintul *CD*//25 să se deie *A*; să se dea *BCD*//31—32 Se dedea de gol. Și iar se potolea. Vreun făcător de rele *AB*; Se dedea de gol. Vreun făcător de rele *CD*.

448

14—15 să-și deie seamă *A*; să-și dea seamă *BCD*//20 stetea *A*; stătea *BCD*//33—34 să-și rărească pasul *AB*; să-și rărească pașii *CD*//35 să vadă cum el s-a oprit și cum se apropie *A*; să vadă cum se apropie *BCD*//36 să simtă *AB*; să simtă *CD*.

450

2 ovrei *A*; ovreu *BCD*//7 încunjurat *A*; încungiurat *BCD*//13 din mulțime *A*; din o mulțime *BCD*//32—33 să nu simtă *AB*; să nu simtă *CD*//37 simțea *AB*; simțea *CD*.

451

8—9 să meargă acum în cap de noapte *A*; să meargă în cap de noapte *BCD*//21 să se ție *A*; să se ație *BCD*//29 bereria lui Opler *A*; bereria „Opler“ *BCD*//33 împrejurul lor *A*; împregiurul lor *BCD*//36 Mai nainte *A*; Mai înainte *BCD*.

452

10 acum *A*; acuma *BCD*//12—13 împrejur *A*; împregiur *BCD*//18 Altele erau însă acum gîndurile lui *A*; Altele erau însă gîndurile lui *BCD*//30 răpede *A*; repede *BCD*.

453

24—25 ba poate și chiar douăzeci de mii *AB*; ba poate chiar și douăzeci de mii *CD*//27 și să-i mai rămâie *AB*; și să-i rămâie *CD*//39 durmise *A*; dormise *BCD*.

454

36 se simțea *AB*; se simțea *CD*.

455

8 să te duci și să te culci *AB*; să te duci să te culci *CD*// 16 uitându-se mereu la *AB*; uitându-se la *CD*//34 ostenelelor *A*; ostenelelor *BCD*.

456

2 la numărul 23 *A*; la numărul 22 *BCD*.

458

23 de părerea *A*; de părere *BCD*//36 să steie *A*; să stea *BCD*//39 să-și ieie *A*; să-și ia *BCD*.

459

7 Acum se hotăra *AB*; Acum se hotări *CD*//9șasezeci *A*; șaizeci *BCD*//17 jăluitoare *A*; jeluitor *BCD*//21 erau mult *A*; era mult *BCD*//33—34 „Știu eu ce vrei tu“, zise el în gândul lui. „Te guduri pe lângă mine, ca să mă despoi.“ Ca să scape *AB*; „Știu eu ce vrei tu“, zise el în gândul lui. Ca să scape *CD*//38 se simțea *AB*; se simțea *CD*.

460

37 să rumpă *AB*; să rupă *CD*.

461

4—5 și chiar mine pleca cu ea la Viena *A*; și pleca cu ea la Viena *BCD*//11 adimenitor *A*; ademenitor *BCD*//12 Nu-mi mai pasă acum *AB*; Nu-mi pasă acum *CD*//17 ce-a ostănit *A*; ce-a ostenit *BCD*//30 arlndaș *ACD*; arendaș *B*.

462

12 mine, nici poimne *ACD*; mine, nici poimne *B*//23 se simțea *AB*; se simțea *CD*//37 te simți *AB*; te simți *CD*.

463

1 răpede *A*; repede *BCD*.

464

5 biletul *A*; bilețelul *BCD*//26, 27 tinără *A*; tinără *BCD*//39 se obicinuise *A*; se obișnuise *BCD*.

465

22 să-l și ție *AB*; să-l ție *CD*//27, 36 se simțea *AB*; se simțea *CD*//31–32 se deschise *AB*; se deschide *CD*//32 tinăr *A*; tinăr *BCD*.

466

3 înțelese *A*; înțelesese *BCD*//6 la dînsul *A*; la dînsa *BCD*//8 te simți *AB*; te simți *CD*//15 jaratec *A*; jaratec *BCD*.

467

32–33 ținea însă să fie *AB*; ținea să fie *CD*.

468

31–32 cum făcuse cîteva zile mai nainte la Focșani *A*; cum făcuse mai nainte cu cîteva zile la Focșani *BCD*//33 de sergenții *A*; de sergenți *BCD*.

469

1 jiletca *A*; giletca *BCD*//28 pe sub mustață *A*; pe sub mustăți *BCD*//29 interogatoriul *A*; interogatorul *BCD*//34 aici *A*; aci *BCD*//39 cuprîns iar de grijă *A*; cuprîns de grijă *BCD*.

470

6–7 n-am nici un folos *A*; n-am avut nici un folos *BCD*//9–10 de la gura *A*; din gura *BCD*//19 din spînzurători *A*; de spînzurători *BCD*.

471

10 ești om cumsecade *A*; ești un om cumsecade *BCD*.

472

40 și-l ridică, ca pămîntul de dimprejur *A*; și ridică pentru ca pămîntul de dimpregiur *BCD*.

473

5 împăinjeniți *A*; împăiengeniți *BCD*//13 să ieie *A*; să ia *BCD*//22 să-și ieie *A*; să-i ia *BCD*.

474

9 își dedea seamă *A*; își dădea seamă *BCD*//12 durmea *A*; dormea *BCD*//16–17 o vale întinsă *A*; o vie întinsă *BCD*//26–27 să le răspundă *A*; să răspundă *BCD*//38 c-a mai simțit ceea ce simțea *AB*; c-a mai simțit ceea ce simțea *CD*.

41 lacrămile *AB*; lacrămile *BCD*.

476

2 o simțea *AB*; o simțea *CD*//8 cu față curată *AB*; cu față curată *CD*//26 Da, cu cinci poli *A*; Da, cinci poli *BCD*//34 să simți *AB*; să simți *CD*//40 să-ți găsești *A*; să-ți găsească *BCD*.

477

9 Stanchei *A*; Stanchii *BCD*//14 buzunarul dinlăuntru *A*; buzunarul de dinlăuntru *BCD*//22—23 amărăciune *A*; amărăciune *BCD*.

478

5 bilbăi *AB*; bilbli *CD*//11 Stanchei *AB*; Stanchii *CD*//17—18 că știu, știu c-așa a fost *AB*; că știu, c-așa a fost *CD*//29 și simțea *AB*; și simțea *CD*.

479

22 cu față curată *A*; cu față curată *BCD*//32 comisarul de la București *A*; comisarul la București *BCD*.

480

11 pe Duțu și, mort ori viu *A*; pe Duțu mort ori viu *BCD*//12 Celelalte priveau pe *AB*; Celelalte îl priveau pe *CD*//20 să-i arete *A*; să-i arate *BCD*//31 să-și facă *AB*; să-i facă *CD*.

481

4 luă dar copilul *AB*; luă copilul *CD*//11 se simțea *AB*; se simțea *CD* mîngăiat *A*; mîngiat *BCD*//24 să scape de căciulă *A*; să se mai scape de căciulă *BCD*//37 împrejurul lui *A*; împrejurul lui *BCD*.

482

13—14 prea îi crezi proști pe ceilalți, zise pomojnicul. Nici că se pot petrece lucrurile cum le-ai povestit tu *AB*; prea îi crezi proști pe alții, ca să le spui lucrurile cum le-ai povestit tu *CD*.

483

20 Duțu-și simți *AB*; Duțu-și simți *CD*//22 să steie *A*; să stea *BCD*.

484

15 fără de sfială *AB*; fără de sfială *CD*//36 apoi voi să ieie *A*; apoi să ieie *BCD*.

485

1 îi descusu *AB*; îi desfăcu *CD*//6 împăinjeniți *A*; împăingeniți *BCD*//10 se împăinjeniră *A*; se împăingeniră *BCD*//40 că te pune la cale *AB*; că te pune ea la cale *CD*.

3 De! *AB*; Da! *CD*//19 dacă răsuflă ceva *AB*; dacă va sufla ceva *CD*; anulat cu *AB*//20 Pe-al meu! *AB*; Pe sufletul meu! *CD*.

1 Simțea *AB*; Simțea *CD*//39 cu călători, cu conductori *AB*; cu călătorii, cu conductorii *CD*.

15—16 negoțătorii *A*; negoțătorii *BCD*//19—20 scurt și cam gros *AB*; scurt, cam gros *CD*//20 tinăra *A*; tinăra *BCD*//24 simțise *AB*; simțise *CD*/ urmărim *A*; urmăream *BCD*//33 să ne deie *A*; să ne dea *BCD*.

11 dedea *A*; dădea *BCD*//15, 16 depeșă *A*; depeșe *BCD*//30 aceste *A*; acestea *BCD*.

3—4 dar nici din bani nu-mi rămăseseră *A*; dar nici din bani nu-mi rămăsese *B*; dar nici bani nu-mi rămăsese *CD*//26 nu se poate pune *AB*; nu se pune *CD*; anulat cu *AB*.

12 blestămată *A*; blestemată *BCD*//17 nu se simte *AB*; nu se simte *CD*//28 să între *A*; să între *BCD*//31 și zice *A*; și zise *BCD*.

7 grozavele *ABD*; grozave *C*//8 durmi *AB*; dormi *CD*//17 suferă *A*; sufere *BCD*//19, 29 aceste *A*; acestea *BCD*//23 tuturor *A*; tuturor *BCD*//26 se simțea mai bine *AB*; se simțea bine *CD*.

37 cestiunea comorii *A*; chestiunea comorii *BCD*.

1—2 — Ai fost d-ta astă-vară la București? — Am fost, răspuse Dușu tot liniștit. — De ce te-ai dus? *AB*; — Ai fost d-ta astă-vară la București? De ce te-ai dus? *CD*//9 de tot strimtorat *A*; tot strimtorat *BCD*//18 să se simtă *AB*; să se simtă *CD*//29 împrejurul său *A*; împrejurul său *BCD*.

9 — 11 Cum? întrebă el. N-ai găsit comoară și nici n-ai zis că ai găsit? — Nu zic, răspuse Dușu, uitându-se... *AB*; — Cum? răspuse Dușu, uitându-se... *CD*; anulat cu *AB*//32 își perdu *A*; își pierdu *BCD*//37 că nu ți-am dat *AB*; că nu ți i-am dat *CD*.

TABLA ILUSTRĂȚILOR

Scrisoarea lui Ioan Slavici către sora sa, prin care o anunță că trece „în țară” (15/3) octombrie 1874)	32—33
Începutul scrisorii lui Slavici către Maiorescu prin care îl înștiințează că a sosit la Iași (17 octombrie 1874)	32—33
Pagină din <i>Convorbiri literare</i> cu începutul nuvelei <i>Popa Tanda</i> la prima apariție (1875, nr. 3, 1 iunie)	32—33
Fragment din scrisoarea lui Slavici către I. Negruzzi, cu prima mențiune despre compunerea nuvelei <i>Popa Tanda</i> (3/13 sep- tembrie 1874)	32—33
Coperta <i>Călindarului bunului econom</i> (1877) în care se reproduce <i>Popa Tanda</i>	32—33
Coperta volumului și începutul nuvelei <i>Popa Tanda</i> , în traducere engleză (Londra, 1921)	32—33
Începutul nuvelei <i>Scormon</i> , la prima apariție, în <i>Convorbiri literare</i> (1875, nr. 8, din 1 noiembrie)	32—33
Pagină din <i>Timpul</i> cu începutul nuvelei <i>O viață pierdută</i> la prima apariție (1877, nr. 21, 27 ianuarie)	32—33
„Junimea” — grup, 1878'	32—33
Titu Maiorescu, fotografie cu dedicație către Slavici și datată „27 mai 1876”.....	64—65

Pagină din <i>Convorbiri literare</i> cu începutul „novelei” <i>Gura satului</i> , la prima apariție (1879, nr. 12 din 1 martie).....	64—65
Fragment din scrisoarea lui Slavici către I. Negruzzi, trimisă din București în 20 decembrie 1877, prin care îl informează despre modificările la nuvela <i>Gura satului</i> , propuse de Odobescu.....	64—65
Fragment din scrisoarea lui Slavici către I. Negruzzi, cu informații privind <i>Gura satului</i> și munca în redacția ziarului <i>Timpul</i> (datată „București, 8 februarie, 1878“)..	64—65
Pagină din <i>Convorbiri literare</i> cu începutul novelei <i>Budulea Taichii</i> la prima apariție (<i>Convorbiri literare</i> , 1880, nr. 3, 1 iunie)	128—129
Coperta volumului <i>Neue Rumänische Skizzen</i> și pagina din volum cu titlul novelei <i>Gura satului</i> (1880). Traducere de Mite Kremnitz. Aceeași nuvelă tradusă în suedeză în 1895	128—129
Coperta exterioară a volumului <i>Novele din popor</i> , apărut în 1881, și pagina cu dedicația către Maiorescu	128—129
Coperta revistei <i>Deutsche Revue</i> și începutul novelei <i>Moara cu noroc</i> , în traducerea germană (1881, octombrie), înaintea publicării ei în limba română.....	128—129
Fragment din scrisoarea lui Slavici către Maiorescu, cu informații și despre Eminescu, în legătură cu activitatea lor la societatea „Carpații” (1883, 25 iunie)...	256—257
Sibiul la jumătatea secolului al XIX-lea (Stampe, Academia Republicii Socialiste România)	256—257
Slavici în anii când a condus <i>Tribuna</i> (1884—1890)	256—257
Pagină din scrisoarea lui Slavici către Maiorescu, în care îl informează despre apariția și succesul <i>Tribunei</i> (datată „Sibiu 4 mai, 1884“)	256—257

Fragmente din scrisoarea lui Slavici către Măiorescu din 1 decembrie 1889, prin care îi cere sprijin să-l poată trimite pe Coșbuc la București	384—385
Pagina din <i>Tribuna</i> (1888, nr. 86 din 15/27 aprilie) cu primul articol: <i>Sus inimile!</i> , scris de Slavici, după condamnarea de la Cluj, din mai 1888	384—385
Grupul redacțional al <i>Tribunei</i> (1889) — S. Albin, N. Pîrvu (în primul plan); G. Bogdan-Duică și G. Coșbuc (sus).....	384—385
Fragmente din scrisoarea lui Slavici către T. Măiorescu, trimisă din Sibiu, în 2/14 noiembrie 1889, în care stăruie asupra deo- sebirii dintre „Junimea“, societate literară, și „Junimea“, grupare politică	384—385
Coperțile interioare la volumele I și II din 1892—1896; coperta volumelor de <i>Nuvele</i> apărute la „Minerva“, în 1907 și 1908 (vo- lumele I—II) și 1915 (numai volumul I)..	448—449
Coperta volumelor I—VI apărute la „Cartea românească“	448—449
Coperta volumului de <i>Nuvele</i> îngrijit de Scar- lat Struțeanu	448—449
Coperți ale volumelor de <i>nuvele</i> apărute după 23 August 1944: <i>Opere</i> , I, II, ESPLA, 1952; <i>Nuvele</i> , vol. I (<i>Moara cu noroc</i>), Editura pentru Literatură, Colecția B.P.T., 1960; <i>Budulea Taichii</i> , Editura Tineretului, 1963; <i>Nuvele</i> , vol. I (<i>Moara cu noroc</i>), Editura pentru Literatură, Colecția B.P.T., ediția a II-a, 1965	448—449

1

CUPRINS

NUVELE I

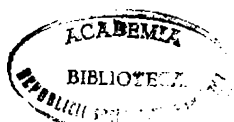
Popa Tanda. Nuvelă	9
Scormon	28
La crucea din sat	36
Gura satului	60
Budulea Taichii	107
Bobocel	157
Vecinii I (Baciu)	164
Vecinii II (Paraschiv Ciulic)	174
Cap. I. Suferințele domnului Ciulic	174
Cap. II. Mulțumirile domnului Călin	183
Cap. III. Năpatea	189
Cap. IV. Gura mahalalei	198
Cap. V. Strimțorările d-lui Ciulic	206
Cap. VI. Strimțorările Agatei	215
Cap. VII. Slăbiciunile bătrânelor	219
Cap. VIII. Zilele copilăriei	228
Cap. IX. O zi de toamnă	233
Cap. X. Criza	240

NUVELE II

O viață pierdută	251
Moara cu noroc	283
Norocul	391
Comoara	408

Note și variante

Popa Tanda. Nuvelă	510
Scormon	520
La crucea din sat.....	523
Gura satului	530
Budulea Taichii	541
Bobocel	554
Vecinii I. (Baciu)	557
Vecinii II (Paraschiv Ciulic)	559
O viață pierdută	568
Moara cu noroc	580
Norocul	603
Comoara	607
<i>Tabla ilustrațiilor</i>	619

Redactor responsabil: **CONSTANTIN MOHANU**
Tehnoredactor: **MINA CANTEMIR**

Dat la cules 03.06.1967. Bun de tipar 01.12.1967. Apărut 1967. Tiraaj 7 100 ex. $\frac{1}{2}$ legate. Hârtie tipar înalt tip A de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 34,98. Coli tipar 39. Planșe tipo 14. A. nr. 6021/1967. C.Z. pentru bibliotecile mari 3R. C.Z. pentru bibliotecile mici 3R-0.

Tiparul executat sub comanda nr. 70 386 la Combina-tul Poligrafic „Casa Scintei”, Piața Scintei nr. 1, București — Republica Socialistă România